

III MON

**CRONICI TURCEȘTI
PRIVIND ȚĂRILE ROMÂNE**

Extrase

VOL. I

Sec. XV — mijlocul sec. XVII

Coperta de: *Pelrescu Ion*

ACADEMIA REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
INSTITUTUL DE ISTORIE „N. IORGA” ȘI INSTITUTUL DE STUDII
SUD-EST EUROPENE
Izvoare orientale privind istoria României

I

CRONICI TURCEȘTI PRIVIND ȚĂRILE ROMÂNE

Extrase

VOL. I

Sec. XV — mijlocul sec. XVII

Volum întocmit de
MIHAIL GUBOGLU și MUSTAFA MEHMET

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
BUCUREȘTI
1966

ABREVIERI

- E.I.* = *Encyclopédie de l'Islâm...*, tome I–IV, Leyde-Paris, 1908–1930.
G.A.L. = C. Brockelmann, *Geschichte der arabischen Literatur*, Weimar-Berlin, 1898–1902, 2 vol.
G.O.D. = J.v. Hammer, *Geschichte der osmanischen Dichtkunst*, Pest, 1936.
G.O.R. = J.v. Hammer, *Geschichte des Osmanischen Reiches*, Pest, 1827–1835, 10 vol.
G.O.W. = Franz Babinger, *Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke...*, Leipzig, 1927.
I.A. = *Islâm Ansiklopedisi...*, Istanbul, 1941–1965, 10 vol.
M.O.G. = *Mitteilungen zur osmanischen Geschichte*, hrsg. von Fr. v. Kraelitz-Greifenhorst, Wien-Hannover, 1921–1926.
O.M. = Brusali Mehmed Tahir, *Osmanlı mü'ellifleri...*, Istanbul, 1338/1919–1343/1924, 3 vol.
S.A.O. = *Studia et Acta Orientalia*, Bucarest, 1958–1963, 4 vol.
S.O. = Mehmed Süreia, *Sîğill-i Osmani...*, Istanbul, 1308/1890–1315/1897, 4 vol.
 „T.O.E.M.” = „Tarih-i Osmani Endjümeni Medjmuasi”, și
 „T.T.E.M.” = „Türk Tarihi Endjümeni Medjmuasi”, „Revue Historique publiée par l'Institut d'Histoire Ottomane”, Istanbul – Constantinople, 1910–1930.

Decade lunare musulmane :

- Evl.* = *Evail*, prima decadă (1–10).
Evt. = *Evaslt*, a doua decadă (11–20).
Evr. = *Evaht*, a treia decadă (21–29/30).
H. = *Hegira*, începutul erei mahomedane (622 e.n.).

Introducere

Colecția de *Cronici turcești privind țările române* este rezultatul inițiativei luate de Academia Republicii Socialiste România de a pune la îndemîna cercetătorilor istorici, precum și unui cerc cît mai larg de cititori, izvoarele istorice externe privind trecutul patriei.

Într-adevăr, trecutul țărilor române s-a împletit, în decursul veacurilor, cu istoria popoarelor învecinate, avînd adesea strînse legături și cu unele popoare mai îndepărtate, care au jucat un rol important pe arena istoriei. De aceea, istoria României, ca și trecutul multor popoare din sud-estul Europei, în special din spațiul carpato-balcanic, care au fost timp de cîteva secole sub dominația Imperiului otoman, trebuie privită și cercetată în cadrul acestei întrepătrunderi istorice.

Lucrarea de față, proiectată în trei volume, cuprinde știri privitoare la istoria țărilor române extrase din operele cele mai reprezentative ale cronicarilor turci din secolele XV—XVIII. Conținutul acestor izvoare narative, privit în ansamblu, îmbrățișează o bună parte din istoria Imperiului otoman și aproape toată perioada dominației turcești asupra țărilor române.

Istoriografia otomană din veacul al XIX-lea și din primele două decenii ale secolului nostru, în frunte cu operele lui Heirullah efendi, Ata Bey, Ahmed Gevdet pașa (m. 1895), Mehmed Murad (m. 1916) etc., cuprinde de asemenea informații bogate pentru țările române. Dar valoarea lor pentru timpul cînd au trăit autorii este diminuată mult de faptul că în această perioadă evenimentele din Imperiul otoman sînt de obicei cunoscute prin diverse izvoare europene. De aceea s-a renunțat la excerptarea și traducerea lor.

După cum se știe, Imperiul otoman, ale cărui baze au fost puse încă pe la începutul veacului al XIV-lea în Asia Mică¹, după destrămarea

¹ Mehmed Fuad Köprülü, *Les origines de l'Empire Ottoman*, Paris, 1935, 146 p. (vezi și versiunea turcească: *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*, Ankara, 1959, 129 p.).

statului feudal selciuchid ², a avut o existență de peste jumătate de mileniu, ultimele rămășițe ale acestuia fiind lichidate abia în anii următori primului război mondial. În faza sa de ascensiune politică, acest imperiu a supus treptat o serie de țări din Asia, Europa și Africa, care în epoca decăderii acestuia, și-au cucerit independența prin lupta de eliberare a popoarelor.

Caracterul feudalo-militar al Imperiului otoman a făcut, mai cu seamă la început, ca acesta să-și extindă relativ repede dominația nu numai asupra numeroaselor emirate turcemele din Anatolia ³, ci și asupra popoarelor din Peninsula Balcanică, unde turcii osmanlii, după pătrunderea lor în Rumelia, pe la jumătatea veacului al XIV-lea, au găsit un teren favorabil, datorită unui complex de factori social-economici și politico-militari ⁴.

După cum se știe, în veacurile XIV—XVI expansiunea otomană s-a întins pe cele două maluri ale Bosforului, cucerit în 1453, hotarele acestui imperiu lărgindu-se treptat din părțile Basrei pînă în centrul Europei și din Polonia pînă în Africa de nord.

La această perioadă întreg arsenalul militar al orînduirii feudale otomane — caracterizată, în raporturile social-economice, prin proprietatea feudală de stat asupra principalului mijloc de producție, care era pămîntul, și prin sistemul feudelor convenționale, zise *timar*, *zeamet* și *hass* ⁵, acordate demnitarilor feudali cu obligația de a întreține oști proporționale cu apanajele lor, ca și prin centralizarea maximă a puterii de stat, pe plan suprastructural — a acționat în direcția extinderii dominației turcești asupra altor popoare musulmane sau creștine, trăsătura feudală-militară accentuându-se tot mai mult în decursul existenței statului otoman.

Dar spre sfîrșitul veacului al XVI-lea, în societatea feudală otomană încep să se producă o serie de transformări care, deși nu depășeau limitele orînduirii feudale, duceau totuși la schimbări în raporturile sociale și în structura statului otoman, în sensul lărgirii proprietății feudale particulare

² V. A. Gordlevski, *Государство Селджукидов в Малой Азии*, în „Izbrannîe Socieniiia”, I, Moscova, 1960, p. 31—357.

³ Cunoscute în literatura istorică sub denumirea de *Tavaif-i-Mülük* (Cf. *Islam Ansiklopedisi*, vol. I, p. 428—430).

⁴ N. Iorga, *Latins et Grecs d'Orient et l'établissement des Turcs en Europe (1342—1362)*, în „Byzantinische Zeitschrift”, XV, Leipzig, 1906; F. Babinger, *Beiträge zur Frühgeschichte der Türkenherrschaft in Rumelien (14—15. Jahrhundert)*, Brunn—München—Wien, 1944; I. G. Dostian, *Борьба южнославянских народов против турецкой агрессии в XIV—XV вв.*, în „Vizantiiski Vremennik”, vol. VII, Moscova, 1953, p. 32—49; Al. Burmov, *Les problèmes de la conquête de la Péninsule des Balkans par les Turcs*, în „Études historiques...”, II, Sofia, 1960, p. 135—143; D. Anghelov, *Certains aspects de la conquête des peuples balkaniques par les Turcs*, în „Byzantinoslavica”, Praga, XVII, 1956, nr. 2, p. 220—276.

⁵ J. Deny, *Timar, Zuama*, în *E.I.*, IV, 1934, s. v.

în dauna proprietății generale de stat asupra pământului, declanșându-se în felul acesta procesul destrămării regimului *timariot*, care constituia baza materială a oștii de provincie, cunoscută sub numele de *eyalet askeri*.

Acest fenomen a avut ca urmare pe de o parte limitarea veniturilor puterii centrale, prin necesitatea întreținerii unei imense armate organizate — în frunte cu ienicerimea —, iar pe de altă parte dezorganizarea tot mai accentuată a oștii de provincie, care în epoca ei de înflorire ajungea să numere peste 200 000 de ostași, ceea ce reprezenta fără îndoială o forță uriașă folosită atât în războaie cât și în reprimarea răscoalelor maselor populare din Imperiul otoman, întreținerea acestei oști neafectând finanțele puterii centrale.

Deși procesul descompunerii se adâncea mereu, totuși continuarea campaniilor militare și unele cuceriri teritoriale, obținute în urma expedițiilor în Europa (Austria, Polonia, Ucraina) și Asia, în a doua jumătate a veacului al XVI-lea și în cursul secolului al XVII-lea, estompau oarecum contradicțiile interne tot mai profunde ale societății feudale otomane.

Marx relevase la vremea sa acest proces intern timpuriu, arătând foarte sugestiv că : „ . . . Nu există nici un temei pentru a afirma că decăderea Turciei a început din momentul în care Sobieski a venit să dea ajutor capitalei Austriei. Cercetările întreprinse de Hammer dovedesc, fără putință de tăgadă, că organizarea Imperiului turcesc intrase încă de pe atunci în stare de descompunere și că de câțiva timp se observa că epoca de forță și măreție a otomanilor se apropie repede de sfârșitul ei”⁶.

Dar în secolul al XVIII-lea decăderea Imperiului otoman, prin dezorganizarea sub raport social-economic, administrativ și politico-militar, a început să se manifeste din plin, iar înfringerile suferite de turci, mai ales în războaiele cu Rusia și Austria, au grăbit prăbușirea acestei împărății și toate încercările de a o redresa au fost zadarnice.

Această scurtă privire de ansamblu asupra evoluției statului feudal otoman ne ajută să urmărim mai îndeaproape originea, fazele și trăsăturile caracteristice ale istoriografiei turcești în general și ale operelor cronicarilor otomani în special.

Istoriografia otomană își are izvorul în tradiția poezilor și rapsozilor de la curțile turcilor selciuchizi din Anatolia, care preamăreau în cîntece faptele strămoșilor și eroilor, cel mai vestit fiind așa-numitul Oguzhan, ale cărui fapte sînt descrise în epopeea *Oguz-name*⁷, constînd dintr-un amestec de legendă și realitate.

⁶ Cf. K. Marx și F. Engels, *Opere*, vol. 10, București, Edit. Politică, 1961, p. 282.

⁷ Cf. Arat Rahmeti — W. Bang, *Oguz Kagan destani*, Istanbul, 1934.

Apărută încă la finele veacului al XIV-lea sau la începutul celui următor, o dată cu operele lui Iaḥṣi Fakih (m. cca. 1400)⁸ și a lui Ahmedî (m. 1413)⁹, istoriografia otomană a evoluat pînă la Abdurrahman Şeref (1853—1925), ultimul istoriograf oficial¹⁰, numărînd în acest interval de timp vreo 500 de reprezentanți. După o relativă întrerupere în perioada de după bătălia de la Ankara (1402) dintre Timur-Lenk și Baiazid I, istoriografia otomană își reia dezvoltarea pe baze mai temeinice, impunîndu-se mai ales sub domnia sultanului Murad al II-lea (1421—1451). Astfel, sînt cunoscute operele lui Ibn Arabşah (1392—1450), care pe lîngă descrierea vieții și faptelor lui Timur-Lenk¹¹ se referă și la evenimentele din statul otoman de la începutul veacului al XV-lea¹², precum și opera numită *Tarih-i al-i selçuk* (*Istoria dinastiei Selciuchide*)¹³ a lui Yazidji-zade Ali (m. 1451) care, printre altele, tratează și primele imigrări ale turcilor creștini din Anatolia în Dobrogea¹⁴ (la Babadag¹⁵) și în alte părți ale Rumeliei prin anii 1263—1264 (662 H.), sub Mihail al VIII-lea Paleologul¹⁶. De asemenea, tot perioadei lui Murad al II-lea îi aparțin cronicarii Abd-ar-Rahman al-Bistami (m. 1454/858)¹⁷ și Mehmed Emin ibn Halil¹⁸.

Acestea sînt de fapt începuturile modeste ale istoriografiei otomane pînă pe la mijlocul veacului al XV-lea.

⁸ Iaḥṣi Fakih, *Menakib-i al-i Osman tayıldırım hana gelince* (*Viețile sultanilor casei otomane pînă la Baiazid Fulgerul*). Această cronică e cunoscută doar din relatările cronicarilor de mai tîrziu care au folosit-o ca izvor (Aşık-paşa-zade ș.a.). Pentru *Iaḥṣi Fakih*, vezi S.O., IV, p. 645; O. M., III, p. 163; G.O.W., p. 10—11; Huseyin Namik, *Yahşi Fakih*, în M.O.G., II, 1923—1926, Viena, 1926, p. 319—326.

⁹ *Destan-i Tevarih-i Mülük-i Al-i Osman* (*Epopeea istoriei sultanilor casei otomane*), ed. Nihad Sami Banarlı, în „Türkiyat Mecmuası”, Istanbul, 1939, VI, p. 49—177 (această cronică rimată este de fapt ultima parte a operei lui Ahmedî, intitulată *Iskendername*).

¹⁰ Are o istorie a Imperiului otoman: *Tarih-i devlet-i Osmaniye* Despre autor și opera sa vezi: Mükrimin Halil, *Abdurrahman Şeref*, în „T.T.E.M.”, nr. 9 (86), p. 211—214; M.O.G., II, 1923, p. 131; G.O.W., p. 406—409.

¹¹ Ibn-i Arabşah, *Adjaib al-makdur fi navaib -al- Timur*. Această cronică a fost tradusă în 1636 în limba latină, iar în 1658 (Paris) în limba franceză.

¹² Idem, *Fakihet ul-Hulefa* și *Ukud en-Nasiha* (cf. G.A.L., II, 1902, p. 28 și urm., E.I., II, 1927, p. 384—385 și G.O.W., p. 13—14).

¹³ Mss. Revan Köşkü, Istanbul, Yazm, nr. 1391, fol. 445 a—445 b.

¹⁴ Paul Wittek, *Iazjioghlu Ali On the Christian Turks of the Dobroja*, în „Bulletin of the School of Oriental and African Studies”, XIV (1952), p. 639—668; idem, *Les Gagaouzes = Les gens de Kaykaus*, în „Rocznik Orientalistyczny...”, tom. XVII (1951—1952), Krakow, 1953, p. 12—24.

¹⁵ Cf. J. Deny, *Sart-Saltık-Dede*, în E.I., IV, p. 177—178; idem, *Sary-Saltyk et le nom de la ville de Babadaghi*, în *Mélanges Emile Picot*, p. II.

¹⁶ G. D. Balasceț, *Împăratul Mihail al VIII-lea Paleologul și despotatul oguzilor pe țărmul Mării Negre...*, Iași, 1940.

¹⁷ Despre Abd-ar-Rahman b. Muhammed al-Bistami, cf. S.O., III, p. 309; G.A.L., II, p. 231 și G.O.W., p. 17—18.

¹⁸ E. Blochet, *Catalogue des manuscrits persans*, Paris, 1905, I, p. 322 și G.O.W., p. 18—19.

În a doua jumătate a veacului al XV-lea și în cursul veacului următor, sub domniile sultanilor Mehmed al II-lea și Baiazid al II-lea, Selim I și mai ales pe vremea lui Suleiman Magnificul, istoriografia otomană a luat un avânt deosebit.

Din această perioadă sînt cunoscute cronicile lui Enveri, Orudj, Aşîk-paşa-zade, Neşri, Idris Bitlisi, Ibn Kemal, Gelalzade. Este destul de mare și numărul cronicilor anonime purtînd titlul de *Tevarih-i al-i Osman* (*Istoriile dinastiei osmane*)¹⁹.

Tot atunci se constată și încetățenirea obiceiului ca marii viziri să consemneze faptele osmanlıilor. Astfel, s-au păstrat cronicile marilor viziri Ayas-paşa, Lütîfi-paşa, Rustem-paşa și ale altora. Epoca de ascensiune a Imperiului otoman a fost caracterizată în istoriografie și prin apariția unor epopei dedicate marilor demnitari, printre care se numără și așa-numitele *Gazavat-Name* (*Cronici de expediții*), *Fetih-Name* (*Cronici de cuceriri*) care descriu unele fapte ale marilor dregători sau sultani. Dintre acestea sînt cunoscute operele lui Suzi Celebi, Nasuh Matrakci ș.a.

Unii mari viziri și-au avut cronicarii lor proprii, cum e cazul vizirilor Köprülü care încearcă, în a doua jumătate a veacului al XVII-lea, să dea o ultimă strălucire măreției otomane; mai înainte cu două veacuri, cronicarul Enveri își dedicase opera intitulată *Cartea vizirului* (*Düstur-name*) marelui vizir Mahmud-paşa, iar Suzi Celebi cîntase în 15 000 de versuri (*beit*) faptele lui Mihaloglu Ali Bey de la Dunăre, care a avut relații strînse cu Țara Românească.

Trebuie subliniat totodată că în afara acestor izvoare, care descriu evenimentele cu multe detalii, apare și tendința de a se întocmi cronici sinoptice, cea mai cunoscută dintre ele fiind cronica lui Nişangi Mehmed-paşa. În evoluția istoriografiei otomane se observă relativ devreme și obiceiul valorificării materialelor de arhivă, prin alcătuirea unor colecții de documente emise de cancelariile sultanilor sau ale vizirilor. Cea mai cunoscută colecție de acest gen îi aparține lui Ahmed Feridun Ruksanzade (m. 1583) și este intitulată *Münşe'at-es-selatin* (*Correspondența sultanilor*)²⁰.

În istoriografia otomană de pe la sfîrșitul veacului al XVI-lea un loc special îl ocupă cronicarii Sa'adeddin, Mustafa Ali și Selaniki, cunoscuți prin amploarea și valoarea operelor lor, ca și Idris Bitlisi la începutul veacului al XVI-lea, a cărui cronică nu numai că a sintetizat realizările istoriografiei turcești de pînă la el, dar a constituit totodată și un izvor

¹⁹ O bună parte din izvoarele narative de acest fel au fost editate de Fr. Giese, între 1922 și 1925.

²⁰ Cf. ed. a II-a, Istanbul, 1274 H. (vol. I), 1275 H. (vol. II).

important pentru cei care l-au urmat. Treptat a căpătat o largă răspîndire și curentul așa-numit al *şahnamegiilor*, reprezentat de poeți de curte, care imitau adesea cunoscutul poem persan *Şahname* a lui Firdusi în relatarea faptelor istorice. Aceste opere au mai mult o valoare literară-artistică decît una istorică, realitatea pierzîndu-se de obicei în mulțimea figurilor de stil poetice ale acestor cîntăreți.

Accentuarea decăderii Imperiului otoman la sfîrșitul secolului al XVI-lea și mai ales în prima parte a veacului al XVII-lea a determinat apariția unor lucrări cu caracter didactico-politic, conținînd reflecții asupra cauzelor creșterii și decăderii puterii turcești. Printre acestea se remarcă operele lui Hasan Kiafi Akhisari, Veysi, Koci-Bei ș.a.²¹

În timp ce unii dintre cronicarii otomani și-au limitat opera la istoria turcilor osmanlii, grupînd în jurul ei și descrierea evenimentelor legate de istoria altor popoare, alții au scris istorii universale, consacrinđ numai anumite părți ale operelor lor evenimentelor privitoare la otomani. În istoriografia turcească sînt de asemenea numeroase cronicile privind domnia unor anumiți sultani și anume a lui Suleiman Magnificul, Selim I, Selim II.

Varietatea în manifestare a acestei istoriografii se extinde și asupra formei și limbii în care autorii și-au conceput operele lor cu caracter istoric. Astfel, unii au compus cronicile rimate, iar alții au scris în proză, intercalînd numai ici-colo versuri; mulți și-au redactat cronicile în limba turcă, dar nu sînt puțini nici cei care au scris în limbile arabă și persană sau într-o limbă turcească încărcată cu arabisme și persanisme, ceea ce a exercitat o mare influență și asupra stilului folosit, care adeseori apare deosebit de înflorit.

Dar trăsătura comună a întregii literaturi istorice otomane constă în aceea că în toată această perioadă ea a îmbrăcat forma cronicilor, o caracteristică specifică de altfel istoriografiei medievale în general. Structura operelor istorice ale cronicarilor otomani, înșirarea evenimentelor în ordinea lor cronologică și fără să se insiste asupra cauzalității interne a faptelor sociale, fac ca autorii acestor cronicile să nu depășească, în general, limitele gîndirii medievale, iar operele lor să rămînă la nivelul izvoarelor istorice narative cunoscute sub forma de *anale* sau *cronici*. Din sumedenia de cronicari otomani sînt foarte puțini aceia care, depășind într-o oarecare

²¹ Asupra unora dintre ei, vezi: *Canon du Sultan Suleiman II, représenté à sultan Mourad IV pour instruction*. Traduite du turc en français par M. (= Pétis de Croix), Paris, 1725; V. D. Smirnov, *Кочбеи Гюмюлчинский и другие османские писатели XVII века*, St.-Petersburg, 1873; A. S. Tveritina, *Второй трактат Кочи-бея*, în „Ученые записки Института Востоковедения”, tom. VI, Moscova-Leningrad, 1953, p. 212–268; idem, *Social ideas in Turkish didactic politico-economic treatises of the XVI–XVII Centuries*, Moscova, „Oriental literature publishing House”, 1960, 17 p. (XXV International Congress of Orientalists Papers presented by the URSS Delegation).

măsură stadiul narativ propriu-zis, încearcă să treacă la faza interpretării faptelor, pe baza unei concepții politice mai largi și mai bine definite, căutând în același timp și explicația cauzală a fenomenelor sociale. Printre aceștia pot fi amintiți Selaniki, Naima, Silahdar, Vasîf, Ahmed Asîm și alți cîțiva.

O altă caracteristică a literaturii istorice otomane constă în faptul că modul de expunere a evenimentelor din operele cronicarilor turci se află în strînsă legătură cu etapa istorică în care au fost scrise. Astfel, în epoca de creștere a puterii turcești cronicarii consemnau de obicei faptele eroice ale predecesorilor lor, căutînd prin aceasta să-i îndemne pe contemporani la noi cuceriri. De aceea, cronicile mai vechi, din veacurile al XV-lea și al XVI-lea, reflectă nașterea și dezvoltarea Imperiului otoman care s-a consolidat deosebit de mult mai ales sub domnia sultanului Suleiman Magnificul (1520—1566).

Dacă, pe măsura creșterii expansiunii otomane, cronicile veacurilor anterioare preamăreau faptele sultanilor și ale marilor dregători, în schimb începînd cu secolul al XVII-lea reprezentanții istoriografiei turcești reflectă și fenomenele caracteristice decăderii turcești sub diferite aspecte. În această privință pot fi amintiți : Kodja-Husein, Pecevi, Hadji-Halifa (Kiatip Celebi), Silahdar, Naima, Rașid, Munedjdjimbașî ș.a.

Tot acum capătă un caracter permanent și instituția istoriografilor oficiali, numită *vak'a nuvis*, care în realitate se practica încă de mult, începînd chiar din prima jumătate a secolului al XVI-lea, o dată cu Idris Bitlisi, considerat primul analist oficial al Imperiului otoman. Cei mai de seamă reprezentanți ai *vak'a nuvis*-ilor sînt : Naima, Rașid, Subhi, Vasîf, Ahmed Asîm ș.a., care ne-au lăsat cronici din cele mai cuprinzătoare și de o valoare istorică incontestabilă, deși scrise prin prisma oficială. Pe lîngă descrierea unor evenimente din trecut sau contemporane lor, operele acestora cuprind și o serie de considerații proprii asupra politicii interne și externe a Imperiului otoman, numeroase cugetări asupra cauzelor care determinau cursul evenimentelor.

În cadrul istoriografiei turcești trebuie amintite și descrierile unor călători, în frunte cu Evliya Celebi (1611—1682), a cărui operă de mari proporții (10 vol.), cu toate unele exagerări vădite, constituie un izvor prețios și pentru trecutul țărilor românești. În schimb, literatura istorică osmană este săracă în memorii. Astfel, pînă pe la mijlocul veacului trecut nu se cunosc decît memoriile (*hatırat*) dragomanului Osman-aga din Timișoara, scrise în cei 11 ani de captivitate în Austria (1688—1699). În cursul ultimului deceniu aceste memorii au devenit cunoscute prin două traduceri germane (R. F. Kreutel și Otto Spiess) și printr-o ediție turcă (1962).

Privită în ansamblu, istoriografia otomană se ocupă mai mult de evenimente politico-militare, dar nu lipsesc nici unele informații asupra societății și vieții politice otomane. Din acest punct de vedere, se poate spune că aproape toți cronicarii turci prin însăși poziția lor socială, unii din ei fiind sfetnicii sultanilor sau cronicari desemnați oficial să consemneze faptele istorice, sînt apărătorii ideologiei feudale, străduindu-se să contribuie prin operele lor la justificarea permanentizării rînduielilor sociale în care au trăit și au scris. De aceea, pentru mulți dintre ei istoria se rezumă la povestirea faptelor clasei dominante și îndeosebi a păturii militare, în frunte cu sultanul, pe care îl idealizează și căruia îi atribuie calități deosebite. Spiritul religios al cronicarilor otomani a făcut ca operele lor să fie presărate cu multe elemente religioase, mai cu seamă în cazul cronicarilor din secolele XV—XVI, aceștia atribuind de obicei „voinței divine” și „arbitrariului sultanilor” desfășurarea faptelor istorice.

Situația maselor populare — musulmane și nemusulmane — denumite *raia*, nu intră decît în foarte mică măsură în preocupările lor, iar răscoalele din istoria Imperiului otoman sînt calificate drept „rebeliuni” contra suveranilor, deci împotriva ordinii existente. În istoriografia otomană se reflectă și concepția cronicarilor asupra altor popoare. Creștinii sînt denumiți de ei *kiafir* (pl. *küffar*), adică „ghiauri” sau „necredincioși”, iar popoarele islamice care nu recunosc doctrina religioasă tradițională numită *sunna* (Hanefi), ci respectă învățătura zisă *șî’a*, cum au fost de pildă iranienii, sînt considerați drepteretici.

În ceea ce privește izvoarele folosite de cronicarii otomani, acestea sînt dintre cele mai variate. Textul primilor cronicari (sec. XV), mai ales cînd este vorba de descrierea unor fapte din trecut, prezintă oarecare asemănare, explicabilă pe de o parte prin faptul că mulți dintre ei au fost contemporani, iar pe de altă parte printr-un probabil izvor comun folosit de mai mulți cronicari. Acest caracter stereotip este mai pregnant în operele lui Aşîk-paşa-zade, Neşri și la Cronicile anonime.

În tratarea evenimentelor contemporane cronicarii folosesc și informațiile orale, culese cu multă grijă, și chiar amintiri personale (Neşri ș.a.).

Cronicarii din secolul al XVI-lea reproduc de obicei știrile din cronicile mai vechi, întregindu-le cu o serie de informații noi, referitoare la epocile contemporane lor. Cei din secolele următoare (XVII—XVIII) încep însă să folosească într-o măsură tot mai mare nu numai izvoarele narative anterioare sau memoriile personale, ci și documente oficiale, materiale de arhivă și chiar izvoare străine, europene (Pecevi, Kiatip Celebi și alții), fapt indicat de altfel și în notele biobibliografice, privind fiecare cronicar în parte, din colecția de față.

În ceea ce privește limba cronicilor otomane, cele vechi, mai cu seamă pînă la începutul veacului al XVI-lea, cu rare excepții, sînt scrise într-o turcească simplă, neevoluată, fără o înfrîurire puternică a limbilor arabă și persană (Enveri, Orudj, Aşîk-paşa-zade, Neşri, Cronicile anonime ş.a.). Cu toate acestea, încă din această perioadă se constată și cronici scrise într-o limbă turcească cu pronunțată influență arabo-persană (Tursun-bei) și chiar în limba persană, cum au fost de pildă Ahmed Şük-rüllah sau Idris Bitlisi.

Pe măsura creșterii expansiunii teritoriale, mai ales prin cucerirea Orientului musulman (Egipt, Iran etc.) și pe măsura întăririi tradițiilor istoriografice, limba cronicarilor otomani devine din ce în ce mai greoaie, prin introducerea elementelor arabe și persane (Sa'adeddin, Kara-Celebizade ş.a.). Stilul lor capătă un caracter tot mai complex prin folosirea metaforelor, a imaginilor plastice, chiar și în redarea unor fapte simple. Unii cronicari și-au scris operele istorice direct în limba arabă, cum a fost de pildă Münedjdjimbaşi, a cărui cronică a devenit accesibilă numai după traducerea în limba turcă.

Se poate spune totuși că trăsătura dominantă a limbii cronicarilor otomani din veacurile XVII—XIX rămîne forma de exprimare specifică limbii turcești. În această privință sînt grăitoare cronicile lui Selaniki, Solakzade, Pecevi, Naima, Raşid ş.a.

Extrasele alese pentru a fi traduse în colecția de față învederează cu multă claritate lupta aprigă dusă secole de-a rîndul de poporul român, singur sau în colaborare cu alte popoare europene, la început pentru stăvîlirea expansiunii turcești în Peninsula Balcanică, iar apoi pentru eliberarea de sub dominația statului feudal otoman. Figurile luminoase ale poporului român, ca Mircea cel Bătrîn, Ioan de Hunedoara, Vlad Țepeș, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul și alții se evidențiază în toată măreția lor și din aceste izvoare, deși scrise de pe o poziție adversă. Din informațiile cronicarilor turci pot fi urmărite campaniile militare ale feudalilor otomani în nordul Dunării, ca și rezistența dîră a poporului român care a înfrînt deseori oștile numeroase și bine înarmate ale sultanilor, fapte consemnate de o serie de cronicari otomani.

De asemenea, din urmărirea extraselor alăturate se va vedea că uneori același eveniment apare descris de mai mulți cronicari. Dar această suprapunere este în folosul unei mai bune înțelegeri a diferitelor fapte istorice, fiecare dintre cronicarii respectivi aducînd elemente noi în descrierea lor. Așa, de pildă, dacă unii cronicari ca Sa'adeddin, Solakzade și alții, descriînd luptele dintre Mircea cel Bătrîn și Baiazid Fulgerul, vorbesc de o victorie

rapidă și categorică a sultanului, în schimb alți cronicari mai vechi (Orudj) recunosc deschis rezistența oștilor domnului Țării Românești, afirmând că „din ambele părți au murit mulți oameni” sau că „oastea ghiaură fiind numeroasă, musulmanii au slăbit”. În unele cronică apar chiar și cuvinte de laudă pentru Mircea cel Bătrîn și pentru alți domni români. Astfel, în Cronicile anonime se afirmă despre Mircea cel Bătrîn că „era un bei ghiaur foarte viteaz”. Asemenea mențiuni se găsesc și la alți cronicari privind pe unul sau pe altul dintre domni (Așik-pașa-zade, Neșri ș.a.). De asemenea, Kemal-pașa-zade (Ibn Kemal), descriind campania beilerbeiului de Rumelia, Suleiman-pașa, împotriva lui Ștefan cel Mare, dă o serie de detalii în legătură cu bătălia de la Vaslui din iarna anului 1474–1475. El amintește de faptul că voievodul de atunci al Țării Românești, Radu cel Frumos, fiind nevoit să participe cu oastea sa la această campanie, a refuzat să lupte alături de turci împotriva moldovenilor, contribuind astfel la înfrângerea oștii lui Suleiman-pașa. Asemenea exemple, care ilustrează faptul că fiecare cronică cuprinde elemente diferite în descrierea aceluiași eveniment, sînt numeroase. Aceasta impune cititorului necesitatea parcurgerii tuturor izvoarelor din colecția de față atunci cînd este vorba de cercetarea unor fapte istorice luate în discuție de mai mulți cronicari.

Trebuie menționat, de asemenea, că unele dintre cronicile turcești au devenit accesibile încă din veacul al XVI-lea, prin traducerea lor în limbile latină, germană, italiană sau franceză ²². Această inițiativă a continuat pînă în secolul nostru, prin traducerea în limbi de largă circulație a unor cronică otomane mai importante ²³. Pe de altă parte, izvoarele narrative turcești au fost folosite fie după originale, fie după traduceri, și de cunoscuți istorici ai Imperiului otoman ca Dimitrie Cantemir ²⁴, Hammer ²⁵, Zinkeisen ²⁶, Iorga ²⁷, iar în ultima vreme o importanță deosebită a fost acordată acestor cronică și de către istoricii din Turcia care, în noile lor lucrări de sinteză privind istoria Imperiului otoman, le-au utilizat atît

²² Pentru unele din aceste traduceri vezi G.O.W., p. 72–73, și Carl Göllner, *Turcica*, vol. I, (București, 1962), vol. II (sub tipar).

²³ De ex. Fr. Giese, *Die Allosmanische anonymen Chroniken...*, Breslau, 1922 (text) și Leipzig, 1925 (traducere); L. Forrer, *Die Osmanische Chronik des Rustem Pascha*, în „Türkische Bibliothek”, XXI, Leipzig, 1923; Richard F. Kreutel, *Vom Hirtenzeit zur Hohen Pforte. Frühzeit und Aufstieg des Osmanenreiches nach der Chronik „Denkwürdigkeiten und Zeitläufe des Hauses Osman von Dervisch Ahmed, genannt ‘Aşik-Paşa-Sohn, Graz-Vienne-Cologne, 1959; Im Reiche des Goldenen Apfels. Des türkischen Weltenbummlers Evliya Celebi denkwürdige Reise in das Giaurenland und in die Stadt und Festung, Wien, anno 1665. Übersetzt, eingeleitet und erklärt von Richard F. Kreutel, Graz-Wien-Köln, 1957, 261 p.*

²⁴ *Istoria Imperiului otoman* (ed. Hodosiu), București, 1872–1876, 2 vol.

²⁵ *Histoire de l'Empire ottoman* (ed. Hellert), Paris, 1837–1843 (18 vol.).

²⁶ *Geschichte des Osmanischen Reiches in Europa*, Hamburg-Gotha, 1840–1863 (7 vol.).

²⁷ *Geschichte des Osmanischen Reiches...*, Gotha, 1908–1913 (5 vol.).

în edițiile tipărite cît și după manuscrise ²⁸. Aceste izvoare fiind însă folosite în cadrul unor opere de sinteză, este evident că extrasele alăturate, adunînd la un loc toate știrile privitoare la țările române, prezintă o mai mare importanță pentru cercetarea istoriei țării noastre.

În alcătuirea acestei lucrări am întîmpinat unele greutăți privind procurarea cronicilor turcești. Traducerile alăturate s-au făcut, fie după edițiile tipărite (cînd există), fie după manuscrise originale, copii sau fotocopii. Unele din ele nu se găseau în țară, iar altele se aflau risipite prin diferite depozite. Primele operații au constat în inventarierea și întocmirea unei evidențe pentru întregul material orientalistic conservat în arhivele, bibliotecile și muzeele din țară. Anumite dificultăți au fost întîmpinate și în ceea ce privește selecționarea materialului care trebuia tradus, pentru că știrile din cronicile turcești privind istoria României se desprind anevoie din complexul informațiilor relative la evenimentele petrecute la Dunăre, la răsărit sau la apus de țara noastră. Știrile privitoare la trecutul poporului român nu puteau fi prezentate printr-o fragmentare excesivă tocmai din cauza întrepătrunderii lor cu cele referitoare la popoarele din centrul și sud-estul Europei. De aici, traducerea unor informații, cît de mărunte, impunea fie lărgirea fragmentului respectiv, fie rezumarea știrilor din pasajele anterioare și următoare. Fără o astfel de operație cititorul nu poate să-și dea seama de legătura cauzală în descrierea evenimentelor.

Rezumatele și intercalările efectuate pentru completarea sensului sînt indicate prin paranteze unghiulare < >, iar turcismele și elementele toponimice, ca și cele onomastice, au fost cuprinse în paranteze rotunde (). De asemenea, întreruperea textului a fost indicată prin trei puncte..., puse la sfîrșitul sau la începutul frazelor, după cerințele continuității sensului. Pe de altă parte, în vederea urmăririi cu mai multă ușurință a extraselor alăturate după originalele din care s-au efectuat traducerile, s-a considerat potrivită și indicarea marginală a paginilor din operele respective.

Traducerea textelor a ridicat și ea probleme deosebite, deoarece limba în care a fost scrisă o bună parte din aceste izvoare narative este rezultatul împletirii a trei limbi islamice (arabă, persană și turcă). În unele cazuri s-a renunțat la redarea nuanțelor bogăției figurilor de stil și a retoricii orientale, care nu prezintă interes istoric. Acest fapt a fost arătat prin puncte de suspensie în cuprinsul frazelor.

²⁸ Izmail Hakki Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Ankara, 5 vol., 1950—1962 (în 2 ediții).

O mare dificultate a prezentat și identificarea toponimicelor care apar adesea într-o dublă sau chiar triplă deformare : din partea cronicarilor, a editorilor și a tipografilor. De pildă, localitatea Țirgoviște din Țara Românească apare în unele cronici sub forma *Bîragosta*, iar în altele ca *Taragosta*. În timp ce la Pecevi, Kiatip Celebi, Naima ș.a. pentru desemnarea localității Fălciu se întâlnește toponimicul *Kıldj* sau *Nalidj*, în manuscrisul cronicii lui Matrakci aceeași localitate figurează sub forma *Fıldj*. Orașul Sibiu apare fie sub forma *Zibin* (Orudj, Neşri etc.), fie ca *Herköy*, derivat din Hermannstadt (Idris Bitlisi). O bună parte din aceste forme corupte se datoresc și unor semne diacritice arabe adesea greșit plasate. O serie de localități cum sînt : *Aravaci* sau *Ervaci*, *Boceau*, *Halia*, *Maria* ș.a. au rămas neidentificate. De asemenea, o serie de instituții otomane, neavînd instituții românești corespunzătoare, au necesitat unele explicații în notele de subsol.

În ciuda unor asemenea dificultăți, lucrarea a fost dusă la bun sfîrșit, realizîndu-se astfel dorința firească a istoriografiei românești de a avea la îndemînă cele mai importante știri din cronicile turcești ; încă în 1928 N. Iorga își încheia astfel comunicarea privind *Cronicile turcești ca izvor pentru istoria românilor* : „Trebuie să avem și noi, stînd la un loc, tot ce ne privește în cronicile Osmanilor”²⁹.

În lipsa unei astfel de culegeri, istoricii români se limitau de obicei la învechitele traduceri apusene ale lui J. Leunclavius³⁰, V. Bratutti³¹ și A. Galland³², privitoare la anumite perioade ale istoriei otomane. Nici în cunoscutele extrase făcute de poloni³³, de austrieci³⁴, unguri³⁵, ruși³⁶ etc. nu se găseau decît știri răslețe pentru trecutul țărilor române, deoarece ele privesc istoria altor țări.

²⁹ Cf. An. Acad. Rom., Mem. Sect. Ist., s. III, t. IX, Mem. 1, 1928, p. 22.

³⁰ J. Leunclavius (Hans Löwenklaw), *Annales Sultānorum Othmanidarum*, Francforti 1588 ; idem, *Historiae Musulmanae Turcorum de monumentis ipsorum exscriptatae libri XVII*, Francf., 1591.

³¹ *Chronica dell'origine e progressione della casa ottomana composta da Saidino Turco*, I, Viena, 1649, II, Madrid, 1652.

³² Suite de l'Histoire Ottomane écrite par Saaded-Din Mehmed Hassan, plus connu chez les Turcs sous le nom de Cogia Efendi... (Mss. Bibl. Nat. Paris, fonds franc. no. 6074). Folosit de N. Bălcescu (în *Istoria românilor sub Mihai Vodă Viteazul*) și parțial tradus de N. Iorga în *Acte și Fragmente...*, vol. I (1895), București, p. 55–63.

³³ J. Sękowski, *Collectanea z dziejopisów tureckich rzeczy do historii polskiej sluzacych*, t. I, Warszawa, 1824, t. II, Warszawa, 1825 ; I. Pietraszewski, *Nowy przykład dziejopisów tureckich dotyczących historii polskiej a szczególnie Tarychy Wasyf Efendiego*, Berlin, 1848 ; E. Zawaliński, *Polska w Kronikach tureckich XV i XVI w.*, Stryj, 1938.

³⁴ W. Behrnauer, *Quellen für serbische Geschichte aus türkischen Urkunden*, Wien 1857 ; Th. Nöldeke, *Auszüge aus Nesri's...*, in ZDMG, XIII (1859), p. 176–288, XV (1861), p. 333–380.

³⁵ J. Thury, *Török történelirók*, t. I (Budapest, 1893), t. II (1896) ; Imre Karácson, *Török történelirók*, III (Budapest, 1916, 391 p).

³⁶ V. D. Smirnov, *Образцовые произведения османской литературы*, Petersburg, 1903.

Traducerile alăturate sînt însoțite și de transformări de date ale Hegirei în anii erei noastre, de identificări și de unele explicații necesare pentru clarificarea textului, acolo unde a fost cazul. Fiecare cronică are în frunte o schiță biobibliografică a autorului respectiv.

Întrucît nu am avut la îndemînă variante de manuscrise păstrate în general în Turcia, îndeosebi la Istanbul ³⁷ sau în Egipt (Cairo) și în diverse arhive și biblioteci europene, nu ne puteam gândi la o ediție critică, deși utilitatea și importanța folosirii unui număr cît mai mare de manuscrise, cu diversele lor variante, sînt evidente *.

De altfel, însăși editarea cronicilor turcești a început relativ tîrziu datorită introducerii tiparului în Turcia abia în 1729, prin străduințele lui Ibrahim Muteferrika ³⁸, originar din Cluj. Numai după primul război mondial s-a pășit la editarea unui număr din ce în ce mai sporit de cronici otomane.

În ceea ce privește transcrierea elementelor turco-orientale, deși cea internațională, folosită, de pildă, în enciclopediile islamice, este cunoscută, s-a preferat totuși în general transcrierea acestor elemente așa cum s-au încetățenit ele în limba română, mai ales în vechile texte istorice, combinînd această metodă cu folosirea unor semne care pe de o parte să nu prezinte dificultăți tipografice, iar pe de altă să ajute la citirea cît mai corectă a unor denumiri specifice turcești sau orientale în general. Cu toate acestea, au rămas unele inconsecvențe, mai cu seamă în transcrierea elementelor toponimice și onomastice, datorită variantelor din diverse cronici, ca și variațiilor specifice diferitelor limbi în redarea numelor geografice sau etnice.

Dînd în folosința istoricilor această colecție, nu ne îndoim de faptul că viitoarele cercetări în arhivele și bibliotecile străine vor putea aduce unele completări și precizări, deși ne-am străduit să folosim tot materialul ce s-a putut găsi la noi, ca și cele cîteva cronici obținute din alte țări. De aceea ne exprimăm convingerea că publicarea acestei colecții de izvoare otomane, într-o formă mult mai largă decît s-a făcut în trecut, va fi în folosul cercetărilor istorice din țara noastră, prin aceste izvoare făcîndu-se cunoscută o bună parte din ceea ce s-a consemnat în istoriografia otomană

³⁷ Cf. Ludwig Forrer, *Handschriften osmanischer Historiker in Istanbul*, în „Der Islam”, Bd. 26, Heft 3 (Berlin, 1942), p. 173—220, care aduce numeroase completări la G.O.W. și alte cataloage de manuscrise turcești.

* În timpul tipăririi volumului, autorii, aflîndu-se într-o călătorie de studii la Istanbul, în vederea cercetării arhivelor, au făcut unele adăugiri de texte pe baza consultării manuscriselor originale. — N. R.

³⁸ Despre fondatorul tipografiei otomane, cf. J. H. Mordtmann, *Ibrahim Muteferrika*, în *E.I.*, t. II (1927), p. 465—466.

privitor la țările române de-a lungul mai multor veacuri de dominație turcească.

Extrasele alăturate reprezintă în același timp și o traducere în viață a dezideratelor ultimelor congrese internaționale ale orientaliștilor (Cambridge 1954, Moscova 1960), ca și ale conferințelor orientalistice din țările socialiste (Varșovia 1957, Praga 1960, Budapesta 1961, Moscova 1962), care subliniază necesitatea editării izvoarelor orientale ale istoriei țărilor din Europa de sud-est și centrală.

Lacunele de informație ale cronicilor turcești, ca de altfel și a altor cronici medievale, urmează să fie completate printr-o colecție de documente turcești, proiectată în mai multe volume și care se află în curs de pregătire pentru tipar.

Fără îndoială că prin editarea în traducere a izvoarelor orientale, narative și diplomatice, se va aduce multă lumină asupra unor momente și aspecte din trecutul poporului român, ele constituind însemnate surse de informare puse la îndemina unui larg cerc de cercetători.

HALIL IBN-I ISMAIL IBN-I ŞEIH BEDREDDIN MAHMUD IBN-I SIMAVI (SIMAVNA-KADÎSÎOĞLU)

Despre viaţa lui Halil nu se cunosc prea multe date. Din propriile-i mărturii se poate deduce că s-a născut pe la începutul veacului al XV-lea, fiind fiul lui Ismail, care la rândul său a fost urmaşul şeihului Bedreddin Mahmud, cunoscut şi sub numele de Ibn-i Simavi sau Simavna-kadîsîoglu. Tot din relatările lui Halil aflăm că el a participat la bătălia de la Kosovo din anul 1448/852, unde a îndeplinit funcţia de *hafîz*¹ şi *imam*² al oştii sultanului Murad al II-lea, iar mai târziu, pe vremea tînărului sultan Mehmed al II-lea, a luat parte la cucerirea Constantinopolului de către turci (29 mai 1453).

Îndată după căderea Constantinopolului, Halil a întreprins o călătorie la Serres (*Siröz*)³, în Macedonia, unde, vizitînd mormîntul bunicului său, şeihul Bedreddin Mahmud, îşi scrie opera intitulată *Menakibname*, care cuprinde biografia acestuia, precum şi unele menţiuni autobiografice. Ea prezintă şi o deosebită importanţă istorică, deoarece un capitol special este consacrat primelor cuceriri turceşti în Peninsula Balcanică, sub conducerea lui Suleiman Şah, fiul lui Orhan⁴, pe la mijlocul veacului al XIV-lea, cînd s-au pus bazele dominaţiei otomane pe coastele Traciei.

Privită în ansamblu, *Menakibname* este o epopee istorică care începe cu preamărirea faptelor primilor cuceritori ai Rumeliei, urmînd apoi o amplă expunere a vieţii, operei şi activităţii şeihului Bedreddin.

¹ *Hafîz*: „cel ce cunoaşte pe dinafară Coranul”, adică „cel care păstrează” (în memoria sa); păzitor în numele lui Allah.

² *Imam*: preot în ierarhia ecleziastică musulmană; la început însemna „ghîd”, „conducător de caravană”.

³ Tîrg în fostul vilaiet Salonic, în apropiere de Struma.

⁴ Orhan (1326–1359), fiul emirului Osman care este fondatorul statului otoman.

Este o operă rimată, avînd o deosebită valoare şi sub raport lingvistic-literar. Ştirile privitoare la ţările române sînt oarecum dispartate, dar ele reprezintă unele dintre cele mai vechi mărturii ale izvoarelor narative otomane privind principatele dunărene.

Intrucît fragmentele traduse sînt extrase din partea consacrată vieţii şeihului Bedreddin, pentru înţelegerea lor considerăm necesar să dăm cîteva date despre viaţa, opera şi activitatea acestei personalităţi marcante din istoria culturală şi politică a Imperiului otoman de la sfîrşitul veacului al XIV-lea şi primul sfert al veacului al XV-lea.

Bedreddin Mahmud s-a născut pe la anul 1359/760 (după alţi cercetători în 1363) în localitatea Simavna, din apropiere de Adrianopol. Tatăl său, Israil, a fost unul din primii gazii⁵ turci care trecuseră în Europa împreună cu Suleiman-paşa, fiul lui Orhan. După cucerirea cetăţii Adrianopol (1362/761) de către sultanul Murad I (1359—1389), familia lui Bedreddin s-a mutat în acest oraş, care devenise noua capitală a statului otoman. Aici, tînărul Mahmud, poreclit mai tîrziu Bedreddin, a fost iniţiat în problemele religiei musulmane sub îndrumarea unor dascăli ca molla Iusuf, molla Şeh-Din, şi chiar a tatălui său, Israil, care de asemenea era unul dintre învăţaţii vremii.

Pe la anul 1398/800, Mahmud a plecat în Orient, unde a vizitat diferite oraşe şi centre culturale, ca Damasc, Ierusalim, Alep, Mecca ş.a., purtînd discuţii cu cărturarii de acolo. La universitatea arabă din Cairo şi-a aprofundat studiile islamice împreună cu alţi cunoscuţi cărturari musulmani, printre care şi Ali bin Muhammed Djurdjani⁶. Pe lîngă îmbogăţirea cunoştinţelor privind religia Islamului, Bedreddin a studiat concomitent şi o serie de alte discipline, între care medicina şi filozofia arabă. A fost un timp dascălul (*hodja*) lui Faradj, fiul sultanului Barkuk⁷ al Egiptului.

Cu ocazia uneia dintre numeroasele sale călătorii în Orientul musulman, Bedreddin l-a întîlnit şi pe Timur-Lenk pe cînd acesta se găsea cu curtea sa la Tebriz, unde învăţaţii vremii se adunaseră pentru a dezbate unele probleme controversate ale Islamului.

După bătălia de la Ankara (1402), Bedreddin s-a întors din nou în Anatolia, trecînd apoi în Rumelia⁸, unde, după ocuparea tronului de la Adrianopol de către Musa Celebi (1411), fiul lui Baiazid I, a fost numit judecător militar (*kadıasker*) al Rumeliei, datorită vastelor sale cunoştinţe

⁵ *Gazi* : cel care întreprinde o expediţie (*gaza*) ; erou, titlu onorific pentru luptători. Acest titlu se dădea şi sultanilor care luau parte la războaie.

⁶ Al-Djurdjani, Ali bin Muhammed, filozof arab (1340—1413).

⁷ Barkuk sau Barkuk b. Anas (1382—1398) inaugurează domnia mamelucilor Burdjîl în Egipt.

⁸ *Rumelia* : „Turcia europeană”, în sens mai larg toată Peninsula Balcanică.

în materie juridică. În vara anului 1413, după moartea lui Musa Celebi, şeihul Bedreddin a fost surghiunit la Niceea (*Iznik*) din Anatolia de noul sultan Mehmed I Celebi (1413—1421).

În urma descoperirii acţiunilor desfăşurate de el în vederea pregătirii unei răscoale populare în Imperiul otoman, Bedreddin a fugit din Niceea (*Iznik*) la Curtea lui Isfendiar, principe de Kastamonu. De aici, imbarcându-se la Sinop pe o corabie, a trecut Marea Neagră în Țara Românească, unde, după relatările lui Halil, a fost bine primit de Mircea cel Bătrîn. Tot din *Menakibname* rezultă că în Țara Românească şeihul Bedreddin l-a întâlnit şi pe beiu azapilor⁹ din fosta oaste a lui Musa Celebi. După ce a rămas cîtva timp în Țara Românească, şeihul a trecut în sudul Dobrogei, pregătind o răscoală în Deliorman¹⁰.

Concepţia socială a lui Bedreddin şi a adeptilor săi, zişi murizi (*mürîd*), prevedea instaurarea unei ordini sociale în care oamenii să fie „egali între ei”, ridicîndu-se în acelaşi timp şi împotriva doctrinei religioase *sunna*, dominantă în acea vreme în lumea Islamului.

Țărănimea musulmană şi cea creştină din Rumelia s-au răscolat sub conducerea directă a şeihului Bedreddin, în timp ce discipolii săi, Börüklüge Mustafa şi Torlak Kemal, au trecut în fruntea țăărănimii răscolate din Anatolia apuseană (1418—1420). Aceste răscoale au fost reprimare de forţele feudale otomane în urma unor ciocniri violente cu masele țărăneşti. Conducătorii lor din Anatolia au fost ucişi în lupte.

Potrivit cronicilor turceşti din veacul al XV-lea şi al XVI-lea, sultanul, auzind despre pregătirile de răscoală ale şeihului în partea rumeliotă a Imperiului otoman, a trimis un detaşament de vreo 200 de oameni în frunte cu un *capugibaşî*¹¹ şi, prinzîndu-l pe şeih la Zagora¹², acesta a fost adus la Serres, unde, după judecată, a fost spînzurat.

Părerile istoricilor cu privire la anul morţii şeihului Bedreddin sînt diferite. În *Encyclopédie de l'Islam* (ediţia din 1927) se dă anul 1415/818¹³, iar în noua ediţie din 1960 se indică anul 1416¹⁴. Noile cercetări au stabilit însă că şeihul a murit în anul 1420/823¹⁵.

⁹ *Azap* sau *azab* : denumirea unor unităţi de pedestraşi şi de marină în vechea armată otomană.

¹⁰ *Deliorman* : „pădure nebună”, regiune păduroasă din sudul Dobrogei.

¹¹ *Capugibaşî* : căpetenie de portari, marele şambelan, capul portarilor seraiului.

¹² *Zagora (Zagra)* : oraş în Bulgaria, la vreo 70 km NE de Filipopol (*Filibe*).

¹³ *Op. cit.*, Leyde, 1927, vol. II, p. 415.

¹⁴ H. J. Kissling, *Badr al-Din ibn Kadi Samawna*, în *Encyclopédie de l'Islam*, Leyde-Paris, 1960, p. 893—894.

¹⁵ I. H. Danişmend, *Izahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi (Cronologia explicativă a istoriei Imperiului otoman)*, I, Istanbul, 1947, p. 179—180. Pentru o analiză mai amplă a acestor probleme, cf. M. Guboglu şi Mustafa Mehmet, *Răscoalele țărăneşti din Imperiul otoman (1418—1420) şi bedreddinismul*, în „Studii”, 1957, nr. 2, p. 137—158.

Şeihul Bedreddin a scris în limba arabă un mare număr de opere (38 sau 48) în diverse domenii. Unele sînt de natură juridică, altele privesc filozofia islamică. Se poate spune că el a fost unul dintre cei mai de seamă cărturari şi gînditori ai Orientului musulman la începutul veacului al XV-lea, fiind în acelaşi timp iniţiatorul şi conducătorul primelor răscoale populare antifeudale din Imperiul otoman.

Cronicarii turci din veacurile XV—XVII îl prezintă pe şeihul Bedreddin ca un „răzvrătit” împotriva sultanului Mehmed I şi a rînduielilor sociale de atunci. În schimb, nepotul său Halil îl consideră victimă a unor intrigi urzite de marele vizir Baiazid-paşa şi de învăţatul persan Haidar Haravi, cel care dăduse sentinţa (*fetva*) pentru spînzurarea şeihului Bedreddin.

Traducerea alăturată s-a efectuat după : Chalil b. Isma'il b. Schejch Bedreddin Mahmud, *Die Vita (Menaqibname) des Schejch Bedr ed-Din Mahmud, gen. ibn Qadi Samauna*, Urtext nach der einzig erhaltenen Handschrift im Revolutions-Museum zu Istanbul. . . herausgegeben von Franz Babinger, Leipzig, 1943 (Universitatea Mihăileană din Iaşi, II), partea I, 124 p.

Bibliografie: F. Babinger, *Scheich Bedr ed-Din (Mahmud), der Sohn des Richter von Simav. Ein Beitrag zur Geschichte des Sektenwesens im Allosmanischen Reich*, în „Der Islam” . . . , Leipzig-Berlin, XI, 1921, p. 1—106 şi XII, 1922, p. 231; M. Şerefeddin, *Simavna Kadısı-oglu Şeyh Bedreddin*, Istanbul, 1925/1341, 75 p.; M. Şerefeddin Yaltkaya, *Bedreddin Simdvi. Badr-ad-Din Simavi (?—1420)*, în I. A., II, Istanbul, 1949, p. 444—446; Mihail Guboglu şi Mustafa Mehmet, *Răscoalele fărâneşti din Imperiul otoman (1418—1420) şi bedreddinismul*, în „Studii, Revistă de istorie”, an. X, 1957, nr. 2, p. 137—158; M. Şerefeddin Yaltkaya, *Simavna kadısıoglu Şeyh Bedreddine dair bir kitap (O carte despre Simavna kadısıoglu şeyh Bedreddin)*, în „Türkiyat mecmuası”, III, Istanbul, 1935; H. J. Kissling, *Das Menakibname Schejch Bedr ed-Dins, des Sohnes des Richters von Simavna*, în „Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft”, vol. 100, 1950, p. 112—176; K. Bunarcief, *Bedreddin Simavi*, în „Yeni Hayat”, Sofia, 1956, nr. 9; A. S. Tveritinova, *К вопросу об изучении первого антифеодального восстания в средневековой Турции*, în „Vizantiiski Vremennik”, 1956, XII, p. 200 şi urm.; A. D. Novicov, *Крестьянское восстание в Турции в начале XV века*, în „Problemi Vostokovedenia”, 1960, nr. 3, p. 67—81.

MENAKIB-I ŞEYH BEDREDDIN MAHMUD

(ed. Fr. Babinger, Leipzig, 1943)

- 80 <Halil descrie discuția dintre şeihul Bedreddin și Isfendiar, principe de Kastamonu, care nu i-a permis să plece în Orient, la Curtea lui Şahruh¹, fiul și urmașul lui Timur-Lenk, învoindu-l în schimb să pornească spre Crimeea>.

Au întins pânzele și au pornit la drum;
Să vezi însă ce nenorociri aduce porunca destinului:
În acea vreme se întâmplase că musulmanii
Deveniseră dușmanii ghiaurilor.
Afurisitul de venețian (*Efrendj*)² ocupase marea <Neagră>,
Şeihul a înțeles atunci ce se va întâmpla pe lume.
Cînd căpitanul de corabie (*re'is*) a sosit la marginea Țării
Românești (*Eflak*)³,

- Capii răutăților s-au înțeles <între ei>.
- 81 Aflați, prieteni, purtători ai credinței,
Ce i-au făcut atunci şeihului, răufăcătorii;
O, voi cei mari, şeihul ieșise pe uscat, în Țara Românească.
- 83 ... O, credinciosule, ei l-au lăsat pe şeih pe uscat,
Iar corabia au tras-o îndată în <largul> mării
Au întins pânzele și l-au lăsat acolo <pe şeih>.
O, bunicule, ascultă ceea ce va urma.
... Şeihul a rămas pe țărm cuprins de jale,
Necredincioșii, venind, l-au găsit pe şeih
Și au aflat mișcați și cu mirare despre marele său renume.
L-au primit cu dragoste și prietenie
Și l-au dus pe şeih cu mare alai în oraș.
Aici se afla cineva, fost slujbaş al şeihului⁴,
Care, fiind găsit, deveni mîna dreaptă a şeihului.
Atunci cînd Mehmed devenise han în locul lui Musa,
Acela, găsind o cale, fugise în Țara Românească
Și lui i se spunea Azab-bei⁵
El ocrotise pe fiecare

¹ Şahruh (Shahrukh) Mîrza (1405–1447), al patrulea fiu al lui Timur-Lenk și primul suveran timurid, născut la Samarkand în august 1377/779 rebi-ul-ahîr.

² *Efrendj*: denumire dată de turci europenilor în general și îndeosebi venețienilor.

³ *Eflak, Iflak*: denumire dată de turci Țării Românești, precum și domniilor ei.

⁴ Este vorba de Azab-bei, care fiind în oastea lui Musa Celebi, comandantul oștii de pedestrași, numite *azap*, fugise în Țara Românească după lupta de la Ceamurlu din 1413.

⁵ În text, grafia pentru *azap* sau *azab* se apropie și de grafia cuvîntului *garib* care înseamnă „pribeag”, „străin”.

Şi acum a venit din nou în slujba şeihului,
 Aşa cum fusese şi mai înainte.
 Ei (Bedreddin şi Azab-bei) s-au înţeles
 Să intre din nou în slujba hanului <Mehmed I>.
 Dar acelui om desăvîrşit ⁶
 Nu i-a fost cu putinţă să meargă la han.
 Fiind bei în acea vreme necredinciosul Mircea (*Mirgi*) ⁷,
 Drumurile erau mereu pline de primejdii,
 Căci pe atunci Mircea şi domnul Moldovei (*Kara-Bogdan*) ⁸ erau
 între ei

Cum sînt cîinele cu pisica ⁹.

- 84 Apoi a renunţat şi la acest gînd
 Şi s-a pregătit să plece în ţara sa de baştină
 Ca să se întâlnească cu prietenii săi
 Şi să stea acolo pînă la venirea sultanului.
 ...Şi şi-a pus în gînd să se întâlnească cu sultanul (*şah*)
 Ei, prietene de drum, aşa stau lucrurile,
 Dar cînd vine sorocul, vînatul iese în calea vînatului.
 Bedreddin a intrat într-o „mare de copaci” (*agaç denizi*) ¹⁰,
 Acolo s-au adunat în jurul său multe cete de netreblici (*herghele*).
 Şi şeihul a apucat drumul spre ţinuturile Zagrei.

- 85 <Între timp s-au strîns lîngă şeih şi mulţi *tavgi*, adică dregători locali, precum
 şi alţii cărora le dăduse diferite posturi pe cînd era judecător sub Musa Celcîbi. Dar fiind
 prît la sultan că intenţionează să se răstoale, este trimis un capugibaş cu 200 de
 oameni, care-l prind pe Bedreddin şi-l aduc la Serres, unde se afla sultanul>.

- 88 Au venit şi au intrat în Serres (*Siröz*)
 Şi l-au vîrît în temniţă pe şeih, într-o casă.
 Şahul venise împotriva Salonicului (*Selanik*),
 Ca să atace cetatea aceea mare.
 Dar întîmplîndu-se acest lucru,
 Ei, bunicule, şahul a renunţat la expediţie.
 În vremea aceea, Düzme ¹¹ Mustafa

⁶ Adică lui Bedreddin.

⁷ Mircea cel Bătrîn, domnul Ţării Româneşti (1386—1418).

⁸ *Kara-Bogdan* : numele dat de turci Moldovei sau domnului Moldovei. Aici este vorba de Alexandru cel Bun (1400—1432).

⁹ În text următorul proverb turcesc : „*It dişi hınzır derisidir heman*”, a cărui traducere textuală ar fi : „cum sînt colţii de cline pe piele de porc”.

¹⁰ „*Mare arbororum*” (Cf. Meninski, *Lexici*..., I, p. 215). Aceasta este denumirea dată de cronicarii otomani ţinutului din sudul Dobrogei. Este vorba de Deliorman.

¹¹ *Düzme* : „fals”.

Se spunea că stă ascuns în cetate ¹² ;
 Se mai zvonea că este cu adevărat fiul lui Ildîrîm-han ¹³
 Dar i s-a spus că este un fals Mustafa.
 Acesta dispăruse în lupta de la Ankara ¹⁴.

91 RĂSPUNSUL ŞEIHULUI CĂTRE MĂRIA-SA SULTANUL

... Am cerut, cu voia ta, să plec în pelerinaj (*hadj*)
 Şi, mergînd acolo, să devin omul lui Allah.
 Am cerut de multe ori şi nu mi-ai dat drumul
 Şi nici nu ai găsit de cuviinţă să-mi dai un răspuns tămăduitor.

<După ce Bedreddin arată că nu i se îngăduia să plece în Orient şi nici la Isfendiar sau la Şahruh, continuă> :

Şi apoi, intrînd în navă, am preferat să merg la hanul <tătărăsc>
 Şi, întinzînd pînzele, pe cînd eram pe drumuri,
 Am nimerit la hotarul Moldovei (*Bogdan*) şi în ținuturile Țării
 Româneşti (*Eflak*)

Zărînd <o corabie>, ei (romîinii) au venit
 Şi, ajungînd acolo, s-au așezat lîngă schelă
 Şi m-au primit pe țărm cu bucurie şi apoi, luîndu-mă, m-au dus
 înainte, <în țară>.

Domnul (*bey*) lor ¹⁵ m-a primit bine timp de cîteva zile,
 Dar doream să văd pe măria-voastră.
 Şi pe cînd mă aflam acolo, privirea mea era îndreptată încoace.

<Se arată, mai departe, că Bedreddin a răspuns la toate întrebările ce i-au fost puse de sultan în legătură cu răscoala sa>.

112 POVESTIREA LUPTEI SULTANULUI MURAD CU AFURISITUL DE UNGUR ¹⁶

Ei, fiule de şah, să ne întoarcem iarăşi la ale noastre :
 Sultanul Murad, ieşînd cu tobe şi steaguri,

¹² La 10 iunie 1415. Mustafa Celebi se afla la Argeş, lîngă Mircea cel Bătrîn (Cf. *Documente privind istoria României*, veac. XIII, XIV şi XV. B. Țara Românească (1247—1500), Buc., Edit. Acad. R.P.R., 1953, p. 70).

¹³ Baiazid Fulgerul (1389—1402).

¹⁴ Din 1402.

¹⁵ Al Țării Româneşti.

¹⁶ Bătălia de la Kosovo din 1448 dintre Murad al II-lea (1421—1451) şi Ioan de Hunedoara.

A pornit împotriva lui Iancu (*Iangu*)¹⁷ cel afurisit
 Cu gândul de a răvăși sangeacul¹⁸ acestuia.
 Eu¹⁹, de asemenea, am pornit cu acest gând.
 Au fost cu noi și mulți alții, bătrâni și tineri.

<Urmează descrierea amănunțită a luptei de la Kosovo cu Iancu de Hunedoara, în octombrie 1448>.

- 114 Lupta a durat de dimineață pînă noaptea.
 Ei, suflete bun, necredinciosul a fost înfrînt.
 Avînd această bucurie, vestitul șah <Murad>
 A înălțat acolo multe rugăciuni.

<Se arată mai departe că Halil a fost numit atunci de sultan să officieze slujba victoriei>.

- 117 Ei, tinere, pe tron s-a urcat sultanul Mehmed²⁰
 Și acum el este pe lume han fiu de han.
 Preaînaltul Allah să-i dea viață lungă,
 Deoarece *hafîz* Halil este lăndătorul și povestitorul său.

- 118 <Descrierea călătoriei întreprinse de Halil la Serres în scopul vizitării mormîntului bunicului său Bedreddin, efectuate după cucerirea Constantinopolului, la care participase și el>.

¹⁷ Este vorba de Ioan de Hunedoara, voievod al Transilvaniei și guvernator al Ungariei (mai 1448—august 1456).

¹⁸ *Sangeac* (*sandjak*): steag, drapel, unitate administrativă corespunzînd unei regiuni.

¹⁹ Autorul cronicii, Halil.

²⁰ Mehmed al II-lea Cuceritorul (1451—1481).

ŞÜKRÜLLAH BIN ŞEHABEDDIN AHMED

Despre viața lui Şükrüllah, considerat unul dintre primii cronicari otomani care a scris o istorie universală, avem foarte puține date. În introducerea la opera sa istorică, *Behdjet-üt-Tevarih*, el spune că este fiul lui Imam Şehabeddin Ahmed, fiul lui Zeineddin-Zekki. În ce privește locul și data nașterii cronicarului există mai multe ipoteze. Mehmed Tahir Bursalî, în lucrarea sa biobibliografică despre autorii otomani ¹, arată Amasia din Anatolia ca loc de naștere al lui Şükrüllah. Theodor Seif², pe baza unor date din opera lui Şükrüllah, consideră că acesta s-a născut în anul 1388/790. În schimb este cunoscută data exactă la care Şükrüllah a început să-și scrie opera sa de istorie universală, amintită mai sus. Este anul Hegirei 861, luna muharrem, ceea ce corespunde cu sfârșitul anului 1456. El a terminat-o pe la 1458—1459/863 fiind în vîrstă de peste 73 de ani.

După relatările personale ale cronicarului, se știe că a intrat în slujba casei otomane încă de la vîrsta de 22 de ani (circa 1409/812). Dintre funcțiile ocupate de el este cunoscută aceea de mare sfetnic al sultanilor Murad al II-lea și Mehmed al II-lea. Sub primul, a fost trimis în 1437 ca sol la Ibrahim-bei, principele de Karaman (1424—1463). Tot în această calitate a fost trimis și la curtea lui Mîrza Djihanşah, bei de Karakoiunlu, pe la anii 1448—1449/852. A făcut și o călătorie în Egipt, unde a cercetat operele învățaților vremii. Se pare că Şükrüllah avea cunoștințe și din domeniul medicinei, precum și din al muzicii ³.

Nu se cunoaște cu precizie nici anul și nici locul morții lui Şükrüllah.

¹ Cf. Bursalt Mehmed Tahir, *O.M.*, I, p. 332.

² Cf. Th. Seif, *Der Abschnitt über die Osmanen in Şükrüllah's persischer Universalgeschichte*, în *M.O.G.*, II, Hannovra, 1925, p. 66.

³ Cf. *Encyclopédie de la musique*..., p. 2 978 și *O.M.*, I, p. 332.

Lucrarea sa istorică *Behdjet-üt-Tevarih*, bazată pe vreo zece izvoare, marchează începuturile istoriografiei universale la otomani.

Ea îşi începe povestirea de la primii oameni („Adam”) şi tratează despre diferiţi profeţi, regi, sultani, califi şi alţi conducători de ţări şi popoare. De aceea a fost folosită ca izvor şi de cronicarii otomani de mai târziu. Faptul că este scrisă în limba persană, şi nu în limba turcă, arată influenţa istoriografiei persane asupra celei otomane în acea vreme. Un capitol special din această operă este consacrat istoriei Imperiului otoman, de la domnia primilor sultani pînă la urcarea pe tron a lui Mehmed al II-lea (februarie 1451). Spre deosebire de alţi cronicari (Orudj, Aşîk-paşazade, Neşri ş.a.), Şükrüllah, în calitatea sa de mare sfetnic, a putut să deţină informaţii directe asupra evenimentelor legate de domnia mai multor sultani. Totuşi, în cronica sa el tratează mai mult faptele de binefacere ale sultanilor.

După cum s-a spus, Şükrüllah descrie evenimentele pînă la începutul domniei sultanului Mehmed al II-lea. În încheierea operei sale îşi exprimă însă intenţia de a nara într-un volum separat întîmplările din primii opt ani ai domniei acestui sultan. Probabil însă că nu a avut posibilitatea să-şi înfăptuiască această intenţie, cronica sa rămînînd neterminată.

Cronica lui Şükrüllah nu a fost editată în întregime pînă în prezent; ea se găseşte sub formă de manuscrise în mai multe biblioteci ⁴.

Extrasele alăturate s-au făcut după traducerea în limba turcă a unei părţi din cronica lui Şükrüllah, efectuată de Mustafa Farisi şi editată de Atsız la Istanbul, în 1939, sub titlul de : *Cele nouă triburi de turci şi istoria sultanilor otomani* ⁵. Pentru confruntare ne-am folosit şi de ediţia lui Th. Seif ⁶.

Bibliografie: S.O., vol. III, p. 154; Bursalî Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, I, p. 332; G.O.W., p. 19—20; N. Iorga, *O nouă menţiune turcească despre români*, în „Revista istorică”, XXVIII, nr. 1—12, 1942, p. 26.

⁴ Cf. G.O.W., p. 20.

⁵ Atsız, *XV inci astr tarihçisi Şükrüllah: Dokuz boy Türkler ve Osmanlı sultanları tarihi* (Şükrüllah, cronicar din secolul al XV-lea. Cele nouă triburi de turci şi istoria sultanilor otomani), Istanbul, 1939, 2 + 72 p. fol. O altă traducere îi aparţine lui Mehmed Edirnevi (în manuscris).

⁶ Th. Seif, *op. cit.*, în M.O.G.

A. (Atsız) 29
T.S. (Th.
Seif) 82—83

... Emirul Orhan ¹ era milos față de musulmani, dar față de ghiauri era necruțător. Faima lui în războaie se răspîndise de la Brusa pînă în țara lui Laz ² și pînă la unguri și de teama lui inimile acestora tremurau. Ei stăteau mereu de veghe.

A. 31
T.S. 90—91

... În vederea unui război, <Murad I> a strîns oști ca să meargă asupra lui Laz <ăr> și la unguri. Cînd beii din împrejurimi au auzit că viteazul (*gazi*) șah vrea să treacă marea <în scopul de a se război>, au plănuit un atac asupra Brusei.

A. 31
T.S. 92—93

... Construind un lăcaș pentru viața de apoi, <Murad I> a plecat din nou în Rumelia și a purtat lupte. El s-a îndreptat împotriva țării lui Laz <ăr>. Beiul Laz-ului, auzind aceasta, a dat de știre ghiaurilor din țările apusene și le-a cerut ajutorul. I s-au trimis oști din Țara Românească (*Eflak*), de la unguri și de la cehi, de la sîrbi, de la albanezi (*Arnavut*), de la croați (*Hîrvat*), de la bulgari (*Ulgar*) și de la frînci (*Firenk*) ³. S-au adunat mai bine de 100 000 de ostași ghiauri, care au înaintat cu diferite arme. Cele două oștiri s-au ciocnit și bătălia care s-a dat a fost cum nu mai văzuse pînă atunci universul care se rotește. Din amîndouă oștirile au murit mulți oameni; leșurile lor s-au îngrămădit unele peste altele, iar capetele lor s-au sfărîmat sub picioare. În cele din urmă, Allah (*Tanrı*) le-a venit în ajutor și steagurile ghiaurilor au fost întoarse cu vîrfurile în jos, iar oștile lor și-au întors fețele. Ei au fost înfrinți și musulmanii s-au pus pe urmele lor. Șahul cel viteaz se afla pe o colină împreună cu cîțiva sfetnici (*haseki*) de-ai săi. Ostașii care se duseseră pe urmele dușmanului s-au întors și l-au găsit acolo pe sultanul gaziilor. Dar un ghiaur ⁴ care fusese rănit se ascunsese, plin de sînge, printre morți. El s-a sculat de la locul lui și a venit spre sultanul gaziu (Murad I), ba căzînd, ba ridicîndu-se. La început ceaușii ⁵ nu l-au lăsat. Sultanul gaziu a crezut că el vine pentru o treabă oarecare sau că are vreo dorință. De aceea i-a spus ceaușului să-l

¹ Orhan I. emir otoman (1326—1359).

² Nume dat Serbiei după despotul Lazăr (1371—1389).

³ Denumire dată de turci europenilor și îndeosebi venețienilor. Termenul s-a încetățenit și în limba română („frînc”).

⁴ Miloș Obilici.

⁵ Ceauș (*çavuş*): corp de curieri în oastea otomană.

lase. Ghiaurul cel rănit şi buimăcit (*karganmîş*) a înaintat şi l-a lovit <pe Murad> cu cuţitul.

- A. 33. T.S. 95—110 <Urmează descrierea morţii sultanului Murad, fixată de cronicar în 1388/790⁶ şi urcarea pe tron a lui Baiazid. Este omisă expediţia sultanului Baiazid în Ţara Românească, iar la bătălia de la Nicopol nu se menţionează participarea românilor. De asemenea sînt omise şi relaţiile lui Musa Celebi cu Mircea cel Bătrîn.

- A. 37 T. S. 110—111 <După împăcarea cu Isfendiar, principe de Kastamonu, sultanul Mehmed I Celebi> a pornit de la reşedinţa sa din Brusa spre Rumelia, cu gîndul de a purta război. El s-a îndreptat spre necredinciosul din Ţara Românească (*Eflak*) cel cu gînduri rele. În partea aceea se aflau trei cetăţi care, din pricina ghiaurilor cei fără de minte, fuseseră ruinate. El a făcut ca toate trei să înflorească. Una se numea Isaccea (*Sakgi*), a doua Ieni-Sale⁷, iar a treia se numea Giurgiu (*Iörkövi*)⁸. De acolo, îndreptîndu-se asupra ungurului, a luat cetatea *Sevarin*⁹. Ghiaurii cei fără de minte, Allah să-i nenorocească, văzînd măreţia musulmanilor, au cerut pace. Ei au luat asupra lor plata haraciului şi s-au socotit printre supuşii (*kul*) înaltului prag al sultanului. Au trimis trei¹⁰ fii de principii (*emirzadeghian*) cu armele lor cu tot, ca să slujească <îngă sultan>. Ei şi-au luat asupra lor obligaţia ca, atunci cînd va fi bătălie şi sultanul le va porunci, afară de aceştii fii ai celor trei bei, să trimită şi oastea lor după cum va dori sultanul. Ei au jurat că în tot timpul vieţii sultanului ghiaurii cei fără de minte nu-l vor trăda în nici un fel şi nu se vor împotrivi sultanului Mehmed şi nici oamenilor săi. Astfel au făcut pace (*barîş*). Sultanul musulmanilor, întorcîndu-se în linişte şi cu măreţie, a sosit la reşedinţa sa din Adrianopol.

- A. 38 T. S. 114—115 <Se descriu luptele de la Zlatiţa, Varna şi Kosovo, fără să se amintească de participarea românilor la aceste bătălii>.

⁶ De fapt el a murit în iulie 1389.

⁷ *Ieni-Sale* (rom. Enisala): localitate în nordul Dobrogei, îngă Babadag.

⁸ La alţi cronicari apare sub forma de *Ierkökü*: probabil că derivă din *Turkov*.

⁹ Turnu-Severin.

¹⁰ În alte manuscrise „treizeci” (Cf. Th. Seif, *op. cit.*, în „M.O.G.”, II, p. 111 şi nota 53).

ENVERI

Autor al unei cronici otomane rimate, Enveri a trăit în secolul al XV-lea, fiind contemporanul sultanilor Murad al II-lea și Mehmed al II-lea. Nu i se cunoaște nici data nașterii, nici cea a morții. Știm însă că în vara anului 1465 (869 zil-hidjge) Enveri mai trăia, întrucât chiar el mărturisește că la acea dată abia terminase opera sa istorică *Düsturname* (*Cartea vizirului*), cronică în versuri închinată marelui vizir Mahmud-pașa ¹.

Cronica lui Enveri, păstrată doar în copie într-un manuscris unic datînd din prima jumătate a veacului al XVII-lea la Biblioteca Națională din Paris (Anciens fonds turcs, nr. 250), a fost editată de Mükrimin Halil, sub titlul *Düsturname-i Enveri* ². Doi ani mai târziu editorul a prezentat și un studiu critic asupra acestei cronici ³.

Datînd de pe la 1465, această cronică reprezintă unul dintre cele mai vechi izvoare narative privind istoria otomană. Ea este mai veche decît cronicile lui Orudj, Aşîk-paşa-zade, Neşri ş.a., fiind însă posterioară cronicii lui Ali İazîdjizade, intitulată *Tarih-i al-i Selçuk* (*Cronica dinastiei selciuchide*). Opera lui Enveri este preţioasă nu numai pentru faptul că relatează evenimentele contemporane autorului (secolul al XV-lea), dar și pentru că aduce clarificări asupra unor perioade întunecate din veacurile anterioare privind istoria turcilor. O deosebită importanță prezintă partea în care se tratează istoria dinastiei *Aidînoğlu* din principatul Aidîn, dintre 1307 și 1402/707—805. Cu această ocazie, autorul dă o serie de știri în legătură cu expedițiile lui Umur-bei (1334—1348), unele dintre ele interesînd și istoriografia română.

¹ Cf. *Düsturname*, p. 4. Mahmud-paşa, mare vizir pe vremea sultanului Mehmed al II-lea, între iulie 1453 și august 1467/857—872.

² Mükrimin Halil, *Düsturname-i Enveri*, Istanbul, 1928, 121 p., în colecția „Türk Tarih Endjumeni Külliyyat”, nr. 15.

³ Idem, *Düsturname. Medhal* (*Introducere*), Istanbul (1930), 98 p.

Cronica lui Enveri, compusă din 3 730 de versuri ⁴, se bazează pe o serie de izvoare arabe, persane și turcești anterioare și contemporane autorului, dintre care unele sînt încă nedescoperite. Astfel, pentru istoria principilor din Aidîn el folosește ca izvor o cronică atribuită lui Hodja Selman, scrisă probabil între 1348 și 1358. Datorită faptului că această sursă narativă otomană dă unele știri care nu se găsesc în cronicile bizantine, însemnătatea ei pentru noi rezidă în relatările privind ținuturile din jurul Mării Negre și Mediteranei.

Cronica lui Enveri are trei părți distincte, fiecare din ele fiind alcătuită din 22 de capitole.

Partea I tratează despre profeți și despre principatele turcești care s-au ridicat pe ruinele Imperiului selciuchid în Asia Mică.

Partea a II-a se ocupă de campaniile lui Umur-bei, emirul din Aidîn, descriind totodată și expediția acestuia la gurile Dunării (Chilia) între 1339 și 1341 ⁵.

Partea a III-a cuprinde istoria turcilor osmanlii, povestind evenimintele pînă la expediția din 1462/866 a lui Mehmed al II-lea împotriva Țării Românești și luptele lui Mahmud-pașa cu ungurii între 1463 și 1465/968—969.

După cum remarcă în studiul său introductiv și editorul M. Halil, cronica lui Enveri conține unele confuzii și greșeli de grafie, limbă și cronologie. Unele sînt atribuite copistului manuscrisului. De pildă, la Enveri lupta de la Nicopol este datată în 1393—1394 și nu în 1396.

Făcînd abstracție de lipsurile acestei cronici, unele inerente epocii în care a fost scrisă, ea constituie totuși un izvor important pentru cercetările de istorie medievală.

Mai amintim că Enveri este și autorul unei alte lucrări istorice, intitulată *Teferrudjname*, adică *Cronica expedițiilor*, pe care a dedicat-o sultanului Mehmed al II-lea, și a scris-o pe la 1463/867, după cum reiese din cronica *Düsturname*. Se pare că acest izvor, nedescoperit pînă astăzi, ar prezenta un deosebit interes și pentru istoria țărilor române, deoarece tratează pe larg expediția lui Mehmed al II-lea împotriva Țării Românești în 1462/866, după cum reiese dintr-un fragment din cronica *Düsturname*.

⁴ Cf. *Düsturname*, p. 108.

⁵ În legătură cu aceste probleme, cf. Irène Mélikoff-Sayar, *Le Destan d'Umur Pacha*, Paris, 1954, 156 p.; Paul Lemerle, *L'emirat d'Aidîn, Byzance et l'Occident. Recherche sur „Le geste d'Umur Pacha”*, Paris, 1957, 276 p.; M.M. Alexandrescu-Dersca crede că expediția a avut loc în 1337 sau 1338 (cf. *L'Expédition d'Umur Beg d'Aidîn aux bouches du Danube (1337 ou 1338)*, în „Studia et Acta Orientalia”, II, București, 1960, p. 3—24.

Astfel, vorbind de campania acestui sultan împotriva lui Vlad Țepeș, Enveri scrie :

"Dacă vrei să afli despre această bătălie de la un capăt la altul, Găsește *Teferrudjname* și privește acolo" ⁶.

Extrasele care urmează sînt traduse după cronica lui Enveri (*Düsturname*) editată de Mükrimin Halil (Istanbul, 1928, 121 p.).

Bibliografie: G. O. W., p. 410—415.

⁶ Cf. *Düsturname*, p. 100.

DÜSTURNAME

(ed. Mükrimin Halil, Istanbul, 1928)

43 PLECAREA UNOR VASE PE MAREA NEAGRĂ PENTRU A CUCERI LUMEA

Paşa¹ trimise iarăşi scrisori (*name*),
Grăbindu-se să facă o expediţie sfântă.
Gazii au împânzit împrejurimile Smirnei (*Izmir*),
Munţii şi câmpiile s-au acoperit de oşti.

<În urma pregătirilor făcute de Umur-bel, acesta porneşte cu 350 de vase în expediţie>.

- 44 Trei sute de corăbii au intrat în Marea Neagră
Şi oamenii erau înarmaţi, iar trompetele sunau.
Când toate corăbiile au pornit pe mare,
Ridicându-şi pânzele, ele au început să înainteze cu voia lui Allah.
... Şi după ce au mers o zi-două, au trecut prin faţa Istanbulului,
Un rege (*tekfur*)² a dat în cinstea acestuia³ un mare zaiafet,
Şi a fost uimit de măreţia paşei.
Ei au ieşit la Chilia (*Kili*), la hotarul (*udj*) Țării Româneşti,
Şi au incendiat şi au devastat ţinutul pe care l-au găsit.
Ghiaurii vicleni, când au văzut însă sosirea lor,
Aprinzând focuri, şi-au dat de ştire unul altuia.
Stringînd multă oaste, ghiaurii au venit
Şi el s-a războit cu aceştia împărăteşte⁴.
Atunci azapii, înaintînd, şi-au strîns rîndurile
Şi duşmanul a devenit ţinta săgeţilor lor.
Dînd pinteni cailor, paşa şi beii au înaintat,
Iar oastea a acoperit munţii şi stîncile.
Cînd şi-au repezit caii spre duşman,
L-au şi nimicit în clipa aceea,
Ei au umplut acel loc cu cadavre,
Iar pe unii i-au prins acolo de vii.
Şi-au întins corturile şi s-au aşezat acolo
Şi au descălecat şi paşa şi beii.
Paşa a trecut la locul său şi s-a aşezat

¹ Bahaeddin Umur-bel (1334–1348/734–748) este unul dintre fiii lui Mûbarizeddin Mehmed-bel (1310–1334).

² *Tekfur* sau *tekür*, de la cuvîntul de origine armeană *takfor* : purtător de coroană, rege, împărat, suveran.

³ Lui Umur-bel.

⁴ În text : *Djenk-i sultan*, adică un război între doi împăraţi.

Și au fost aduși în șir prinși (*tutgun*) fără număr.
 El a ținut sfat (*divan*), iar ceaușii și-au făcut ruga,
 Ca să se verse sînge în dreapta și în stînga.
 Au măcelărit acolo pe mulți dintre prinși
 Și, aprinzînd focuri, i-au înfipt aici în suliți.
 Frigîndu-i, i-au tăiat în bucăți;
 Iar pentru mîncare au pus carne de oaie.
 S-au adunat și au mîncat-o.
 Și i-au mulțumit lui Allah, aducîndu-i laude.
 Aceștia (prinșii) crezînd însă că ei au mîncat carne de om,
 Au plîns cu toții și ochii li s-au umplut de lacrimi de sînge.
 Împrăștiindu-se divanul, cînd aceștia (prinșii) au plecat,
 Pașa a poruncit și ei (turcii) i-au ajuns pe prinși din urmă.
 Aceștia (prinșii) au crezut că îi vor frige și pe ei
 Și-i vor mîncea, sfîșiindu-i unul cîte unul.
 Atunci, de spaimă, multora dintre ei le-a plesnit fierea
 Iar gaziii s-au trezit din somn, dar au rămas pe loc.
 Deși li s-a dat drumul și aceștia (prinșii) au pornit,
 Mergînd, ei suspinau totuși
 Și-și ziceau: cei care vin sînt mîncători de oameni.
 Ei sînt cei care, nimicindu-ne, ne-au adus în această stare.
 45 Apoi, luîndu-și familiile, au fugit
 Și părăsindu-și ținuturile, au străbătut munți și păduri.
 Așapii, cercetînd, au mers din munte în munte
 Și le-au cerut băieții (*oglan*) și fetele lor.
 Vinînd nenumărați băieți destoinici și multe fete frumoase,
 I-au luat și i-au adus cu ei.
 Și au dărimat Chilia (*Kili*) și încă multe alte cetăți.
 Apoi, luînd robi și bogății nenumărate,
 Au venit cu toții și s-au urcat în corăbii.
 Timp de patru zile au mers zi și noapte
 Și au ajuns iarăși în apropiere de *Kerme* ⁵.
 Ajungînd acolo, au coborît robii
 Și au tras din nou corăbiile pe uscat.
 Apoi au încărcat iarăși bogățiile și pe toți prinșii în corăbii
 Și toate corăbiile s-au umplut.

⁵ *Kerme* sau *Gherme*: probabil o localitate din apropierea strîmtorilor Bosfor sau Dardanele, unde au acostat vasele lui Umur-bel cînd au pornit în expediție și de unde au trecut apoi spre Istanbul. Ar putea să fie însă vorba și de Akkerman, *Kermen* însemnînd fortăreață, cetate.

Au ajuns într-un loc unde nu se găsea apă;
 Acolo, paşa a pus să se sape două fântâni.
 ... Când s-a întors paşa la Izmir, plin de bucurie,
 Toată lumea s-a bucurat de darurile primite.
 Întreg ținutul Aidin s-a umplut de tinerii prinși și de bogății
 Și, bucurându-se, s-au fericit cu toții.

- 85 <Pregătirile ungarilor, sîrbilor și altor popoare pentru a începe lupta împotriva sultanului Murad I. Bătălia de la Kosovo (1389). Schimb de solii între Lazăr, despotul Serbiei, și Murad I. Amenințări de război. Sfat în oastea creștină>.

Jigmun⁶ i-a trimis lui Lazăr⁷ 70 000 de ostași,
 Zicîndu-i: „Du-te și luptă-te cu turcul”.
 Au venit oști și din Albania (*Arnavut*) și din Bosnia,
 De asemenea, din Țara Românească, precum și din Kîpceac⁸;
 În țara lui Lazăr⁷ s-au adunat 200 000 de oameni,
 Pregătindu-se să facă război cu sultanul <Murad I>.

- 86 În clipa aceea, Lazăr⁷, luînd cupa, bău din ea.
 Apoi, ajungînd la Kosovo, descălecă de pe cal.
 Sultanul Murad, de asemenea, a venit la Kosovo cu bucurie
 În <luna> zil-hidjge⁹, într-o zi de vineri.
 Musulmanii și-au pregătit un șanț mare
 Și acolo au înșirat 40 000 de azapi.
 Mai erau 60 000 de viteji călăreți înarmați,
 Care s-au dus acolo pentru <gloria lui> Allah cel prea mărit.

- 87 <Urmează descrierea bătăliei de la Kosovo (1389); înfrîngerea oștilor aliaților creștini și omorîrea sultanului Murad I de către Miloș Kobilici>.

Șahul <Murad I> avea numai doi fii:
 Unul era Iakub⁹, iar altul Baiazid¹⁰.

<Urmează omorîrea lui Iakub și intronarea lui Baiazid în 1389/792>.

Pe cînd acestea se întîmplau aici,
 În Anatolia Isfendiar¹¹ supunea cetăți.
 Ducîndu-se acolo, <Baiazid> a luat Kastamonu¹²,

⁶ Jigmun: Sigismund de Luxemburg, regele Ungariei între 1387 și 1437.

⁷ În text *Kîpceac*, adică steпа cumană din sudul Rusiei.

⁸ Zil-hidjge <791> = 21 noiembrie – 19 decembrie 1389. De fapt lupta se încheiase la 15 iunie 1389.

⁹ Iakub Celebi a fost valiu (guvernator) în vilaietul Karast din Anatolia.

¹⁰ Baiazid Ildırım (Fulgerul): a domnit între 1389 și 1402.

¹¹ Isfendiar, fiul lui Baiazid Kötürüm din principatul Kastamonu, a murit la 26 februarie 1440/22 ramazan 843.

¹² *Kastamonu*, oraș în nord-vestul Asiei Mici, capitala vilaietului cu același nume; în antichitate Paflagonia.

Pornind apoi iarăși expediție în Rumelia.

- 88 *Mirgi*¹³ venise și atacase *Karīnovasī*¹⁴,
Iar sultanul, adunînd oaste, a plecat în Țara Românească.
Înapropiere de Argeș (*Arkîș*) s-a dat o luptă crîncenă,
Ghiaurii fiind zdrobiți, și-au aruncat armele și uneltele de luptă.
Deși au fost învinși, ei s-au întors iarăși,
Și s-au așezat din nou acolo cu multă strădanie.
Ine-bei¹⁵ a dat poruncă oștirii
Să-i adune pe musulmanii morți.
Au aruncat în Argeș (*Arkîș*) leșurile turcilor,
Iar dușmanii, văzînd aceasta în timpul nopții, au căzut pe gînduri.
Ei au văzut că morții ghiaurilor erau fără de număr,
Pe cînd leșurile turcilor nu erau prea multe.
<Mircea> s-a împăcat și a trimis avuții (*mal*) cu soli
Și astfel de vicleșug a făcut Mircea (*Mirci*) în războiul cu sultanul.
... Acesta¹⁶ a fost închis la Brusa și a rămas acolo.
*Karamanul*¹⁷ era loc de azil pentru orice supus (*kul*).
Românul (*Eflak*) iarăși s-a răsculat în Rumelia
Și sultanul s-a dus și s-a războit din nou.
Încălecînd pe cal, el nu l-a lăsat pe ghiaur și l-a măcelărit
Și, întorcîndu-se de acolo, s-a dus împotriva Salonicului (*Selanik*).
89 De acolo, padișahul a venit asupra Istanbulului
Și, făcînd război, l-a asediat timp de două luni.

<Urmează descrierea bătăliei de la Nicopol (1396), fără a se aminti de participarea românilor>.

- 90 Cînd a sosit anul 804¹⁸,
De astădată a venit Timur și s-a războit.
İldırım-han și-a strîns oastea,
Ca să-l zdrobească pe dușmanul din Rum¹⁹.
Au venit Kara-Iusuf și Osman-bei,
Și au plecat din nou după ce au primit favoruri.
Erau 50 000 de ostași în zale din cap pînă-n picioare,

¹³ Mircea cel Bătrîn (1386–1418).

¹⁴ *Karīnovasī* (*Karīnova*), localitate în sudul Dunării. După unii istorici români ar fi Căvarna. Posibil să fie însă o localitate mai sudică, *Karīn-abad* (Karnabat).

¹⁵ Sau Aina-bei. În alte cronici, în loc de Ine-bei apare Ali-pașa, care era marele vizir al sultanului Baiazid.

¹⁶ Mustafa Celebi, fiul lui Baiazid I.

¹⁷ Principat în Anatolia.

¹⁸ 11 august 1401–31 iulie 1402.

¹⁹ *Rum*: denumirea turco-persană a Imperiului bizantin. Aici în sens de Anatolia.

Iar oastea (*alai*) ghiaurilor era de 10 000 de ostași (*nefer*).
Se aflau împreună Vilcul ²⁰ și cel din Țara Românească (*Eflak*)²¹,
Precum și cei din țara lui Laz<ăr>.

Cine ar putea să arate însușirile acelei oștiri?

Alaiul său ²² personal era de 7 000 în cap,

Iar 30 000 erau pedestrașii săi.

Chiar și de la ruși (*Rus*) au venit 35 000 de tătari ²³;

Toți aceștia erau arcași buni care trăgeau din arcuri bine întinse.

Baiazid, fiul lui Murad, și-a rînduit alaiul,

Oastea din Anatolia (*Rum*) era de peste 200 000.

Oștirea ghiaurilor a mers în față,

Atunci a văzut toată lumea ostași cu nădragi (*tonlu er*).

91 ... Cînd anul a ajuns la 804,

Lupta s-a dat în muharrem ²⁴, într-o zi de vineri.

<Moartea lui Balazid și începutul certurilor pentru domnie între fiii și urmașii lui>.

Cînd anul a ajuns la 813 ²⁵,

Emirul Suleiman a plecat pe lumea cealaltă,

92 Iar Musa a fost emir timp de doi ani și jumătate.

El nu s-a luptat cu ghiaurii.

... Apoi a apărut Iancu ²⁶, care i-a dat ajutor acestuia ²⁷

Și a venit ungurul și s-a războit la *Izladî* ²⁸.

A trecut un an și dușmanul a venit la Varna.

Împreună cu craiul unguresc ²⁹ au venit și mulți <alți> dușmani,

Acolo, Allah a dat un bun prilej musulmanilor;

Dîndu-se o mare luptă sfîntă, ghiaurul a fost înfrînt.

93 ... Cînd s-a ajuns la anul 852,

În luna șaban ³⁰, s-a dat iarăși o luptă.

Iancu, cel învins, a venit la Kosovo,

Oastea noastră a vîrît spaimă în dușmani.

²⁰ De fapt Ștefan Lazarevici, despotul Serbiei (1389–1427), pe care cronicarul îl confundă cu Vuk Brankovici.

²¹ Este vorba de Mircea cel Bătrîn.

²² Al sultanului.

²³ Este vorba de tătarii refugiați din hanatul Hoardei de aur în Lituania și Polonia.

²⁴ 11 august – 9 octombrie 1401. De fapt lupta de la Ankara s-a dat la 28 iulie 1402.

²⁵ 6 mai 1410–24 aprilie 1411.

²⁶ Ioan de Hunedoara, voievodul Transilvaniei.

²⁷ Lui Lazăr.

²⁸ *Izladî*: Zlatița, localitate în Peninsula Balcanică, la vreo 70 de km de Sofia.

²⁹ Vladislav I, rege al Ungariei (1440–1444); în Polonia a domnit ca Vladislav al III-lea.

³⁰ 30 septembrie – 28 octombrie 1448.

Apoi <Murad II> a construit Giurgiul (*Ierkökü*),
Iar Turhan<-bei> și-a câștigat faimă devastând Țara Românească.
Când a început anul 854 ³¹

Aplecat în Albania (*Arnavut*) ca să facă război.

97 ... Când a sosit anul 860³²

Șahul ³³, plecând la Belgrad, s-a războit.

De la Skoplje (*Üsküb*) ne-au venit tunuri uriașe,

Cine le vedea rămânea uimit.

În timpul luptei distrugerile n-au conținut,

Dar cucerirea acestuia ³⁴ nu i-a fost sortită șahului.

Când beilerbeiul Karadja bei ³⁵ a căzut,

Deși plecate, avangărzile ghiaurului s-au întors.

Rumelioții, nemaiavând comandant, nu s-au mai luptat,

Și astfel cei din Anatolia n-au avut tovarăși de luptă.

În timpul luptei, șahul ³⁶ i-a dojenit pe cei din Anatolia.

Și padișahul s-a întors din acea bătălie.

98 Când sultanul s-a așezat în afara <cetății>, ghiaurii au apărut

Și Iancu privea, stînd sus, pe cetate.

Afurisitul acela zicea : „Eu sînt principe creștin,

Eu sînt comandantul oștirii care merge împotriva padișahului”.

Ei au găsit o cîmpie plină de fum și un drum acoperit de zale ;

Din această pricină au slăbit mult.

Ieșind afară, el ³⁷ dădu un atac,

Repezindu-se asupra oștii islamice.

Dar au fost măcelăriți cu săbiile care zăngăneau : ceac, ceac (*çark*).

Unii se aruncau în Dunăre, unii se înecau.

Fiind înfrîntă, avangarda ghiaurilor a încetat <să mai atace>.

... După aceea, padișahul s-a întors la Adrianopol (*Edirne*)

99 Și toți spahiii au pornit spre ținuturile lor.

După ce șahul a cucerit Trapezuntul (*Tarabuzun*),

A pornit de aici spre Rumelia.

El a umplut ținutul acela cu bogății mari

Și dușmanii din toate părțile au fost pedepsiți.

³¹ 14 februarie 1450 — 2 februarie 1451.

³² 11 decembrie 1455 — 28 noiembrie 1456.

³³ Mehmed al II-lea, sultan otoman (1451—1481).

³⁴ A Belgradului.

³⁵ Karadja-bei a fost beilerbei de Rumelia pe vremea sultanilor Murad al II-lea și Mehmed al II-lea.

³⁶ Mehmed al II-lea.

³⁷ Ioan de Hunedoara.

Pe cînd şahul se afla în partea aceea ³⁸,
 Iar românul (*Eflak*) ³⁹ în partea aceasta,
 El a făcut atîtea răscoale, încît cine le vedea rămînea uimit.
 Ishak-paşa ⁴⁰ stătea la reşedinţă (*taht*) ⁴¹;
 El n-a ieşit din cuvîntul şahului, ascultînd de sfatul lui.
 Şahul l-a chemat pe voievod ⁴²,
 Apoi a plecat în solie Iunus ⁴³,
 Iunus-bei şi Hamza-bei au murit ca nişte martiri ⁴⁴,
 Şi acel nedemn ⁴⁵ a pîrjolit şi malul Dunării.
 Cînd anul a ajuns la 866 ⁴⁶,
 Padişahul a pornit o expediţie sfîntă împotriva acestuia ⁴⁷.
 Padişahul a ajuns la Nicopol
 Şi avea o oaste pe care abia o ducea pămîntul.
 Mai întîi, paşa a trecut Dunărea
 Şi, crezînd că vine duşmanul, şi-a rînduit bine oastea.
 100 Apoi trecu şi sultanul pe malul celălalt ⁴⁸,
 Împreună cu cortul şi seraiul şi cu bucătăria sa.
 De acolo, în trei zile, a dat de o cîmpie;
 Sultanul a poruncit. Şi a văzut acolo numai zale.
 Cetele de luptători erau îmbrăcaţi în armuri de fier.
 Ei îşi întăriteau caii aşezaţi în rînduri;
 Atît armurile, cît şi veşmintele lor străluceau,
 Iar caii, la rîndul lor, loviţi uşor, nechezau.
 În a şasea zi de post ⁴⁹ s-a trecut <Dunărea>,
 Şi într-o noapte de vineri s-a iscat zarvă.
 Atunci, pe neaşteptate, s-a auzit un vuiet
 Şi au izbucnit plîsete şi jalea a cuprins rîndurile <oştii> din Anatolia.
 Duşmanul, care venise cel dintîi acolo,
 Se lupta, dar nu obţinea victoria.
 Atunci rumelioşii au pornit atacul asupra lui,
 Apoi oastea islamică a dat asalt.

³⁸ La Trapezunt.

³⁹ Vlad Tepeş (1456—1462).

⁴⁰ Mare vizir între 1470 şi 1472; pe atunci beilerbei.

⁴¹ Adică la Istanbul, unde îl lăsase sultanul în timpul expediţiei.

⁴² Vlad Tepeş.

⁴³ Numele renegatului grec Catabolinos.

⁴⁴ Fiind prinşi şi omorîţi de Vlad Tepeş.

⁴⁵ Adică Vlad Tepeş.

⁴⁶ 6 octombrie 1461—25 septembrie 1462.

⁴⁷ A lui Vlad Tepeş.

⁴⁸ În Ţara Românească.

⁴⁹ În text: *Orudj*, luna *ramazan*, corespunde cu 4 iunie 1462.

Dușmanul nu-și găsea drum și a rămas prins la mijloc,
 Toate tobele băteau și numeroasele trompete sunau.
 Gaziii i-au impresurat <pe ghiauri> în timpul nopții,
 Din 60 000, numai 1 000 și-au găsit scăparea.
 Dacă vrei să afli despre această bătălie de la un capăt la altul,
 Găsește *Teferrudjname* ⁵⁰ și privește acolo !
 Voievodul a scăpat rănit,
 Iar oastea sa a fost nimicită, mulți pierzându-și viața.
 Pînă-n zori s-au întors și oastea și prinșii,
 Cu toții au fost uciși, iar locul de divan s-a umplut de leșuri.
 Plecînd de acolo, am văzut multe schelete
 Trase în țepă, unele mai dinainte, iar altele mai de curînd.
 De acolo, ne-am îndreptat spre *Buzi* ⁵¹ ;
 Acolo a ieșit ghiaurul și am dat o luptă.
 Ghiaurul avea 15 sangeacuri ⁵² în cap
 Atunci cînd șahul cel vestit stătea pe tron.
 Gaziii s-au dus și i-au nimicit pe toți,
 Și au adus la ordie nenumărați prinși și tigve.
 Timp de 30 de zile am devastat ținuturile Țării Românești (*Eflak*)
 Și cu focul sabiei am pîrjolit casele dușmanului.
 Șahul a numit acolo un alt voievod ⁵³,
 Care va da sultanului mai mult tribut (*gizie*) ⁵⁴.
 Fără număr și peste măsură erau prizonierii și vitele luate
 Căci țara aceasta am prădat-o timp de 30 de zile.
 Șahul a venit la Brăila ⁵⁵, unde a petrecut sărbătoarea (*îyd*) ⁵⁶.
 Și de acolo a pornit spre Adrianopol.
 În acel an au făcut expediție la Mitilene (*Midilli*)
 Și tunarii au lovit <cetatea> cu tunuri nenumărate.
 103 ...Înainte de aceasta sultanul a făcut o expediție în Moreea
 Și, luînd-o, ascultă ce dreptate a făcut acolo !
 El (sultanul), întorcîndu-se către pașă ⁵⁷, i-a zis :

⁵⁰ Cartea expedițiilor.

⁵¹ Nu poate fi decît Buzău.

⁵² Aici în sens de unități militare și nu de steag sau provincie.

⁵³ Radu cel Frumos (1462—1475), fratele lui Vlad Tepeș; se afla ostateg la turci.

⁵⁴ *Gizie* : capitație, impozit plătit de supușii nemusulmani din Imperiul otoman. Aici are sens de tribut (*haradj*).

⁵⁵ În text *Birail* sau *Berail*. Turcii spuneau de fapt *Ibrail*.

⁵⁶ Este vorba de sărbătoarea de după postul ramazanului, numită *bairam*. Cade totdeauna la 1 șevval. Pentru anul 866 corespunde cu 29 iunie 1462.

⁵⁷ Mahmud-pașa, mare vizir (1453—1466 și 1472—1473).

„Tu du-te în țara lui Laz<ăr> și vezi cine este acel Iancu-oglu ⁵⁸
care se războiește.

În caz că acesta va porni în expediție,

Doresc ca tu să obții victoria”.

După ce hanul l-a sfătuit astfel,

Acesta și-a luat oastea și a pornit în țara lui Laz<ăr>.

<Urmează descrierea cuceririi cetății Golubăț (Güverginlik)>.

104 Trapezuntul și Kuiulu-Hisar ⁵⁹

Au fost cucerite cu ușurință înainte de a fi întărite.

Așcultă ce a făcut <sultanul Mehmed> în ținuturile Țării Românești !

Ducînd acolo oastea islamică, a săturat-o <de prăzi>.

Voievodul <Vlad Țepeș> spunea : „Eu sînt principe creștin,

Dacă va veni sultanul și ne vom întîlni, să nu crezi că voi da înapoi !”

Pașa de atunci a pornit în fruntea oștii

Și preainaltul Allah l-a ajutat.

Deși dușmanul a dat peste noapte un atac,

Din oastea sa au curs valuri de sînge,

Cu toate că s-a luptat cu pașa,

Totuși, fiind înfrînt, el a părăsit lupta și a plecat.

105 ... Craiul unguresc ⁶⁰ avea 100 000 de călăreți,

Însă nu venea să dea lupta cu pașa.

Acolo sosise, de asemenea, și padișahul,

Iar, dușmanul era la cale de o zi depărtare.

Împreună cu Iancu-oglu ⁶¹ se aflau 350 de principii (*ban*),

Dar n-au venit, ei au stat deoparte.

Cînd au trecut dincolo de localitatea Iaicea ⁶²,

Dușmanul, sosind la Zvornic (*Izvirnik*) ⁶³, a dat lupta.

Erau împreună și cehul și alamanul ⁶⁴ și ungurul.

De asemenea, era și cel din Țara Românească (*Eflak*) și bosniacul și
beiusul (?) ;

Cu toții erau 100 000 de călăreți și 50 000 de pedestrași,

Și în fața lor nu rezistau multe cetăți

⁵⁸ Iancu-oglu : „fiul lui Iancu”, adică Matei Corvin (1458—1490).

⁵⁹ Neidentificat.

⁶⁰ *Üngürüs kralı* : „regele Ungariei”. Matei Corvin (1458—1490).

⁶¹ Matei Corvin.

⁶² Cetate în Bosnia, pe râul Verbas.

⁶³ Localitate în Bosnia.

⁶⁴ *Alaman* : german, austriac.

Tunurile lor semănau cu niște chiupuri uriașe,
Nici munții din Zvornic (*Izvornik*) nu puteau să li se împotrivească.

<Urmează descrierea bătăliei de la Zvornic>.

- ¹⁰⁶ S-a repezit <pașa> asupra cetății <Zvornic>, dar nu apucase s-o ia, Cînd, în timpul luptei, sosi pe neașteptate un martoloz ⁶⁵. Acesta a venit și a spus : „Pașă, primul a fugit *beiusul*. A fugit și Iancu-oglu, iar după el și ungurul”. Atunci pașa a trecut Sava cu o navă Și a văzut cum ghiaurii fug peste stînci și peste munți. De asemenea, nu sosise încă toată oastea Cînd musulmanii începură să-i strîmtoreze. Ghiaurul a fugit, împrăștiind armele și uneltele sale de luptă, <Iar turcii> i-au căutat pe aceștia din munte în munte.

<Mai departe se descrie urmărirea ghiaurilor și capturarea de muniții și prizonieri>.

⁶⁵ *Martoloz* : categorie de ostași creștini în armata otomană, care îndeplineau de obicei misiunea de informatori.

ORUDJ BIN ADIL

Autor al uneia dintre vechile cronici otomane, Orudj s-a născut pe la începutul secolului al XV-lea în oraşul Adrianopol, pe atunci capitala statului otoman. Din introducerea la cronică sa intitulată *Tevarih-i al-i Osman* (*Cronicile dinastiei otomane*), aflăm că era fiul unui negustor de mătăsuri (*el-kazzaz*) şi că a îndeplinit un timp funcţia de secretar (*kiatib*). După 1453/857, părăsind Adrianopolul, Orudj s-a mutat la Constantinopol, noua capitală a Imperiului otoman. Nu este exclus să fi fost unul dintre fondatorii şcolii istorice care a luat naştere pe la începutul domniei sultanului Murad al II-lea (1421—1451). Orudj a murit spre sfârşitul secolului al XV-lea.

Cronica sa tratează istoria osmanlıilor cu începere de la mijlocul veacului al XIII-lea, mergînd, în manuscrisul păstrat la Oxford, pînă în august 1467/872, anul expediţiei sultanului Mehmed al II-lea împotriva principatului Karaman, iar în manuscrisul din Cambridge continuîndu-se pînă la 1494, adică anul Hegirei 899, cînd a avut loc o expediţie împotriva Ungariei.

Limba cronicii lui Orudj este simplă, o turcească neevoluată şi oarecum stîngace, iar în descrierea faptelor adeseori nu există o legătură cauzală. Nu se ştie ce izvoare a utilizat Orudj pentru începuturile osmanlıilor. Ținînd însă seama de perioada în care a trăit autorul, ştirile cu privire la domniile sultanilor Murad al II-lea, Mehmed al II-lea şi Baiazid al II-lea sînt preţioase, cu atît mai mult cu cît autorul le descrie destul de amănunţit.

Manuscrisele cronicii sale au fost publicate de F. Babinger în 1925¹. Extrasele alăturate sînt traduse după această ediţie.

Bibliografie: Nedjib Astm, în „TOEM“, I, (1910), p. 42; O. M., III, p. 180; G. O. W., p. 23—24.

¹ *Die Frühosmanischen Jahrbücher des Urudsch. Nach den Handschriften...*, Hanovra, 1925, XXIV + 140 p.

TEVARIH-I AL-I OSMAN

(ed. Fr. Babinger, Hanovra, 1925)

26 ms. O.
97 ms. C.

...Viața lui Murad-han gaziul a durat 73 de ani, și a domnit 30 de ani. În anul 788¹ <al Hegirei>, sultanul Baiazid-han a cucerit Kratovo (*Karatova*)²; de acolo, plecând, a trecut în Anatolia. ... Ighit-pașa³, mergând, a cucerit Skoplje (*Ūsküb*), iar cel căruia i se spunea Firuz-bei⁴, de asemenea înaintînd, a cucerit Vidinul. În sfîrșit, întorcîndu-se, ei s-au așezat la Adrianopol. Evrenos-bei a cucerit și el Vodina și Cetrul-ul⁵, iar Firuz-bei, trecînd în Țara Românească (*Eflak-ili*), a făcut o incursiune (*akîn*) și s-a întors cu o pradă foarte bogată. Hanul Ildîrîm <Baiazid> a stat la Brusa, unde a pus să se construiască o geamie, un *medrese*⁶ și un spital (*bimarhane*)... în 791⁷.

27 O.
98 C.

Apoi, părăsind Brusa, a mers în vilaietul Karaman. <Sultanul Baiazid>, cucerind Nicopolul și Silistra, a trecut în Țara Românească. În această vreme, beii Țării Românești erau ghiaurul Mircea (*Mirci*)⁸.

Mircea ghiaurul, aducînd cu el oaste, a venit împotriva sultanului Baiazid și, întîlnindu-se unul cu altul, s-a dat o mare bătălie, astfel încît atît din partea musulmanilor, cît și din partea ghiaurilor mulți au fost măcelăriți (*kîrgîn*); din amîndouă părțile au murit mulți oameni. Cînd <turcii> au văzut că oastea ghiaură este numeroasă, cele două oștiri nu s-au despărțit una de alta⁹. Cînd s-a lăsat noaptea, cele două oștiri s-au separat și fiecare s-a așezat în altă parte. Vizirul său, Ali-pașa¹⁰, a luat în noaptea aceea următoarea măsură¹¹:

¹ 2 februarie 1386—21 ianuarie 1387.

² *Karatova*: Kratovo, localitate la 70 km nord-est de Skoplje.

³ Ighit-pașa: unul dintre beii lui Baiazid Fulgerul (*Ildîrîm*), trimis atunci să cucerească Bosnia.

⁴ Firuz-bei: unul dintre beii lui Baiazid Ildîrîm, care a fost un timp beierbey de Anatolia și a căzut în lupta de la Ankara (1402).

⁵ Cetrul (gr. Kitros) și Vodina: localități în apropiere de Salonic.

⁶ *Medrese*: școală teologică la musulmani.

⁷ 31 decembrie 1388—19 decembrie 1389. Trebuie menționat că la Orudj cronologia evenimentelor este defectuoasă, mai cu seamă pînă la 1421, data anticipîndu-se uneori cu trei sau patru ani.

⁸ Mircea cel Bătrîn. În manuscrisul din Cambridge apare: *Birgîl*.

⁹ Adică s-au războit în continuare.

¹⁰ Ali-pașa Djandarlızade: mare vizir între 1387 și 1406.

¹¹ În ms. de la Cambridge se află intercalate cuvintele: „musulmanii slăbind, Ali-pașa a luat următoarea măsură”.

el a pus să se aprindă torțe și, strângându-se toate cadavrele musulmanilor, a făcut ca ele să fie cărate și aruncate în apă¹². Îndeplinind această poruncă pînă în revărsatul zorilor, n-au lăsat la locul de bătălie (*ugraş yerinde*)¹³ leșurile musulmanilor. Cînd s-a făcut ziua, ei au fugit din acel loc. După ce musulmanii s-au retras, necredinciosul Mircea a trimis un om la locul bătăliei (*ugraş yerine*). Cînd a văzut că nu mai era acolo nimeni, Mircea necredinciosul a venit el însuși la locul de bătălie și a văzut zăcînd multe cadavre de-ale necredincioșilor, iar dintre ale musulmanilor nu se vedea nici unul. Necredinciosul Mircea a fost cuprins de spaimă și a zis : „Au pierit mulți necredincioși”¹⁴. Apoi și el a fugit de acolo speriat. Sultanul Baiazid-han s-a întors cu cinste (*yüz suyu ile*)¹⁵ și a trecut Dunărea (*Tuna*). De la Nicopol el a venit de-a dreptul la Adrianopol. Apoi necredinciosul Mircea, rămînînd în neputință (*adjîz kalub*), s-a împăcat și, trimițînd haraciul¹⁶ său, s-a supus ; anul 792 al Hegirei¹⁷. De acolo hanul Baiazid a plecat spre Moreea. El s-a așezat la Karaferia¹⁸.

28 O. <Urmează descrierea bătăliei de la Nicopol cu unele date interesante, dar

99 C. fără a se aminti în mod special de români>.

34 O. <Pregătirile în vederea luptei cu Timur-Lenk din 1402>.

103 C.

În această parte, sultanul Ildırım-han, la rîndul său, a trimis scrisori (*name*) celor din împrejurimi și a adunat oști din Rumelia și Anatolia. A adus cu el ostași nenumărați și dintre *acîngii*¹⁹ și dintre *cerahori*²⁰, precum și dintre oștenii din Țara Românească (*Eflak cerisînden*). El a adunat și oastea din Laz și pe cea sîrbească (*Sîrf*), luîndu-l și pe Laz-oglu²¹. De asemenea, adunînd 10 000 de azapi din Anatolia și Rumelia

¹² În alte cronici este menționat riul Argeș.

¹³ *Ugraş (ogras) yerinde* : „la locul de luptă”. În alte izvoare apare însă cuvîntul *Arktş* sau *Arkaş*, ceea ce ar corespunde cu Argeș.

¹⁴ Adică români.

¹⁵ *Yüz suyu* : expresie înseamnă „cu cinste”, „cu onoare”, „cu fața curată”.

¹⁶ *Haradj* : tribut, haraci, impozit plătit de popoarele creștine din Imperiul otoman.

¹⁷ 20 decembrie 1389—8 decembrie 1390. În ms. de la Cambridge (p. 98) apare : 793 (= 19 decembrie 1390—29 noiembrie 1391). Ambele date anticipează evenimentele, lupta fiind în 1394.

¹⁸ *Karaferia*, gr. *Béroia*, *Verria* : tîrg în Macedonia la vreo 60 km sud-vest de Salonic.

¹⁹ *Aktîndjl* (de la *aktî* : incursiune) : cavalerie neregulată, folosită pentru devastarea ținuturilor inamice.

²⁰ *Cerahor* sau *serahor* : oaste de mercenari (de la cuvîntul grecesc *sarahorides*).

²¹ *Laz-oglu* : „fiul lui Lazăr, adică Ștefan Lazarevici (1389—1427).

și strângînd și propriile sale oști, Ildîrîm-han a înaintat. Dintre fiii săi, l-a luat cu dînsul pe emirul Suleiman, pe prințul Mehmed și pe Musa Celebi. Din vilaietul Deșt ²³ venise multă oaste tătărească. Beitul lor, căruia i se spunea Aktav, a murit pe cînd stătea la Adrianopol, dar oastea rămăsese aici. Baiazid luase cu el și această oaste tătărească. Astfel, strîngîndu-și oastea, sultanul Ildîrîm-han, la rîndul său, s-a dus și a ieșit pe cîmpia de lîngă Ankara, unde s-a întîlnit cu Timur-Lenk. Timur-han s-a așezat în dimineața zilei de joi, și l-a întîlnit pe Ildîrîm-han în zorii zilei de vineri.

<Mai departe se descrie bătălia, fuga oștilor și comandanților lui Baiazid, bravura lui Vilk-oglu și captivitatea sultanului Baiazid la Timur-Lenk>.

37 O.
105 C.

<Certurile dintre fiii lui Baiazid pentru domnie; luptele din Anatolia>.

Răposatul Ildîrîm-han a avut șase fii. Unul dintre ei pierind în război, au rămas cinci. Unul era emirul Suleiman, altul Mehmed-han iar ceilalți se numeau Isa, Musa și Kasîm.

<Urmează descrierea luptelor dintre Suleiman și Musa în Anatolia>.

38 O.
106 C.

Pe cînd emirul Suleiman se ocupa de petreceri cu băuturi dăruite de Ali pașa, Isfendiaroglu ²³ l-a urcat pe Musa Celebi în corabie și l-a trimis din orașul Sinop (*Sinab*) ²⁴ în Țara Românească. În timpul acela domn (*bei*) al Țării Românești era necredinciosul Mircea (*Mirci*). Musa Celebi s-a dus lîngă Mircea ghiaurul. Mircea, la rîndul său, i-a dat acestuia oaste, cu care a trecut pe la Silistra în Rumelia. Beii Rumeliei, la rîndul lor, știind că emirul Suleiman se ține de petreceri și că și-a întors fața de la treburile țării, l-au părăsit din această pricină, dîndu-i de știre lui Musa Celebi. Tavgii ²⁵ Rumeliei, luîndu-l pe Musa Celebi, l-au dus de-a dreptul la Adrianopol, deoarece mai înainte auziseră că acesta ²⁶, pe vremea tatălui său, Ildîrîm-han, fusese bei de acîngii. De aceea toți tavgii au venit lîngă el.

<Urmează descrierea luptelor dintre emirul Suleiman și Musa Celebi; moartea lui Suleiman și urcarea pe tronul de la Adrianopol a lui Musa Celebi>.

²³ Deșt-i Kîpceak.

²⁴ Isfendiaroglu Mûbarizeddin: principe de Kastamonu între 1403 și 1440.

²⁵ Oraș și port la Marea Neagră, pe coasta septentrională a Asiei Mici.

²⁶ *Tavgîi*: mici dregători locali, care se ocupau și cu strîngere de ostași pentru incursiuni (*aktıdîjî*).

²⁷ Adică Musa.

⁴¹ O.
¹⁰⁸ C. Pe de altă parte, l-au prins pe Mihal-bei ²⁷ și l-au trimis la Tokat ²⁸, unde a fost închis la Bedevi-Çardak ²⁹. Pe șeihul Bedreddin, fiul cadiului din Simavna, l-au trimis la Iznik ³⁰, împreună cu fiul și cu fiica sa, acordându-i o soldă (*ülüfe*) de 1 000 de aspri (*akçe*). Cît privește pe șeihul Bedreddin, există o altă istorisire a vieții lui (*menakib*) și nu este cazul să vorbim aici despre el. Musa avea un supus, pe nume Azepe ³¹, care, fugind, s-a dus în Țara Românească (*Eflak*). Astfel, toată Anatolia și Rumelia s-au supus sultanului Mehmed ³², care, urcându-se pe tron, a devenit padișah în 816 al Hegirei ³³.

⁴³ O.
¹⁰⁹ C. <Sultanul Mehmed, după ce s-a împăcat cu principele Karamanoglu din Anatolia>, s-a întors iarăși la Brusa, în timp ce fiul său, prințul Murad Celebi, se găsea la Amasia ³⁴. După ce a poposit câteva zile la Brusa, s-a întors iarăși la Adrianopol. În acest timp, Țara Românească îi devenise dușmană. De aceea el s-a hotărât să pornească împotriva-i.

Pentru aceasta, a cerut oști de la Karamanoglu ³⁵ și de la Isfendiaroglu, care nu numai că i-au dat oști, dar au trimis împreună cu ele și pe fiii lor. Sultanul Mehmed a venit pînă la Dunăre. Acolo s-a oprit și a construit cetatea Giurgiu (*Ierkökü*). Dînd voie acîngiilor să facă o incursiune în Țara Românească, aceștia s-au întors cu o pradă foarte bogată. Apoi s-au împăcat cu beiful Țării Românești ³⁶, care, supunîndu-se la haraci ³⁷, și-a trimis fiul ³⁸ la Poartă în anul 817 al Hegirei ³⁹.

⁴³—⁴⁴ O. <Descrierea răscoalei din vilaietul Aidin și Saruhan sub conducerea lui
¹¹⁰—¹¹¹ C. Börüklüge Mustafa și Torlak Kemal, discipoli ai lui Bedreddin>.

Șeihul Bedreddin s-a dus <de la Iznik> la Isfendiaroglu, dar, nerămînînd nici acolo, a trecut la Kaffa (*Kefe*), de unde,

²⁷ Este vorba de Mehmed Mihaloglu, fiul lui Köse Mihal Abdullah.

²⁸ Oraș în Asia Mică.

²⁹ *Bedevi-Çardak* („Ceardacul beduin”): închisoare în orașul Tokat.

³⁰ Oraș în Anatolia, vechea Nicee.

³¹ *Azep* sau *Azap*, în alte cronici apare sub forma *Azep-bei* (bei de azepi), ceea ce seamnă că era comandant de oaste.

³² Mehmed I Celebi (1413—1421).

³³ 3 aprilie 1413—22 martie 1414.

³⁴ Oraș în nordul Anatoliei pe râul Yeşil Irmak.

³⁵ *Karamanoglu*: este vorba de Mehmed al II-lea, fiul lui Alaeddin.

³⁶ Mircea cel Bătrîn.

³⁷ În alte izvoare se folosește termenul *peşkeş* (dar).

³⁸ Este vorba de Mihail; în alte izvoare apare „fiii” (*ogulların*).

³⁹ 23 martie 1414—12 martie 1415. De fapt 1417.

ocolind, a ieșit în Țara Românească⁴⁰. Pe de altă parte, se spune, de asemenea, că Börüklüge Mustafa avea înțelegere cu șeihul. Sultanul Mehmed, la rîndul său, a trimis împotriva lui Börüklüge Mustafa pe fiul său Murad-sultan⁴¹, împreună cu vizirul său Baiazid-pașa⁴² și cu oastea din Anatolia (*Rum*).

⟨Urmează descrierea înăbușirii răscoalelor din Aidîn și Saruhan, conduse de cei doi discipoli ai lui Bedreddin⟩.

Pe de o parte sultanul Mehmed venise la Serres (*Siröz*) că să atace Salonicul (*Selanik*), pe de altă parte șeihul Bedreddin trecuse în Țara Românească. Venind din Țara Românească și trecînd prin Silistra, el a străbătut „marea de copaci”⁴³.

⟨Descrierea răscoalei lui Bedreddin în Deliorman; prinderea și condamnarea la moarte a acestuia, la Serres, în anul opt sute douăzeci...⁴⁴⟩.

47 O.
113 C.

Sultanul Murad-han⁴⁵ s-a așezat pe tronul său din Adrianopol în 825 al Hegirei⁴⁶. Sultanul Murad mai avea un frate care se numea Mustafa; acesta de asemenea a făcut multe răutăți. În cele din urmă, sultanul Murad, trecînd în Anatolia, l-a prins pe Mustafa la Iznik și l-a ucis, trimițîndu-l lîngă părintele său. El însuși (Murad) s-a așezat la Adrianopol. Apoi a întreprins o expediție în Țara Românească. Trecînd Dunărea a dat voie să se facă o incursiune și, devastînd Țara Românească⁴⁷, s-au întors plini de prăzi (*doyum*). Întorcîndu-se de aici, s-a așezat la Adrianopol (*Edirne*) în 826 al Hegirei⁴⁸.

51 O.
115 C.

... Iar beii de margine (*udj-beyi*), Șah-Melek⁴⁹, trecînd prin Vidin, a făcut o incursiune în Țara Românească. El nu a avut noroc, deoarece era o iarnă foarte geroasă, din care pricină multor oameni le-au degerat mîinile și picioarele în 840 al Hegirei⁵⁰.

⁴⁰ În ms. de la Cambridge se arată că a trecut și prin Moldova (*Kara-Bogdan*).

⁴¹ *Sultan*, aici în sens de „prînt”.

⁴² Baiazid-pașa, mare vizir (1402–1421).

⁴³ Adică Deliormanul.

⁴⁴ Aici fraza este incompletă. De fapt, 823 (1420).

⁴⁵ Murad al II-lea, sultan otoman (1421–1451).

⁴⁶ 20 decembrie 1421–14 decembrie 1422.

⁴⁷ În ms. de la Cambridge se arată că domn al Țării Românești era „ghiaurul Dracula”.

⁴⁸ 15 decembrie 1422–4 decembrie 1423.

⁴⁹ Șah-Melek apare în unele izvoare otomane ca beilerbei de Rumelia.

⁵⁰ 16 iulie 1436–4 iulie 1437.

... Sultanul Murad, ieșind într-o zi de vineri din Adrianopol, a pornit o expediție în vilaietul unguresc. În frunte se afla beiful Țării Românești, Dracula necredinciosul ⁵¹. Au participat, de asemenea, ostași din Karaman, Anatolia și Kastamonu, precum și 20 000 de azapi din Rumelia și Anatolia. Aici se aflau și gazii ca Ishak-bei, Turhan și Evrenosbeioğlu Ali-bei, precum și beii de margine, care își scăldau minile în sîngele ghiaurilor, cu 30 000—40 000 de acîngii fiecare. Adăugîndu-se și 30 000 de acîngii, s-au făcut 70 000—80 000 de oameni. De asemenea, erau de față și celelalte oști ale sultanului Murad, dintre azapi și ieniceri. Trecînd prin Severin și cutreierînd vilaietul unguresc, au cucerit un număr de șase cetăți pe care le-au dărîmat, aducîndu-le în ruină. Beilerbeiful de Anatolia, Sinan-bei, devastînd vilaietul unguresc, a lăsat acolo mare jale (*velvele*). Apoi, trecînd prin fața cetății Sibiu (*Zibin*), au traversat Dunărea (*Tuna*) pe la Nicopol, sosind după aceea la Adrianopol. ... în 841 al Hegirei ⁵².

52 O.
116 C.

După cucerirea Semendriei ⁵³, în 842 al Hegirei ⁵⁴, sultanul Murad, strîngînd oaste, a mers iarăși asupra Belgradului, care însă n-a putut fi cucerit. În acest an Evrenosbeioğlu Ali-bei, făcînd incursiune spre Ungaria, a atacat orașul Mehadia, de sub stăpînire ungurească, jefuindu-l; 12 000 de necredincioși au fost trecuți prin sabie și un număr de paisprezece renumiți bani unguri au fost aduși, cu armele, cu zalele și cu steagurile lor, la norocosul prag al sultanului Murad.

117 C.

... Sultanul a permis beilor săi de margine o incursiune în Ungaria, iar el a stat la tabăra de vară (*yaylak*)... în 844 al Hegirei ⁵⁵. Și iarăși sultanul Murad, așezîndu-se la Adrianopol, a dat învoire beifului de margine, Mezid-bei ⁵⁶, să facă o incursiune în Ungaria. După ce a trecut prin Țara Românească, <Mezid-bei>, nefiînd cu băgare de seamă în Ungaria și îngîmfîndu-se, a dat învoire acîngiilor să se împrăstie în toate părțile. Cînd Mezid-bei a rămas singur, a venit asupra lui oastea ungurească care era pregătită. Pe atunci era un necredincios numit Iancu <de Hunedoara>, care fusese în slujba lui Evrenosbeioğlu

⁵¹ Dracula: Vlad Dracul.

⁵² 5 iulie 1437—23 iunie 1438.

⁵³ Semendre: Smederevo, localitate la circa 44 km sud-est de Belgrad.

⁵⁴ 24 iunie 1438—13 iunie 1439.

⁵⁵ 2 iunie 1440—21 mai 1441.

⁵⁶ Mezid-bei, beilerbei de Rumelia. În ms. de la Cambridge apare: Murad-bei.

Ali-bei și de aceea știa tot viclesugul turcului. Iancu, fugind de lângă Ali-bei, intrase în slujba craiului unguresc ⁵⁷, devenind beilerbeiu ⁵⁸ acestuia. Acel blestemat de Iancu, găsim-l singur pe Mezid-bei, a venit pe neașteptate asupra lui. Mezid-bei, la rîndul său, s-a luptat împreună cu oamenii săi pe care îi avea în preajmă. În cele din urmă răposatul Mezid-bei și-a găsit acolo o moarte de martir. Murind mulți oameni și dintre *tavgi*, incursiunea nu a izbutit și oastea noastră a fost înfrîntă în 845 al Hegirei ⁵⁹.

- 53 O. Apoi sultanul Murad-han, așezîndu-se la Adrianopol, l-a trimis pe Șehabeddin-pașa ⁶⁰, care a construit o fortăreață în fața Belgradului. Și iarăși, trecînd cu oaste rumeliotă, cu acîngii și cu 2 000 de ieniceri prin Țara Românească, a mers în vilaietul unguresc. Acesta (Șehabeddin), devenind orgolios ca și Mezid-bei, a spus : „Îl privește pe Allah, fie ce-o fi !” și i-a împrăștiat pe acîngii. Pe cînd rămăsese numai cu beii de margine și cu ienicerii săi, afurisitul de Iancu, venind cu oaste ungurească, îl găsi și pe acesta stînd în nepăsare, ca și Mezid-bei. Lăsînd în fața lui <Șehabeddin> pedestrima necredincioasă, înarmată și îmbrăcată în zale, <Iancu>, și-a așezat călăreții în spatele acestuia. Apoi l-a atacat pe Șehabeddin-pașa pe neașteptate cu oaste înfricoșător de multă. Mulți bei dintre sangeacbeii ⁶¹ lui Șehabeddin-pașa ca : Firuz-bei ⁶², Dudar Mizakoglu, Iakub-bei, cu totul cincisprezece bei mari, au murit acolo ca niște martiri. Cei mai mulți dintre ieniceri erau plecați după pradă. Șehabeddin-pașa a fugit singur, iar oastea noastră a suferit o înfrîngere la 846 al Hegirei ⁶³.

- 54 O. Pe cînd sultanul Murad era în doliu ⁶⁴, au venit oameni și i-au spus că „despotul Laz-oglu a trimis știre craiului unguresc, care, la rîndul său, a dat oaste puternică blestematului de Iancu <de Hunedoara> și acesta a adus cu el și carele cu tunuri”. Laz-oglu ⁶⁵, la rîndul său, mergînd în fața lui ⁶⁶, au venit cu

⁵⁷ Vladislav I (1440—1444).

⁵⁸ *Bellerbei* : „principe al principilor”, guvernator de provincie. Aici cu sens de guvernator general, prim-sfetnic.

⁵⁹ 22 mai 1441—11 mai 1442.

⁶⁰ Șehabeddin-pașa : bellerbei de Rumella, după Mezid-bei.

⁶¹ *Sangeacbei* : guvernator de sangeac, subdiviziune a unui vilaiet.

⁶² De fapt Firuzbeioğlu Mehmed-bei.

⁶³ 12 mai 1442—30 aprilie 1443.

⁶⁴ Murise fiul său, Alaeddin.

⁶⁵ Gheorghe Branković (Vuković), despotul Serbiei (1427—1456).

⁶⁶ A lui Iancu de Hunedoara.

oaste mare la trecătoarea Zlatița (*Izladî*). Sultanul Murad-han, la rîndul său, a trimis pe beilerbeiul de Rumelia, Kasım-paşa, împreună cu oastea rumeliotă și pe Turhan-bei împreună cu acîngiii din Rumelia. Kasım-paşa, întîlnindu-se cu necredincioșii lîngă trecătoarea Izladî, s-a războit cu ei. În cele din urmă, înțelegîndu-se cu acîngiii, el le-a spus : „Aceștia sînt ghiauri de margine, împrăștiati-i pe aceștia și apoi duceți-vă și arăți-vă cîftlicurile !”. Cînd s-a dat această învoire, acîngiii și tavgiii, auzind asemenea știre, nu s-au dus <la luptă>. Kasım-paşa a rămas singur. În timpul luptei mulți bei au suferit pierderi, iar Mahmud Celebi, fratele lui Halil-paşa, a căzut în prisoare și Kasım-paşa a fost înfrînt. S-a dat de știre sultanului Murad-han. Sultanul Murad-han, ieșind din Adrianopol cu oastea rumeliotă, cu azapiși cu ieniceri și cu oastea de Poartă (*kapu halkî*) într-o iarnă geroasă și întîlnind oastea necredincioasă în trecătoarea Izladî, s-a războit cu ea. Silindu-i pe necredincioși să se întoarcă din trecătoare, aceștia au fugit. Atunci Turhan-bei s-a înțeles cu Laz-oglu ⁶⁷ și acesta, luînd oastea ungurească, a plecat de acolo cu bine.

55 O. <Retragerea sultanului Murad al II-lea la Manisa și urcarea pe tron a fiului său Mehmed al II-lea în 1443—1444>.

...Și iarăși, din aceste părți, craiul ⁶⁸ cel blestemat și Lancu cel afurisit, adunînd oști de la unguri, cehi, austrieci (*Nemçe*), italieni (*Latin*), germani (*Aleman*), lehi, sași (*Sas*), bosnieci și de la cei din Țara Românească (*Eflak*), s-au înțeles cu toții și au atacat. Craiul și Lancu au venit strîngînd un număr de vreo 60 000 de ostași ⁶⁹, tîrînd și 400 de tunuri și avînd și alte tunuri și puști și zenberecouri ⁷⁰. Ei au venit însoțiți de necredincioși îmbrăcați în platoșe și acoperiți cu armuri. Astfel arătînd, ei au trecut prin Belgrad și Severin și, devastînd vilaeturile Madara și Șumla, s-au aruncat asupra Nicopolei, pe care n-au putut-o lua. Plecînd de acolo, în timp ce înaintau, Firuz-beioglu Mehmed-bei, sangeacbei de Nicopol, care sosise cu oastea sa, a atacat pe la spate, împreună cu acîngiii de lîngă el, oastea dușmanului. După ce i-au zdrobit, făcînd să piară

⁶⁷ Laz-oglu : Gh. Brankovici-Vukovici.

⁶⁸ Vladislav I, regele Ungariei.

⁶⁹ În ms. de la Cambridge : 70 000.

⁷⁰ Instrument de aruncat pietre, arc, resort.

mulți necredincioși, i-au prins pe ghiaurii îmbrăcați cu platoșe și armuri și i-au trimis sultanului Mehmed. Pe de altă parte, s-a dat de știre sultanului Murad-han, care însă n-a venit. Atunci, l-au trimis la el pe Djebe Ali care, mergînd și aducînd tot felul de dovezi, a putut să-l urnească pe sultanul Murad de la locul său și să-l aducă.

<Sosirea sultanului Murad la Adrianopol și înaintarea spre Varna. Ordinea de bătălie a taberei creștine și a celei otomane> .

56 O. Afurisitul de Iancu era pe flancul drept <al oștii> și un
119 C. mare ghiaur numit Kara-Mihal⁷¹ se afla în partea stîngă.

<Descrierea primelor ciocniri și respingerea oștii otomane. Moartea regelui Ungariei; oastea turcească, împrăștiată, prinde curaj>.

Ostașii necredincioși, văzînd această stare, au trimis de știre afurisitului de Iancu. Îndată ce a aflat vestea, Iancu a fugit singur, restul oștirii și carele cu tunuri rămînînd pe loc. Astfel, oastea necredincioasă, învinsă, s-a împrăștiat. Văzînd aceasta, oastea islamică a început să-i măcelărească din toate părțile și a obținut biruința. Au dat de știre oștilor din Anatolia și din Rumelia precum și acîngiilor, spunîndu-le : „Necredincioșii au fugit”. Atunci ostașii care pleaseră s-au întors și i-au atacat pe necredincioși pe la spate. Ei au urmărit oastea necredincioasă fără răgaz, așa cum o viespe zboară în căutare de miere. Nimicindu-i pe ostașii care erau acolo, le-au devastat și le-au prădat carele, tunurile, puștile și vistieria (*hazine*). Atunci afurisitul de Iancu, luîndu-și capul, a plecat fugind. Gîndul lui Iancu era de a-l ucide pe rege (*kîral*) pentru ca să treacă el însuși în locul acestuia. Așa s-a și întîmplat. Oastea necredincioasă a fost nimicită. Cei care au scăpat, au fugit, iar dintre ceilalți, unii au murit, iar alții au fost făcuți prizonieri. Azapii și ienicerii s-au năpustit asupra carelor necredinciosului așezate astfel încît semănau cu o cetate. S-a dat o luptă crîncenă. Capturînd carele, mulți gazii au pus mîna pe prăzi îmbelșugate și s-au îmbogățit. Apoi, au venit cu toții la sultanul Murad-han gaziul, spunîndu-i : „Bairamul să-ți fie cu noroc !” și i-au sărutat mîna cea binecuvîntată. Au stat acolo trei zile și au prăznuit. Plecînd a patra zi din Varna cu mare bucurie și mulțumire sufletească,

⁷¹ Kara-Mihail („Mihail cel Negru”), adică Mihail Szilagy, cumnatul lui Ioan de Hunedoara.

au venit la Adrianopol (*Edirne*). Așa s-a desfășurat lupta de la Varna, care a avut loc într-o zi de marți (*seşembe*) în 29 ale lunii regeb din 848 al Hegirei ⁷².

60 O. În vremea aceasta ⁷³ a venit însă o știre în care se spunea : „Sultanul meu, Iancu <de Hunedoara> cel afurisit, punându-se iarăși în mișcare și plecând din Belgrad, a venit la Kosovo, voind să se lupte cu sultanul meu”. Auzind această știre, sultanul Murad a pornit din cetatea Kodjadjik ⁷⁴ și, venind, s-a așezat la Sofia. După ce a trimis scrisori în alte ținuturi, a strâns oștile din Anatolia, scoțând astfel 10 000 de azapi și 8 000 de ieniceri și salahori (*cerahor*). Dându-se de veste că se ridică întreaga oaste și că războiul împotriva necredincioșilor va fi mare, au mai venit și mulți oameni din restul populației. Erau de față, de asemenea, și 30 000 de acîngii, fiind în total 100 000 de ostași. Uzguroglu Isa era beilerbei de Anatolia, iar Karadja-bei era beilerbei de Rumelia. Vizirii săi erau Ishak-pașa, Sarudja-pașa și Halil-pașa. Acesta din urmă a fost lăsat de sultanul Murad la Sofia împreună cu fiul său, prințul Mehmed, și cu vistieria. El însuși (Murad), pregătindu-și carele de tunuri și puștile și sulitele de fier și scuturile (*kalkan*), a pornit la bătălie.

Pe de altă parte, bei în Țara Românească era Dan-oglu ⁷⁵. Afurisitul de Iancu, după înfrângerea lui Șehabeddin-pașa în Ungaria, venind în Țara Românească, îl ucisese pe Dracula ⁷⁶ și dăduse Țara Românească necredinciosului Dan-oglu. Țara Românească se supusese și ea acestuia ⁷⁷. De aceea oastea Țării Românești, la rîndul ei, trecînd pe la Nicopol, a devastat acele ținuturi.

Pe de altă parte, beii de margine, Firuzbeioğlu Mehmed-bei, beilerbeiul Anatoliei, Uzguroglu Isa-bei și beilerbeiul Rumeliei, Karadja-bei, toți acești bei s-au înțeles între ei ca să întîmpine oastea Țării Românești. Dînd pe neașteptate un atac peste noapte, o parte din ei au fost nimiciți, iar mulți dintre ghiaurii în platoșe fiind prinși, au fost trimiși sultanului Murad. Auzind despre această biruință împotriva necredincioșilor, sultanul Murad s-a bucurat tare. Mulțumindu-i lui Allah, după ce și-a

⁷² 11 noiembrie 1444.

⁷³ În timpul expediției împotriva Albaniei (1448).

⁷⁴ Neidentificată.

⁷⁵ *Dan-oglu* : Vladislav al II-lea, fiul lui Dan al II-lea (1446—1456).

⁷⁶ Vlad Dracul.

⁷⁷ Adică lui Ioan de Hunedoara.

- pregătit oștile, a plecat din Sofia. Venind la Kosovo și ajungându-i pe necredincioși din urmă, s-a ciocnit cu aceștia. Afurisitul de Iancu și-a tirat tunurile în față și, întărindu-și călăreții și pedestrașii, a rămas în spatele lor. Trăgând din tunuri și din
- 61 O. puști și din zenberecuri, au stîrnit o vijelie. Cetele celor două părți s-au încăierat între ele și necredincioșii în platoșe, ieșind din spatele carelor, au respins aripile dreaptă și stîngă ale oștii sultanului Murad. Oștile din Anatolia și din Rumelia s-au învîlmășit, iar necredincioșii în platoșe fiind acoperiți cu zale, nimeni nu putea să stea în fața lor. De aceea au plecat din fața necredincioșilor care au rămas în mijloc. Atunci gaziii i-au măcelărit cu săbiile atît din spate cît și din părți.

<Descrierea amănunțită a bătăliei de la Kosovo, din 17—18 octombrie 1448, la care participă și prințul Mehmed. Urmează descrierea înfrîngerii oștii creștine>.

- 63 O. Gaziii, alungându-i și nimicindu-i pe necredincioși, s-au răspîndit în toate părțile. Afurisitul de Iancu, văzînd toate acestea, și-a învoit oastea și, spunînd : „Plec să-i lovesc pe turci pe la spate”, a înșelat oastea sa. Apoi, liniștit și fără grijă, a fugit în altă parte. În acest timp, gaziii, simțind fuga lui Iancu, au venit și s-au războit lîngă carele lor ⁷⁸. Dinăuntru carelor se trăgea cu tunurile, puștile și zenberecurile, din care pricină au pierit mulți oameni. În cele din urmă, devastînd și prădînd,
- 64 O. gaziii le-au luat și s-au săturat cu lucrurile de pradă. Cu această bucurie, ei au venit plini de mîndrie la sultanul Murad-han, i-au sărutat mîna și i-au urat : „Bairamul să-ți fie cu noroc !”. Au prăznuit și au petrecut acolo timp de trei zile. A patra zi, sultanul Murad, împreună cu fiul său, Mehmed, și cu oastea sa,
- 123 C. s-a întors cu bucurie la Adrianopol (*Edirne*). Așa s-a desfășurat lupta de la Kosovo, într-o zi de vineri, în a 24-a zi a lunii șaban, din 852 ⁷⁹. După anul 852, sultanul Murad-han gaziul nu a făcut expediții, ci a stat la Adrianopol. Beilerbeiul Karadja-bei, mergînd cu oastea rumeliotă, a reparat cetatea Giurgiu (*Ierkökö*). Sultanul Murad-han l-a înșurat pe fiul său, prințul Mehmed, la Adrianopol.

⁷⁸ Ale creștinilor.

⁷⁹ 23 octombrie 1448.

64—70 O. <Descrierea începutului domniei sultanului Mehmed al II-lea și cucerirea Constantinopolului. Descriindu-se orașul Constantinopol și făcându-se un istoric al acestei cetăți, se amintește printre altele de diverse ținuturi din Asia, Europa, ca : Deșt-i Kıpceak, Țara Leșească (*Leh*), Moldova (*Kara-Bogdan*), Țara Românească (*Eflak*), despre ruși, hazari. Urmează apoi descrierea istoricului fondării orașului Constantinopol>.

71 O. În 859 al Hegirei⁸¹ a mers⁸¹ încă o dată la Belgrad. Punând să
124 C. toarne tunuri mari, le-a transportat acolo și, așezându-le, a început să bată <cetatea>. Karadja-bei, beilerbeiu <de Rumelia> și-a găsit o moarte de martir. După aceasta, urmînd un iureș asupra cetății, afurisitul de Iancu, care era pe atunci rege (*kiral*), a adus oști puternice din Ungaria și le-a așezat în cetate. Acestea au atacat, la rîndul lor, din cetate și, războindu-se astfel, necredincioșii au obținut victoria. Sultanul Mehmed-han gaziul a auzit și a văzut cum s-au nimicit cele două oștiri, măcelărindu-se între ele. Afurisitul de Iancu, ieșind, a venit și el însuși din cetate și, atacînd tunul nostru cel mare, s-a dat o luptă crîncenă, încît au murit mulți oameni și de la musulmani și de la necredincioși. În cele din urmă, neputîndu-se lua <cetatea> și sultanul Mehmed văzînd aceasta, s-a ridicat din fața cetății și a plecat zicînd : „Așa a fost voia lui Allah !”. În lupta aceea afurisitul de Iancu a fost atins de o săgeată. Deși a fost rănit, acest lucru nu s-a știut. Aceștia (turcii), neștiînd <că Iancu este rănit>, au plecat din fața cetății. Afurisitul de Iancu a murit din pricina acelei răni. Pe de altă parte, sultanul Mehmed a acordat beilerbeilicul Rumeliei supusului său Mahmud-pașa⁸², iar ca viziri îi avea pe Zagnos-pașa și Velieddinoglu Ahmed-pașa.

<În anul Hegirei 864⁸³ are loc o expediție în Anatolia, urmată de cucerirea Trapezuntului>.

73 O. În anul Hēgirei 865⁸⁴, sultanul Mehmed, făcînd iarăși
125 C. expediție în vilaietul Țării Românești, a trecut apa Dunării. Nu a putut să dea luptă cu afurisitul voievod Dracula-oglu Kazıklı⁸⁵, căci acesta nu a venit față în față, ci a atacat peste

⁸⁰ 22 decembrie 1454—10 decembrie 1455. De fapt evenimentul de mai sus s-a petrecut în 1456.

⁸¹ Sultanul Mehmed al II-lea (1451—1481).

⁸² Mahmud-pașa, mai tîrziu a devenit mare vizir.

⁸³ 28 octombrie 1459—16 octombrie 1460.

⁸⁴ 17 octombrie 1460—5 octombrie 1461.

⁸⁵ Dracula-oglu Kazıklı : Vlad Țepeș.

noapte, dar n-a izbutit ⁸⁶. Fugind, el a plecat în Ungaria, unde craiul unguresc ⁸⁷ l-a închis. După ce au trecut câțiva ani, scoțându-l din închisoare și socotind să nu piară oastea sa, l-a trimis <pe Vlad Tepeș> în vilaietul Țării Românești. Acesta, venind, a intrat în Țara Românească. Pe vremea aceea voievodul Țării Românești era Tepeluș ⁸⁸ (*Cepeluș*). Afurisiții de Tepeș și Tepeluș s-au războit între ei. În cele din urmă norocul a fost de partea lui Tepeluș care, găsind prilejul, i-a tăiat capul <lui Tepeș>, devenind bei independent. După aceasta a venit Basaraba ⁸⁹, care, dînd un atac peste noapte din partea Ungariei, a tăiat capul lui Tepeluș, devenind bei în vilaietul Țării Românești. Acesta, venind la Pragul împărăției (*devlet*), a sărutat mîna padișahului și a îmbrăcat *hilat* ⁹⁰. Întorcîndu-se a devenit bei în vilaietul Țării Românești. După câțiva ani, el a venit iarăși la Pragul împărăției. Sărutînd mîna padișahului,

74 O. a îmbrăcat *hilat*. Pe cînd se întorcea, a fost făcut pierdut de gazii pe malul Dunării. În locul lui a urmat ca bei-Keșiș ⁹¹. Cînd sultanul Mehmed gaziul a cucerit vilaietul Țării Românești, scoțându-l pe Tepeș din țară, l-a făcut bei pe Tepeluș ⁹². A trecut apoi în Anatolia și, întorcîndu-se de aici, a trimis corăbii din Constantinopol. Mergînd în fața Smirnei (*Izmir*), el a cucerit cetatea și insula Mitilene (*Midilli*).

<Urmează descrierea unei expediții în Bosnia>.

Obs. Aici se termină manuscrisul din Oxford. Se continuă cu manuscrisul de la Cambridge.

128 C. ...Uzun Hasan ⁹³, fiind înfrînt, a fugit în 878 al Hegirei ⁹⁴. Venind de acolo ⁹⁵, sultanul Mehmed s-a așezat la Istanbul.

⁸⁶ În ms. din Cambridge se spune : „Sultanul Mehmed a trecut în Țara Românească. Afurisitul Dracula s-a luptat. Afurisitul acela, neputînd veni față în față, a atacat peste noapte. Neobținînd victorie, el a fugit de acolo și a intrat în vilaietul unguresc”.

⁸⁷ Matei Corvin regele Ungariei (1458—1490).

⁸⁸ *Cepeluș* : Basarab cel Tânăr, zis Tepeluș (1477—1481).

⁸⁹ Basarab Laiotă (1476—1477).

⁹⁰ *Hilat* : haină de onoare în culori, care se acorda demnitarilor Porții, domnilor români și ambasadurilor străine cu diverse ocazii. Erau de trei feluri : I, *hilat-i fahire* (halat strălucitor) ; II, *hilat-i dila* și III, *kaflan* (cf. D. Cantemir, *Istoria Imperiului otoman*, I, p. 229, n. 28).

⁹¹ *Keșiș* („călugăr”), este vorba de Vlad Călugărul, care a domnit în Țara Românească (septembrie-noiembrie 1481).

⁹² De fapt pe Radu cel Frumos (1462—1475).

⁹³ Uzun Hasan a fost unul dintre emirii dinastiei de Akkoluunlu. El a format un imperiu cuprinzînd Iranul, Irakul și alte ținuturi din răsăritul Asiei Mici. A murit în 1478.

⁹⁴ 29 mai 1473—17 mai 1474.

⁹⁵ Din Asia, unde sultanul Mehmed al II-lea purtase război cu Uzun Hasan. Lupta avusese loc la Otluk Belli, la 10 august 1473.

129 C.

Din această parte, Mihaloglu Ali-bei ⁹⁶, strângînd 7 000 de acîngii, a intrat în vilaietul unguresc. Acolo se aflau două ape numite Crişuri (*Kiriş*). Turcul nu trecuse pînă atunci acele ape. El a trecut peste ele. Dincolo se găsea marele oraş de sub stăpînire ungurească, numit Oradea (*Varat*). Acesta, fiind loc de reşedinţă, era un oraş foarte mare. Venind din spate, au dat un asalt în a opta zi pe cînd aceştia (locuitorii) nu ştiau nimic. Venind şi prădînd oraşul Oradea, l-au prefăcut în ruine. Au scos atîtea prăzi încît socoteala lor numai Allah o ştie. Plecînd şi de acolo, s-au întors. Luînd *pendjik*-ul ⁹⁷ a 32 000 de prizonieri, l-au trimis sultanului Mehmed. Pe de altă parte, padişahul l-a trimis pe beilerbeul Suleiman-paşa ⁹⁸ împotriva Alexandriei (*Iskenderie*)⁹⁹. Acesta, mergînd cu ieniceri şi cu azapi şi cu oastea din Rumelia, deşi a dărimat o parte <a cetăţii>, totuşi nu a luat-o, din care pricină a plecat, renunţînd la ea. În acest timp, sultanul Mehmed l-a omorît pe Mahmud-paşa ¹⁰⁰ la Istanbul. De acolo, Suleiman-paşa mergînd cu oastea aceea în Moldova (*Kara-Bogdan*)¹⁰¹ şi întîlnindu-se cu oastea moldovenească, tare s-au războit. Era o iarnă aspră, cu zile foarte geroase ¹⁰¹. Oastea turcească era şi obosită, căci îndurase tocmai greutăţile expediţiei împotriva Iskenderiei. De aceea, neputînd ţine piept oştii Moldovei (*Kara-Bogdan*), oastea musulmană a fost înfrîntă şi nimicită ¹⁰².

...Iar Ghedik Ahmed-paşa ¹⁰³, mergînd în Karaman, a cucerit Silifke şi Erminak-ul <din Anatolia>. În 879 al Hegirei ¹⁰⁴, sultanul Mehmed s-a aşezat din nou la Istanbul.

Dînd vizirului său Ghedik Ahmed-paşa oaste şi corăbii, acesta a pornit pe mare şi a cucerit Kaffa (*Kefe*) şi cetăţile sale, precum şi vilaietul său. Oastea Crimeii şi a Deşt-i Kîpceak-ului s-au supus în 880 al Hegirei ¹⁰⁵.

⁹⁶ Mihaloglu Ali-bei a fost beilerbei la Dunăre, comandant de acîngii.

⁹⁷ *Pendjik*: dare de „o cincime” care se încasa de la stăpînii de robi.

⁹⁸ Suleiman-paşa a fost beilerbei de Rumelia.

⁹⁹ *Iskenderie*: Alexandria, cetate în Albania; vechea Scodra.

¹⁰⁰ Mahmud-paşa, mare vizir între 1453 şi 1467 (cf. *E.I.*, III, p. 142).

¹⁰¹ Iarna anului 1474—1475.

¹⁰² Cronicarul se referă la bătălia de la Vaslui, din 10 ianuarie 1475, între Ştefan cel Mare şi beilerbeul de Rumelia, Hadîn Suleiman-paşa.

¹⁰³ Ghedik Ahmed-paşa, beilerbei şi mare vizir (1473—1477).

¹⁰⁴ 18 mai 1474—6 mai 1475.

¹⁰⁵ 7 mai 1475—25 aprilie 1476.

<Descrierea expediției lui Malkocioglu Bali-bei¹⁰⁶ la Serem>.

...În acest an, Mihaloglu Ali-bei, cu mai bine de 10 000 de ostași, s-a dus și a luat Ribenki Tuzlası¹⁰⁷.

130 C.

După aceasta, sultanul Mehmed a făcut o expediție cu oastea sa în vilaietul Moldova (*Kara-Bogdan*), care a fost devastat și pîrjolit. El a întâlnit oastea Moldovei într-o trecătoare (*derbend*)¹⁰⁸, ale cărei împrejurimi fuseseră întărite din toate părțile. Aducîndu-se tunuri și puști, poarta ei a fost distrusă. Beiful Moldovei¹⁰⁹, văzînd aceasta, a ieșit printr-o parte a porții (*tokad*) și a plecat. Sultanul Mehmed i-a nimicit pe necredincioșii care au rămas pe loc, trecîndu-i prin sabie.

<Urmează descrierea expediției lui Isa-bei împotriva cetăților ungurești de la Dunăre, în 881 al Hegirei¹¹⁰. Incursiunea lui Mihaloglu Ali-bei în Țara Românească și la Alexandria (*Iskenderie*)>.

Mihaloglu Ali-bei, trecînd prin Țara Românească, a făcut o incursiune, dar nici aceasta nu a fost cu noroc și s-a întors în 882 al Hegirei¹¹¹. Apoi sultanul Mehmed, strîngînd oști, a mers împotriva Iskenderiei, unde, așezînd tunuri și puști, a dat iureș mai multe zile. A dărîmat o parte a cetății, dar nu a putut-o lua, deoarece necredincioșii, rezistînd, n-au predat-o.

...Și Mihaloglu Ali-bei și Hasanbeioğlu Isa-bei și Malkocioglu Bali-bei, trecînd cu 15 000 de acîngii prin Țara Românească, au făcut o incursiune în vilaietul unguresc. Împrăștiindu-se acîngiile în împrejurimi, pe cînd aceștia stăteau nepăsători, a venit asupra acîngiilor neînarmați și fără zale oastea ungurească, gata de luptă, precum și necredincioși înarmați și acoperiți cu platoșe. Ciocnindu-se unii cu alții și dîndu-se o mare bătălie, au pierit mulți oameni. Hasanbeioğlu Isa-bei a murit acolo ca un martir. Văzînd aceasta, ei¹¹² au fost învinși¹¹³. Ali-bei și Bali-bei, plecînd fiecare în altă parte, au venit și s-au

¹⁰⁶ Cf. F. Babinger, *Beiträge zur Geschichte der Familie der Malgotsch-oghlu's*, în „Annali del Reale Istituto Superiore Orientale di Napoli” (Nuova Serie), I, Roma, 1940, p. 117–135.

¹⁰⁷ *Ribenki Tuzlast*: probabil Rîmnicul-Sărat, Rîmnicul-Vîlcea sau Ocna Sibiului.

¹⁰⁸ Este vorba de Valea Albă sau Războieni.

¹⁰⁹ Ștefan cel Mare.

¹¹⁰ 26 aprilie 1476–14 aprilie 1477.

¹¹¹ 15 aprilie 1477–3 aprilie 1478.

¹¹² Turcii.

¹¹³ Este vorba de bătălia de la Cîmpul Plîinii (Iulie 1479).

așezat iarăși la locurile lor. În a treia zi a lunii djumadi-ul-evvels-a iscat un cutremur de pământ la Adrianopol. La 884 al Hegirei ¹¹⁴, sultanul Mehmed, așezându-se iarăși la Istanbul, l-a trimis pe vizirul Mesih-pașa cu oaste mare asupra cetății Rodos.

- 132 C. Adunînd oaste mare, <sultanul Baiazid al II-lea> a ieșit din Adrianopol și, mergînd în Moldova, a cucerit cetatea Chilia (*Kili*) și ținuturile ei. Plecînd de acolo, a cucerit cetatea Akkerman. Aici a venit un bei tătăresc din vilaietul Deșt, căruia i se spunea Murtaza-han ¹¹⁵. Acesta, venind cu mulți tătari, a stat timp de mai mulți ani între Akkerman și Chilia. Apoi, plecînd de acolo, s-a întors iarăși în vilaietul său. În anul 889 al Hegirei, în a 29-a zi a lunii safer ¹¹⁶, miercuri, între chindie (*ikîndi*) și seară a avut loc o eclipsă de soare.

...Beilerbeul Hadîm Ali-bei a pornit cu oastea rumeliotă și cu oastea de Poartă și cu oastea Țării Românești (*Eflak cerisi*) împotriva Moldovei, al cărei bei ¹¹⁷ necredincios a fugit. După ce <Ali-bei> a prădat cu oaste țara și vilaietul acestuia, s-a întors în 890 al Hegirei ¹¹⁸. Apoi sultanul Baiazid s-a așezat cu noroc și fericire la Constantinopol (*Kostantîniye*). Pe Miha-loglu Ali-bei și pe fratele său, Iskender-bei, și pe Malkocioglu Ali-bei (Bali-bei) i-a trimis împreună cu oastea din Țara Românească ¹¹⁹ să facă o incursiune (*akîn*) în Moldova. Avînd noroc, aceștia au trimis nenumărați robi și s-au întors cu prăzi bogate ¹²⁰.

<Urmează descrierea luptelor dintre urmașii lui Matei Corvin pentru tronul Ungariei>.

- 136 C. Din această parte, beul unguresc, Iancu-oglu ¹²¹ „cel murdar” murind, fiul său a atacat, încercînd să-i ia locul. Prinzînd pe fiul fiului lui Iancu, l-a aruncat în închisoare. Astfel, ajungînd în locul său, el a ocupat tronul. Venind de la el sol (*elci*) la sultanul Baiazid, s-au împăcat între ei.

¹¹⁴ 25 martie 1479—12 martie 1480.

¹¹⁵ Murtaza-han, unul dintre ultimii hani ai Hoardei de Aur. De fapt a venit Mengli Ghral, hanul Crimeii.

¹¹⁶ 28 martie 1484.

¹¹⁷ Ștefan cel Mare.

¹¹⁸ 18 ianuarie 1485—6 ianuarie 1486.

¹¹⁹ Voievodul Țării Românești era pe atunci Vlad Călugărul (1482—1495).

¹²⁰ Cronicarul se referă la lupta de la Scheia din Moldova în 1485.

¹²¹ Matei Corvin, regele Ungariei.

La începutul lunii şevval ¹²², într-o zi, înainte de amiază, a izbucnit un incendiu în oraşul Brusa (897).

- 138 C. ...În 898 al Hegirei ¹²³, sultanul Baiazid s-a aşezat iarăşi la Istanbul. Pe atunci, era în Bosnia un sangeac<bei> numit Hadîm İakub-aga. El a pornit o incursiune în vilaietul unguresc. Înaintînd cu 3 sau 4 000 de acîngii, acesta a cutreierat multe ţinuturi ale necredincioşilor. Într-un loc, numit Kîrîiova¹²⁴, în faţa oştii islamice a ieşit cu 40 000 de necredincioşi beiler-beiul unguresc, un necredincios cu numele de *Dîrandjîl* ¹²⁵. Cu sprijinul preainaltului Allah, oastea islamică a ieşit biruitoare. Ostaşii necredincioşi fiind înfrinţi, au fugit. Acel necredincios cu numele de Dîrandjîl, fiind prins, a fost trimis, împreună cu cîteva sute de necredincioşi, la sultanul Baiazid al II-lea. Auzind despre victorie, sultanul Baiazid s-a bucurat mult. Această biruinţă a avut loc în 899 al Hegirei ¹²⁶. Apoi sultanul Baiazid, aşezîndu-se cu noroc şi fericire în Constantinopol, bucuria lui a crescut zi cu zi.

¹²² 1—10 şevval 897 = 27 iulie-5 august 1492.

¹²³ 23 octombrie 1492—11 octombrie 1493.

¹²⁴ Neidentificat.

¹²⁵ *Dîrandjîl* : Derencsényi Imre (cf. I. Thury, *Török Történetirok*, I, p. 176, nota 6).

¹²⁶ 12 octombrie 1493 — 1 octombrie 1494.

T U R S U N • B E I

Tursun-bei a trăit pe vremea sultanilor Mehmed al II-lea (1451—1481) și Baiazid al II-lea (1481—1512). Anul și locul nașterii sale nu sînt cunoscute. Din propria sa mărturie rezultă că, deși se numea Tur-i Sina, după muntele Sinai, era totuși cunoscut ca Tursun-bei, purtînd și porecla de „Lebibî”.

Unchiul său, Djebe (Djib) Ali, sangeacbei de Brusa, a fost însărcinat după cucerirea Constantinopolului să efectueze recensămîntul populației din acest oraș. Tursun-bei a asistat în 1453 la asediul și la cucerirea Constantinopolului, participînd și la o serie de lupte duse de sultanul Mehmed al II-lea în Rumelia. În timpul expediției împotriva Trapezuntului (1461) și a Țării Românești (1462), Tursun-bei este secretar de divan (*divan kiatibi*).

Defterdar de Istanbul încă din timpul domniei lui Mehmed al II-lea, Tursun-bei a fost numit, pe vremea sultanului Baiazid al II-lea, mai întîi defterdar de Anatolia și apoi de Rumelia, ocupînd, așadar, funcții destul de înalte în aparatul financiar otoman. Nu se știe anul morții sale.

Tursun-bei a rămas cunoscut în istoriografia otomană prin cronica intitulată *Tarih-i Ebu-l Felh-i Sultan Mehmed-han* (*Istoria sultanului Mehmed-han, părintele cuceritor*). Această operă a fost scrisă între 1497 și 1500/903—905 și, cu toate că după titlu s-ar părea că se referă numai la Mehmed al II-lea, totuși cuprinde și o parte din domnia sultanului Baiazid al II-lea, pînă la 1487—1488/895. Fiind contemporan cu evenimentele descrise, relatările lui Tursun-bei constituie un izvor de seamă pentru domniile sultanilor Mehmed al II-lea și Baiazid al II-lea.

Cronica lui Tursun a fost editată de Mehmed Arif-bei¹, iar pasajele privitoare la Ungaria și Transilvania au fost traduse de J. Thury². În

¹ *Tarih-i Ebu-l Felh-i Sultan Mehmed-han* (*Istoria sultanului Mehmed-han, părintele cuceritor*), în „T.O.E.M.”, nr. 26—38 din 1914—1916.

² J. Thury, *Török Történetirök* (*Scrieri istorice turcești*), I, Budapesta, 1893, p. 73—95.

literatura istorică română, prof. C. Moisil, în articolul : *Spicuri din cronicile turcești* ³, prezintă unele părți ale acestei cronici, ca și din Neşri, bazându-se pe tălmăcirile lui J. Thury. Extrasele alăturate sînt traduse după ediția lui Mehmed Arif, amintită mai sus.

Bibliografie: O. M., III, p. 82—83; Mehmed Arif, în „T.O.E.M.”, nr. 26 (1914); G.O.W., p. 26—27 și E.I., IV, p. 1026.

³ Cf. „Tinerimea română”, an. IV, Buc., 1923.

82 PRIMA EXPEDIȚIE A PADIŞAHULUI ÎMPOTRIVA MOREEI ȘI TRIMITEREA LUI MAHMUD-PAȘA ¹ ÎN ȚARA LUI LAZ<ĂR>

Cînd a sosit primăvara anului 862 ², totul s-a pus în mișcare. Steaua cea mîndră ³ a pornit, de asemenea, de la locul ei la luptă. Dîndu-i lui Mahmud-pașa 1 000 de ieniceri din oastea victorioasă, oastea rumeliotă și o parte din acîngii, i-a poruncit să meargă în părțile țării sirbești. Cînd Mahmud-pașa a ajuns la Filipopol (*Filibe*), padișahul Islamului, la rîndul său, a pornit pentru expediție asupra Moreei cu oastea de Poartă și cu o parte a acîngiilor. Soarta a vrut astfel ca mînia padișahului, așa cum s-a spus, nimicindu-l, să-l înlăture pe afurisitul crai unguresc, Iancu ⁴ ocrotitorul ghiaurilor, din țara lui Laz<ăr>.

102 DESCRIEREA EXPEDIȚIEI ÎMPOTRIVA VOIEVODULUI KAZIKLI ⁵, CONDUCĂTOR NESUPUS AL GHIAURILOR DIN ȚARA ROMÂNEASCĂ; DISTRUGEREA ACESTUIA ȘI A ȚĂRII SALE, PRECUM ȘI ÎNLOCUIREA LUI CU FRATELE SĂU ⁶.

Cînd acel tiran sîngeros și ghiaur fără de îndurare a ajuns domn al Țării Românești, a fost impus față de Poartă la dări foarte mari. În fiecare an el însuși venea la Poartă, aducînd tributul (*gizie*) și multe daruri și, sărutînd Pragul Fericirii, își reînnoia domnia. Padișahul îl trimitea înapoi în țara sa, dăruindu-i veșminte scumpe, caftan roșu, cucă aurie și alte daruri împărătești. Dar era un tiran neîndurător față de ghiauri. Cruzimea lui era atît de mare, încît dacă cineva dintr-un sat săvîrșea vreo nelegiuire, trăgea în țeapă pe toți locuitorii aceluia sat, bărbați, femei și copii la un loc. În fața cetății de lemn (*Agaç-Hisar*) unde își avea reședința, el a pus, pe o lungime de șase mile, să i se împletească două rînduri de garduri, pe lîngă care a pus mărăcini, spunînd că-și face o grădină. Apoi a umplut locul dintre cele două garduri cu unguri, moldoveni și valahi trași în țeapă. În afară de aceasta, împrejurimile cetății fiind împădurite, de fiecare cracă de copac atîrnau nenumărați oameni spînzurați și poruncise

¹ Mahmud-pașa, mare vizir (1453—1466 și 1472—1473).

² 19 noiembrie 1457—7 noiembrie 1458.

³ Adică sultanul Mehmed al II-lea.

⁴ Ioan de Hunedoara.

⁵ *Kazıklı*: textual „Tepeș”, adică Vlad Tepeș.

⁶ Radu cel Frumos (1462—1475).

ca cel ce va lua jos pe unul dintre spînzurați să fie spînzurat în locul aceluia.

În felul acesta, încrezîndu-se în Înalta Poartă, el i-a biruit pe unguri, omorînd pe mulți dintre ei. În chip asemănător se purta și cu ceilalți domni de seama lui. Dar gloria l-a făcut să se încreadă prea mult în propriile-i puteri, și atunci cînd sultanul a fost plecat în îndepărtata expediție din Trapezunt, împins de trufie și de pofta lui de gîlceavă, s-a gîndit să pricinuiască pagube țărilor musulmane. Fiîndcă el fusese pus în domnie de către Înalta Poartă, această faptă nu putea rămîne nepedepsită.

... Vrînd să-l încerce, i-au cerut tributul convenit și i s-a poruncit să vină la Poartă el însuși. Dar acel hain fricos și-a scos capul din cercul supunerii, născocind diferite pretexte și scuze.

- 104 Astfel, a spus că n-are putere să plătească haraciul, deoarece dușmanul de ungur este puternic și-i stă în cale ca o piedică. De asemenea a zis că, fiind departe de Poarta Fericirii nu poate veni și că și-a cheltuit în acest an în lupte tot ce a avut pentru a împiedica victoriile dușmanilor săi.

...Nici n-a venit și nici nu și-a plătit haraciul. Atunci acel nenorocit a trebuit să fie pedepsit și nimicit. Cînd a venit primăvara anului 866⁷, steagurile biruinței au filfiit în drum spre Țara Românească. O oaste de vreo 30 de *tümen*⁸ a trecut marea apă a Dunării; pămîntul Țării Românești strălucea de prezența sultanului. Oastea islamică a început cu îndrăzneală să tragă și să distrugă.

- 105 ...Adevărul în această povestire este că, într-o zi, Mahmud pașa, unul dintre marii viziri pricepuți, pregătind călăuze, le-a poruncit să culeagă știri adevărate din acele locuri. La fel, a trimis în fața cortului fericit <al sultanului> călăuze și ostași.

Versuri (nazm):

Într-o dimineață cînd strălucea lumina soarelui,
Oastea victorioasă a trecut sub conducerea șahului.

De asemenea, întreg cerul se pusese în mișcare. Oastea a pornit ca valurile puternice ale mării. Cînd s-au apropiat de locul hotărît, a sosit de la oastea din față, purtătoare de victorie, știrea că în acel loc nu se găsește nici o picătură de apă pentru potolirea setei. Toate carele și animalele s-au oprit acolo. Arșița soarelui era așa de puternică, încît pe veș-

⁷ 6 octombrie 1461—25 septembrie 1462.

⁸ *Tümen*: unitate militară de 10 000 de oameni; numărul de 300 000 de oameni este exagerat.

mintele de zale ale gaziilor se putea face chebap (*kebab*). Din această pricină, padişahul, supărat, i-a învinuit pe comandanți de nepăsare. În același timp, călăuzele au fost mustrate și pedepsite. Deoarece în acele locuri nu se găsea apă, au trebuit, în cele din urmă, să înainteze pînă la un nou popas. Într-un cuvînt, după ce, cu mii de greutăți și necazuri, au ajuns la localitatea următoare și-au așezat acolo cortul (împărătesc), purtător de victorie, și <corturile> oștilor. Dar încă nu descălecaseră și nu-și lăsa-seră din mîini săbiile și lăncile, și s-a dat vestea că a venit dușmanul. Adevărul despre această știre era că voievodul Țării Românești⁹ pusese în acea margine <de țară> pe beilerbeiuul său¹⁰ împreună cu 7 000 de ostași aleși pentru a-și apăra țara de dușmanul din Moldova¹¹. La rîndul său, cel victorios¹² trimisese pe Evrenosbeioğlu Ali-bei să facă o incursiune în acele părți. Ghiaurii, auzind tropăitul cailor acestuia și fiind lacomi de <a-i distruge pe> acîngiii obosiți, veniseră în fața trecătorii și se ascunseseră acolo.

106

El¹³ se gîdea că vitejii se vor întoarce obosiți și că, tăindu-le calea, îi va nimici în acest fel. Dar, potrivit versetului <din Coran> că „prea-înaltul Allah îi ajută pe credincioși”, ajutorul lui Alah s-a arătat aici astfel că la popas a dat roade o măsură la care ghiaurii nu se așteptau, adică, negăsindu-se apă, <Allah> a condus oastea victorioasă asupra acelei cete de ghiauri răufăcători. Din cauza pădurilor și a bălăriilor înalte (*gürlük*), ghiaurul nu aflase de sosirea în acel loc a oștii purtătoare de victorie. Pe de altă parte, deoarece oastea de cercetași mergea împrăștiată, <ghiaurul>, crezînd că sînt acîngiii lui Evrenos-bei, și-a împărțit oastea sa josnică în 10 cete și a atacat dinspre partea <oștii de> Rumelia. Cînd a sosit știrea că a venit dușmanul, nu s-a dat voie oștii întinse ca apa mării să facă zgomot, iar oastea de Poartă¹⁴ și oastea din Anatolia n-au făcut nici o mișcare, ci au stat gata pregătite pe locurile lor. Măria-sa padişahul i-a poruncit lui Mehmed-paşa să-i întîmpine pe dușmani. Potrivit acelei porunci care trebuia îndeplinită, el și-a rînduit alaiurile și rîndurile și, punînd în față pe azapii săi, și-a întărit amîndouă aripile.

Turhanbeioğlu Omer-bei și Alibeioğlu Ahmed-bei și Mihaloglu Ali-bei și Malkocioglu Bali-bei, de asemenea și mulți alți bei renumiți, au stat pe partea dreaptă <a oștii>. Nasuh-bei, bei de Arnavut¹⁵, Delioğlu

⁹ Vlad Tepeș.

¹⁰ Neidentificat.

¹¹ Ștefan cel Mare.

¹² Adică sultanul.

¹³ Vlad Tepeș.

¹⁴ În text : *kapu-kulu*, adică ienicerimea.

¹⁵ Adică de Albania.

Umur-bei, bei de Iania ¹⁶, Mihaloglu Iskender-bei, precum și alți emiri de seama lor, au stat în partea stângă <a oștii>. Astfel întărit a mers el împotriva dușmanului. Când ghiaurul, ieșind din ascunzișul pădurii, a văzut această pregătire, precum și filfiitul steagurilor împodobite, a înțeles îndată că este învins. Spaima a cuprins inimile acelor nedemni (*kelb*) în așa măsură, încît :

Versuri :

Nici o clipă n-au putut să reziste puternicelor săbii vărsătoare
de sânge.

Și aici și-au plecat capul și trupul lor în fața loviturilor de săbii
și de lănci.

107

Ghiaurul a fugit, fiind nimicit. Când ajungeau vreunul din pîlcuri, gaziii îi măcelăreau <pe ghiauri> cu săbiile lor sîngeroase, ca și cum ar fi tăiat castraveți. Pe unii i-au luat în robie, dar o ceată de călăreți, care se îndepărtase de locul de luptă, pe cînd fugea prin terenurile rîpoase ale văilor, s-a întîlnit cu ceata lui Evrenosbei <oglu> ¹⁷. La rîndul lor, aceștia (turcii) se întorceau sătui cu mulți prizonieri și cu prăzi nenumărate. Cei mai mulți fiind obosiți, descălecaseră de pe cai și veneau pe jos, neștiind nimic din ceea ce se întîmplase. Deodată gaziii au văzut că o ceată de ghiauri, împărțită în grupuri, alerga spre ei și au socotit că nu i se vor putea împotrivi. Totuși, bizuindu-se pe ajutorul lui Allah, au pornit împotriva dușmanului. Ghiaurii, la rîndul lor, fiind învinși, au fugit în toate părțile. Când au aflat că ghiaurul este înfrînt, ei au pornit pe urmele lui, nimicind și ceea ce mai rămăsese. Din 7 000 de ghiauri numai 700 au scăpat. Când, cu ajutorul lui Allah, această mare expediție sfîntă s-a sfîrșit, în afară de faptul că au încărcat cu capete de ghiauri turmele de cămile și de catiri ale oștii, fiecare gaziu a înfipt în vîrfurile sabiei sale cîte o tîgvă <de ghiaur>; săbiile lor păreau niște oameni cu capete de șarpe. Cerul a luat o înfățișare uimitoare. Sute și mii de ghiauri, ferecați în lanțuri, au fost aduși la curtea purtătoare de victorie. După ce s-a făcut slujba de seară, s-au aprins torțele și, aducîndu-se un scaun, padișahul cel victorios s-a așezat pe acesta. Apoi au fost aduși și ghiaurii cei cu înfățișare de balauri și răi ca Ahriman ¹⁸.

Ienicerii și oastea de Poartă, repezindu-și săbiile setoase de sânge, i-au despicat într-o clipă <pe ghiauri>.

...Cînd s-a terminat această sărbătoare fericită, padișahul, cu oastea sa numeroasă ca stelele din cer, a adus mulțumiri atotstăpînito-

¹⁶ Iania : Ianina, oraș la vreo 210 km la nord-vest de Salonic.

¹⁷ De fapt urmașul lui Evrenos-bei.

¹⁸ Ahriman : zeul răului în mitologia persană.

rului Allah pentru această binefacere, De asemenea a făcut daruri beilor și ostașilor săi.

108

... Cu ajutorul lui Allah, timp de aproape 30 de zile oastea cea mîndră s-a agitat ca valurile mării în Țara Românească. Bunuri și prăzi și mai ales captivi destoinici, băieți și fete, umpleau oastea imperială. Deodată, părăsindu-și culcușul liniștit din răsărit, el (Vlad Țepeș) a pornit spre apus și, într-o noapte întunecoasă, și-a pornit violența; cu alte cuvinte, într-o noapte a fost nevoie să fie atacată acea oaste de umili. Acel călăreț nedemn, adică acel nenorocit și îngîmfat, s-a gîndit să-și conducă oastea proprie asupra puternicei oști împărătești, purtătoare de victorie. Știa că Allah îi ajută pe cei drepecți, dar, așa cum spune un verset din Coran, acel ghiaur nu știa că, ciocnindu-se de un ocean <de oști> sfîrșitul nu poate aduce altceva decît propria lui distrugere. Apoi a căutat să ducă la îndeplinire acest gînd. <Sultanul>, primind într-o noapte vești despre acest nedemn, a cercetat mai bine, la lumina clară a lunii, starea războinicilor <turci>. Luptătorii ghiaurului, adunîndu-se și pregătindu-se, s-au lovit de oastea împărătească, dar a fost ca și cum o picătură de apă s-ar lovi de un ocean. El s-a ciocnit mai întîi de oastea din Anatolia, dar acolo i s-au citit versetele de bun sosît și de ucidere, așa cum merita. Neputînd să pătrundă în grabă printre corturile întinse ale oștii celei biruitoare și nesfîrșite, oastea josnică a ghiaurilor a făcut un ocol și a nimerit peste oastea de Poartă și peste corturile ienicerilor, dar și acolo a găsit ce căuta. Primirea care i s-a făcut a fost tocmai cea bună; gurile lor au fost umplute cu săgeți, cum rar s-a mai întîmplat.

Versuri:

S-a vărsat atîta sînge de dușman, încît cerul cel negru s-a înroșit
ca o lalea,

Iar strălucirea săbiilor în noaptea întunecoasă făcea să pară că
și-a deschis petalele.

109

De asemenea, negăsind lumină nici acolo, cei mai mulți au fost răniți sau nimiciți în timp ce încercau să fugă. În întunericul nopții, ei au pornit spre mijlocul oștii, crezînd că într-acolo se află calea izbăvirii. Nimerind însă printre ostași din Rumelia, și-au pricinuit propria lor pieire. Cînd în fiecare cort s-au aprins nenumărate lumînări și torțe și cînd, din loc în loc, s-au înălțat strigătele vitejilor curajoși gata de luptă, nenorociții de ghiauri și-au pierdut capul și, ca pasărea care buimăcită de lumină se aruncă în foc crezînd că acesta este drumul salvării, zăpăcindu-se cu totul, ei s-au împrăștiat. Cei mai mulți, lăsîndu-și caii și încercînd să fugă, intrau în corturile <turcești> și-și aruncau armele printre cetele de viteji.

Ei au fost înfrinți în așa măsură, încît pînă și copiii de zece ani, ucenici și slujbași, învingîndu-i pe ghiaurii de două ori mai puternici decît ei, i-au adus uciși. Astfel, această vină o are acel nenorocit cu aripile distruse și inima străpunsă de săgețile și hangerele vitejilor și, găsind în cele din urmă un colț într-o parte, a ieșit și a fugit rănit și pe jumătate mort, împreună cu cîțiva dintre oamenii săi.

Vers :

El singur a venit și tot el s-a grăbit să fugă.

110

Din oastea sa nu a rămas nici un sfert. Ea s-a împrăștiat în trei cete. Capetele celor din prima ceată au fost retezate și au devenit hrană săbiilor, iar apoi au fost înfipite în vîrfurile lăncilor.

... O altă parte a căzut în prinsoare. Deoarece ei au mers pe drumul vicleșugului și, arătînd pe față prietenie, s-au purtat ca niște dușmani, ei s-au dovedit fățarnici. De aceea, potrivit unui verset din Coran, spada puternică abătîndu-se în mijlocul lor puțini la număr, trebuia să-i despica în două. 3 700 de luptători ghiauri au fost aduși vii și apoi despicați în două. Cea de-a treia parte era formată din cei care scăpaseră de pe cîmpul de bătaie răniți și aproape morți. Aceștia, la rîndul lor, s-au împărțit în două cete. Unii, cu umerii ciopîrțiți de săbii, și-au dat duhul și sufletele lor infame și și-au luat zborul prin păduri spre valea iadului. Astfel, el au scăpat de rănilor lor cele grele. Alții, puțini la număr, au scăpat cu viața, ieșind cu călărețul <Vlad Țepeș>, și au fugit, deznădăjduiți, la unguri. El pricinuisese multe pagube ungurului; acum însă s-a dus singur la el spre propria sa pierzanie. Fugind din ghiarele leului, a ales ghiarele unei păsări de pradă. Acesta ¹⁹ l-a prins și l-a închis. Acolo și-a trimis el sufletul în infern ²⁰.

Versuri :

Să nu crezi că hainul poate da roade; ori i se taie capul, ori e spînzurat.

... Terminînd cu răzbunarea, șahul cel cuceritor, la rîndul său, a acordat cîrmuirea acelei țări fratelui acelui nenorocit, cu numele de Radul voievod ²¹ care, fiind primit mai înainte <la Poartă>, petrecuse mulți ani în slujba Curții imperiale. <Sultanul> i-a dat acestuia steag împodobit, sabie și cingătoare (*kemer*). Oastea islamică, avînd prăzi îmbelșugate, s-a

¹⁹ Regele Ungariei.

²⁰ În sensul că Vlad Țepeș a murit acolo, ceea ce nu corespunde realității.

²¹ Radu cel Frumos (1462–1475).

gătit cu veșminte de sărbătoare și fiecare ostaș victorios s-a întors la locul său. Padișahul, cuceritor al lumii, a pornit cu voia lui Allah spre capitala Adrianopol împreună cu demnitarii împărăției și cu suita sa.

DESCRIEREA <CUCERIRII> INSULEI MITILENE

Unul din obiceiurile bune ale mării-sale sultanului cel cuceritor era că, dacă într-un an îi reușea cu ușurință o cucerire și dacă se îndeplinea la timp, își dădea toată osteneala să-i adauge încă o cucerire glorioasă. De aceea, când s-a săvârșit cu noroc cucerirea Țării Românești... <a urmat ocuparea insulei și cetății Mitilene>.

Este vorba de aceea că, în cursul anului 867 ²², așa cum s-a spus mai sus, sultanul cel cuceritor, Allah să-i parfumeze mormîntul, a mărit cucerirea Țării Românești cu aceea a cetății Mitilene. El a spus că spre sfîrșitul zilelor glorioase ale anului 867, cuceririle vor fi îmbogățite și prin cucerirea ținutului Bosniei.

DESCRIEREA EXPEDIȚIEI LUI MAHMUD-PAȘA PENTRU NIMICIREA DUȘMANULUI ȘI AȘEZAREA PADIȘAHULUI LA SOFIA

...În timp ce padișahul stătea la Sofia, dîndu-i lui Mahmud-pașa oastea rumeliotă l-a trimis împotriva dușmanului ²³, dar afurisitul de ghiaur, așezînd tunurile în cetate ²⁴, slăbise de fapt fortăreața.

...Cînd Mahmud-pașa a ajuns la o depărtare de trei zile de cetate, i-a descris <sultanului> în felul următor greutățile pătrunderii <în cetate>, precum și ale trecerii : „Drumul prin care trebuie să treacă oastea călăuzită de victorie are într-o parte munți prăpăstioși, iar în cealaltă parte se află o apă adîncă și locul de trecere este așa de îngust, încît nu se poate trece decît unul cîte unul. În această situație, afurisitul de ghiaur a pregătit tunuri, așezîndu-le de partea cealaltă a apei, prin locurile stîncose”.

Iar cei din neamul valahilor (*Eflak taifesi*) ²⁵, fiind devotați ghiaurului și devenind dușmani și neascultători <față de turci>, întăriseră trecătoarea așa de mult, încît nu lăsau nici păsările să zboare pe acolo. În această privință a fost nevoie de un sfat. Din această pricină, adunînd, dintre beii de Rumelia, pe beii Nasuh, bei de Arnavut, pe Delioglu

²² 26 septembrie 1462—14 septembrie 1463.

²³ În Ungaria.

²⁴ Ialcea.

²⁵ Este vorba de vlahii din sudul Dunării.

Umur-bei, sangeacbei de Ianina, și pe Ishakbeioglu Isa-bei și pe Mihaloglu Ali-bei, precum și pe mulți alți bei, s-a ținut un sfat. <Evenimentul este cuprins între anii Hegirei 869 și 870 ²⁶>.

160

EXPEDIȚIA ÎN MOLDOVA (KARA-BOGDAN)

161

Pe când Ghedik Ahmed-pașa a fost trimis cu oastea purtătoare de victorie să ocupe Kaffa, domnul Moldovei, cu toate că era tributar Porții, fiind înrudit cu ghiaurii din Kaffa, a făcut multe răutăți, arătând dușmănie. Pentru pedepsirea și nimicirea acestuia a fost nevoie ca mînia padișahului cel victorios să se îndrepte asupra sa. Pentru pedepsirea moldoveanului era de ajuns să trimită pe unul dintre supușii (*kul*) săi mai mici. Dar, din dorința foarte mare de a purta o expediție sfîntă și din cauza virtuților și a victoriilor sale în lupte, a preferat să conducă el însuși ²⁷ <această expediție>. Și, gîndindu-se că țara aceea este vecină cu Ungaria, a presupus că acesta va fi un prilej foarte bun pentru a face o incursiune și în țara ungurească. Pentru aceasta și-a adunat oaste atît de mare, încît abia o putea ține pămîntul.

Versuri :

Era o astfel de oaste, încît fiecare ceată părea o armată desăvîrșită.
Erau o sută de cete și fiecare ceată avea o mie de ostași.

162

Cînd a sosit primăvara anului 881 ²⁸, el (sultanul) a pornit pe uscat cu steagul purtător de victorie. Pentru a putea trece Dunărea și pentru a avea arme și provizii, sultanul mării și al uscatului a trimis mai înainte corăbii pe mare. Hotărînd să treacă Dunărea, oastea victorioasă s-a scurs în acel ținut valuri după valuri, asemenea potopului de pe vremea lui Noe (*Nuh*). Capul răscoalei din Moldova ²⁹, împreună cu răufăcătorii săi, au fugit în munți și văi greu de umblat. După ce țara aceea a fost călcată de oastea victorioasă timp de mai multe zile, s-a pornit deodată, potrivit unui verset din Coran, la pedepsirea ghiaurilor nenorociți, așa cum o meritau. Voia lui Allah s-a arătat prin aceea că, într-o zi, călăuza oștii imperiale, din pricina asemănării locurilor și a oștii numeroase, a rătăcit drumul. Padișahul mînios a vrut să-l pedepsească pe acel josnic. Tocmai cînd voiau să răspundă greșelii acestuia, a sosit vestea îmbucurătoare că oastea moldovenească este adunată și pregătită, dar că moldoveanul,

²⁶ 1464—1466.

²⁷ Sultanul Mehmed al II-lea.

²⁸ 26 aprilie 1476—14 aprilie 1477.

²⁹ Ștefan cel Mare.

împreună cu oastea sa, se ascunsese într-un loc prăpăstios, la o depărtare de un popas (*konak*), de teamă să nu fie călcat de caii oştii de viteji. Nu se afla alt loc mai greu de umblat ca cel de acolo. Cu ajutorul lui Allah, <sultanul> a trimis asupra sa oastea victorioasă, care l-a apucat de gît pe ghiaur. El (sultanul) a urmărit cu privirea această privelişte. Nedemnul cel răufăcător, văzînd că a dat pe neaşteptate de nenorocire şi că nu poate scăpa prin fugă, s-a întărit şi i-a pus pe toţi călăreţii săi să fie pedestraşi, iar caii şi carele a pus de le-au aşezat în faţa oştii asemenea unui zid de apărare. Şi aşezînd multe tunuri mari şi puşti şi zenberecouri şi darbenuri³⁰, a aşteptat astfel întărit. El spera că se va putea apăra aici pînă se va întuneca, iar apoi, sub vălul nopţii, va fugi în păduri şi-şi va salva astfel viaţa, iar caii şi armele le va lăsa turcilor prădalnici.

Vers :

Fii atent ca el să nu apuce noaptea !

163

Dar cum a băgat de seamă una ca asta, măria-sa <sultanul>, invocînd ajutorul lui Allah..., l-a atacat îndată, înainte de lăsarea nopţii. Mergînd asupra sa, cînd l-au întîlnit <pe voievod>, s-a dat poruncă de prădare a duşmanului, bătînd şi din tobe de izbîndă. În acest timp tunurile şi puştile acestora s-au făcut auzite plăcut la urechile victorioase, şi ei au căzut pradă leilor. Răufăcătorii ghiauri şi-au dăruit repede capul şi viaţa celor care s-au dus primii, ei fiind sfîşiaţi aşa cum nouă lupi sfîşie o oaie. Iar cei care au ajuns mai tîrziu au făcut prăzi şi dintre femei, iar <sultanul> a pornit pe urmele nenorocitului de moldovean (*Kara-Bogdan*), care a scăpat fugind prin munţi şi văi. Oastea sa a căzut pradă lupilor şi ciinilor. S-au îngrămădit atîtea leşuri, încît văile cele mai adînci s-au prefăcut în munţi înalţi, iar sîngele duşmanului a curs şiroaie. În urma acestei victorii atît de norocoase şi strălucite, el a dat foc reşedinţei şi caselor moldoveanului, pustiindu-i ţara. Apoi a poruncit o incursiune în Ungaria şi, încărcîndu-se cu o pradă bogată, s-a întors la Adrianopol plin de mulţumire.

<Urmează descrierea expediţiei la Semendria în anul 1447/882>.

184

DESCRIEREA CUCERIRII CHILIEI ŞI AKKERMANULUI

185 *Versuri :*

Moldoveanul devenise duşman ; de aceea Harunul³¹ a vrut să-l pedepsească.

³⁰ *Darbzen* : tun de asediu.

³¹ Autorul îl compară pe sultan cu califul abasid Harun-al-Raşid (766—809) sau cu profetul Harun (*Karun*), considerat cel mai bogat personaj din Orientul Islamic.

Apoi, strângînd oști nenumărate, a pornit asupra Moldovei.
 Miile de soldați păreau niște lei puternici,
 Iar numărul lor era atît de mare, încît nu puteau să încapă în Iran
 și în Turan.
 Scopul era victoria și, avînd multe izbînzii,
 El a luat prin luptă mulți prizonieri...

Domnul Moldovei, care arătase nepăsare în supunere și în plata tributului, fusese înfrînt și pedepsit așa cum merita. S-a pornit spre el. Prin grija padișahului i s-au trimis oștii, în dreapta și în stînga, porunci împărătești. Fiecare vizir și fiecare emir, mare sau mic, s-a supus acestei porunci și, după ce s-au pregătit, au venit cu măreție la oastea imperială. În acel timp pămîntul se umpluse de stele <de oșteni>, așa cum bolta cerească se umple de frunzele copacilor purtate de vînturi. La venirea frumoasei primăveri a anului 889 al Hegirei ³², cînd a început să sufle vîntul anotimpului <de primăvară>, au pornit spre părțile Moldovei, fluturînd steagurile purtătoare de izbînzii.

186 Flota și corăbiile cu provizii au pornit pe Marea Neagră.... Adu-cîndu-și din plin spusele la îndeplinire, el (sultanul) a pornit pe uscat și pe mare.

...Ajungînd la apa Dunării și întărindu-i malul cu cortul padișahului, au descărcat uneltele de luptă și au făcut pe apă un pod de vase.

Vers :

Au construit peste apă un pod frumos, legat cu lanțuri și funii.

Padișahul cel măreț și oastea sa victorioasă au trecut <podul> și s-au îndreptat spre cetatea Chilia, asupra căreia nu putuse să meargă tatăl său, sultanul Mehmed, Allah să-i lumineze mormîntul, care avea atîta putere și măreție. Cetatea Chilia se află aproape de locul unde Dunărea se varsă în Marea Neagră și este o cetate puternică, ridicată pe malul fluviului Dunărea. Adîncimea șanțului ei era de neînchipuit, iar apa Dunării fiind scursă în ea, cetatea părea ca o insulă. Zidurile și turnurile erau înalte și alcătuiau piedici, iar urcarea dușmanului pe ele erau cu neputință.

...O astfel de cetate a fost asediată. În scurt timp, căpeteniile au rînduit tunurile și catapultele (*mandjînik*). Au așezat tunurile cu înfă-țișare de balauri, iar pietrele lor erau asemenea globului pămîntesc (*küre-i arz*).

³² 30 ianuarie 1484—17 ianuarie 1485.

187 ...Au început să tragă cu putere din tunuri. Din pricina tunurilor și a mîniei și atacului de luptă a oștii <turcești>, afurisitul de ghiaur s-a împrăștiat și s-a grăbit să bată la ușa iertării. Predînd cetatea, ei s-au supus.

...Chilia era lacătul (*kilit*) aceluia ținut și a fost cucerită cu sabia. Astfel, lacătul s-a descuiat ³³. După ce, prin puterea împărăției, această cetate a fost cucerită cu ușurință și cu multe făgăduințe, ea a fost lăsată pe seama unor comandanți vestiți și apărători puternici. Cetatea a fost umplută cu provizii și cu muniții. După aceea, fără întârziere, au pornit victorioși asupra cetății Akkermanului. Cetatea aceea se află în apropiere de Marea Neagră, are ziduri puternice și construcții trainice, iar interiorul și exteriorul sînt împodobite și înfloritoare. De asemenea este un loc de trecere a negustorilor din Kaffa, a negustorilor ruși, a celor din Deșt<-i Kîpceak>, a negustorilor leși și unguri. Într-adevăr, este un loc de trecere populat și înfloritor.

188 ...Cînd au ajuns acolo, au fost rînduite pentru supunerea cetății armele de luptă: tunurile, puștile, darbenurile și s-au făcut meterezuri. Oști numeroase au împresurat cetatea din toate părțile. Rebelii îndărătnici, datorită cetății puternice, s-au arătat fermi și îndrîjiți în a se apăra și în a pune piedici, dar în 4—5 zile ghiaurii răufăcători, părăsind gîndul de răzvrătire, au căzut în umilință și au cerut iertare, aruncîndu-se la poalele milostive <ale sultanului>. Ei au predat cheile cetății, și gaziul padișah cel glorios i-a iertat, ștergînd vina lor. Au fost așezați în șiruri numeroși robi cu înfățișare de îngeri, precum și sclave frumoase. Astfel, Moldova se împodobise cu atîtea frumuseți, încît la prima vedere părea a fi o mîndrețe de trandafir. Fericitul padișah, la rîndul său, a dat beilor și ostașilor săi robi și sclave în număr atît de mare, încît nu se puteau socoti. Acea căpetenie a diavolilor din Moldova ³⁴, dezgustîndu-se de țara sa, de grădinile și de livezile sale, a ieșit, suspinînd și plin de uimire, din lupta dîrză a oștii <turcești> și s-a dus în țara leșească, deoarece între el și craiul leșesc erau legături de rudenie.

...După ce țara sa a rămas pustie, <turcii> au făcut o incursiune, repezindu-și caii (*ilgar*) în toate părțile. Precum lei nimicesc turmele de gazele, așa i-au nimicit gazii pe prizonieri. Au fost luate ca pradă atîtea turme de oi și atîția oameni, încît numărul lor nu poate fi socotit. De asemenea au incendiat nenorocita sa capitală ³⁵, precum și palatul său pustiu.

³³ Adică s-a deschis calea spre Moldova.

³⁴ Ștefan cel Mare.

³⁵ Adică Suceava.

...Apoi <sultanul> a numit în acele cetăți cadii ³⁶ și sangeacbei, iar dincolo de Dunăre s-au tras cinci salve după obiceiul mahomedan. Corturile curate ale musulmanilor au fost așezate pe cîmpiile țării călcate. Adevărul a sosit, rătăcirea s-a dus ³⁷.

190 *Versuri :*

Lacătul aceluia ținut era Chilia, deoarece, după ce a fost cucerită, s-au deschis drumurile și către alte țări.

Cînd șahul lumii a deschis calea luptei sfinte, el a devenit stăpînul lumii de aici și de dincolo.

TRIMITEREA LUI MIHALOGLU ALI-PAȘA, UNUL DINTRE GLORIOȘII EMIRI,
ÎN MOLDOVA

192 În anul 890 ³⁸, sultanul a trimis să se facă cuceriri în părțile răsăritene ale Anatoliei și în părțile Arabiei.

Chiar în cursul acestui an fericit, căpetenia răscoalei din Moldova ³⁹ s-a gîndit <să recucerească> prin violențe cetatea Chilia. Adunînd oaste aleasă, el s-a dus <asupra cetății> și a recurs la violențe și înșelăciune.

...Cei din cetate (turcii), aflînd aceasta, l-au îndepărtat pe acest viclean. Cînd această întîmplare s-a arătat la Înalta Curte, atunci victoriosul sultan, dîndu-i favoruri beilerbeului (*mir-i miran*) Ali-pașa, bei de Rumelia, precum și cîteva cete din oastea de Poartă, l-a trimis asupra Moldovei, pentru ca mergînd acolo, pe de o parte să întărească cetatea, adăugînd cele trebuincioase, iar pe de altă parte, dacă îl va găsi pe acel afurisit și nenorocit, să pună la cale nimicirea lui, iar dacă nu îl va găsi să distrugă și să ruineze țara acestuia.

<Se descrie pregătirea și înaintarea oștii spre Moldova>.

193 Ali-bei s-a hotărît să pornească fără întîrziere asupra dușmanului legii și asupra țării sale. Venind oști din toate părțile, ele s-au alăturat oștii purtătoare de victorie, așa cum apele rîurilor se varsă în mări și oceane. După ce au ajuns la Dunăre și au pregătit nenumărate corăbii, oastea victorioasă a trecut Dunărea și a înaintat spre cetate. Făcînd toate pregătirile trebuincioase, <Ali-bei> a întărit cetatea. După aceea a mers înăuntrul țării Moldovei. Acel ghiaur nedemn, cînd a văzut că nu are

³⁶ Cadiu (*kadt*): judecător musulman.

³⁷ Adică au venit turcii, iar voievodul a plecat.

³⁸ 18 ianuarie 1485—6 ianuarie 1486.

³⁹ Ștefan cel Mare.

putere să se împotrivească acestei oști, a socotit că e mai bine să fugă și să nu se arate. De aceea, așa cum făceau necredincioșii din *Ken'an* ⁴⁰, el a plecat în munți și prin păduri. Țara rămânând pustie și ostașii <turci> văzînd că victoria este sigură, au pornit la pradă. Ei au început să ia în prinsoare din Moldova nenumărați băieți și multe fete, frumoase ca cele din Kașmir. Numărul prăzilor și al oilor luate, precum și al altor animale, a crescut așa de mult, înșt nu se putea ține socoteală. Dînd foc palatului și capitalei ⁴¹ acelui nenorocit, le-au pîrjolit și le-au dărîmat. Cu acest dar de cucerire și de victorie măria-sa Ali-pașa s-a închinat la pragul Porții sultanului lumii cerești.

194

...Într-un cuvînt, după ce moldoveanul (*Kara-Bogdan*) a fost înfrînt, iar prin țările și cetățile arabe s-au obținut atîtea izbînzi... <sultanul a plecat în Orient>.

⁴⁰ *Ken'an* : Canaan.

⁴¹ Este vorba de Suceava.

A Ş Î K — P A Ş A — Z A D E

Derviş Ahmed, nepotul lui Aşîk-paşa, cunoscut şi sub numele de Aşîk-paşa-zade, s-a născut în Anatolia răsăriteană, la Elvan Celebi, din vilaietul Ciorum, în anul 1400/803. Tatăl său se numea şeih Iahia fiul şeihului Suleiman. Străbunicul său, Aşîk-paşa (circa 1272—1332/670—733), este autorul celei mai vechi opere poetice turceşti *Garipname*.

În anul 1413/816, după propria-i mărturie, Aşîk-paşa-zade a zăcut bolnav în casa cronicarului Iahşi Fakih din Gheive (Asia Mică), iar în 1421, el s-a întors la locul său natal. În anii următori a participat la luptele dintre Murad al II-lea şi pretendentul Düzme Mustafa (1422), la campania lui Murad al II-lea împotriva Ungariei (1437) şi împotriva lui Ioan de Hunedoara în 1448 la Kosovo. Din mărturiile sale mai rezultă că ducea o viaţă de călugăr (*derviş*) şi că avea legături cu şeihul Abdul-Latif. Se ştie de asemenea de un pelerinaj pe care Aşîk-paşa-zade l-a întreprins la Mecca în jurul anului 1436.

Anul morţii lui Aşîk-paşa-zade nu se cunoaşte precis. După relatările din cronică, în 1484/889, când Baiazid al II-lea porneşte o expediţie împotriva Moldovei, el avea vârsta de 86 de ani şi lucra încă la opera sa. După unii cercetători însă, Aşîk-paşa-zade ar fi murit la 23 martie 1481 (22 *muharrem* 886), într-o zi de vineri¹. Se crede că mormântul istoriografului se află în mica moschee „Aşîk-paşa”, construită de el la Istanbul.

Cronica atribuită lui, numită adesea *Menakib* şi *Tevarih-i Al-i Osman*, se presupune că nu-i aparţine în întregime. Limba folosită de autor este simplă, ceea ce i-a făcut pe unii cronicari de mai târziu să dispreţuiască acest izvor, sub pretextul că este scris în „turca vulgară” („*kaba türki*”) şi nu în „turca cultă” („*ince türkçe*”). Conţinutul său plasează însă cronica lui Aşîk-paşa-zade printre cele mai importante izvoare istorice otomane.

¹ Cf. Ralf Yelkenci, *Aşîk-paşa-zade tarihi üzerinde bir araştırma* (O cercetare asupra cronicii lui Aşîk-paşa-zade), în „*Vakit*”, 18—20 mai, 1945, nr. 9 813—9 815.

Se ştie că prima ediție a operei acestui cronicar a apărut sub îngrijirea lui Ali-bei². Ediția critică a turcologului Fr. Giese : *Die altosmanische Chronik des Aşik-paşa-zade* (Leipzig), 1929, întocmită pe baza unui mare număr de manuscrise, a deschis noi perspective pentru cercetarea acestei opere. Fr. Giese ajunge la concluzia că opera istorică aparținând cronicarului de care ne ocupăm tratează evenimentele numai pînă la anul 1478/883. Cea mai recentă traducere a acestei cronici a apărut în limba germană în 1959³. Extrasele alăturate s-au făcut după ediția lui Giese, confruntându-se și cu ediția turcească.

Bibliografie: P. Wittek, *Neues zu Aşik-paşa-zade*, în „M.O.G.”, II, p. 147; O.M., III, p. 84; G.O.W., p. 35—38; E.I., I, 35—38; I.A., I, 1950, p. 706—709; M.S. Ülkütaşır, *Aşik-paşa-zade*, în „Ülkü”, 1947, nr. 9, p. 14—15.

² *Tarih-i al-i Osman (Cronica dinastiilor otomane)*, Istanbul, 1911 (1332), 318 p.

³ Cf. *Vom Hirten Zeil zur Hohen Pforte... Aşik-paşa-zade*, Hrgb. Richard Kreutel, Viena, 1959, 16 p. (introd.) + 17 + 334 p. + 3 h.

58 ACEST CAPITOL ISTORISEȘTE CEEA CE A FĂCUT BAIAZID-HAN¹
DUPĂ CE S-A URCAT PE TRON

De asemenea au trimis oameni care au pus stăpînire (*zapt*) pe toate minele, cu ținuturile înconjurătoare, din Kratova (*Karatova*).

Pe Evrenos<-bei> iarăși l-a așezat la Serres (*Siröz*). Apoi a mers și a cucerit Vodina și Cetrevizul (*Cetrüz*)².

Pe de altă parte, Firuz-bei a trecut din Vidin și s-a repezit în Țara Românească (*Eflak*) și s-a întors cu multă pradă (*doyum*).

Tot în aceste părți, pașa Ighit-bei s-a îngrijit de <cucerirea> Bosniei. Ei au adus hanului Baiazid, la Adrianopol, mulți robi și multă avuție. Baiazid-han a venit la Brusa, unde s-a ocupat de construirea unor așezăminte de binefacere.

60 <În descrierea bătăliei de la Nicopol (1396) nu se amintește de români>.

61 Aici³ Baiazid-han a făcut o expediție sfîntă.
Și a plesnit fierea ghiaurilor rămași.
Vilaietul Bosnia și Laz-ul au dat *haraci*
Și o mulțime de gazii, așa să știi, au plecat în Albania
Și i-a spus celui din Țara Românească : „Vino îndată și
slujitor să-mi fii !”
Și iarăși și-a pus de gînd să meargă împotriva Istanbulului.

Această întîmplare a avut loc în anul 793 al Hegirei⁴ prin mîna lui Baiazid-han...

62 (cap. 62) Sultanul Baiazid a mers și a cucerit Nicopolea și Silistra.
Întorcîndu-se de acolo a plecat spre Moreea (*Mora*).

67—72 (cap. 67) <Spre deosebire de alți cronicari, Așık-pașa-zade nu menționează participarea oștii românești la lupta de la Ankara din 1402. În schimb subliniază prezența și eroismul oștii lui Vuk Brankovici (*Vilk-oglu*). După descrierea luptei de la Ankara urmează povestirea certurilor dintre urmașii lui Baiazid>.

¹ Baiazid İldırım (Fulgerul).

² *Cetrüz, Cetreviz* : Kitros.

³ La Nicopol.

⁴ 9 decembrie 1390—28 noiembrie 1391.

72

Pe cînd Suleiman se îmbăta la Iznik cu vinul dăruit de Ali-paşa, Isfendiar l-a suit pe Musa într-o corabie (*ghemi*) din Sinop (*Sinab*) şi l-a trimis în Țara Românească (*Eflak*). Beitul acesteia era Mircea (*Mirgi*). Cînd emirul Suleiman a auzit că Musa a trecut în Rumelia, plecînd de acolo, a ajuns la Adrianopol (*Edirne*), unde s-a apucat iarăşi de petreceri. Beii Rumeliei au aflat de asemenea că Musa a venit în Țara Românească. Ei i-au trimis de ştire, zicîndu-i : „Vino, că fratele tău nu are nici o tragere de inimă pentru *padişahlîk*, deoarece nu are timp din pricina petrecerilor care nu conţin zi şi noapte”. Auzind aceasta, Musa s-a repezit pînă la Silistra şi de acolo a plecat mai departe. Tavgiîi din Rumelia, precum şi timarioşii ⁵ Rumeliei, cu toţii au plecat la Musa şi au mers de-a dreptul la Adrianopol. Şi vestea a ajuns pînă la emirul Suleiman, căruia i s-a spus : „Fratele tău Musa a sosit şi toată Rumelia a trecut de partea lui”.

<Urmează descrierea luptelor dintre Musa şi Suleiman>.

73
(cap. 68)

Astfel, Musa s-a suit pe tronul Rumeliei în anul 813 al Hegirei ⁶, urmînd după fratele său emirul Suleiman.

74

<Luptele dintre Musa şi Mehmed pentru domnie. Căderea lui Musa şi fuga unui demnitar otoman în Țara Românească>.

75

Azap-bei, supusul lui Musa, fugind <în 1413> a plecat în Țara Românească (*Eflak*) şi așa Rumelia s-a supus sultanului Mehmed. Au trimis soli la beii din vecinătate...

Anul 816 ⁷. Urcarea pe tron a sultanului Mehmed ⁸ a avut loc în 816 al Hegirei.

76

...Pe cînd sultanul Mehmed şi Musa se urmăreau unul pe altul, împăratul (*tekür*) de la Istanbul ⁹ nu voi să-l mai țină

77

la el pe fiul emirului Suleiman ¹⁰, deoarece avea tratat şi legămînt cu sultanul Mehmed. Din această pricină n-a vrut să-l mai țină pe fiul acestuia. Acest fiu (*oglan*), la rîndul său, a ieşit din Istanbul şi a vrut să plece în Țara Românească (*Eflak*).

⁵ Posesor de feudă zisă *timar*, cu un venit anual pînă la 19 999 de aspri.

⁶ 6 mai 1410—24 aprilie 1411.

⁷ 3 aprilie 1413—22 martie 1414.

⁸ Mehmed I Celebi (1413—1421).

⁹ Manuel al II-lea Paleologul (1391—1425).

¹⁰ Orhan Celebi.

Acîngiîi din Karînovasî s-au dus lîngă acest fecior şi i-au grăit : „Vino la noi, căci noi sîntem cu tine !”. L-au luat şi l-au dus la Ianboli¹¹. Apoi i s-a dat de ştire sultanului Mehmed şi el a mers împotriva acestui fecior. Acîngiîi care erau în jurul său au fugit împrăştiindu-se.

«Prinderea, orbirea şi exilarea lui Orhan Celebi la Brusa».

79 ACEST CAPITOL ISTORISEŞTE ŞI ARATĂ CUM SULTANUL MEH-
(cap. 75) MED¹², FIUL LUI BAI AZID-HAN, DUPĂ CE A VENIT LA BRUSA,
A PORNIT SPRE ȚARA ROMÂNEASCĂ (EFLAK)

El a strîns toată oastea din împrejurimi : Karamanoglu de asemenea i-a trimis oşti şi Isfendiar i-a trimis pe fiul său numit Kasîm. El (sultanul) a pornit cu noroc spre vilaietul Țării Româneşti, ajungînd pînă la malul Dunării (*Tuna*). Apoi i-a trimis pe acîngiîi, iar el a stat şi a construit (*yaptî*) cetatea Giurgiu (*Ierköki*). Acîngiîi s-au întors cu o pradă bogată. Beîul Țării Româneşti¹³, la rîndul său, a trimis haraciul cu un sol (*elci*). El s-a supus cu totul şi i-a trimis pe fiii săi (*oglanların*)¹⁴ la Poartă pentru slujbă. Sultanul s-a întors iarăşi cu noroc la Brusa.

81
(cap. 78) ...Din această parte, fiul cadiului din Simavna¹⁵ a auzit că Börüklüğe «Mustafa» se întăreşte mereu. Atunci el a fugit şi s-a dus la Isfendiar. De acolo s-a urcat într-o corabie şi a plecat spre Țara Românească. Sosind în această parte, a intrat în „marea de copaci” (*agaç denizine*); dar avea înţelegere cu Börüklüğe.

82
(cap. 79) «Reprimarea răscoalelor din Anatolia şi Rumelia conduse de şeiul Bedreddîn şi discipolii săi».

93 ACEST CAPITOL ISTORISEŞTE ŞI FACE CUNOSCUT CEEA CE A
(cap. 93) FĂCUT EFLAK-UGLU DRACULA¹⁶ CÎND SULTANUL MURAD¹⁷ A VENIT
LA IZNIK CA SĂ SE LUPTĂ CU FRATELE SĂU

În vremea aceea, acest Dracula a trecut pe la Silistra unde a făcut multe blestemăţii. Dar nici gazii n-au rămas mai

¹¹ Ianboli : Iampol, oraş în Bulgaria.

¹² Mehmed I Celebi.

¹³ Mircea cel Bătrîn.

¹⁴ În alte izvoare : „fiul”.

¹⁵ Bedreddîn.

¹⁶ Vlad Dracul, domnul Țării Româneşti.

¹⁷ Murad al II-lea.

prejos şi l-au zdrobit în chip minunat. Atunci au dat de ştire sultanului despre faptele acestuia. Sultanul, la rîndul său, vorbea astfel : „Acum eu plec în expediţie, dar nimic din ce va face acel blestemat nu va fi iertat. Cu grija lui Allah şi puterea făcătoare de minuni a lui Mahomed şi cu ajutorul sfinţilor (*evliya*) voi avea grijă de faptele acestuia şi voi fi pricina nenorocirii lui. Dar acum supusul meu Firuz ¹⁸, de cîte ori va avea prilej, să treacă cu gazii săi ca să lovească, să nimicească şi să pîrjolească vilaietul acestuia, iar pe cei pe care îi va găsi atît dintre bărbaţi, cît şi dintre femei, să-i facă robi”. Iar el plecă de îndată împotriva lui Isfendiar. Cînd s-a întors de la Isfendiar, Dracula s-a înfăţişat la Poartă. El a venit cu cei doi fii ¹⁹ ai săi, pe care i-a pus în slujba Porţii. El însuşi a îmbrăcat din partea sultanului *hilat* şi turban (*tûlbent*) încreţit şi s-a supus la haraci. Apoi a plecat în vilaietul său şi n-au mai fost certuri şi gîlcevi.

Dracula s-a supus acestui han,
Nedorind să se scalde în sînge,
Şi s-a căit pentru răutăţile făcute.
Recunoscîndu-şi vina, el s-a înfăţişat la divan
Şi Murad-han, acest sultan care supune o lume întreagă,
I-a iertat acestuia greşelile.

(cap. 94) ACEST CAPITOL ISTORISEŞTE CEEA CE A FĂCUT SULTANUL MURAD-HAN GAZIUL DUPĂ CE A TERMINAT TREBURILE CU DRACULA

<Descrierea expediţiei lui Evrenosoglu în Albania>.

107 ACEST CAPITOL EXPLICĂ FELUL CUM MURAD-HAN GAZIUL
(cap. 106) A FĂCUT O EXPEDIŢIE ÎN UNGARIA DUPĂ CUCERIREA SALONICULUI ²⁰

Din cînd în cînd haraminii ²¹ unguri treceau în ţinutul Vidinului, unde făceau multe răutăţi.

110 <Descrierea unei expediţii în Ungaria pe la anul 839> ²².
(cap. 109)

Stringîndu-se acîngiii, au trecut prin Timişoara (*Dimişkar*). S-au dus şi au pătruns în ţara ungurească...

¹⁸ De fapt, Firuzbeiglu Mehmed-bel.

¹⁹ Domnii de mai tîrziu : Vlad Ţepeş şi Radu cel Frumos.

²⁰ Salonicul a fost cucerit în 833 = 1429—1430.

²¹ *Haramin*, în limba română a intrat şi sub forma de *aramin*, în sens de hoţ de codru, tilhar, haiduc.

²² 27 iulie 1435—17 iulie 1436.

111 ACEST CAPITOL ISTORISEȘTE ȘI FACE CUNOSCUȚ CUM ANUME
(cap. 110) SULTANUL MURAD HAN GAZIUL, EROU AL ISLAMULUI, FIUL SULTANULUI MEHMED-HAN GAZIUL, A FĂCUT EXPEDIȚIE ÎN VILAIIETUL UNGURESC

Mai întâi a trimis om lui Vilk-oglu²³, căruia i-a vorbit astfel : „Va trebui să trec împotriva ungarilor ; să ai grijă de arme, că voi trece prin Semendria”.

De asemenea a trimis știre lui Eflak-oglu²⁴, spunându-i : „Să-ți aduni în grabă oastea și să vii ; dacă nu vei veni, eu nu mă voi lenevi să merg asupra ta”.

Dracula a vorbit astfel : „Norocosul meu sultan, eu sînt gata să duc de frîu calul fericitului meu sultan”. Padișahul (*hundekiar*), de asemenea, a strîns o oaste mare : apoi, mergînd, a ajuns la Vidin ; toți acîngiii erau împreună cu el. Au trecut îndată prin Vidin și au luat numeroase cetăți din țara ungurească și au ajuns pînă la Sibiu (*Zibin*).

Umblînd 45 de zile prin vilaietul unguresc, ei au cutreierat²⁵ și au călcat peste tot locul, după care s-au întors cu voia lui Allah. La înapoiere au ieșit din vilaietul Țării Românești teferi și sănătoși.

La întoarcere Dracula era călăuză înaintea sultanului (*hundekiar*). La ducere însă, oastea lui Laz-oglu fusese cea care mersese înainte drept călăuză. Întorcîndu-se prin Țara Românească, <Dracula> a venit la sultan oferindu-i o mulțime de daruri (*peşkeş*). Gaziii de asemenea s-au întors cu o pradă bogată. Numărul prăzilor era așa de mare, încît în afară de Allah nimeni nu-l putea ști. De asemenea, toți gaziii s-au întors cu aceste prăzi în vilaieturile lor. În vilaietul unguresc nu au întîlnit și nu au văzut nici măcar un singur necredincios.

...Această expediție împotriva necredincioșilor a avut loc în anul 840 al Hegirei²⁶, fiind făcută de sultanul Murad-han.

114 ACEST CAPITOL EXPLICĂ ȘI FACE CUNOSCUȚ CUM ANUME
(cap. 113) SULTANUL MURAD-HAN GAZIUL A ATACAT SEMENDRIA

Întorcîndu-se de la Belgrad, <sultanul> a venit drept la Scoplje (*Ūsküb*). Ishak-bei i-a vorbit astfel : „Hei, sultanul

²³ Gheorghe Brankovici-Vukovici (1427—1456).

²⁴ Vlad Dracul.

²⁵ În text : *agnadllar*, adică „s-au tăvălit”.

²⁶ 16 iulie 1436—4 iulie 1437.

meu norocos, atîta timp cît Vîlk-oglu va fi la Semendria nu se va astîmpăra nici Karamanoglu şi nici ungurul nu ni se va supune. De asemenea să nu crezi că Dracula îţi este prieten ; el este un făţarnic”.

Murad-han gaziul a răspuns : „Prin urmare să mergem în această expediţie şi preafînaltul Allah ne va ajuta să vedem ce va fi”. Au venit la Adrianopol şi au iernat acolo. Sosind primăvara, i-au spus lui Dracula şi lui Vîlk-oglu să vină la Poartă. Vîlk-oglu, auzind de această ştire, n-a venit el însuşi, ci a trimis pe cei doi fii ai săi. Dracula a văzut că Vîlk-oglu nu s-a dus, ci a trimis pe cei doi fii ai săi. Dracula însă, luînd pe cei doi fii ai săi, s-a prezentat el însuşi la Poartă. Atît Dracula, cît şi fiii săi au fost îndată prinşi. Pe Dracula l-au închis în cetatea Galipoli (*Gelibolu*), iar cei doi fii ai săi²⁷ au fost aruncaţi în fortăreaţa Egrigöz din vilaietul Ghermian²⁸. Pe cei doi fii ai lui Vîlk-oglu i-au închis în cetatea Tokat.

<Cucerirea Semendriei şi fuga lui Vîlk-oglu la unguri>.

Această cucerire s-a întîmplat în 841 al Hegirei²⁹.

117 ACEST CAPITOL EXPLICĂ ŞI FACE CUNOSCUȚ ÎN CE CHIP DUPĂ
(cap. 115) MEZID-BEI A FOST ÎNFRÎNT ÎN ȚARA ROMÂNEASCĂ ŞI KULA-ŞAHIN

În vremea aceea Kula-Şahin era beilerbei de Rumelia. El a vorbit sultanului (*hudekiar*) astfel : „Norocosul meu sultan, acel martaloz căruia i se spune Iancu³⁰ a făcut multe lucruri supusului tău Mezid. Dacă porunceşti, eu, supusul tău, voi merge să-l răz bun pe Mezid-bei”. Sultanul, la rîndul său, i-a răspuns : „Du-te”. Luînd cu el şi oastea şi pe acîngiii din Rumelia şi o parte din oastea Anatoliei, a înaintat, trecînd în vilaietul Țării Româneşti. Aici şi el s-a dedat vinului, cheba-pului (*kebab*) şi ospăţurilor îmbelşugate. Beii i-au grăit astfel : „Hei, beiu!e, aici nu e un loc de desfătare şi petrecere, deoarece aici se găseşte duşmanul”. Atunci acest Kula-Şahin a vorbit în felul următor : „Văzînd numai turbanul (*bürk*) meu, duşmanul acela va fugi cale de cîteva zile”.

²⁷ Vlad şi Radu.

²⁸ Ghermian : provincie în Anatolia.

²⁹ 5 iulie 1437—23 iunie 1438.

³⁰ Ioan de Hunedoara.

Pe cînd el spunea așa, apăru deodată oastea ungurească. De astă dată Kula-Şahin n-a mai avut timp să înghită nici îmbucătura din gură; el şi-a încălecat calul şi a întors spatele, adică s-a pus pe fugă. Beii i-au zis : „Hei, ce faci ? Vino să mergem împotriva acestui duşman, altfel ordia noastră va fi călcată în picioare”. La aceasta Kula-Şahin a răspuns : „În seara aceasta să vă împotriviţi voi, iar pe la miezul nopţii voi veni eu de hac duşmanului”. Dar cînd s-a lăsat întunericul serii, el nu s-a mai gîndit la duşman. Kula-Şahin şi-a dăruit turbanul său duşmanului. El tot întreba : „Unde este Dunărea ? Este aproape ?”. Într-un cuvînt, oastea islamică a fost înfrîntă.

Pe de altă parte, Karamanoglu ⁸¹ s-a bucurat mult auzind despre înfrîngerea oştii islamice.

<Atacul lui Karamanoglu asupra ținuturilor otomane>.

120
(cap. 117) ACEST CAPITOL EXPLICĂ ŞI FACE CUNOSCUȚ FELUL CUM VILK-UGLU ⁸², DUPĂ CE A PIERDUT VILAIETUL LAZ ⁸³, TREMURÎND ÎNAINTEA LUI IANCU, A ADUS OASTEĂ UNGUREASCĂ LA TRECĂTOAREA ZLATIȚA (*IZLADI*)

Luîndu-se Semendria din mîna lui Vîlk-oglu, ea a fost umplută cu musulmani. Atunci, pe necredincioşi i-au cuprîns durerile de pîntece. Vîlk-oglu, mergînd, s-a aruncat la picioarele ungurului. De asemenea, din aceste părţi a venit la ungur solul (*elci*) lui Karamanoglu, care i-a grăit astfel : „Tu să înaintezi de acolo şi eu de aici, așa ca Rumelia să fie a ta, iar Anatolia a mea. De asemenea, să luăm şi să-i dăm lui Vîlk-oglu vilaietul său”.

Pe scurt, în afară de cea a craiului unguresc, toată oastea a fost dată sub comanda lui Iancu şi Vîlk-oglu. Toţi aceştia au înaintat şi au intrat în vilaietul islamic, venind pînă la trecătoarea (*derbend*) numită Zlatiţa (*Izladî*).

La rîndul său, sultanul Murad-han gaziul i-a întîmpinat acolo pe necredincioşi. Întîlnirea cu necredincioşii a avut loc la trecătoarea Zlatiţa. Dar necredinciosul, intrînd, s-a aşezat înăuntrul trecătorii. Vîlk-oglu l-a cinstit pe beilerbeul Rumeliei cu florini şi așa nu l-au lăsat pe sultan (*hundekiar*) să se răz-

⁸¹ Karamanoglu Ibrahim (1425—1463).

⁸² *Vîlk-oglu* : Gheorghe Brankovici-Vukovici.

⁸³ Adică Serbia.

boiască cu ghiaurii. Necredinciosul a stat multe zile în trecătoare. Într-o noapte, ghiaurii s-au retras, plecând îndată. Spunându-i-se că „necredinciosul a fugit”, pe urmele necredincioşilor a fost trimis Kasım-paşa, care era pe atunci beilerbei.

<Prinderea lui Kasım-paşa, fratele lui Halil-paşa, de către unguri şi eliberarea acestuia>.

121 ACEST CAPITOL EXPLICĂ ŞI FACE CUNOSCUȚ CEEA CE ÎA FĂCUT
(cap. 118) SULTANUL MURAD-HAN GAZIUL DUPĂ CE A URCAT PE TRON PE FIUL SĂU ŞI DUPĂ CE EL ÎNSUȘI, MERGÎND, S-A AȘEZAT LA MANISA

<După prima urcare pe tron a lui Mehmed al II-lea, Karamanoglu trimite solie la unguri, cerînd dezlănțuirea unui război împotriva osmanlıilor>.

De asemenea, el a trimis aceeaşi ştire şi lui Vîlk-oglu, spunîndu-i fel de fel de lucruri care i se potrivesc numai lui. În felul acesta el a aţîţat şi pe crai³⁴ şi pe Iancu³⁵. El le-a spus : „De ce staţi ? Nu veţi găsi alt prilej mai bun decît acesta împotriva turcului”. Acest crai despre care este vorba este fiul acelui crai care venise la Golubăţ (*Güverginlik*). Şi Iancu merse în fruntea acestora³⁶. Ei au trecut prin Belgrad şi îndată s-au îndreptat spre Varna.

122 < Sosirea lui Murad din Manisa şi începerea luptei de la Varna>.

Iancu a mers asupra oştii din Anatolia. Beilerbeii Anatoliei a murit ca un martir³⁷. De asemenea, au căzut şi mulţi sangeacbei³⁸, murind ca nişte eroi. Oastea Rumeliei, retrăgîndu-se, a dat peste un loc strîmt.

<Atacul şi moartea regelui Vladislav I. Oastea turcească a prins curaj şi a obţinut victoria. Trimiterea scrisorilor care anunţau biruinţa şi diverse solii în împrejurimi>.

. Această victorie s-a întîmplat în anul Hegirei 847³⁹, de mîna sultanului Murad-han gaziul, fiul sultanului Mehmed...

³⁴ Vladislav I, regele Ungariei.

³⁵ Ioan de Hunedoara.

³⁶ În fruntea oştii creştine.

³⁷ În cronica lui Orudj bin Adil i se dă şi numele : *Gheiki Karadja*.

³⁸ Viceguvernator, avînd ca insignă un tui (*tug*).

³⁹ 1 mai 1443—19 aprilie 1444; lupta a avut loc de fapt la 10/11 noiembrie 1444.

123 ACEST CAPITOL EXPLICĂ ÎN CE CHIP NECREDINCIOȘUL DE
(cap. 120) UNGUR, VENIND LA KOSOVO, S-A LUPTAT CU SULTANUL MURAD-HAN
GAZIUL ȘI CE FEL DE CĂPETENII (*BANI*) ERAU CEI CARE VENISERĂ
CU UNGURUL

124 <Plecarea oștii creștine spre Kosovo și iscodirea ei de către martalozul Dogan,
informatorul lui Murad al II-lea>.

L-au întrebat, și martaloz Dogan a vorbit astfel : „Unul dintre acești mai mari este banul leșesc (*Lek-ban*), altul e banul ceh (*Ceh-ban*), unul este fiul banului de *Lük* (?) ⁴⁰ și unul este banul de *Sekvelet* (?) ⁴¹. Toți aceștia sînt mari padișahi ai vilaeturilor ungurești și fiecare dintre ei este un ban asemănător cu craiul, dar izvorul răutăților este Iancu <de Hunedoara>. El este cel care, trecînd în fruntea lor, îi aduce. Îndată ce sultanul a aflat adevărul despre ei, după ce s-a închinat celui de sus, a plecat drept prin Sofia ; a strîns însă toată oastea întregului vilaiet. Pentru acest război sfînt au venit în expediție oameni chiar și de la Karamanoglu ⁴².

<Pregătirea oștii turcești și înaintarea spre Kosovo. Bătălia de la Kosovo într-o zi de vineri>.

125 Simbătă iarăși s-a dat o mare luptă. Mii de viteji, mișcîndu-și trupurile și dîndu-și sufletele, au murit ca niște eroi. De asemenea au căzut și numeroși bani de-ai necredincioșilor. Mulți au fost prinși de vii. Iancu a fugit ; la fel și banul de *Lük* (?) a fugit și el ; banul de *Sekvelet* a căzut ; banul leșesc (*Lek*) a căzut prizonier, dar nu s-a știut și a scăpat fiind vîndut din mînă în mînă.

<Urmează descrierea înfrîngerii oștii creștinilor. Se semnalează participarea autorului la această bătălie>.

126 Această victorie s-a întîmplat în anul 852 al Hegirei ⁴³, la Kosovo, unde, împreună cu sultanul Murad-han gaziul, se afla și fiul său, prințul (*sultan*) Mehmed-han gaziul. . . .

⁴⁰ *Lük* (?) ban, în alte cronicl (de exemplu Sa'adeddin) în loc de *Lük* apare *Eflak* (Țara Românească). Ar fi deci vorba de Vladislav al II-lea, voievodul Țării Românești.

⁴¹ Poate secuiesc.

⁴² Karamanoglu Ibrahim.

⁴³ 7 martie 1448—23 februarie 1449.

- 138 ACEST CAPITOL EXPLICĂ CEEA CE A FĂCUT SULTANUL MEH-
(cap. 127) MED-HAN⁴⁴ GAZIUL DUPĂ CE A MERS LA BELGRAD ŞI, ÎN SFÎRŞIT,
CE S-A ÎNTÂMPLAT ACOLO

«Expediția împotriva cetății Belgrad și începutul asediului».

Într-o zi au văzut că acolo unde acest Karadja⁴⁵ voia să treacă au venit pe neașteptate mulți ostași necredincioși. În fruntea acestora venind blestematul de lancu, el s-a așezat acolo. Ei au adus de asemenea și pe apă numeroase corăbii.

În sfârșit, lupta a început să fie din ce în ce mai crâncenă și amîndouă părțile s-au războit tare. Într-o zi, deodată, pe cînd Karadja-bei stătea în întăritură (*meterez*) și porunea să se tragă cu tunurile, s-au prăbușit scîndurile meterezului său și căzînd un bolovan (*pranki*), l-a atins și el a murit ca un martir. Pe de altă parte și vasele se luptau pe apă.

«Turcii, în frunte cu sultanul, au încercat prin cîteva atacuri crîncene să intre în cetate, dar nu au reușit' din cauza contraatacului, precum și din cauza trădării oștii de Rumelia».

Padișahul, văzînd aceasta, a plecat din acel loc și s-a întors cu noroc în propriul său vilalet. Și această expediție sfîntă s-a întîmplat în anul 860 al Hegirei⁴⁶...

- 154 ACEST CAPITOL EXPLICĂ ÎN CE CHIP MEHMED-HAN GAZIUL
(cap. 137) A TRECUT ÎN ȚARA ROMÂNEASCĂ (*EFLAK*) ȘI CE A FĂCUT ACOLO

Înțelege deci, hei scumpule, că atunci cînd «sultanul» s-a întors din expediție⁴⁷ la Istanbul, a venit din această parte la Istanbul și Ishak-pașa⁴⁸, pe care îl lăsase în Rumelia. Din împrejurimi au început să sosească solii (*eciler*). A venit un sol și din partea beifului Țării Românești⁴⁹. La întoarcerea solului său i-au dat un sol prin care îl chemau pe beiful Țării Românești la Poartă.

- 155 Acesta (solul), sosind, și-a înfățișat misiunea de solie beifului Țării Românești. Dar el a răspuns astfel solului care venise :
„Cei din vilaletul meu nu-mi sînt credincioși și dacă eu, ieșind din țara mea, voi pleca acolo, ei îl vor aduce pe ungur și vor da

⁴⁴ Mehmed al II-lea.

⁴⁵ Karadja-bei era beilerbei de Rumelia.

⁴⁶ 11 decembrie 1455—28 noiembrie 1456.

⁴⁷ Cucerirea Trapezuntului, ultima fortăreață bizantină (1461).

⁴⁸ Atunci avea rang de bei, iar mai tîrziu apare ca mare vizir (1470—1472).

⁴⁹ Din partea lui Vlad Țepeș.

acest ținut aceluia. Eu nădăjduiesc ca padișahul să trimită numaidecît încoace, spre malul apei Dunărea, pe unul dintre beii de margine (*udj beyi*). Acel bei de margine, care va veni, să păzească acest vilaiet și atunci eu voi pleca să mă închin la pragul norocos al sultanului meu”.

Sultanul, la rîndul său, a dat crezare vorbelor acestui necredincios și l-a trimis pe beiul Hamza Ceakîrdjîbaşı ⁵⁰. Acesta s-a dus și s-a așezat pe malul Dunării, care pe atunci înghețase. Dincoace musulmanii ședeau nepăsători și își vedeau de treburile lor. Dunărea înghețase foarte tare.

Beiul Țării Românești, acest blestemat fiu de bastard (*haramzade*), l-a atacat pe Hamza-bei tocmai pe la miezul nopții. Omorînd mulți musulmani, l-a prins pe Hamza-bei și i-a pus pe necredincioși să treacă Dunărea prin cîteva locuri. Aceștia au făcut incursiuni prin împrejurimi, pricinuind multe stricăciuni în acel vilaiet.

El a tăiat capul lui Hamza-bei, pe care, împreună cu capetele multor musulmani, l-a trimis craiului unguresc, grăindu-i : „Eu am devenit dușman cu turcul”. Toți beii necredincioșilor au auzit și s-au încredințat că acest ghiaur a devenit dușmanul padișahului.

Ce vicleșug a făcut voievodul Țepeș (*Kazıklî*) !

Acest necurat și murdar și afurisit de neastîmpărat

(*azıklu*),

Acest nenorocit și murdar Dracul-oglu.

Distruge și nu spune dacă e bine sau păcat.

(Cap. 138)

ACEST CAPITOL EXPLICĂ FELUL ÎN CARE SULTANUL MEHMED-HAN GAZIUL, LUPTĂTOR PENTRU ISLAM, A TRECUT ÎN ȚARA ROMÂNEASCĂ ȘI CUM A DAT ACEL VILAIET FRATELUI LUI TEPEȘ ⁵¹

Cînd padișahul a aflat că acest blestemat de necredincios face astfel de viclenii, adunîndu-și oastea a înaintat, spunînd că are de gînd să facă o expediție împotriva necredincioșilor. Dînd un atac, a trecut Dunărea (*Tuna*) și a intrat în vilaietul

⁵⁰ *Ceakîrdjîbaşı* : căpetenie de șoimari ; era bei de Nicopol.

⁵¹ Lui Radu cel Frumos.

Țării Românești. Toată populația vilaietului Țării Românești, venind, s-a închinat, supunându-se padișahului, dar voievodul Țepeș s-a făcut nevăzut. Padișahul a cutreierat un timp Țara Românească. Într-o noapte a fost atacat ⁵³ pe neașteptate, dar vitejii ostași ai padișahului erau cu toții gata de luptă. Când au văzut că atacul (*guluu*) venea din partea oștii afurisitului de Țepeș (*Kazîklu*) și că el însuși era în fruntea ei pentru acest atac de noapte, gaziii n-au făcut nici un fel de mișcare, ci l-au lăsat să se apropie mult de ordie ⁵⁴ și când a intrat chiar în mijloc, atunci gaziii, strigînd „mare-i Allah”, i-au măcelărit în așa fel, încît n-a scăpat nici jumătate din necredincioșii care ¹⁵⁶ veniseră. Într-un cuvînt, i-au măcelărit pe necredincioși pînă spre dimineață și voievodul Țepeș abia și-a scăpat capul. Când s-a făcut ziua, l-au trimis pe Ali-bei ⁵⁴ pe urmele sale. Oștenii care veniseră cu Țepeș erau *sipahii* ⁵⁵ necredincioși ai vilaietului. Adunîndu-se, ei au venit să ceară iertare și aruncîndu-se la picioarele padișahului, s-au predat.

Țepeș avea un frate mai mic ⁵⁶, care se afla lângă padișah, unde slujea. Acestuia i-a acordat <padișahul> beilicul Țării Românești, dîndu-i ca însoțitori pe beii ⁵⁷ vilaietului. După ce a luat lucrurile dorite din această țară, <sultanul> s-a înapoiat cu noroc la tronul său.

Această expediție împotriva necredincioșilor s-a întîmplat în anul 866 ⁵⁸, fiind condusă de sultanul Mehmed-han gaziul...

(ap. 139) ACEST CAPITOL ISTORISEȘTE CE A FĂCUT SULTANUL MEH-MED-HAN GAZIUL DUPĂ CE S-A ÎNTORS DIN EXPEDIȚIA ÎMPOTRIVA ȚĂRII ROMÂNEȘTI ȘI CE FEL DE RĂZBOI SFÎNT (GAZA) A PURTAT

<Se descrie cucerirea cetății insulare Mitilene>.

⁵³ În text : *galebe* („victorie”) în loc de *guluu* („atac”). Vezi mai departe.

⁵⁴ *Ordie* (*Ördu*): oastea turcească.

⁵⁴ Ali-bei Mihaloglu, comandant de acingii.

⁵⁵ *Sipahi*: cavaleri; aici în sens de boieri.

⁵⁶ Radu cel Frumos.

⁵⁷ Aici cu sens de boieri.

⁵⁸ 6 octombrie 1461 — 25 septembrie 1462.

- 157 Și această expediție împotriva Țării Românești (*Eflak*) și cucerirea Mitilenei (*Midilli*) s-au întimplat în anul 866 al Hegirei. Și aceste două campanii au fost duse în șapte luni.

<Urmează descrierea expediției în Albania>.

Această victorie a avut loc la 870⁵⁹, fiind condusă de însuși sultanul Mehmed-han gaziul. Și când sultanul Mehmed-han s-a întors din această expediție, (*Rum*) Mehmed⁶⁰ a devenit vizir.

- 175—178 <Expediția lui Ghedik Ahmed-pașa și cucerirea Kaffei și Mangupului în anul 880/1475>.

- 178
(cap. 153) ACEST CAPITOL EXPLICĂ ȘI FACE CUNOSCUȚ ÎN CE CHIP SULTANUL MEHMED-HAN GAZIUL A FĂCUT O EXPEDIȚIE SFÎNTĂ ÎN MOLDOVA (*KARA-BOGDAN*) ȘI CE A FĂCUT DOMNUL (*TEKÜR*) MOLDOVEI

Padișahul <Mehmed al II-lea>, cu ajutorul lui Allah cel preafnalt, după ce a supus vilaieturile tuturor beilor necredincioși și pe ei înșiși, l-a chemat la Poartă pe domnul Moldovei⁶¹, zicându-i : „De astă dată să aduci tu însuți haraciul, după cum îl aduce cel din vilaietul Țării Românești, și să fii cu noi ca și beiful Țării Românești⁶², ca să știm în ce chip trăiești cu noi!”. Cu aceste cuvinte i-au dat de știre necredinciosului, care însă n-a venit și nu le-a luat de loc în seamă.

Din această pricină, padișahul a trimis pe unul dintre supușii săi, spunându-i : „Du-te și intră în vilaietul necredinciosului, vezi și cercetează, să văd ce vor face cu tine acei necredincioși”. Ascultînd și supunîndu-se poruncii padișahului, acest supus, la rîndul său, a plecat. El a ajuns la Dunăre și, trecînd-o, a intrat în vilaietul Moldovei.

⁵⁹ 24 august 1465 — 12 august 1466.

⁶⁰ Rum Mehmed (Mehmed „grecul”), mare vizir (1467—1470).

⁶¹ Ștefan cel Mare.

⁶² Laiotă Basarab.

Într-o zi, pe cînd aceştia (turcii) stăteau nepăsători şi oastea era puţină şi străină de locuri, acel afurisit, simţindu-i nepăsători, a venit asupra lor. Mulţi dintre musulmani au murit acolo ca nişte martiri, iar mulţi alţii au fost luaţi în captivitate (*dutsak*). Supusul padişahului, cu oamenii rămaşi, abia scăpînd, a ieşit <din Moldova> şi a venit în grabă la padişah. El a povestit amănunţit padişahului tot ce a făcut acel necredincios blestemat.

Padişahul, cuprins de zel faţă de Islam, s-a gîndit să facă multe pregătiri.

179

El a poruncit vizirilor săi : „Să pregătiţi de îndată arme, căci fac o expediţie bună împotriva necredincioşilor !”. Îndată ce s-a dat poruncă din partea padişahului, s-au pregătit [armele pentru războiul sfînt.

Mehmed-han gaziul, sultanul erou al Islamului, punîndu-şi în gînd să pornească o expediţie sfîntă, a ieşit din Istanbul şi a înaintat cu oastea victorioasă. A ajuns pe malul apei Dunărea. Vaselor din Istanbul li se dăduse poruncă să meargă la Dunăre şi să stea acolo pregătite. Cum corăbiile şi sosiseră, padişahul a trecut Dunărea cu ele şi a pornit prin vilaietul Moldovei, mergînd cale de mai multe zile. El cerea să vină domnul aceluia vilaiet. În sfîrşit, acel necredincios, strîngîndu-şi de asemenea oastea, a intrat în fundătura sălbatică a unei trecători, unde îşi pregătise uneltele sale de război. El porunci călăreţilor săi să descalece şi îi făcu pe toţi pedestraşi, ca să nu fugă, ci să lupte cu înversunare.

Gaziii, de asemenea, văzînd cît de bine se străduiau aceşti necredincioşi să dea de lucru oştii musulmane, au dat de ştire padişahului despre gîndurile şi pregătirile acestora. Padişahul a poruncit : „Hei, gazii, de ce staţi ? Zelul este pentru Islam, aşezaţi-vă în rînduri, pregătiţi cetele !”. Gaziii au ascultat de porunca padişahului şi au înaintat, atacînd oastea necredincioşilor. Necredinciosul a început de asemenea să împrăste foc din tunuri.

Gaziii, la rîndul lor, avînd inimile pline de zel pentru Islam, au înaintat şi, neţinînd seama de tunurile şi de puştile necredincioşilor, au obţinut, cît ai clipi din ochi, biruinţă asupra lor. Gaziii s-au războit aşa de tare, încît s-au mirat şi îngerii din ceruri.

Amestecându-se între ei, s-au războit.

Allah a făcut ca munții să fie strimți pentru ghiauri.

Îndată ce s-a dat poruncă, gaziii și-au tras săbiile

Și, zdrobindu-i pe necredincioși, gaziii au făcut vărsare
de sânge.

Privește ce de fapte au făcut gaziii !

Ei au nimicit oastea necredincioasă.

Dinspre partea necredincioșilor s-a tras din tunuri.

Atacînd, ei (turcii) s-au năpustit asupra carelor de luptă ale necredinciosului și, într-o clipită, le-au făcut talmeș-balmeș, dărîmîndu-le și distrugîndu-le.

Spre amiază ⁶³ s-au întîlnit cu necredincioșii și s-au războit împărătește pînă pe la chindie ⁶⁴. În cele din urmă, din mila lui Allah cel preaînalt și pentru cinstirea iubitului său profet s-a dat prilej ostașilor musulmani să calce și să nimicească oastea necredincioasă. Ei i-au înfrînt și i-au bătut așa de tare pe necredincioși, încît din capetele tăiate au ridicat minarete și au luat mulți prinși dintre ghiauri.

180 Și acolo pe unde au trecut gaziii, n-au lăsat bucurie și bunăstare, ci au dărîmat și au incendiat tot ce au găsit, iar avuțiile și vitele le-au jefuit.

Timp de vreo două luni, gaziii, împreună cu sultanul Mehmed, au cutreierat vilaietul Moldovei și au luat prăzi minunate. Ei au luat herghelii întregi de cai și turme de oi și tot ce era mai bun au oprit pentru dînșii. Apoi s-au întors teferi și sănătoși în vilaieturile lor, în zilele norocoase ale sultanului Mehmed-han.

Această expediție sfîntă împotriva necredincioșilor a avut loc în anul 881 al Hegirei ⁶⁵, fiind condusă de sultanul Mehmed-han gaziul.

(cap. 154) ACEST CAPITOL ARATĂ CĂ, DUPĂ CE PADIŞAHUL A CĂLCAT MOLDOVA, S-A ÎNTORS ŞI A VENIT PE MALUL DUNĂRII

A primit ştirea că necredinciosul de ungur venind a făcut fortăreţe pe malul Dunării, la hotarul ţării (*memleket*) islamice,

⁶³ *Çast-i sultani* (t. *Kuşluk vakti*).

⁶⁴ În text *bein-es-salatein* : „timpul dintre cele două rugăciuni” (de amiază și de seară). În alte cronici se precizează că este vorba de „chindie” (*ikindi*).

⁶⁵ 26 aprilie 1476 — 14 aprilie 1477.

şi că au pregătit multe muniţii ca să distrugă vilaietul islamic. Sultanul Mehmed-han gaziul, auzind această ştire, a pornit îndată de acolo împotriva acelor fortăreţe.

<Se arată, printre altele, că expediţia a avut loc într-o iarnă grea, când îngheţase şi Dunărea. Ocuparea cetăţilor de către turci>.

Această cucerire s-a întimplat la două luni şi jumătate după expediţia împotriva Moldovei, fiind condusă de sultanul Mehmed-han gaziul.

187 ACEST CAPITOL EXPLICĂ ŞI FACE CUNOSCUȚ CE ANUME A
(cap. 162) CUCERIT SULTANUL BAI AZID-HAN GAZIUL ⁶⁶, SULTAN LUPTĂTOR
PENTRU ISLAM, MERGÎND ÎN VILAIETUL MOLDOVEI

El şi-a pus în gând să facă o expediţie sfântă. De aceea, ieşind din Istanbul cu noroc şi cu mare oaste, s-a îndreptat spre Moldova. Pe mare a încărcat provizii în multe corăbii şi s-au pregătit bine pentru expediţia împotriva necredincioşilor, strîngînd arme bune, tunuri mari şi puşti şi alte unelte de luptă pe care le-au trimis <spre Moldova>. Sultanul însuşi a mers cu noroc şi, ajungînd la Dunăre, s-a aşezat acolo. Corăbiile aflate în slujba padişahului au venit de asemenea. Apoi padişahul a trecut apa Dunării, scoţînd din corăbii uneltele de luptă pregătite pentru bătălia la cetate. Au mers şi s-au aşezat în apropiere de Chilia (*Kili*), împresurînd cetatea de pe mare şi de pe uscat. După ce au aşezat tunurile, gaziii au pornit asupra cetăţii. Apoi padişahul a poruncit începerea războiului împărătesc. Îndată tunurile au început să tragă. Supuşii (*kul*) padişahului şi ceilalţi ostaşi ai săi au atacat din toate părţile. S-au dat multe lupte crîncene. Forţînd intrarea în cetate, necredincioşii au cerut iertare (*aman*), iar padişahul, la rîndul său, i-a iertat.

Un om, care era pîrcălabul (*emin*) acelei cetăţi, a venit şi a intrat în cortul unui vizir al padişahului. Aici, plecîndu-şi capul la pămînt şi sărutîndu-i mîna, el a vorbit astfel : „Cetatea este a padişahului şi noi de asemenea ne supunem padişahului”; şi în felul acesta a predat cetatea. Sangeacul ⁶⁷ islamic al padişahului a intrat în fortăreaţă. În cetate a început să cînte muzica împărătească (*nevbet-i sultani*). Cuvîntul marelui

⁶⁶ Balazid al II-lea Veli (1481—1512).

⁶⁷ Sangeac (*sandjak*) : aici în sens de steag, drapel.

Allah a fost făcut cunoscut necredincioșilor. Bisericile au fost transformate în meceturi ⁶⁸. Necredincioșilor care au vrut să plece li s-a dat voie. Ei nu au supărat pe cei care au rămas pe loc. Potrivit legii (*kanun*) împărătești, au rămas aici câteva zile și apoi s-au îndreptat împotriva Akkermanului.

Oastea Țării Românești venise de asemenea cu însuși banul ei ⁶⁹ pentru a sluji <pađișahului>. La porunca mării-sale au pus-o să meargă în frunte. Multe zile au suferit de lipsa apei. Înaintînd, s-au așezat lîngă Akkerman și au împresurat și această cetate atît de pe mare, cît și de pe uscat. În afară de Allah, socoteala armelor din cetatea Akkerman nimeni nu o putea ști. Totodată, de 30 de ani se săpa aici un șanț (*hendek*). Celelalte arme fuseseră pregătite de asemenea în aceeași măsură.

188 În sfîrșit, la porunca pađișahului s-au așezat pentru bătălia împărătească. Luptînd neconținut, în urma unei porunci, ostașii pađișahului au umplut acest șanț. Apoi, dînd lovituri puternice, au înfrînt cetatea, care de asemenea a cerut îndurare și <sultanul> i-a acordat-o.

Necredincioșii au deschis poarta cetății și steagul (*sandjak*) islamic al pađișahului a intrat și în această cetate, iar muzica împărătească a început să cînte.

La porunca pađișahului credincioșii ⁷⁰ au intrat în oraș și au scos din cetate prinșii care trebuiau scoși. Pađișahul a dăruit oștirii sale mulți robi. De asemenea mulți au fost surghiuniți la Istanbul, iar un număr a fost trimis la Eski-Biga ⁷¹, din Anatolia, spre a face să înflorească acele provincii (*vilaiet*) de lîngă Eski-Biga.

De asemenea numeroase biserici de-ale lor au fost transformate în meceturi, iar gaziilor li s-au dat casele rămase goale.

Venise aici și hanul ⁷² ținutului Deșt-i <Kîpceak>, cu oștile sale, ca să slujească. Acestora de asemenea li s-au dat multe daruri.

Sultanul a numit în Akkerman un cadîu și s-a citit *hutbe* ⁷³ islamic, iar rugăciunea (*namaz*) de vineri s-a ținut în numele

⁶⁸ *Mecet* (*mesjid*): locaș de rugăciune pentru musulmani.

⁶⁹ Vlad Călugărul (1482–1495).

⁷⁰ Adică turcii.

⁷¹ *Eski-Biga* („Biga Veche”), oraș în Anatolia apuseană, la 20 km de Marea de Marmara.

⁷² În cronică lui Orudj b. Adil se spune că se numea Murtaza han. De fapt era Mengli Gîhrai (1469–1474 și 1478–1514).

⁷³ *Hutbe*: predică ținută la moschei în ziua de vineri.

sultanului Baiazid. Ba chiar s-a citit *hutbe* în amîndouă oraşele ⁷⁴.

Această cucerire s-a întîmplat în anul 889 al Hegirei ⁷⁵, fiind făcută de sultanul Baiazid-han.

... Această cronică (*Menakib*) s-a sfîrşit în anul Hegirei 889 în a 26-a zi a lunii regeb ⁷⁶, într-o zi de duminică (*yekşenbe*).

190 ACEST CAPITOL EXPLICĂ DIN CE PRICINĂ ALI-BEI, BEILER-BEIUL RUMELIEI, A FĂCUT EXPEDIȚIE SFÎNTĂ (GAZA) ÎN VILAIETUL MOLDOVEI, ÎN CE CHIP A PLECAT ACOLO ȘI CE A FĂCUT ÎN ACEL VILAIET

Cînd sultanul Baiazid-han gaziul, sultanul erou al Islamului, a cucerit vilaietul Chilia și Akkermanul, unii dintre necredincioșii fățarnici ai aceluia vilaiet nu s-au supus din toată inima. 191 Ei au trimis știre lui Kara-Bogdan-oglu ⁷⁷, spunîndu-i : „Pregătește-te și vino ca să-ți dăm cu noroc cetatea, luînd-o de la ture”.

Kara-Bogdan-oglu, la rîndul său, pregătindu-și toate armele și scările și strîngîndu-și oastea, a venit în timpul nopții. În același timp, oamenii săi din corăbii s-au apropiat de cetate pe apă. Iar fățarnicii necredincioși dinăuntru și din afara cetății, fiind cu ochii la drum, îi așteptau pe aceștia.

Acești necredincioși care au uneltit trădarea și-au pus în gînd să-i piardă pe gaziile care păzeau cetatea ⁷⁸.

Într-un cuvînt, în timpul nopții au pus scări <la zidurile> cetății ca să se urce pe ea. Cu ajutorul și prin grija lui Allah, s-a întîmplat ca gaziile care se găseau în cetate să simtă aceste fapte ale necredinciosului. Mare-i Allah ! Gaziile nu s-au mișcat, dar s-au pregătit cu toții. Unii dintre necredincioși, urcînd pe scări în sus, au intrat în cetate. Atunci gaziile, toți deodată, strigînd : „Mare-i Allah !”, au tras săbiile asupra necredincioșilor, măcelărindu-i pînă în zori. S-a ajuns pînă acolo încît Kara-Bogdan-oglu abia și-a scăpat capul. De asemenea au prins de vii mulți

⁷⁴ Chilia și Akkerman.

⁷⁵ 30 ianuarie 1484 — 17 ianuarie 1485.

⁷⁶ 19 august 1484.

⁷⁷ Ștefan cel Mare.

⁷⁸ Aici textul nu e suficient de clar. Se poate traduce și prin : „au făcut ca gaziile care păzeau cetatea să piară”.

necredincioși care veniseră împreună cu el. Făcându-i prizonieri, i-au trimis în fața padișahului.

Padișahul, la rîndul său, a făcut așa cum se cuvenea împărăției; Allah cunoaște mai bine ceea ce este drept.

Să vezi ce a adus necredinciosului viclenia sa :

Dărîmîndu-i-se casele, el fuge din ținut.

Fiii și fiicele sale se despart de avuții,

Vezi ce a făcut și ce a căzut pe capul lui !

În sfîrșit, hanul <Baiazid al II-lea> a poruncit unui supus de-al său astfel : „Du-te și intră în țara aceluia necredincios afurisit. Du-te și la cetățile pe care le-am cucerit. El a venit noaptea să fure cetatea, tu însă du-te la el ziua și nu pe ascuns ; fă totul ca să vii față în față cu acel necredincios. Să nu fii nepăsător. Dacă Allah te va ajuta cu marea sa îndurare, să te răzbuni și să-i vii de hac. De nu-l vei întîlni pe acel necredincios, atunci să-i pustiești vilaieturile, să dărîmi și să devastezi și să pîrjolești în așa fel, încît să nu rămînă bucurie și belșug. Și întîlnind bărbați sau femei dintre necredincioși, să-i faci robi”. Acest supus, la rîndul său, ascultînd de porunca padișahului, a pornit la drum.

192 Așa a pornit Ali-bei cu gîndul de a face o expediție sfîntă. Ajungînd pe malul Dunării, a trecut apa fără șovăire în partea cealaltă și a intrat în vilaietul Țării Românești. Beii și călăreții (*sipahi*) Țării Românești, strîngîndu-se, au venit cu supunere. Ei au mers împreună cu Ali-bei și în a 25 zi a lunii șaban ⁷⁹ au intrat în vilaietul Moldovei (*Kara-Bogdan*). Numeroși boieri (*bei*) ai Moldovei, întîlnindu-i, s-au supus. Dar Kara-Bogdan-oglu se făcuse nevăzut și nu se știa unde se găsește. L-au căutat prin păduri, în văi și în cîmpii mai multe zile, nelăsînd nici un loc necercetat. Nu s-a găsit nici urmă de Kara-Bogdan-oglu și el n-a apărut.

În sfîrșit, au pus mîna pe o iscoadă (*dîl*) din oastea acestuia și l-au întrebat : „Încotro a plecat Bogdan-oglu sau unde se află ?” Acel prins (*dîl*) a vorbit așa : „Kara-Bogdan-oglu a plecat și s-a dus în vilaietul leșesc”.

⁷⁹ 25 șaban 890 = 6 septembrie 1485.

Atunci beilerbeiul, la rîndul său, a poruncit gaziilor de lîngă el : „Viteji, loviți acest vilaiet !”. Gaziii, auzind aceasta, s-au repezit în toate părțile, au lovit și au devastat și au pîrjolit această țară. Ei au atacat din toate părțile și au luat multe prăzi. Gaziii au făcut rost de bunătăți și de lucruri fără de sfîrșit, de aur și argint, precum și de diferite feluri de stofe prețioase. Ei se leneveau să mîne cu dînșii vitele, zicînd că „acestea prețuiesc prea puțin”.

Beilerbeiul de asemenea a plecat și a dărîmat și a incendiat capitala Moldovei ⁸⁰. A pustiit și a ruinat seraiurile sale. Totodată a devastat și a ruinat și a pîrjolit multe orașe și sate. Pe gaziii care plecaseră împreună cu el i-a săturat de prăzi. În cele din urmă, din mila lui Allah, s-au întors teferi și sănătoși și, îndreptîndu-se cu mare cinste, au venit în slujba padișahului.

Întrebare : Acest Kara-Bogdan-oglu ce fel de necredincios este că astfel de nenorociri s-au abătut asupra vilaietului său și el însuși nu a găsit loc unde să-și adăpostească capul ? La această întrebare am răspuns în versuri (*nazm*) :

El îl călcase pe craiul ungureș,
Frînse și arcul lui Suleiman-bei,
Speriasse și pe cel din Țara Românească (*Eflak*),
De multe ori și țara acestuia.
De asemenea a stat față în față și cu sultanul
Mehmed.

Oastea i-a fost nimicită, dar s-a luptat bine.
El și-a scăpat capul din mîinile dușmanului.
Acesta este necredinciosul care a înfrînt multe oști.
Era trufaș și nenorocit și plin de zel (*gayreti var*),
Dar a fugit fără rușine de Ali-bei.
Măreția lui Baiazid-han l-a făcut să fugă,
Și să treacă în țara banului leșesc.
Așiki ⁸¹, scrie despre măreția acestui han
Și despre zelul supusului său, Ali ⁸².

... Această expediție împotriva necredincioșilor a avut loc în anul 890 al Hegirei ⁸³, fiind întreprinsă de Ali-bei supusul sultanului Baiazid-han.

⁸⁰ Suceava.

⁸¹ Adică autorul cronicii : Aşik-paşa-zade.

⁸² Mihaloglu Ali-bei.

⁸³ 18 ianuarie 1485 — 6 ianuarie 1486.

195

... Din împrejurimi au început să vină la tronul împărăției-sale ⁸⁴ solii padișahilor. Astfel, au venit doi soli din partea padișahului unguresc ; de asemenea a venit la sultanul Baiazid un sol și de la leah ; de asemenea a venit un sol și din partea padișahului Țării Românești (*Eflak padişahî*), de la padișahul de Frînc (*Firenk*) și de la sultanul din Egipt (*Mîsîr*), precum și de la padișahul Indiei (*Hindustan*).

Acești soli, arătați mai sus, au venit toți deodată la sultanul Baiazid și s-au înfățișat la tronul său, primind binefacerile și favorurile sale, apoi s-au întors în țările lor, îmbogățindu-se fiecare în parte în împărăția sultanului Baiazid.

218

ACEST CAPITOL ⁸⁵ EXPLICĂ DIN CE PRICINĂ ALI-BEI, BEILER-BEIUL DE RUMELIA, A FĂCUT EXPEDIȚIA SFÎNTĂ ÎN MOLDOVA (*KARA-BOGDAN*) ȘI, PLECÎND ÎN ACEL VILAIET, CE ANUME A FĂCUT ACOLO

După ce sultanul Baiazid-han a cucerit Chilia și Akker-manul, unii dintre necredincioșii fățarnici ai acestui ținut nu s-au supus din suflet. Aceștia au trimis lui Kara-Bogdan-oglu următoarea știre, zicîndu-i : „Pregătește-te să luăm și să-ți dăm cetatea”.

De asemenea, moldoveanul (*Kara-Bogdan*) a pregătit scări și, adunînd apoi oaste, a încărcat corăbiile. În timpul nopții, el a ajuns pe apă lîngă cetate. Acei necredincioși fățarnici erau pregătiți și tot acei necredincioși fățarnici au făcut să dispară gazii care păzeau cetatea.

În sfîrșit, au pus scări la cetate și unii dintre gazii, simțînd, au tăcut pînă cînd necredincioșii s-au urcat deasupra cetății. Atunci gazii, strigînd „Mare-i Allah”, au început să dea cu săbiile. Și așa i-au măcelărit cu săbiile pînă în zori. Kara-Bogdan-oglu și-a scăpat capul cu mare greutate. De asemenea au prins mulți necredincioși care veniseră împreună cu el și i-au trimis la măriasa padișahul, care la rîndul său a făcut acestor necredincioși ceea ce se cuvine împărăției sale.

Să vezi ce a adus viclenia necredincioșilor,
Dărîmîndu-i-se casele, el fuge din ținut.

⁸⁴ În text : *Devlet*.

⁸⁵ Acest capitol este o variantă după un alt manuscris a expediției lui Ali-bei în Moldova (vezi anexa ediției după care s-a făcut traducerea).

Fii şi fiice se despart de avuţii.

Vezi ce a fost el şi ce a căzut pe capul lui.

În sfîrşit, poruncind acestui supus al său, hanul i-a zis : „Du-te şi intră în ţara celui necredincios. El a venit în timp de noapte la cetăţile pe care le-am cucerit, ca să le fure. Tu du-te la lumina zilei şi pe faţă. De asemenea, să depui stăruinţă împotriva acestor necredincioşi şi, prin grija lui Allah, să te răzbuni. De nu-l vei putea întîlni pe acel necredincios, să pustiieşti şi să pîrjoleşti vilaieturile sale, iar pe oamenii săi să-i faci robi”. Acesta, supunîndu-se poruncii padişahului, şi-a pus în gînd să facă o expediţie sfîntă.

219 . . . El a pornit cu gînd de expediţie şi, trecînd apa Dunării, a intrat în vilaietul Țării Româneşti.

Mulţi bei ai Moldovei s-au supus. Cît priveşte pe Kara-Bogdan-oglu, nu se ştia nimic despre el. Gaziii au cutreierat mai multe zile munţii, văile şi colinele de acolo. Cu toate acestea nu au dat de urma acestui Kara-Bogdan-oglu.

În sfîrşit, a fost prins un necredincios din oastea acestuia. Acel necredincios a spus că „a plecat în vilaietul său”⁸⁶.

De asemenea, beilerbeiul a dat poruncă gaziilor : „Iarăşi mergeţi în vilaietul său”. Gaziii, la rîndul lor, încălecînd, au atacat împrejurimile. Au luat din toate părţile prăzi foarte bogate, a căror preţuire numai Allah o poate şti. Gaziii au pus mîna pe nenumărate lucruri frumoase şi plăcute din aur şi argint. Dar nu le plăcea să mai mîne şi vitele, zicînd că n-au prea mult preţ.

Beilerbeiul de asemenea a dat foc şi a dărîmat capitala Moldovei, distrugînd palatele (*koşk*) şi seraiurile sale. În acelaşi timp a devastat şi pîrjolit o mulţime de oraşe şi sate. Apoi s-a întors cu cinste în slujba padişahului.

Întrebare : Acest Kara-Bogdan-oglu ce fel de necredincios era că aceste nenorociri s-au abătut asupra capului său şi a vilaietului său ?

Răspuns (geva) :

El îl călcase pe craiul unguresc,
Frînse şi arcul lui Suleiman-bei.

⁸⁶ În alt ms. : „a plecat şi s-a dus în vilaietul leşesc” (vezi mai sus p. 101 ,

Speriasse și pe cel din Țara Românească,
De multe ori speriasse și țara acestuia.
El a stat față în față cu sultanul Mehmed.
Oastea sa a fost nimicită, dar s-a luptat bine.
El și-a scăpat capul din mâinile dușmanilor.
Acesta este necredinciosul care a înfrînt multe oști.
Era trufaș, nenorocit și plin de zel pentru răutate
(*bed gayreti var*).
Măreția hanului Baiazid l-a pus pe fugă,
Făcîndu-l să treacă în țara banului leșesc.

Această expediție împotriva necredincioșilor s-a întîmplat în anul 890 al Hegirei ⁸⁷, fiind întreprinsă de Ali-bei, robul sultanului Mehmed ⁸⁸.

⁸⁷ 1485—1486.

⁸⁸ De fapt Baiazid al II-lea (vezi mai sus).

MEHMED NEŞRI

Despre viaţa lui Mehmed Neşri se cunosc relativ puţine date. Este originar din Anatolia, dar nu se ştie localitatea în care s-a născut, după cum nu se cunoaşte nici anul naşterii sale. Mehmed Neşri a trăit în vremea domniei sultanilor Murad al II-lea (1421—1451), Mehmed al II-lea (1451—1481), Baiazid al II-lea (1481—1512) şi Selim I (1512—1520), avînd deci posibilitatea de a cunoaşte ca martor ocular evenimentele unei perioade destul de lungi din istoria Imperiului otoman. După afirmaţiile celor care dau unele relatări despre viaţa lui Neşri, rezultă că el făcea parte din tagma cărturarilor şi a ocupat multă vreme funcţia de dascăl (*müderriş*) la Brusa. Neşri însuşi menţionează că în 1481/886, în momentul izbucnirii răscoalei ienicerilor, îndată după moartea sultanului Mehmed al II-lea, se afla şi el în cortul marelui vizir. Deci la data respectivă Neşri avea o vîrstă destul de înaintată şi ocupa un loc însemnat printre cărturarii vremii, ceea ce îi dăduse posibilitatea de a se număra printre cei din anturajul marilor demnitari ai sultanului otoman. După toate probabilităţile, Neşri a murit pe la anul 1520/926 la o vîrstă înaintată.

Neşri a rămas cunoscut în istoriografia otomană printr-o operă de istorie universală, intitulată *Djihannuma*, compusă din şase părţi (*Kîsm*).

Primele cinci părţi ale acestei cronici, care începe de la Adam, n-au fost încă descoperite. S-a păstrat numai partea a şasea în care se tratează istoria osmanilor şi care este cunoscută în general sub denumirea de : *Tarih-i al-i Osman* (*Istoria dinastiei otomane*). Aflîndu-se în numeroase manuscrise, cu unele deosebiri între ele, şi fiind unul din izvoarele narative principale pentru istoria Imperiului otoman, cronica lui Mehmed Neşri a atras atenţia multor istorici orientalişti care, analizînd-o fie pe baza unui singur manuscris, fie pe baza studiului comparativ al diferitelor

manuscrise, au tras o serie de concluzii şi au emis numeroase ipoteze atît în legătură cu viaţa lui Neşri cît şi cu cronica lăsată de el.

Se poate afirma că nici un alt cronicar otoman nu i-a preocupat în aşa măsură pe orientalişti în general şi pe turcologi în special. Numărul studiilor despre acest cronicar se ridică la peste 20. De menţionat că discuţiile în jurul vieţii şi operei lui Neşri nu sînt încă încheiate şi ele vor continua atîta timp cît vor lipsi izvoarele care să aducă mai multă lumină asupra personalităţii şi asupra operei sale.

Plecînd de la epoca în care a trăit Neşri şi constatînd oarecare asemănare între cronica sa şi alte izvoare narative otomane, ca de pildă cronicile lui Aşîk-paşa-zade, Bihişti, Idris Bitlisi, unii turcologi se îndoiesc de originalitatea operei sale, considerînd-o o compilaţie sau chiar atribundu-i izvoare pe care nu le putea folosi.

După ultimele cercetări se pare că Mehmed Neşri şi-a scris cronica în două variante. Pe prima a dedicat-o sultanului Baiazid al II-lea, ceea ce rezultă şi din elogiile pe care le aduce acestui sultan în manuscrisul care se opreşte la anul 1485. În varianta mai nouă, datînd probabil din 1517—1520, el a copiat cu unele prescurtări prima variantă şi a continuat-o cu tratarea evenimentelor şi pentru vremea sultanului Selim I.

Deşi influenţa limbilor arabă şi persană creştea din zi în zi şi cu toate că Neşri cunoştea aceste limbi, el şi-a scris totuşi opera într-o limbă turcească simplă, pe înţelesul cărturarilor de rînd.

Relatările sale sînt foarte importante atît pentru începuturile formării statului otoman cît şi pentru perioada expansiunii turcilor în Peninsula Balcanică. Izvoarele cronicii lui Neşri nu sînt suficient de cunoscute. El aminteşte de unele surse mai vechi, printre care şi persane, dar nu le menţionează decît foarte vag. O bună parte din relatările sale se bazează pe povestirile participanţilor la diferite evenimente sau chiar pe observaţiile personale ale autorului. În schimb, este ştiut faptul că opera sa a constituit o sursă importantă pentru cronicari ulteriori ca: Mustafa Ali, Sa'adeddin, Solakzade, Münedjgimbaşi ş.a., care o citează deseori în cronicile lor.

Deşi se prezintă ca o operă de compilaţie, îndeosebi pentru partea mai veche, cronica lui Neşri cuprinde totuşi o serie de consideraţii interesante cu privire la formarea emiratului lui Osman şi la creşterea puterii turcilor osmanlii în Europa şi Asia, pînă pe vremea domniei sultanului Selim I, reprezentînd unul din izvoarele preţioase ale acestei perioade.

Prima ediție a cronicii lui Neşri a apărut în Turcia în 1949 sub îngrijirea lui Faik Reşit Unat și dr. Mehmed A. Köymen¹. După doi ani turcologul Fr. Taeschner a scos o ediție facsimilară în două volume, după două variante, cu o introducere în limba germană². Recent a apărut și o contribuție în limba engleză³.

Extrasele alăturate au fost traduse după ediția lui F. Taeschner, folosindu-se cele două variante.

Bibliografie: O.M., III, p. 150; G.O.W., p. 38–39; E.I., III, p. 964; Akdes Nimet Kurat, *Bizans'ın son ve osmanlıların ilk tarihçileri (Ultimii istoriografi ai Bizanțului și primii istoriografi ai Imperiului otoman)*, în „Türkiyat Mecmuası”, III, 1935, p. 186, 191–192; Fahriye Arık, *Onbeşinci asr tarihçilerinden Neşri'nin hayatı ve eserleri (Viața și operele lui Neşri, unul dintre istoriografii secolului al XV-lea)*, Istanbul 1935; Faik Reşit Unat, *Neşri Tarihi üzerinde yapılan çalışmalarla toplu bir bakış (Privire generală asupra cercetărilor despre cronică lui Neşri)*, în „Belleten”, 1943, nr. 25, p. 177–201; idem, *Müverrih Mehmet Neşri'nin eseri ve hayatı hakkında (Despre viața și opera cronicarului Mehmed Neşri)*, în „Belleten”, 1957, nr. 82, p. 297–300.

¹ Mehmed Neşri, *Kitab-i Cihan-nüma. Neşri tarihi ... (Oglină lumii. Cronică lui Neşri)*, I, Ankara, T.T.K. Basımevi, 1949, XVI, 419 p. (text și transcriere).

² *Gihannüma. Die altosmanische Chronik des Mevlana Mehmed Neşri*, I, Hrgb. Franz. Taeschner. Einleitung und text des Cod. Th. Menzel, Leipzig, I (1951), V + 31 + 255 p. și II (1955), XII + 18 + 325 (279) p. (Rec. în S.A.O., II, 1960, p. 289–295).

³ *Neshri's History of the Ottomans. The sources and development of the text* by V. L. Ménage London, Oriental series, 16), Londra, Oxford Univ. Press., 1964, XVI + 86 p.

DJIHANNUMA. TARIH-I AL-I OSMAN

(ed. Fr. Taeschner, Leipzig, I, 1951, II, 1955)

I 65

FAPTELE LUI LALA-ŞAHIN ÎN BOSNIA

II 101

I 66

II 103

... De acolo sultanul (*hünkîar*)¹ a poruncit ghiaurilor care plăteau tribut să se pregătească cu arme <împotriva sîrbilor>. Cei din Küstendil² şi Seragil³ s-au pregătit cu toţii. Dar doi dintre ghiauri, răzvrătindu-se, nu au venit. Unul era Şişman (*Susmanos*)⁴, fiul lui Alexandros, care luase pentru fiul său pe fata craiului (*tekür*) Laz<ăr>⁵. Celălalt era Dobrudja-oglu Iuvaki⁶. Aceşti doi afurisiţi, răzvrătindu-se împotriva sultanului <Murad I>, n-au venit la oaste.

RĂSCOALA LUI ALEXANDRU ŞIŞMAN (*SUSMANOS BIN SANDROS*) ŞI TRIMITEREA LUI ALI-PAŞA⁷ DE CĂTRE MURAD HAN <ÎMPOTRIVA LUI>

II 104 Poruncind vizirului său Ali-paşa, sultanul i-a spus :
„Trecînd marea cu 30 000 de ostaşi (*er*), să dai foc şi să distrugi şi să devastezi vilaietul lui Susmanos”.

<Se arată că Ali-paşa a pornit în expediţie spre vilaietul lui Şişman>.

VILAIETUL LUI ŞIŞMAN (*SUSMANOS*) ŞI NUMELE CETĂŢILOR

I 67 Ținutul lui Alexandros-oglu Susmanos se întindea pe malul fluviului Dunărea, în partea Adrianopolului, în fața Țării Românești (*Eflak*). Pe malul de dincolo al Dunării se afla Țara Românească, iar pe malul de dincoace era țara lui Şişman.

<Se arată bogățiile și se enumeră cetățile ținutului lui Şişman printre care se menționează și Silistra>.

¹ *Hünkîar*, forma abreviată din *hudavendikîar*, adică „robul lui Allah”, unul din epitetele sultanilor otomani începînd cu Murad I (m. 1389).

² *Küstendil* : localitate în Bulgaria, la 70 km SV de Sofia.

³ *Seragil* (?) : probabil o localitate lângă Küstendil.

⁴ Ioan Şişman, țarul Bulgariei răsăritene (1371—1393).

⁵ Lazăr, despotul Serbiei (m. 1389).

⁶ Adică Ivanco „fiul lui Dobrotici”, despot cu reședința la Varna.

⁷ *Ali-paşa* : mare vizir otoman (m. 1406), fiul lui Kara-Halil Djandarlı.

I 69
II 108

... Susmanos, văzînd că vilaietul său îi va scăpa din mîină, s-a sfătuit cu dregătorii țării sale. Toți au găsit de cuviință ca el să meargă la sultanul <Murad> și să arate supunere. Apoi îmbrăcînd *kefinul*⁸, a venit la Ianbolu unde s-a aruncat la picioarele calului sultanului și, umilindu-se, a cerut iertare în diferite feluri. El a spus: „Nu am altă cetate și alt oraș mai bun decît Silistra. Să-l dau sultanului meu și să-i fiu rob pe vecie, numai să-mi ierte păcatele și inima sultanului meu să nu se mînie împotriva mea”. La rîndul său, sultanul i-a iertat păcatele.

II 109

<Se arată că Șîșman, deși a promis că va preda cetatea Silistra, totuși, ulterior, a refuzat s-o dea. Ali-pașa a fost însărcinat cu cucerirea Silistrei și cu supunerea deplină a lui Șîșman>.

I 70
II 111

Apoi <Ali-pașa>, mergînd la marginea Dunării, a luat *Berkozul*⁹ cu tot ce se găsea în el, punînd apoi acolo ostași. După aceea, a trimis un om la căpetenia (*tekür*) Șîștovului (*Zîștova*) care, nesupunîndu-se, a întărit cetatea și a pornit la luptă. Războindu-se cîteva zile, în cele din urmă, armele ghiaurilor s-au isprăvit și ei au fost înfrinți. Atunci ei au deschis poarta și, venind, s-au supus de nevoie cu toții. Pornind de acolo <Ali-pașa> a cucerit, de pe malurile Dunării, fortărețele (*berkozlari*) pe care, trecînd, le luase valahul¹⁰ și, luînd în robie pe locuitorii lor, <Ali-pașa> a plecat de acolo și a atacat Nicopolul, deoarece Șîșman fugise și intrase acolo.

<Cerînd din nou iertare de la Ali-pașa, acesta l-a iertat și după aceea s-a întîlnit cu Murad care l-a trimis împotriva lui Lazăr>.

I 71
II 114

În sfîrșit, Lazăr<ăr>, trimițînd oameni la toți ghiaurii, a cerut ajutor de la ei. Sosînd ajutoare din Țara Românească (*Eflak*) și de la unguri și de la cehi și de la sîrbi (*Sîrf*) și de la albanezi și de la bulgari (*Ulgar*) și de la frînci (*Firenk*) s-a adunat o oaste de ghiauri atît de numeroasă cum nu s-a mai văzut de atunci.

I 72

Se spune că de la ghiauri s-au strîns vreo 500 000 de ostași.

⁸ *Kefin*: cămașa cu care sînt îmbrăcați la înmormîntare morții la musulmani.

⁹ *Berkoz* sau *Burkoz*; din text reiese că ar fi o cetate mică pe malul drept al Dunării, în Bulgaria. Poate fi și *Burgaz*, *Ceatal-Bulgaz* sau *Lüle-Bulgaz*. Cuvîntul *berkoz* are și sens de „întăritură”, „fortăreață”.

¹⁰ Aici în sens de domnul Țării Românești, Mircea cel Bătrîn.

I 73— 74 <Între comandanţii creştini au fost multe discuţii cu privire la tactica ce
II 115—118 trebuia folosită faţă de oastea turcească. Unul din ei a propus ca oastea turcească să fie iscodită şi apoi să se dea lupta. Sosirea solului lui Lazăr (*Laz*) la Murad. Sfatul sultanului cu vizirii şi emirii săi. Întâlnirea a 30 de viteji ghiauri cu ostaşii lui Evrenos-bei într-o trecătoare. Întoarcerea solului lui Lazăr care a descris creştinilor mânia sultanului>.

I 75 Şi craii care se aflau lângă Lazăr au spus multe lucruri
II 119 fără noimă şi cuvinte josnice. Vilk-oglu ¹¹ a grăit : „Întîi de toate, eu singur pot să fiu de ajuns pentru turc; nu e nevoie de altcineva”. Veneţianul (*Venedik*) şi cel din Țara Românească (*Iflak*), pe scurt toţi, fiind turmentaţi, au spus vorbe deşarte.

<Se descrie pregătirea şi rînduirea oştilor pentru luptă>.

I 80 Lazăr a pus la dreapta sa pe Vilk-oglu, iar la stînga
II 126 pe bosnieci. Pe frînci şi pe cei din Țara Românească şi pe ar-năuşi şi pe unguri şi pe cehi şi pe bulgari (*ulgar*) i-a pus în cele două părţi, iar el a rămas între rînduri.

<Se descrie starea de beţie în care s-ar fi aflat oştile europene, desfăşurarea luptei, înfrîngerea creştinilor, omorîrea lui Murad I de către un sîrb rănit şi ascuns printre morţi. Toate acestea se datează în anul 791 al Hegirei ¹²>.

I 84 <Sultanul Baiazid > ¹³, lăsînd iarăşi la Serres pe Evrenos ¹⁴,
II 131 s-a dus şi a cucerit Vodina ¹⁵ şi Cetruzul (*Cetruz*). Firuz-bei, la rîndul său, trecînd pe la Vidin, a făcut incursiune în Țara Românească (*Eflak*) şi s-a întors plin de pradă ¹⁶. ...

I 85 PLECAREA SULTANULUI BIAZID SPRE KASTAMONU ¹⁷
II 133 ŞI ÎNTOARCEREA SA SPRE ȚARA ROMÂNEASCĂ

<Sultanul Baiazid, ocupînd ţinuturile Aidîn, Menteşe şi Saruhan, emirii acestora fugiră la Kötürüm Baiazid, bei de Kastamonu din Anatolia, şi îl aţîţară pe acesta ca să-i atace pe osmanlii>.

¹¹ Posibil să fie Marko Kravevici, fiul lui Vukaşin (1371—1394).

¹² 31 decembrie 1388—19 decembrie 1389.

¹³ Sultanul Baiazid Ildırım (1389—1402).

¹⁴ Evrenos-bei, renegat grec, care a participat la primele cuceriri otomane din Peninsula Balcanică.

¹⁵ Are aceeaşi grafie cu *Vidin*, dar aici e vorba de Vodina.

¹⁶ Această incursiune a avut loc după 4 ramazan 791 = 27 august 1389, data urcării pe tron a sultanului Baiazid Fulgerul.

¹⁷ *Kastamonu* : emirat turcesc pe coasta sud-vestică a Mării Negre cu capitala la Sinop. Aici domnea dinastia lui Isfendiâr.

Sultanul <Baiazid>, la rîndul său, adunînd oști norocoase, s-a îndreptat spre Kastamonu.

- I 86 Mircea (*Emirgi*), voievodul Țării Românești, care era tributarul (*haraḏg̱uzar*) padișahului, auzind aceasta ¹⁸, a trecut Dunărea și a devastat Karinovași. Apoi s-a întors din nou în Țara Românească după ce a trimis în rîndurile martirilor pe
- II 134 unii dintre musulmani, iar pe alții i-a luat în robie. Sultanul <Baiazid> fiind înștiințat de aceasta, a aminat în acel an plecarea la Kastamonu și, întorcîndu-se, a venit la Adrianopol. Acolo i-a adunat pe acîngii și a trecut în Țara Românească, pe la Nicopol. În timp ce gaziii, pîrjolind și devastînd, se săturaseră de prăzi, la locul numit Argeș (*Arkaş*) a venit Mircea și, luptîndu-se cu musulmanii, a fost înfrînt la prima ciocnire.

Cei mai mulți dintre ostașii săi fiind trecuți prin sabie, Mircea s-a căit de ceea ce făcuse și, cerînd îndurare sultanului, s-a supus și a luat haraciul asupra sa. Această întîmplare s-a petrecut în anul Hegirei 793 ¹⁹.

CUCERIREA VILAIETULUI KARAMAN ȘI A AMASIEI ȘI SIVASULUI ²⁰

- I 87 Sultanul <Baiazid>, hotărînd să pornească în Țara Românească, l-a numit pe Kara-Timurtaş-pașa ²¹ ca beilerbei în Anatolia, dîndu-i sangeacul de Ankara.

<Prinderea lui Timurtaş de către Karamanoglu Alaeddin-bei care l-a dus la Konya. Lupta de la Akceai între Baiazid și Alaeddin și înfrîngerea acestuia din urmă. Cucerirea altor cetăți din acele părți în 794—795> ²².

- I 89 <Pe cînd Baiazid se afla la asediul Constantinopolului>, II 138 deodată a sosit știrea că regele Ungariei, la îndemnul împăratului (*tekür*) Istanbulului, trecînd Dunărea prin Țara Românească, a asediat Nicopolul cu 130 000 de ostași.

Îndată, sultanul <Baiazid> a poruncit să fie aruncate catapultele (*manḏjînîk*) în foc. Pornind de acolo, au mers asupra ungurilor. Mai întîi, ajungînd la Tîrnovo și sultanul pregă-

¹⁸ Despre plecarea sultanului la Kastamonu (Anatolia).

¹⁹ 9 decembrie 1390—28 noiembrie 1391.

²⁰ Oraș în Asia Mică.

²¹ Kara-Timurtaş-pașa a fost unul dintre primii beilerbei otomani în Rumelia.

²² 1391—1393.

tind acolo armuri (*gebe*), l-a trimis pe Evrenos-bei să prindă limbi (*dil*). Ghiaurul s-a apărat așa de bine încît Evrenos-bei nu a fost în stare să prindă limbi.

<Descrierea luptei și înfrîngerea ungarilor la Nicopol în anul 797 al Hegirei²³. Accastă știre a fost dată autorului de către Kara-Timurtaşoglu Umur-bel>.

I 90
II 140

... Anul 798 ²⁴. *Povestire*. După aceea Baiazid-han s-a dus și a cucerit Nicopolul și Silistra. De acolo, mergînd în părțile Moreei, a ajuns la Kara-Feria.

<Supunerea ținutului lui Lazăr. Sosirea lui Vilk-oglu la Baiazid. Căsătoria lui Baiazid>.

I 95
II 146

VENIREA LUI TIMUR ÎN ȚINUTUL RUM (ANATOLIA) ȘI LUPTA DINTRE EL ȘI BAIAZID

<Lupta dintre Baiazid și Timur-Lenk a început într-o zi de vineri, după slujbă, și o dată cu începerea ei tătarilor din tabăra lui Baiazid, precum și oastea de Ghermian și alte oști, au trădat, fugind la Timur-Lenk>.

I 95
II 147

Vilk-oglu ²⁵ și cu oastea sa de ghiauri s-au luptat foarte bine, încît Timur i-a luat drept derviși ²⁶. Cînd <Vilk-oglu> a văzut că fiecare s-a dus în partea în care a vrut, s-a dus și el în partea unde i-a venit mai ușor. Mustafa, unul dintre fiii lui Baiazid, căzînd de pe cal, n-a mai fost găsit.

<Captivitatea lui Baiazid și faptele lui Timur în Anatolia>.

Lupta de la Ankara s-a dat cu trei zile înainte de sfîrșitul anului Hegirei 804 ²⁷.

I 129

<Plecarea lui Musa Celebi ²⁸ în Rumelia, după ce a cerut învoire de la sultanul Mehmed I. Sosirea lui Musa Celebi la İsfendiar și la Karamanoglu>.

I 130
II 194

TRIMITEREA UNUI OM DE CĂTRE BEIU²⁹ ȚĂRII ROMÂNEȘTI (EFLAK) PENTRU A-L CERE PE MUSA CELEBI

Și pentru că așa a vrut Allah, pe cînd Musa Celebi stătea în Karaman, și petrecea, ghiaurul din Țara Românească slăbind

²³ 27 octombrie 1394—15 octombrie 1395.

²⁴ 16 octombrie 1395 — 4 octombrie 1396.

²⁵ *Vilk-oglu*: „fiul lui Vuk”, adică Vuk Brankovici-Vukovici. În alte cronici: *Eflak-oglu* („fiul valahului”), adică voievodul Țării Românești.

²⁶ *Derviș*: călugăr musulman.

²⁷ 11 august 1401 — 31 iulie 1402. Bătălia de la Ankara s-a dat la 28 iulie 1402.

²⁸ Musa Celebi era fiul lui Baiazid I și al surorii lui Lazăr, Mara.

²⁹ Mircea cel Bătrîn.

foarte mult din pricina acîngiilor de Rumelia și nemaiavînd nici o putere, beii lui s-au gîndit să trimită un om cu o scrisoare la Isfendiar și să ceară de la el pe Musa Celebi, pentru ca, luîndu-l și aducîndu-l, să-i dea pe fiica sa și să-l facă <pe Musa> bei în Țara Românească (*Eflak*) și, în felul acesta, să scape de musulmani. Punîndu-și în gînd aceasta, el (Mircea) a trimis un om și scrisoare <lui Musa>. Cînd solul a sosit la Isfendiar, acesta, la rîndul său, l-a trimis la Karamanoglu³⁰. Venind la Karamanoglu, solul s-a întîlnit cu Musa Celebi.

Vestindu-l pe Musa Celebi despre tot ce spusese în scrisoare beii Țării Românești, <Musa> s-a bucurat foarte mult și a zis : „Adevăratul scop era de fapt acesta”.

Pornind de acolo, <Musa> a venit din nou la Isfendiar și de acolo, luînd o corabie, a trecut în Țara Românească. Beii Țării Românești fiind foarte mulțumit, l-a întîmpinat și, aducîndu-l cu respect și cu mărire, l-a primit și l-a ospătat (*ziyafet*) și i-a dat felurite daruri (*bahşiş*). După aceea, dîndu-i pe fiica sa, l-a făcut domnitor în țara sa. Musa Celebi, ajun-
II 195 gînd în Țara Românească, s-a dat pe față și, în scurt timp, punînd stăpînire pe toată Rumelia, a devenit bei acolo. Atunci emirului Suleiman, aflat în Anatolia, i-a sosit știrea că „Musa Celebi, venind în partea aceasta, i-a luat vilaietul, iar populația ținutului a trecut de partea lui”.

I 131—134

<Plecarea emirului Suleiman împotriva lui Musa Celebi, trecerea lui prin Istanbul, cererea de ajutor de la împăratul Istanbulului³¹ în schimbul unor ținuturi și luptele sale cu Musa Celebi. Trădarea unor bei și înfrîngerea lui Musa. Domnia lui Musa, luptele dintre Musa și Mehmed I și domnia lui Mehmed cu începere din anul 816 al Hegirei³²>.

I 142
II 212—213

Povestire. Emirul Suleiman, înainte de a muri, l-a trimis pe fiul său³³ la Istanbul. În timp ce Mehmed și Musa se urmăreau unul pe altul, împăratul Istanbulului n-a vrut să-l mai țină pe fiul emirului Suleiman, deoarece avea înțelegere și legăminte (*ahd ve peyman*) cu sultanul Mehmed. Fiul lui Suleiman s-a dus la Karînovasî, plănuiind să iasă și să meargă în Țara Românească. Acîngiii de la Karînovasî s-au adunat lîngă acest fecior (*oglan*) și i-au spus : „Noi te vom

³⁰ Mehmed-bei (al II-lea).

³¹ Manoil Paleologul.

³² 3 aprilie 1413 — 22 martie 1414.

³³ După unele relatări tîrzii este vorba de Orhan Celebi.

ajuta”, şi în felul acesta, aţîţîndu-l, l-au adus la Ianbolu. Sultanul Mehmed ³⁴, auzind această ştire, a pornit şi l-a atacat pe acest fecior. Acîngîii, auzind de venirea sultanului Mehmed, s-au împrăştiat de lîngă el. Feciorul avea un dascăl (*lala*) căruia i se zicea *terzi-başı* ³⁵ Zagnos. Acesta, prinzîndu-l pe fecior, l-a predat sultanului care, scoţîndu-i ochii, l-a trimis la Brusa.

I 143 144
II 214

Povestire. După aceea, în 819 al Hegirei ³⁶, sultanul a adunat oştile ţinuturilor din împrejurimi. A trimis oaste şi Karamanoglu, iar Isfendiaroglu ³⁷ l-a trimis pe fiul său Kasîm-bei. După aceea, mergînd cu cîinste şi trecînd Dunărea, s-au oprit la malul ei. Acolo au făcut cetatea Giurgiu (*Ierkökü*) şi au reparat Isaceea (*Sakgi*) şi Ieni-Sale. Trimiţîndu-i apoi pe acîngîii, aceştia s-au repezit şi au luat multă pradă. După aceea beiul Țării Româneşti, trimiţînd cu solul său haraciul, s-a supus. De asemenea, i-a trimis şi pe fiii săi la Poartă pentru slujbă. După aceea, mergînd în vilaietul unguresc, a cucerit cetatea Severin (*Severan*) ³⁸.

I 146 RĂSCOALA FIULUI CADIULUI DIN SIMAVNA (*SIMAVNA-KADİSİOĞLU*)
II 217 ÎN RUMELIA ŞI RĂSCOALA LUI BÖRÜKLÜGE MUSTAFA
LA KARA-BURUN ³⁹

În vremea aceea sultanul <Mehmed I>, terminînd cu Musa, l-a surghiunit la Iznik cu leafă pe fiul cadiului din Simavna, care era *kadıaskerul* lui Musa. Simavna-kadıoğlu avea un chehaia (*kethuda*) căruia i se spunea Börüklüge Mustafa.

Mergînd la Kara-Burun şi făcînd în acel vilaiet multe nelegiuiri, acesta ⁴⁰ a atras de partea sa cea mai mare parte a vilaietului Aidîn ⁴¹. Cerînd stăpînirea vilaietului, el a chemat populaţia la credinţa sa eretică. Îi mersese chiar faima în acele ţinuturi. Fiul cadiului din Simavna, auzind aceasta, a fugit şi s-a dus la Isfendiar. De acolo, urcîndu-se într-o corabie, a trecut în Țara Românească, iar de acolo, mergînd în „marea de copaci” (*agaç denizi*), s-a oprit aici. El era înţeles în totul

³⁴ Mehmed I Celebi (1413—1421).

³⁵ *Derzi-başı* (*terzi-başı*): staroste de croitori.

³⁶ 1 martie 1416 — 17 februarie 1417.

³⁷ Isfendiar-bei (1390—1440).

³⁸ Turnu Severin.

³⁹ *Kara-Burun*: „Promontoriul negru” în apropiere de Smirna (*Izmir*).

⁴⁰ Börüklüge Mustafa.

⁴¹ Regiune şi oraş în Anatolia apuseană.

II 217 cu Börüklüğe ⁴². Sultanul Mehmed, la rîndul său, a trimis
II 218 asupra lui Börüklüğe pe Baiazid-paşa. Aceştia, întîlnindu-se
la Kara-Burun, s-au ciocnit în lupte mari. Din amîndouă
părţile au pierit mulţi oameni. În cele din urmă, potrivit
poruncii lui Allah, Börüklüğe a fost sfîşiat în timpul luptei şi
Baiazid-paşa a curăţat acele ţinuturi de răzvrătiţi. Apoi,
Baiazid-paşa, venind la Manisa şi găsindu-l acolo pe Torlak-
Hu-Kemal ⁴³, l-a spînzurat şi pe acesta împreună cu un dis-
cipol de-al său. Pe atunci sultanul Mehmed ajunsese la Serres
(*Siruz*). El se gîdea să meargă asupra Salonicului (*Selanik*).
În partea aceasta ⁴⁴, fiul cadiului de Simavna, care intrase
în „marea de copaci”, a trimis prin împrejurimi cîţiva *sufii* ⁴⁵
nenorociţi care să spună: „De acum înainte veniţi la mine,
mie mi s-a dat padişahlîcul; eu trebuie să fiu calif pe pămînt.
Cui îi trebuie *sangeac* ⁴⁶ şi *subaşîllik* ⁴⁷ să vină lîngă mine. Cine
doreşte ceva să vină, deoarece acum mă voi răzvrăti. Bō-
rüklüğe Mustafa de asemenea s-a răscolat în ţinutul Aidîn.
El, la rîndul său, este discipolul meu şi se răscoală pentru
mine”. Apoi, stînd în *agaç denizi*, s-au adunat <lîngă el>
mulţi slujitori (*hadîm*) şi o suită numeroasă (*haşm*) şi a strîns
o ceată mare de oameni fără căpătîi (*evbaş* ⁴⁸ şi *eğlaf* ⁴⁹). S-au
adunat lîngă el şi cei cărora le dăduse timaruri în timp ce era
cadiaskerul lui Musa. Dar cei care s-au dus lîngă el, cînd
au văzut că nu este nimic bun în treaba acestuia, l-au prins
I 147 şi l-au adus la sultanul Mehmed de la Serres. Pe atunci lîngă
sultanul Mehmed se afla un învăţat venit din Persia (*Ağem*),
cărui i se spunea Mevlana Haidar ⁵⁰. Sultanul l-a întrebat
pe acesta: „Care este starea acestuia ⁵¹ faţă de legea sacră

⁴² În II, p. 218: „Pe Börüklüğe Mustafa eu l-am trimis în vilaletul Aidîn. Pentru mine
trebuie să se răscolească, deoarece este discipolul meu”.

⁴³ Un alt discipol al şeiului Bedreddin. În alte izvoare se precizează că el avea 2 000 de
răzvrătiţi.

⁴⁴ Adică în Deliorman.

⁴⁵ *Sufi* sau *sofi*: sectă de dervişi musulmani; asceţi.

⁴⁶ *Sangeac* (*sandjak*): textual „steag”; aici are sens de putere, conducerea unui sangeac
(ţinut administrativ).

⁴⁷ *Subaşîllik*: în vechea turcă, înainte de epoca otomană, însemna „căpetenia armatei”.
Acest sens s-a vulgarizat mai tîrziu, desemnînd un simplu „şef de poliţie”.

⁴⁸ Cuvîntul *evbaş* are în persană mai multe înţelesuri: 1) ostaşi răzătorii, trîndavi;
2) oameni de diverse neamuri; 3) om îndrăzneţ, şiret, aventurier, turmă amestecată de diverse
neamuri (cf. Meninski, *Lexicon arabico-persico-turcicum*, I, 359).

⁴⁹ *Eğlaf*: oameni fără căpătîi, tirani, nedrepti.

⁵⁰ Era sfetnicul sultanului.

⁵¹ Adică a lui Bedreddin.

(*şeriat*)⁵² ? De fapt acesta este un om învăţat”. Mevlana Haidar i-a zis : „Omorirea lui este un bine (*helal*), dar averea sa este necurată (*haram*)”. El a dat sentinţa (*fetva*)⁵³ în acest fel. L-au dus pe şeihul Bedreddin şi l-au spînzurat în faţa unei dughene din piaţă. După mai multe zile, adepţii (*mürîd*) săi păcătoşi (*djünüp*) s-au dus şi l-au înmormîntat. El are şi acum discipoli în acele ţinuturi. Despre aceştia se povestesc lucruri ciudate, care nu pot fi spuse.

<Întîmplările de mai sus s-au petrecut după 822 al Hegirei⁵⁴ sau în acel an >

I 152 Anul 825 <al Hegirei>⁵⁵. <Sultanul Murad II> l-a pus pe Evrenosoglu⁵⁶ la hotar (*udj*), iar pe Firuz-bei⁵⁷ l-a pus în partea Țării Româneşti. Aceştia, făcînd incursiuni (*akîn*), s-au săturat de prăzi.

ISTORIOARĂ DESPRE VLAD DRACUL (*DÎRAKU IBN EFLAK*)

I 154 Cînd hanul Murad a venit la Iznik ca să se ciocnească cu
II 229 fratele său cel mic Mustafa, atunci Eflak-oglu Dracula, trecînd la Silistra, a adus multe nenorociri. Nici gaziii nu i-au lăsat pe ei, dar nu lipseau nici uneltirile ghiaurilor. Au dat de ştire sultanului şi el a zis : „Acum mergem în expediţie. Ceea ce a făcut acel afurisit nu va rămîne <fără răzbunare>. Acum, supusul meu Firuz<oglu Mehmed-bei>, ori de cîte ori va găsi prilej, să treacă cu gaziii şi să-i lovească ţara. Luînd în robie bărbaţi şi femei, să devasteze şi să pîrjolească vilaietul său”. Cînd sultanul Murad-han s-a întors de la Isfendiar, Dracula a venit în grabă la Poartă, aducînd cu el şi pe cei doi fii ai săi⁵⁸ şi i-a lăsat în slujba Porţii. Iertîndu-l, sultanul l-a îmbrăcat cu *hilat* şi l-a trimis din nou în vilaietul său.

... După ce Murad-han a încheiat pace cu Dracula, s-a gîndit să meargă asupra Albaniei (*Arnavut*). Mai întîi, a trimis asupra ei pe Evrenosoglu. ...

⁵² *Şeriat* : „legislaţia musulmană”.

⁵³ *Fetva* : sentinţă religioasă dată de *şeih-ul-islam* sau de multii şi de alţi reprezentanţi ai *şeriatului* musulman.

⁵⁴ 28 ianuarie 1419 — 16 ianuarie 1420.

⁵⁵ 26 decembrie 1421 — 14 decembrie 1422.

⁵⁶ Evrenosoglu Ali-bei.

⁵⁷ Firuz-bei căzuse în bătălia de la Ankara (1402). Este vorba de fiul său, Mehmed-bei.

⁵⁸ Vlad Tepeş şi Radu cel Frumos.

- I 163 ASEDIUL CETĂȚII GOLUBĂȚ (*GÜVERĞİNLİK*) DE CĂTRE UNGURI
 II 240 ȘI ALUNGAREA LOR DIN VIDIN, FĂRĂ LUPTĂ, DE CĂTRE SINAN

Sultanul Murad a cerut ca, după lupta sfântă de la Salonic, să meargă în Ungaria, deoarece araminii (*harami*) unguri, trecînd din cînd în cînd prin valea Vidinului, făceau multe nenorociri în acele ținuturi.

- I 164 Pe de altă parte, a venit deodată știrea și despre Karamanoglu Ibrahim-bei⁵⁹, precum că acesta, atacînd Beisehirul⁶⁰ de la marginea <ținutului> Hamid-ili⁶¹, a luat orașul și l-a prins și pe beiful Șarabdar Ilyas⁶² care era beiful celui sangeac. Murad han gaziul a cerut să se pornească asupra lui Karamanoglu. De asemenea, din partea cealaltă au pornit și ungurii. Karamanoglu și Vilk-oglu și ungurul aveau între ei înțelegere că atunci cînd ghiaurul va merge din partea aceasta, Karamanoglu va porni și el din partea cealaltă.
- II 241 Cînd a aflat că așa stau lucrurile, sultanul Murad n-a mai pornit în nici o parte. Ungurii, atacînd Güverginlikul și așezînd tunuri, au început chiar să tragă din ele.

- II 242 <Atacați apoi de cei doi Sinani, beiful și bellerbeului sangeacului de Vidin, ungurii au luat-o la fugă, în 837 al Hegirei⁶³. Un bei ungur a fost vîndut cu 300 de aspri>.

- I 166 *Povestire.* Într-o zi sultanul <Murad al II-lea> l-a întrebat pe Evrenosoglu Ali-bei : „Dintre supușii mei, care este cel care cunoaște drumurile vilaietului Ungariei?”. Ali-bei i-a răspuns : „Dacă sultanul meu va porunci, voi trece eu, supusul tău, și voi cerceta toate drumurile și ținuturile ei.
- II 243 Și cu ajutorul lui Allah, voi veni iarăși la picioarele fericitului meu sultan”. Sultanul Murad i-a zis : „Atunci, să treacă împreună și <oștile> de Rumelia și de Anatolia”. Ali-bei i-a zis : „Sultanul meu binefăcător, îmi ajung numai supușii acîngii”. Sultanul Murad i-a spus : „Tu știi, fă așa cum vrei”⁶⁴. Astfel, el i-a chemat îndată pentru incursiune (*akîn*) și, după ce s-au
- II 244 adunat acîngiii, au trecut pe la Timișoara (*Dimeşkâr*) și au

⁵⁹ Principe de Karaman (1424—1463/827—868).

⁶⁰ În II, 240 apare *Ieni-Şehir* : localitate în Anatolia.

⁶¹ Ținut în Anatolia.

⁶² *Şarabdar Ilyas* : paharnicul Iliș.

⁶³ 18 august 1433 — 6 august 1434.

⁶⁴ Acest citat nu apare în II, 243.

intrat în vilaietul unguresc. L-au călcat timp de o lună, şi duşmanul nu s-a arătat deloc⁶⁵. Luînd prăzi minunate, ei s-au săturat foarte tare. Se spune că erau mai mulţi prinşi decît acîngii. Şi prada era așa de multă, încît în mîinile multor acîngii se strînseseră cîte 1 000 sau 2 000 de florini⁶⁶. Evrenosoglu Ali-bei a venit cu aceste prăzi la sultanul Murad şi i-a spus : „Sultanul meu, trebuie să trecem în Ungaria. Nu e păcat ca un vilaiet <bogat> ca acela să stea în mîna ghiaurului?”. Astfel, el l-a convins pe sultanul Murad.

LUPTA SFÎNTĂ CU UNGURII

Trimiţînd mai întîi ştire lui Vîlk-oglu, i-a spus : „Să pregăteşti arme de luptă, căci voi trece de la Semendria în Ungaria”.

De asemenea, trimiţînd ştire lui Eflak-oglu Dracula, i-a zis : „Să-ţi aduni în grabă oastea şi să vii ! Dacă nu vii, eu nu mă voi lenevi să merg la tine”. Dracula a grăit : „Eu sînt gata să slujesc pe sultanul meu. Primesc să-i duc calul de frîu”. Apoi, sultanul, adunînd oaste mare, a pornit în grabă şi a ajuns la Vidin. Luîndu-l drept călăuză, <sultanul> a trecut prin Vidin. De asemenea toţi acîngiii, trecînd prin Vidin, au luat multe cetăţi din ţinutul Ungariei şi au ajuns pînă la Sibiu (*Zibin*). Intrînd în vilaietul unguresc, l-au călcat timp de 45 de zile şi l-au devastat. Au luat atît de multe prăzi, încît numărul lor îl ştie doar Allah. După aceea, punînd călăuză pe Dracula, au ieşit prin Ţara Românească (*Eflak*) teferi şi sănătoşi.

Voievodul Ţării Româneşti (*Eflak-oglu*), dînd peşcheşuri multe, a pregătit mari zaiafeturi.

Sultanul <Murad> a obţinut biruinţa şi norocul a fost de partea sa, nici un ghiaur nefiind în stare să-i mai stea în cale.
 I 167 Construind apoi cetatea Giurgiu (*Ierköki*), au pus oameni întrînsa şi, venind la Adrianopol, s-au aşezat acolo. Data acestei expediţii sfinte a fost 840 al Hegirei⁶⁷. . . .

⁶⁵ În II, 243—244 : „*Andan sonra düşmana buluşub*” („Apoi, întîlnindu-se cu duşmanul”).

⁶⁶ Această frază lipseşte în II, 244.

⁶⁷ 16 iulie 1436 — 4 iulie 1437 ; în II, 244 : 845 = 1441 — 1442.

CUCERIREA SEMENDRIEI

Cînd Murad-han gaziul a plecat de la Belgrad, a venit drept la Scoplje (*Üsküb*), iar Ishak-bei ⁶⁸ i-a zis : „Hei, fericitul meu sultan, cît timp Vîlk-oglu ⁶⁹ va fi la Semendria, nu se va astîmpăra nici Karamanoglu și nici ungurul. Și să nu-l crezi prieten nici pe Dracula ; este un fățarnic”. Murad han i-a răspuns : „Să ieșim din iarna aceasta și la sosirea primăverii, cu ajutorul lui Allah, îi vom vedea pe amîndoi. După aceea au venit și au petrecut iarna la Adrianopol. O dată cu sosirea primăverii, i-au spus lui Dracula și lui Vîlk-oglu să vină la Poartă. Vîlk-oglu n-a venit, dar Dracula a luat pe cei doi
I 168 fii ai săi și s-a înființat la Poartă. Îndată ce a sosit, l-au prins pe Dracula cu cei doi fii ai săi. Pe el l-au închis în cetatea Galipoli, iar pe fiii săi i-au închis în cetatea Egrigöz ⁷⁰ din vilaietul Ghermian. Ishak-bei, la rîndul său, a cerut în acel an învoire pentru a merge la Mecca ... Anul 842 ⁷¹. ...

I 170

ÎNFRÎNGEREA LUI KULA-ŞAHIN ⁷²

Cînd *mirahor* ⁷³ Mezid-bei a dat peste nenorociri, atunci Kula-Şahin, beilerbeiul de Rumelia, i-a spus sultanului <Murad> : „Sultanul meu, ghiaurul Iancu ⁷⁴, martolozul ⁷⁵ credinței, a făcut multe lucruri rele supusului tău Mezid. Dacă poruncești supusului de mine, atunci voi merge împotriva acestui ghiaur și-l voi răzbuna pe Mezid-bei”.

Învoindu-l, sultanul a dat lingă oastea Rumeliei pe unii din oastea Anatoliei, precum și pe acîngii și pe ieniceri. Mer-
gînd și trecînd în vilaietul Țării Românești, el (Kula-Şahin),
II 249 la rîndul său, s-a apucat de petreceri cu băutură și chebap. Beii i-au spus : „Hei, beii nostri, acest ținut nu este loc de petreceri, noi sîntem în gura dușmanului” ⁷⁶. Kula-Şahin

⁶⁸ Ishak-bei era pe atunci beilerbei de Rumelia.

⁶⁹ Gh. Brankovici-Vukovici.

⁷⁰ Pasajul despre fii și cetatea Egrigöz nu figurează în II, 245.

⁷¹ 24 iunie 1438 — 13 iunie 1439.

⁷² Kula-Şahin, beilerbei de Rumelia.

⁷³ *Mirahor* (*emir-i ahır*) : emirul grajdurilor ; a dat în românește „îmbrohor”, persoană trimisă de sultan în țările noastre cu misiunea de a detrona sau de a înscăuna un domn.

⁷⁴ Ioan de Hunedoara.

⁷⁵ *Martoloz* : aici în sens de dușman.

⁷⁶ În II, 249 : „Aici ne aflăm în gura dușmanului” („*duşman agztdır*”).

fiind turmentat, a zis : „Dacă acel duşman va vedea turbanul (*bürk*) meu, va fugi la o depărtare de câteva zile”. Pe când el spunea acestea, a apărut pe neaşteptate oastea ungurească. De data aceasta Kula-Şahin nemaipucînd nici să înghită îmbucătura din gură, s-a urcat pe calul său şi, întorcîndu-se, a luat-o la fugă. Beii i-au zis : „Ce faci? Vino să mergem împotriva duşmanului. Ordia noastră a rămas sub picioarele <duşmanului>”. Kula-Şahin le-a răspuns : „Rezistaţi în seara aceasta şi pe la miezul nopţii eu îi voi veni de hac”. Lăsîndu-se noaptea şi duşmanul cufundîndu-se în întuneric, el a dăruit duşmanului turbanul său. El întreba dacă Dunărea⁷⁷ este aproape. Cu alte cuvinte, oastea islamică a fost înfrîntă. Această întîmplare s-a petrecut la scurt timp după anul 845⁷⁸. ...

I 171
II 250

LUPTA DE LA TRECĂTOAREA ZLATIŢA (*IZLADI*)⁷⁹

Semendria fiind luată şi umplîndu-se de musulmani, pe ghiauri i-au apucat durerile de pîntece. Vîlk-oglu, mergînd, s-a aruncat la poalele mantiei ungurului. De asemenea, solul lui Karamanoglu, mergînd la ungur, i-a spus : „Tu să mergi din partea aceasta, iar eu din partea aceea. Rumelia să fie a ta, iar Anatolia să fie a mea. Şi astfel să-i desfiinţăm pe osmanlii. De asemenea, să luăm şi să-i dăm iarăşi lui Vîlk-oglu ţinutul său”. La 848 al Hegirei⁸⁰, craiul unguresc⁸¹ le-a dat lui Iancu şi lui Vîlk-oglu toată oastea sa. Aceştia, trecînd prin Belgrad, au incendiat Cruşavăţul (*Aladja-Hisar*)⁸² şi Nişul şi Şarköiul⁸³. Mergînd, ei au ajuns pînă la trecătoarea Zlatiţa (*Izladî*).

I 172

Sultanul Murad-han, care încheiase pace cu Karamanoglu, a ieşit în întîmpinarea ghiaurilor. Ghiaurii, sosind, au intrat în trecătoarea Zlatiţa (*Izladî*) şi au stat acolo. Sultanul <Murad>, la rîndul său, îndreptîndu-se spre Zlatiţa, a venit şi a stat acolo câteva zile. Fiind iarnă, n-au avut putere de

⁷⁷ În II, 249 : „în timp ce fugea, el întreba pe cei pe care îi întîlnea”.

⁷⁸ 22 mai 1441 – 11 mai 1442, deci în 846, care începe la 12 mai 1442.

⁷⁹ În II, 250 nu apare acest titlu.

⁸⁰ 20 aprilie 1444 – 8 aprilie 1445.

⁸¹ Vladislav I.

⁸² *Aladja-Hisar* : Cruşavăţ, în Serbia, la 54 km NV de Niş.

⁸³ *Şarköi* (în II, 250 : *Şehir-Köi*) : localitate la 40 km NE de Galipoli.

luptă. Ghiaurul, de asemenea, fiind slab, s-a retras de îndată în timpul nopții și a plecat.

II 251 Atunci beilerbei <de Rumelia> era Kasım-paşa. Spunând că ghiaurii au fugit, l-au trimis pe el după ei. Însă ghiaurii, care aveau încă <oaste> în adăpost, i-au împresurat pe aceştia pe neaşteptate, prinzîndu-l pe Mahmud Celebi, fratele lui Halil-paşa. Pe atunci, acesta era beiful sangeacului Bolu ⁸⁴.

Deoarece ungurul a fugit, Vîlk-oglu a dat daruri nenumărate beilor de Rumelia și astfel cu ajutorul florinilor l-au înduplecat pe sultanul <Murad> să încheie pace. Sultanul a acordat iarăși lui Vîlk-oglu ținutul său și a scos pe cei doi fii ai săi din închisoarea din Tokat, trimițîndu-i din nou tatălui lor; dar peste ochii lor se trăsese cu fier roșu.

<Răscumpărarea lui Mahmud Celebi și cedarea tronului împărătesc lui Mehmed, fiul lui Murad, în 1444>.

POVESTIREA LUPTEI DE LA VARNA

Murad-han, urcînd pe tron pe fiul său Mehmed gaziul, s-a dus și a stat cu fericire la Manisa. Karamanoglu, auzind aceasta, s-a bucurat foarte mult, și trimițînd îndată un sol la ungur și la Vîlk-oglu ⁸⁵, le-a zis: „Ce stați? Prilejul este al vostru și al nostru”. Și în sfîrșit a spus atîtea vorbe goale și palavre, încît i-a ațîțat pe crai și pe Iancu ⁸⁶, spunîndu-le: „Credeți că veți găsi împotriva turcului alt prilej mai bun decît acesta? Osmanoglu (Murad), înnebunind, a lăsat tronul unui copil de-al său, iar el mănîncă și bea și petrece cu cîntărețele prin colțurile viilor”. Pe scurt, ei au înaintat avînd în frunte ⁸⁷ pe craiul Iancu. Acesta era fiul ⁸⁸ acelui crai care venise la Golubăț (*Güverdjilik*). Apoi, au mers de-a dreptul la Varna.

<Se descrie plecarea sultanului Murad și lupta de la Varna>.

...Iancu a mers împotriva oștii din Anatolia. Beiler-beiul de Anatolia ⁸⁹ a murit ca un martir. Au căzut de asemenea și mulți sangeacbei. Oastea din Rumelia, retrăgîndu-se, a ieșit

⁸⁴ Bolu: localitate și provincie în Anatolia.

⁸⁵ În II, 251 nu figurează Vîlk-oglu.

⁸⁶ În text: *Ianluk*; în II, 251: *Ianku*.

⁸⁷ Aici apare o greșeală de grafie: „*eline*” („*mîna*”), în loc de „*önüne*” („în față”, „în frunte”).

⁸⁸ În loc de: „guvernatorul”.

⁸⁹ În alte cronici i se dă numele: Gheykû Karadja, mort la Belgrad (1456).

intr-un loc deschis. Sultanul, la rîndul său, şi-a adunat la un loc oastea (*kapu halkî*), dar acolo fiind dealuri şi văi, locul era prea strîmt ca toată oastea să se adune laolaltă.

Părîndu-i-se puţini la număr oamenii care se aflau lîngă sultan, craiul⁹⁰ şi-a zis : „Uite, am găsit un bun prilej împotriva beilui turcilor, să merg să-l prind !”. El a înaintat strigînd : „*hal, hal*” !⁹¹. Ienicerii s-au împărţit de îndată în două. Craiul a venit şi a intrat printre ei. < Ienicerii >, asmuţindu-i calul, l-au trîntit jos şi Kodja-Hîzîr, descălecînd de pe cal, i-a tăiat capul. Apoi, înfigîndu-l într-o prăjină, au invocat într-un glas numele lui Allah. Gaziii, văzînd capul craiului, au început să-i măcelărească pe duşmani din toate părţile. Nimicînd nenumăraţi ghiauri, ei le-au luat carele. Ghiaurii s-au adunat din nou la un loc, dar gaziii, înaintînd, i-au împrăştiat şi le-au zdrobit cetele. Morţii se îngrămădeau unii peste alţii şi musulmanii s-au bucurat.

< Urmărirea şi distrugerea creştinilor de către Davud-bei, beilerbei de Rumelia, şi trimiterea de soli ai victoriei regilor din împrejurimi >.

II 253 Această luptă s-a întîmplat în anul 848 al Hegirei⁹²...

I 174
II 254

LUPTA SFÎNTĂ (GAZA) DE LA KOSOVO

Beii i-au grăit sultanului Murad-han : „Sultanul nostru, ghiaurii care trec prin Belgrad sînt nesfîrşit de mulţi şi, iată, înaintează numai noaptea”. S-a hotărît să fie ridicat tot poporul. Sultanul a zis : „Şi aceasta trebuie să fie uneltirea lui Vîlkoglu. Să iscodiţi şi să aflaţi mai cu seamă cine sînt beii care vin cu aceşti ghiauri”. De aceea l-au trimis pe martolozul Dogan care, mergînd şi aflînd, s-a întors şi a spus : „Dintre cei care vin, unul este banul leşesc, altul este banul ceh şi altul este banul de Lük⁹³ şi altul este banul de Sekvelet (?). Toţi aceştia sînt padişahi mari ai vilaietelor ungureşti şi bani egali cu craiul.

I 175 Dar izvorul răutăţilor este Iancu de Huniade (*Huniad*). El este cel care îi aduce, trecînd în fruntea lor”.

⁹⁰ Regele Vladislav I.

⁹¹ „Moare, moare” (în lb. ungară).

⁹² 20 aprilie 1444 — 8 aprilie 1445.

⁹³ Vezi nota de la p. 91.

Murad-han, aflînd tot adevărul despre ei, a mers de-a dreptul spre Sofia, zicînd : „Allah să ne ajute”. El adunase oastea întregului vilaiet ; veniseră oști chiar și de la Karama-noglu.

<Desfășurarea luptei de la Kosovo și înfrîngerea creștinilor. Prinderea banului ceh și omortrea lui din ordinul sultanului. Anul 852 al Hegirei ⁸⁴>.

I 184
II 266

ASEDIUL BELGRADULUI

<Se descrie plecarea sultanului Mehmed II, fiul lui Murad II, spre Belgrad, în 1456, după pregătirea tunurilor prin topirea statuiilor de aramă, aflate la Istanbul, și începerea luptei>.

I 185

Dayî-Karadja, care era beilerbei de Rumelia, a spus sultanului : „Fericitul meu sultan, dă-mi voie să trec de partea cealaltă a Dunării și să stau în fața cetății”. Beii din Rumelia nu au căzut la învoială. Motivul gîlcevii era că ei spuneau : „Dacă va fi luată această cetate nu va mai rămîne dușman. Unde vom mai face incursiuni ? De nevoie va trebui să mergem și să arăm ogoare (*cift* ⁸⁵)”. Pe scurt, recurgînd la șiretlicuri, n-au pornit <la atac>. Dar într-o bună zi au văzut deodată că în locul pe unde voia să treacă acest Karadja-bei s-a adunat multă oaste ghiaură. Afurisitul Iancu <de Hunedoara> a venit în fruntea lor și s-a așezat acolo. De asemenea, au adus și multe corăbii pe apă.

<Lupta dintre turci și oastea creștină, moartea lui Karadja-bei. Turcii nu au putut cucerii cetatea deoarece beii de Rumelia nu au pornit la atac, motivînd că oastea nu e lăsată să facă prăzi>.

I 195
II 279

EXPEDIȚIA SFÎNTĂ ÎN ȚARA ROMÂNEASCĂ

Cînd sultanul Mehmed s-a întors la Istanbul din expediția asupra Trapezuntului (*Trabzun*), a venit și Ishak-pașa de la Adrianopol la Istanbul. Au început să sosească solii din împrejurimi. De asemenea, a venit sol și de la Eflak-oglu ⁸⁶. Punînd pe lîngă solul său un sol (*elci*), l-au chemat la Poartă. Solului care i s-a înfățișat el i-a răspuns astfel : „Vilaietul meu nu-mi este credincios. Dacă eu, ieșind din țară, mă voi duce acolo, ei (supușii) îl vor aduce pe ungur și-l vor face bei și țara îmi va

⁸⁴ 7 martie 1448 — 23 februarie 1449.

⁸⁵ *Cift* : ogor, teren, cîmpie, moșie.

⁸⁶ *Eflak-oglu* : „fiul valahului”, adică domnul Țării Românești, Vlad Tepeș.

scăpa din mînă. Nădăjduiesc ca padişahul să trimită pe malul Dunării pe unul dintre beii de margine şi acel bei de margine, care va veni, să păzească vilaietul, iar eu să mă duc şi să mă închin la Pragul împărăţiei". Sultanul <Mehmed>, crezînd în cuvîntul acestui ghiaur, a trimis pe Ceakîrgîbaşi Hamza-bei. În timpul acela Dunărea îngheţase tare. Ceakîrgîbaşi, mergînd, s-a aşezat pe malul Dunării. Pe cînd aceştia stăteau în partea aceasta nepăsători, afurisitul căruia i se spunea voievodul Ţepeş (*Kazîklî*), fiul lui Dracula ⁹⁷, trecînd pe la miezul nopţii pe gheaţă a atacat noaptea pe Hamza-bei, omorînd mulţi musulmani. Pe Hamza-bei l-a prins, iar lui Iunus-bei i-a prilejuit o moarte de martir. De asemenea, ghiaurii, trecînd Dunărea prin cîteva locuri şi atacînd acele ţinuturi, au făcut multe blestemăţii. După aceea, tăind capul lui Hamza-bei, l-au trimis craiului unguresc ⁹⁸, zicîndu-i: „Eu am devenit duşman cu turcul". Pe acel ghiaur toată lumea l-a ştiut duşmanul sultanului. Pe scurt, cînd padişahul a aflat că acel ghiaur afurisit face astfel de vicleşuguri, a adunat oastea islamică şi a pornit, spunînd că are de gînd să facă o expediţie sfîntă. Mergînd şi trecînd Dunărea, a intrat în vilaietul Ţării Româneşti ⁹⁹. Populaţia întregului vilaiet al Ţării Româneşti a venit şi i s-a închinat, dar voievodul Ţepeş a pierit fără urmă. Padişahul a cutreierat un timp Ţara Românească; apoi, într-o noapte, a fost atacat pe neaşteptate dintr-o parte. Aflînd, gaziile padişahului s-au pregătit. Cînd au văzut că voievodul Ţepeş atacă peste noapte, ei (turcii) nu s-au mişcat ci au stat pe loc pînă ce <Vlad Ţepeş>, venind la ordie, a intrat printre ei. Gaziile, strigînd într-un glas numele lui Allah, l-au atacat cu sabia pe ghiaurul care venise. Au pornit un asemenea măcel, încît n-a scăpat nici jumătate din ghiaurii veniţi. Voievodul Ţepeş abia şi-a scăpat capul. Dimineţa, au trimis pe urmele lui pe Ali-bei. Cei din oastea lui Ţepeş care au mai rămas în viaţă, au venit şi s-au aruncat la picioarele sultanului ¹⁰⁰, predîndu-se singuri în robie. Ţepeş avea un frate ¹⁰¹ mai mic, care se afla lîngă padişah. Dîndu-i acestuia beilicul Ţării Româneşti, au pus pe lîngă el un însoţitor de drum. După aceea, sul-

II 280

I 196

⁹⁷ Vlad Ţepeş, fiul lui Vlad Dracul.⁹⁸ Matei Corvin.⁹⁹ În II, 279: „a umblat prin tot vilaietul Ţării Româneşti".¹⁰⁰ În II, 280: „l-au sărutat mîna".¹⁰¹ Radu cel Frumos.

tanul, luînd din Țara Românească lucrurile care i-au plăcut mai mult, s-a întors și a venit iarăși cu noroc la tronul său. Această expediție sfîntă a avut loc în anul 866 al Hegirei ¹⁰².

CUCERIREA MITILENEI (MIDILLI)

Întorcîndu-se din expediția sfîntă în Țara Românească, sultanul a slobozit oastea norocoasă și, venind drept la Galipoli, a hotărît să întărească corăbiile din Galipoli și Istanbul.

<Urmează descrierea cuceririi cetății insulare Mitilene>.

Această cucerire s-a întîmplat în anul Hegirei 866, la două luni după lupta sfîntă din Țara Românească ¹⁰³.

<Cucerirea Kaffei în 880 al Hegirei ¹⁰⁴>.

I 215 LUPTA SFÎNTĂ DIN MOLDOVA (KARA-BOGDAN) ȘI ÎNFRÎNGEREA II 304 BEIULUI HADÎM SULEIMAN

Cînd padișahul Mehmed <al II-lea> i-a slăbit pe regii (*melik*) din împrejurimi, a trimis om domnului (*tekür*) Moldovei ¹⁰⁵, zicîndu-i : „Ca să avem încredere în prietenia ta cu noi, de data aceasta să aduci tu însuți haraciul tău, așa cum îl aduce Eflak-oglu”.

Dar moldoveanul (*Kara-Bogdan*) nu s-a supus poruncii sultanului. Poruncind unui supus al său, sultanul i-a zis : „Du-te tu mai întii și intră în vilaietul Moldovei. Să vedem cum se va purta față de tine pentru ca și noi să facem la fel”. După aceea, beilerbeiul Hadîm, luînd oastea din Rumelia, a trecut în Moldova. Acel afurisit ¹⁰⁶, venind pe neașteptate și hărțuind oastea islamică, i-a atacat <pe turci> pe cînd aceștia umblau ca niște străini cu ochii legați. Mulți musulmani au murit ca niște martiri și mulți dintre ei au fost prinși...

A DOUA LUPTĂ SFÎNTĂ DIN MOLDOVA

Hadîm <Suleiman->pașa s-a întors și a dat de știre sultanului faptele acelui ghiaur. Întărîndu-se atunci în Mehmed-han

¹⁰² 6 octombrie 1461 — 25 septembrie 1462.

¹⁰³ Adică în toamna lui 1462.

¹⁰⁴ 7 mai 1475 — 25 aprilie 1476.

¹⁰⁵ Ștefan cel Mare.

¹⁰⁶ Ștefan cel Mare.

zelul pentru Islam, el a pregătit uneltele de luptă şi a adunat oastea islamică. Ieşind din Istanbul şi mergînd cu oastea victorioasă, a ajuns pe malul Dunării. De la Istanbul se trimiseseră vase pentru ca, atunci cînd sultanul va sosi la Dunăre, ele să aştepte acolo gata pregătite. Sosind şi găsind acele vase pe Dunăre, sultanul a trecut cu ele Dunărea şi a mers asupra Moldovei. Şi a umblat mai multe zile prin vilaietul Moldovei fără să dea ochii cu duşmanul. În cele din urmă, într-una din zile au ajuns într-un loc, unde a văzut că moldoveanul (*Bogdan*), aşezîndu-şi oastea într-o vale (*derbend*)¹⁰⁷ şi făcînd din călăreţii săi pedestraşi, îi pregătise de luptă. Sultanul Mehmed, văzînd sforţările mari ale celui afurisit pentru pregătirea luptei, a spus : „Hei, gazii, zelul Islamului înseamnă încordare mare”, şi, aşezînd rîndurile şi alaiurile, i-au atacat pe ghiauri. Ghiaurii, la rîndul lor, au început să tragă din tunurile lor pline de foc. Gaziii, întărînd în inimile lor zelul pentru Islam şi unindu-se între ei,

I 216 nu s-au uitat la tunurile şi la puştile ghiaurilor. Luptînd fără să le dea răgaz, ei au obţinut biruinţă asupra ghiaurilor. În partea ghiaurilor se aflau carele din care se trăgeau cu tunurile. Gaziii, mergînd asupra lor, au distrus carele acelea. Cînd s-au întîlnit cu ghiaurul era spre amiază (*kuşluk*). Şi lupta împăratească a ţinut pînă între cele două rugăciuni (*bein-es-salatein*)¹⁰⁸. Allah dînd prilej ostaşilor islamici, aceştia au călcat oastea ghiaurilor şi au nimicit aşa de mulţi ghiauri, încît numărul lor îl ştie numai Allah. Din capetele ghiaurilor au făcut chiar minarete. Apoi au luat mulţi ghiauri ca robi. În vilaietul ghiaur pe unde a trecut picior de gaziu nu s-a mai ştiut ce-i bucuria. Umblînd aproape două luni prin vilaietul Moldovei, gaziii au purtat lupte sfinte. S-au săturat peste măsură şi au trecut Dunărea în partea aceasta, ducînd cu ei herghelii de cai (*iunt*) şi turme de oi. Această luptă sfîntă s-a întîmplat la data Hegirei 881¹⁰⁹.

II 306

POVESTIREA CUCERIRII CETĂŢILOR DE LA UNGURI¹¹⁰

Cînd sultanul Mehmed, călcînd Moldova, s-a întors şi a venit la Dunăre, a sosit ştirea că ghiaurii unguri au ridicat for-

¹⁰⁷ Cronicarul se referă la Valea Albă (sau Războieni), locul unde s-a dat bătălia în anul 1476. *Derbend* are şi sens de *trecătoare, pas*.

¹⁰⁸ În II, 305 apare : „pînă la chindie”, adică pînă la vreo două ore înainte de apusul soarelui.

¹⁰⁹ 26 aprilie 1476 — 14 aprilie 1477.

¹¹⁰ În II, 305 numai : „*Hikiayet*” („Povestire”).

tărețe pe malul Dunării și au pregătit multe arme și că au de gând să se așeze în fortărețe, supărându-i pe musulmani și pricinuindu-le necazuri. Mehmed-han, auzind această știre, a pornit de îndată asupra acelor fortărețe. Prin puterea lui Allah, în anul acela a fost o iarnă foarte grea. Și această expediție se făcu într-o astfel de iarnă, încît caii nu puteau să iasă din pîrtie, iar zăpada atingea scara de la șaua cailor. De asemenea, gheață multă și groasă cuprinsese Dunărea. Oastea s-a dus și s-a așezat pe gheață. Îndată padișahul a spus : „Cetățile să fie prădate !”. În ziua aceea, lupta s-a dat pînă pe înnoptate ; ghiaurul, cerînd îndurare, a predat cetățile luîndu-și unele îndatoriri. Padișahul lăsîndu-i liberi pe ghiauri, cei care au vrut să plece au plecat unde au dorit, iar pe cei care nu au plecat, i-au adunat în Anatolia și i-au așezat în cetăți. Aflînd despre trădarea unora < dintre ghiauri >, pe aceștia i-au vîndut, preschimbîndu-i în bani. Au dărîmat și au incendiat fortărețele. Această cucerire s-a întîmplat la două luni și jumătate după data expediției din Moldova.

I 222
II 314

... În rebi-ul-ahîr al anului Hegirei 888 ¹¹¹, adunînd oastea de Anatolia și de Rumelia, <sultanul Baiazid II> a poruncit să se construiască din nou cetățile de la Dunăre, pe care le luase sultanul Mehmed de la ghiauri și le dărîmase. Apoi, mergînd acolo, una din ele a fost reparată și înfrumusețată de către oastea din Anatolia, iar alta de către oastea din Rumelia. Sultanul <Baiazid II> însuși s-a dus cu noroc la Filipopol (*Filibe*), unde a stat zece zile. De acolo s-a dus la Köstenge ¹¹² unde, de asemenea, a stat un timp oarecare . . . În cele din urmă s-a așezat la Sofia. Acolo a sosit știrea că cetățile au fost reparate. După aceea, el a slobozit oastea. Pe la sfîrșitul lui șaban al celui an (888) ¹¹³ a venit cu noroc la Adrianopol, unde a ținut postul ramazanului. Făcînd bairamul în luna șevval ¹¹⁴, a venit la Istanbul și s-a ocupat cu împărțirea dreptății și cu vînătoarea. El a stat acolo multe zile cu noroc.

I 223

¹¹¹ 9 mai — 6 iunie 1483.

¹¹² De fapt ar trebui să fie Küstendil, localitate în Bulgaria.

¹¹³ Șaban 888 = 4 septembrie — 2 octombrie 1483.

¹¹⁴ Șevval 888 = 2 noiembrie — 30 noiembrie 1483.

POVESTIREA CUCERIRII CHILIEI ŞI AKKERMANULUI

Se povesteşte că sultanul Baiazid, petrecînd iarna la Istanbul, o dată cu sosirea primăverii, pe la sfîrşitul lui rebi-ul-evvel al anului 889 ¹¹⁵, a trimis oameni în ţările din împrejurimi. În a patra zi a lui rebi-ul-ahîr ¹¹⁶, făcînd slujba de vineri la Istanbul, a pornit spre Moldova (*Kara-Bogdan*), spunînd că are de gînd să facă o expediţie sfîntă. Pregătind toate armele de luptă, a văzut şi uneltele din corăbiile care au mers pe mare şi, ajungînd la Dunăre, a aşteptat acolo. Sultanul <Baiazid II>, la rîndul său, mergînd pe uscat la Adrianopol, a pus, pentru treburile *ulemalelor* ¹¹⁷ şi ale săracilor, temeliile unei clădiri de binefacere (*imaret*) şi a unui spital (*dar-uşşifa*) şi a unui *medrese* pe malul apei Tundja. Cu mîna sa norocoasă el a pus temeliile lor în a patra zi a mai sus arătatei rebi-ul-ahîr, în ziua de marţi şi într-un ceas de bun augur, împărţind săracilor multe animale de jertfă (*kurban*).

II 315

Ridicîndu-se apoi cu oastea norocoasă, sultanul <Baiazid> a ajuns la Dunăre, unde a găsit gata şi corăbiile ¹¹⁸. După aceea întîmpinîndu-l acolo beiul Țării Româneşti ¹¹⁹ cu întreaga sa oştire, acesta a devenit călăuză pentru a merge în vilaietul Moldovei (*Kara-Bogdan*). La 2 djumadi-ul-ahîr ¹²⁰, în ziua de sîmbătă (*şenbe*), au trecut Dunărea pe la schela cunoscută sub numele de Isaceea (*Ishaki*). La 11 tot din luna djumadi-ul-ahîr, în ziua de luni (*duşenbe*) ¹²¹, au căzut cu noroc asupra Chiliei şi, făcînd luptă mare, au impresurat-o de pe uscat şi de pe mare. După aceea, improşcînd din tunuri şi din puşti, au dat iureş şi au atacat din toate părţile. Şi în felul acesta, ducînd lupte timp de zece ¹²² zile, ei au îngenuncheat (*büklettiler*) fortăreaţa. Ghiaurii cerînd îndurare (*aman*), sultanul <Baiazid II>, la rîndul său, i-a iertat.

După aceea pîrcălabul (*dizdar*) ¹²³ cetăţii, venind la cortul paşalelor, a spus :

¹¹⁵ 29 martie — 27 aprilie 1484.

¹¹⁶ 1 mai 1484.

¹¹⁷ *Ulema* (pl. de la „*alim*”) : cărturari.

¹¹⁸ În II, 315 : „Spre sfîrşitul lunii djumadi I au ajuns la fluviul Dunărea”.

¹¹⁹ Vlad Călugăru (1482—1495).

¹²⁰ 27 iunie 1484.

¹²¹ 6 iulie 1484.

¹²² În II, 315, lipseşte numărul zilelor.

¹²³ De fapt erau doi : Ivaşcu şi Maxim. (Cf. I. Ursu, *Ştefan cel Mare şi turcii*, Buc., 1914, p. 112.)

„Noi sîntem robii padişahului şi ne supunem poruncii sultanului. Fie să ne omoare, fie să ne lase liberi”. Spunînd acestea, ei au predat cetatea la 20 djumadi-ul-ahîr ¹²⁴, în ziua de miercuri. Înfigîndu-se steagul islamic în fortăreaţa Chilie, a cîntat muzica împărătească (*nevbet-i sultanî*). Ei au transformat bisericile în moschei (*mesğid*) şi au dat slobozenie ghiaurilor care voiau să plece. Cei care au vrut să rămînă au rămas şi nimeni nu le-a făcut vreun rău. Au făcut ce se cuvenea legii împărăteşti. Slujba de vineri s-a ținut la Chilia în a treia zi după această cucerire. La 25 djumadi-ul-ahîr <889> ¹²⁵, în ziua de luni (*düşenbe*) au pornit la Akkerman. Oastea Țării Româneşti venise de asemenea împreună cu banii ¹²⁶ săi în slujba sultanului <Baiazid>. Apoi, la porunca padişahului au înaintat. După patru zile au căzut asupra Akkermanului. În slujba împărăţiei venise acolo cu oaste nenumărată şi hanul de Deşt, Mengli ¹²⁷ Ghirai-han ¹²⁸. Împresurînd şi Akkermanul de pe apă şi de pe uscat, au început să dea lupte. Dar acest Akkerman avea arme nesfîrşite. Se spune că avea arme tocmai pentru 30 de ani şi săpau de mulţi ani la şanţurile lui. După aceea, sultanul a poruncit de i-au umplut şanţul. Purtînd lupte timp de 15 zile, fără întrerupere, pe uscat şi pe mare au supus fortăreaţa.

Cetatea avea doi pîrcălabi (*dizdar*) ¹²⁹. În ziua de 16 regeb <889> ¹³⁰, dîndu-se lupte crîncene, prin puterea lui Allah amîndoi au pierit din pricina tunurilor. Ghiaurii, nemaiavînd putere, au predat cetatea cerînd îndurare (*aman*).

Înfigînd şi în ea steagul islamic, a cîntat muzica împărătească. După aceea, sultanul a poruncit şi credincioşii (*emin*), intrînd în fortăreaţă, au scos din ea robii care trebuiau să fie scoşi. Pe mulţi dintre aceştia padişahul i-a dăruit (*bahşiş*) altora, pe mulţi alţii i-a surghiunit la Istanbul, iar pe unii i-a trimis la Eski-Biga din Anatolia. Pentru înflorirea cetăţii, au dăruit bisericile ei şi le-au prefăcut în moschei (*mesğid*). Casele acelor ghiauri care au fost surghiuniţi, le-au dat ca proprietate (*temlik*) gaziilor. Hanul Deşt-ului venise de asemenea cu oşti. Şi acelora

¹²⁴ 15 iulie 1484.

¹²⁵ 20 iulie 1484.

¹²⁶ În II, 315: „Eflak leşkeri piyadesile” („cu pedestraşii oştii Țării Româneşti”).

¹²⁷ În II, 315 lipseşte numele hanului.

¹²⁸ Hanul Crimeii în 1476–1515 (a doua cară).

¹²⁹ Gherman şi Oană (cf. I. Ursu, *op. cit.*, p. 115).

¹³⁰ 9 august 1484.

I 225
I 227
II 318

le-au dat nenumărate daruri. După aceea, la 22 regeb <889>¹³¹, în ziua de sîmbătă (*şenbe*)¹³², pornind de la Akkerman şi mergînd pe cîmpie prin ţinutul Chilieii, au trecut Dunărea teferi şi sîna-toşi pe lîngă mormîntul (*tuş*) lui Sari-Saltık-Baba¹³³. Pe la sfîrşitul lui şaban <889>¹³⁴ s-au îndreptat cu noroc la Adrianopol. Marele Allah, dînd urmaşilor familiei Osmane mai multă putere decît celor dintîi, a sortit ca unul să-şi mărească împărăţia (*devlet*) mai mult decît celălalt. Cu ajutorul marelui Allah, cei care au venit mai tîrziu¹³⁵ au cucerit totdeauna ceea ce nu au putut să cucerească înaintaşii lor. Şi în aceste două cetăţi citindu-se predica (*hutbe*) în numele sultanului Baiazid, s-au făcut slujbe şi rugăciuni. Întărind mult aceste cetăţi, sultanul a pus în ele *subaşi* şi *hatib*¹³⁶ şi *cadîu* (*kadî*) şi *muhtesibi*¹³⁷ şi după aceea a venit iarăşi cu noroc la Adrianopol. ... 890, djumadi I¹³⁸.

A TREIA LUPTĂ SFÎNTĂ DIN MOLDOVA

Sultanul Baiazid a cucerit Chilia şi Akkermanul, dar cei mai mulţi dintre ghiaurii de acolo erau făţarnici. Ei se speriaseră de sabie şi au trimis ştire lui Kara-Bogdan-oglu¹³⁹, spunîndu-i: „Să vii numaidecît, noi îţi vom preda cetatea”. Kara-Bogdan-oglu, la rîndul său, pregătind scări şi adunînd oaste şi încercînd, în timpul nopţii, ostaşi în corăbii, a venit pe apă chiar lîngă cetatea Akkerman. Şireţii ghiauri dinăuntru îl aşteptau, uitîndu-se la drum. Ghiaurii haini i-au omorît pe acei ghiauri¹⁴⁰ care păzeau cetatea. Pe scurt, în timpul nopţii, au aşezat scări la fortăreaţa Akkerman ca să urce sus. Allah a făcut în așa fel încît unii dintre gazii au aflat despre aceste fapte ale

¹³¹ 15 august 1484.

¹³² În II, 316: „*se-şenbe*”, adică marţi.

¹³³ Sari-Saltık, sub conducerea căruia a trecut un grup de populaţie turcă din Anatolia în Dobrogea, în a doua jumătate a veacului al XIII-lea (1261—1263).

¹³⁴ 24 august — 21 septembrie 1484.

¹³⁵ Adică sultanii următori.

¹³⁶ *Hatib*: cel care oficiază slujba de vineri. Textual înscamnă cel care vorbeşte, ţine predică; orator.

¹³⁷ *Muhtesib*: 1) socotitor, perceptor, contabil; 2) vechiul şef de poliţie pentru controlul măsurilor şi greutateilor.

¹³⁸ 16 mai — 14 iunie 1485.

¹³⁹ Kara-Bogdan-oglu: Ştefan cel Mare.

¹⁴⁰ Este, desigur, o greşeală, fiind vorba de păzitorii turci şi nu de creştini. În II, 318, în loc de „ghiaurii” apare: „şehit ettiler”, adică „au făcut martiri”.

ghiaurului. Ei au tăcut pînă ce cîțiva ghiauri s-au urcat pe scări. Gaziii, la rîndul lor, strigînd numele lui Allah, au tras săbiile și, prinzîndu-i, i-au măcelărit pînă în zori. Kara-Bogdan-oglu a ajuns în așa hal, încît abia și-a scăpat capul. Pe mulți dintre ghiaurii care veniseră cu el i-au prins și, luîndu-i în robie, i-au trimis la sultan. Padișahul, la rîndul său, a făcut ce se cuvenea împărăției.

- II 319 Sultanul i-a poruncit apoi lui Ali-bei ¹⁴¹, beilerbei de Rumelia, să meargă la acel ghiaur și, întîlnindu-se cu el să se străduiască mult ca să-i vină de hac, iar dacă nu se va întîlni cu el, să-i devasteze vilaietul, să-l pîrjolească și să-l aducă în ruină în așa măsură, încît să nu rămînă urmă de veselie. Cu gîndul la lupta sfîntă Ali-bei a pornit de îndată și, ajungînd la Dunăre, a trecut apa dincolo fără nici o greutate. Cînd a intrat în vilaietul Țării Românești, beii și boierii (*sipahi*) Țării Românești s-au adunat și, venind cu supunere, au mers împreună cu Ali-bei. În a 25-a zi a lunii șaban <890> ¹⁴², intrînd în vilaietul Moldovei, au venit nenumărați bei ai Moldovei și s-au supus, dar Kara-Bogdan-oglu s-a făcut nevăzut. Au cercetat munții și cîmpiile vilaietului Moldovei, și nu l-au putut găsi. În cele din urmă au prins un ghiaur care a spus că Bogdan-oglu s-a dus și a intrat în vilaietul leșesc. După aceea, beilerbeiul, la rîndul său, a poruncit gaziiilor și ei, repezindu-se în toate părțile, s-au săturat cu cele luate de pretutindeni. În afară de postavuri, au luat și mult aur
- I 228 și argint. S-au lenevit însă să tîrască cu ei vitele (*djarpa*), deoarece cereau multă osteneală și erau ieftine. Beilerbeiul, la rîndul său, mergînd, a dărîmat și a incendiat reședința Moldovei. Palatele (*köşk*) și seraiurile sale le-a prefăcut în ruine. După aceea, sub ocrotirea lui Allah, s-a întors la Poarta cea glorioasă și plină de dreptate. Cel căruia îi zicem Kara-Bogdan-oglu este acel ghiaur care, luptîndu-se cu sultanul Mehmed, își salvase capul. De asemenea el, împrăștiind multe oști, îl slăbise pe Eflak-oglu ¹⁴³. De asemenea, el călcase pe craiul ¹⁴⁴ ungurului și îl înfrînsese pe Suleiman-bei. Răutățiile acestuia sînt fără sfîrșit. Era un ghiaur foarte trufaș (*mütekebbir*) și nenoro-

¹⁴¹ Mihaloglu ; după alte cronici Malkocioglu.

¹⁴² 6 septembrie 1485.

¹⁴³ Domnul Țării Românești.

¹⁴⁴ În text : *karaoul* (caraulă), în loc de *kral* (rege, crai).

cit ¹⁴⁵ şi ţăran (*horyat*) ¹⁴⁶. Dar a fost înfrînt şi s-a dus, neputînd să se atingă de măreţia şi puterea ca de leu a lui Ali-bei. Această luptă sfîntă s-a întîmplat în 890 ¹⁴⁷, prin mîna lui Ali-bei. Aceasta este una din cuceririle făcute pînă acuma.

<Aici se termină descrierea evenimentelor politice şi militare. Cronica se încheie cu elogierea domniei sultanului Balazid al II-lea (1481–1512)>.

¹⁴⁵ În text : *müdbir* sau *müdebbir*. Se poate citi în două feluri : 1) nenorocit ; 2) care conduce cu înţelepciune, (prin extindere) prudent. Am preferat prima accepţiune a cuvîntului, ţinînd seama de poziţia ostilă a cronicarului.

¹⁴⁶ *Horyat*, cuv. grec. : „ţăran”.

¹⁴⁷ 18 ianuarie 1485 – 6 ianuarie 1486.

MENAKIB-I SULTAN BAYEZID-HAN IBN-I MUHAMMED-HAN

Acest *Menakib* privind viața sultanului Baiazid han, fiul lui Mehmed-han, este o cronică anonimă, scrisă de un contemporan, care tratează domnia sultanului Baiazid al II-lea, începînd de la nașterea lui (1447/851) și pînă la anul 1500/905. Manuscrisul original nu este cunoscut. S-a păstrat într-o copie manuscrisă însoțită de o traducere în limba franceză din 1733, făcută de „Sieur” Rocques sub îndrumarea lui R. P. Romain, consilier de misionari și „Prefect des jeunes de langues”¹. Manuscrisul are 174 pagini de traducere și 64 pagini de text turc, cu o foaie de titlu cu următorul text : „Istoria sultanului Baiazid han, al doilea cu acest nume, fiul sultanului Muhammed han al II-lea, tradusă din turcește. . .”. Primul care a semnalat această operă a fost orientalistul francez E. Blochet, care i-a consacrat o descriere sumară². Apoi a fost publicată parțial în traducere polonă de istoricul Olgierd Górka sub titlul : *O biografie necunoscută a lui Baiazid II, ca izvor pentru expediția la Marea Neagră și pentru incursiunile turoilor pe timpul lui Ioan Albert*³, avînd două recenzii în limba română⁴. Acest *Menakib* a mai fost semnalat de Agâh Sirri Levend⁵, care n-a cunoscut însă studiul lui O. Górka cu prețioase interpretări și note bibliografice ample.

Din această descriere a vieții sultanului Baiazid II merită să fie reținut fragmentul privind cucerirea cetăților Chilia și Akkerman de către

¹ Bibliothèque Nationale, Paris, Anciens fonds turcs, I, 396.

² E. Blochet, *Catalogue des Manuscrits Turcs de la Bibliothèque Nationale*, II (Paris, 1932—1933), supl. nr. 922, f. 64.

³ Olgierd Górka, *Nieznany żywot Bajezida II dla wyprawy czarnomorskiej i najazdów Turków za Jana Olbrachta*, în „Kwartalnik Historyczny”, an. LII, c. 3 (Lvov, 1938), p. 375—427.

⁴ Cf. „Codrul Cosminului”, X (1936—1939), Cernăuți, 1940, p. 638—641 (*Ille Corfus*) și „Revista istorică română”, IX (1939), p. 338—339 (P. P. Panaitescu).

⁵ Cf. Agâh Sirri Levend, *Gazavat-Namelei ve Mihaloğlu Ali Bey 'in Gazavat-Namest* (*Cronici de expediții și Cronica campaniilor lui Mihaloğlu Ali-bey*), „Türk Tarih Kurumu Basımevi”, Ankara, 1956, p. 19—20. (Türk Tarih Kurumu Yayınlarından, XI, nr. 8).

turci, în 1484 (889), începutul aşezării tătarilor în Bugeac şi mai ales faptele lui Ştefan cel Mare în legătură cu expediţia polonă în Moldova la 1497, expediţie care se încheie prin lupta de la Codrul Cosminului.

În legătură cu lupta de la Codrul Cosminului, istoricul O. Górka încearcă să infirme părerea că Ştefan cel Mare a participat direct. El susţine aici, ca şi în alte lucrări ale sale, cunoscute istoriografiei româneşti⁶, că la această bătălie atacul a fost dat numai de turci şi de oastea Țării Româneşti, iar Ştefan cel Mare cu moldovenii a stat deoparte.

În legătură cu acest *Menakib* trebuie să amintim şi de cronica lui Mehmed bin Mustafa Şevki, intitulată *Bayezid-nâme*, scrisă în 1604/1013 şi tratînd toată viaţa lui Baiazid al II-lea. De fapt, este tot un *gazavât-nâme* (cronică a expediţiilor). Spre deosebire de *Menakibul* de la Paris, aici sînt relatate însă şi certurile dintre Baiazid II şi fiul său Selim, care a reuşit să ocupe tronul cu ajutorul ienicerilor în 1512; deci cuprinde întreaga domnie a acestui sultan. Merită să fie semnalat şi un poem în versuri, în limba persană, intitulat tot *Bayezid-nâme* (aflat la Topkapı, Biblioteca Revan, nr. 1540), aparţinînd lui Arif⁷.

⁶ Olgierd Górka, *Białogród i Kilja a wyprawa 1497 r.*, (Akkerman şi Chilia în expediţia din 1497), în „Sprawozs. posiedz. Tow. Nauk. Warszaw”, II, Varşovia, 1932.

⁷ Cf. Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, III, 176 şi 185; Ağâh Sırrı Levend, *op. cit.*, p. 20.

21 Anul 889 ¹. Apoi <sultanul> Baiazid al II-lea pleacă cu oaste numeroasă în Moldova (*Bogdan*). Puțin timp după aceea, când ajunsese acolo, asedie cetatea Chilia și Akkermanul, la 27 djumadi-ul-ahîr ². În 26 djumadi-ul-ahîr ³ cuceri cetatea Chilia, iar la 25 ale lunii regeb ⁴ luă și pe cea care se numește Akkerman. El lăasă acolo oaste tătărăscă împreună cu hanul lor numit Murtaza, pentru ca aceștia, ca unii ce hălăduiră între aceste două cetăți, să le păzească și să împiedice apropierea ghiaurului. Acești tătari, în răstimp de trei sau patru ani cât au petrecut aici, în această țară, au pustiit-o și au jefuit-o în așa măsură, încît a devenit aproape de nelocuit. În cele din urmă, cînd nu mai găsiră nimic de prădat, cerură sultanului Baiazid învoire pentru a se întoarce în țara lor. O obținură și plecară, după ce pustiiră cu desăvîrșire această țară. Aceasta s-a întîmplat în 889 ⁵, cînd sultanul Baiazid se făcu stăpînul acestor cetăți, prin așezarea tătarilor pentru paza lor.

. . . A sosit o solie din Moldova pentru predarea haraciului pe care sultanul l-a cerut de la acel domn cu prețul de a-i acorda pace ⁶.

22 Anul 902 ⁷. În acest an leșii au pornit la drum cu o oaste nenumărată, cu gîndul de a pustii Moldova. Istefan-bei ⁸, care era domnul Moldovei, trimise știre la Poartă despre aceasta. Atunci, marele stăpînitor al lumii, sultanul Baiazid <al II-lea>, trimise firmane beilerbeilor și san-geachebeilor săi ca să strîngă pentru expediție oști din vilaieturile Anatoliei și Rumeliei. Iakub-pașa fu trimis din pašalicul său în Rumelia pentru a înscrie și strînge oști. Ele s-au adunat în părțile lor și au plecat cu Iakub-pașa. Aceste oști aveau laolaltă 50 000 de oameni (*neferi*). Iakub-pașa trimise mai întîi iscoade ca să culeagă știri despre starea oștii dușmanului. Aflînd că era foarte numeroasă; dădu de știre padișahului de trebuința de a cinsti oastea cu prezența sa. De aceea, măria sa sultanul dădu firman ca să se rînduiască plecarea oștilor care erau lîngă el pentru pază, iar oștile

¹ 1484.

² 22 iulie 1484.

³ 21 iulie 1484.

⁴ 18 august 1484.

⁵ 30 ianuarie 1484 — 17 ianuarie 1485.

⁶ Acest eveniment s-a întîmplat în 1486—1487/892 H. (Cf. *Cronicle anonime*). Este greșită părerea lui O. Górka atunci cînd susține că este vorba de anul 1492.

⁷ 1497.

⁸ Ștefan cel Marc.

Anatoliei trebuiau să se unească cu cele care se aflau lângă scara padişahului. Ele porniră toate laolaltă într-un ceas bun şi cu noroc. Iakub-paşa mai primi porunca să se unească cu sultanul, iar unirea tuturor oştilor avu loc pe cîmpia Dunării. Toate aceste oştiri strînse se ridicau la 200 000 de oameni, şi au pornit spre hotarul (*serhat*) Moldovei. Istefan-bei din Moldova, om foarte dibaci şi mare meşter în luptele împotriva ghiaurilor, care slujise foarte bine pe sultanul Murad <al II-lea> şi pe sultanul Mehmed <al II-lea>, răposatul părinte al marelui padişah ce domneşte în timpul de faţă, a strîns oastea sa care se ridica la 60 000.

30 ... Primind ştirea că oastea leşească a tăbărit într-un loc din vecinătate, el trimise un sol din partea sa la oastea leşilor pentru ca aceştia să nu se grăbească şi să nu pustiască prea mult. Se prefăcea că vrea să trateze cu ei şi scria într-una craiului leşesc că „amîndoi sîntem de aceeaşi credinţă şi lege şi avem aceleaşi interese aşa că, la urmă, să înconjurăm oastea turcească şi s-o trecem prin sabie. Deoarece oastea turcească este nenumărată va trebui să lucrăm cu mare băgare de seamă. De aceea, eu mă voi preface într-una că vreau să-i ajut <pe turci> şi că pe faţă sînt de partea lor”. Craiul leşesc căzu la învoială şi luă drept bună ştirea şi sfatul lui Istefan-bei; îi trimise om în solie cu scopul de a pune la cale toate treburile spre a lucra cu înţelegere.

Între timp însă beiful <Ştefan> a înştiinţat pe marele padişah asupra cursei ce o întinse ghiaurilor <leşi>. Sultanul îşi dădu încuviinţarea şi înştiinţă că el ⁹ va porunci oştii sale aşa cum îi place. Atunci, Istefan-bei îşi împărţi oastea în trei pîlcuri ca să facă pe duşman să creadă că este foarte numeroasă şi trimise în acelaşi timp om la crai care să-i spună să nu se neliniştească, deşi oastea turcească era aşa de numeroasă. Leşii nu ştiau deloc că oastea dreptei credinţe ¹⁰ este împărţită în trei cete. Privind într-o parte, ei văzură că turcii îi lovesc din altă parte. Astfel fiind, ostaşii dreptei credinţe se învălmăşiră cu leşii. Fie că leşii respingeau pe turci, fie că turcii dădeau înapoi pe leşi, amîndouă oştirile se amestecară între ele. Gaziii turci tăiară un mare număr de ghiauri <leşi> şi vărsară mult sînge de-al lor. Musulmanii luptau ca nişte lei, iar ghiaurii, pierzîndu-şi cu totul cumpătul şi curajul, o luară atunci la fugă. Ostaşii credinţei celei adevărate (turcii), văzînd că înfrîngerea întregii oştiri a necredincioşilor este de neînlăturat, se înflăcărară pînă acolo, încît tăiară încă un număr oarecare de ghiauri.

Spre deosebire de cea moldovenească (*Bogdan*), oastea Ţării Româneşti (*Eflak*), cu care fură întăriţi, i-a ajutat mult în această înfrîngere

⁹ Ştefan cel Mare.

¹⁰ Otomană.

deplină a ghiaurilor. Oștile beiului Moldovei se aruncară asupra carelor leșești și luară tot ce aveau mai scump și mai ales prădară toată vistieria (hazine) oștii leșești. Ostașii luară o pradă așa de mare, încît se îmbogățiră cu toții. Astfel, ei găsiră acolo multe blănuri și zibeline și luară atîția robi că nu le știau socoteala. Acest bei prinse nouă căpetenii de oști și luă vreo 200 de ostași care fură aduși și înfățișați sultanului, la 28 a lui rebi-ul-ahîr <902>¹¹.

<Urmează descrierea campaniei lui Malkocioglu Bali-bei în părțile leșești, din care s-a întors cu o pradă bogată în părțile Akkermanului și Silistrei>.

¹¹ 24 decembrie 1497.

SUZI CELEBI

În istoriografia otomană din a doua jumătate a veacului al XV-lea și începutul celui următor s-a încetățenit obiceiul ca nu numai sultanii, ci și marii viziri să-și aibă cronicarii lor. Astfel, Mahmud-pașa I-a avut pe Enveri, care i-a dedicat, pe la 1465/869, *Cartea vizirului (Düsturname)*. Însă și marii bei își aveau scribii lor, care descriau faptele stăpînilor lor. Un astfel de cronicar a fost și Suzi Celebi.

Acum zece ani, Agâh Sırrı Levend, continuînd cercetările lui Al. Olesnicki cu privire la cronica lui Suzi Celebi, a publicat un studiu intitulat : *Gazavât-nâmeler ve Mihaloglu Ali Bey'in Gazavât-nâmesi (Cronici de expediții și Cronica campaniilor lui Mihaloglu Ali-bei)* ¹.

Partea întâi a acestei lucrări reprezintă un *Catalog* care cuprinde descrierea a peste 350 de manuscrise de cronică otomane — cele mai multe intitulate : *Gazavât-nâme*, *Fetihnâme* (*Cronică de cucerire*) *Zaffernâme* (*Cronică de victorie*), *Menakibnâme* etc. — datînd din timpul lui Murad II (1421—1451) și pînă pe la mijlocul veacului al XIX-lea. Din această amplă listă, merită să fie reținute cîteva care privesc direct trecutul țărilor române :

1. *Fetihnâme-i Kara-Bogdan* de Nasuh Matrakci ² (p. 50), în care se descrie expediția lui Suleiman Magnificul din 1538/945. Această mică *Cronică a cuceririi Moldovei* este inserată în volumul de față ³.

2. *Münşeat-i Fetihnâme-i Kara-Bogdan (Scriitori privind cucerirea Moldovei)* de Ebu Ishak „Hvace-i Cihan” ⁴ (p. 50—51), fără să se indice de care cucerire este vorba. Acest manuscris a fost publicat în traducere

¹ „Türk Tarih Kurumu Basimevi”, Ankara, 1956, 392 + 117 facs. (Türk Tarih Kurumu Yayınlarından, XI, nr. 8).

² Topkapı, Revan Katalog, nr. 1284, p. 106—122.

³ Vezi mai departe p. 219—232.

⁴ Hilmi, Mısır Katalog, nr. 8766/131, p. 159.

românească, de A. Antalfy ⁵, care a demonstrat că este vorba de cucerirea lui Baiazid II (1484/889).

3. *Fetihnâme-i Kara-Bogdan* ⁶ (*Scrisoare de cucerire a Moldovei*) (p. 51). Din relatările cronicarului nu este clar la care cucerire se referă manuscrisul (1484 ? sau 1538 ?).

4. *Tarih-i Sefer-i Hotin* (*Cronica expediției la Hotin*) de Mehmed Kilari (p. 105). Probabil este vorba de expediția din 1621/1030.

5. *Fetihnâme-i Kara-Bogdan*, de Erzurumlu Ibrahim Mülhimi (m. 1650/1060) (p. 111). Nu se știe la ce expediție se referă.

6. *Feth-i Lipova ve Muharebe-i Logos* ⁷ (*Cucerirea Lipovei și bătălia de la Lugoș*) (p. 132—133), tratează expediția din 1695/1107 a sultanului Mustafa II, când a fost cucerită Lipova și s-au dat lupte mari la Lugoș.

7. *Vakayi'-i Eflak* ⁸ (*Evenimentele din Țara Românească*), de un autor anonim (p. 138), cuprinde de fapt expediția din 1716—1717/1129 îndreptată împotriva lui Mihail Racoviță, domnul Moldovei, care se răsculase.

8. *Belgrad ve Adakal'a sefer ve zaferi* (*Expediția și victoria de la Belgrad și Ada-Kaleh*), de Musaffa-Mustafa ⁹ (p. 146—147), tratează expediția din 1739/1152 împotriva Austriei, în care este vorba de reluarea Belgradului și a cetății insulare Ada-Kaleh de către turci.

9. *Hadikatü's-şüheda* (*Livada martirilor*) ¹⁰, de Tamaşvarli Ibrahim Nai'm-ed-Din (p. 149—151), care descrie luptele de la Belgrad și Timișoara dintre anii 1681 și 1739 (1092—1152).

Multe alte manuscrise, ca *Fetihnâme-i Kamanice* (*Carte despre cucerirea Kamenitei*) din 1712/1124 de Nabi (p. 126—127), care tratează expediția lui Köprülü Fazıl Ahmed pașa împotriva Camenitei (1672/1083), sau *Kamenice seferine dair tarihçe* (*Cronică privind expediția împotriva Camenitei*) de Hacı Ali, despre aceeași campanie, cuprind desigur unele știri și pentru țările române, în special pentru Moldova.

A doua parte a operei lui A. S. Levend este consacrată *Cronicii campaniilor* (*Gazavât-nâme-i...*) de Suzi Celebi, care dedică un poem istoric

⁵ A. Antalfy, *Două documente din Biblioteca egipteană de la Cairo despre cucerirea Chiliei și Cetății Albe în 1484*, în „Revista istorică”, XX, 1—3 (1934), p. 33—42.

⁶ Pertsch, *Berlin Katalog*, p. 474, nr. 495, semnalat într-o colecție de scrisori.

⁷ Izmir Milli Kütüphanesi, nr. 35/110; Topkapı, Hazine Kütüphanesi, nr. 1427 v. 54; Suleymanie Kütüphanesi, Lala Ismail nr. 735/4, v. 69—84; Istanbul Üniversitesi Kütüphanesi Ty., nr. 3488, v. 91; Millet Kütüphanesi, Reşit Efendi 992/11, nr. 1118, nr. 1138 etc.

⁸ Millet Kütüphanesi Emiri, *Tarih*, nr. 80, v. 20.

⁹ Ist. Üniv. Kütüphanesi Ty, nr. 368/1, v. 1b—60a; Ankara T.T.K. Kütüphanesi, nr. 19/3 etc.

¹⁰ Ankara, T. T. K. Kütüphanesi, nr. 40, v. 177; Ankara Dil Tarih ve Coğrafya Fak. Kütüp. Ismail Saib. Ef., *defter* 1, nr. 2037, v. 305; Flügel, *Viyana Ktg.*, C. II, p. 297—298, nr. 1113, v. 307.

lui Mihaloglu Ali-bei, comandant ereditar al trupelor de acingii sub Mehmed al II-lea Cuceritorul și sub Baiazid al II-lea.

Suzi Celebi este originar din Prizrend (Albania) și a trăit în a doua jumătate a veacului al XV-lea și începutul celui de al XVI-lea. Numele său adevărat este Mehmed bin Abdullah ibn Muhmud. Data nașterii sale se presupune că ar fi între anii 1455 și 1465. După inscripția de pe piatra sa funerară din Prizrend, a murit în 1524/931. A fost secretarul celor doi Mihaloglu Ali-bei și Mehmed-bei, dar el a descris în 15 000 de versuri (*beit*) faptele celui dintâi într-o operă intitulată : *Gazavât-nâme-i Ali bey Mihaloglu (Cronica campaniilor lui Mihaloglu Ali-bei)* ¹¹. Ea a fost semnalată pentru prima oară de istoricul iugoslav Al. Olesnicki care, descoperind două manuscrise ale cronicii lui Suzi Celebi, unul la Biblioteca din Zagreb și altul la Berlin (Preussische Staatsbibliothek) le-a semnalat printr-un articol intitulat : *Suzi Celebi i Prizrena turski pesnik XIV i XV veka* ¹² (*Suzi Celebi și poeme turcești din Prizren în veacurile XIV și XV*). Această descoperire a fost semnalată și la noi de prof. Th. Trîpcea ¹³ care, printre altele, pune în discuție și afecțiunea lui Mihaloglu Ali-bei față de Maria (*Meryem*), fiica unui ban român. Pe baza cronicilor turcești, A. S. Levend reconstituie viața lui Mihaloglu Ali-bei. Printre altele, se arată că acesta „călcase de câteva ori Țara Românească și Moldavia”, participase la expediția din 1462 împotriva Țării Românești, fiind însărcinat cu urmărirea lui Vlad Țepeș (*Kazıklî*) care fugise în Transilvania. După părerea autorului, Țara Românească, după această expediție, a fost anexată Imperiului otoman.

Luînd în discuție afecțiunea deosebită a lui Mihaloglu Ali-bei pentru Maria (*Meryem*), spre deosebire de Al. Olesnicki, A. S. Levend se întreabă dacă nu cumva aceasta ar fi fiica lui Mihail Szilagy, unghiul lui Matei Corvin. Într-adevăr, părerea lui Al. Olesnicki că Maria ar fi fiica lui Radu cel Frumos, domnul Țării Românești (1462—1473), nu este suficient de fundamentată, deoarece acest domn a avut o singură fiică, Voichița-Maria, care a devenit cea de-a treia soție a lui Ștefan cel Mare ¹⁴.

Alte concluzii la care ajunge Al. Olesnicki sînt : „Mihaloglu Ali-bei, comandant de acingii, a terorizat populația creștină pe întreaga linie a

¹¹ Cf. G.O.W., p. 35 (nr. 20).

¹² În „Glasnik Skopskog Naucnog Druztva”, Skoplje, 1934, p. 69—71.

¹³ Th. Trîpcea, *Din cronică rimată a lui Suzi Celebi*, în „Balcania”, V, 1 (București, 1942), p. 431—434.

¹⁴ Cf. N. Iorga, *Istoria românilor*, IV (1937), p. 170—171.

Dunării, începînd din Giurgiu și pînă în Carinthia; a întreprins două incursiuni de pradă la nordul fluviului, dintre care una în Transilvania, la 1460". Și aici se pot aduce unele completări. Din cronica lui Orudj bin Adil¹⁵ rezultă că în 1474/879, întreprinzînd o expediție cu 7 000 de acîngii în Ungaria, Ali-bei atacase cetatea Oradea (*Varat*).

S. A. Levend, bazîndu-se tot pe Orudj, remarcă participarea lui Mihaloglu Ali-bei cu 10 000 de ostași în expediția lui Mehmed al II-lea împotriva Moldovei, din vara anului 1476 (p. 191—192). Tot după Levend, în anul următor (1477/882), Ali-bei trecu prin Țara Românească în țara ungurească „dar nu avu noroc” (p. 192).

Pe baza unui număr considerabil de cronici și istorii turcești, A. S. Levend analizează și trecerea lui Mihaloglu Ali-bei și a altor bei de acîngii, în 1479/884, prin Țara Românească în Transilvania, unde oștile otomane au suferit o mare înfrîngere. De fapt este vorba de bătălia de la Cîmpul Pîinii în 1479.

Ceva mai mult se insistă asupra expediției lui Mihaloglu Ali-bei în Moldova la 1485/890 (p. 190).

Ediția lui A.S. Levend privind cronica rimată a lui Suzi Celebi nu cuprinde toată opera acestui poet, ci numai unele fragmente. Astfel, din 15 000 de versuri (*beit*), aici sînt reproduse numai 1794. Privit în ansamblu, acest poem istoric are mai mult o valoare literară decît istorică. Limba în care a fost scris prezintă o deosebită importanță pentru cercetările lingvistice.

Faptele istorice sînt rediate uneori într-un mod confuz și destul de vag. Adesea, realitatea istorică se pierde în spatele acestor versuri, produse ale unei imaginații aprinse. Toate acestea nu pot însă diminua valoarea acestei opere, care reprezintă un monument de limbă veche otomană altoită pe un fond istoric. În ea se reflectă faptele comandanților de acîngii din dinastia Mihaloglu-ilor, care au avut diverse legături cu țările române în decursul veacurilor al XV-lea și al XVI-lea.

În cele ce urmează dăm în traducere fragmente conținînd știri privitoare la relațiile lui Mihaloglu Ali-bei cu țările române, după ediția lui A. S. Levend.

Bibliografie: S.O., III, p. 114; G.O.R., III, p. 466; G.O.D., I, p. 246; O.M., II, p. 231; G.O.W., p. 34—35.

¹⁵ *Tevarih-i al-i 'Osman*, ed. cit., p. 128—129.

GAZAVÂT-NÂME-I MIHALOGLU ALI BEY

(ed. A. S. Levend, Ankara, 1956)

- 263 Acela ¹ a făcut ca oraşul Varad ² să fie prădat,
Tot el a băgat în ungur zîzanie şi ceartă.
El l-a prins pe Isfiladjoglu ³.
El a făcut ca sangeacul aceuia să fie nenorocit.
El şi-a întins cortul lângă Dunăre (*Tuna*)
Şi sabia sa a lovit în sufletul duşmanului.
Cu corabia sa, acel comandant care cucerise atîtea ţări,
A trecut Dunărea de 330 de ori.
El a aruncat în ţărină onoarea rusului
Şi a distrus idolul ungurului.
Din cauza strălucirii focului său nimicitor
Cei din Ţara Românească şi-au pus în cap ţărină ⁴,
aşa cum face vîntul,
El i-a călcat pe leah şi pe ceh.
De supărare, pămîntul Romei s-a prefăcut în ruină
Din cînd în cînd frîncul, de teama sabiei sale,
Tremura de durere ca frunza de salcie.
Cînd acel erou chema la el oştile,
Veneau acolo pînă şi îngerii nevăzuţi.
- 264 ... Şahul şahilor lumii şi sultanul raialelor,
Dătătorul hranei şi soarele cerului
Aruncase o privire asupra robului său umil,
Îngăduindu-i iarăşi o incursiune în Transilvania (*Erdel*)
- 272 ... Acei ostaşi, asemenea îngerilor cerului, au ajuns la Dunăre.
... Ostaşi au fost rînduiţi pentru marea expediţie sfîntă.
Barca şi corabia au fost trase la mal,
... Cu toţii s-au înşirat pe malul apei curgătoare.
- 273 Iarăşi a încălecat pe cal acel stăpîn al măreţiei.
Şi iarăşi s-au rugat cerului pentru gloria lor.
- 275 Mergînd, s-au aşternut, clocotind, pe drumul Transilvaniei,
În fiecare inimă ardea ca lumînarea dorinţa de a se război.

¹ Mihaloglu Ali-bei, comandant de acingii.

² Varad: Oradea.

³ Isfiladjoglu, „fiul lui Isfiladj”: este vorba de Mihail Szilagy.

⁴ Veche expresie turcă: „Başına toprak koymak”, care reprezintă şi o formulă pentru a implora pace; se întâlneşte foarte rar în vechile texte turceşti (cf. A. S. Levend, *op. cit.*, p. 216).

Pe cînd acei comandanți străbăteau popasuri (*menzil*)
 Mergînd în ținutul Transilvaniei, au prins limbi (*dil*).
 Luîndu-se știri de la acești prinși,
 S-a cunoscut starea nenorocită a ghiaurilor.

<Se descrie înalțarea oștii actingilor în Transilvania, pomenindu-se numele
 unui Iskender Kodja Isa-bei>.

Ostașii s-au împrăștiat prin ținuturi și provincii
 Și s-au năpustit asupra satelor și orașelor și fortărețelor.

<Se descrie apoi sosirea oștii turcești într-o zi de sărbătoare a creștinilor,
 începutul luptei, prinderea de robi și întoarcerea>.

- 295 Să ne dai drumul ⁵ să trecem la ungur
 Lăsînd în Țara Românească și în Rusia jale și necaz,
 Și să ne jertfim pentru sărbătorirea expediției sfinte.
- 299 ... S-a adunat oastea ungurului
 Și vitejii și bravii Țării Românești și ai Rusiei.
 Căpetenia și baș-emirul acestei adunări
 Era sfetnicul și beilerbeul,
 Marele ban Isfiladjoglu Mihail.
 Și banii au străbătut popasuri ca să ajungă la țărîna
 de la picioarele sale.

<Se prezintă personalitatea lui Mihail Szilagy, curajul creștinilor în fața
 turcilor și al acestora în fața creștinilor; urmează apoi descrierea bătăliei>.

- 311 Mihaloglu Ali-bei pehlivanul, care acum devenise ca un
 Rustem ⁶ al lumii
 L-a zdrobit pe dușmanul său ungur.
 Tot el a împrăștiat adunarea celor din Țara Românească
 și a rușilor. .
- 312 Și l-a prins pe Mihail ban cu încă alți 16 bani.
- 313 <Mihail Szilagy și cei 16 bani sînt prinși și prezentați sultanului. Ali-bei
 este lăudat și, în urma acestor fapte, este îmbrăcat cu *hîlat* și i se acordă san-
 geacul Vidin>.
- 315 Un narator credincios care povestește totdeauna așa
 cum se petrec lucrurile
 Și care este scribul liber al stăpînului de *liva* ⁷

⁵ Autorul se adresează Dunării, în numele ostașilor.

⁶ *Rustem*: erou legendar în mitologia persană.

⁷ *Liva*: steag, drapel, provincie (*sandjak*).

Și care mai înainte a descris în versuri unele expediții sfinte,
Spune că în Țara Românească se afla un ban
Care avea în mîna sa multe ținuturi și orașe
Și avea oști nenumărate în corturi
Și comori pregătite cu multă trudă.
Acest ban avea o fată, ca Fecioara Maria⁸,
Care stătea ascunsă ca Mesia în perlele minunate.

316 <Se descrie viața Mariei într-o cetate asemănată cu o colivie>.
326 <Despre vitejiile lui Hasanbeiglu, Isa-bel, Malkocioglu și Evrenosoglu,
Turhanoglu, Omer-bel etc.>.

332 El ⁹, înfrângînd oștile Moldovei (*Bogdan*) și ale
Țării Românești (*Eflak*),
A impus la haraci pe fiecare dintre ele.

334 <Vorbindu-se mai departe de oștile lui Mihaloglu Ali-beli se spune> :

El și-a strâns oastea
Și dacă cel drept îi va îngădui,
Va trece în Țara Românească și în Rusia.
Și va face incursiuni, din toate părțile, asupra ungurilor.

<Descriindu-se frumusețea Mariei se spune> :

345 Acest suflet ¹⁰ a fost dăruit lumii,
Iar reședința ei favorită este Țara Românească,
Cea mai mare parte a aceluia pământ e în mîna tatălui ei.
Și era ținut bogat și vilaiet înfloritor;
Dar poporul de acolo, hei, credinciosule, trăiește cu
frică față de el,
Căci zăngănitul sabiei sale nu-i lasă pe locuitori
să doarmă
Și liniștea adunării sale se schimbase în geamăt,
Iar peste toate satele și orașele căzuse nenorocul ...

⁸ In text : *Meryem*.

⁹ Este vorba de sultanul Mehmed al II-lea.

10 Maria.

I D R I S B I T L I S I

Cunoscut ca unul dintre marii istoriografi otomani, Idris este fiul șeihului Husam ed din Ali, originar din Bitlis, oraș în Anatolia răsăriteană, de unde provine și porecla sa de Bitlisi (*din Bitlis*). Data nașterii lui Idris Bitlisi nu se cunoaște, dar se presupune că s-a născut pe la mijlocul veacului al XV-lea.

După ce a slujit o vreme la curtea lui Iakub-bei, fiul lui Uzun Hasan, principe de Akkoyunlu, Bitlisi, la venirea dinastiei Safevizilor în Iran, a plecat de acolo, refugiindu-se în Imperiul otoman, sub sultanul Baiazid al II-lea (1481—1512). Pentru cunoștințele sale în diferite domenii, Bitlisi a fost apreciat de acest sultan, iar apoi a câștigat și încrederea sultanului următor, Selim I (1512—1520), alături de care a participat la campaniile din Orient împotriva Iranului și Egiptului. A murit în noiembrie 1520 (zil-hidjge 926), fiind înmormântat la Istanbul.

Idris Bitlisi a scris mai multe lucrări din diferite domenii (comentarii religioase, despre morală, politică ș.a.), dar a rămas consacrat printre marii istoriografi otomani prin opera sa în limba persană, intitulată *Heşt Behişt* (*Cele opt paradisuri*), care cuprinde istoria a opt sultani, de la Osman I, până la moartea lui Baiazid al II-lea (1512), respectiv urcarea pe tron a lui Selim I. Originalul persan este o cronică rimată avînd 80 000 de versuri.

După cum arată Bitlisi însuși în introducerea la cronică sa, a scris-o la cererea lui Baiazid al II-lea, în 1502/908, terminînd-o după doi ani și jumătate. Pe lângă titlul persan *Heşt Behişt*, această operă poartă și un titlu arab : *Kitab-es-sîfat es-semaniye fi ahbar-î Kayasiret-ül-Osmانيye* (*Cartea privind virtuțile celor opt sultani în culegerile despre împărații otomani*).

Fiecare din cele opt *Paradisuri* cuprinde istoria domniei unui sultan și este împărțită într-o serie de subdiviziuni ca : *tali'a* (prolog), *mukaddima*

(introducere), *destan* (epopee), *hatime* (încheiere) ș. a., ceea ce reprezintă de fapt sistematizarea fiecărei domnii pe diferitele ei aspecte. Pentru alcătuirea acestei opere Bitlisi a folosit toată bogăția cunoștințelor sale privitoare nu numai la istoria propriu-zisă a Imperiului otoman, ci și la istoria Orientului islamic în general, descriind în capitole speciale faptele contemporanilor din Orient ai sultanilor otomani.

De aceea *Heşt Behişt* constituie un izvor prețios atât pentru istoria otomană cât și pentru cercetarea diverselor aspecte ale istoriei Orientului islamic, mai cu seamă sub raport politic și militar. Bogăția de informații este însoțită și de o mare varietate în forma de expunere, Bitlisi folosind aici toată diversitatea figurilor de stil caracteristică limbii persane. Din acest punct de vedere, stilul este întrutotul subordonat scopului urmărit de autor, anume de a aduce laude faptelor sultanilor de pînă la Baiazid al II-lea.

Dat fiind că Bitlisi nu indică izvoarele pe care le-a folosit în opera sa, identificarea lor rămîne încă o problemă de viitor. Multe din relatările sale corespund cu informațiile cuprinse în cronicile lui Aşîk-paşa-zade și Neşri, dar unele relatări nu se găsesc în alte izvoare narrative. În orice caz, se poate presupune că, în calitatea sa de istoriograf oficial al sultanului Baiazid al II-lea, desemnat pentru alcătuirea unei istorii otomane, Bitlisi a avut la îndemînă multe izvoare necunoscute astăzi, care fie că au dispărut, fie că n-au fost încă descoperite.

O primă traducere turcească a acestei cronici îi aparține lui Kemal-paşa-zade, iar a doua a fost făcută la cererea sultanului Mahmud I, în anul 1733 (1146) de către Abdulbaki Sa'di, unul dintre scribii divanului imperial, care a fost și defterdar de Hotin. Ea este însă incompletă, cuprinzînd numai pe primii șase sultani.

Continuîndu-și opera, Bitlisi a descris și faptele sultanului Selim I într-o altă cronică intitulată *Selim-name*, din care însă, după moartea sa, nu s-au găsit decît cîteva fragmente. De aceea, fiul său Ebul-Fazl Mehmed, a reluat-o și a completat-o cu relatări proprii.

Opera istorică a lui Bitlisi a folosit ca izvor pentru o serie de cronicari de mai tîrziu cum sînt : Sa'adeddin, Ali, Kodja Husein, Solakzade ș.a., care citează adeseori pasaje întregi din *Heşt Behişt*. Atît această cronică cît și *Selim-name* se găsesc în diverse copii complete sau incomplete în numeroase biblioteci din Europa și Turcia. Nici unul din manuscrise nu a văzut însă lumina tiparului, deși publicarea lor ar fi prezentat importanță, dat fiind că opera lui Bitlisi tratează cu multe amănunte pătrunderea turcilor osmanlii în Peninsula Balcanică.

Traducerea extraselor alăturate privind istoria țărilor române s-a făcut după versiunea turcă incompletă a lui Abdalbaki Sa'di, folosindu-se un microfilm aflat la Biblioteca Centrală de Stat a Republicii Socialiste România¹, sub cota Mf. II. 26.

Bibliografie: *O.M.*, III, p. 6–8; *E. I.*, I, p. 715 (ed. engleză); *G.O.W.*, p. 45–49 și *I.A.*, V/2, p. 936; „Der Islam”, XI, (1921), p. 42 și urm.; Mehmed Şücrü, *Das Heßt Bihişt des Idris Bitlisi*, în „Der Islam”, 19, 1931, p. 131–157.

¹ Microfilmul (de pe manuscris) obținut, având unele omisiuni și nefiind paginat, s-a convenit o paginare arbitrară pentru orientarea mai ușoară în lucrare.

HEȘT BEHIȘT

(Biblioteca Centrală de Stat a Republicii Socialiste România, microfilm II, 26)

f. 133 v. <În legătură cu ocuparea Galipolei de către Suleiman pașa, fiul lui Orhan, se spune> :

Se știe că < Galipoli > este locul de trecere între Marea de Rum ¹ și Marea de Firenk ² și apoi se leagă de Marea din nord ³. Galipoli se află între două mări care încep de la trecătoarea din Istanbul și merg apoi spre sud și vest. În acest golf (*haliç*) se întâlnesc două mări uriașe. În partea de nord și răsărit se află orașul Constantinopol (*Kostantiniyye*), apoi părțile Kaffei și Crimeii, pînă la hotarul Țării Românești (*Eflak*) și se sfîrșește în părțile rusești ; între ele ⁴ se află o cale lungă de trei zile de mers pe uscat, încît este o limbă de mare lungă de 60 de mile ⁵. Negustorii și caravanele orașelor din Arabia și Persia, ca și cele din ținuturile Rumeliei și Ungariei și Țării Românești și Moldovei (*Bogdan*) și cehe și leșești trec prin trecătoarea mai sus-amintită.

... Cucerirea părților orașelor ghiaure fiind norocul vestitului șehzade ⁶ cel fericit, timp de șase ani la rînd a stat el de sine stătător în acel eilaiet ⁷, cu dragoste și credință, și a supus ținuturile care aparțineau căpeteniilor (*kayser*) lărgind mereu în timpul acesta pămîntul islamic ... și glasul lui, curajos a ajuns pînă acolo încît a devenit vestit în toate țările ghiaure, iar marile sale merite ostășești pe cîmpurile de luptă s-au răspîndit printre demnitarii și purtătorii de glorie, astfel încît, de teama sabiei sale cuceritoare de țări s-a răsucit gîtul legat al celor din țările ghiaure. De aceea, regii și capii celor ce s-au răscurat în țările rusești și ungurești, și cei din Laz și din Țara Românească și cei din ținuturile frînce (*Firenk*) și bulgare s-au grăbit să arunce de aproape și de departe priviri asupra acelui viteaz în lupte. ...

¹ Marea de Rum : „Marea grecească”, probabil Marea de Marmara sau Marea Egee.

² Marea de Firenk : „Marea frîncilor”, probabil Marea Mediterană.

³ Marea din nord : Marea Neagră.

⁴ Între cele două mări, Marea Neagră și Marea Mediterană.

⁵ Marea de Marmara.

⁶ Suleiman, fiul lui Orhan.

⁷ Eialet (sau vilaiet) : provincie, ținut în Rumelia.

f. 153 r.

POVESTIREA A CINCEA

<Se arată că după căderea Filipopolului (*Filibe*) sub turci, stăpînul acestei cetăți s-a refugiat la despotul Serbiei, îndemnîndu-l pe acesta să pornească împotriva lui Lala-Şahin ⁸ care îi luase cetatea>.

De aceea, zelul ignoranței acestuia devenind un pretext de ocrotire și de respect față de mai sus-amintitul <stăpîn al Filipopolului>, acesta s-a unit și s-a înțeles cu el și a făcut înțelegere și a jurat, cu toate căpeteniile și cu toți tiranii ghiaurilor din țările Bosniei și Țării Românești ⁹, precum și cu cei din ținuturile ungurești, să se apare de luptătorii musulmani și să le poarte dușmănie și, nimicindu-i de tot pe musulmani, să-și sprijine propria credință, care nu folosește la nimic, și să ajute datinile lor rătăcite. Încercîndu-se în putința lor și bizuindu-se pe puterea lor ei au crezut că este un lucru ușor să-l înlăture pe Lala-Şahin din Rumelia. Dar rătăciții aceia nu știau că marele sprijin al lui Allah și ocrotirea sa puternică sînt de partea luptătorilor și credincioșilor și că îi însoțesc și sînt cu ei. Pe scurt, în anul 766 al Hegirei ¹⁰, despotul cel mai sus-amintit ¹¹ i-a întîmpinat pe toți regii (*mülük*) țărilor ghiaure și pe ostașii rătăciți și în număr mare și, pregătindu-i asemenea cerului rotitor, au pornit cu gîndul de a-i nimici de tot pe credincioșii din Rumelia și de a face ca oastea sultanului să treacă în Anatolia.

<În continuare, se descrie înfrîngerea oștilor creștine la Marița de către Hagi-İlbeki ¹², fără a se mai aminti de români>.

f. 161 r.

<Vorbînd de cucerirea Adrianopolului și de transformarea acestui oraș în reședința de guvernare a Imperiului otoman în formare, se spune mai departe> :

În privința cîrniei și a grăsimilor, nu duce lipsă de loc și nu se ivesc greutăți, deoarece în partea sa nordică se află vilaieturile Moldovei (*Kara-Bogdan*) și Țării Românești (*Eflak*) și *Deşt-i Turkestan-i. Mongolistan* ¹³.

f. 171 v.

... Pe scurt, în anul 777 al Hegirei ¹⁴, el ¹⁵ a pornit din Brusa, reședința de țară, și, plecînd cu gîndul de a face o expe-

⁸ Lala-Şahin, dascălul sultanului Murad I și unul dintre primii beilerbel otomani în Rumelia.

⁹ Coincide cu domnia lui Vladislav I (Vlaicu) (1364—1377).

¹⁰ 28 septembrie 1364—17 septembrie 1365.

¹¹ Lazăr, despotul Serbiei.

¹² Hagi-İlbeki, una din căpeteniile primilor turci care au trecut în Rumelia.

¹³ *Deşt-i Turkestan-i Mongolistan*; cîmpiile kîpceace și ale Crimeii.

¹⁴ 2 iunie 1375—20 mai 1376.

¹⁵ Sultanul Murad I (1359—1389).

diție sfântă (*gaza*), a trecut marea spre părțile Nicopolei și Silistrei din țara ghiaurului cu numele de Şişman (*Susmanos*)¹⁶ care se numără printre căpeteniile mari (*mülük-i izam*) din ținuturile ghiaure, și s-a îndreptat în țara celui mai sus-amintit.

- f. 194 v. <Mai departe se arată că Şişman s-a supus, dar după anul 788 al Hegirei¹⁷ el s-a răsculat din nou, supunându-se însă iarăși lui Ali-paşa>¹⁸.

Dar când padişahul (*şehriar*), purtător de zel, spre a feri serhatul islamic de ivirea unor fapte rele, a cerut cetatea Silistrei care făcea parte din stăpînirile lui Şişman (*Susmanos*), pentru a așeza acolo pe ostașii credincioși, atunci sus-numitul primind aceasta cu bucurie în fața slujbașilor (*nuvvab*) sultanului, a fost desemnat Ali-paşa pentru luarea în stăpînire și proprietate a cetății mai sus-amintite. Dar îndată ce Şişman a primit învoire de a se întoarce din tabăra împărătească și îndată ce a intrat în țara sa, el s-a dus la Silistra și a întărit foarte mult cetatea aceea. Cu toate că Ali-paşa a trimis oameni, totuși el (Şişman) a dat răspuns de jale celor care s-au dus la el.

<Ali-paşa face cunoscut sultanului cum stau lucrurile, iar acesta îi trimite din nou în expediție>.

- f. 195 r. Ali-paşa a fost numit din nou, cu emirii și cu o ceată din oastea purtătoare de semne de victorie, ca să supună întreg vilaietul său și toate cetățile sale și tot ceea ce mai avea acel ghiaur nerecunoscător față de binefacere și care și-a călcat legămîntul.

- <De astădată provincia lui Şişman a fost supusă în întregime, iar el a fost iertat din nou. Mai departe, se arată dorința sultanului de a se răzbuna pe despoții Serbiei și Bosniei și răminerea lui Murad la Adrianopol în iarna anului Hegirei 791¹⁹, pentru a porni în expediție primăvara>.

- f. 199 r. De asemenea, pricina dușmăniei și îndărătniciei regilor (*mülük*) din celelalte țări față de musulmani fiind uneltririle celor două căpetenii²⁰, împărății frînci (*selatin-i Firenk*) și ungurii și cei din Țara Românească (*Eflak*)²¹ și din Albania (*Arnavut*), ca și cei ai neamurilor slave (*akvam-i sakallübe*),

¹⁶ Alexandru Şişman, țarul Bulgariei răsăritene (1371–1393).

¹⁷ 2 februarie 1386–21 ianuarie 1387.

¹⁸ Ali-paşa (m. 1406), mare vizir otoman, fiul lui Djandarlı Kara-Halil.

¹⁹ 31 decembrie 1388–19 decembrie 1389.

²⁰ Despoții Serbiei și Bosniei.

²¹ Mircea cel Bătrîn (1386–1418).

care acum sînt numite leah (*Leh*) și ceh (*Ceh*), s-au unit cu toții ca să-i ajute și pregătind de la padișahii neamurilor din împrejurimi un număr de 200 000 de ostași necredincioși, demni de infern, precum și unelte de împotrîvire și dușmănie, au înălțat la ceruri steagul miniei și al dușmăniei.

<Urmează descrierea pregătirilor pentru bătălia de la Kosovo din anul 1389>.

f. 202 v. Pe scurt, Vilk-oglu ²², fiul surorii lui Laz<ăr>, era viteazul acelor cete cu credința rătăcită și se deosebea prin suita sa numeroasă. Printre regii ghiauri care s-au adunat se aflau : craiul Bosniei și stăpînul (*hakim*) Albaniei (*Arnavut*) și căpetenia (*sipehsalar*) oștii frînce (*Firenk*), precum și căpeteniile moldovenilor (*Bogdan*) ²³ și celor din Țara Românească (*Eflak*) și ale ungarilor (*Üngürüs*). El și-a arătat curajul, zicînd că pe cîmpul de bătălie el singur, numai cu cei din suita sa, se va lupta în persoană cu padișahul. De asemenea, la adunarea ghiaurilor și Laz<ăr> a spus : „Oricine îl va prinde și îl va aduce pe padișahul musulmanilor, îi voi da pe fiica mea și zece cetăți, împreună cu supușii din ele”.

De asemenea și craiul Bosniei s-a hotărît să dea cinci cetăți cu supușii și cu împrejurimile lor. Și fiecare dintre ceilalți regi ghiauri au jurat să facă diferite feluri de binefaceri.

<Se arată mai departe că Laz-oglu a stat în centrul oștii creștine, iar f. 206 r. Vilk-oglu s-a așezat pe aripa dreaptă>.

Pe craiul Bosniei și pe Levend-oglu ²⁴, împreună cu călăreții de credință rătăcită (*sipah-kemrah*) ai acelei țări, i-a numit în partea stîngă, iar pe căpeteniile (*sanadid*) ungurești și ai Țării Românești și pe cele albaneze și cehe și leșești, luîndu-le pe cele două aripi frînte ale sale, i-a dus pe toți afuriși cei plini de încăpăținare și de ură și doritori de vărsare de sînge ca să ciocnească cu musulmanii paharul colorat cu băutură.

<Mai departe se descrie bătălia de la Kosovo și înfrîngerea coaliției europene, fără a se mai aminti în mod special de români>.

²² Vilk-oglu : probabil Marko Kravevici, fiul lui Vukașin (1371—1394).

²³ Evenimentele descrise s-au petrecut în timpul lui Petru I Mușat (1374—1391).

²⁴ Neidentificat.

- f. 223 v. <Aducându-se laude anilor de domnie ai sultanului Baiazid Fulgerul (1389—1402) se spune> :

Atunci cînd regii ghiaurilor și ai celor din neamurile necredincioșilor, ajutîndu-se unii pe alții, se gîndeau să facă rău și să provoace pagube, el a găsit potrivit să pornească în părțile frîncului (*Firenk*) și ale Ungariei (*Üngürüs*) și ale Țării Românești (*Eflak*) și să se lupte cu regii lor.

- f. 226 r. ...De asemenea și Firuz-bei²⁵, la rîndul său, împreună cu oștile nenumărate aflate pe locul din fața Țării Românești, a trecut fluviul Dunărea (*Tuna*) și, după multe lupte cu dușmanii credinței islamice, a luat bani (*nukud*) și felurite lucruri și nenumărate prăzi și a prins în robie nespus de mulți feciori destoinici și multe fiice cu înfățișare frumoasă, alegînd a cincea parte (*hums*) pentru sultan...

- f. 230 v. POVESTIREA A PATRA. DESPRE PLECAREA MĂRIEI SALE SULTANUL CEL MAI SUS-AMINTIT²⁶ SPRE KASTAMONU²⁷ ȘI DESPRE ÎNTOARCEREA SA DIN PARTEA ACEEA ȘI PLECAREA SA ÎN ȚARA ROMÂNEASCĂ CU GÎNDUL SĂ FACĂ O EXPEDIȚIE SFÎNTĂ ȘI DESPRE FAPTUL CĂ OASTEĂ ISLAMICĂ, AVÎND NQROC ȘI OBȚINÎND BIRUINȚĂ, S-A SĂTURAT DE PRĂZI ȘI DE ROBI, PRECUM ȘI DESPRE ACEEA CĂ DOMNUL (*HAKIM*) ȚĂRII ROMÂNEȘTI²⁸, PRIMIND SUPUNEREA, A ÎNTĂRIT LEGĂMÎNTUL ȘI ÎNȚELEGEREA SA

<La începutul capitoulului se arată că în Anatolia, fiind așîțați de principii de Aydın, Menteşe ş.a., Kötürüm Baiazid²⁹ și urmașul său Isfendiar³⁰, principii de Kastamonu, au început să atace posesiunile sultanului Baiazid İldırım, iar acesta se îndreaptă spre Kastamonu pentru a-l supune>.

- f. 231 r. Dar după aceea, emirii mari de la hotarul Rumeliei au făcut *arz* la scara împărătească precum că tocmai atunci hainul mai sus-amintit (Kötürüm Baiazid), prin știri mincinoase și prin vorbe așîfătoare, l-a întors din calea ascultării pe domnul (*hakim*) Țării Românești care de multă vreme se afla în ascultare față de sultanul islamic, prin supunere față de oaste și prin primirea plății tributului (*gizie*), și că l-a îndemnat să prade și să devasteze unele locuri din Rumelia, aflate în vecinătatea sa și că acest rebel cu credința deșartă, la rîndul său, datorită neștiinței sale depline, adunînd oaste mare, a devastat

²⁵ Firuz-bei, unul dintre demnitarii otomani din Rumelia; a căzut la Ankara în 1402.

²⁶ Baiazid İldırım (Fulgerul).

²⁷ Kastamonu, emirat turc în Anatolia, cu capitala Sinope.

²⁸ Mircea cel Bătrîn.

²⁹ Kötürüm Baiazid („Baiazid cel Șchiop”), principe de Kastamonu.

³⁰ Isfendiar (m. 1443), fiul și urmașul lui Baiazid Kötürüm.

*Kazanovasi*³¹ și că dintre musulmani unii au fost făcuți martiri. De aceea, fiecare dintre ei (*emiri*) a fost numit în câte un loc pentru a se apăra de cel cu credința deșartă și demn de infern. La rîndul său, și sultanul cel cu credința dreaptă, prin ilustra poruncă a șeriatalui și prin sentința religioasă (*fetva*) purtătoare de înțelepciune și noroc, a dat întîietate, față de plecarea în Kastamonu, întăririi hotarului islamic și înlăturării supărărilor pricinuite de necredincioșii cei plini de ură și, cu foarte mare iuteală și mișcare, parcurgînd întocmai ca un fulger menziliuri și popasuri, pe uscat și pe apă, a descins, în scurt timp, împărătește în capitala împărăției, Adrianopol, strîngîndu-și oștile sale, iar de acolo, pornind cu steaguri și cu alaiuri, mai marii care îl însoțeau au cuprins văzduhul. A fost emis firman semnat pentru ca așingii oștii din Rumelia să pornească din toate părțile atacul asupra Țării Românești. Și emirii și ostașii Rumeliei și Anatoliei, întîlnindu-se la Adrianopol, au tulburat cele două rîuri Tundja și Marița (*Meridj*) care se unesc în mijlocul orașului.

...Cu această măreție și cu această splendoare și cu aceste oști numeroase, padișahul acela plin de zel s-a îndreptat spre malul fluviului Dunărea ca să lovească Țara Românească din față și să ia în robie pe ghiaurii aceia răzvrătiți și plini de uneltiri și, trecînd ca zefirul dimineții, împreună cu animalele, peste apa aceea ca o picătură din mare, au întins steagurile peste veșnica tiranie a acelor nenorociți din Țara Românească (*Eflak*) și, prin steagurile purtătoare de glorie ale sultanului cel norocos al orizonturilor și prin lumina drapelelor purtătoare de victorie ale Islamului, au pus capăt prigoanei din partea ghiaurilor. Pentru fiecare locuință a musulmanilor prădată de către ghiaurii cei răufăcători, luptătorii credinței și gazii au pîrjolit cu focul câte un oraș din ținuturile ghiaurilor, iar trupurile lor rele, demne de infern, le-au dat pradă săbiilor și au distrus țara aceea necredincioasă, devastînd-o și jefuind-o și luînd robi. Au ajuns chiar într-un loc unde un domn (*hakim*) cu sfîrșit nenorocit, pe nume Mircea (*Emirji*)³², încrezîndu-se în munții (*ğibal*) cei tari și greu de pătruns, se pregătise în acel ținut nenorocit și-și rînduise propria sa oaste purtătoare a

³¹ În alte izvoare *Kartnovasi*.

³² Mircea cel Bătrîn.

stelei nenorocirii pentru a aştepta ajutorul celorlalţi regi (*mülük*) şi stăpîni (*hükkiâm*) şi se întărise în acel loc muntos şi primejdios şi, ascultînd de gîndul său rătăcit, avusese curajul să se lupte cu gaziii purtători de glorie. Dar, datorită credinţei ferice a musulmanilor şi ajutorului bun al lui Allah, neputînd să se mişte cu nici un pas, luptătorii credinţei, întocmai ca uraganul de la sfîrşitul lumii, distrugător de popoare necredincioase, au măturat ca vîntul munţii (*güh*) pe care se bîzuiau acei rebeli, precum şi acele născociri ale lor căroră le spun grote (*magarat*) şi, într-o clipă, leii luptei celei sfinte au pus mîna şi i-au apucat pe necredincioşii adunaţi pe cîmpul de bătălie şi au trecut prin săbiile lor împodobite pe toţi ostaşii ghiauri şi pe toţi pedestraşii şi călăreţii răufăcători. Şi sus-numitul Mircea (*Emirhi*)³³ care era căpetenia lor (*serhail*), cu mii de viclenii şi înşelăciuni a plecat în grabă de pe cîmpul pieirii şi cu inima zdrobită a fugit într-altă parte. El s-a căit de faptele nepotrivite pe care le-a făcut, distrugînd el însuşi temelia ţării sale şi a norocului său.

- f. 232 r. Începînd din nou să prezinte rugăminţile sale umile şi cererea de reînnoire a legămîntului (*tedjdid-i ahâ*) de slujire, el a trimis soli (*resail*) spunînd că aţîţările şi indemnurile uneltitorilor au fost pricina diferitelor sale fapte rele şi ale răscoalei sale şi făcînd cunoscut naibilor (*nuvvab*)³⁴ fericiţi <ai sultanului> precum că dacă la sfîrşitul scrisorii (*name*) sale se va trage cu condeiul iertării greşelilor, atunci va înapoia toate lucrurile prădate din ţinuturile islamice, iar pe cele care au dispărut le va plăti cu un preţ mai mare şi de asemenea va aduce, an de an, la vistieria împărătească, mărit (*ez'af-ve muza'af*) tributul fixat (*ğizie-i mukarrere*). De asemenea şi-a luat asupra sa obligaţia să trimită, ori de cîte ori vor avea loc expediţii, şi propria sa oştire spre a sluji pe lîngă luptătorii credinţei. Demnitarii împărăţiei mijlocind şi cerînd îndurare, acel sultan (*şehriar*) milos, la rîndul său, primind, cu condiţiile mai sus-amintite, rugămintea sus-numitului şi făcînd potrivit cuprinsului vorbeii celei drepte... a îngăduit ca sus-numitul, prin întărirea legămîntului său de supunere, să-şi conducă treburile şi i-a arătat îngăduinţa de a se întoarce pentru a-şi

³³ Recte : *Emirği*.

³⁴ *Nuvvab* (pluralul de la *naib*) : ajutor de cadîu ; aici în sens de demnitar otoman.

îndrepta greșelile. De asemenea, dîndu-se învoire împărătească pentru ca ceata de ostași să se întoarcă la locuințele lor cu nenumăratele prăzi luate din Țara Românească, padișahul cel zelos, la rîndul său, a trecut în grabă marea și s-a întors plin de fericire la reședința țării, Brusa, pentru a se pregăti împotriva principelui de Karaman, Ali-bei³⁵, care, călcînd legămîntul și obligațiile sale, se răsculase și se răzvrătise.

f. 233 r. ... Pe scurt, sultanul acela purtător de glorie³⁶, fiind cu totul fără griji în clipa plecării în expediția împotriva Țării Românești, îl lăsase pe Timurtaş-bei³⁷ ca serdar al Anatoliei și-l pusese să stea la Ankara.

<Se arată mai departe că în acest timp principele de Karaman, atacînd posesiunile lui Baiazid, îl luase prizonier și pe Timurtaş-bei>.

În sfîrșit, cînd a început să se răspîndească în popor, din zi în zi, zvonul precum că acel sultan gaziu, cu ajutorul prea înaltului Allah, a obținut victorie și a făcut cuceriri în expediția din Țara Românească, <Ali-bei l-a pus în libertate pe Timurtaş-bei. Urmează descrierea campaniei lui Baiazid împotriva principelui de Karaman și supunerea acestuia>.

f. 249 v. <Se arată că în anul Hegirei 797³⁸, Baiazid a asediat Constantinopolul timp de vreo șapte luni, iar la cererea de ajutor a împăratului bizantin, Papa a inițiat o cruciadă împotriva turcilor>.

... Papa cel nenorocit³⁹, la rîndul său, exagerînd foarte mult, i-a îndemnat pe craiul cel rătăcit⁴⁰ și pe ceilalți regi ghiauri să meargă, potrivit credinței lor, împotriva musulmanilor, iar craiul cel necurat, de asemenea, înțelegîndu-se cu regii ghiauri și împreună cu toți adepții săi din orașele mari, a pregătît vreo 130 000 de viteji pentru a porni împotriva musulmanilor. Împreună cu celelalte căpetenii de ghiauri și dușmani, înălțînd împotriva musulmanilor steagul răscoalei și al răzvrătirii, ei au trecut fluviul Dunărea, mergînd pe drumul din Țara Românească, și au asediat mai întîi orașul Nicopol, unul din orașele ținuturilor islamice aflate în calea lor, și au început să-l bată zi și noapte cu tunurile.

³⁵ Ali-bei (sau Alaeddin-bei), principe de Karaman, emirat în Anatolia.

³⁶ Baiazid Fulgerul.

³⁷ Timurtaş-bei (Kara-Timurtaş-bei), unul dintre primii beilerbei otomani în Rumelia.

³⁸ 27 octombrie 1394—15 octombrie 1395.

³⁹ Bonifaciu al IX-lea (Pietro Tomacelli) (1389—1404).

⁴⁰ Sigismund de Luxemburg (1387—1437), rege al Ungariei.

«Urmează descrierea bătăliei de la Nicopol, fără a se aminti de români».

f. 324 r. POVESTIREA A DOUĂZECI ȘI CINCEA. DESPRE FAPTELE SULTANULUI MEHMED ⁴¹ CARE S-AU ÎNTÂMPLAT CU PRINCIPII (*MÜLÜK*) GHIAURI ȘI MUSULMANI DE LA ANUL 808 ⁴² ȘI PÎNĂ ÎN CURSUL ANULUI 810 ⁴³ ȘI DESPRE EXPEDIȚIA SFÎNTĂ (GAZA) ÎN ȚARA ROMÂNEASCĂ ȘI DESPRE PRIMIREA ȘI CUCERIREA VILAIETULUI DJANIK ⁴⁴ ȘI SAMSUN ⁴⁵, PRECUM ȘI DESPRE SCOATEREA NEAMULUI TĂTĂRESC CARE STĂTEA DE MULTĂ VREME ÎN ANATOLIA ȘI AȘEZAREA LUI ÎN RUMELIA

f. 324 v. Pe scurt, cînd sultanul Mehmed cel plin de virtuți (*hisal*) a stat o vreme, în anul 810, în Anatolia ca să îndrepte faptele greșite și uneltirile, precum și purtările rele și îndărătnice ale lui Karamanoglu ⁴⁶, atunci, potrivit cuprinsului vorbei celei înțelepte . . . , domnul (*hakim*) Țării Românești ⁴⁷, care era tributarul (*haradĵgûzar*) dinastiei împărăției otomane, a atacat hotarul Rumeliei și, împotrivindu-se sultanului islamic și călcîndu-și legămîntul și supunerea sa, a arătat prietenie față de principele (*hakim*) de Karaman și, trimițînd soli (*mîraselat*) pentru înțelegere și pentru legături de prietenie, s-au unit în vorbe între ei. Ca urmare, sultanul cel neobosit, întorcîndu-se cu fericire din expediția împotriva Karamanului, a trecut fără zăbavă în Rumelia și, cinstind cu persoana sa reședința împărăției, Adrianopol, a pornit să-l pedepsească pe domnul (*hakim*) Țării Românești și să se răzbune pe acel ghiaur care tăgăduiește binefacerea. Plecînd la Dunăre cu spahiii luptători pentru credință, chiar atunci au fost emise porunci, de care ascultă toată lumea, către principii (*mülük*) și stăpînii (*hükkiâm*) țărilor islamice ca să vină la această expediție sfîntă. De asemenea și lui Isfendiar bei, principele de Kastamonu, i s-a trimis o scrisoare împărătească, cu un sol anume, ca să ia parte el însuși la această expediție sfîntă, împreună cu oștirea sa bine pregătită, iar dacă are un motiv întemeiat, atunci să-și trimită feciorul. Sus-numitul principe avînd asemenea motive, a trimis în slujba (*mülazemet*) sultanului, pentru a se supune firmanului

⁴¹ Mehmed I Celebi (1413–1421).

⁴² 29 iunie 1405–17 iunie 1406.

⁴³ 8 iunie 1407–26 mai 1408.

⁴⁴ *Djanik*: ținut în Anatolia.

⁴⁵ *Samsun*: provincie și oraș în Anatolia.

⁴⁶ *Karamanoglu*: Mehmed-bei al II-lea.

⁴⁷ Mircea cel Bătrîn.

f. 325 r. împărătesc, pe fiul său, Kasım-bei, cu oaste bine pregătită. Această slujbă pricepută a fost foarte bine primită de sultan (*humaiun*). Pe gaziile spahii și pe ostașii purtători de noroc i-au pornit îndată de pe malul Dunării înăuntrul Țării Românești. Deși, din pricina răutăților și a îndârjirii domnului Țării Românești, era de așteptat ca el să iasă înaintea oștii islamice, cu toate acestea sus-numitul s-a căit de afuriseniile săvârșite și nearătînd, în nici un loc, oștii islamice față sa neagră, s-a ferit să vină față în față și, plecînd, s-a ascuns în munți grei de pătruns și în locuri prăpăstioase. Cînd ostașii gazii, săturîndu-se de diferite feluri de prăzi, s-au întors la tabăra (*muasker*) împărătească cu nenumărate avuții și cu robi nesfîrșiți, atunci sus-numitul voievod, după ce țara sa a fost ruinată prin distrugerea locuințelor și nimicirea sufletelor și prin devastări și omoruri, căîndu-se de înțelegerea sa cu capii uneltitorilor și părăindu-i rău de faptele sale nedemne de mai înainte, a cerut din nou iertare prin prezentarea scuzelor sale și a cererii de îndurare și, aducînd fel de fel de pretexte, a cerut mijlocirea demnitarilor împărăției și s-a înjosit, umilîndu-se în fel și chip. De asemenea, împreună cu tributul (*gizie*) său pe trei ani, pentru vistieria sultanului, trimițînd sol, el a arătat, prin diferite feluri de scuze, supunere și ascultare ca și mai înainte și, față de demnitarii împărăției, a luat asupra sa plata haraciului, fixat mai înainte, și îndeplinirea de felurite slujbe, mai multe ca de obicei. De asemenea, a trimis la curtea cea ocrotitoare a lumii și pe Arab-bei ⁴⁸ care, fiind unul dintre slujbașii apropiați ai lui Musa-bei, fugise mai înainte în Țara Românească, rugîndu-se totodată să fie iertate vinovățiile din trecut ale acestuia. Sultanul Mehmed cel virtuos, la rîndul său, arătînd iarăși milă și înțelepciune, a întărit și a reînnoit legămîntul și înțelegerea și, după fixarea haraciului care urma să fie trimis în fiecare an din Țara Românească, a tras cu condeiul iertării peste hîrtia (*djeride*) care cuprindea crimele din trecut ale acestuia. Apoi, întorcîndu-se, cu oastea victorioasă și sătulă de prăzi și cu mulțumire deplină, în capitala sultanatului, Adrianopol, s-a așezat pe tronul său aducător de mare noroc.

⁴⁸ Corect : Azeb-bei.

- f. 327 v. ... Cadiul Bedreddin ⁴⁹, știind că, din cauza legăturilor sale cu erezia (*elhad*) lui Mustafa ⁵⁰, care era discipolul său, va fi fără îndoială nevoie să fie lovită și starea sa proprie, a fugit, de aceea, în mare grabă din *Iznik*. Mergând la Isfendiar-bei principe de Kastamonu, și nepoposind nici acolo, s-a urcat în corabie și, trecând prin Marea Neagră (*Kara-Deniz*), a ales vilaietul Țării Românești, deoarece mai înainte, prin mijlocirea lui Musa Celebi ⁵¹, avusese prietenie cu domnul (*hakim*) Țării Românești. În tot cazul, datorită originii sale și punând alături
- f. 328 r. erezia sa și discuțiile sale cu ghiaurii, sus-numitul domn (*hakim*), la rîndul său, i-a arătat multă cinste și mărinimie.

<Urmează descrierea reprimării răscoalei lui Börüklüge Mustafa și întoarcerea sultanului la Serres, din expediția nereușită împotriva Salonîcului>.

... Și a aflat că Bedreddin, cadiul, a apărut din Țara Românească și că, îndemnat de șoaptele diavolului, ca și de pretenția de a lua proprietatea (*mülk*) sultanului, venind în apropierea orașului Silistra, a pătruns în pădurile Deliormanului și i-a trimis pe adepții săi (*mürîd*) în cele patru părți ale eialetului Rumeliei ca să cheme locuitorii la rătăcire.

- < Urmează descrierea răscoalei lui Bedreddin în Deliorman, luptele, prinderea și omorîrea acestuia la Serres, în anul 822 ⁵²>.
- f. 330 r.

POVESTIREA A DOUĂZECI ȘI OPTA. DESPRE PORNIREA SULTANULUI MEHMED CEL VIRTUOS ÎN EXPEDIȚIE SFÎNTĂ (GAZA) ÎN ȚARA ROMÂNEASCĂ ȘI DESPRE PLECAREA SA, APOI, SPRE ȚARA UNGUREASCĂ, PRECUM ȘI DESPRE PAGUBELE ADUSE ȚĂRII GHIAURILOR ȘI ÎNTOARCEREA CU MULTE PRĂZI A OȘTIRILOR ISLAMICE DIN EXPEDIȚIA SFÎNTĂ

... În împrejurimile imediate ale tronului împărăției din ținutul Rumeliei se află hotarele necredincioșilor dușmani și cei mai mulți locuitori ai acelei țări sînt ghiauri, ale căror ținuturi se întind spre nord și apus. În partea de nord aflîndu-se ținuturile Țării Românești, domnii (*kükkiam*) și guvernatorii (*vali*) acelui loc erau tributari (*haradîgüzar*) și semnatari ai

⁴⁹ Bedreddin, fiul cadiului din Simavna, conducătorul răscoalei din Anatolia și Rumelia între anii 1418 și 1420.

⁵⁰ Mustafa Börüklüge, adeptul lui Bedreddin.

⁵¹ Musa Celebi, fiul lui Balazid İldırım; a guvernat în Rumelia între 1411 și 1413.

⁵² 28 ianuarie 1419–16 ianuarie 1420.

unor legăminte (*muahid*) pe vremea tatălui și străbunilor sultanului Mehmed <Celebi> și, în expediții sfinte (*gazavat*) și în războaie, se supuseseră mereu oștii norocoase a musulmanilor. Dar când sultanul Mehmed a obținut victorie și biruință asupra fratelui său, Musa Celebi ⁵³, și când toate ținuturile împărăției (*memalik-kayseri*) i s-au supus sultanului, atunci domnul Țării Românești s-a căit de sprijinul dat mai înainte lui Musa Celebi și de dușmănia pe care o arătase față de slujbașii (*nüvvab*) sultanului și, așa cum s-a spus mai înainte, când steagul purtător de glorie a fost pornit spre Țara Românească, el (*domnul*) ⁵⁴ s-a grăbit să se supună iarăși firmanului și să-i ofere slujbele sale. Dar sultanul cel glorios, îndreptându-se spre Brusa pentru a construi așezăminte de binefacere (*imarat*) și fiind ocupat cu aducerea la îndeplinire a acestei porunci, steagul său purtător de biruință nu s-a mai îndreptat, o vreme, spre nici o parte. Atunci, domnul Țării Românești, ascultînd de șoaptele diavolului, a început iarăși să treacă la fapte în afara drumului cel drept și să-și arate firea sa de necredincios și să se unească și să cadă la înțelegere cu slavii (*sakallübe*), precum și cu craiul unguresc ⁵⁵ care este un rege (*mülük*) mare al ghiaurilor din miazănoapte. Înțelegîndu-se între ei, s-au unit potrivit vorbei. . . și au început să se împotrivescă și să se răzvrătească și să încalce legămîntul de supunere și de credință și de devotament, răsculîndu-se împotriva dreptății și prieteniei acestei dinastii <otomane> și și-au pus în gînd să atace și să pricinuiască greutăți ținuturilor islamice.

<Mai departe se descrie pregătirea oștii de către Mehmed Celebi, sosirea acingililor din Rumelia, a oștilor din Karaman, Kastamonu și din alte ținuturi din Anatolia, arătîndu-se următoarele> :

. . . Trecînd peste marele fluviu Dunărea în Țara Românească, la început au supus (*teshir*) patru cetăți vestite, pe nume Isaceea ⁵⁶ și Ieni-Sale ⁵⁷ și Norgün ⁵⁸ și Giurgiu ⁵⁹, iar apoi, în vederea procurării de provizii foarte bune, ostașii gazii au

⁵³ În 1413.

⁵⁴ Mircea cel Bătrîn.

⁵⁵ Sigismund de Luxemburg.

⁵⁶ În text : *Isakci*.

⁵⁷ *Iek-Sale* sau *Ieni-Sale* : Enisala.

⁵⁸ *Norgün* sau *Nurgün*, în loc de *Turgün* : Turnu.

⁵⁹ În text : *Ierkökü*.

pornit înăuntrul Țării Românești și au adus din împrejurimi, la tabăra (*muasker*) islamică, nenumărate prăzi obișnuite. Întrucât domnul (*hakim*) Țării Românești nu a avut putere să se opună oștii islamice, părăsindu-și țara, el a cerut ajutor de la craiul unguresc, iar ostașii musulmani, la rîndul lor, s-au săturat, luînd diferite feluri de prăzi și robi (*gîlman*) și sclave (*djevare*) și s-au bucurat foarte mult.

- f. 331 v. ... Pe scurt, sultanul luptătorilor pentru credință s-a îndreptat spre Ungaria cu această oaste adunată și sătulă de prăzi, pentru a se răzbuna. Prădînd și devastînd și omorînd și pricinuind pagube, pe unde au ajuns au adus la ruină vilaietul din serhatul unguresc, iar apoi au pornit în alt vilaiet și au distrus locuințele lor pentru ca craiul unguresc, prinzînd curaj, să vină să se războiască și să aibă loc răzbunarea așa cum trebuie. Dar, craiul cel mai sus-amintit neivindu-se din nici o parte, nu i s-a văzut gloria și nu i s-a auzit vocea.

<Mai departe se relatează că sultanul Mehmed Celebi a refuzat să se întoarcă în țară așa cum ceruse oastea, apoi, căzînd de pe cal, s-a rănit la picior. Între timp se apropia și iarna>.

- f. 332 r. ... Cînd această știre înspăimîntătoare ⁶⁰ s-a răspîndit în ținuturile dușmanilor, ea a devenit un prilej de bucurie pentru craii Ungariei și Țării Românești și, prin multe minciuni și defăimări, s-au răspîndit printre ei diferite feluri de zvonuri.

<Se arată că în cele din urmă demnitarii otomani l-au convins pe sultan și astfel, renunțînd de a mai merge spre Buda, s-au întors în sudul Dunării>.

- f. 342 v. ... Apoi sultanul cel norocos ⁶¹, urmărind pe dușmanul său zdrobit ⁶², s-a îndreptat spre Adrianopol, scaunul împărăției. Mustafa cel rătăcit, auzind de sosirea steagurilor sultanului, a pornit numaidecît spre Țara Românească (*Eflak*) și toată țara și tot neamul și toți credincioșii și toată împărăția au aflat că sus-numitul <Mustafa> era un impostor ⁶³ și s-au mirat cu toții.

⁶⁰ Unii cronicari spun că sultanul a fost rănit în lupte, iar alții că și-a fracturat piciorul căzînd de pe cal.

⁶¹ Murad al II-lea (1421–1451).

⁶² Pe Düzme Mustafa, pretendent la tronul otoman cu sprijinul împăratului bizantin.

⁶³ Mustafa răspîndise zvonul că este fiul lui Baiazid Fulgerul, pretinzînd astfel moștenirea tronului.

... Sus-numitul, mergînd, s-a dus la Kızıl-Agaci-Ieniğesi⁶⁴ dinspre părțile Țării Românești⁶⁵ și a strîns iarăși răufăcători în jurul său.

<Mai departe se relatează că aceștia, convingîndu-se de insuccesul lui Mustafa, l-au prins și, predîndu-l sultanului Murad II, acesta l-a spînzurat la Adrianopol>.

f. 352 r. POVESTIREA A DOUA. DESPRE UNELE CUCERIRI ȘI FAPTE NOROCOASE ALE SULTANULUI PETRECUTE DE LA ANUL 817 ȘI PÎNĂ LA <8>19⁶⁶ ȘI DESPRE BĂTĂLIA CU ISFENDIAR ȘI EXPEDIȚIA SFÎNTĂ (GAZA) ÎN ȚARA ROMÂNEASCĂ ȘI DESPRE VICTORIA SULTANULUI ASUPRA DUȘMANILOR

f. 352 v. <Se arată că sultanul Murad II, după înlăturarea tulburărilor provocate de Düzme Mustafa Celebi, s-a dus spre Kastamonu pentru a-l pedepsi pe Isfendiar, dar pe atunci a izbucnit în Anatolia și răscoala fratelui său, un al doilea Mustafa>.

... De asemenea, au ajuns la urechile sultanului vești despre aceea că și în partea Rumeliei, domnul Țării Românești⁶⁷, care, fiind unul dintre ghiaurii răufăcători (*ak*), era din vechime tributarul (*haradjgüzar*) dinastiei otomane, călcîndu-și legămîntul (*nahz-i-ahd*), a devastat și a prădat Silistra, situată în fața Țării Românești, și că a început să-și arate dușmănia religioasă și lumească. Atunci, sultanul cel fericit, la rîndul său, după înlăturarea necazului pricinuit de Mustafa Celebi, a pornit în grabă cu oastea aceea și cu armele acelea de luptă din ținutul Iznik, mai întîi pentru îndepărtarea lui Isfendiar, iar pentru înlăturarea răutăților domnului Țării Românești l-a numit pe Firuzbeizade Ali-bei⁶⁸. Sus-numitul emir, la rîndul său, potrivit cerinței poruncii sultanului, a pornit împreună cu gaziile Rumeliei în expediția sfîntă asupra Țării Românești și, în scurtă vreme, ca răspuns la devastarea vilaietului islamic, a prădat și a jefuit țara ghiaurilor și, săturîndu-i pe luptătorii credinței cu diferite feluri de prăzi, au pîrjolit Țara Românească și au adus cu totul în ruină locuințele lor înfloritoare și ținuturile lor vestite. Deoarece sus-numitul domn nu avea deloc

⁶⁴ Kızıl-Agaci-Ieniğesi, localitate în Rumelia.

⁶⁵ Cronicarul ia Țara Românească drept punct de orientare; nu este vorba de o localitate din Țara Românească.

⁶⁶ 23 martie 1414—17 februarie 1417; evident este o greșeală de copiere sau de traducere. Este vorba de evenimentele de după 1421.

⁶⁷ Vlad Dracul.

⁶⁸ În alte cronici Mehmed-bei.

puterea trebuincioasă ca să se întâlnească și să dea lupta cu ostașii glorioși, el s-a ascuns, de aceea, în munții înalți și nu a putut să se arate luptătorilor credinței. Astfel, gaziile islamice i-au nimicit cu săbiile vărsătoare de sânge pe acei dintre ghiaurii demni de infern pe care i-au găsit, și s-au bucurat punând mâna pe sclave și robi.

<Urmează două versuri. Se mai arată că în acest timp sultanul se lupta cu Isfendiar>.

f. 353 v. ... Lăsând la o parte supunerea celorlalte cetăți și fortărețe <ale lui Isfendiar, sultanul Murad al II-lea> s-a îndreptat în altă parte și a depus toate eforturile și și-a folosit toate puterile în expediția sfântă (*gaza*) împotriva Țării Românești. Pornind din Anatolia la hotarul Rumeliei, și-a așezat cortul său glorios la reședința sultanatului, Adrianopol, și a dat firman pentru pregătirea ostașilor gazi, precum și a luptătorilor din împrejurimi. Când domnul Țării Românești, Dîrakula⁶⁹, a luat cunoștință de plecarea și de pregătirea ostașilor purtători de noroc, negăsind altă cale decât să se roage sultanului Murad pentru iertarea sa și pentru îndurare, el s-a îndreptat nechemat spre curtea cea ocrotitoare, împreună cu cei doi feciori ai săi⁷⁰ și cu *aianii* țării sale și cu haraciul pe doi ani (*du-sal*), precum și cu multe daruri, avînd încredere deplină în grația (*hatîr*) împărătească, în bunătatea și în iertarea padișahului. Învoindu-se cu soarta ce i-a fost dată și netemîndu-se de sabie, el și-a pus cămașa morții (*kefin*) și plecîndu-se cu umilință, la Adrianopol, în fața curții Califatului...

Aceste versuri frumoase fiind pe placul sultanului (*human*), el a predat numaidecît în mîna plină de speranță a sus-numitului domn (*hakim*) beratul ce se acordă necredincioșilor care fac legăminte față de Allah și Profetul său și, cinstindu-l împreună cu feciorii și cu cei din suita sa, l-a găsit demn de a purta *hilat* strălucitor (*hilat-i fahire*) și, onorîndu-l cu felurite binefaceri, i-a dat apoi, ca și mai înainte, domnia liberă (*müsellim*) în Țara Românească. Dîndu-i voie să se întoarcă, el a desemnat oameni care să strîngă (*muhasil*) tributul (*gizie*) și să-l trimită an de an. Și de atunci pînă acuma, domnii Țării

⁶⁹ Dîrakula: Vlad Dracul (1436–1442 și 1443–1446).

⁷⁰ Vlad Tepeș și Radu cel Frumos.

Românești nu s-au abătut de pe calea supunerii și pe unul dintre feciorii săi el l-a lăsat la Curtea sultanatului. Când s-au terminat treburile sus-numitului și când s-a pus stăpânire pe ținuturile Rumeliei, sultanul luptătorilor pentru credință l-a numit și l-a trimis, după aceea, pe Evrenosbeizade Isa-bei ⁷¹ într-o expediție sfântă în țara Albaniei (*Arnavut*), împreună cu gaziii din Rumelia.

f. 354 v. <Despre căsătoria sultanului Murad al II-lea cu fiica lui Isfendiar-bei, în anul 827 al Hegirei ⁷²>.

... Pentru cununie și alte lucruri, el s-a întors din expediția din Țara Românească și a pornit din capitala sultanatului, Adrianopol, în cursul anului 800 ⁷³.

f. 372 v. <Cererea lui Evrenosbeizade Ali-bei ⁷⁴ de a pleca el mai întâi în Ungaria, pentru ca după aceea să meargă și sultanul>.

Această părere a emirului cel mai sus-amintit fiind socotită bună de către sultan și numind în alaiul său pe toți ostașii (*sipah*) și acingii Rumeliei, în anul 840 ⁷⁵ acesta a trecut Dunărea împreună cu ostașii luptători pentru credință și, intrând în țara ungurească prin fața orașului Timișoara (*Tamaşkar*), au devastat și au prădat din țara aceea 40 de orașe și târguri și au luat atîția robi, încît cei din tabăra islamică se temeau și se păzeau pe ei înșiși. Îndurînd multe greutăți în ducerea nenumăratelor prăzi și a robilor fără număr, ei s-au întors cu bine deoarece cunoșteau trecătorile (*derbend*).

f. 373 r. ... Și apoi <sultanul Murad al II-lea însuși> a pornit în <841 ⁷⁶> la expediție sfântă și, trecînd în bătaia vîntului cu corăbiile peste fluviul Dunărea, împreună cu oastea sa glorioasă ca aceea a lui Solomon (*Suleyman*), în fața orașului Vidin, a onorat mai întâi Țara Românească. Întrucît domnul Țării Românești ⁷⁷ era tributar (*haradîgüzar*) și avea legămînt cu sultanul, au trecut, de aceea, prin țara sa în vilaietul unguresc și s-au străduit să meargă în orașul Buda (*Budun*), capitala țării ungurești.

<Se arată mai departe că regele Ungariei nu a venit să se lupte cu turcii>.

⁷¹ Evrenosbeizade Isa-bei, fiul lui Evrenos-bei, unul dintre emirii Rumeliei.

⁷² 5 decembrie 1423—23 noiembrie 1424.

⁷³ 24 septembrie 1397—12 septembrie 1398. De fapt 827 = 1424.

⁷⁴ Mai sus a fost menționat Isa-bei.

⁷⁵ 16 iulie 1436—4 iulie 1437.

⁷⁶ 5 iulie 1437—23 iunie 1438.

⁷⁷ Vlad Dracul.

Ei au umblat vreo patru luni prin țara aceea mare și în ținutul acela întins ca să termine lupta sfântă (*djihad*). Supunând câteva cetăți de-ale necredincioșilor, care aveau turnuri înălțate spre cer, le-au făcut una cu pământul. Dar supunând cetatea Herkői ⁷⁸, una din cetățile mari ale acelei țări, au adăugat-o la ținuturile islamice și au făcut-o să prospere și au populat-o așezând pe păzitori (*muhafiz*) și intendenți (*emin*). Apoi au poposit un timp, încât gaziii musulmani, care plecaseră în împrejurimi, s-au întors glorioși și biruitori cu prăzi nenumărate și cu avuții neașteptat de multe și s-au întâlnit la tabăra cea purtătoare de noroc, având cu ei și mulți robi și numeroase sclave frumoase, precum și nenumărate obiecte de diferite feluri.

f. 373 v. ... Dar, după patru luni, aerul ținuturilor nordice, întocmai ca și răsuflarea aspră a ghiaurilor, devenind prea tare pentru ostașii viteji, dând ascultare firmanului, ei s-au întors devastând toate casele acelor necredincioși fără căpătii. Cu prăzile luate la înapoiere, ei au trecut fluviul Dunărea și, rugându-se și bucurându-se, au venit în ținuturile islamice din partea Nicopolei și au ajuns la Adrianopol, scaunul împărăției.

f. 374 r. <Se descrie expediția în Albania și asediul Belgradului în 842—843 ⁷⁹.

f. 374 v. Alianța despotului din Semendria cu regele Ungariei.

Și cetatea Semendria aflându-se la hotarul Ungariei, locuitorii din Rumelia și Ungaria și Țara Românească erau nevoiți să treacă pe acolo. De aceea, de cele mai multe ori, din cauza ațîțărilor ostașilor cu fețe negre ale ungurilor cei nenorociți și din pricina uneltirilor despotului ei ⁸⁰ pătrundeau în părțile ținuturilor islamice și făceau pe călăuzele în partea de dincoace a Semendriei și, stînd la drumul mare, în vilaietul sîrbesc (*Sîrf*), îi atacau și-i prădau pe musulmani.

f. 375 v. <Urmează descrierea asedierii și supunerii cetății Semendria>.

... Cucerirea Semendriei izbutise. Atunci și cu acest prilej venise la tabăra împărătească domnul Țării Românești

⁷⁸ *Herkői* (derivat din Hermannstadt): Sibiu.

⁷⁹ 1438—1440.

⁸⁰ Cei din Semendria.

Dîra Nikola ⁸¹, împreună cu cei doi feciori ai săi. Prinzîndu-i și legîndu-i numaidecît, i-au pus în închisoarea din Galipoli. Deoarece în timpul acestei expediții s-a aflat despre înțelegerea lui Vîlk-oglu cu craiul unguresc, îndreptată împotriva sultanului, de aceea i-au prins și i-au legat pe cei doi feciori ai sus-numitului, care veniseră la tabăra împărătească pentru a arăta supunere potrivit obiceiului cerut de lege.

POVESTIREA A TREISPREZECEA. DESPRE ÎNFRÎNGEREA OSTAȘILOR LUPTĂTORI PENTRU CREDINȚĂ ÎN ȚARA GHIAURĂ A ȚĂRII ROMÂNEȘTI ȘI DESPRE CĂLCAREA LEGĂMÎNTULUI DE CĂTRE PRINCIPELE DE KARAMAN, IBRAHIM-BEI ⁸²

f. 376 r. Deoarece de la anul 845 ⁸³ și pînă la anul <8>47 ⁸⁴ unii răufăcători dintre musulmani și ghiauri au arătat unele pretenții față de acel sultan (*şehriar*) purtător de zel, de aceea, la întoarcerea din expediția sfîntă asupra Semendriei, acesta l-a aruncat în închisoare pe domnul Țării Românești, Draculea (*Dîra Nikola*), împreună cu cei doi feciori ai săi, iar craiul unguresc ⁸⁵, făcînd în ciuda musulmanilor, a dat domnia Țării Românești unui alt ghiaur care era unul dintre foștii domni (*hükkâm*) ai acelui neam ⁸⁶ și care, în timpul apărării cetății Semendria, trecuse fluviul Dunărea cu întărire din partea ungurului cel mai sus-amintit și, devastînd și prădînd multe întinderi din țara islamică luase în robie femei și copii.

... În sfîrșit, după cucerirea Semendriei, fără să mai stea, sultanul islamic a trimis într-acolo, pentru răzbunare, pe Mezid-bei, unul dintre emirii vestiți ⁸⁷, împreună cu oștirea din Rumelia, și i-a poruncit să-i devasteze ținuturile și să-i înlătore răutățile. Emirul cel mai sus-amintit, la rîndul său, trecînd cu oaste multă peste fluviul Dunărea, a dorit să dea lupte cu domnul Țării Românești, dar domnul acela nefiind atît de puternic încît să se întîlnească cu oastea islamică, s-a întărit în niște munți puternici și a cerut ajutor de la craiul unguresc.

⁸¹ *Dîra Nikola* : Draculea.

⁸² Ibrahim-bei, principe de Karaman (1424—1463).

⁸³ 22 mai 1441—11 mai 1442.

⁸⁴ 1 mai 1443—19 aprilie 1444.

⁸⁵ Vladislav I, cu ajutorul lui Ioan de Hunedoara, care pe atunci era guvernator.

⁸⁶ Mircea, fiul lui Vlad Dracul; poate fi și Dan al II-lea.

⁸⁷ În alte cronici apare ca beilerbei de Rumelia.

După cum s-a arătat mai înainte, cei mai mulți luptători pentru credință se împrăștiaseră în împrejurimi în dorința de a lua prăzi, iar Mezyd-bei, din pricina nedibăciei sale și crezînd că face un bine, a arătat curaj și a început să se laude înăuntrul țării dușmane. Ceilalți emiri și oameni mai încercați în lupte l-au sfătuit dar, încrezîndu-se în puterea și în curajul său, el nu a dat ascultare nimănui, pînă cînd de la nenorocitul de ungur a venit o oaste mare ca să se lupte cu musulmanii. Domnul Țării Românești, la rîndul său, strîngîndu-i pe locuitorii țării sale, s-a alăturat la oștirea ungurească. Cei mai mulți gazii însă erau împrăștiați în căutare de prăzi și uitaseră de grijă și de prevedere. Pe scurt, ei au aflat despre avuțiile țărilor ungurești și ale Țării Românești. Atacînd ceata mică la număr a lui Mezyd-bei și pricinuindu-i sus-numitului Mezyd, în timpul luptei și al măcelului o moarte de martir și punînd mîna în întregime pe ostașii gazii împrăștiați și nimicindu-i, unii <dintre turci> au trecut cu mii de greutăți peste fluviul Dunărea și au ieșit pe malul salvării, lepădîndu-se de toate avuțiile și armele lor. Cînd, din această pricină, ostașii gazii au fost înfrinți și cînd amănuntele despre această nenorocire au ajuns la urechile padișahului (*humaiun*), atunci, din mare zel împărătesc pentru credință și pentru ocrotirea cinstei, el și-a pus speranța în ajutorul lui Allah pentru a acoperi prin forță acele pierderi și nenorociri.

După sfatul ținut cu demnitarii împărăției, a trimis pentru răzbunare toate căpeteniile de oști (*sipehsalar*) ale Rumeliei și alte șase căpetenii de oști dintre emirii Anatoliei, sub comanda (*serdar*) beilerbeiului de Rumelia, Șahin-pașa⁸⁸. Serdarul cel mai sus-amintit, la rîndul său, a pătruns în Țara Românească dar, intrucît, la început ghiaurii nu se simțeau în putere să vină față în față și să se opună, el a dat voie ostașilor gazii să devasteze și să ia prăzi, iar comandantul (*sipehsalar*) mai sus-amintit, la rîndul său, avînd slăbiciune pentru veselie și vin, nu era în stare să păzească cinstea țării și a legii și să-și stăpînească pornirile sufletești pentru petreceri. Și este lege că dacă serdarul oștii este nepăsător și se gîndește la sine însuși, atunci, în cele din urmă, el cade în mîinile dușmanilor.

⁸⁸ În alte cronici Kula-Şahin sau Şehabeddin-paşa.

... În sfârșit, domnul Țării Românești, care era dușmanul său din tot sufletul, din pricina nepăsării serdarului, a dat cu ajutorul ostașilor unguri un atac asupra oștirii luptătoare pentru credință a sultanului, pe vremea când ostașii luptători pentru cauza islamului se aflau împrăștiați și, venind față în față, s-au luptat unii cu alții timp de o zi și o noapte. Dar, spre dimineață, când săbiile s-au ivit în zare și când săbiile și lăncile strălucitoare ale luptătorilor au apărut în fața ochilor dușmanilor, asemenea luminii strălucitoare din Iemen, atunci Șahin pașa care era seraskerul islamic, a fugit spre fluviul Dunărea, împreună cu sârmanii care fuseseră zdrobiți în urma atacului oștirii nenorocite. Deoarece nu s-a împotrivit în bătălia cu dușmanul, el a plecat din rîndurile luptătorilor. După fuga sus-numitului, unii emiri și ostași, precum și Timurtaşbeizade Osman-bei, dînd dovadă de curaj și rămînînd pe cîmpul de bătălie și luptîndu-se împreună cu unii comandanți viteji, și-au zis : „Chiar dacă cel cu numele de Șahin, purtător de rușine, părăsindu-ne, a fugit de moartea de martir și și-a șters renumele de pe foaia catastifului vitejilor, noi, toți luptătorii, să nu fugim de pe cîmpul de luptă din fața neamului ghiaurilor”. Deși Osman-bei și ceilalți emiri s-au luptat cu oștile mîndre ale ghiaurilor și cu dușmanii plini de putere, totuși, deoarece seraskerul fugise de pe cîmpul de luptă și aruncase la pămînt onoarea luptătorilor pentru Islam și întrucît cei mai mulți plecaseră însoțindu-l pe sus-numitul în fuga sa și deoarece ostașii ghiauri erau de două ori mai numeroși decît luptătorii islamici și Osman-bei, la rîndul său, scăpînd printr-o moarte de martir, ceilalți ostași, la rîndul lor, rămași fără serdar, atacîndu-i pe ostașii necredincioși, cei mai mulți viteji au intrat în rîndurile martirilor și, trecînd sub umbra steagului martirilor din Kerbela⁸⁹, s-au dus printre cei iertați pe vecie.

f. 377 r.

Întrucît oastea islamică și spahiii sultanului au suferit una după alta două înfrîngeri de acest fel, aceste vești au ajuns la urechile ghiaurilor și răufăcătorilor.

<Mai departe se arată că Ibrahim-bei, principele de Karaman, a trecut la acțiune, atacînd posesiunile otomane din Anatolia>.

⁸⁹ Kerbela: localitate în Orientul islamic (Irak), unde s-a dat o mare bătălie între Mahomed și adversarii săi religioși.

Și acele două fapte primejdioase, care s-au întâmplat una după alta, s-au petrecut în cursul anului 846⁹⁰.

«Urmează descrierea expediției din Anatolia împotriva lui Karamanoglu».

Anul 846

- f. 377 v. POVESTIREA A PATRUSPREZECEA. DESPRE ATACUL ASUPRA ȚĂRILOR ISLAMICE, PRIN AȚȚAREA DESPOTULUI <SEMENDRIEI> ȘI ADUCEREA ÎN RUINĂ A VILAIETULUI ISLAMIC DE CĂTRE ACESTA ÎN UNIRE CU CRAIUL IANCU⁹¹ ȘI DESPRE PRINDEREA UNOR EMIRI LUPTĂTORI PENTRU ISLAM, DESPRE NENOROCIREA OSTAȘILOR GHIAURI LA O TRECĂTOARE (*SEBİL*) GREA, PRECUM ȘI DESPRE PACEA SULTANULUI CEL PLIN DE ZEL CU DESPOTUL <SEMENDRIEI> PENTRU SALVAREA CELOR CĂZUȚI ACOLO ÎN ROBIE

- f. 378 r. «Se arată că după ocuparea Semendriei de către turci, despotul de acolo trecuse la unguri, îndemnându-i să pornească împotriva sultanului».

Cu fel de fel de viclenii și minciuni, el a spus și a arătat următoarele craiului Ungariei⁹², precum și celui de al doilea crai, afurisitul Iancu, care era vestit printre ghiauri și care era unic prin oastea sa și prin armele sale, ca și prin rangul său : „Acum trebuie ca toți regii (*mülük*) și stăpînii (*hükkiâm*) și toți cei de credința neamului Mesiei să se răzbune pe musulmani pentru ținuturile lor”.

... Acesta⁹³ începînd cu uneltirile și cu tulburările, sus-numitul Iancu, împreună cu toți luptătorii unguri și avînd drept călăuză pe despot, cu suflete diavolești și cu o oaste mai numeroasă decît cirezile de animale au trecut prin fața Belgradului fluviul Dunărea și au intrat în ținuturile islamice. Mai întîi, au ruinat cetatea Izlancea⁹⁴ (?) și, devastînd locuințele musulmanilor și luîndu-i în robie și ducîndu-i în vilaieturile lor pe acei dintre musulmani pe care puteau să pună mîna și trecînd pînă la Niș și Şehir-Köi și Sofia, au vrut apoi să meargă prin trecătoarea Zlatița (*Izladî*) și să înainteze în ținutul Filipopolului (*Filibe*) pînă la Adrianopol (*Edirne*), capitala sultanatului, și să deschidă în vilaieturile acelea toate porțile uneltirilor și tulburărilor. Pe atunci, sultanul cel dornic de cuceriri de țări, la rîndul său, avînd ajutorul oștilor cerești,

⁹⁰ 12 mai 1442—30 aprilie 1443.

⁹¹ Ioan de Hunedoara.

⁹² Vladislav I.

⁹³ Despotul Semendriei.

⁹⁴ În alte cronici apare *Aladja-Hisar*, adică Crușavăț.

f. 378 v. pornise spre trecătoarea Zlatița (*Izladî*) în întâmpinarea ghiaurilor cu credința deșartă și își întinsese pe locul de bătălie steagurile luptei sfinte. Dar, din pricina numărului mare al ghiaurilor, luptătorii pentru Islam neputînd să dea bătălie, sultanul luptătorilor pentru cauza Islamului a împresurat trecătoarea aceea cu săbiile de fier ale vitejilor și, fiind vreme de iarnă, au dat drum la apele din calea dușmanilor legii. Cu voia timpului și spre binele oștii islamice, toată fața pămîntului s-a acoperit de gheață și, în felul acesta, tăindu-se calea pe care se aduceau proviziile ostașilor ghiauri și punîndu-se capăt întreținerii sufletelor lor animalice, ei nu au putut deloc să-și ducă la îndeplinire dușmănia lor, din care pricină s-au grăbit, ca niște nenorociți, să meargă spre ținuturile lor demne de dispreț, iar sultanul (*șehriar*) cel plin de zel, la rîndul său, l-a trimis numaidecît, cu un număr oarecare de oști, pe stăpînul de Tokat ⁹⁵, Balaban-pașa, pentru urmărirea necredincioșilor. De asemenea și ghiaurii necurați, cînd au aflat de sosirea ostașilor islamici, au dosit mulți ostași într-un loc din trecătoarea vilaietului Niș. Ostașii musulmani, la rîndul lor, neștiind de această capcană și de acest vicleșug al ghiaurilor și grăbindu-se ca fulgerul să-i ajungă pe dușmanii înfrinți pînă la trecerea lor prin trecătoare, ghiaurii cu credința nedreaptă s-au folosit de clipa popasului ostașilor musulmani, astfel că cei mai mulți luptători pentru cauza Islamului au căzut în cursă și înșelăciune, iar Mahmud-bei, unul dintre emirii din Anatolia, care, fiind stăpînul ținutului Bolu ⁹⁶, era fratele lui Halil-pașa ⁹⁷, a căzut în prinsoare și cei mai mulți dintre viteji au murit ca niște martiri pentru legea sacră (*șeriat*) și, potrivit obiceiului războiului neîndurător, au suportat durerile rănilor. În sfîrșit, acest prilej ducînd la liniștirea regilor ghiaurilor care merg pe calea cea rea și fiind un motiv de a lua cu forța și a pricinui pagube, ei au trecut în grabă fluviul Dunărea și au mers în ținuturile lor nenorocite, ducînd cu ei și pe mulți dintre ostașii musulmani legați în lanțuri.

<Urmează descrierea încheierii unei înțelegeri cu despotul Semendriei, în sensul că i s-a înapoiat Semendria și cei doi fii ai săi, ostetei, în schimb fiind eliberat Mahmud-bei>.

⁹⁵ Oraș în Anatolia.

⁹⁶ Oraș și provincie în Anatolia.

⁹⁷ Halil-pașa, mare vizir otoman.

- f. 380 v. <Despre prima urcare pe tron a lui Mehmed al II-lea, în anul 848⁹⁸, prin cedarea domniei de către tatăl său, Murad al II-lea>.

POVESTIREA A ȘAISPREZECEA. DESPRE RĂSCOALA ȘI RĂZVRĂTIREA CRAIULUI UNGURESC⁹⁹ ÎN UNIRE CU REGII FRÎNCI (*FIRENK*) ȘI CU CEI DIN ȚARA ROMÂNEASCĂ (*EFLAK*)¹⁰⁰ ȘI MOLDOVA (*BOGDAN*)¹⁰¹ ÎN TIMPUL RETRAGERII SULTANULUI¹⁰² DORITOR DE CUCERIRI DE ȚĂRI ȘI PE VREMEA DOMNIEI SULTANULUI DIN NEAMUL LUI MAHOMED¹⁰³

<Se arată că, profitând de vîrsta fragedă și de lipsa de experiență a noului sultan Mehmed al II-lea, principii creștini s-au coalizat împotriva turcilor>.

... Cei mai mulți principii (*selatin*) de credința Mesiei și îndeosebi craii Ungariei și Moldovei și Țării Românești, precum și unii principii (*mülük*) frînci¹⁰⁴, unindu-se cu toții, au pornit cu oștire mare din partea Ungariei și, trecînd fluviul Dunărea, au început să devasteze și să prade ținuturile islamice. La început au asediat cetatea Varna (*Avarina*) care se afla în drum și au supus-o cu lovituri de tunuri și de puști. Și frîncii, la rîndul lor, au trimis în ajutorul ungarilor și al celorlalți, dinspre țărmul mării 60 de galere (*Kaderga*) cu cîte 1000 de ostași pedestrași fiecare ca să oprească trecerea ostașilor gazii, pe mare, prin Galipoli și mai cu seamă să-i împiedice pe locuitorii din Rumelia și Anatolia, pentru ca în felul acesta tînărul

- f. 381 v. sultan să se despartă de ai săi și să nu poată primi ajutor și ocrotirea tatălui său cel binevoitor.

<Se arată că Murad al II-lea a venit totuși în ajutorul tînărului sultan Mehmed al II-lea, trecînd cu oaste în Rumelia>.

În fața oștii a fost trimis beilerbeiu de Anatolia, Davud-bei, și au pornit din menzil în menzil în ajutorul cetății Varna, locul de adunare al ghiaurilor. Dar numărul ghiaurilor era mult mai mare decît se credea și toți fiind îmbrăcați în zale, tălăzuiau ca Marea cea Neagră.

- f. 382 r. <Se descrie lupta de la Varna din 1444, relatîndu-se despre înfrîngerea inițială a unei bune părți din oastea otomană>.

⁹⁸ 20 aprilie 1444—8 aprilie 1445.

⁹⁹ Vladislav I.

¹⁰⁰ Vlad Dracul (1443—1446); a doua domnie.

¹⁰¹ Ștefan al II-lea și Petru al II-lea.

¹⁰² Murad al II-lea.

¹⁰³ Adică Mehmed al II-lea (1444).

¹⁰⁴ Burgunzi etc.

- f. 382 v. ... Se povestește că, de teamă și de groază, fugarii musulmani au ajuns într-o singură zi de la locul de bătaie zis Kamcisuyu, pe șesul Dobrogei (*Tobridja*), la o distanță de trei popasuri (*merhale*).

«Urmează descrierea căderii regelui Ungariei, Vladislav, pe cîmpul de bătaie și înfrîngerea coaliției europene la Varna».

- f. 390 v. POVESTIREA A DOUĂZECEA. DESPRE PLECAREA SULTANULUI CEL NOROCOS SPRE EXPEDIȚIA SFÎNTĂ DIN ALBANIA ȘI DESPRE SOSIREA ȘTIRII CU PRIVIRE LA RĂSCULAREA CRAIULUI UNGARIEI¹⁰⁶ CU GÎNDUL DE A PRICINUI PAGUBE ȚINUTURILOR ISLAMICE

<Anul 852¹⁰⁶>

- f. 391 v. ... Pe cînd sultanul se pregătea să curețe tot ținutul acela (Albania) de ghiaurii cei cu credința deșartă, au sosit la urechile padișahului, una după alta, știri precum că răufăcătorul care era craiul unguresc a început să facă iarăși uneltiri și răutăți și, atacînd ținuturile islamice cu oaste nenumărată și găsindu-le goale, a început să prigonească raiaua și beraiaua¹⁰⁷ și să le pricinuiască pagube. Atunci, <sultanul>, nemaigăsind potrivită șederea în ținuturile Albaniei, s-a întors pentru a înlătura pagubele acelui ghiaur tiran.

POVESTIREA A DOUĂZECI ȘI UNA. DESPRE RĂSCULAREA GHIAURULUI NUMIT IANCU, CRAIUL UNGURESC, ȘI DESPRE LUPTA ACES-TUIA, ÎN UNIRE CU REGII GHIAURI, CU SULTANUL DORITOR DE CUCERIRE, DATĂ PE ȘESUL KOSOVEI

- f. 392 r. ... Craiul ungurilor nenorociți și toți regii ghiauri au trecut cu corăbii și cu luntre (*sal*), timp de 30 de zile necon-tenit, pe marele fluviu Dunărea, cu mare pompă și cu alaiuri de rătăciți și cu mulți ghiauri voioși și cu credința deșartă și au înaintat cu oștile înarmate.

<Trimiterea martolozului Togan¹⁰⁸ pentru iscodirea oștii ghiaurilor. Acesta, întorcîndu-se, a spus>:

- f. 392 v. „Padișahul oștii ghiaurilor trufași și al căpeteniilor lor mîndri este craiul Iancu, căruia ei i se supun. Și oamenii de

¹⁰⁶ Iancu de Hunedoara.

¹⁰⁶ 7 martie 1448–23 februarie 1449.

¹⁰⁷ *Beraia*: categorie de țărani privilegiați, scutiți de unele dări.

¹⁰⁸ Martoloz Togan, iscoada sultanului Murad al II-lea.

seamă și notabilii (*aian*) săi sint patru bani (*pan*), vicleni și stăpîni de oști și de suite și de cetăți. Unul este banul leah (*Lepe pan*) și altul este banul ceh (*Cete pan*) și altul este banul (*pan*) de Sekvelet, încît fiecare din ei se socoate pe sine neatîrnat și un al doilea crai.

f. 393 r. <Urmează descrierea desfășurării bătăliei de la Kosovo, din 1448>.

În a treia zi, pe afurisitul de Iancu nu l-au mai ținut picioarele și au început să-i tremure și mîinile.

... De nevoie, craiul cel cu credința rătăcită a ales în grabă calea fugii și, fiind înfrînt, a pornit spre țara sa lipsită de noroc, ca și el însuși, și s-a îndreptat spre drumul înfrîngerii.

<Urmează descrierea biruinței oștii sultanului, prinderea unor bani și omorîrea lor pe cîmpul de bătălie, după care sultanul Murad al II-lea se întoarce la Adrianopol>.

CRONICILE ANONIME „TEVARIH-I AL-I OSMAN” ȘI CONTINUAREA LOR DE CĂTRE MUHIEDDIN AL-DJEMALI

Pe lângă vechile cronici otomane din veacul al XV-lea, ale căror autori sînt cunoscuți, mai există și un mare număr de cronici anonime. Cataloagele de manuscrise orientale menționează o serie de astfel de izvoare narrative păstrate în diferite biblioteci din lume. Printre acestea merită o atenție deosebită cele care se află în colecțiile Bibliotecii Naționale din Paris și ale Bibliotecii din Viena. Un număr considerabil de astfel de izvoare se găsesc și în bibliotecile turcești din Istanbul.

O bună parte din manuscrisele cronicilor anonime care ni s-au păstrat a fost cercetată de turcologul Paul Wittek și mai cu seamă de Fr. Giese (Breslau), cel mai bun editor al vechilor cronici otomane.

Anonimele poartă, în general, titlul obișnuit al vechilor cronici : *Tevarih-i* (sau *Tarih*) *al-i osman*, adică *Istoriile* (sau *Istoria*) *dinastiei osmane* și tratează istoria osmanlıilor de la început (sec. XIII) pînă în ultimele decenii ale veacului al XV-lea sau începutul celui următor. Unul din manuscrisele cele mai importante, aflător la Viena, încheie evenimentele cu anul Hegirei 896 (14 noiembrie 1490 — 3 noiembrie 1491). Un singur manuscris (care se găsește în Biblioteca Națională din Paris, Cod. reg. CXIX, cat. 315), mai puțin cercetat, descrie evenimentele pînă pe vremea sultanului Selim I (1512). Alte cronici anonime tratează o perioadă mai restrînsă din istoria otomană (veacul al XV-lea). Așa bunăoară un *Tarih-i sultan Mehmed-han fatih el-Islambol*¹ (*Cronica sultanului Mehmed-han, cuceritorul Istanbulului*), scris în proză și versuri, este consacrat, după cum arată însuși titlul, domniei lui Mehmed al II-lea (1451—1481); altul,

¹ În izvoarele otomane Istanbulul este denumit adeseori și „Islambol”, adică „locul unde se află mulți musulmani”.

intitulat *Tarih-i al-i Osman*, cuprinde ultimii cinci ani ai domniei lui Murad al II-lea și vremea urmașului său Mehmed al II-lea.

Din textul cronicilor anonime nu se poate deduce când au fost scrise. Avînd în vedere faptul că majoritatea ating domnia sultanului Baiazid al II-lea, se poate presupune că unele din ele au fost scrise pe la sfîrșitul veacului al XV-lea. În orice caz, nici una din ele nu poate fi anterioară domniei sultanului Mehmed al II-lea.

Turcologul Fr. Giese a prezentat în 1922 o ediție critică a vechilor cronici anonime otomane ², luînd ca bază cele mai bune manuscrise, iar în anul 1925 le-a tradus în limba germană ³. Analizînd un mare număr de texte, Fr. Giese a constatat că există o mare asemănare între ele atît ca formă cît și ca fond. De aici, editorul a tras concluzia că vechile cronici anonime otomane nu sînt lucrări independente, cum se credea pînă la el, ci sînt variantele a două prototipuri distincte. Astfel, variantele primului prototip trebuie să reprezinte o veche redacție a cronicii lui Așîk-pașa-zade.

Cronicile otomane anonime pe care le-am avut la îndemînă (din ed. Fr. Giese) cuprind abia un secol din istoria țărilor române. Este posibil ca manuscrisul de la Paris, amintit mai sus (Bibl. Nat. cod. reg. CXIX, cat. 315), să aibă informații în plus care ne-ar interesa. O atenție deosebită merită și manuscrisul de la Dresda (Land Bibliothek, nr. 11) în care este vorba de expediția lui Bali-bei Malkocioglu în Moldova.

Amintim că unele fragmente care ne privesc din aceste anonime au mai fost publicate în traducere românească de N. Iorga ⁴, făcută după versiunea germană a lui Fr. Giese, și integral de Andrei Antalfy, care s-a bazat pe textul turcesc ⁵. Am socotit necesar să dăm o nouă traducere a știrilor privitoare la țările române din aceste cronici anonime, mai ales că traducerile mai sus-amintite sînt incomplete.

Cel care a prelucrat și a continuat seria cronicilor anonime, ducînd povestirea lor pînă la mijlocul veacului al XVI-lea, a fost Muhieddin al-Djemali.

Din viața acestui istoriograf otoman se cunosc foarte puține date. După toate probabilitățile, el s-a născut pe la finele veacului al XV-lea în

² *Die allosmanischen anonymen Chroniken (Tevarih-i al-i Osman)*, herausgegeben von Dr. Fr. Giese, Teil I, Text und Varianten..., Breslau, 1922, 174 + 412 p.

³ *Die allosmanischen anonymen Chroniken*, von Dr. Fr. Giese, Teil II, Übersetzung, Leipzig (1925), 170 p.

⁴ N. Iorga, *Cronicle turcești ca izvor pentru istoria românilor*, București, 1928, „Anal. Acad. Rom., Mem. Secț. Ist.”, Ser. III, Tom. IX, Mem. 1, p. 1–22.

⁵ A. Antalfy, *Vechea cronică otomană ca izvor pentru istoria românilor*, în „Revista istorică”, anul XXIII, nr. 7–9, 1937, p. 217–235.

orășelul Aksarai din Anatolia și era fiul marelui muftiu Zenbilli Ali Razi. Încă din tinerețe a fost inițiat în problemele religioase și mai cu seamă în cele istorice.

Venind la Istanbul, ajunge dascăl la școala teologică înființată de Murad-pașa, iar mai târziu îl găsim judecător (*kadî*) la Adrianopol. Muhieddin a murit probabil tot în acest oraș, pe la anul 1557/965.

Muhieddin a rămas cunoscut în istoriografia otomană pentru meritul de a fi prelucrat vechile cronici anonime intitulate *Tevarih-i al-i Osman* și de a le fi continuat, partea originală fiind deosebit de importantă datorită faptului că autorul a fost martor ocular al multora din evenimentele povestite. El descrie întâmplările pînă la începutul lunii regeb din anul Hegirei 963 (11—20 mai 1556).

Cronica sa, păstrată în mai multe copii, a fost editată de Fr. Giese ca o continuare a cronicilor anonime amintite mai sus. Dintr-o mențiune existentă la sfîrșitul operei lui Muhieddin pe una din copii, rezultă că aceasta datează din anul 1004 zil-hidje (29 august 1596) și a aparținut unui oarecare Hasan bin Abdul-Aziz.

Cronica lui Muhieddin a fost cunoscută și lui Josef von Hammer prin lucrarea *Veranziche Chronik*, scrisă de Anton Wrancic. Bishof (m. 15 VI 1573) ⁶.

O traducere fragmentară a dat și Hans Cauder Spiegel (m. 30 august 1579). De asemenea, ea n-a fost străină nici umanistului Hans Löwenklau (Leunclavius), autorul cunoscutelor *Annales Sultanorum Othomanidarum* (Francforti, 1588) și *Historiae Musulmanae Turcorum de monumentis ipsorum excriptae libri XVIII* (Francforti, 1591).

Această cronică a fost utilizată ca izvor de istoriografii otomani de pe la finele secolului al XVI-lea, în special de Sa'adeddin și Mustafa Ali.

Bibliografie: P. Wittek, în *M.O.G.*, II, p. 151; *O.M.*, III, p. 63; *G.O.W.*, p. 39—42 și 72—74:

⁶ Cf. și „Der Islam”, X, 1920, p. 159.

TEVARIH-I AL-I OSMAN

(ed. Fr. Giese, Breslau, 1922)

27 <Luptele cu srbii și începutul domniei sultanului Baiazid I Fulgerul. Cucerirea minelor de la Kratova>.

Pe atunci ¹ era un viteaz căruia i se spunea Firuz-bei; < sultanul Baiazid > l-a trimis pe acesta și el, pornind, a cucerit Vidinul. După aceasta < Baiazid > i-a dat voie lui Firuz-bei să facă o incursiune. Acesta, rezezin-du-se, a făcut o incursiune în Țara Românească (*Eflah*) și s-a întors cu pradă bogată ... 792 ².

38 ... I-a venit știre lui Baiazid că Timur-han a sosit la Ankara. Când a auzit această știre, Baiazid și-a strâns de asemenea oastea, pornind într-acolo. A luat cu el și oastea tătărească care venise din vilaietul Deșt < -i Kıpceak > trecând prin Moldova (*Kara-Bogdan*). De asemenea venise și oastea voievodului Țării Românești (*Eflak-oglu*) ³.

40 <Descrierea luptei de la Ankara din 1402>.

Într-un cuvânt, oastea lui < Baiazid > s-a împrăștiat. Apoi oastea personală, care se găsea lângă < Baiazid > Ildırım, de asemenea a trădat, deoarece fusese jignită, din care pricină s-a împrăștiat și a plecat.

S-a luptat numai Eflak-oglu ⁴ care avea o oaste de ghiauri. Când hanul Timur a văzut oastea ghiaură, crezând că sînt derviși, a spus : „Hei, ce derviși (*işîk*) viteji ! Ce strașnic s-au războit !”. Iar cei care se găseau în jurul lui i-au spus : „Hane, ei nu sînt derviși, ci sînt ghiauri !”.

Apoi Eflak-oglu, de asemenea, văzînd că nu se poate război și că a rămas singur, și-a luat oastea și, fugînd, s-a retras într-o parte.

<Urmează descrierea înfrîngerii și luării în captivitate a lui Baiazid Fulgerul. Luptele dintre urmașii săi>.

48 Apoi, prin mijlocirea lui Ali-pașa ⁴, Isfendiar l-a urcat pe Musa într-o corabie și l-a trimis din Sinop în Țara Românească. În acea vreme era domn (*bei*) Mircea ghiaurul, care era un ghiaur tare viteaz. Mircea l-a luat pe Musa lângă el, trecîndu-l apoi în Rumelia. După spusele unora,

¹ Anul Hegrei 791 — 1388—1389, cînd a avut loc bătălia de la Kosovo.

² 1389—1390.

³ Asupra participării românilor la lupta de la Ankara sînt controverse în istoriografia românească. După unii autori termenul folosit ar desemna pe vlahii din Tessalia (Vlahia mare), după alții ar fi o confuzie cu Vlăc (Vuc), nume sub care e desemnat Ștefan Lazarevici, despotul Serbiei.

⁴ Marele vizir al lui Baiazid Fulgerul și al emirului Suleiman Celebi. A murit la 18 decembrie 1406 (7 regebi 809).

l-a trecut la Silistra. Apoi Musa a plecat de acolo. Toți *tavgiii* au venit lângă el. De asemenea, s-au strâns în jurul lui și timarioții. Apoi, adunându-se cu toții, au înaintat spre Adrianopol. Între timp, s-a dat de știre emirului Suleiman despre trecerea lui Musa Celebi în Rumelia.

<Descrierea luptelor dintre Suleiman și Musa. Ocuparea Rumeliei de către acesta din urmă. Lupta dintre Musa și Mehmed Celebi>.

52 Sultanul Musa a domnit trei ani și jumătate și apoi a plecat din lumea aceasta.

... De asemenea, l-au prins pe Simavna-kadîsioglu ⁵, împreună cu fiul și fiica sa, și l-au trimis la *Iznik* și i-au dat o leafă de 1 000 de aspri (*akce*) pe lună. În ce privește pe Azap-bei, el a fugit și a plecat în Țara Românească. Astfel, toată Rumelia a trecut de partea sultanului Mehmed care a devenit padișah în anul 816 al Hegirei ⁶. Apoi sultanul Mehmed a trimis soli în toate țările învecinate și la beii din împrejurimi și s-au împăcat între ei.

53 ... Sultanul Mehmed, întorcându-se de acolo ⁷, a venit la Brusa; pornind și de aici, a sosit la Adrianopol. Iar de aici a întreprins o expediție în Țara Românească. A luat oaste și de la Karamanoglu și de la Isfendiaroglu. Kasım-bei, de asemenea, a dat oaste. Sultanul Mehmed, venind, s-a oprit la Dunăre și a făcut cetatea Giurgiu (*Ierkökü*).

El a trimis acingii în Țara Românească. Aceștia s-au săturat <de pradă>. Apoi, beii Țării Românești făcând pace, au trimis haraci și au trimis și pe fiii lor la Poartă ca ostateci. Sultanul Mehmed, pornind după aceea, a venit la Brusa.

<Descrierea pregătirii răscoalei din Aidin de către Börüklüge Mustafa>.

54 Pe de altă parte, șeihul Bedreddin, fiul cadiului din Simavna, auzind că Börüklüge Mustafa are izbînzii, a fugit și el din Iznik, plecînd la Isfendiar. Într-o noapte, pe cînd stătea lângă Isfendiar, urcîndu-se într-o corabie, el a trecut în Țara Românească. De aici, venind, a intrat în „marea de copaci” (*agaç denizi*), dar se spune că avea înțelegere cu Börüklüge Mustafa.

<La Kara-Burun, în Anatolia, răscoala lui Börüklüge este înfrîntă de oștile sultanului. Urmează atacul asupra Salonicului și reprimarea răscoalei din Rumelia, condusă de șeihul Bedreddin Mahmud, care a fost spînzurat la Serres>.

⁵ Șeihul Bedreddin Mahmud.

⁶ 3 aprilie 1413—22 martie 1414.

⁷ Din Karaman.

- 64 Se povestește astfel că, pe cînd sultanul ședea la Adrianopol, Dracula (*Dîrakul*)⁸, beilul Țării Românești, trecînd Dunărea, a pricinuit multe stricăciuni în Rumelia. Atunci sultanul Murad (al II-lea), ducîndu-se acolo, s-a întors cu pradă bogată și s-a așezat la Adrianopol. Aceasta s-a întîmplat în anul 826 al Hegirei⁹.

- 66 În anul 844 al Hegirei¹⁰, sultanul Murad, așezîndu-se din nou la Adrianopol, l-a trimis pe Mezid-bei în incursiune. Trecînd prin Țara Românească și ajungînd în vilaietul unguresc, el n-a avut noroc, iar Mezid-bei, suferind înfrîngere, și-a găsit moartea, murind ca un martir. După ce musulmanii au suferit o astfel de înfrîngere, în anul 845 al Hegirei¹¹, sultanul Murad, așezîndu-se iarăși la Sofia, beilerbeiul său Șehabeddin-pașa, împreună cu oastea rumeliotă, cu acîngiile și cu ienicerii, a trecut prin Țara Românească și a ajuns în Ungaria. Acîngiile și ceilalți cetași împrăștiindu-se și beilerbeiul Hadîm-pașa¹² rămînînd singur, a fost atacat de afurisitul de Iancu <de Hunedoara>. Aceștia fiind găsiți în nepăsare, ca și Mezid-bei, au fost înfrinți. După aceasta, în anul 846 al Hegirei¹³ ... <urmează descrierea răscoalei lui Karamanoglu și supunerea acestuia>.

- 67 Pe cînd sultanul Murad se afla în doliu <în urma morții fiului său Alaeddin sultan>, afurisitul de crai unguresc și Iancu cel blestemat și despotul Laz-oglu, care se pusese în fruntea lor, au venit la trecătoarea Zlatița.

<Desfășurarea bătăliei, înfrîngerea inițială a oștii turcești și fuga creștinilor>.

<Discuția dintre Karamanoglu și bufonul său, care l-a spus în deridare :>

„Bine ai făcut că ai mers împotriva acestor osmanlii !”. Karamanoglu a întrebat : „De ce ?”. Bufonul a zis : „Sultanul meu, tu din partea aceasta și fratele tău Iancu <de Hunedoara> din partea cealaltă, bine ar fi să distrugeți islamismul !”.

- 68 Pe la anul 847¹⁴, după ce sultanul Mehmed <al II-lea> a fost urcat pe tron, craiul unguresc cel blestemat¹⁵ și afurisitul de Iancu au atacat iarăși cu ungurii și cu oștile săsești, nemțești, cehe, latine, bosniece și cu cei din Apulia (*Polie*)¹⁶, precum și cu cei din Țara Românească, cu frîncii

⁸ Vlad Dracul. De fapt însă în acel an domn al Țării Românești era Dan al II-lea (1420—1431).

⁹ 15 decembrie 1422—4 decembrie 1423.

¹⁰ 2 iunie 1440—21 mai 1441.

¹¹ 22 mai 1441—11 mai 1442.

¹² Este vorba de Șehabeddin amintit mai sus. Porecla *Hadîm* înseamnă „eunucul”.

¹³ 12 mai 1442—30 aprilie 1443.

¹⁴ 1 mai 1443—19 aprilie 1444.

¹⁵ Vladislav I.

¹⁶ Prin *Polie* cronicarii otomani înțelegeau nu numai Apulia, provincie în sud-estul Italiei, ci și Neapole.

(*Firenk*) și cu Karamanoglu. Afară de Karamanoglu, toți aceștia se aflau lângă crai. Astfel, strângînd multe oști, au adunat laolaltă 70 000 sau 80 000 de ostași. De asemenea au adus și mai multe mii de tunuri¹⁷. Oastea sa era învesmîntată din cap pînă în picioare în zale albastre. Cu astfel de înfățișare măreață, trecînd pe la Belgrad și Severin, au venit și au pustiit vilaieturile Matara¹⁸ și Șumla¹⁹. De aici au venit și au asediat cetățile Nicopol și Provadia²⁰, pe care însă nu le-au putut lua, iar de acolo au trecut mai departe. Atunci Firuzbeioğlu Mehmed-bei, sangeachei de Nicopol, cu oastea din Nicopol și cu acîngiii săi, care erau de față, i-a atacat pe ghiauri pe la spate și a nimicit o mulțime de ghiauri. Prinzîndu-i pe ghiaurii îmbrăcați în zale și armuri, i-au adus <în tabăra turcească>; pe de altă parte, au dat de știre sultanului Murad care era la Manisa.

69

<Sultanul, rugat de beii din Rumelia, vine din Anatolia cu oastea de acolo>.

Și așa, strîngîndu-i pe toți musulmanii, sultanul Murad, de asemenea, a înaintat asupra afurisitului de ungar. Astfel, s-au întîlnit și a avut loc o mare bătălie. Tunurile, puștile și zenburecurile improșcau unele asupra altora ca o ploaie vijelioasă. Craiul cel blestemat era în mijlocul oștii. Afurisitul de Iancu înaintînd dintr-o parte și Kara-Mihal dintr-o altă parte, l-au atacat pe sultanul Murad. Ei au obținut victorie asupra sultanului Murad, au înfrînt amîndouă aripile oștii sale și s-au încheștat cu oastea de Anatolia. S-a dat o luptă crîncenă în care Gheikü-Karadja, beilerbeiul Anatoliei, a murit ca un martir. Văzînd această nenorocire <oastea de> Anatolia s-a risipit.

<Se descrie împrăștierea flancurilor turcești, omortrea craiului unguresc și îmbărbătarea oștii otomane la această veste>.

70

Atunci, toți ostașii care se împrăștiaseră s-au strîns în jurul sultanului Murad. Ostașii ghiauri, văzînd aceasta, au dat de știre lui Iancu cel Blestemat și Iancu afurisitul a văzut cum stau lucrurile. Atunci oastea sa a început să se împrășteie, dar el nu i-a lăsat să se risipească. Se mai spune că Iancu blestematul, văzînd că oastea a început să se împrășteie, a vorbit astfel ghiaurilor : „Noi am venit aici pentru credința noastră și nu pentru crai”. În felul acesta el și-a stăpînit din nou oastea și, întorcîndu-se, a atacat de cîteva ori, dar, văzînd că musulmanii s-au înmulțit, a luat-o la fugă, scăpînd cu viață. Oastea ghiaurilor fiind învinsă, a rupt-o la fugă,

¹⁷ Desigur, este o exagerare. Probabil „mai multe sute”.

¹⁸ *Matara*, sat la 15 km est de Șumla (Bulgaria).

¹⁹ *Șumla* sau *Șumni*, azi *Kolarovgrad*, oraș în Bulgaria.

²⁰ *Provadia* (*Pravadi*), localitate la cca. 25 km vest de Varna (Bulgaria).

iar ostașii islamici, văzînd aceasta, au început să-i alunge din toate părțile pe ghiauri și, învingîndu-i, să-i măcelărească. Toți ostașii <turci>, care se împrăștiaseră, s-au întors. Apoi au venit la Adrianopol în anul Hegirei 848 ²¹.

<Urmărirea fugarilor și luarea carelor de luptă. Expediția împotriva Albaniei>.

Tocmai pe cînd musulmanii se bucurau în acel vilaiet (în Albania), sultanului Murad i-a venit vestea că afurisitul de Iancu, devenind singur crai, în locul craiului, a început să atace. I s-a mai făcut cunoscut că neamurile ungurului, sasului, cehului, germanului și latinului, precum și oastea Țării Românești, încheind o înțelegere și adunînd o armată nenumărată, au trecut prin Belgrad și Cufin ²² și că stau acolo cu toții. Cînd sultanul Murad a auzit această știre, a părăsit Albania și, mergînd la Sofia, s-a oprit acolo.

<Pregătirea oștii turcești și plecarea spre Kosovo>.

Luînd împreună și pe prințul Mehmed, tocmai cînd erau să pornească, oastea Țării Românești, care nutrea gînduri rele, a pornit asupra Nicopolului, vrînd să prade acele părți. După aceea, beii de margine, Firuzbeioğlu Mehmed-bei și Hasan-bei ²³, atacînd oastea Țării Românești pe la spate și lovind cu cîteva mii de acîngii, i-au nimicit pe ghiauri. Lupta a început; aceasta a fost prima expediție împotriva ghiaurilor și știrea despre ea a pricinuit bucurie sultanului Murad. Plini de această bucurie, strîngînd 50 000 sau 60 000 de ostași dintre pedestrași și călăreți, au ajuns pe urmele ghiaurilor la Kosovo.

Întîlnindu-se cu ghiaurul Iancu blestematul, s-a dat bătălie și s-a făcut măcel. Dar, timp de o zi și o noapte, stînd față în față, au tras unul într-altul din tunuri și zenberecouri. Părea că o ploaie vijelioasă cade asupra ambelor oștiri. S-a dat o mare bătălie. Și de astă dată afurisitul de Iancu, înaintînd din amîndouă părțile, a respins cele două aripi ale padișahului, oastea de Anatolia și cea din Rumelia. Astfel, aripa dreaptă și cea stîngă fiind înfrînte, padișahul a rămas singur. Ienicerii și azapii s-au apărut cu scuturile. S-au tras din tunuri și puști dintr-o parte și alta. A fost un măcel atît de mare, încît nu se poate descrie. Dar sultanul Murad,

²¹ 20 aprilie 1444—8 aprilie 1445.

²² În altă variantă (p. 213) se arată: „treceînd prin Belgrad, aveau de gînd să meargă la Kosovo”. Totuși, aici e vorba de o localitate numită *Kubin* sau *Kowin*, menționată într-o scrisoare din 8 septembrie 1448 a lui Ioan de Hunedoara către Papă (cf. *Die allosmanischen anonymen Chroniken*, ed. F. Giese (1925), II, p. 95, nota 2).

²³ În alte variante figurează și Uzguroğlu Isa-bei.

la rîndul său, s-a ținut așa de tare, încît oastea ghiaură, oricît s-a străduit, n-a putut să-l urnească din loc pe sultanul Murad.

72

<Retragerea turcilor din fața creștinilor, apoi încercuirea acestora de către turci>.

În sfîrșit, afurisitul de Iancu, văzînd nenorocirea a recurs la un vicleșug față de ghiauri și, spunîndu-le : „voi stați aici, eu am să plec și am să trec în spatele turcului, ca astfel să-l distrugem, voi din față și eu din spate”, a luat pe cei care îi erau apropiați și a fugit. Apoi, necredincioșii care se aflau în care s-au luptat pînă dimineța. Dimineța au văzut că blestematul de Iancu nu este printre ei și nu se vede nici afară, iar musulmanii au înconjurat carele. Atunci, grija ghiaurilor a fost să fugă numai-decît și astfel au fost înfrinți. În acea zi musulmanii au avut o biruință asupra ghiaurilor.

<Înfrîngerea și fugărirea creștinilor. Printre cel prinși a fost și Kara-Mihal, care apoi a fost eliberat>.

Această luptă s-a întîmplat în anul 852 al Hegirei ²⁴. Să ne întoarcem din nou la povestirea despre afurisitul de Iancu <de Hunedoara>. Văzînd în ce hal a ajuns, el a luat îndată pe unii care îi erau apropiați și a fugit. Pe cînd fugeau, despotul ²⁵ a trimis un om după el și l-a ospătat și el a stat acolo cîteva zile.

<Indemnul beilor turci de a-l prinde pe Iancu și refuzul sultanului de a merge împotriva lui, motivînd că este singur și nu merită. Retragerea lui Iancu în țara sa>.

73

În anul următor, pornind iarăși, a pus de a construit cetatea Giurgiu (*Ierkökü*). De aici, au făcut incursiuni în Țara Românească și punînd aici bei pe Tepeș (*Kazıklu*), fiul lui Dracul, i-a dat steag și *hilat*, făcîndu-i tot felul de favoruri. După aceea l-au trimis împreună cu acîngiii, care s-au dus și l-au pus bei în locul părintelui său. Întorcîndu-se, <sultanul> s-a așezat la Adrianopol. În anul 853 al Hegirei ²⁶, sultanul Murad a făcut iarăși o incursiune în Albania:

77

... Dincoace de vilaietul Deșt se află țara cerchezilor și Kaffa; dincolo de aceea se găsește vilaietul celor de neam leșesc <și dincolo> sînt rușii ²⁷, iar dincoace se află Moldova (*Kara-Bogdan*). Mai sus de acestea este Țara Românească. Mai încolo e ungurul. Mai departe de acesta se

²⁴ 7 martie 1448—23 februarie 1449, mai precis între 17 și 20 octombrie 1448.

²⁵ Gheorghe Brankovici, despotul Serbiei (1427—1456).

²⁶ 24 februarie — 13 februarie 1450.

²⁷ Într-o altă variantă (vezi p. 283 din cronică): „dincolo de țara leșească este Rusia”.

află cehul și dincolo de el cezarul ²⁸ și moscovitul. Acesta de asemenea este un popor ; e o țară nesfârșită.

111 <Asedierea Belgradului de către Mehmed II în 1456/860, dar fără succes. Nu se amintește de Ioan de Hunedoara>.

112 În anul 865 al Hegirei ²⁹, sultanul Mehmed iarăși a făcut o expediție în Țara Românească, trecînd Dunărea. Dracul-oglu Țepeș (*Kazıklı*), venind față în față, a atacat peste noapte. Neobținînd biruință, el a fugit și toată oastea sa a pierit, iar el a rămas singur. Părăsindu-și țara și vilaietul său, el a plecat în vilaietul unguresc. În sfîrșit, craiul unguresc ³⁰ l-a ucis pe Țepeș. Sultanul Mehmed a pus ca bei în Țara Românească pe fratele lui Țepeș ³¹. Apoi sultanul Mehmed, după supunerea deplină a Țării Românești, a trimis corăbii pe mare, iar el, mergînd pe uscat, <a cucerit insula și cetatea Mitilene>. Țara Românească și insula Mitilene, amîndouă, au fost cucerite într-un an, în anul 866 al Hegirei ³².

115 În această parte, Suleiman-pașa, neputînd lua Alexandria (*Iskenderie*) și pornind de acolo, a făcut o expediție împotriva Moldovei (*Kara-Bogdan*). Întîlnindu-se cu moldoveanul ³³, s-au războit. Oastea islamică era slabă, deoarece îndurase expediția împotriva Alexandriei, iar pe de altă parte era o iarnă foarte grea. Din cauza gerului oastea n-a putut să reziste și a suferit o înfrîngere în anul 879 al Hegirei ³⁴.

Sultanul Mehmed iarăși s-a așezat la Istanbul și pe Ghedik Ahmed l-a trimis cu corăbiile pe mare. Acesta, mergînd cu multe mii de ostași, a cucerit Kaffa și Mangupul. Apoi, luînd și alte cetăți, ținuturi și vilaieturi, oastea <tătarilor> din Crimeea, precum și oastea din Deșt-i Kîpceak au venit și i s-au supus în anul 880 al Hegirei ³⁵.

Sultanul Mehmed iarăși a făcut o expediție în Moldova. Adunînd ostași din toate părțile, în a patra zi a lui rebi-ul-evvel ³⁶ s-a întîlnit cu oastea moldovenească. Aceasta fiind învinsă, a fost nimicită, iar el însuși (Ștefan cel Mare) a fugit. Sultanul Mehmed a prădat vilaietul Moldovei și, întorcîndu-se, a făcut expediție pe vreme de iarnă și cucerind cetatea construită de unguri pe apa Moravei, a dărîmat-o. În a cincea zi a lui

²⁸ Împăratul Austriei.

²⁹ 17 octombrie 1460—5 octombrie 1461.

³⁰ Matel Corvin (1456—1490).

³¹ Radu cel Frumos.

³² 6 octombrie 1461 — 25 septembrie 1462.

³³ *Kara-Bogdan ile*, adică cu Ștefan cel Mare.

³⁴ 18 mai 1474 — 6 mai 1475. Mai precis la 10 ianuarie 1475.

³⁵ 7 mai 1475 — 25 aprilie 1476.

³⁶ 4 rebi I <881> = 27 iunie 1476.

ramazan s-a întors și s-a așezat la Istanbul, în 881 al Hegirei ³⁷. Ali-bei, care era fiul lui Mihal, trecînd prin Țara Românească, a făcut o incursiune în vilaietul unguresc, în anul 882 al Hegirei ³⁸, dar n-a reușit.

115
116

Anul 883 al Hegirei ³⁹. Sultanul Mehmed iarăși s-a așezat la Istanbul. În această vreme, Mihaloglu Ali-bei, Hasanbeioglu Isa-bei și Malkocioglu Bali-bei și de asemenea mulți alți bei, au trecut cu acîngiii din Țara Românească în vilaietul unguresc, dar, sosind pe neașteptate oastea ungurească și dîndu-se o luptă, Isa-bei a murit ca un martir. Oastea musulmană a suferit o înfrîngere în anul 884 al Hegirei ⁴⁰.

117

... <Sultanul Baiazid al II-lea>, pornind din Adrianopol, a făcut o expediție în Moldova și a cucerit cetatea Chilia (*Kili*) în a 27-a zi a lunii djumadi-ul-ahîr ⁴¹, într-o zi de miercuri, apoi a cucerit și Akkermanul în a 20-a zi a lui regeb ⁴². Cucerind acest vilaiet, s-a întors și s-a așezat la Adrianopol în anul 889 al Hegirei ⁴³.

... Beilerbeiul Hadîm Ali-bei, împreună cu oastea rumeliotă, cu voia padișahului și avînd cu el și ostași din oastea de Poartă (*Kapu halkî*), dintre silahdari ⁴⁴ și de la sîpahioglanii, luîndu-i și pe acîngiii de Rumelia și oastea Țării Românești și mergînd înaintea lor, au pornit cu toții împotriva Moldovei. Ei au jefuit și au pustiit vilaietul Moldovei cu 30 000 sau 40 000 de ostași. Pe la sfîrșitul lunii ramazan ⁴⁵ înapoindu-se la Adrianopol, s-au așezat acolo în anul Hegirei 890 ⁴⁶.

Pe la începutul lui muharrem ⁴⁷, sultanul Baiazid iarăși s-a așezat cu noroc și fericire la Istanbul, Iskender-bei, fratele lui Ali-bei, și Malkocioglu Bali-bei, mergînd în Moldova împreună cu oastea Țării Românești, au făcut o incursiune. Prin grija lui Allah, obținînd biruință de două-trei ori, s-au întors cu nenumărate prăzi și cu mulți robi.

118

Pornindu-se cu tot felul de arme în țara arăbească, a venit apoi solul Moldovei, care a plecat după ce s-a încheiat pacea. Davud-pașa a mers cu măreție în țara arăbească.

<Urmează descrierea luptelor în Arabia cu Ali-bei Zu'l-Kadroglu>.

³⁷ 22 decembrie 1476.

³⁸ 15 aprilie 1477 – 3 aprilie 1478.

³⁹ 4 aprilie 1478 – 24 martie 1479.

⁴⁰ 25 martie 1479 – 12 martie 1480. Este vorba de bătălia de la Cîmpul Pîinii.

⁴¹ 22 iulie <1484>.

⁴² 20 regeb <889> = 17 august 1484.

⁴³ 30 ianuarie 1484 – 17 ianuarie 1485.

⁴⁴ Vechi unități otomane de cavalerie.

⁴⁵ Ramazan <890> = 11 septembrie – 10 octombrie 1485.

⁴⁶ 18 ianuarie 1485 – 6 ianuarie 1486.

⁴⁷ Muharrem <891> = 7 ianuarie – 5 februarie 1486.

125 Pe de altă parte, beiful unguresc, craiul Iancu-oglu ⁴⁸ murind, Sevize-oglu ⁴⁹ l-a atacat pe fiul lui Iancu-oglu ⁵⁰, pe care, prinzîndu-l, l-a aruncat în temniță. Apoi devenind crai în locul său, s-a urcat pe tron și trimițînd sol sultanului Baiazid, s-au împăcat.

<Aceste evenimente s-au petrecut înainte de şevval 897 al Hegirei> ⁵¹.

130 Apoi prințul (*sultan*) Selim ⁵², ieşind din Trapezunt și urcîndu-se într-o corabie, a trecut la Caffa (*Kefe*). De aici a ieşit la Chilia și Akkerman, spre Rumelia. Cînd sultanul Baiazid a auzit aceasta, a trimis prințului Selim în solie pe cadiul de Istanbul, Sarî-Kirez ⁵³, și pe segbanbași ⁵⁴ ca să-l sfătuiască <să primească un sangeac în Rumelia. Selim insistă însă ca să se întîlnească cu tatăl său>.

140 Sultanul Suleiman <Magnificul> s-a îndreptat spre Ungaria. Trecînd apa Dunării la Belgrad, el a ajuns la Buda. Aici venind banul de Transilvania ⁵⁵, s-a supus. Aducînd daruri (*peşkeş*), el a sărutat mîna padişahului.

146 Padişahul fiind mulțumit de el, a lăsat în grija acestuia tronul Budei.

<Urmează primul asediu al Vienei în 1529>.

De acolo (din Iran), întorcîndu-se padişahul în a noua zi a lunii djumadi-ul-ahîr din anul 944 al Hegirei ⁵⁶ s-a așezat la Istanbul.

De astă dată sultanul avînd de gînd să pornească o expediție împotriva Moldovei, în a unsprezecea zi a lui safer <945> ⁵⁷, într-o zi de luni, a pornit cu oaste din Istanbul.

Trecînd apa Dunării pe la Isaccea (*Asaklu*), a mers împotriva Moldovei. Beiful Moldovei ⁵⁸, fugind, nu s-a arătat. Țara și tot ce era într-însa

⁴⁸ Matei Corvin, fiul lui Ioan de Hunedoara.

⁴⁹ Vladislav al II-lea (?) (1490—1516), fiul regelui Cazimir al Poloniei, care a urmat lui Matei Corvin.

⁵⁰ Ioan, fiul natural al lui Matei Corvin.

⁵¹ 4 noiembrie 1491—22 octombrie 1492.

⁵² Selim I Iavuz („cel fioros”) un timp a fost fugar la socrul său Mengli-Ghirai, hanul Crimeii (1467—1515).

⁵³ Sarî-Kirez Celebi a fost de două ori cadiu de Istanbul în anii 1511—1512 (917) și 1515—1521 (920—927).

⁵⁴ Căpetenle de selmeni (*sekbani*), oaste de ieniceri.

⁵⁵ Ioan Zápolya.

⁵⁶ 13 noiembrie 1537.

⁵⁷ 9 iulie 1538.

⁵⁸ Petru Rareș (1527—1538).

s-au supus padişahului. Apoi, padişahul făcînd hotar (*sînîr*) apa numită Prut (*Purut*), a fost numit în partea de dincoace un bei, în ţinutul care avea mărimea unui sangeac. Cît priveşte partea care se găseşte dincolo de apa Prut, a fost încredinţată unui ghiaur din neamul moldovenilor care se afla în slujba Porţii ⁵⁹. Pe acesta l-a pus domn (*bei*) acolo. După aceea însă fostul bei, care fugise, a venit el însuşi la Poartă, cerînd iertare, şi a fost numit din nou în ţara sa. De acolo, padişahul, întorcîndu-se, pe la sfîrşitul lui djumadi-ul-evvel <945> ⁶⁰ a intrat în Adrianopol şi a stat acolo.

<Sultanul Suleiman se hotărăşte să facă o nouă expediţie în Ungaria>.

148 <După cucerirea Ungariei>, crăia Budei fusese dată de padişah banului de Transilvania ⁶¹. El porunceă acolo. După un timp însă, murind banul de Transilvania, i-a rămas un fiu minor ⁶². Acesta nefiind în stare să stăpînească ţara, guverna mama sa ⁶³. Apoi, printre banii aceluia ţinut cel care se chema Perin Betreh ⁶⁴, răsculîndu-se, a vrut să atace Buda cu gîndul de a lua tronul.

<Certurile dintre Perény (*Betreh*) şi Isabella>.

149 <După moartea lui Ioan Zápolya, Ferdinand de Austria atacă Buda, dar turcii îl înving şi cuceresc Ungaria>.

Acelei femei (Isabella) şi fiului ei (Ioan Sigismund) sultanul le-a acordat ţara şi vilaietul Transilvaniei, provincie stăpînită din vechime de banul de Transilvania. Şi i-au trimis acolo, în Transilvania. Padişahul întorcîndu-se de acolo, în a opta zi a lui şaban a intrat şi s-a aşezat la Istanbul. Era anul 948 al Hegirei ⁶⁵.

151 <În anul 957 al Hegirei, în a 27-a zi a lunii djumadi-ul-evvel ⁶⁶, sultanul s-a aşezat la Istanbul>.

Apoi, padişahul a trimis pe vizirul Ahmed paşa spre părţile ungureşti cu o ceată de ieniceri şi cu silahdari şi cu oastea rumeliotă. Acesta, mergînd, a căzut asupra cetăţii Timişoara (*Temesvar*) şi a asediat-o timp de 20 de zile. Puţin înainte de a o lua, ghiaurul, cerînd iertare, s-a învoit să predea pe prinşii închişi într-însa. Iar după aceea, predînd cetatea, în timp ce

⁵⁹ Ştefan Lăcustă, numit în izvoarele turceşti „Cetne voievoda”.

⁶⁰ 25 septembrie—24 octombrie 1538.

⁶¹ Ioan Zápolya.

⁶² Ioan Sigismund.

⁶³ Isabella, din familia Iagellonilor.

⁶⁴ În altă variantă apare Petru în loc de Betreh. Este vorba de Petru de Perény, voievod între 1526 şi 1529.

⁶⁵ 27 noiembrie 1541.

⁶⁶ 13 iunie 1550.

ieșeau și plecau, a ieșit la iveală trădarea ghiaurului, deoarece ascunseseră pe unii dintre prinșii turci. Din această pricină, gaziile din Rumelia, năpustindu-se asupra ghiaurilor, i-au trecut pe toți prin tăișul sabiei și n-a scăpat nici măcar un suflet. Această cucerire a avut loc în luna șaban și era anul 959 al Hegirei ⁶⁷.

152 Pe când sultanul Suleiman ședea în tabăra sa de vară (*yaylak*) la Bolu ⁶⁸, a apărut din Dobrogea (*Dobrige*) din Rumelia un răzvrătit (*gelalî*) care, spunând că „eu sînt prințul (*sultan*) Mustafa”, a strîns o oaste mare și, numind numeroși cadii, a dat pedepse. De asemenea, luînd cu sila roadele care se aflau la intenđenți (*emenna*), el și le-a însușit și, de asemenea, luînd bani de la unii bogătași binefăcători, a început să stăpînească țara. Prințul Baiazid ⁶⁹ se afla la Adrianopol. De acolo, el a făcut cunoscută starea aceea tatălui său, sultanul Suleiman. Sultanul Suleiman, la rîndul său, a poruncit și au fost trimise acolo cele șase bulucuri (*bölük*) din oastea de Poartă și beilerbeiul Rumeliei cu 2 000 de ieniceri. Și în a cincisprezecea zi a lunii ramazan ⁷⁰, l-a trimis în urma lor pe Mehmed-pașa cu 25 de tunuri (*darbzân*). După aceea sultanul, intrînd în Istanbul, a rămas acolo. Oastea care fusese trimisă s-a așezat în apropiere de Adrianopol și altele se adunau. Pe atunci acest rebel (*gelalî*) avea pe lîngă el un sfetnic care era vizirul său; acesta, pe neașteptate, pe la miezul nopții, punînd în lanțuri pe acel *gelalî*, l-a trimis la Mehmed-pașa, care la rîndul său l-a trimis la măriia sa padișahul, ocrotitorul lumii. Padișahul a poruncit și, la sfîrșitul lui ramazan, în ajun de *bairam* ⁷¹, l-au spînzurat. Apoi, în anul 962, în a cincisprezecea zi a lunii zil-kade ⁷², luni, după un divan, a fost ucis Ahmed-pașa ⁷³. . . .

⁶⁷ 23 iulie — 20 august 1552.

⁶⁸ Oraș în Asia Mică.

⁶⁹ Unul dintre fiii lui Suleiman Magnificul.

⁷⁰ 15 ramazan <962> = 3 august 1555.

⁷¹ 30 ramazan 962 = 18 august 1555.

⁷² 1 octombrie 1555.

⁷³ Cuceritorul Timișoarei.

ŞEMSEDDIN AHMED BIN SULEIMAN
KEMAL-PAŞA-ZADE
(IBN KEMAL)

Şemseddin Ahmed, fiul lui Kemal-paşa (Ibn Kemal), este cunoscut nu numai ca istoriograf, ci şi ca jurist, stilist, om de stat şi mare cărturar.

Kemal-paşa-zade s-a născut în a doua jumătate a secolului al XV-lea în oraşul Tokat unde tatăl său îşi avea slujba. În tinereţe a făcut parte din oastea lui Baiazid al II-lea. Cîţva timp a funcţionat ca profesor (*müderriş*) la Scoplje (*Üsküb*), la Adrianopol şi la Dupniţa, în Bulgaria.

Kemal-paşa-zade a desfăşurat o activitate bogată, fiind autorul unui număr mare de lucrări din diverse domenii (istorie, literatură, drept, stilistică, logică ş.a.). Încă de pe vremea sultanului Baiazid al II-lea, a fost însărcinat cu întocmirea unei istorii a Imperiului otoman.

În anul 1516, fiind numit *cadiasker*, l-a însoţit pe sultanul Selim I în expediţia împotriva Egiptului. Printre altele, a primit şi misiunea de a traduce opera lui Abul-Mahasîn ibn Taghriberdi¹, cu privire la Califat. La întoarcerea din campanie, şi-a luat în primire funcţia de *müderriş* la Adrianopol. În acelaşi timp s-a consacrat lucrărilor ştiinţifice şi literare. Influenţat de operele şeihului Sa'di, în special de *Grădina trandafirilor* (*Gülîstan*), Ibn Kemal a scris în limba persană un poem intitulat *Nighiaristan* (*Galeria portretelor*).

Sub Suleiman Magnificul, începînd cu anul 1525 şi pînă la moartea sa (6 aprilie 1535), a îndeplinit înalta funcţie de mare muftiu (*şeih-ul-islam*).

¹ Cronicar arab (1411—1466).

Kemal-paşa-zade a participat la campania din 1526 împotriva Ungariei, pe care a descris-o amănunţit. Acest fragment a fost tradus în 1859 în limba franceză de Pavet de Courteille (*Histoire de la Campagne de Mohács*, Paris).

Cronica lui Ibn Kemal, intitulată : *Tevarih-i al-i Osman* (*Istoriile dinastiei otomane*), începută din îndemnul lui Baiazid al II-lea, tratează evenimentele de la începutul osmanliilor până în primii ani de domnie ai lui Suleiman Magnificul, consacrându-se fiecărui sultan câte o „carte” (*defter*). Ea s-a păstrat în diverse manuscrise copiate la date diferite. Cîteva manuscrise descriu faptele pînă la lupta de la Mohaci (august 1526); unul singur atinge anul 1533. Partea originală a acestei cronici începe cu anul 1481, adică o dată cu urcarea pe tron a sultanului Baiazid al II-lea. În ce priveşte partea anterioară, este o prelucrare după cronici mai vechi, împletită cu unele ştiri culese pe cale orală.

În 1954 a apărut o ediţie turcească a acestei cronici, dar privind numai domnia lui Mehmed II (1451—1481)², iar în 1957 a fost editată în transcriere cu caractere latine³.

Părţile privitoare la Ungaria au fost traduse de J. Thury, în *Török Történeti*, Budapesta, 1893, I, p. 191—275.

Deşi cronica lui Ibn Kemal a fost scrisă pe la începutul veacului al XVI-lea, cînd istoriografia otomană nu era încă evoluată din punctul de vedere al formei de exprimare, totuşi *Tevarih-i al-i Osman* a lui Kemal-paşa-zade se distinge prin bogăţia stilistică şi varietatea conţinutului său.

Din acest punct de vedere ea poate fi comparată cu cronica *Heşt Behiş* a lui Idris Bitlisi şi cu opera lui Tursun-bei.

De aceea şi ştirile referitoare la ţările române sînt prezentate mult mai amplu decît în celelalte izvoare narative otomane, cu unele date noi demne de luat în seamă, cum sînt, de pildă, cele privind apărarea eroică a Belgradului de Ioan de Hunedoara în 1456, campania împotriva Țării Româneşti pe vremea lui Vlad Țepeş (1462), luptele vitejeşti ale lui Ștefan cel Mare la Vaslui şi la Războieni, ca şi incursiunile beilor de acîngii (Mihaloglu Ali-bei, Malkocioglu Bali-bei ş.a.) în Transilvania, cu descrieri ample asupra desfășurării luptei de la Cîmpul Pîini, din 1479.

² Ibn Kemal, *Tevarih-i Al-i Osman*, VII. Defter, *Önsöz, Indeks*, sub îngrijirea lui Şerafettin Turan, T. T. K. Basımevi, Ankara, 1954, XXI + 625 + 51 p.

³ *Ibn Kemal: Tevarih-i Al-i Osman*, VII. Defter, sub îngrijirea lui Şerafettin Turan, T. T. K. Basımevi, Ankara, 1957, 51 p. (*Önsöz, Indeks*) + 625 p. (text).

În ceea ce priveşte lucrările lui Kemal-paşa-zade din alte domenii, pot fi amintite : *Divan-i eş'ar* (Tratat de poetică), *Dekaik-ul hakaik* (Dicţionar persan), *Tefsir-i-şerif* (Comentarii preţioase).

Extrasele alăturate sînt traduse după ediţia turcească amintită mai sus. În anexă dăm şi cîteva ştiri existente în ediţia lui J. Thury, dar care nu se află în ediţia turcească a cronicii lui Ibn Kemal.

Bibliografie: O M., I, p. 223; G. O. W., p. 61—63; Ismet Parmaksizoglu, *Kemal paşa-zade*, în I. A. vol. VI, 1955, p. 561—566.

VII. Defter (Caietul VII)

121 DESPRE PLECAREA ȘI LUPTA SA¹ PENTRU CUCERIREA BELGRADULUI
ȘI ÎNTILNIREA LA CETATEA ACEEA MAI SUS-AMINTITĂ CU CRAIUL
UNGURESC CEL RĂUFĂCĂTOR²

122 ... În a cinsprezecea zi a lui regeb cel venerat au trecut peste râul
vestit cu numele de Morava cea Mare (*Ulu Morava*).

123— <Trimiterea de oameni spre Semendria și Belgrad ca să cerceteze situația dușmanilor
124 și să aducă știri. Mare vizir era Zaganos-pașa. Serbia³ ceruse ajutor de la unguri>.

124 De asemenea, cei care plecaseră spre Belgrad, prinzind limbi (*dil*)
dintre ostașii cetății, care stăpîneau unele știri, au cercetat starea dușma-
nului cel rău din fire. Au aflat că necredinciosul cel cu gânduri rele zis
Iancu⁴ s-a pregătit la reședința sa împreună cu oastea sa rătăcită de
credință și așteaptă clipa luptei și a înfruntării.

125 <La sosirea veștil că vin ungurii, sultanul a pornit spre Semendria și de acolo spre
126 Belgrad, care a fost impresurat>.

129 DESPRE ACEEA CĂ ȘI CRAIUL CEL NENOROCIT, PREGĂTINDU-I PE DEM-
NITARIÎ DIN ȚARA UNGUREASCĂ, A VENIT ȘI S-A AȘEZAT ÎN FAȚA CETĂȚII,
PRECUM ȘI DESPRE ACEEA CĂ OSTAȘII ISLAMICI ÎNCLEȘTÎNDU-SE PE APĂ CU
OSTAȘII GHIAURILOR CEI DEMNI DE INFERN, FAȚA APEI DUNĂREA (*TUNA*)
S-A ÎNROȘIT DE SÎNGE

Craiul cel răufăcător, aflînd că oastea musulmană purtătoare de
noroc a pornit la cucerirea Belgradului, a venit cu armașii cei răi din fire
aflați lîngă el și s-a așezat la trecătoarea de pe cealaltă parte a fortăreței.

<Sultanul, văzînd aceasta, ține un sfat cu emirii turci>.

Beii oștii au zis : „Multe corăbii de-ale noastre stau gata pregătite
cu ostași și cu unelte de luptă. Trebuie ca, trecînd ca fulgerul peste apă,

¹ A sultanul Mehmed al II-lea.

² Ioan de Hunedoara.

³ Laz : Gheorghe Brankovici (1427—1456).

⁴ Ioan de Hunedoara.

ele să împrăştie cu loviturile săbiilor strălucitoare <ale ostaşilor> alaiul ghiaurilor care stă întunecat ca un nor de primăvară.

<Propunerea ca în partea ghiaurilor să treacă fie sultanul însuşi, fie o parte din oaste sub comanda unui bel, şi neacceptarea ei de către unii>.

130

Ei au zis : „Nu se poate ca padişahul să treacă pe malul celălalt, deoarece e loc primejdios, iar ca să trimiţi numai oastea cea ocrotitoare de ţări e şi mai rău decât aceasta”... şi l-au împiedicat pe sultanul cel vînător de duşmani de la amîndouă măsurile.

...Istovindu-se puterile ghiaurilor aflaţi în fortăreaţă, pierise forţa lor, dar <oastea ungurească>, întărindu-le inimile, a venit şi s-a aşezat în faţa lor. Pe atunci crai unguresc era răufăcătorul cel nenorocit cu numele de Iancu. Se spune că atunci cînd a aflat că la Scoplje (*Üsküb*) se toarnă tunuri, iar lîngă Semendria se fac corăbii, el, la rîndul său, făcînd nenumărate corăbii la izvoarele Dunării, care este un loc unde nu poate călca picior de duşman şi unde nu poate ajunge nici mîna duşmanului, îşi pregătise uneltele şi oştile sale.

...Corăbiile duşmanilor răi din fire au sosit pe neaşteptate, venind pe cursul Dunării. Ostaşii purtători de victorie, care se aflau în aşteptare pe apă, prinzînd de veste, au pus numai decît mîna pe arme. Mergînd asupra corăbiilor care veneau iute ca vîntul, s-au încheştat. Luînd multe corăbii, i-au nimicit pe ghiaurii aflaţi în ele şi i-au aruncat în apă.

131

...Într-adevăr, ostaşii purtători de victorie au luat numeroase corăbii de la ghiauri, dar corăbiile acelor răufăcători s-au tot înmulţit mereu şi s-au îngrămădit în lungul şi în latul fluviului, pe întinderea cît o mare şi un ocean din faţa oraşului. Fiind în faţa propriei lor cetăţi, le-au sosit ajutoare din spate şi astfel prinzînd puteri, au ieşit biruitori.

<Văzînd aceasta sultanul ia unele măsuri>.

A poruncit să se dea iureş pînă cînd oastea ghiaură va intra iar în fortăreaţă. În ziua aceea, oastea islamică luptîndu-se şi făcînd măcel de dimineaţă (*felek-i-bam*) pînă seara (*şafek-i-şam*) şi ciocnindu-se în clocotul bătăliei, a obosit foarte mult şi s-a împrăştiat.

32—

133

134

<Urmează descrierea a încă unui atac>.

Cucerirea neizbutind şi atacurile oştilor islamice slăbind, ele au arătat semne de înfrîngere. Necăjindu-se de faptul că mîinile lor nu au ajuns pînă la poalele fecioarei norocului, sforţările şi strădania lor au fost zdruncinate şi, întorcîndu-se, au plecat. Ostaşii cu credinţa răătăcită,

văzînd că fețele gaziilor s-au întors, au ieșit afară din cetate punîndu-se pe urmele lor. Neastîmpărații aceia i-au împins și i-au băgat în ordie pe ostașii slăbiți și obosiți care veneau înspăimîntați ca o turmă de oi. Afurisitul cel necredincios, zis Iancu, a început să se agite numaidecît zicînd: „Turcul a părăsit lupta și, luîndu-și capul a plecat în fugă!” Și încălecînd împreună cu serdarii ghiauri, au pornit spre partea de jos a cetății ca un torent aducător de nenorociri, punînd în fața sa pe cei peste 30 000 de pedestrași ai săi îmbrăcați în zale.

- 136 <Mai departe se arată minia padișahului față de aga de ieniceri și atacul personal al sultanului pentru a încuraja oastea otomană; dar totul a fost în zadar>.

Ghiaurii cei rătăcitori atacînd din dreapta și din stînga, ne-au împrăștiat din amîndouă aripile.

Eu⁵ mă aflam lîngă Ishakbeiglu Isa-bei. Deși pornisem cu el pe drumul înfrîngerii și deși mersesem o cale oarecare, despărțindu-se de cîmpul de bătălie și separîndu-se de padișahul cel ocrotitor de țări...

<Se arată că ei s-au întors iarăși, determinați de insultele primite de la alții de către țugarul Ishakbeiglu Isa-bei>.

- 137 Eu, la rîndul meu, m-am întors cu el. Cînd am ajuns la locul de bătălie, am văzut că lupta era pe sfîrșite. Fața dușmanului îngălbenise și se vestejise ca frunza de toamnă.

...Sosind alaiul vitejilor de azapi, îi îndepărtase de lîngă padișahul (*şehriyar*) cel fericit pe dușmanii rătăciți. Pe de altă parte, mergînd și acîngiîi tineri, aflați acolo gata pregătiți, au ajuns și ei și, întorcînd fețele ghiaurilor, i-au nimicit de tot.

- 139 ...Stînd în calea ghiaurilor cei nenorociți care veneau ca un torent de munte în zilele de primăvară, ei le-au întors fețele. Au scăpat cei care, fugind de acolo, au putut să intre în fortăreață. Pe cei rămași afară, tăindu-le picioarele cu ajutorul săbiilor scînteietoare, au trimis în focul iadului vreo 50—100 dintre ei.

- 140 ...I-au nimicit într-atîta pe ghiauri, încît dintre cei care ieșiseră afară, nici unul dintr-o sută n-a putut să meargă și să intre în cetate, scăpînd cu viață.

...Diavolul acela răufăcător⁶ și plin de viclenii, care era capul răutăților și al uneltirilor și căpetenia (*reis*) ghiaurilor răi din fire, plecînd din seraiul său de serdar, s-a dus și s-a așezat la poarta infernului aducător

⁵ Povestitorul de la care cronicarul și-a cules informația.

⁶ Ioan de Hunedoara.

de necazuri și în timp ce nenorocitul acela umbla printre pedestrașii săi și vorbea, făcând semne cu mîna celor din fața sa, un gaziu l-a očit. Făcînd să zboare săgeata sa înaripată ca pasărea, el a nimerit îmbrăcămintea sa aurită și, trecînd prin ea, l-a lovit sub braț.

141 ...Zbătîndu-se timp de trei zile, lancu a murit în a patra zi. De rușine ascunzînd că a fost rănit, s-a răspîndit în țara sa și în popor zvonul că afurisitul acela a murit de ciumă (*taun*).

<Sultanul ține un alt divan pentru a hotărî supunerea cetății, socotind că după respingerea ungarilor va fi biruitor, dar beii nu l-au mai lăsat>.

Zicînd că „oastea purtătoare de victorie a slăbit foarte mult și nu au mai rămas arme și unelte, toate s-au isprăvit”, ei s-au străduit <să-l convingă> și, rugîndu-se de padișahul musulmanilor, a doua zi l-au făcut să plece dis-de-dimineață. După ce oastea vînătoare de dușmani, plecînd de lîngă cetate, a intrat în ținutul dinăuntru (*iç-il*), s-a auzit că nenorocitul lancu, craiul cel răufăcător al ungarilor, s-a dus în întunecimea neființei și s-a închis cu diavoli în groapa iadului.

<Se vorbește apoi de întoarcerea oștii otomane la Adrianopol>.

146 ...În anul acela, stînd cu noroc, <sultanul> a trimis pentru incursiune în Ungaria (*Üngürüs*) și în Albania (*Arnavut*).

<Plecarea lui Mahmud-pașa pentru ocuparea Serbiei. Se arată că despoții acestui ținut erau de partea lui lancu, dar după moartea sa, slăbind, s-au supus sultanului>.

156 <Ocuparea cetății Golubăț (*Güverginlik*)>.

Terminînd cu treburile acelei cetăți, ostașii musulmani au trecut Dunărea, devastînd ținutul ghiaurilor de pe malul celălalt. Mergînd în grabă spre cetatea ungurului cel nenorocit, zisă Tîrnavi⁷, care este o fortăreață puternică în partea de dincolo a Dunării, au nimicit pe mulți dintre ghiaurii din ea. Lovind și ținuturile din împrejurimi și nimicind pe oamenii de acolo și mînînd vitele, s-au întors apoi teferi și sănătoși.

172 DESPRE INCURSIUNEA LUI EVRENOSGLU ISA-BEI ÎN ALBANIA... ȘI DESPRE ACEEA CĂ HASANBEIOGLU ISA-BEI, TRECÎND ÎN ȚARA UNGUREASCĂ A SUFERIT ÎNFRÎNGERE, IAR MIHALOGLU ALI-BEI L-A BIRUIT PE ISVILADJ-OGU⁸, BEILERBEIUL CRAIULUI <UNGURESC>

...Tot în anul acela, Hasanbeioglu Isa-bei, care era stăpînul sangeacului Vidin..., trecînd Dunărea, a plecat la luptă sfîntă în ținutul ungu-

⁷ Poate Turnu.

⁸ Mihail Szilagy.

resc. ...Dar, nefiindu-i uşoară expediţia, nu a reuşit în treaba la care pornise. ...De astă dată plecarea sa s-a nimerit iarna. Devastînd de mai multe ori vilaietul acela, el s-a ospătat cu mieii de acolo.

«Mai departe se arată că, nefiind ajutat de soartă, această incursiune s-a soldat cu o înfrîngere».

- 173 Pe vremea aceea, craiul unguresc avea un beilerbei viteaz, cunoscut sub numele de Işviladj-oglu Miloş ban⁹. Era curajos şi vestit pentru vitejia sa. El a fost cel care l-a călcat în incursiune pe sus-numitul Isa-bei.

- 174 «Se arată că Mihaloglu Ali-bei a pornit şi el împotriva lui Mihail Szilagy, fiind ajutat în această luptă de fratele său Iskender-bei, pe care l-a trimis apoi la Poartă pentru a anunţa victoria».

- 176 Dar, pe cînd viteazul cel mai sus-arătat, pornind la drum, se ducea liniştit, a sosit clipa necazului. Zărindu-l iscoadele araminilor din Severin,
177 au dat de ştire tovarăşilor lor şi un alai de ghiauri cu gînduri rele, punîndu-se de-a curmezişul drumului său, l-au luat prizonier pe viteazul acela. Punîndu-l în lanţuri pe acest leu, l-au dus în cetatea Severin şi, căzînd în mîinile acestor nenorociţi, el a rămas acolo în închisoare. Ali-bei, aflînd aceasta, l-a răscumpărat cu 10 000 de florini, iar pe Işviladj-oglu l-a trimis la curtea cea ocrotitoare a sultanului lumii împreună cu toba şi cu steagul său şi împreună cu slugile şi cu oamenii săi căzuţi prizonieri împreună cu el.

- 208 DESPRE ACEEA CĂ STĂPÎNUL (ŞEHRIYAR) ȚĂRII ROMÂNEȘTI ¹⁰ A DEVENIT NEASCULTĂTOR (AK) FAȚĂ DE SULTANUL LUMII, PRECUM ȘI DESPRE ACEEA CĂ PRIN CAPUL ACELUI RĂSCULAT, CU SFÎRȘIT NENOROCIT, A SUFLAT VÎNTUL TULBURĂRII (BAD-I-FESAD)

Nenorocitul de stăpîn al Țării Românești, care în gura musulmanilor şi ghiaurilor şezători sau în trecere devenise cunoscut sub numele de voievodul Țepeş (*Kazîklu voivoda*), avînd obiceiul de a trage în ţeapă pe cei pe care îi osîndea la moarte pe vremea sa, fusese de aceea poreclit *Kazîklu* (Țepeş).

...El slujise o vreme la înalta Curte a sultanului cel ocrotitor al lumii. Murind tatăl său, Dracula, padişahul cel dătător de coroane îi acordase vilaietul Țării Românești. El devenise cunoscut prin marea

⁹ Banul Mihail, fiul lui Szilagy.

¹⁰ Vlad Țepeş.

măreție a sultanului și plecase de la pragul său cel aducător de fericire cu steag cu vîrf aurit și cu spadă împodobită cu aur.

Prin osîndirile sale la moarte, el pîrjolise Țara Românească pînă la ceruri, iar răutățile sale se răspîndiseră pe tot întinsul ținuturilor acelora.

209

Pentru el nu însemna păcat să-și distrugă pînă și propria sa avere și să verse chiar sîngele soției și al copiilor săi.

Pentru crime puține el aducea multe necazuri și pentru un pic de răutate el dădea pedeapsă foarte mare.

„Pentru puține păcate, el dădea pedeapsă mare,
Față de nimeni nu avea milă și îndurare”.

Dacă vreun ghiaur săvîrșea o trădare și dacă crima aceasta se întîmpla lîngă el, atunci el trăgea în țeapă pe acel hain și chiar pe toți ghiaurii din satul acestuia, împreună cu soțiile și cu copiii lor, pînă și pe copiii mici, și nu lăsa să fie dați jos. Dacă vedea pe cineva coborînd pe careva dintre morți, atunci legea de osîndă a celui sîngeros era ca acela să fie spînzurat de țeapă în locul lui. Reședința de domnie a celui nenorocit rătăcit era o cetate de lemn (*Agaç Hisar*); zicînd că „voi face o grădină din ea”, el pusese să se împletească garduri pe amîndouă părțile drumului, pe o întindere de șase leghe (*mil*), și pusese să fie trași acolo în țeapă rebelii din propriul său ținut și cei din vilaietul Moldovei, precum și cei din țara ungurească, pe care putuse să-i prindă. Locul dintre împletiturile mai sus-arătate, care era grădina sa, se umpluse cu criminalii (*djinayet ehli*) pe care îi trăsese în țeapă, omorîndu-i prin osîndire la moarte. Sîngele proaspăt împrăștiat pe jos forma lalelele înflorite ale acelei grădini, iar tigvele oamenilor erau fructele coapte, atît vara cît și iarna, ale pomilor.

<Mai departe se arată că „răutățile” acestuia nu aveau sfîrșit>.

210

...De asemenea el era vestit printre cei de o seamă cu el și în privința meșteșugului de a conduce oști (*sipah salarlık*). La fel, era unic și în serdărie, un al doilea ca el nefiînd în țara ghiaurilor. Implorînd ajutorul cerului, el devenise de nenumărate ori biruitor asupra moldoveanului (*Kara-Bogdan*) și, înfrîngînd de mai multe ori oștile curajoase ale nenorocitului de ungur, împrăștiase oștile acestuia.

„Bizuindu-se pe sultanul lumii, el făcea ca pînă și o sută de dușmani
să-și întoarcă fețele,
„În cele din urmă afurisitul acela a devenit îngîmfat și și-a închipuit
că este satana”.

Pornirile sale lăuntrice, aţîţîndu-l, l-au scos de pe drumul cel drept şi l-au făcut să se răzvrătească şi, răsculîndu-l pe acela împotriva binefăcătorului său, l-au făcut să devină rebel.

<Mai departe se arată că sultanul fiind plecat în expediţia din Trebizonda, Vlad Ţepeş a atacat ţinuturile islamice>.

El a supărat ţinuturile aflate la hotarele Ţării Româneşti şi i-a necăjit foarte mult pe musulmanii aflaţi în acele locuri. În timpul expediţiei mai sus-arătate, Ishak-paşa fusese pus să stea în capitala Adrianopol (*Edirne*) pentru a păzi tronul, dar neavînd putere să-l calce în picioare şi să-l lovească cu pumnii pe acel rătăcit plin de îngîmfare, el înghiţea toate de nevoie.

<După întoarcerea sultanului din Orient, Ishak-paşa se plînge de Vlad Ţepeş, dar sultanul nu se grăbeşte să pornească numaidecît asupra lui>.

211 Legea veche a acelui afurisit (Vlad Ţepeş) era ca în fiecare an, aducînd el însuşi haraciul Ţării Româneşti, să-l predea slujbaşilor Pragului şi, dîndu-i-se *hilat* preţios (*hilat-i semin*) şi coroană aurită şi primind învoire, se ducea înapoi cu fel de fel de favoruri împărăteşti şi cu diferite daruri împărăteşti.

...În anul 866¹¹, împotrivîndu-se obiceiului său cel cunoscut, a intrat frica în el, potrivit vorbeii : „tot hainul este un fricos”...

DESPRE ACEEA CĂ SUS-NUMITUL RĂUFĂCĂTOR, ARĂTÎND NEPĂSARE ÎN TRIMITEREA BANILOR DE GIZIE ¹² (*MAL-I DJIZIE*) ŞI LUÎND DREPT CĂLĂUZĂ CALEA SCUZELOR, ŞI-A DAT PE FAŢĂ RĂZVRĂTIREA ÎMPOTRIVA FIRMANULUI SULTANULUI LUMII, ATUNCI CÎND A FOST POFTIT LA CUIBUL FERICIRII

Întrucît în anul cel mai sus-amintit, voievodul Ţării Româneşti nu a venit la Poarta fericii şi a arătat nepăsare în trimiterea banilor de *gizie*, de aceea de la cuibul cel înalt asemenea cerului a plecat om cu un firman care cere supunere, pentru a-l pofti la Curtea cea ocrotitoare a lumii. Dar nedînd ascultare chemării, el a pornit pe calea scuzelor.

212 ...El a spus : „În jurul meu sînt mulţi duşmani pizmaşi. Dacă m-aş duce eu la Poartă, nu are cine să-mi păzească ţara. Dar padişahul cel ocrotitor de ţări să arate bunăvoinţă faţă de robul de mine şi, venind un număr oarecare de ostaşi pe malul Dunării, ţinutul meu să fie astfel păzit. Atunci aş putea avea puterea să merg la curtea împărătească cea

¹¹ 6 octombrie 1461 — 25 septembrie 1462.

¹² În sens de tribut (*haraci*).

ocrotitoare a lumii cu giziaua cuvenită și, potrivit obiceiului, să slujesc la cuibul cel dătător de fericire”.

... Venind omul care s-a dus, el a predat scrisoarea plină de uneltire a celui nenorocit și vorbele sale de scuze ajungând la Curtea cea ocrotitoare a lumii, atunci mânia sa sultanul, neștiind că prin prezentarea scuzelor sale el urmărea să facă rău, a trimis pe malul Dunării, ca să păzească Țara Românească, pe beiful de Silistra, Iunus-bei, precum și pe beiful de Nicopol, Ceakîrgibași Hamza-bei, și i-a trimis, prin firmane strașnice, spre partea cerută de sus-numitul nenorocit, care își spusese că acolo se poate pune ușor mîna pe prăzi. Cei doi sangeacbei, la rîndul lor, arătînd ascultare față de poruncă, au pregătit îndată armele și, mergînd pe malul Dunării cu tobe și cu steaguri și cu slujitori și cu oameni, au stat la serhatul Țării Românești. Dar în timp ce ei, zicîndu-și că „am venit să-l slujim și să ocrotim vilaietul său”, sperau favoruri și stăteau nepăsători, afurisitul acela a dat într-o noapte un atac și, galopînd în întuneric și trecînd Dunărea, a dat peste ei. Făcîndu-l martir pe Iunus-bei și prinzîndu-l de viu pe Hamza-bei, a risipit oștile lor. Acel răzvrătit a tăiat picioarele musulmanilor care încăpuseră în mîinile sale la locul bătăliei și, dîndu-și pe față revolta sa și vestea răzvrătirii sale, el și-a descoperit capul și a intrat pe cîmpul de luptă. Pe Hamza-bei, pe care pusese mîna în timpul ciocnirii, luîndu-l în prinsoare (*dutsak*), l-a luat cu el și l-a dus în Țara Românească. Tăindu-i capul, l-a trimis craiului unguresc¹³ și, deși era din vechime dușman cu el, totuși, gîndindu-se să-l facă prieten, i-a zis : „De azi încolo, părăsind prietenia prefăcută cu turcul, m-am hotărît să merg pe calea dușmăniei. Împrăștiindu-i oastea care venise să-mi ocrotească țara, am întors pe dos ținuturile sale aflate în vecinătatea mea. Tăind capul lui Ceakîrgibași Hamza-bei, care era serdarul lor, l-am trimis în partea voastră. Pe șoimii care erau luptătorii săi puternici, i-am făcut ca și cum nu s-ar fi născut”.

DESPRE PLECAREA GRABNICĂ A SULTANULUI CEL RĂZBUNĂTOR PE PĂMÎNTUL NENOROCIT AL ȚĂRII ROMÂNEȘTI ȘI DESPRE FELUL CUM L-A FĂCUT PE VOIEVODUL TEPEȘ (*KAZI KLU*) SĂ SE RĂTĂCEASCĂ ÎN ȚINUTUL SĂU, FĂCÎNDU-I UNA CU PĂMÎNTUL PE RĂZVRĂTIȚII AFLAȚI LÎNGĂ EL

<La început se vorbește de pregătirile făcute de sultan și de stringerea oștilor și de venirea beilor, după ce au auzit prin olăcări că padișahul va porni împotriva Țării Românești>.

¹³ Matei Corvin.

...Împăratul cel glorios ca Alexandru (*Işkender*)¹⁴ a mers cu 15 *tümeni*¹⁵ de ostaşi purtători de victorii asupra Țării Româneşti cea plină de răutăţi.

...Peste sus-numitul fluviu vestit (*Tuna* = Dunărea), care era lat cît Oceanul Atlantic (*Bahr-î-Muhît*), a trecut repede cu vasele în bătaia zefirului şi, răspîndind focul nimicirii în satele şi oraşele acelu nenorocit rătăcit, a împrăştiat prin ţara sa scînteile copitelor cailor. Oştile asemenea oceanului s-au scurs val după val în diferite părţi ale acelei ţări. N-au lăsat nici un ţinut neatins, ci le-au devastat şi le-au pîrjolit sub potcoavele lor scînteietoare.

...Potrivit înaltului firman împărătesc, purtător de glorie, Alibei-oglu Evrenos-bei¹⁶ a făcut incursiuni în unele locuri din împrejurimi. Trecînd munţii şi pădurile prin focul războiului, el a zburat iute ca vîntul şi a plecat repede aşa precum curge un torent. După ce a lovit locurile care erau de lovit din ţara ghiaură, pe cînd serdarul cel mai sus-arătat se întorcea spre ordie, ducînd cu el, după putinţă, robi şi vite din acea ţară, a aflat despre aceasta căpetenia oştii voievodului Țepeş (*Kazîklu*) şi a ocupat intrarea trecătorii aflate în calea lor.

216 <Mai departe se arată că înaintea lui Ali-bei sosise la această trecătoare oastea cea mare împreună cu sultanul şi care era în căutare de apă, din cauza lipsei căreia oastea suferise mult de tot>.

Cînd duşmanii nenorociţi au văzut în împrejurimi o mare de cerce-
taşi ai ordiei care se așezaseră şi săteau acolo, crezînd că sînt cetele împrăş-
tiate în împrejurimi ale călăreţilor care se întorceau din incursiune, s-au
năpustit asupra lor. Ei (turcii) au fugit, şi ei (romîinii) au venit după
ei şi astfel, gonindu-i, i-au adus pînă la ordie. Ei au venit şi au atacat
din partea unde se afla oastea rumeliotă.

217 <Se spune că sultanul nu a trecut imediat la atac, poruncînd ca nici oastea anatoliană să nu se mişte>.

Lui Mahmud-paşa, care avea asupra sa şi comanda oştii din Rumelia,
i s-a poruncit să taie calea acelor călăreţi nenorociţi care veniseră ca
torentul, ascultînd de hotărîrea căpeteniei ţării celei mai sus-amintite.
...Acela, la rîndul său, dînd îndată ascultare poruncii, şi-a rînduit alaiurile
şi a pornit la măcel.

¹⁴ Alexandru Macedon.

¹⁵ *Tümen* : unitate militară de 10 000 de ostaşi.

¹⁶ De fapt Evrenosoglu Ali-bei.

...Iar el (sultanul) a plecat asupra dușmanului, așezînd în dreapta sa pe Turhanoglu Omer-bei și pe Evrenosoglu Ahmed-bei și pe Mihaloglu
 218 Ali-bei și pe Malkocioglu Bali-bei și pe alți cîțiva bei mari ca ei, iar în stînga sa l-a pus pe beiful de Arnavut, Nasuh-bei, și pe beiful de Iania, Duraluoglu ¹⁷ Umur-bei și pe Mihaloglu Iskender-bei și pe mulți alții, împodobind cu ei stînga persoanei sale împărătești.

...Cînd dușmanul cel nenorocit s-a uitat la steagurile strălucitoare ca luna și care împrăștiau lumină, a văzut atunci de aproape că ostașii care veneau nu erau cei care se duseseră în incursiune. ... Venind față în față pe cîmpul de luptă, el s-a întors totuși pe calea înfrîngerii înainte de a se lupta și de a fi fost înfrînt. Gaziii s-au pus pe urmele lor și, ajungîndu-i din urmă cu iuțeala unui ogar (*tazi*), au făcut să dispară mulți dintre acei nenorociți răufăcători, trimițîndu-i în iad.

<Cei care scăpaseră de săbii au continuat să fugă>.

219 Dar pînă să iasă ei din cîmpul de luptă pe malul salvării și pînă să se odihnească și să-și îngrijească caii, s-a ivit pe neașteptate în fața lor Evrenos-bei împreună cu acîngiii săi.

...Evrenos-bei, crezînd că nenorociții aceia au venit să se lupte cu el, s-a pregătit de luptă și măcel și a pornit la bătălie. Dar pînă ce acîngiii, rînduindu-și alaiurile, să transforme acel loc de bătălie într-o grădină de lalele... alaiul acelor nenorociți s-a împrăștiat întocmai ca un *harman* ¹⁸ măturat de un uragan. Acîngiii, ai căror cai erau puternici ca niște lei, s-au dus gonindu-i pe acei nenorociți slăbiți și, ajungîndu-i din urmă, pe unii i-au prins, făcîndu-i robi, iar pe alții, trîntindu-i pe pămîntul negru, i-au măcelărit. ...I-au nimicit într-atîta pe ghiauri, încît n-a scăpat nici unul din zece și, din cei 7 000 de nenorociți, n-au scăpat cu viața nici 700.

220 <Urmează descrierea divanului, după care robii au fost măcelăriți>.

...Hurșidul cel puternic și Cemșidul ¹⁹ cel măreț (sultanul) umblînd timp de o lună încheiată prin vilaietul Țării Românești, a devastat ținutul ghiaurilor și, mulțumindu-i pe cei din ordia împărătească cu prăzi nenumărate, a pîrjolit și a dărîmat casele ghiaurilor cu săbiile cele purtătoare de foc.

Voievodul Țepeș (*Kazıklu*), care era căpetenia răzvrătiților și conducătorul răsculaților și al dușmanilor, cînd și-a văzut răsturnat cortul răscoalei și cînd a văzut că locul unde ședea el a fost devastat prin

¹⁷ În alte cronici : Uzguroglu.

¹⁸ *Harman* : arie, arman.

¹⁹ Eroi legendari în mitologia persană.

atacul ca o vijelie al oştilor curajoase, iar calea fugii sale a fost închisă de săbiile purtătoare de foc, s-a străduit atunci ca, adunându-şi într-o noapte supuşii şi lucrurile sale, să se arunce asupra împăratului cel strălucitor şi puternic, cu gândul să dea un atac de noapte.

DESPRE ATACUL DE NOAPTE AL DUŞMANULUI GROSOLAN MAI SUS-AMINTIT ASUPRA ORDIEI PURTĂTOARE DE NOROC A SULTANULUI LUMII, PRECUM ŞI DESPRE PLECAREA SA, ÎNTORCÎNDU-SE CU FAȚA ÎNNEGRITĂ, ÎN TIMPUL NOPTII, DUPĂ CE OASTEA SA A FOST ÎNFRÎNTĂ DE OȘTILE NOROCOASE

221 . . . Nenorocitul cel mai sus-amintit, venind în grabă călare asupra oştii purtătoare de noroc, a sosit pe neaşteptate ca un torent de noapte.

<Ostaşii musulmani s-au sculat din somn şi s-au pregătit de luptă. Se face o descriere poetică a bătăliei, arătându-se că scînteiele leşite din loviturile săbilor luminau ca ziua locului bătăliei>.

222 Cetele de ostaşi în zale cenuşii-albastre (*gömgök*) ale nenorociţilor se vedeau ca nişte nori negri. Cînd pe cîmpul de luptă trompetele sunau şi tobele bubuiau ca cerul înnourat, atunci ploaia de sînge devenea torent, iar săbiile scăpărau ca fulgerele.

Ostaşii ghiaurilor s-au învîrtit ca nişte aştii călători în jurul ordiei, asemenea cerului, a padişahului care ţine universul. Ostaşii islamici, stînd pe locurile lor ca nişte stele, s-au războit cu duşmanul care venise asupra lor. În calea lor, nenorociţii aceia au dat mai întîi peste ostaşii Anatoliei. Aceştia, neprimindu-i în conăcire, nu le-au dat drumul să intre. Voind să se năpustească asupra lor cu forţa, ca nişte oaspeţi nepoftiţi, ei s-au bătut şi i-au izgonit de la uşă şi nu i-au lăsat să treacă la loc de cinste. Peste oricare dintre corturi au dat, ei (ienicerii) au tăiat cu săbiile odgoanele lor. Funiile acelea au devenit ştreanguri pentru propriul lor gît şi, înfăşurîndu-se de picioarele cailor lor, s-au preschimbato în pripoane. Ei n-au putut să meargă şi să intre înăuntru şi nu şi-au putut împlini dorinţa. Atunci, ocolind pe partea unde se afla oastea de Poartă (*Kapu halkî*), s-au dus drept spre cortul cel venerat şi au dat peste călăreţi şi peste ceilalţi ostaşi care stăteau culcaţi, făcînd cerc în jurul sultanului lumii. Nici ei nu i-au lăsat să intre înăuntru. Săbiile închizîndu-le drumul, au stat de-a curmezişul în calea lor. La orice uşă au bătut acei oaspeţi nepoftiţi, neprimindu-i la zaiafet, i-au izgonit cu dojene. În noaptea aceea, călăreţii oştii Țării Româneşti s-au rotit ca orizontul în jurul oştii şi a ordiei, asemenea cerului, rătăcind şi mişcîndu-se necontenit. . . .şi ostaşii aceia nenorociţi s-au împrăştiat, plecînd cu feţele înnegrite.

Voievodul Țepeș (*Kazıklı*) s-a războit așa cum trebuia, dar cînd a văzut că nu se poate ajunge la sultanul lumii, care era steaua polară a califatului vremii, ...a fugit îndată întorcîndu-se îndărăt ca să-și scape viața și, mînjindu-și fața cu sîngele atîtor mii de oameni, și-a risipit pe pămînt propria sa cinste.

224 ...Și în timp ce fugeau, ieșind din ceata ordiei cea norocoasă, ei au dat peste oastea rumeliotă... și o parte din ei au fost de asemenea măcelăriți cu săbiile și cu baltagurile de către vitejii aceia. Tocmai pe cînd își ziceau : „îmbarcîndu-ne în corabie, să ne ducem pe malul salvării”, au căzut mai adînc în ocean, iar pe cînd își ziceau : „mergînd pe drumul cel mare, să ajungem la locul liniștii”, au nimerit sub focul soarelui. Voievodul Țepeș abia a ieșit dintre corturi, înainte ca funia de pripon să se fi încolăcit în jurul gîtului său și, înainte ca tăvălugul să-i fi căzut pe cap, el și-a și lovit calul cu biciul înfrîngerii.

<Se arată apoi că oastea lui Țepeș s-a împărțit în trei cete>.

O ceată a căzut pradă săbiilor ; alta a nimerit în lanțurile balaurilor ; iar altă ceată, luîndu-și capul, s-a dus în munți și printre stînci cu inima necăjită și cu lacrimi în ochi. S-a dat poruncă lui Mihaloglu Ali-bei care încălecînd îndată, s-a dus cu acîngiii după fugarii aceia răufăcători. Vîinînd mai multe sute dintre ei, i-au pus în lanțuri, iar pe răzvrătiții rămași i-au urmărit atît de mult, încît i-au făcut să treacă prin gropile iadului.

225 <Se arată mai departe că toți emirii s-au prezentat în fața padișahului>.

Emirii au adus robii pe care-i prinseseră în timpul bătăliilor. Pe cei 2 700 de luptători călări nenorociți i-au pus să se culce la locul de osîndă și la firmanul dat de stăpînul lumii, i-au despicat în două pe răzvrătiții aceia plini de uneltiri.

DESPRE CEEA CE S-A ÎNTÎMPLAT CU VOIEVODUL ȚEPEȘ (*KAZIKLI*) DUPĂ CE EL, FIIND ÎNFRÎNT, A FOST IZGONIT CU MAZILIRE DIN VILAIETUL ȚĂRII ROMÂNEȘTI ȘI DESPRE FELUL CUM S-AU SFÎRȘIT ZILELE ACELEI STELE PURTĂTOARE DE RĂUTATE, DUPĂ CE A FOST ÎNCHEIAT CATASTIFUL (*DEFTER*) SĂU DE DOMNIE

După ce măria sa padișahul (*sahib kîran*), scoțîndu-l din Țara Românească pe voievodul Țepeș, capul uneltirilor, l-a înlăturat de la locul său, el a dat acel vilaiet lui Dracula (*Tarakula*)-oglu Radul²⁰, care era fratele

²⁰ Radu cel Frumos.

mai mic al acelui nenorocit înfrînt. Serdarul acela stătea de mult la Curtea aducătoare de noroc a sultanului lumii, slujind cu plecăciune. El şi-a atins scopul dorit.

Potrivit legii cunoscute, i s-a dat *üşküf* aurit şi *hilat* şi, mergînd cu tobă şi cu steag, cu cal şi cu slujitori, el s-a dus şi a intrat în ţară.

226 Cînd raialele au auzit că ţara i-a fost dată lui, supunîndu-se, au ascultat de poruncile sale. Ţara supunîndu-se fratelui său, voievodul Ţepeş şi-a luat capul şi s-a dus la ungar cu suita sa şi cu lucrurile sale. Craiul îl ura încă dinainte pe acest nenorocit. <Ţepeş> mergînd la picioarele sale, acesta nu a lăsat să-i scape prilejul, ci l-a prins şi l-a vîrît în temniţă.

...Nenorocitul acela a rămas un timp în vilaietul unguresc în închisoarea aducătoare de necazuri. Nu numai că el a părăsit dorinţa de a deveni iarăşi domn (*salar*) peste ţara sa, dar şi-a pierdut speranţa că va putea fi stăpîn (*sultan*) chiar şi pe capul său. După mult timp şi după ce a trecut vreme îndelungată de la legămînt (*ahd*), cînd Radul fiind mazilit, în Ţara Românească a devenit domn (*salar*) Cepeluş²¹, abia atunci, scăpînd din închisoarea cea trainică, cu multe eforturi şi străduinţe, nenorocitul acela (Ţepeş) a găsit cu mii de necazuri calea ca să intre iarăşi în vilaietul său. Mergînd asupra lui Ţepeluş <oştile> celor doi călăreţi, revărsîndu-se ca Nilul şi rostogolindu-se ca torentul, s-au războit una cu alta.

...Vîntul norocului a suflat din partea lui Ţepeluş şi, găsind prilej, el i-a tăiat acelui nenorocit capul.

227 <Revenind la expediţia sultanului Mehmed al II-lea în Ţara Românească, cronicarul spune mai departe> :

Deoarece sultanul duşmanilor şi hanul (*hakan*) inamicilor a isprăvit îndeplinirea poruncii de răzbunare împotriva duşmanilor purtători de răutate şi întrucît capii răzvrătiţilor din vilaietul Ţării Româneşti au fost arşi în focul înfrîngerii viteazului vremii şi cînd treaba aceea s-a isprăvit, atunci, întorcîndu-se din expediţia aceea, el s-a înapoiat la Poarta împărăţiei.

...Mai sus-amintitul război vestit s-a întîmplat în cursul anului <86>6²².

Şi Adrianopolul umplîndu-se cu sclavi de seamă, slujitorii şi oamenii de rînd (*hadm ve haşm*) s-au bucurat.

²¹ Basarab cel Tânăr, Ţepeluş.

²² 6 octombrie 1461 — 25 septembrie 1462.

268 DESPRE ASEDIEREA CETĂȚII ZVORNIK (IZVORNIK) DE CĂTRE CRAIUL
CEL RĂUFĂCĂTOR AL NENOROCIȚILOR DE UNGURI ȘI FUGA DUȘMANULUI
PURTĂTOR DE NENOROCIRE, ÎNDATĂ DUPĂ VENIREA GRABNICĂ, ASUPRA SA,
A LUI MEHMED-PAȘA CEL CHIBZUIT, ÎMPREUNĂ CU OASTEĂ PURTĂTOARE DE
VICTORIE

269 <Se arată că, cu toată asprimea iernii, ungurii n-au părăsit asediul. Atunci a fost
trimis Mahmud-pașa cu oastea de Rumelia ca să despresoare cetatea Zvornik. Zăpada acoperise
drumurile, dar turcii au dat peste o trecătoare îngustă>.

270 Ghiaurii aceluia ținut erau vestiți sub numele de „vlahi” (*Eflaklar*).
Ei se întăriseră, avînd sprijinul ungarilor și, intrînd în mîinile lor pri-
lejul de a deveni dușmani cu musulmanii, răzvrătiții aceia deveniseră
rebeli, arătînd dușmănie.

<Mai departe se arată că ei păzeau trecătoarea aceea, nelăsînd pe nimeni să treacă pe
acolo. Neputînd să pătrundă, turcii au recurs la o viclenie, mergînd la Zvornik pe altă cale.
Ungurii părăsesc asediul>.

297 <Se arată că în anul 863 al Hegirci²³, Mihaloglu Ali-bei a fost trimis în incursiune
în Ungaria, prin Vidin, împreună cu sangeacheiul de Cirmen, Davud-pașa, și s-au întors
cu prăzi>.

298 Pe vremea aceea, în vilaietul unguresc se aflau două mari căpetenii
de oști, care își făcuseră faimă prin bravurile lor. Li se spunea Iahşioğlu²⁴.

<Mai departe se spune că ei au venit pe urmele acinglilor lui Mihaloglu, care s-au retras
dincolo de Vidin>.

Și cînd au aflat că ținuturile acelea au rămas pustii, atunci, trecînd
prin fața Severinului (*Sevarin*), au lovit pe neașteptate cetatea aceea
mai sus-amintită (Vidin), revărsîndu-se ca un torent de noapte pe cînd
oamenii nu știau nimic. Și după ce s-au năpustit asupra ei ca niște balauri,
au pîrjolit-o apoi, incendiînd-o.

299 <Auzind aceasta, Mihaloglu Ali-bei și Davud-pașa pornesc din nou asupra ungarilor
care sosiseră la Vidin, măcelărindu-i și urmărindu-i pînă ce s-au urcat în corăbii și s-au întors
înapoi>.

406 DESPRE ACEEA CĂ STĂPÎNUL (*SAHIB KIRAN*) VREMII, SULTANUL MEHMED-
HAN, L-A ÎNVOIT PENTRU INCURSIUNE PE CĂPETENIA DEMNITARILOR, MIHAL-
OGLU ALI-BEI, PRECUM ȘI DESPRE FELUL CUM CĂPETENIA ACELEI OȘTI, MER-
GÎND CU OASTEĂ NOROCOASĂ ÎN ȚARA NENOROCITĂ A UNGURILOR, A RIDICAT
VÎNTUL NELINIȘTII PRINTRE DUȘMANII ARAMINI

< Se arată că în timp ce sultanul era plecat în Orient, craiul unguresc, trimițînd un
sol, ceruse unele teritorii, în schimbul încheierii păcii cu turcii. Dar sultanul, întorcîndu-se
victorios, a poruncit lui Mihaloglu Ali-bei să plece împotriva ungarilor>.

²³ 4 aprilie 1478 — 24 martie 1479.

²⁴ Poate în loc de *Isfiladj-oglu*, adică Mihail Szilagy.

408 ...Şi făcînd schelă în faţa cetăţii cunoscute sub numele de Pojon ²⁵,
el a trecut şi s-a dus îndată mai departe iute ca fulgerul. În a şasea zi
a ajuns la apa Criş (*Kiriş*); era prima intrare a acîngiilor în apa aceea
409 curgătoare.

În vilaietul acela, norocoasa fecioară abia dăduse mîna cu mirele încercat în războiul sfînt ²⁶. ...Mergînd încă două zile cu cai iuţi ca torentul, au pîrjolit şi au devastat ţinuturile aflate în calea lor şi, cu mîini prădalnice, au pricinuit pagube acelui ţinut. A opta zi au făcut incursiune asupra oraşului pe nume Oradea (*Varat*), care era tînăr ca o fecioară şi plin de podoabe şi era stăpînit de ungurii cei nenorociţi.

Au sosit acolo pe neaşteptate, ca un torent de munte, în zorii zilei, pe cînd ghiaurii din acel ţinut dormeau nepăsători şi nu ştiau nimic. ...Valuri după valuri, acîngiii, impresurînd oraşul, l-au înconjurat ca un briu (*kemer*) şi au învălmăşit femeile şi copiii, tinerii şi bătrînii aflaţi în el. Neputincioşii aceia, deschizîndu-şi ochii, s-au văzut înotînd în valuri de sînge, ca nişte ochi însîngerăţi. Tinerii şi bătrînii au rămas uimiţi în faţa luptătorilor la marginea Oradiei (*Varat*) numeroşi ca în ziua judecăţii de apoi. Din oraş au adunat atîţia robi, încît erau fără număr. Aurul şi argintul care au încăput în mîinile gaziilor era de asemenea nespus de mult. Oraşul acela era un vestit loc de trecere în vilaietul unguresc cel înfloritor. Fiînd un oraş de negoţ, fiecare fecioară era ca un tezaur de argint şi de aur.

„Era o mină de argint şi de giuvaeruri,

Iar fecioarele erau ca un tezaur plin de aur”.

Cercetînd ţinutul acela şi luînd de acolo fecioarele, au devastat măturînd totul în cale şi luînd tinerii şi avuţiile aflate înăuntrul, ţinutul
410 acela a rămas pustiu, apoi i-au dat foc de la margine.

...După aceea, întorcîndu-se teferi şi sănătoşi, au scos de acolo cete de robi, numeroase ca nişte turme de oi.

Se spune că în afară de cei ascunşi în vreun colţ, gaziile au dat către beilic, la schelă, pengik ²⁷ pentru 30 000 de robi.

413 DESPRE ACEEA CĂ SULTANUL DĂTĂTOR DE FIRMANE L-A TRIMIS PE BEILERBEIUL DE RUMELIA, SULEIMAN-PAŞA, ASUPRA ALEXANDRIEI (*ISKENDERIE*) DIN ALBANIA ŞI, DUPĂ CE S-A ÎNTORS DE ACOLO, TRIMIȚÎNDU-L ÎN MOLDOVA (*KARA-BOGDAN*), ÎN ȚARA ACEEA AFURISIȚII GHIAURI, FĂCÎND ZID DE FIER, AU ÎNTORS FEȚELE CĂLĂREȚILOR IUȚI CA TORENTUL ²⁸

414 <Se arată că în urma neputinţei de a cuceri Alexandria, Suleiman-paşa a primit firman de întoarcere>.

²⁵ Pozsony.

²⁶ Este deci vorba de un ţinut pînă atunci neatins de turci.

²⁷ *Pengik*: dare pentru robi (o cincime).

²⁸ Cronicarul se referă la bătălia de la Vaslui cu Ștefan cel Mare (ianuarie 1475).

Îndată ce a venit la cuibul aducător de fericire, măriia sa padişahul (*hudavendighiar*) i-a poruncit şi el, stringînd din nou oastea, a pregătit armele pentru expediţia împotriva ţării Moldovei (*Kara-Bogdan*). Beiului Moldovei îi fusese trimisă o înaltă poruncă glorioasă, în care i se spunea : „Să nu trimiţi cu omul tău haraciul tău la curtea cea ocrotitoare a lumii, ci să-l aduci tu însuşi ca şi beiul Țării Româneşti”. Necredinciosul acela era un afurisit plin de trufie. Din revolta sa prea mare, neluînd în seamă firmanul care cere ascultare, el şi-a arătat răzvrătirea faţă de sultanul lumii. De aceea s-a aprins flacăra miniei de răzbunare a padişahului (*hursev*). Aceasta a fost pricina trimiterii numaidecît a oştii asupra celui răzvrătit. Într-adevăr, nu erau zile bune pentru expediţie ; se apropia iarna. Ierburile se uscaseră, legumele se vestejiseră, iar frunzele copacilor căzuseră.

415 ...Dar, întrucît sosise firmanul care cerea supunere, beiul dădură ascultare. De aceea, adunînd numaidecît oastea împrăştiată, s-au dus asupra celui răzvrătit. Şi voievodului Radul ²⁹, beiul Țării Româneşti, i se scrisese firmanul care cere ascultare, zicîndu-i-se „De asemenea şi tu să pregăteşti oastea acelei ţări şi să mergi în ţara Moldovei (*Kara-Bogdan*), întîlnindu-te cu oastea mea pe care am dat-o supusului meu Suleiman-paşa”.

Cînd firmanul cel respectat i-a sosit serdarului amintit mai sus, supunîndu-se şi luîndu-l în seamă, el a strîns numaidecît pe ostaşii săi îmbrăcaţi în zale şi, cînd Suleiman-paşa a trecut Dunărea cu ostaşii din Rumelia, a venit şi s-a alăturat acestora.

<Mai departe se descrie în cuvinte pompoase înalntarea oştilor spre Moldova>.

Pe drum, oastea prădătoare a fost surprinsă de vremea de iarnă, care, aruncînd din arcuri asupra lor săgeţi de ploaie, a dat cel dintîi semnul înfrîngerii în inimile ostaşilor ocrotitori de ţări. Aşa s-au stricat podoabele lor, asemenea unor grădini ; s-a dus prospeţimea lor. . . .Torentul de ploaie udîndu-i de tot pe acei călăreţi şi slujitori, toţi şoimii care zburau în lupte au devenit ca nişte găini jumulte.

416 . . .Nu era îngăduit ca, fiind în halul acela, întîlnindu-se cu duşmanul cel răufăcător, să se lupte şi să se bată cu el. Dar pentru că ajunseseră acolo unde trebuiau să ajungă, le-a fost ruşine să se mai întoarcă.

În partea aceea, serdarul cel răufăcător al ţării Moldovei în scopul pregătirii oştilor a trimis de ştire ghiaurilor din ţările de la marginea

²⁹ Radu cel Frumos. În acest timp în Țara Românească domnea de fapt Lalotă Basarab.

ţinuturilor sale şi, strângînd pe călăreţii şi pe slujitorii săi, a adunat destul de multă oaste. Fiecăruia dintre rătăciţii aceia i-a dat arme şi zale şi a preschimbat oastea sa, plină de măreţie, într-un munte de zale de oţel.

...Nelăsîndu-i să se apropie pe ostaşii care se duseseră acolo, el a tras asupra lor din faţă cu tunuri şi puşti, cu arcuri şi cu zenberecuri. De cele două părţi ale sale se aflau păduri, încît nu era cu putinţă să se treacă în spatele lui din nici o parte, iar din faţă nu se putea merge de loc spre el. De aceea oastea nu putea să se împotrivească tunurilor şi darbenurilor şi loviturilor sale de puşti. Cele două oşti numeroase au stat o vreme, luptîndu-se pe locul de bătălie. Gazii s-au învîrtit pe acolo cu ogarii³⁰ lor, dar au văzut că ei (moldovenii) nu ies din pădure. Atunci, un buluc dintre ei (turci), format din ostaşi bravi şi pentru al căror suflet bătălia era o plăcere, potrivindu-se lui Mihaloglu Ali-bei şi punîndu-şi capul în primejdie, s-au ajutat unii pe alţii şi s-au năpustit asupra oştii ghiaurilor.

...Dar şi oastea ghiaurilor răi din fire, care era cît un ocean de întinsă, punîndu-se în mişcare ca un uragan şi ca un vînt puternic aducător de nenorociri, a aruncat cu vîntul orgoliului său butoiul şi l-a împins spre mal pe un val.

418 <Se arată mai departe eforturile depuse în luptă de oastea otomană, descriindu-se în culori vii ciocnirile dintre cele două oşti. Beii turci au propus să continue lupta după ce se vor retrage puţin mai înapoi>.

Dar acei ageamii care nu erau obişnuiţi cu luptele, au obosit de a mai privi bătălia încă înainte ca ea să se fi isprăvit. Abia căutau prilej de fugă. Cînd au văzut oarecare îngăduinţă, ei s-au împrăştiat de tot şi au fost cauza înfrîngerii şi a celorlalţi. Părăsind lupta şi măcelul, au fugit astfel încît nici nu s-au mai uitat îndărăt. Nici nu era chip. Ei s-au călcat în picioare unii pe alţii ca nişte turme de oi şi nici cei viteji şi bravi nu au mai putut găsi cale ca să mai lupte. Suleiman-paşa nu a putut să-i strîngă într-alt loc pe ostaşii aceia care se împrăştiau. Oricît de mult s-a străduit şi oricît de multe eforturi a depus, el nu a putut totuşi să-şi închege şi să-şi rînduiască alaiul.

Călăreţul cel plin de uneltiri din Ţara Românească, neamestecîndu-se deloc în luptă, stătuse de o parte şi privise. Văzînd risipirea oştii de pe locul de bătălie, el îşi luase capul şi plecase în altă parte împreună cu ceata sa. După o vreme, văzînd moldoveanul (*Kara-Bogdan*) că ţinutul

³⁰ În loc de „caii lor”.

acela a rămas pustiu și aflînd că dușmanul a fugit, a pornit pe urmele lui și a pus mîna pe cei pe care i-a găsit slabi.

<Mai departe se arată că n-ar fi fost chip ca moldovenii să-i ajungă din urmă, dar turcii au dat peste o vale greu de străbătut>.

419 Cînd călăreții, venind iute ca vîntul și cu iuțeala unui torent, s-au îngrămădit în groapa (*azmak*) aceea, cei care au dat primii peste ea au rămas împotmoliți, devenind astfel puncte pentru cei care au sosit după ei. Cetele care veneau unele după altele s-au răvășit ca valurile. În groapa aceea s-au împotmolit cîii multor mii de oameni și picioarele multor trupuri, rămînînd astfel în mlaștina morții. După ei au venit dușmanii și, trîntindu-i și pe cei care nu căzuseră încă de pe calul vieții, le-au luat capul și cămășile. Ostașii care s-au salvat din nenorocirea aceea au scăpat din mîna dușmanului ieșind din Țara Românească. Întîmplarea mai sus-amintită s-a petrecut în anul <87>9, într-o zi de miercuri, în a patra zi a lunii ramazan ³¹.

426 <Referindu-se la cauzele înlocuirii lui Nur-Devlet-Ghirai, hanul Crimeli, cu Mengli-Ghirai, cronicarul motivează aceasta prin refuzul lui Nur-Devlet-Ghirai de a participa la campania sultanului Mehmed al II-lea împotriva Moldovei (1476), după supunerea Crimeii>.

442 DESPRE ACEEA CĂ SULTANUL, CUCERITORUL LUMII, RIDICÎND STEAGUL RĂZBOIULUI SFÎNT, S-A DUS CU OASTEĂ CUCERITOARE DE ȚĂRI ÎN MOLDOVA (*KARA-BOGDAN*) ȘI, RUINÎND ȘI DISTRUGÎND REȘEDINȚA ACELUI NENOROCIT PLIN DE ÎNDĂRĂTNICIE, A ÎNLĂTURAT DE PE DRUM SPINUL MĂREȚIEI SALE ³²

Așa cum s-a arătat mai înainte, stăpînul (*şehriyar*) țării Moldovei (*Kara-Bogdan*), opunîndu-se mării sale pașahului cel ocrotitor al Califatului, continuase cu răzvrătirea. Apoi, cînd beilerbeul Suleiman-pașa s-a dus cu oastea din Rumelia, înfrîngîndu-l, el a îndrăznit să osîndească la moarte pe prinșii care încăpuseră pe mîna sa și și-a arătat astfel pe față răzvrătirea sa.

443 <Se arată că sultanul, auzind de nelegiuirile lui, s-a pregătit pentru expediție împotriva Moldovei>.

În a douăzecea zi a lunii zil-kade din anul 880 al Hegirei³³, șahul a pornit din înaltul său cuib de reședință.

444 <Mai departe se descrie înaintarea cu fast a oștii pînă la trecerea Dunării, după care turcii pătrund în Moldova>.

³¹ 12 ianuarie 1475.

³² Cronicarul se referă la hătălia de la Valea Albă (1476).

³³ 16 martie 1476.

Incendiind cu focul biruinţei regiunile pe care le-au văzut, ei au înecat cu torentul aducător de pagube ținuturile peste care au dat. Deși au umblat multe zile, cerându-l pe răzvrătit, și deși l-au căutat pe acel răsculat și rebel peste tot pe unde au bănuir că ar putea fi, totuși el
445 nu a fost găsit... și nu s-a știut unde se afla. Au mers prin țara aceea timp de 40 de zile; au trecut peste riurile și stincile acelei țări. Ținutul acela era vatra veche a celui mare răufăcător, iar aceștia (turcii) erau ca niște lei străini. El se așezase într-un loc și, iscodind, cunoștea conacele dușmanului (ale turcilor) și, ținând seama de aceasta, își pregătea locurile sale pentru fugă (*kaşamak*). Oriunde se îndrepta cu mare vîltoare oastea purtătoare de victorie, cel cu gînduri rele, la rîndul său, ajungea și el într-un loc și, ori de cîte ori găsea prilej, îi nimicea pe cei liberi și pe supușii care, despărțindu-se de ordia împărătească, plecau pe șesuri și pe cîmpii după pradă.

Ca un viclean ce era, scopul celui rătăcit și cu fața neagră era acela ca, ferindu-se, să nu fie vînat și să facă să i se piardă urma și scopul pentru care îi făcea să umble de-a lungul și de-a latul pămîntului pustiu al Moldovei era acela ca, prin umblet, să le pricinuiască necazuri. Dar nu a putut scăpa prin fugă și nu s-a putut salva de mîinile acelor vînători...

DESPRE ÎNTILNIREA ȘI LUPTA OȘTII ISLAMICE PURTĂTOARE DE NOROC ȘI VICTORIE CU OASTEA RĂUFĂCĂTOARE A GHIAURILOR, CU SFÎRȘIT NENOROCIT, PRECUM ȘI DESPRE ACEEA CĂ DUȘMANII CEI RĂUFĂCĂTORI, DEVENIND ȚINTA SĂGEȚILOR UCIGĂTOARE, AU FOST ÎNFRÎNȚI.

446 <La început se arată că oastea otomană a rătăcit mult timp prin Moldova>.

Deși dușmanul cel răufăcător se ascunsese într-un loc greu de pătruns, împreună cu oastea sa rătăcită, totuși l-au zărit pe neașteptate. În timp ce acel vînat bătrîn sătea ascuns de frică într-un loc ferit, leii aceștia au dat deodată peste el.

Cînd răufăcătorul acela a văzut că nu e chip să fugă, s-a străduit, de nevoie, să se lupte pe cîmpul de bătălie și, zbătîndu-se de durerea sufletului, s-a ciocnit, dînd glas întregii sale puteri și bravuri.

447 El a stat cu spatele la o pădure, într-o vale îngustă și greu de trecut, cum nu există în țara Moldovei un alt loc mai strîmt ca acesta. Pe luptătorii de lîngă el, care erau vreo 20 000, făcîndu-i pe toți pedestrași, i-a rînduit pentru luptă, întărindu-se împrejurul său din toate părțile. Pe toți caii slobozi, cîți erau, legîndu-i unii de alții, a închis cu ei spatele

oștii sale și, înșirînd în fața sa mai multe sute de tunuri, a făcut zid în fața oștii sale cu acel perete strașnic.

Cînd au dat de știre sultanului (*şehriyar*) cel puternic și vînător de dușmani precum că „inamicul ne-a intrat în mîini”, atunci el a poruncit și beilerbeii de Anatolia, împreună cu beilerbeii de Rumelia, s-a dus asupra lui <Ștefan cel Mare>.

<Se relatează atacul pornit de oștile otomane în bătălia tobelor și în sunetul goarnelor de război>.

Dar și ostașii cei cu credința nenorocită, trăgînd la rîndul lor din tunuri și puști, au făcut să cadă asupra lor o adevărată ploaie de piatră, iar din arcuri și zenberecoi au tras de parcă ploua.

448 ... Oricum au atacat ostașii musulmani, totuși, neputînd să strice ceata celor cu credința nenorocită, nu au putut-o urni din loc. Ei se luptau bine și nu arătau trădare în eforturile și în străduința lor, dar nu au putut să treacă dincolo de carele acelor nenorociți. Serdarii și căpeteniile de oști, trimițînd știre mării sale padișahului (*hudavendikiar*), i-au adus la cunoștință starea aceea.

... De îndată ce știrea aceasta a sosit la padișahul cel purtător de victorie, el a poruncit ostașilor purtători de noroc, aflați lingă el, și aceștia au înaintat numaidecît. Acoperind ca valurile mării fața pămîntului cu armurile lor, au umplut văzduhul cu spadele lor strălucitoare și cu sulile lor scînteietoare. Agitîndu-se ca apele Mării Mediterane (*Ak-Deniz*), ienicerii s-au scurs cu mare fierbere asupra dușmanului. Sosind ca un fulger pe cîmpul de luptă, ei s-au aruncat numaidecît, asemenea unui uragan, în focul luptei cu toată puterea lor, dînd un atac furtunos.

Ghiaurul a țintit asupra lor cu tunurile și cu puștile sale. Aceștia, la rîndul lor, au tras asupra ghiaurilor din arcuri și zenberecoi. Luminîndu-se tot locul de flacăra focului tunurilor, cerul s-a umplut de strălucire.

... Slujitorii sultanului cel fericit și pedestrașii și călăreții săi, care își pun viața în primejdie, neținînd seamă de tunuri și de puști, au mers înainte și, ducîndu-se, s-au întîlnit cu dușmanii și, năpustindu-se printre care și luîndu-se de păr cu ghiaurii, s-au jumulit între ei.

449 <Autorul continuă descrierea luptei, folosind termeni pompoși și figuri de stil>.

450 Bătălia a început pe la amiază, în ziua de vineri. ... Răufăcătorii aceia, fiind oameni ai morții, și-au descoperit capetele și, intrînd în luptă, s-au măcelărit cu ostașii islamici pînă cînd s-a lăsat seara și soarele a apus. ... Picioarele dîrze ale ghiaurilor nemaiputînd să țină, ei au ales

calea fugii, părăsind măcelul de pe câmpul de bătălie. ...Pe unii i-au luat prizonieri, iar pe alții i-au nimicit.

451 ...Beitul Moldovei (*Kara-Bogdan*), voievodul Ștefan (*Isteban*), fugind cu câțiva călăreți dintre cei din suita sa, a scăpat din strîmtoarea bătăliei, dar căpetenia oștirii sale, fiind vînat în luptă împreună cu ceilalți serdari, a căzut în lanțurile robiei...

„Bogdanul ³⁴ a fugit cu fața înnegrită,
Cu lacrimi în ochi și cu inima zdrobită”.

<Mai departe se spune că au fost luate tobele și celelalte lucruri ale sale, iar câmpul de bătălie devenise un bazar de veșminte și o îngrămădire de leșuri și de capete tăiate>.

452 ...Oastea Moldovei a fost călcată la patru rebi-sani, cel norocos, din anul 881 al Hegirei mării sale profetului cel măreț ³⁵.

<Se arată că 7 000—8 000 de prizonieri au fost uciși în fața sultanului>.

...Trimițîndu-i apoi în incursiune pe serdari, cu ostașii viteji, în diferite părți, a făcut ca țara aceea să fie din nou pîrjolită de focul <potcoavelor> cailor în fugă.

...Transformînd țara aceea în pămînt negru, el a făcut ca orașul zis Suceava (*Sačav*), care este capitala țării Moldovei, să fie devastat și incendiat. De asemenea, inundînd cu riuri de sînge și alte orașe înfloritoare, au făcut să piară în ele orice urme de case. N-au mai rămas nici sate, toate au fost preschimbate în cenușă neagră.

453 ...Dintre cetățile afurisitului cel mai sus-amintit au rămas doar cele aflate pe malul Dunării și cele din vecinătatea Mării Negre.

454 <Mai departe se arată că tocmai cînd sultanul se pregătea să meargă împotriva acelor cetăți, a venit o iscoadă care a anunțat trecerea la atac a regelui Ungariei. Sultanul pleacă spre Semendria pentru a dărîma cetățile construite de regele unguresc pe cînd sultanul se afla în Moldova>.

466 DESPRE PLECAREA ÎN INCURSIUNE A TREI SERDARI DINTRE BEII DE MARGINE, CU OASTEA VITEAZĂ, ÎN NENOROCITA ȚARĂ UNGUREASCĂ, ȘI DESPRE ACEEA CĂ HASANBEIOGLU ISA-BEI, DEVENIND MARTIR FERICIT, MIHALOGLU ALI-BEI ȘI MALKOCIOGLU BALI-BEI AU FOST ÎNFRÎNȚI ȘI EI

Tot în anul amintit mai sus ³⁶, sultanul lumii, Mehmed-han <al II-lea>, a poruncit să se meargă cu oastea de călăreți în război sfînt în țara ungurească.

<Plecarea în expediție a celor trei bel de actîngii amintiți mai sus>.

³⁴ Adică Ștefan cel Mare.

³⁵ 27 Iulie 1476.

³⁶ 1479.

...Mergînd ca vîntul, au ajuns numaidecît pe malul Dunării. Tre-cînd peste apa aceea curgătoare prin serhatul Țării Românești, au mers cîteva zile în ținutul amintit mai înainte.

467 ...Ajungînd la marginea cealaltă a Țării Românești, au pătruns în țara ungurească și au ajuns în vilaietul Transilvaniei (*Erdel*) care este ținutul vestit al acelei țări.

<Se vorbește apoi de devastări și de incendieri>.

Au luat multe mii de robi dintre băieți și bătrîni și flăcăi. Pîrjolînd ținutul acela, s-au îndreptat înapoi, după ce au devastat țara ghiaurilor și după ce, ducînd cu ei robi, au luat cît au putut și din postavurile (*kumaş*) ce se puteau lua.

468 <Mai departe se arată că i-a ajuns din urmă cneazul Pavel (*Pavli*)³⁷, cu peste 10 000 de ostași și împreună cu aliații săi>.

...De asemenea, unul era banul Bedruș³⁸, care era ban vestit în Transilvania. Pe lîngă el se aflau 7 000—8 000 de călăreți bine înarmați.

De asemenea, unul era oastea fostului bei al Țării Românești, Basaraba³⁹ cel neascultător și plin de uneltiri, care, atunci cînd plecase din țara aceea sus-amintită, se mutase cu suita sa și cu lucrurile sale și, trecînd în vilaietul unguresc cu slugile și cu oamenii săi, i se supusese craiului cel nenorocit. Și lîngă afurisitul acela plin de trufie și de ură se aflau vreo 10 000 de ostași.

469 <Se arată că fiecare dintre ei a atacat pe cîte un bei otoman>.

Cneazul Pavel (*Pavli*) s-a încheștat cu Mihaloglu Ali-bei. Alaiul lui Basaraba a căzut pe seama lui Malkocioglu <Bali-bei>, iar oastea banului Bathóry (*Bedruș*) s-a năpustit asupra lui Isa-bei.

470 <Urmează o descriere poetică a bătăliei>.

Oastea transilvană l-a făcut pe Isa-bei să cadă <de pe cal> și s-a năpustit asupra lui cu săbiile și spadele. Gaziul acela devenind martir pe calea celui drept, barba sa albă s-a înroșit de sîngele de pe cîmpul de bătaie.

...La început atacaseră gaziii împreună cu Isa-bei și, făcîndu-l pe banul Transilvaniei, Bedruș-ban, să cadă de pe cal, îi împrăștiaseră

³⁷ Pavel Chinezul.

³⁸ Ștefan Báthory.

³⁹ Basaraba, probabil Laiotă Basarab. Pe atunci în Țara Românească domnea Basarab cel Tânăr—Țepeluș (1477—1481).

alaiul. Dar un nenorocit necunoscut, cu numele de Antal, întorcându-se la bătălie şi luptându-se zdravăn, l-a scăpat pe răufăcătorul acela.

<Antal îi dăduse propriul său cal>.

471 Dar căzînd Isa-bei, slugile şi oamenii săi s-au împrăştiat. Pierind capul, picioarele nu au mai putut să stea pe loc.

...Pe de altă parte, cînd Malkocioglu <Bali-bei> s-a înleştat cu duşmanul său, Basaraba, şi cînd s-au ciocnit pe cîmpul de luptă ca nişte berbeci bătaioşi, luptătorii iuţi ca tigrii l-au împins înapoi pe nenorocitul acela.

...Împrăştiindu-i pe duşmanii aflaţi lîngă el şi făcînd ca vîntul să risipească armanul acelor nenorociţi, ei au trimis în foc, cu săbiile scînteietoare, pe cei mai mulţi dintre ei. Dar, cînd Mihaloglu Ali-bei a văzut că alaiul necredinciosului şi răufăcătorului Pavel cneazul este asemenea unui munte... şi că acîngiii oboşiţi şi neorînduiţi nu sînt în stare să se ciocnească cu ei, nu s-a luptat cu duşmanul său, pentru a se măsura cu el, ci, făcînd ca şi cum şi-ar fi dat mîna, s-a retras de pe cîmpul de bătălie şi a plecat. Dar duşmanul cel cu gînduri rele nu s-a dus să-l urmărească, stricîndu-şi alaiul; el s-a temut că <beiul> are oaste dosită şi că ar putea să facă vreun vicleşug. După retragerea şi plecarea lui Ali-bei, împreună cu alaiul său şi după ce banul Bedruş a isprăvit cu Isa-bei, 672 cneazul Pavel şi oastea transilvăneană au împresurat alaiul lui Malkocioglu.

<Mai departe se relatează că, văzînd aceasta, oastea lui Malkocioglu Bali-bei a început să fugă şi deşi ostaşii erau plîni de prăzi, totuşi au lepădat totul, rămînînd goi ca nişte copaci cu frunzele pulberate de vîntul toamnei>.

Din cei cîţiva mii de prieteni ⁴⁰, unii au rămas pe cîmpul de luptă mişcîndu-şi capul ⁴¹, alţii au fost prinşi, iar ceilalţi s-au dus cu ogarii ⁴² lor iuţi ca vîntul, scăpînd aşa cum scapă şi corabia din ghizdapuri şi, împrăştiindu-se pe cîmpie, au ieşit în Ţara Românească.

614 <Vorbînd de cuceririle sultanului Mehmed al II-lea, se spune printre altele> :

El pusese *gizie* pentru Moldova (*Bogdan*) şi Ţara Românească (*Eflak*) şi Veneţia (*Venedik*) şi Kios (*Sakîz*) şi Dubrovnic (*Tobravenik*).

⁴⁰ Ostaşi turci.

⁴¹ În sens de „zbătîndu-se în dureri”.

⁴² Cu caii lor.

A N E X Ă

(După I. Thury, *Török Történetirok*, Budapesta) 1893, I, p. 232—273

232

ACEST CAPITOL VORBEȘTE DESPRE FELUL ÎN CARE ȘI CÎND A NĂVĂLIT OASTEĂ PUSTIITOARE A TĂTARILOR ÎN ȚARĂ ȘI CARE DINTRE GLORIOȘII HANI A PURTAT, CU OASTEĂ SA, RĂZBOI CU GHIAURII

Cînd s-au terminat luptele din acele părți ⁴³, cei dornici de răsplată pentru expediții războinice au plecat cu corăbiile din Sinop și Samsun, în Rumelia. Aici, în locul numit cîmpia Dobrogei, s-au strîns în jurul lui Sarî-Saltuk-sultan ⁴⁴.

Toți ascultau de poruncile lui Sarî-Saltuk și, neținînd seama de apropiere sau depărtare, făceau adesea incursiuni în Bulgaria și Țara Românească (*Eflak*).

Vestitul Deșt-i Kîpceak era în stăpînirea lui Berke-han ⁴⁵, unul dintre marii nepoți ai lui Ginghis-han, cuceritorul lumii. El purta pe cap podoaba coroanei Islamului. Acesta a năvălit cu călăreții săi, ce se revărsară asemenea unui rîu, în țara Moldovei (*Kara-Bogdan*) și acolo a repurtat victorii asupra păcătoșilor de ghiauri ce locuiau prin acele părți. Malul Dunării și împrejurimile Chilie și Akkermanului slujeau luptătorilor credinței ca loc de așezare și petrecere. Amintirea lor se păstrează pînă în ziua de azi în acea regiune, prin mormintele căpeteniilor de acolo : Tarhan-Iazîsî ⁴⁶, Ialpî-Gölü ⁴⁷, Kutlu-Buga ⁴⁸, Taklî-Suiu ⁴⁹, locuri cunoscute în țara amintită care și-au luat numele de la acele triburi care au trăit cîndva pe acolo.

«Apoi se povestește cum o ceată a lui Berke-han, trecînd prin Țara Românească și munții Balcani, a năvălit în Ungaria unde a fost înfrîntă pe cîmpia de la Mohaci».

252

ACEST CAPITOL ARATĂ CUM SULTANUL ⁵⁰, CUCERITORUL LUMII, A TRIMIS ÎN TOATE PĂRȚILE LUMII ȘI TUTUROR POPOARELOR *FETIHNAME-LE* ⁵¹ ȘI CUM S-A ÎNDREPTAT APOI SPRE REȘEDINȚA DUȘMANULUI

Olacii, iuți ca pasărea în zbor, au dus vestea îmbucurătoare în toate părțile : în Moldova, în Țara Românească și în Deșt-i Kîpceak.

⁴³ Din Asia Mică.

⁴⁴ Cunoscut și sub numele de Sarî-Saltuk-Dede.

⁴⁵ Berke, han al Hoardei de aur (1256—1266), fiul lui Djuji și nepotul lui Ginghis-han.

⁴⁶ Neidentificat.

⁴⁷ *Ialpî-Gölü* : lacul Ialpuș, în Bugeac.

⁴⁸ *Kutlu-Buga* (Cătlăbuga, Catalpug) : lac, rîu și localitate în Bugeac.

⁴⁹ Neidentificat.

⁵⁰ Suleiman Magnificul (1520—1566).

⁵¹ *Fetih-name*: scrisoare prin care se anunță o cucerire. Aici se referă la victoria de la Mohaci.

273 ACEST CAPITOL ARATĂ DIN CE CAUZĂ SULTANUL A AMÎNAT CUCERIREA UNOR PĂRȚI ALE UNGARIEI ȘI CE ÎNTÎMPLARE NEAȘTEPTATĂ A AVUT LOC CÎND A AJUNS CU OASTE VICTORIOASĂ PE MALUL TISEI, ÎN APROPIERE DE CETATEA TIMIȘOARA (*DEMEŞKAR*).

În partea de răsărit a marelui rîu Tisa, care vine, după cum am spus, dinspre nord, sînt multe orașe și cetăți cunoscute sub numele de ținutul Timișoarei și țara Transilvaniei...

NASUH MATRAKCI

Viața cronicarului Matrakci (sau Matraki), fiul unui oarecare Abdul-lah, este în general puțin cunoscută. El a fost contemporan cu sultanul Suleiman Magnificul (1520-1566) și a scris o cronică intitulată *Suleiman-name*, care tratează domnia acestui sultan de la început (926/1520) și pînă în anul Hegirei 954 (1547). A doua sa operă, *Fetihname-i Kara-Bogdan* (*Cronica cuceririi Moldovei*)¹, descrie expediția din anul 1538/945 a sultanului Suleiman împotriva lui Petru Rareș.

Pentru extrasele alăturate a fost folosită o fotocopie din *Fetihname* ...făcută după manuscrisul original turcesc aflat la Revan-Köşkü (Muzeul Topkapı Sarayı, nr. 1284, Istanbul). Fiind scris în nesih², descrierea textului nu prezintă greutăți. În schimb, limba acestui *Fetihname* este încărcată cu elemente arabe și persane, fiind în același timp o limbă poetică cu foarte multe figuri de stil. Făcînd abstracție de anumite părți care nu au valoare istorică, ci numai diplomatică sau literară, cronica lui Matrakci cuprinde o serie de date prețioase în legătură cu evenimentul povestit.

Este greu de precizat dacă Matrakci a scris acest *Fetihname-i Kara-Bogdan* din porunca sultanului sau a marelui vizir Rustem-paşa, ginerele lui Suleiman Magnificul. În orice caz, cronica lui Rustem-paşa, tradusă

¹ Fr. Babinger, în *G.O.W.*, p. 66, confundă Moldova cu Țara Românească traducînd : „Eroberung der Walachei”; de asemenea, informația de la nota 1 (*ibidem*) în legătură cu scrisorile privitoare la Moldova : *Münşa'at-i Kara-Bogdan* (1538), aparținînd cronicarului Ebu Ishak (*Hodja Djihan*), nu corespunde, fiind vorba de fapt de cucerirea cetăților Chilia și Cetatea-Albă (1484). (Cf. dr. Andrei Antalfy, *Două documente din Biblioteca Egipteană de la Cairo despre cucerirea Chilie și Cetății-Albe în 1484*, în „Revista Istorică”, anul XX, nr. 1—3 (1934), p. 33—42).

² Tip de scriere otomană lipsit de exagerări caligrafice, care mai tîrziu (1727) a fost luat drept model pentru tipar de Ibrahim Muteferrika (originar din Cluj), fondatorul tipografiei otomane.

de L. Forrer ³, cuprinde un rezumat fidel ⁴ după acest izvor privind expediția din 1538 împotriva Moldovei.

Din porunca sultanului Suleiman, Matrakci a prelucrat în 1520 cronica lui At-Tabari ⁵, intitulând-o *Medjmua-üt-tevarih* (Colecție de cronici).

În sfârșit, o altă operă istorică scrisă de Matrakci este *Tuhfet-ul-Guzzat*, adică *Expediții minunate*.

În istoriografia osmană, Matrakci a fost apreciat și pentru calitățile sale de stilist și caligraf, de numele său fiind legat tipul de scriere *cep*.

Din ultimele cercetări rezultă că Matrakci a murit pe la anul 1564/971.

Bibliografie: S. O., IV, p. 555; O.M., III, 150 și 306; G. O. W., p. 66—67; Hüseyin G. Yurdaydın, *Matrakçi Nasuh, Şahsiyeti, Eserleri* (Nasuh Matrakci, Personalitatea, Opera), în „İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi”, I, Istanbul, 1959, p. 111 — 112; F. Taeschner, *Matrakçi Nasuh*, în „Der Islam”, 19, 1965, Bd. 40, Hf. 2—3, p. 200—206.

³ Dr. Ludwig Forrer, *Die osmanische Chronik des Rustem pacha*, Leipzig, 1923, VIII + 208 p. (Türkische Bibliothek, XXI).

⁴ Ludwig Forrer, *op. cit.*, p. 97—98.

⁵ *Tabari*, cronicar arab din Tabaristan (1435—1517).

FETIHNAME-I KARA-BOGDAN

(fotocopie după manuscrisul original turc, Istanbul Muzeul Topkapı Sarayı, nr. 1284)

- 1 Această cronică de cucerire (*Fetihname*), scrisă la sfârșitul biruinței obținute de padișahul lumii, arată următoarele :

<Se arată bucuria sultanului de a întreprinde o expediție>.

- 2 Sultanul cere ca, printr-un mare război sfânt, iute ca șoimul, să-l prindă cu oștile sale pe voievodul vilaietului Moldova, numit Petri¹ cel cu gânduri rele, din neamul păgînilor și din tabăra diavolilor, și apoi să-l țină în lanțurile captivilor. Acest Petru, fiind unul dintre umilii ghiauri răufăcători disprețuiți de săgețile nimicitoare ale musulmanilor, încă de pe vremea marilor strămoși și părinți generoși ai mării sale sultanul, care este umbra lui Allah și calif pe pământ, arăta supunere, devotament și sinceritate față de Pragul și Curtea cea ocrotitoare a lumii și chiar era supus, plătind tributul (*gizia*) cu propria sa mînă. În felul acesta, el² era liniștit și fără griji, dar, dintr-o dată, fiind ademenit de șoaptele rătăcitoare ale satanei înșelătoare, el s-a aliat și a făcut cauză comună³, în vicleșuguri și fățarnicii, cu ghiaurii răi din fire, precum și cu dușmanii plini de răutate și demni de infern, apucînd astfel pe calea răzvrătirii, a violenței și a discordiei. Aceștia așteptau hotărîrea soartei lor și semnul providenței, pîndind zile mai potrivite pentru a întinde o cursă și pentru a încerca o război pîgubitoare prietenilor credinței islamice și poporului cu renume bun al lui Allah. În acest timp, la pragul împărăției și la marile porți s-a aflat despre uneltirile, violența și nesupunerea, precum și despre faptele mai sus-arătatului umil (Petru) purtător de nenorocire, împreună cu dușmanii cei răufăcători. De aceea, s-a hotărît să se pornească la război pentru a stinge cu puterea săbiilor focul vieții lor trecătoare, înainte ca acești răzvrătiți să se agite întocmai ca valurile mării... De aceea, s-a plănuit o expediție pentru ca acei dușmani să fie împrăștiți.

De la tronul înalt al padișahului și de la Curtea împărătească a sultanului cel norocos s-a făcut chemare către vitejii oștii din Rumelia, către marii comandanți de spahii ai provinciilor din Anatolia, precum și către dinastia mareață și mîndră a hanului. De la înalta reședință îm-

¹ Petru Rareș.

² Petru Rareș.

³ Autorul se referă la tratatul de alianță încheiat de Petru Rareș cu Ferdinand, împăratul Austriei, la 4 aprilie 1535 (cf. Hurmuzaki, *Documente*, II, 1, p. 91—93).

părătească s-a trimis mării sale Sahib-Ghirai-han ⁴, purtător de coroană și mare căpetenie peste provinciile renumite și întinse ale Deșt-i Kıpceakului ⁵, un firman strălucitor al sultanului cel cuceritor, ilustru semn al gloriosului sultan, și s-a poruncit să se facă adunare pe cîmpia Dunării, cu toată suita, cu tuiurile, cu tobele și cu steagurile și cu toate cele pregătite pentru luptă, toate întocmite în cea mai bună rînduială pentru război.

< Au venit și toți ceilalți oșteni doritori de luptă >.

S-a poruncit ca oastea, întocmai ca lumina soarelui puternic, să pornească de la cuibul norocos al cuceritorului... și, o dată cu înaintarea trupelor, să se bată din tobe, să se cînte din țimbale pentru a vesti plecarea.

4 <Mai departe se arată că și Sahib-Ghirai, hanul Crimeii, a primit firmanul pentru a lua parte la expediție>.

5 La chemarea înaltei porunci, vitejii din Rumelia, nemaizăbovind deloc în ținuturile lor, și comandanții de oști din Anatolia, nemairăbdînd să stea măcar o clipă în casele lor..., au plecat cu toții în cea mai mare grabă, ca niște nori de primăvară, pentru a se aduna pe cîmpia Dunării.

...După aceea, cu ajutorul lui Allah atotstăpînitorul și atotștiutorul, la data de 11 a lui safer, 945 al Hegirei ⁶ profetului, Allah să-l binecuvinteze și să-l milostivească, mărirea sa hanul hanilor, purtător de coroane împărătești ⁷... a pornit din capitala sa, Istanbul, paradisul lumii islamice, cu o oaste numeroasă ca stelele călătoare și cu steagurile purtătoare de victorii. Parcurgînd menziluri și străbătînd popasuri, au ajuns în localitatea cunoscută sub numele de Duna-Pînarî ⁸ de lîngă Provadia, în ziua a 12-a a lui rebi-ul-evvel din anul mai sus-arătat ⁹.

...Acel dușman necredincios (Petru), demn de infern, aflînd despre sosirea marelui sultan al lumii islamice... la locul mai sus-arătat, împreună cu oștile veșnic biruitoare și cu armatele numeroase, însoțite de steaguri victorioase, a recurs la viclesuguri și la felurite tertipuri pentru a împiedica pornirea războinicilor.

...Astfel, scriînd într-o scrisoare fel de fel de minciuni, ticluite cu măiestrie, și așternîndu-și cu fățarnicie gîndurile sale diavolești și

⁴ Sahib-Ghirai, fiul lui Mengli-Ghirai, han al Crimeii în 1532—1551 (939—957).

⁵ Cronicarul se referă aici la Crimeea.

⁶ 9 iulie 1538.

⁷ Adică sultanul.

⁸ Duna-Bînarî sau Döne-Bînarî, în traducere textuală: „Fîntîna dunăreană” sau „Fîntînă cu roată”. Vezi și p.254 din volumul de față.

⁹ 12 Rebi I 945 = 8 august 1538.

coborînd din cetatea puternică a munților înalți și umilindu-se pînă la pămînt și implorînd ajutor, el a arătat încredere în mila, îndurarea și binefacerea poalei iertătoare a marelui sultan. De aceea, trimițîndu-l pe capugibași al său, numit Ongra (*Ungra*) din Taula (*Tula*)¹⁰, la curtea fericirii, el a fost cuprins de pocăință, așteptînd în ce fel va fi dată prea strălucita poruncă.

Capugibași al afurisitului mai sus-arătat, venind în grabă la locul arătat mai sus¹¹, s-a înfățișat la puternica curte împărătească, spunînd tot ce avea pe suflet : „Încă de pe vremea răposatului sultan Mehmed-han¹², gaziul cel purtător de războaie, și pînă în zilele noastre a fost neîntreruptă strădania noastră pentru supunere și ascultare. Voievodul nostru își pleacă capul cu supunere și se bucură de îndurare. Atunci care este pricina că în clipa de față a început neînțelegere și luptă, spre a se pricinui pagube oștii și raialei noastre, și de ce să fie devastată și pustiită țara noastră? Este demn de padișahul lumii și neînvinsul împărat al vremii ca, în zilele sale norocoase și în epoca sa măreață, el să facă să bată vîntul liniștii și să fie fericire și mulțumire sufletească și să facă în așa fel încît <supușii lui> să trăiască zi și noapte numai în plăceri și petreceri. Supusul de mine am venit aici cu gîndul de a face să se șteargă din inima <sultanului> ura și dușmănia, să arăt sinceritate și să fac ca sultanul să creadă că satana s-a amestecat în uneltirile sale”¹³. După ce solul și-a înfățișat dorința neîntemeiată și strădania sa nedreaptă, s-a emis un firman împărătesc de ascultare în care, potrivit versetului „fapta pornită nu se amînă”, se spune : „Este o greșeală să se acorde răgaz dușmanului. Îndepărtarea nestatorniciei, răutății și uneltirii acestuia fiind nu numai trebuincioasă dar și un prilej de glorie, am pornit cu o oaste puternică și numeroasă ca stelele. Dacă, venind înaintea sublimei mele Porți, el se va închina la Poarta fericirii mele, atunci cel mai sus-arătatul <Petru> va obține nu numai ștergerea greșelilor pomenite, ci va fi totodată onorat și cu iertarea, binefacerea și favoarea împărătească. Altfel, nu-l voi lăsa pînă ce nu-l voi înălța la ceruri și pînă ce nu-l voi alunga din această lume”. Auzind de această poruncă, capugibași, printr-un om al său, a trimis acestui blestemat rău din fire următoarea știre : „Va trebui să vii ca să te închini la picioarele tronului și să fii onorat cu sărutarea mîinii mării sale sultanului care este eroul celor șapte țări, ca Neriman¹⁴, viteazul lumii pămîn-

¹⁰ E vorba, probabil, de Petre Ungurul.

¹¹ *Duna (Döne)-Btınart*.

¹² Mehmed al II-lea (1451—1481).

¹³ Ale lui Petru Rareș.

¹⁴ *Neriman* : erou în mitologia persană.

tești, padișah peste șapte țări și șahul șahilor pe mare și pe uscat, deoarece a venit ca să atace cu război țara noastră și să calce cu luptă ținutul nostru. Dacă, îndărătnicindu-te, nu vei veni, atunci <sultanul> nu se va lăsa pînă ce nu va devasta și nu va pustii vilaietul nostru și pînă ce nu va pricinui pagube vetrelor noastre”.

Acel nenorocit ¹⁵, nedemn de un sfîrșit bun, aflînd această veste, sufletul său nelegiuit și rău s-a amețit ca după băntură sau ca după înțepătura unei viespi, din cauza oștii care mergea împotriva sa revărsîndu-se ca un torent iute și zbuciumat ca marea cea agitată. Trezindu-se din plăcerea vinului îmbătător și dispărîndu-i trufia, el s-a adresat curtenilor și demnitarilor săi lipsiți de glorie, precum și dregătorilor săi nedemni, în felul următor : „Măria sa padișahul lumii și neînvinsul împărat al timpului a venit cu luptă și război împotriva noastră”. Atunci, ghiaurii logofeți și cel cu numele de Mihai, aflînd care este starea ade-
 10 vărată și întrezărind sfîrșitul lucrurilor și judecîndu-le cu o minte sănătoasă, au grăit : „Pentru îndeplinirea gîndului este nevoie de curaj, prevedere și dîrzenie și trebuie să mergi cu acest gînd pînă la capăt ca să te poți feri de drumul care duce la pieire.

... Ceea ce trebuie să facem de îndată este să ne închinăm cu umilință, plecînd fața noastră supusă la Poarta fericirii și să ne oferim slujba pentru fericirea țării noastre, a avuției și familiilor noastre, pentru ca în fața sultanului, ca și altă dată, să devenim fericiți, noi și țara noastră, cu avuțiile și familiile noastre. Nu se poate spera vreun ajutor din partea oștii noastre, a supușilor provinciei și nici din partea țării, deoarece norocul și-a întors fața de la noi”... Apoi, spunînd că restul poruncii îl privește pe el (pe Petru Rareș), logofătul a rămas liniștit la locul său.

11 Cînd însă aceștia au tăcut, după ce au spus că „restul hotărîrii te privește”, acel om diabolic plin de vicleșug... a grăit astfel : „Ceea ce gîndiți voi este o părere greșită și o iluzie deșartă. Norocul este un dar dumnezeiesc. Mărirea avuției și creșterea oștii nu se fac prin nepăsare. În clipa de față, scoțînd afară din mînci mîinile voastre curajoase să le folosiți în așa fel, încît să se mire chiar și zeul Marte, mînuitorul de săbii și de la lupta noastră vitejească să ia pildă vîntul și focul trecător”. Neținînd seamă de urmări și de vîntul nenorocirii, și apărîndu-se astfel prin șoaptele diavolului și prin spirite supraomenești și închipuindu-și în gîndul său neștiutor că norocul îl va ajuta, el (Petru) a hotărît să-și dea pe față nesupunerea și răzvrătirea sa. De aceea, el i-a adunat pe

¹⁵ Petru Rareș.

toți boierii săi nedemni, pe nelegiuții care se aflau sub stăpînirea sa, pe josnicii săi călăreți, precum și raiaua sa, mică la număr, și a început să se pregătească pentru luptă. A pus să se sape șanțuri și să se bată pari la trecătorile pe unde urmau să treacă gaziile cu sfîrșit glorios din jurul cunoscutului deal Budșan¹⁶, din apropiere de Dîragșan¹⁷, socotite ca locurile cele mai greu de pătruns. Astfel, cu copacii tăiați din pădurile mai sus-arătate, a fost zăgăzuită o întindere de cîteva leghe (*mil*) și s-au străduit să dea în acel loc o luptă și să pricinuiască rău întocmai ca focul fulgerului.

Toate acestea fiind aduse la cunoștința curții împărătești, ocrotitoarea lumii, și înfățișate la Pragul fericirii, măriia sa sultanul a pornit din localitatea mai sus-arătată (Provadia) și a sosit la Baba<dag> unde se odihnește în pace și liniște Sarî-Saltuk-Sultan¹⁸ cel cu puteri miraculoase, și cu însușiri alese și purtător de coroană și stăpînitor de ținuturi.

<Mormîntul său a fost vizitat de sultan>.

După ce s-a închinat, el s-a rugat să fie ajutat de puterea acestuia și după ce s-a simțit mulțumit de vizită, pornind <de la Babadag> cu mare alai și pompă, <sultanul> a mers înconjurat de pîlcuri de oști.

Ajunșind la Isaceea, schelă la Dunăre, s-a făcut un popas cu onoruri și glorie în ziua de 24 rebi-ul-evvel al anului mai sus-arătat¹⁹.
 13 Părea că întreg pămîntul a fost acoperit de oștile împărătești, întinse pe cîmpie, cu corturile împodobite în diferite culori. Părea că oastea călătorească și strălucitoare ca stelile a acoperit pămîntul de la un capăt la altul.

Pentru trecerea fluviului, care era agitat ca marea și părea un nor în plină involburare, se poruncise mai înainte să se construiască un pod de vase. Potrivit vechii porunci²⁰, s-a legat un pod cu lanțuri înnodate foarte bine și prinse cu cîrlige puternice, iar în ceea ce privește trăinicia, era în afară de orice primejdie... Astfel, <podul> aștepta trecerea marelui sultan.

După o ședere de șase zile în localitatea mai sus-pomenită, s-a dat poruncă vitejilor oștii din Rumelia și bravilor serdari de spahii ai vilaeturilor din Anatolia ca, trecînd Dunărea cu alaiurile, tuiurile, tobele, steagurile și uneltele de luptă, să aștepte de partea cealaltă.

¹⁶ Budșan : Botoșani (?)

¹⁷ Dîragșan : Drăgușeni. Între Suceava, Dîrohoi și Botoșani există mai multe localități cu acest nume.

¹⁸ Sultan : aici are sens de stareț, părinte.

¹⁹ 24 rebi I 945 = 20 august 1538.

²⁰ Adresate sangeaceilor din Silistra, Nicopol și Vidin (vezi Ibrahim Pecevi, *Tarih*, I, 208).

14 Iahiapaşaoglu Mehmed-bei, unul dintre comandanţii beilor din Rumelia..., Hüsrev-paşa, beilerbei de Rumelia, Mehmed-paşa, căpetenia vitejilor bei şi a luptătorilor înflăcăraţi din provinciile întregii Anatolii..., în sfârşit şi Mihaloglu Hizîr-bei, cu acîngii săi incendiatori de case şi devastatori de vilaieturi, cu toţii, potrivit înaltei porunci, trecînd în ordine Dunărea, şi-au aşezat rîndurile ca lanurile de grîu, formînd alaiuri de ostaşi. După ce au stat aşa, a trecut <Dunărea> şi marele sultan, ocrotitorul lumii.

15 ...Prin voia lui Allah, <sultanul> era împreună cu cei doi prinţi tineri şi fericiţi, Mehmed şi Selim, vrednici de a purta coroana şi de a şede pe tron, cu vizirii chibzuiţi care ascultă de porunca marelui sultan, cu cărturarii (*ulema*) care onorează şeriatul, cu luptătorii care ruinează cetăţile, cu spahii viteji, cu războinici care aşteaptă prilej de luptă, cu călăreţi înarmaţi, cu puşcaşi pedestraşi, cu tuiuri cu vîrfuri aurite, scînteind ca soarele, precum şi cu steaguri albe care străluceau ca lumina puternică a lunii şi păreau nişte balauri. Astfel, <sultanul> a trecut Dunărea în prima zi a lunii rebi-ul-ahîr ²¹, cu gîndul de a porni la luptă şi de a obţine victorie.

Cu ajutorul atotputernicului Allah cel binefăcător, s-a ajuns cu cinste şi onoare în şesul *Kahve* ²² din vilaietul Moldovei (*Kara-Bogdan*), care se bucură nu numai de o climă plăcută ci şi de o întindere mare. Toţi serdarii şi căpeteniile de oşti, precum şi armata victorioasă, îmbrăcînd, atît ei cît şi caii lor, cămăşile de luptă, erau cu toţii acoperiţi
16 cu zale şi cu căşti de fier, din creştet pînă în tălpi, şi numai ochii li se zăreau ca jarul prin fum sau ca nişte stele printre norii negri.

Întocmindu-se alaiurile, în dreapta şi în stînga, cu o deosebită grijă, steagurile cu vîrfurile aurite străluceau puternic ca razele soarelui care luminează lumea, iar filfielile lor se oglindeau ca nişte raze de soare în apele limpezi, încît bătrîna lună, de cînd se mişcă în hotarele cereşti, n-a văzut pînă acum o asemenea oaste călătoare... După ce au înaintat... şi au mers astfel un timp, au ajuns, în al patrulea popas, la tîrguşorul numit Vitol ²³ de pe marginea marelui rîu zis Prut (*Berut*) care curge prin ţara duşmanului nedemn şi dispreţuit. Sosind victorios şi poposind cu noroc <în acel loc>, au rămas acolo timp de patru zile.

17 ...Trecerea mai sus-arătatului rîu fiind anevoioasă, a trebuit să lege un pod peste el. Atunci, construindu-se în grabă un pod, măria sa sultanul, umbra lui Allah pe pămînt şi sprijinitor al credinţei... a dat

²¹ 1 rebi II 945 = 27 august 1538.

²² *Kahve*: Cahul.

²³ *Vitol*: Vitoleşti, localitate lângă Fălciu, azi Viltoteşti.

semnalul de plecare. Oastea vitează și multă ca apa mării a trecut înghe-suindu-se apa mai sus-amintită. Ajungînd cu noroc, în al patrulea popas, la apa cunoscută sub numele de Budan ²⁴, au construit și peste acest rîu, în ziua aceea, trei poduri, iar în ziua următoare, prin grija lui Allah cel atotstăpînitor și atotștiutor, oastea victorioasă a trecut cu ușurință.

La al treilea menzil au ajuns pe cîmpia unuia dintre tîrgușoarele cunoscute ale dușmanului cel nenorocit și rătăcit, numit Iași ²⁵.

Potrivit ilustrei porunci a marelui sultan al Islamului... a sosit aici, din părțile Crimeii, Sahib-Ghirai-han, încălecîndu-și calul de expediție și întărindu-și sforțările de plecare, pentru a sluji Islamul și pentru binele omenirii. Acesta a pornit însoțit de beii săi, tot așa de mîndri ca și regele persan Kiavus ²⁶, și urmat de 100 000 de tătari ²⁷, iuți ca torentul, care, dibaci în mînuirea arcului veninos ce provoacă răni pline de sînge, trăgînd din arcul meșterit dintr-un inel de os, fac ca săgețile să cadă asemenea unei ploii dintr-un nor primejdios, și care, cu săbiile lor strălucitoare, bagă mereu în dușman frica de moarte. Toți aceștia veneau în grabă asupra dușmanului credinței, ridicînd în goana copitelor cailor nori de praf.

La sosirea acestora în localitatea mai sus-amintită, au venit oști din toate părțile, valuri după valuri, formîndu-se alaiuri și rînduri <de oșteni>. S-au pus în mișcare și valuri de oști din Marea Caspică. Din cauza bonetelor albe și roșii ale vitejilor ieniceri de Rumelia... oameni nepăsători în fața morții, ... părea că înflorise o grădină uriașă, iar pînzele steagurilor victorioase și strălucitoare, care filfiau în bătaia vîntului, precum și săbiile strălucitoare ale oștii victorioase, care varsă sîngele dușmanului, păreau că sînt frunzele. Cîmpiile preschimbîndu-se astfel în grădini de trandafiri, s-au tras salve de tunuri și de puști.

...După ce, cu diferite onoruri și bucurii, s-au oprit la popasul mai sus-arătat, s-a ținut un divan la care s-au înfățișat vizirii și înalții demnitari. Astfel, s-au adunat vizirii și înalții dregători la divanul împărătesc.

Măria sa Sahib-Ghirai-han, rămînînd neclintit pe locul său, s-a pregătit pentru supunere și ascultare <față de sultan>. De aceea, el a venit la Curtea fericirii împreună cu toți beii săi. El a atins pămîntul cu mîna și a stat așa privindu-l pe padișahul lumii și eroul secolului

²⁴ Din descrieri și din hărți rezultă că nu poate fi vorba decît de Bahlui, afluentul Jijiei, sau chiar de Jijia.

²⁵ În text: *As-Pazarî*, adică „Tîrgul Iașilor”.

²⁶ *Kiavus*: numele primului rege al dinastiei persane (*Kei* sau *Kelaniđ*).

²⁷ Cifră exagerată. Alte izvoare dau 70 000. Sursele europene vorbesc de 50 000 de tătari.

care se așezase cu mare pompă și fast pe tronul său plin de fericire, la
 20 umbra norilor purpurii și a perdelelor de diferite culori ale cortului împărătesc. Măria sa hanul cel mai sus-ămintit, închinându-se la picioarele tronului cel înalt al padișahului, a sărutat pământul și a spus : „Tu ești cel care ești demn să cucerești țări”.

<Sultanul i-a răspuns că biruințele se obțin numai cu ajutorul lui Allah>.

El i-a propus să meargă împreună în țara dușmană. Măria sa mai
 21 sus-amintitul Sahib-Ghirai-han, vorbind cu sultanul, și pătrunzând înțelesul acestor vorbe plăcute, în timp ce călărea alături de sultan a grăit :

<Hanul îl laudă pe sultan ; apoi se descrie ceremonialul legământului de supunere a hanului față de sultan. Apoi hanul a spus :>

„Pentru a obține victoria împotriva inamicilor și pentru a cuceri
 <țara> dușmanului, voi îndeplini porunca ta ; te voi apăra și voi sili pe dușmanul credinței la locul bătăliei. Mă voi duce prin trecătoarea anevoioasă a Botoșanilor cu numeroși tătari, lacomi de sîngele ghiaurilor umili, ... și voi spulbera răutățile și uneltirile dușmanului”. Ascultînd dorința mai sus-amintitului han, s-a poruncit ca <Sahib-Ghirai> să înainteze prin părțile sus-amintitului oraș Botoșani.

A doua zi, dis-de-dimineață, cu ajutorul lui Allah, sultanul cucertor de țări, luptător pentru credință și suveran al vremii, a pornit <asupra moldovenilor> de pe la Berail aflat pe malul apusean al râului Siret ²⁸, cu o oaste agitată ca marea și involburată ca norii. Atacul gaziilor purtători de victorie îndreptîndu-se în cea mai mare grabă spre munții și spre vile răsculate ²⁹, la orizont s-a ridicat pentru ei <moldoveni> steaua nenorocirii și de aceea fericirea și bucuria lor s-au vestejit asemenea frumuseții trecătoare a unui buchet de trandafiri.

<Se spune că moldovenii erau de fapt învinși încă înainte de a se da luptă>.

23 Acel blestemat fără de credință (Petru voievod) s-a adresat astfel celor din jurul său, frați întru diavolul : „Este oare cu puțință să ne împotrivim acestora ?”. Iar cei mai sus-arătați, la rîndul lor, ... i-au spus următoarele : „Sultanul cel de neînduplecat a lăsat pe seama sabiei îndeplinirea gîndurilor sale. A ne împotrivi este cu neputință și îți vei da seama de aceasta. Fără îndoială că toți putem fi trecuți prin foc și sabie. Ceea ce trebuie să faci fără zăbavă este : fie să mergi să te închini la picioarele tronului, implorînd iertare, ca să putem scăpa de lovi-

²⁸ Probabil Bahlui, localizarea față de Siret fiind greșită.

²⁹ Autorul se referă la faptul că totul era împotriva sultanului.

24 turile săbiilor strălucitoare și de măcelul hangerului, fie, pentru a ne salva viețile de ghiarele șoimului, să preschimbăm în fugă șederea noastră lăsându-ne fericirea pe drumul înfringerii”.

Acei dușmani plini de ciudă, gândindu-se, au văzut că într-adevăr cu puteri mici nu se poate lupta și, văzându-se legați de mâini și de picioare și cu împotrivirea zdrobită au renunțat la gândurile lor de luptă și au hotărât să părăsească cîmpul de bătălie. Spunînd că „fuga la timp înseamnă bărbăție”, ei au ales calea fugii și, lăsînd țara din mîinile lor, au început să se împrăstie prin munți și cîmpii. De aceea, Iahia-pașaoğlu Mehmed-bei, împreună cu cîteva mii de oameni viteji și războinici, nimicitori ai dușmanilor în luptă, a fost trimis în urmărirea acestora. De asemenea, măria sa sultanul cel puternic ca cerul, trecînd încă două popasuri, în a 22-a zi a lunii rebi-ul-ahîr din anul mai sus-
25 arătat ³⁰ a descins cu noroc pe cîmpia cetății Suceava, cea ca o pasăre minunată și cu ziduri numeroase și puternice, asemenea celor ridicate de Alexandru cel Mare (*Iskender*), și avînd dintr-un capăt la altul trei rînduri de turnuri care se înalță la cer.

Acea cîmpie plăcută și întinsă și locul acela de desfătare s-a transformat într-un ținut bătut de valuri, deoarece s-au întins acolo nesfîrșitele corturi care se înălțau spre cer și la vederea cărora toți rămîneau uimiți.

În fața acestui fapt, plînsetele, suspinele și gemetele de îndurare ale nenorociților de diavoli ghiauri, asediați și atacați în cetatea mai sus-amintită, au cuprins văzduhul. Așternîndu-și la pămînt fețele lor umile și desfigurate de ruga iertării, ei au predat, cu supunere adevărată și neprefăcută, cheile care încuiau trainic și cu tărie lacătul cetății și, căzînd la poalele îndurătoare <ale sultanului>, au cerut iertare de la Curtea ocrotitoare a lumii. Deoarece, prin grația puternicului și îndurătorului Allah, se obținuse biruință asupra dușmanului s-a hotărît să se acorde iertare și îndurare locuitorilor cetății.

În același timp, în cetatea mai sus-arătată s-a descoperit o comoară bogată, în parte ascunsă, care a fost luată în stăpînire deplină pentru vistieria (*hazine*) împărătească. De asemenea, Mehmed-bei, împreună cu oastea călăuzită de victorie, a mers cale de trei sau patru zile pe urmele dușmanului, a cărui stare a fost descrisă cu pana de săgeți în paginile de mai sus ale cărții. Stingîndu-se steaua fericirii lor și fiind cu totul șterși din catastife, ...Mihu ³¹ și logofătul ³², care au fost arătați mai sus, și care sînt răi din fire, au rămas uimiți, văzîndu-se aruncați în valea

³⁰ 22 rebi II 945 = 17 septembrie 1538.

³¹ Mihu hatmanul.

³² Trotușan (în cronici) sau Totrușan (în documente).

plîngerii și pe insula nenorocirii³³. De aceea, au venit cu supunere la Mehmed-bei, cerîndu-i iertare. O dată cu supunerea acestora, rămășițele dușmanului fiind nimicite și rămînînd fără putere, au fugit în pustiu alergînd mai iute ca cerbul și, în învălmășeala strîmtorării n-au mai putut fi prinși.

În vilaietul ghiaurilor răi din fire, în locul clopotelor disprețuite pentru binele omenirii s-a bătut din tobe și darabane și s-a cîntat din țimbalele islamice. Templele numeroase ale ghiaurilor răi din fire, precum și veșmintele lor au fost incendiate și distruse în focul furiei în așa măsură, încît de la profetul Mahomed și pînă în zilele noastre, dușmanul nu a văzut o astfel de distrugere, și nici musulmanii nu au distrus vreodată în așa măsură din ambiție.

- 27 Cu toate aceste fapte de minie, fiind amînată prinderea dușmanului umil, mai sus-amintitul Mehmed-bei s-a înfățișat cu oastea vestitoare de victorii la Pragul fericirii și la Curtea împărătească puternică precum cerul, și s-a unit <cu oastea sultanului>. După vechiul obicei, ținîndu-se un divan, s-au luat următoarele măsuri chibzuite în urma victoriei: fișia de pămînt care se întinde în lungime începînd din partea de nord spre sudul vilaietului mai sus-arătat și al țării învinse, la apus și la răsărit de riul Prut, pînă la cetatea de serhat a Chilie, și care, întinzîndu-se, se termină pe malurile Dunării, a fost adăugată la ținuturile glorioasei familii osmane, ca și alte ținuturi mari. S-a dat poruncă să se construiască la răsărit de riul mai sus-amintit (*Prut*) două cetăți: Berudcin³⁴ și Fălcin³⁵, pentru ca, începînd cu vremea marelui cuceritor <Suleiman>, acest ținut să fie stăpînit și păzit cu sabia. Cît privește restul Moldovei, adică pămînturile care se întind de pe malul apusean al riului mai sus-arătat (*Prut*) spre apus, acolo urma să fie numit un voievod din vilaietul ghiaurilor păcătoși. În felul acesta, a fost numit,
- 28 din vița răposatului Ștefan (*Istefan*) care mai înainte fusese voievod în această țară, Cetne³⁶ voievod care era *mülazim*³⁷ la Poarta fericirii, zicîndu-se că acesta va pedepsi, cu ascuțișul sabiei și cu fierul ucigător, pe răufăcătorii ce nu vor da ascultare poruncilor.

În ceea ce privește treburile din acele ținuturi, toate urmau să fie îndeplinite și făcute după gîndurile și sfaturile aducătoare de victorie

³³ Pentru a discuta situația, s-a ținut un divan boieresc în satul Bădeuți (Cf. Gr. Ureche, *Letopisețul Ţării Moldovei...*, Craiova, 1939, p. 105).

³⁴ Probabil Bender, amintit și în alte izvoare.

³⁵ Ar părea să fie Fălciu, dar această localitate e la apus și nu la răsărit de Prut.

³⁶ Ștefan Lăcustă, care în unele izvoare apare drept fiul lui Ștefan cel Mare (Cf. *Documente privind istoria României*, veac. XVI, A, Moldova, vol. I(1501—1550), Buc., 1953, p. 394, 395 ș.a.).

³⁷ *Mülazim*: locotenent, slujbaş; de fapt era ostatec.

ale măriei sale padişahul, așa cum prevede șeriatul. În țara <Moldovei> cea ca o grădină înverzită, ca un paradis și ca o grădină de trandafiri, toate treburile au fost întocmite după *nizamul* împărațesc. Măria sa sultanul, plin de bucurie, a stat cinci zile în localitatea mai sus-amințită, acordând sus-numitului Sahib-Ghirai-han, ca semn de mare cinste, un *hilat*. Apoi, i-a dat voie <să se întoarcă în Crimeea>. După aceea, în ziua de 27 a lunii rebi-ul-ahîr ³⁸, sultanul stăpînitor al tronului califatului, puternic ca cerul, conducînd frînele norocoase ale dreptății, prin grija și ajutorul lui Allah, după ce depusese o mare efortare, a dat semnalul de întoarcere spre Curtea fericirii și spre tronul califatului.

29 Trecînd prin anevoioasa trecătoare a Botoșanilor, care a fost arătată mai înainte, la al cincilea menzil au construit un pod pentru trecerea apei Prut lîngă localitatea numită Lamuir ³⁹, cunoscută sub numele de „Deghirmen-Bendi” ⁴⁰. Astfel, a trecut sultanul lumii cu toată oastea de musulmani și cu toată armata de credincioși.

După întoarcerea <turcilor>, ghiaurul cel plin de păcate (Petru), care scăpase de săbii ascunzîndu-se cu grijă și vicleșug în acele pămînturi nenorocite, și-a pus în gînd să-l nimicească cu puterea sabiei și prin luptă pe voievodul Ștefan Lăcustă (*Cetne*), care fusese numit în locul lui. Rătăcitul și răzvrătitul dușman ⁴¹ se gîndea să ruineze prin foc acea țară, ca o grădină de trandafiri și strălucind de culoarea lălelelor... Acesta (Petru), scăpat din captivitatea capcanei, renunțînd la fugă, și-a ales calea primejdiei și, adunînd pe blestemații săi devastatori, frați cu diavolul și porniți pe răscoale și răutăți, urmat fiind și de suita sa ⁴² și de oștenii ⁴³ săi, precum și de servitorii săi devotați, au ieșit cu toții din ascunzișuri.

30 Astfel, renunțînd la fugă și alegînd pericolul, ei au început să încalece și au pornit cu îndrăzneală la luptă, <Petru> fiind însoțit și de cei doi fii ai săi ⁴⁴. Ei au înaintat asemenea unui balaur cu trei capete care împrăștiă foc prin gura sa deschisă. Sus-numitul Ștefan Lăcustă (*Cetne voievod*), la rîndul său, a ieșit în întîmpinarea acestuia, cu oamenii care se aflau lîngă el, primindu-l pe acest dușman nenorocit cu săgeți ucigătoare. În zilele glorioase ale padişahului nimicind cetele de blestemați, Cetne voievod a tăiat capul unui fiu de-al aceluia ⁴⁵ și l-a trimis la Curtea fericirii.

³⁸ 27 rebi II <945> = 22 septembrie 1538.

³⁹ Posibil să fie La Movile, în apropiere de Botoșani.

⁴⁰ Adică „Gîrla morii”.

⁴¹ Petru Rareș.

⁴² În text: *hass*.

⁴³ În text: *haramin*.

⁴⁴ Iliș și Ștefan.

⁴⁵ Unui fiu al lui Petru Rareș.

La al șaptelea popas (*menzil*) de la localitatea mai sus-arătată, sultanul a poposit cu mare cinste pe cîmpia Dunării, unde a sosit plin de izbîndă și a descălecat cu glorie. Aici, fiind așezate cortul și curtea împărătească, s-au întins perdelele trandafirii și alte corturi de culoarea purpului. Oastea, mîndră ca luna, a vestit bucuria cuceririi prin sunete de tobe, darabane și țimbale, ale căror cîntece de victorie umpleau, o dată cu razele de lumină, nu numai viile și grădinile pămîntului, dar și înălțimile văzduhului.

La reședința Curții, asemenea cerului și planetei Saturn, au fost compuse și întocmite scrisori de cucerire (*fetiħname*) cu cuprins bogat, demne de a fi comparate cu cele mai înalte hrisoave. După ce aceste *fetiħname*-le au fost trimise în toate părțile lumii și la toate popoarele, a avut loc un divan, așa cum se cuvenea după legea împărătească și după obiceiul marelui cuceritor.

< La acest divan iau parte toți demnitarii împărăției >.

< Înainte de începutul iernii >, sultanul a dorit să treacă munții Balcani, mîndri prin înălțimea lor, prin trecătorile lor prăpăstioase și de aceeași vîrstă cu *Karakanul*⁴⁶, pentru a se așeza și a se odihni în acele părți.

... Pentru a ajunge la locul dorit, slobozind oastea călăuzitoare de victorie, au rămas patru zile în mai sus-arătatul popas renumit (Isaccea).

După aceea mîria sa sultanul, umbra lui Allah pe pămînt și califul lumii lui Allah, străbătînd cîmpia Dobrogei, a trecut printr-o trecătoare anevoioasă a Balcanilor, numită *Cealik-Kavak*.

Cu gîria și cu ajutorul lui Allah cel prea înalt, de care se teme și pe care-l respectă toată lumea, în al 16-lea popas (*menzil*) el a sosit în vechea reședință a sultanatului și califatului, capitala dreptății și a fericirii, adică în strălucitul oraș Adrianopol cel bine păzit.

Și astfel s-a terminat cu noroc, în a cincea zi a lunii *djumadi-ul-ahîr* din anul 945⁴⁷, cea mai strălucită expediție victorioasă împotriva ghiaurilor, care a atins culmea gloriei, sfîrșindu-se cu noroc.

< Se arată apoi că cel care a descris această expediție este Nasuh Matrakci >.

Cu ajutorul preaiîntului Allah, această lucrare a fost scrisă în zilele celei de a treia decade a lunii *djumadi-ul-ahîr*, una dintre lunile anului 945, după anii Hegirei⁴⁸.

⁴⁶ *Karakan* : munte legendar, ca și *Kaf*.

⁴⁷ 29 octombrie 1538.

⁴⁸ 12—21 noiembrie 1538.

LÜTFI-PAŞA

Hadji Lütffi-paşa bin Abd-el-Muin, cunoscut ca om de stat otoman, cărturar şi istoriograf, era originar din Albania. Locul şi data naşterii sale nu se cunosc. A fost crescut ca pag la seraiul sultanilor, unde fusese introdus pe vremea lui Bajazid al II-lea (1481—1512), recrutat, probabil, spre a fi ienicer. Propriile sale mărturii biografice atît în *Tevarih* (*Cronică*) cît şi în *Asafname* (*Cartea vizirului*) sînt foarte preţioase pentru cunoaşterea vieţii şi operei cronicarului. În seraiul din Constantinopol el a început să studieze istoria şi teologia.

Timp de 25 de ani Lütffi-paşa a fost în slujba sultanilor, mai mult în provincii decît în capitală, ocupînd diverse slujbe în ierarhia Porţii otomane. Din relatările sale rezultă că a participat la toate bătăliile lui Selim I în Persia, Arabia, Egipt ş.a. De asemenea, sub Suleiman Magnificul a luat parte la campaniile împotriva Belgradului, Ungariei, Persiei, Bagdadului, insulei Corfu etc. În calitate de al doilea vizir, l-a însoţit pe sultan, din iulie pînă în noiembrie 1538, în campania împotriva Moldovei lui Petru Rareş. Cronicarul Ibrahim Pecevi (*Tarih*, I, 209) subliniază că podul de peste Prut lîngă Fălciu a fost construit sub supravegherea directă a vizirului Lütffi-paşa, cu ocazia expediţiei în Moldova din 1538. La moartea marelui vizir Aias-paşa¹, l-a urmat în rangul de prim sfetnic al sultanului. În această calitate el a depus eforturi pentru organizarea marinei şi pentru înfăptuirea unor reforme în administraţia statului. În politica externă a Imperiului otoman a dat dovadă de abilitate diplomatică, mai ales în relaţiile cu Veneţia, Austria şi Franţa.

¹ Aias-paşa a murit de ciumă la 26 safer 946/13 iulie 1539 (v. Lütffi-paşa, *Tevarih-i Al-i Osman*, p. 370). Deci Lütffi-paşa a devenit mare vizir la 13—14 iulie 1539 şi nu la altă dată cum se arată în unele tabele cronologice.

Prin căsătoria sa cu prinţesa Şah-sultan, sora lui Suleiman Magnificul, Lütffi-paşa s-a înrudit cu dinastia otomană. Cu toate acestea, în 1541, el a fost mazilit şi surghiunit la Dimotica unde avea o moşie, acordându-i-se şi o pensie. Aici, Lütffi-paşa scrie o serie de lucrări în limbile arabă şi turcă. Din cauza opoziţiei lui Rustem-paşa², succesorul său la marele vizirat, nu a putut relua legăturile sale cu sultanul. Lütffi-paşa a murit pe la anul 1562/970.

Printre cele 21 de lucrări ale lui Lütffi-paşa, dintre care 13 în limba arabă şi 8 în limba turcă, merită să fie semnalată opera sa legislativă: *Asafname*, privitoare la organizarea Imperiului. În *Asafname*³, un fel de regulament al vizirilor, autorul, pe baza vastei experienţe câştigate în cariera sa politică şi administrativă, dă o seamă de precepte pentru succesorii săi.

O deosebită importanţă pentru cunoaşterea istoriei otomane, mai ales pentru veacul al XVI-lea, prezintă cronica sa *Tevarih-i Al-i Osman*, care tratează evenimentele osmanlıilor de la început (sec. XIII) şi pînă la 14 august 1554 (=15 ramazan 961). Pe baza unui manuscris incomplet descoperit de Mehmed Tahir la Brusa, conservatorul Muzeului de antichităţi din Istanbul, Ali, a dat în 1923—1924 o ediţie critică a acestei opere⁴. O serie de completări la acest text se pot face pe baza manuscrisului aflat în Biblioteca Naţională din Viena⁵, care a fost cunoscut şi utilizat de I. V. Hammer⁶. Tot pe baza manuscrisului din Viena, orientalistul ungar J. Thury a tradus unele fragmente privitoare la Ungaria (*Török Történetirok*, Budapesta, 1896, II, 279—363).

Cronica lui Lütffi-paşa are factura vechilor cronică otomane din secolul al XV-lea (Enveri, Orudj b. Adil, Azik-paşa-zade, Cronicile anonime, Neşri ş.a.) nu numai datorită titlului său *Tevarih-i Al-i Osman*, ci şi prin conţinutul, limba şi stilul ei. Deşi autorul trăieşte în secolul al XVI-lea, totuşi cronica sa prezintă un contrast izbitor cu istoriografia oficială a Curţii otomane. Pentru epoca anterioară domniei lui Baiazid II (1481—1512), el reproduce sau prelucrează cronicile mai vechi. Merită interes şi această parte a operei sale, deoarece a utilizat surse care sînt inaccesibile sau care au dispărut. Partea originală a cronicii o consti-

² Mare vizir: 1544—1553 şi 1555—1561.

³ Rudolf Tschudi, *Das Asafname des Lütfl Pascha...*, în *Türkische Bibliothek*, Berlin, 1910, 45 + XXI + 38 p.

⁴ Lütfl-paşa, *Tevarih-i Al-i Osman (Istoriile dinastiei Osmane)*, Istanbul, 1923 (1341), 456 p.

⁵ Flügel, *Katalog Orient. Handschriften* (II, 224, nr. 1001).

⁶ Hammer-Purgstall, *Histoire de l'Empire ottoman* (ed. J. J. Hellert), vol. V şi VI; idem, *Geschichte der osmanischen Dichtkunst...*, şi *Die Osm. Staatsverfassung...* (1815), I, p. 358—360.

tuie descrierea evenimentelor la care Lütüfî-paşa a fost martor ocular (p. 191—456, ed. Ali). Aici se tratează domniile a trei sultani (Baiazid al II-lea, Selim I şi Suleiman Magnificul), în slujba cărora a fost Lütüfî-paşa. Cea mai preţioasă descriere este aceea a domniei lui Suleiman Magnificul şi mai cu seamă a perioadei 1539—1541, când autorul a îndeplinit funcţia de mare vizir. Spre deosebire de istoriografii oficiali de mai târziu el dă o descriere simplă a evenimentelor fără a lua o atitudine critică faţă de ele. Cele două scrieri (*Asafname* şi *Tevarih*...) constituie sursele cele mai preţioase care semnalează primele semne de slăbiciune şi corupţie a Imperiului otoman apărute în secolul al XVI-lea. Traducerea extraselor alăturate s-a făcut după ediţia lui Ali, menţionată mai sus.

Bibliografie: Ahmed Ta'ib, *Hadikat ül-vüzerâ* (*Schiţe biografice de viziri*), Constantinopol, 1854/1271; *O.M.*, III, p. 132—134; *G.O.W.*, p. 80—81; *E.I.*, III, p. 56—58; *I.A.*, VII, 1957, p. 96—101.

44 ...Sultanul Murad a domnit timp de 30 de ani¹ și la Kosovo, pe locul unde a murit ca un martir, i s-a ridicat un mausoleu (*türbe*), iar trupul său fiind trimis la Brusa, a fost îngropat <acolo> în anul Hegirei 791².

DOMNIA SULTANULUI BIAZID-HAN I

Biaazid Fulgerul (*Ildırım*), plecând de acolo (din Kosovo), s-a întors la Adrianopol. În anul acela cucerind minele de la Cratova, cu împrejurimile ei, tot în acel an a fost cucerit și Vidinul. După aceea, Firuz-bei, galopînd, a făcut o incursiune în Țara Românească și s-a întors cu multă pradă.

...Aceste cuceriri au avut loc în anul 792 al Hegirei³. Apoi sultanul Biaazid, trecînd din Galipoli, a atacat Constantinopolul. Prădîndu-i împrejurimile, pe cînd cei din cetate se luptau, a sosit craiul unguresc⁴ și, atacînd Nicopolul, a început să-l asedieze. Cînd sultanul Biaazid a primit știrea, ridicînd asediul Constantinopolului, s-a dus și l-a atacat pe crai și oastea sa. Pe cînd craiul voia să treacă Dunărea cu oastea sa, ghiaurii au fost atacați din spate de musulmani și au pierit fără număr, iar musulmanii s-au săturat de prăzi în anul 793 al Hegirei⁵.

Apoi Ildırım-han a cucerit împrejurimile Nicopolului și Silistrei.

<Urmează relatarea incursiunilor în Moreea; lupta de la Ankara (1402) și căderea lui Biaazid>.

61 Hanul Ildırım a avut șase fii, dintre care unul a dispărut în luptă⁶, rămînîndu-i în viață cinci fii⁷.

Sultanul⁸ Mehmed s-a întors și s-a stabilit iarăși la Amasia, iar Musa și Isa, urmărindu-se unul pe altul, s-au dus în ținutul Karasî.

¹ Murad I (1359—1389).

² 1389.

³ 20 decembrie 1389—8 decembrie 1390.

⁴ Sigismund de Luxemburg (1387—1437).

⁵ 9 decembrie 1390—28 noiembrie 1391.

⁶ Este vorba de Mustafa Celebi, zis Düzme, adică „falsul”; după unii cronicari, a căzut în captivitate tătărească în 1402 și apoi s-a întors la începutul domniei lui Murad al II-lea, ridicînd o răscoală în Rumelia.

⁷ Emirul Suleiman, Isa Celebi, Musa Celebi, prințul Mehmed, devenit sultan, și Kastm Celebi.

⁸ Mehmet Celebi (1413—1421); aici termenul de sultan are sensul de prinț.

În sfârșit, Musa, găsimdu-l pe Isa, l-a făcut pe acesta să dispară. De acolo, Musa s-a întors la Brusa. Emirul Suleiman⁹ a venit și el la Brusa. Musa, fugind de acolo, a plecat în Karaman.

...Apoi, emirul Suleiman a trimis știre lui Karamanoglu¹⁰, spunându-i să nu dea drumul fratelui său, zicând: „Dacă faci prietenie cu noi, de asemenea și noi îți vom fi < prieteni >”. Când Musa a văzut că și Karamanoglu s-a împăcat cu emirul Suleiman, a fugit la Isfendiar¹¹. Emirul Suleiman se afla la Brusa când a primit știrea că Musa a fugit la Isfendiar.

62 Isfendiar, urcându-l pe Musa Celebi într-o corabie la Sinop (*Sinap*), l-a trimis în Țara Românească (*Eflak*). În acea vreme, bei în Țara Românească era Mircea ghiaurul. Ghiaurul Mircea, luându-l pe Musa lângă dînsul, l-a trecut în Rumelia. Acest Musa, adunînd în jurul său mulți ostași, s-a dus împotriva Adrianopolei. Emirul Suleiman, auzind de trecerea fratelui său în Rumelia, a pornit în mare grabă cu scopul de a merge la Adrianopol și a ajuns acolo. Și totuși nu se lăsă nici o clipă de petreceri și de băutură. Astfel, se povestește că rămînea într-un loc mai multe zile în șir ca să bea. Pe cînd era foarte ocupat cu băutura, și anume în timp ce bea vin într-o bae (*hamam*) din Adrianopol, Musa Celebi a venit împotriva sa. El dormea. S-a trezit, însă ce folos! Când Musa ajunsese la Adrianopol, toată Rumelia trecuse de partea lui. La rîndul său, emirul Suleiman, deșteptîndu-se, a plecat mahmur din locul unde se afla. Pînă să întrebe ce e cu Musa, acesta a și sosit, năvălind asupra lui. Emirul Suleiman a fugit și, pe cînd mergea spre Istanbul (*Islanbol*), pe drum a nimerit într-un sat. În acel sat era o nuntă. El a vrut să întrebe de drum, dar nuntașii, recunoscîndu-l de departe, l-au ucis. Apoi, Musa Celebi închizînd pe locuitorii acestui sat în casele lor, le-a dat foc și aceștia au murit cu toții.

63 ...Apoi, Musa Celebi, întorcîndu-se, s-a urcat pe tronul de la Adrianopol și a devenit padișah. Emirul Suleiman a domnit de la anul 805 al Hegirei¹², iar cînd a venit anul 813¹³, a devenit bei fratele său Musa.

67 ...Domnia lui Musa a durat trei ani și jumătate, după care el a
68 plecat din <această> lume. Pe beilerbeiul său, care era Mihaloglu, l-a prins¹⁴ și l-a trimis la Tokat unde a fost aruncat într-o închisoare.

⁹ Emirul Suleiman a domnit în Rumelia (1402—1411).

¹⁰ Principele de Karaman: Mehmed II.

¹¹ Principele de Kastamonu: Isfendiar, fiul lui Baiazid Kötürüm.

¹² Începe la 1 august 1402.

¹³ Începe la 6 mai 1410. De fapt, el a ocupat Adrianopolul în primăvara anului 1411.

¹⁴ Mehmed I Celebi (1413—1421).

Pe judele său de oaste (*kadıasker*) care era cadiul din Samauna ¹⁵, de asemenea l-a prins şi, împreună cu fiul şi fiica sa, l-a trimis la *Iznik*. Beitul azapilor ¹⁶ a fugit în Ţara Românească.

70

DOMNIA SULTANULUI MEHMED-HAN I

Rumelia toată a trecut de partea sultanului Mehmed, care în
71 814 ¹⁷ a devenit padişah. Apoi a trimis soli la beii din vecinătate şi s-au împăcat între ei.

...Sultanul Mehmed, întorcându-se <din Karaman>, a venit la Brusa şi, plecând de acolo, a sosit la Adrianopol.

Apoi, pornind în vilaietul Ţării Româneşti, a poruncit să se facă pe malul Dunării fortăreaţa Giurgiu (*Ierkökö*).

El şi-a trimis acingii în Ţara Românească şi aceştia s-au întors foarte sătui. Apoi, domnii (*beii*) Ţării Româneşti, împăcându-se, şi-au trimis haraciul, împreună cu fiii lor ca ostateci, la Poartă. După aceea, sultanul Mehmed, pornind de acolo, s-a întors.

Simavnaoglu, pe cînd era cadiasker pe vremea lui Musa, avea un intendent (*kethuda*) cu numele de Börüklüge Mustafa care, fugind în timpul bătăliei, s-a dus la Kara-Burun din ţinutul Aidîn şi a pricinuit multe greutăţi şi neajunsuri populaţiei din acel loc. El a făcut să i se spună profet (*nebi*). De asemenea, făcînd şi alte multe lucruri nechip-zuite ca acestea, el s-a răsculat în acel vilaiet, după ce cîştigase o mare
73 faimă. Baiazid-paşa şi prinţul Murad, pornind <împotriva lui> şi întîlnindu-se cu Börüklüge, au dat multe lupte. Din amîndouă părţile au murit mulţi oameni. În sfîrşit, l-au ucis acolo pe Börüklüge şi, înlăturînd răutăţile din această provincie, au pus stăpînire pe acele ţinuturi.

<Lupta cu Torlak-Kemal, un alt discipol al lui Bedreddin, şi spînzurarea lui>.

Şi şeihul Bedreddin, fiul cadiului de Simavna, nerăminînd la Iznik, a plecat la Isfendiaroglu. Pe cînd stătea acolo, într-o noapte s-a urcat într-o corabie şi a trecut în Ţara Românească. Venind din Ţara Românească, el a intrat în „marea de copaci” (*Agaç Denizi*). De asemenea, ieşind din „marea de copaci”, a trimis cîţiva sufii (*sofu*) nenorociţi în şesul Zagrei ca să poftească populaţia la dînsul. Acei sufii, venind în şesul Zagra, au spus <în numele şeihului>: „De acum înainte bei-

¹⁵ Şeihul Bedreddin Mahmud, fiul cadiului din Simavna.

¹⁶ *Azab-bel*, comandantul cetelor de azapi.

¹⁷ 25 aprilie 1411–12 aprilie 1412. De fapt în 816=1413.

licul este al meu, tronul mi s-a acordat mie". Poftind populația, mulți i-au ascultat și în jurul său s-au strîns mulți oameni fără căpătîi ¹⁸, servitori și sufii. Au mai venit mulți naibi și prieteni de pe vremea cînd era cadiasker pe lîngă Musa Celebi. Apoi au văzut că nu e nimic bun în faptele acestuia. Din această pricină s-au împrăștiat și în jurul lui a rămas un număr mic de oameni.

74 Sultanul Mehmed, atacînd Salonicul, a auzit această știre tocmai pe cînd era să-l cucerească. De aceea, a trimis mulți oameni în părțile Zagrei, unde aceștia, găsindu-l <pe șeih>, l-au prins. Apoi l-au dus la Serres (*Siroz*), la sultanul Mehmed care a întrebat: „Ce să facem cu acesta? A făcut atîtea nelegiuri! Este oare păcat să-l ucidem?”. Pa-dișahii acelor vremuri erau astfel de musulmani, încît aveau milă chiar și de acei care se răzvrăteau făcînd astfel de răutăți.

Însă în vremea aceea era un mare învățat cu numele de Halil ¹⁹. Acesta a dat sentința (*fetva*), zicînd: „Sîngele său este bun (*halal*), iar averea sa este păcătoasă (*haram*)”. Pe baza hotărîrii dată de acesta, l-au spînzurat pe șeih la Serres.

Apoi, sultanul Mehmed plecînd din nou, s-a așezat la Brusa.

76

EPOCA SULTANULUI MURAD-HAN AL II-LEA

<Descrierea luptelor dintre Düzme Mustafa și Murad al II-lea>.

84 Să revenim la subiect: Pe cînd sultanul Murad se războia cu fra-tele său, beiful Țării Românești, Sara-kular-virde ²⁰, trecînd Dunărea
85 încoace, săvîrșea în Rumelia multe răutăți. Sultanul Murad, pornind și trecînd Dunărea, a făcut ca Țara Românească să fie jefuită și oastea
sa, după ce s-a săturat <de pradă>, s-a întors și s-a așezat la Adrianopol în 826 al Hegirei ²¹.

95 ...<Sultanul> a trimis pe Iezid-bei ²² într-o incursiune, dar, neavînd noroc în Ungaria, acesta a fost înfrînt.

Apoi, sultanul Murad, plecînd din Adrianopol și așezîndu-se la
98 Sofia, beilerbeiul Șehabeddin pașa cu <oastea> din Rumelia și cu acîngiile
99 și cu ienicerii, a trecut prin Țara Românească și acîngiile s-au împrăștiat în vilaietul unguresc. Beilerbeiul Hadîm. <Șehabeddin>-pașa rămînînd

¹⁸ În text: *hadîm* și *haşîm*.

¹⁹ Haidar Haravi.

²⁰ În loc de: Drakula-voivoda. E vorba de Vlad Dracul.

²¹ 15 decembrie 1422 — 4 decembrie 1423.

²² Recte: Mezîd-bei.

100 singur, blestematul de Iancu <de Hunedoara> l-a înfrînt şi i-a tăiat
capul²³, găsindu-l nepăsător întocmai ca pe Mezid-bei.

101 În 845 al Hegirei²⁴, Ibrahim-bei Karamanoglu iarăşi s-a răsculat.

102 ... Pe cînd stătea la Adrianopol, sultanului Murad i-a venit ştire
103 despre moartea prinţului Alaeddin²⁵. Pe cînd sultanul Murad era în
doliu, craiul unguresc²⁶ şi blestematul de Iancu <de Hunedoara> şi des-
potul Laz-oglu²⁷, năvălind asupra sa, au venit la trecătoarea Zlatiţa
(*Izladî Derbendi*). Ghiaurii, înfrîngînd pe beilerbeii Rumeliei, Kasım-
paşa, împreună cu <oastea> rumeliotă, au dat foc Sofiei.

Dîndu-se ştire sultanului Murad-han, el a plecat din Adrianopol
pe vreme de ger cu oastea sa de Poartă, cu oastea din Anatolia şi cu
105 azapii şi, întîlnindu-se cu ghiaurii la trecătoarea Zlatiţa, s-au luptat, dînd
o mare bătălie. Oastea ghiaurilor a fost respinsă. Pe urmele lor au trimis
ostaşi. Deşi au fost prinşi mulţi oameni dintre ghiauri, totuşi ghiaurii,
106 măcelărind pe acei care veneau după ei, au pricinuit musulmanilor nume-
roase înfrîngerii. După aceasta sultanul Murad a venit la Adrianopol.
Împăcîndu-se cu Laz-oglu, i-a înapoiat vilaietul şi cetăţile sale.

107 ... Karamanoglu²⁸ avea un bufon. Se spune că acesta i-a vorbit
astfel : „Bine aţi făcut că v-aţi dus <împotriva lui Osmanoglu>”. Kara-
manoglu îl întreabă : „De ce am făcut bine ?” Acesta îi răspunse : „Din-
tr-o parte sultanul²⁹, din cealaltă parte fratele tău Iancu, speră să-i calce
peste puţină vreme sub picioare pe musulmani, făcîndu-i să piară”.

... Prinţului Mehmed i s-a acordat tronul în anul 847³⁰.

109 Craiul³¹ şi blestematul de Iancu, au atacat din nou împreună, în
înţelegere cu ungurii (*Üngürüs*), cu saşii (*Sas*) şi cu germanii (*Aleman*)
110 şi cu cei din vilaietul ceh, cu oastea din Bosnia, cu cei din Apulia (*Pulia*)
111 şi din Ţara Românească, cu frîncii (*Firenk*) şi cu Karamanoglu. Dar,
112 în afară de Karamanoglu, toţi erau lîngă afurisitul de crai, care adunase o
113 oaste de 70 000—80 000, dintre care unii aduseseră şi cîteva mii de tunuri.
114 Ostaşii săi erau îmbrăcaţi în zale albastre şi, cu o astfel de înfăţişare mă-
115 reată, au trecut prin Belgrad. Devastînd vilaietul Şumla (*Şumnu*) şi
Nicopol, au asediat cetatea Provadia. După aceasta, Firuzbeiglu Meh-
med-bei, bei de Nicopol, cu oastea sa şi cu acîngiile săi de faţă, atacîndu-i

²³ În celelalte izvoare se spune că Şehabeddin-paşa a fugit în sudul Dunării.

²⁴ 22 mai 1441—11 mai 1442.

²⁵ Acesta era unul dintre fiii lui Murad al II-lea.

²⁶ Vladislav I.

²⁷ Gheorghe Brankovici—Vukovici (1427—1456).

²⁸ Ibrahim-bei (1424—1463).

²⁹ Adică „stăpînul meu”.

³⁰ 1 mai 1443—19 aprilie 1444.

³¹ Regele Ungariei, Vladislav I.

116 pe ghiauri pe la spate, au ucis pe mulți dintre ei. Prinzându-i pe ghiaurii
îmbrăcați în zale, au dat de știre sultanului Murad la Manisa, dar el
nu a venit, ci a spus : „Beiful vostru este acolo ; mergeți și vă
luptați...”.

117 Sultanul Murad și oastea din Anatolia au trecut cu o navă frincă
118 de la Galata, prin Ieni-Hisar. Pe când sultanul stătea la Adrianopol,
119 Firuz-bei i-a trimis pe acei ghiauri prinși îmbrăcați în zale. Sultanul
120 Murad, socotind această victorie de bun augur, a spus : „treaba noastră
este norocoasă” și a adus multe mulțumiri prea înaltului Allah. Apoi,
121 depunând zel pentru expediția sfântă, au pornit din Adrianopol cu mulți
ieniceri și cu oastea rumeliotă și cu acingii și cu azapi și cu serahori. A
122 venit și un mare număr de mahomedani din împrejurimi, zicând că „este
ridicarea gloatelor”. Astfel, strângându-se cu toții, sultanul Murad de ase-
menea s-a dus împotriva afurisitului de ungur, cu care s-a întâlnit. Dându-se
o mare luptă, tunurile și puștile și zenberecourile improșcau din amîndouă
123 părțile ca o ploaie aducătoare de nenorocire.

Craiul cel afurisit stînd în mijlocul oștii, blestematul de Iancu
124 înainta dintr-o parte și Kara-Mihal³² din altă parte ; aceștia obținînd
125 o mare victorie asupra sultanului Murad, i-au înfrînt cele două flancuri.
126 Atunci Karadja-pașa, beilerbeiful Anatoliei, a murit ca un martir. Oastea
127 Anatoliei, văzînd aceasta, s-a împrăștiat, iar cei din oastea Rumeliei,
văzînd risipirea celor din Anatolia, au rupt-o la fugă înainte de a veni
ghiaurii la ei, și fără să se uite în urmă.

132 ... În trufia sa, crezîndu-se erou și zicînd : „eu singur voi împrăști
această oaste”, <Vladislav> s-a repezit spre oastea otomană de Poartă,
133 unde era sultanul. Prin grija și bunătatea prea înaltului Allah, calul
craiului, poticnindu-se, a căzut. El însuși s-a rostogolit cu fața la pămînt.
134 Cînd a avut loc această întîmplare, găsindu-se de față cîțiva ieniceri, i-au
135 tăiat capul și l-au dus sultanului Murad care, văzîndu-l, a mulțumit
136 prea înaltului Allah. Capul craiului cel blestemat fiind pus pe o prăjină,
l-au ridicat în sus. Telalii au început să vestească pretutindeni că aceasta
este tigva craiului. Oastea care se împrăștiase, s-a adunat iarăși în
jurul sultanului. Oastea ghiaurilor, văzînd aceasta, a dat de știre bleste-
matului de Iancu. Acesta, văzînd cum stau lucrurile, nu i-a lăsat pe
140 ghiauri să se împrășteie, ci le-a spus : „Noi am venit aici pentru credința
noastră și nu pentru crai !”. În felul acesta iarăși a stăpînit oastea.
141 Întorcîndu-se, a mai atacat de două ori, dar¹, văzînd că musulmanii s-au
142 înmulțit iarăși, au început să fugă înapoi, apucînd care încotro.

³² Mihail Szilaghy.

Oastea islamică, văzînd cum a fost înfrîntă oastea ghiaurilor, s-a
 143 dus să-i fugărească pe ghiauri. După aceea, ienicerii şi azapii au venit
 144 asupra carelor ghiaurilor şi au dat multe lupte. În sfîrşit, fiind devastate
 şi carele, ei s-au săturat <de pradă>. Apoi, întorcîndu-se la sultanul
 145 Murad, i-a urat : „Să-ţi fie binecuvîntat bairamul !” După ce au rămas
 146 timp de trei zile la locul bătăliei, a patra zi s-au întors cu o bogată pradă
 147 de animale la Adrianopol în anul 848 al Hegirei ³³.

MEHMED S-A URCAT PENTRU A DOUA OARĂ PE TRON

148 Pe cînd musulmanii stăteau cu mare pompă în acele vilaieturi, i-a
 157 venit ştire sultanului Murad cum că „Iancu blestematul, luînd locul
 158 craiului <unguresc> şi făcînd înţelegere cu ungurii şi saşii şi cu cehii şi
 159 nemţii şi latinii, ca şi cu oastea Țării Româneşti, a trecut prin Belgrad,
 venind să atace” ³⁴.

160 Cînd sultanul Murad a auzit aceasta, ieşind din Albania, s-a aşezat
 161 la Sofia. Trimiţînd scrisori pretutindeni, el a strîns oşti în Rumelia. Astfel,
 162 au venit în jurul sultanului Murad 10 000 de azapi, ieniceri şi serahori şi
 multe alte oşti zicînd : „Se face mare expediţie sfîntă şi se ridică toate
 gloatele”.

Pregătind toate cele trebuincioase pentru război, au luat împreună
 şi pe prinţul Mehmed şi au pornit îndată.

Din această parte, oastea Țării Româneşti, trecînd spre Nicopol, a
 vrut să devasteze acele ţinuturi. Atunci, beii de margine, Firuzbeioğlu
 Mehmed-bei şi Hasan-bei şi Ahmed-bei, cu multe mii de acîngii, trecînd
 în spatele oştii Țării Româneşti şi atacîndu-i pe ghiauri, i-au ucis. Aceasta
 a fost prima bătălie împotriva ghiaurilor. După aceea, ştirea plăcută
 ajungînd la sultanul Murad, acesta s-a bucurat mult.

163 Cu această bucurie, întîlnindu-se cu Iancu afurisitul la Kosovo,
 <oştile lor> nu s-au războit <la început>, ci numai s-au aşezat <faţă în faţă>.
 Stînd faţă în faţă o zi şi o noapte, tunurile şi puştile şi zenberecurile au
 improşcat o ploaie aducătoare de nenorociri şi cele două oşti s-au războit
 în acest chip. Apoi, Iancu afurisitul, dînd un atac asupra musulmanilor,
 a respins cele două aripi ale oştii paşiişului şi anume oastea de Anatolia
 şi cea de Rumelia. A rămas oastea de Poartă a paşiişului. Ienicerii şi
 azapii punînd înaintea lor scuturile ³⁵, s-a tras din tunuri şi puşti dintr-o

³³ 20 aprilie 1444—8 aprilie 1445.

³⁴ Evenimentele din acest paragraf se referă la anul 1448.

³⁵ În text : *kalkan*.

parte în alta. Bătălia a fost așa de crâncenă, încît nu se poate descrie. Sultanul Murad a stat neclintit și, deși s-au dat multe lupte, oastea ghiaură nu l-a putut mișca din loc. După aceea, unii din oastea musulmană, văzînd că ghiaurii erau înveșmîntați în zale albastre din cap pînă în picioare, au spus : „În fața fierului nu se poate sta” și, dîndu-se la o parte, le-au deschis calea. Îndată după trecerea ghiaurilor, căzîndu-le în spate, au început să-i măcelărească pe ghiauri, iar aceștia, neavînd putere să se întoarcă, au rupt-o la fugă. Oastea islamică, nimicînd pînă spre seară oastea ghiaură, a dat o mare bătălie. Unii dintre ghiauri au fost uciși, alții, care au scăpat, au intrat iarăși printre carele de luptă, iar unii au fugit pe cîmpie. Musulmanii au mers pe urmele ghiaurilor fugiți pe cîmpie. Caii ghiaurilor erau slabi și neputincioși. Acolo au dat peste un sat ; acolo i-au băgat pe ghiauri cu ceata lor. Și închizînd ușile caselor de frica musulmanilor, ei n-au ieșit afară și au pierit în flăcări, de teama musulmanilor. Apoi, gaziii, împresurînd carele, au tras cu tunurile și s-au luptat de seara pînă dimineața. Iancu afurisitul, văzînd că lucrurile s-au schimbat, i-a înșelat pe ghiauri zicînd : „Voi să stați pe loc, iar eu voi pleca și voi trece în spatele turcului, așa încît, voi din față și eu pe la spate, să-i nimicim pe turci”. Astfel, luînd oamenii care făceau parte mai demult din suita sa,

164 el a fugit, lăsîndu-i pe ghiaurii care erau în care. Aceștia s-au războit pînă în zori. Dimineața, văzînd că Iancu nu se mai află acolo și că musulmanii le-au înconjurat carele, ghiaurii s-au zăpăcit și au început să fugă. Musulmanii, la rîndul lor, au început să-i măcelărească pe ghiauri și le-au luat carele. Pe neciopliții de țărani (*horiat*), care erau în ele, trecîndu-i prin sabie, pe ceilalți i-au luat în prinsoare și s-au săturat <de prăzi>. După aceea, beii, venind la sultanul Murad, i-au spus sărutîndu-i mîna : „Biruința să-ți fie cu noroc”. Ei au stat trei zile ³⁶ pe locul de bătălie. Sultanul Murad, plimbîndu-se pe cîmpul de luptă, a văzut că au fost nimiciți atîția

165 ghiauri, încît acel șes era plin de leșuri îngrămădite unele peste altele. Era un bei bătrîn cu o barbă albă căruia i se spunea *Azap-bei*. Sultanul Murad, întorcîndu-se către acesta, i-a zis : „Beiule de azapi, să vezi că între ghiaurii nimiciți nu se găsește nici unul cu barbă albă !”. Atunci acel bei îi răspunde : „Hei padișahule, de aceea li s-a întîmplat această nenorocire ; dacă între ei s-ar fi găsit un om chibzuit, nu ajungeau în această stare !”. Apoi, sultanul Murad, întorcîndu-se la Adrianopol, se așează acolo.

În acel an n-a mai mers în expediție ; a pus să se facă pentru a doua oară cetatea Giurgiu. De acolo, a dat învoire să se meargă în incursiune

³⁶ Editorul semnalează aici o lacună în text.

în Țara Românească și l-a pus ca domn în Țara Românească pe Dracula-oglu Kazıku³⁷. Și de aici, întorcându-se, s-a așezat la Adrianopol în anul 853 al Hegirei³⁸.

170

DOMNIA SULTANULUI MEHMED AL II-LEA

184

<Sultanul Mehmed al II-lea> mergând la Belgrad și neputându-l lua, beilerbeyul său³⁹ și-a găsit o moarte de martir. Sultanul, întorcându-se, s-a așezat la Adrianopol.
<Urmează descrierea luptei din Moreea>.

185

Anul 861 al Hegirei⁴⁰.

<Cucerirea Trapezuntului în 1461>.

186

Apoi, a făcut expediție în Țara Românească. Trecând Dunărea, Tepeș, fiul lui Dracul (*Taraklu-oglu Kazıku*), nu s-a luptat pe față, ci a dat pe neașteptate un atac peste noapte. Apoi, neputând obține victorie, toată oastea sa a fost măcelărită și a pierit. El însuși a fugit singur în vilaietul unguresc. Craiul unguresc⁴¹, la rândul său, prinzându-l pe Tepeș, l-a spânzurat numaidecât. Sultanul Mehmed, după ce a numit ca domn în Țara Românească pe fratele lui Tepeș⁴², s-a întors și s-a așezat la Adrianopol.

...Expediția în Țara Românească⁴³ și cea împotriva cetății insulare Mitilene au avut loc în anul 966 al Hegirei⁴⁴.

189

...Pe de altă parte <în anul 878, 1474—1475> Suleiman-pașa, neputând cuceri Alexandria (*İskenderie*), a plecat de aici împotriva Moldovei (*Kara-Bogdan*). Oastea islamică fiind obosită din cauza expediției împotriva cetății Iskenderie și suferind din pricina gerului, ea a fost înfrântă în ciocnire <de oastea moldovenească>.

...În 879 al Hegirei⁴⁵, sultanul Mehmed, așezându-se iarăși la Istanbul, a trimis pe vizirul său Ghedik Ahmed-pașa, cu multe mii de oameni, pe mare la Caffa. El a cucerit Caffa și Mangup cu împrejurimile lor. De asemenea, oastea din Crimeea și Deșt<-i Kipceak> s-au supus. Aceasta s-a întâmplat în 880 al Hegirei⁴⁶.

³⁷ După nume pare a fi Vlad Tepeș; de fapt este vorba de Vladislav al II-lea (1446—1456).

³⁸ 24 februarie 1449—13 ianuarie 1450.

³⁹ Karadja-bel.

⁴⁰ 21 noiembrie 1456—19 noiembrie 1457.

⁴¹ Matei Corvin.

⁴² Radu cel Frumos.

⁴³ Editorul semnalează o lacună în text.

⁴⁴ 6 octombrie 1461—26 septembrie 1462.

⁴⁵ 18 mai 1474—7 mai 1475.

⁴⁶ 8 mai 1475—26 aprilie 1476.

Apoi sultanul Mehmed, făcînd expediție în Moldova, a strîns oști din toate părțile lumii și s-a întîlnit cu oastea Moldovei în luna rebi-ul-evvel ⁴⁷. Moldoveanul ⁴⁸ fiind învins și oastea sa distrusă, el însuși (domnul) a fugit. Iar sultanul Mehmed a devastat țara sa și s-a întors.

...Mihalbeioglu Ali-bei, trecînd prin Țara Românească, a făcut o incursiune în Ungaria, dar fapta lui n-a reușit, în 882 al Hegirei ⁴⁹.

190 Mihaloglu Ali-bei și Huseinbeioglu Isa-bei și Malkocioglu Bali-bei, cu mai multe mii de acîngii, trecînd prin Țara Românească, au intrat în Ungaria unde au devastat și au jefuit multe locuri. Fiind atacați pe neașteptate de oastea ungurească, care stătea pregătită, Isa-bei a murit ca un martir. Astfel, musulmanii, dînd de nenorocire, s-au întors în 884 al Hegirei ⁵⁰. ...

191 DOMNIA SULTANULUI BALAZID-HAN AL II-LEA

192 ...Ridicîndu-se de acolo (Adrianopol), el a pornit în expediție împotriva Moldovei, unde a cucerit cetatea Chilia și Akkermanul. Apoi întorcîndu-se, s-a așezat la Adrianopol. În 890 al Hegirei, în 29 ale lunii safer ⁵¹, într-o zi de miercuri, între chindie și seară, a fost o eclipsă de soare, din trei părți rămînîndu-i numai una.

...După aceasta, în anul 890, beilerbeiul Hadîm Ali-pașa, avînd învoirea padișahului, a mers cu oastea rumeliotă și cu oastea de Poartă, 193 cu 30 000 sau 40 000 de oameni, și a devastat țara Moldovei și s-a întors la Adrianopol unde a și rămas. În 891 al Hegirei ⁵², a pornit din nou de la Adrianopol, stabilindu-se apoi la Constantinopol.

Mihaloglu Ali-bei, fratele lui Iskender, și Malkocioglu Bali-bei, mergînd împreună cu oastea Țării Românești, au făcut o incursiune în Moldova. Prin grija prea înaltului Allah și prin puterea făcătoare de minuni a profetului Mahomed, reușind să aibă noroc în cîteva rînduri, s-au întors cu o pradă foarte bogată și cu robi nenumărați.

...<În anul 917> ⁵³, prințul Selim, trecînd prin Trapezunt la Caffa, a 201 venit de aici la Akkerman și Chilia. ...

⁴⁷ Rebi-ul-evvel <881> = 24 iunie — 24 iulie 1476.

⁴⁸ *Kara-Bogdan* : Ștefan cel Mare.

⁴⁹ 15 aprilie 1477—3 aprilie 1478.

⁵⁰ 25 martie 1479—12 martie 1480.

⁵¹ 17 martie 1485.

⁵² 7 ianuarie — 27 decembrie 1486.

⁵³ 31 martie 1511—18 martie 1512.

DOMNIA LUI SULEIMAN-HAN

333

În acest an ⁵⁴ împăratul de la Viena ⁵⁵ a venit cu oaste la Buda, pe care a luat-o din mîna lui Ianoş, voievodul Transilvaniei ⁵⁶. Mai înainte de aceasta, cînd a avut loc lupta de la Mohaci, Iavuş ⁵⁷, craiul Ungariei, murind şi Ianoş mergînd la Buda, a găsit-o fără crai şi s-a aşezat acolo bei. După ce a stat la Buda mai multe luni, craiul Laios fiind ginerele ⁵⁸ craiului de la Viena (*Bec*), acesta din urmă a venit cu aliaţii săi plin de îndrăzneală şi curaj ca să pună stăpînire <pe Buda>. De aceea, mergînd cu oastea împotriva lui Ianoş, l-a scos din Buda şi a pus oameni în ea ca s-o stăpînească; el s-a întors iarăşi la Viena (*Bedj*).

Lucrurile stînd astfel voievodul Ianoş a trimis ştire sultanului Suleiman, spunîndu-i următoarele: „Dacă padişahul Islamului va scoate pe craiul de Viena din Buda şi îmi va da crăia acesteia, atunci în fiecare an fi voi da mai multe mii de galbeni ca haraci din ţara Ungariei”. Sultanul Suleiman, cînd a auzit această ştire de la Ianoş, s-a supărat mult pentru că craiul din Viena (*Bec*) a luat Buda şi de aceea a dat poruncă să se adune îndată oastea islamică.

334

Sultanul Suleiman, ieşind apoi din Istanbul cu gîndul de a purta război împotriva ghiaurilor, a străbătut popasuri după popasuri. Cînd a

335

ajuns la Belgrad, a durat un pod peste Sava şi a trecut în cîmpia Sirmium (*Serem*), iar de aici la Lûke ⁵⁹. Fără să treacă prin Varadin ⁶⁰, a mers drept la Ôssek ⁶¹. În apropiere de Ôssek au construit un pod peste Drava şi s-au îndreptat spre Buda. Venind solii lui Ianoş, au grăit: „Care este porunca padişahului? Ianoş a venit la *aman* (încuinare). Care este porunca, ce slujbă porunciţi?”. Iar padişahul, primind bine pe solii care veniseră le-a răspuns: „Iată, eu plec drept spre Buda. Şi Ianoş să treacă Dunărea ca să vină mai încoace de Buda şi să se întîlnească <cu noi>”. Sultanul Suleiman, îndreptîndu-se spre Buda, a trecut mai multe conace şi cînd a

336

ajuns în apropiere de Buda, Ianoş, la rîndul său, venind cu peşcheşuri bogate, după ce le-a oferit, a sărutat mîna sultanului Suleiman. Pe cînd îi săruta mîna, sultanul Suleiman l-a întrebat: „Credinţa ta fiind alta decît a mea, între noi nu este dragoste şi prietenie; atunci care este pricina venirii tale?”. Cînd tălmăciul a făcut cunoscut lui Ianoş aceste cuvinte

⁵⁴ <936> = 1528.

⁵⁵ În text: „*Bedj ktrali*”

⁵⁶ Ioan Zápolya.

⁵⁷ Trebuie să fi fost „Iavuş” (*Laios*): Ludovic II (1516–1526).

⁵⁸ Ludovic fusese căsătorit cu Maria, sora lui Ferdinand de Austria, fiica împăratului Maximilian.

⁵⁹ *Lûke*: Banya-Luca (?), localitate în Bosnia.

⁶⁰ Cunoscut şi sub numele de Petrovaradin.

⁶¹ Ôssek (*Osjek*), pe Drava; în text: *Esek*.

ale sultanului Suleiman, acesta, închinându-se pînă la pămînt, a spus : „Ah, padişahule ! În împărăția ta cea ocrotitoare, supușii tăi musulmani și ghiauri sînt fără număr. Am venit să intru și eu în rîndul acestor supuși și am o dorință față de padişah ; dacă îmi este îngăduit, să o spun”. Tălmaciul a spus vorbele lui Ianoș către sultanul Suleiman care, bucurîndu-se, a zis : „Spune ce dorești și să ne străduim să-ți îndeplinim dorința atît pe cît putem”. Ianoș a grăit : „În clipa de față crăia ungurească este liberă. Eu am legături de rudenie cu craii Ungariei și nu sînt de origine necunoscută. Am dreptul la crăie. Potrivit cu aceasta, îl rog pe padişah să mă așeze ca bei la Buda cu următorul legămînt : dacă, scoțînd pe oamenii lui Ferdinand, care se găsesc în Buda (*Budun*), mi-o veți încredința mie, atunci în fiecare an voi da mii de galbeni drept *haraci*. Buda fiind în apropierea Vienei, aceștia (austriecii) vin mereu și fac rău Budei. Din această pricină să aveți grijă s-o luați și să mi-o dați pe aceasta (Buda)”. Atunci padişahul răspunse : „Să mergem la Buda și să facem potrivit dorinței tale”. Ianoș, bucuros de cinstea ce i s-a arătat, a mers de bunăvoie cu oastea padişahului. În sfîrșit, au ajuns la Buda unde craiul din Viena 337 avea mulți oameni. Oamenii craiului de la Viena nesupunîndu-se, <turcii> au așezat tunuri și au început să bată Buda. Măi tîrziu, <ghiaurii>, fiind slăbiți, au cerut iertare, ceea ce li s-a acordat. Ei au ieșit afară ; atunci, oamenii fără căpătîi (*evbaş*) din oaste au pus mîna pe ei și le-au luat toate lucrurile. Pe unii i-au făcut robi, iar pe alții i-au ucis.

<Răzvrătirea ienicerilor și închiderea lui Ibrahim-pașa într-o biserică, pentru luare de rușfet>.

Cînd a fost luată Buda, padişahul islamic a dat crăia acesteia 338 lui Ianoș, predîndu-i și Buda.

După acestea, sultanul Suleiman a înaintat spre Viena, unde a ajuns după ce a trecut nouă menzili 339. Iar corăbiile, urcînd pe Dunăre, s-au strîns lîngă cetatea Ianîk 340. Mai sus de aici n-au putut trece, deoarece necredinciosul închisese calea Dunării.

341 ...Padişahul lumii, ridicînd steaguri cu vîrfuri aurite, a ieșit cu noroc din Islambol 342. Dorind să facă cu oaste nenumărată o expediție în vilaietul Moldovei, a trecut la Adrianopol. Trimițîndu-se un firman hanului tătăresc, Sahib-Ghirai-han, i se poruncea : „Tu de asemenea să vii în Moldova cu tobe și cu arme”.

³³⁷ Ungariei.

³³⁸ În *Ruzname (Jurnalul campaniei lui Suleiman Magnificul împotriva Vienei)*, ed. Bernauer..., se dă data : muharrem 936 = septembrie 1529.

³³⁹ Denumirea turcească a cetății Raab (Győr).

³⁴⁰ Istanbul.

Apoi, padişahul Islamului, plecând de la Adrianopol la Ianboli şi de aici străbătînd Balcanii, a ajuns în vilaietul Dobrogea (*Dobridja*). Durîndu-se un pod peste Dunăre lîngă localitatea Isaccea s-a trecut în ţara Moldovei.

366 Nenorocitul voievod al Moldovei nearătîndu-se, numele şi urma sa au dispărut; după ce acesta a pierit fără urme, padişahul Islamului, sultanul Suleiman, a plecat drept spre cetatea acestuia numită Suceava (*Südjav*). Lăsînd neatinse ţara şi avutul, a acordat iertare supuşilor. De asemenea, a pus peste ei un voievod şi, găsind în cetatea Suceava o vistierie bogată, a luat-o în stăpînire. Iar hanului tătarilor, care, de asemenea, venise împreună, acordîndu-i-se mari binefaceri şi favoruri, i s-a dat învoirea să plece în ţara sa.

367 Apoi, sultanul Islamului, fără să zăbovească, ridicîndu-se din Suceava şi străbătînd multe conace şi parcurgînd distanţe mari, s-a întors iarăşi la Dunăre. Aici, lîngă Isaccea, întinzîndu-se corturile şi curţile împărăteşti, s-a bătut din tobe şi s-a cîntat din ţimbale pentru a se da vestea cea bună a cuceririi. După ce au fost scrise scrisorile de cucerire (*fetihname*) şi trimise în toate părţile lumii, s-au dat vizirilor şi emirilor *hilaturi* şi turbane strălucitoare şi cai arăbeşti cu şei şi harnaşamente strălucitoare. Oştilor din Rumelia şi Anatolia li s-a dat învoire < să plece >, iar padişahul Islamului, pornind din acea localitate, a venit în Dobrogea.

< Sosirea unei scrisori din partea capudanului Halreddin-paşa, care îşi anunţă victoria, 1540/948 >.

375 În această vreme s-au adunat la Constantinopol, capitala împărăţiei, soli veniţi din partea mai multor padişahi. Unul dintre aceşti soli era din Franţa (*Firenkistan*) şi unul din Spania şi unul de la Ferdinand, craiul de la Viena, şi unul era din Ţara Leşească şi unul era de la Moscova (*Moskov*) şi unul era din partea lui Ianoş, craiul Budei, şi altul era din Moldova. Stînd de vorbă cu toţi aceştia, sultanul a întrebat pe fiecare
376 în parte : „În vilaieturile voastre există împilarea olăciei ?”⁶⁶. Cu toţii au răspuns zicînd : „Ferească Allah ! Să păzească prea înaltul Allah pe padişahii noştri şi ţările noastre de astfel de tiranii. Astfel de tiranie nu se face în vilaieturile noastre”.

377 < Descrierea creşterii corvezilor de olăcie pe măsura creşterii Imperiului otoman >.

386 Padişahul de Rum ⁶⁷, în a 25-a zi a lunii safer, într-o zi de luni, din anul arătat (948) ⁶⁸, luîndu-l împreună şi pe prinţul Mehmed şi pe Selim-

⁶⁶ Olac : curier. Aici în sens de *corvoadă*, *obligafie*.

⁶⁷ Suleiman Magnificul, care se intitula şi „împărat al Bizanţului” (vezi inscripţia din 1538/945).

⁶⁸ 23 iunie 1541.

sultan cu o oaste victorioasă și, ridicînd steagurile și făcînd să sune tobele și darabanele, au ieșit cu noroc din Istanbul (*İstanbul*). Spunînd că are de gînd să ducă război împotriva ghiaurilor, au plecat spre Buda.

387 <Descrierea drumului spre Transilvania, apoi a despresurării Budei asediată de austriaci>.

388 Acea femeie din Transilvania ⁶⁹, care se afla la Buda, a trimis pe fiul ei ⁷⁰ cu daruri (*peşkeş*) bogate și cu mai mulți nobili (*bei*) la sultan. Padişahul Islamului i-a dat drumul, cîstîndu-l așa cum se cuvine și dîndu-i cingătoare bătută cu pietre prețioase, un cal împodobit cu lanțuri de aur, precum și multe alte amintiri și numeroase favoruri pentru mama sa. Pe beii săi, care se găseau în cetate, onorîndu-i cum se cuvine, i-a cîstîtit cu *hilaturi* strălucitoare. Apoi, adresîndu-se beilor lui Ianoș, a grăit : „Craiul de la Viena (*Bedj*), Ferdinand, nu va îngădui ca voi să stăpîniți Buda ; oricînd vă poate tulbura. Mai potrivit este să vă dau țara Transilvaniei, împreună cu împrejurimile sale, unde să vă duceți și să trăiți”. Aceștia, la rîndul lor, primind din toată inima, s-au așezat acolo, stăpînind acele ținuturi.

<Buda este încredințată lui Suleiman-pașa, bellerbeul de Anatolia>.

446 Și cînd anul a ajuns la 958 ⁷¹, beilerbeul Rumeliei, cu oastea rumeliotă, a pornit și, trecînd prin Belgrad, a plecat la Varadin. De aici, pregătînd o schelă și trecînd prin Șesul turcului (*Türk Sahrası*), a luat din mîna ghiaurului cetatea numită *Pecevi* ⁷² de pe malul rîului Tisa ⁷³, în care au pus ostași <turci>.

447 De aici, beilerbeul Rumeliei, mergînd asupra Timișoarei, a asediat-o mai multe zile dar, neavînd timp îndeajuns, a lăsat-o. De aici a mers în cetatea numită Pecs (*Pecevi*) unde au venit solii de la Lipova, care au arătat că o mare oaste de ghiauri asediază Lipova. Auzind această știre, beilerbeul a trimis multă oaste în ajutor. Dar oastea trimisă n-a putut să se apropie de cetate din pricina armatei ghiaurilor și a locurilor stîncoase. Astfel, ghiaurii care veniseră asupra orașului Lipova, bătîndu-l timp de două-trei zile și apoi dînd un iureș, l-au luat din mîinile musulmanilor. După luarea orașului Lipova, musulmanii s-au închis în cetatea interioară a Lipovei. Cei care au rămas afară au fost uciși de ghiauri, iar mulți au scăpat predîndu-se cetelor ghiaure. Apoi, musulmanii din cetate au făcut

⁶⁹ Regina Isabella, văduva lui Ioan Zápolya.

⁷⁰ Ioan Sigismund Zápolya, în izvoarele turcești : *Istefan* (Ștefan).

⁷¹ 9 ianuarie — 28 decembrie 1551.

⁷² Pecs, oraș în Ungaria.

⁷³ De fapt orașul Pecs nu se află pe Tisa, ci este situat între Danăre și Drava.

înţelegere cu ghiaurii. Au predat (*vire*) Lipova ghiaurilor, iar musulmanilor li s-a dat drumul să plece.

- 448 ...În primăvara anului 959 ⁷⁴, timpul devenind prielnic pentru expediţie, padişahul cel ocrotitor al Islamului a dat vizirului său, numit
449 Ahmed-paşa, mulţi oameni din oastea de Poartă (*Kapuhalkî*) şi l-a trimis împreună cu oastea rumeliotă. Aceştia, mergînd cu mai multe mii de ostaşi, au trecut Dunărea, în apropiere de Semendria, la Koilovici ⁷⁵.

Luînd din Semendria tunuri pentru asediul cetăţilor, au mers la Timişoara (*Demeşvar*). Aducînd tunuri şi mii de viteji, au impresurat Timişoara. Apoi, săpîndu-se din loc în loc metereze şi aşezîndu-se tunurile au bătut-o vreme îndelungată. Dînd mai multe atacuri, a pierit multă oaste.

În sfîrşit, ghiaurii, slăbind, au cerut iertare (*aman*) şi, predînd cetatea, musulmanii au pus stăpînire pe ea. Apoi, au pus înăuntrul ei arme, zaherea şi oameni. De aici au mers la Lipova. Ghiaurii din Lipova auzind de sosirea musulmanilor, au părăsit-o, lăsînd-o pustie. Musulmanii, la rîndul lor, aşezînd oameni şi arme în Lipova, au pus stăpînire pe ea.

<Urmează descrierea cuceririi cetăţii „Tatar-Hisar” ⁷⁶, denumită apoi Parkan, şi asedierea cetăţii Agria, adică Erlau sau Egri > ⁷⁷.

⁷⁴ 29 decembrie 1551—17 decembrie 1552.

⁷⁵ Koilovici : localitate între Semendria şi Timişoara. Posibil să fie Panciova, unde coborau turcii după ce treceau Dunărea.

⁷⁶ *Tatar-Hisar* : „fortăreaţă tătarească”, în apropiere de Szolnok. (Cf. Thury, *op. cit.*, II, p. 38).

⁷⁷ *Egri* : Eger, oraş în Ungaria.

RUSTEM-PAȘA

Mare vizir și istoriograf otoman, Rustem-pașa s-a născut din părinți bosniaci pe la anul 1500 (906) în apropiere de Sarajevo. Tradiția spune că la origine familia sa purta numele de Opukovici (Cigalici). Rustem-pașa a fost fratele marelui *kapudan* Sinan-pașa.

Încă din tinerețe, Rustem-pașa a intrat în rîndurile pajilor din Istanbul, de unde a ajuns în serviciul Curții sultanului. El și-a început cariera cu funcția de *rikiabdar*¹. Ca sfetnic al sultanului Suleiman Magnificul, a fost numit bei de Diarbekir, apoi beilerbei de Anatolia. În 1539, după expediția din Moldova, a fost numit al treilea vizir; în 1541 a devenit al doilea vizir, iar la 1 decembrie 1544 a fost numit mare vizir. În anul 1553, la cererea sa fiind pus în retragere, Rustem-pașa s-a stabilit la Scutari, unde soția sa Mihr-Mah-Sultan, fiica lui Suleiman Magnificul, avea un palat. În 1555 a fost numit pentru a doua oară mare vizir și s-a menținut în această demnitate pînă la moarte (10 iulie 1561).

Rustem-pașa a rămas cunoscut în istoriografia otomană printr-o cronică intitulată : *Tarih-i al-i Osman* (*Istoria dinastiei Osmane*). Această operă tratează evenimentele otomane de la începutul secolului al XIII-lea și pînă la anul Hegirei 968 (1560—1561). Pentru vremea anterioară cuceririi Constantinopolului (1453), expunerea autorului se bazează pe cronicile anonime *Tevarih-i al-i Osman*, pe analele lui Muhieddin al-Djemali, pe cronică lui Neşri (*Gihannuma VI*) ș.a. Începînd cu vremea sultanului Mehmed al II-lea și mai cu seamă cu urmașul său, Baiazid al II-lea (1481), cronicarul Rustem-pașa arată oarecare notă personală în expunerea evenimentelor istorice. Merită un deosebit interes partea cronicii în care autorul redă evenimentele contemporane lui.

¹ *Rikiabdar* : slujitor în suita sultanului.

Este cert faptul că Rustem-pașa a favorizat și a încurajat cercetările istorice, totuși nu se știe sigur dacă chiar el este autorul cronicii figurînd sub numele lui. Este foarte posibil ca această operă să fi fost scrisă de unul din secretarii săi. Amintim că partea privitoare la campania din Moldova (1538) nu este decît un rezumat fidel al operei lui Nasuh Matrakci : *Fetihname-i Kara-Bogdan (Cronica cuceririi Moldovei)*, deși Rustem-pașa a participat și el ca vizir la expediția împotriva Moldovei în fruntea trupelor din Anatolia.

Partea originală a operei lui Rustem-pașa, începînd cu vremea lui Baiazid al II-lea, a fost publicată de turcologul elvețian L. Forrer sub titlul : *Die Osmanische Chronik des Rustem Pascha (Tarih-i al-i Osman)*, în *Türkische Bibliothek*, XXI (Leipzig, 1923, VIII + 207 p.). Din această traducere parțială s-au făcut extrasele care privesc țările române.

Unele fragmente din această cronică, de pildă campania sultanului Suleiman Magnificul în Moldova, au fost semnalate de N. Iorga în comunicarea : *Cronicile turcești ca izvor pentru istoria românilor* (Anal. Acad. Rom., Mem. secț. ist., s. III, t. IX, mem. 1, Buc., 1928, p. 15—22).

Bibliografie : S. O., II, p. 377—378 ; G. O. W., p. 81—82 ; E. I., III, p. 1269.

TARII-I AL-I OSMAN

(ed. L. Forrer, Leipzig, 1923)

PLECAREA SULTANULUI BIAZID AL II-LEA ASUPRA MOLDOVEI ȘI CUCERIREA CHILIEI ȘI AKKERMANULUI

... Prin Marea Neagră s-au trimis corăbii la Dunăre. Baiazid trecu pe la Adrianopol, unde porunci să se înceapă construirea moscheiilor și apoi porni spre Isaccea (*Isakği*) unde trecu Dunărea la 2 djumadi-ul-ahır 889¹. El a luat Chilia după un asediu de 12 zile. În drum spre Akkerman, au fost întâmpinați de trupele din Țara Românească și de Mengli-Ghirai², han de Caffa, care se alătură oștii (turcești) împreună cu tătarii. Akkermanul a fost luat la 16 regeb³, după un asediu de 15 zile. Aceste evenimente s-au întâmplat în anul 889 al Hegirei⁴. După aceasta, Baiazid a plecat la vânătoare la Adrianopol. Veniră soli din Egipt, din India (*Hindustan*) și Ungaria. După aceea, sultanul Baiazid a trimis pe Ali-pașa cu oastea de Poartă (*Kapu halkı*)⁵, cu oastea din Rumelia și cu oastea Țării Românești în Moldova, ai cărei apărători n-au putut să opună nici o împotrivire, iar țara lor a fost jefuită și pustiită. Aceasta s-a întâmplat în anul 890 al Hegirei⁶ și apoi Mihaloglu Iskender-bei și Malkocioglu <Bali-bei> au făcut din nou o incursiune (*akın*) în Moldova.

A DOUA EXPEDIȚIE A SULTANULUI SULEIMAN ÎN UNGARIA

Ferdinand (*Ferandus*) din Austria a ocupat Buda înainte ca Suleiman să fi început un nou război. Prin marșuri forțate, <sultanul> a plecat spre Buda și s-a pus la cale asediul. Tunurile au fost așezate și corpurile de oaste au fost împărțite între viziri. A început asaltul, care a durat neîntrerupt pînă ce au luat cetatea exterioară. Apoi a fost atacată cea interioară care era apărată de o garnizoană austriacă și care nu s-a predat decît după o apărare înversunată. Garnizoana a fost totuși distrusă. Ținutul Budei a fost supus în 10 zil-kade <935>⁷. Iar craiul Ianoș⁸ a fost răsplătit.

¹ 27 iunie 1484.

² *Mengli-Ghirai*, fiul lui Hadji-Ghirai, hanul Crimeii în 1467–1515 (872–921).

³ 16 regeb <889> = 9 august 1484.

⁴ 30 ianuarie 1484–17 ianuarie 1485.

⁵ *Kapuhalkı*: „oaste de Poartă”, garda împărătească, ienicerimea.

⁶ 18 ianuarie 1485–6 ianuarie 1486.

⁷ 27 iulie 1528.

⁸ Ioan Zápolya.

...La 14 safer ⁹ <turcii> s-au întors la Buda. Au trecut podul pe care îl construise craiul Budei (Ianoş), banul Transilvaniei. ...

97

EXPEDIȚIA SULTANULUI SULEIMAN ÎN MOLDOVA

Voievodul Moldovei, Petri ¹⁰, care se supunea de obicei Porții, făcu cauză comună cu ghiaurii. De aceea s-a hotărît pedepsirea lui. Oștile Rumeliei și Anatoliei au fost chemate și s-a trimis un firman și lui Sahib-Ghirai-han ¹¹, stăpînul vilaietului Deşt-i Kîpceak, ca să se strîngă cu toții pe cîmpia Dunării. Sultanul Suleiman porni într-acolo și cînd sosi la Duna-Bunari ¹², lîngă Provadia, dușmanul legii trimisese pe portarul său Angra (sau Ungra), fiul lui Taula ¹³, și se declară gata de supunere. I s-a arătat că nu are voie să-i ajute pe ghiauri. Dușmanul își adunase emirii săi și pe mai marii săi, puse să se sape șanțuri și să se facă palisade la vadul cel greu de pe Jijia, la Botoșani. Pe o distanță de două-trei leghe (mil), au fost tăiate pădurile de pe deal. Acestea au fost aduse la cunoștința lui Suleiman-han. El a întreprins un pelerinaj la Sari-Saltuk-Sultan ¹⁴ și apoi s-a îndreptat spre vadul Isaccei. La 24 rebi-ul-evvel 945 al Hegirei ¹⁵ au trecut pe podul de vase : Iahiapașaoğlu <Mehmed-bei>, dintre supușii beilerbeiului de Rumelia, și beilerbeiul Hüsrev-pașa, cu oastea Rumeliei, Mehmed-pașa cu trupele Anatoliei și Mihaloglu <Hazîr-bei> cu acîngiii. A urmat apoi sultanul Suleiman, el însuși îndreptîndu-se spre șesul Kahve ¹⁶. În a patra zi de mers el își așează tabăra lîngă riul numit Prut, aflător în țara dușmanului, și apoi au trecut peste acesta și peste riul Jijiei. Și au înaintat pînă în șesul Tîrgului Iași, unde a venit Sahib-Ghirai cu 100 000 de tătari. Acesta se prezintă la divan. A doua zi, sultanul Suleiman porni spre riul Siret și Beraîl ¹⁷. Rebelii s-au sfătuit între ei și aveau de gînd să fugă în locuri pustii. Iahiapașaoğlu Mehmed-bei a fost trimis în urmărirea dușmanului. Suleiman însuși a plecat în grabă spre șesul Sucevei, la 22 rebi-ul-ahîr ¹⁸, și a ocupat <orașul>. Comorile de acolo au fost luate în stăpînire. Mehmed-pașa l-a urmărit pe dușman timp de trei-patru zile. Pe cînd boierii Mihui ¹⁹ și logofătul ²⁰ se supuseseră, dușma-

⁹ 15 safer <935> = 29 octombrie 1529.

¹⁰ Petru Rareș.

¹¹ Sahib-Ghirai, hanul Crimeii în anii 1532–1550 (939–957).

¹² Pentru Duna-Bunari sau Döne-Bînarî, vezi nota 8 de la p. 222.

¹³ Petre Ungurul (?).

¹⁴ La Babadag, unde se află mormîntul lui Sari-Saltuk-Dede.

¹⁵ 20 august 1538.

¹⁶ Kahve : Cahul.

¹⁷ Trebuie să fie Bahlui, vezi nota 28 de la p. 228.

¹⁸ 22 rebi II <945> = 17 septembrie 1538.

¹⁹ Hatmanul Mihui arbănașul.

²⁰ Trotușan (sau Totrușan).

nul a fugit mai departe și țara sa a fost prădată cum n-au mai pățit ghiaurii de la întemeierea Islamului. Părîndu-i cu neputință să-l ajungă pe dușman, Mehmed-bei s-a întors. S-a ținut un divan și s-a hotărît ca țara să se întindă în lățime de la nord spre sud, iar în lungime de la răsărit la apus ²¹, ajungînd de la Prut pînă la hotarul Chiliei, iar marginea ei să atingă Dunărea. Restul trebuia să fie adăugat la Imperiul otoman, iar la răsărit de Dunăre să se clădească două cetăți : Cein ²² și Kalcein ²³. Pentru ținutul așezat la apus de râul <Prut> să se numească un voievod cu numele de Cetne ²⁴, un vlăstar al răposatului Ștefan <cel Mare>. Acesta a fost numit și s-au luat măsurile care priveau această țară. Lui Sahib-Ghirai i s-a dat drumul. La 27 rebi-ul-ahîr <945> ²⁵ s-a început retragerea. S-a trecut pe un pod de peste Prut pe la vadul mai sus-amintit al Botoșanilor.

Dușmanul care acum era liber, cu cei doi fii ai săi, s-a luptat și mai departe. Voievodul Ștefan (Cetne) i s-a împotrivit, l-a bătut și a trimis lui Suleiman capul fiului acestuia. La Dunăre s-a sărbătorit biruința și s-a dat drum oștirii. Suleiman s-a întors prin Dobrogea și pe la Cealîk-Kavak de prin pasul Balcanilor, ajungînd în a 16-a zi la Adrianopol, unde a petrecut iarna cu vînătoriile, iar la 14 zil-kade 945 al Hegirei ²⁶ s-a întors la Istanbul.

În anul 959 ²⁷ Ahmed-pașa ²⁸ și căpetenia de seimeni (*segbanbaşı*) au fost trimiși cu 2 000 de ieniceri, cu azapi și cu un buluc (*bolük*) de lefegii (*ulüfedji*) spre Timișoara. Padișahul s-a dus la Ianbolu la vînătoare. ...

²¹ Așa e în text.

²² Probabil Bender.

²³ *Kalcein* : recte *Fălcin*, adică Fălciu, greșit citit de editor.

²⁴ Ștefan Lăcustă, fiul lui Alexandru și nepotul lui Ștefan cel Mare.

²⁵ 22 septembrie 1538.

²⁶ 3 aprilie 1539.

²⁷ 29 decembrie 1551—17 decembrie 1552.

²⁸ Beilerbei de Rumelia, cuceritorul Timișoarei la 25 iulie 1552.

MUSTAFA ĞELALZADE

Mustafa Celebi, fiul lui Ğelaleddin, cunoscut și sub numele de Kodja Nișanĝi ¹, era originar din orașul Tosia ², unde tatăl său fusese *cadiu* (judecător). După unii autori el s-ar fi născut pe la anul Hegirei 900 (1494 — 1495).

Tinărul Ğelalzade și-a început cariera intrînd în slujba lui Ibrahim-aga care a ajuns mare vizir ³. Trecînd prin diferite dregătorii, în anul 1524 (931) a fost numit *reis-efendi*, în 1534 (941) a ajuns *nișanĝi* ⁴, iar în 1556 (964) *müteferrika-başı* ⁵. Din cauza lui Rustem-pașa a fost înlăturat un timp din viața politică. Dar după un răstimp de zece ani, adică în 1566, Ğelalzade a fost numit pentru a doua oară în funcția de mare *nișanĝi*. Mustafa Ğelalzade a murit în octombrie 1568 (rebi II 975).

Cronica sa intitulată : *Tabakat al-memalik ve daradĝat al-mesalik* (*Păturile sociale și slujbele în Imperiul otoman*) este prețioasă prin faptul că autorul zugrăvește evenimentele contemporane la care a fost martor ocular. Astfel, el își începe relatarea cu ultimii ani ai domniei sultanului Selim I (1512 — 1520) și o continuă pînă la anul 1555 (963). Prin participarea sa la diferite expediții, printre care și în Moldova în 1538 (945), dar mai cu seamă datorită funcțiilor sale de reis-efendi și nișanĝi, a avut ocazia să ducă diverse tratative cu puterile străine și a devenit un bun cunoscător al vieții politice și militare. Valorificînd acest fapt, Ğelalzade a scris o istorie amănunțită a domniei lui Suleiman Magnificul. Cronica sa este împărțită în 30 de capitole și 36 de paragrafe. Cercetătorii istoriogra-

¹ „Marele cancelar”, spre deosebire de Küciük-Nișanĝi, adică „micul cancelar”, porecla cronicarului Mehmed-pașa, contemporan cu Ğelalzade.

² Tosia, oraș în apropiere de Sinop (Anatolia).

³ Ibrahim-pașa, unul dintre marii viziri otomani între 1525 și 1536.

⁴ *Nișanĝi* : cel care trasa monograma sultanului, numită *nișan*, *tugra* sau *tevki*.

⁵ Căpetenia unui corp de călăreți.

fiei otomane subliniază că „opera istorică a lui Ğelalzade Mustafa este unul dintre cele mai importante izvoare contemporane pentru istoria Imperiului otoman în epoca înfloririi sale”⁶. Informațiile privitoare la trecutul țărilor române sînt cît se poate de bogate și interesante.

Deși există un număr considerabil de manuscrise, păstrate în diferite biblioteci și arhive, totuși pînă astăzi nu avem o ediție critică a acestei cronici. Ediția lui Sa'adeddin Tokdemir⁷, după care s-au făcut traduceri alăturate, este incompletă⁸ și defectuoasă, deoarece editorul a modernizat textul acestei opere istorice. Partea privind cucerirea Timișoarei și a regiunilor învecinate a fost tradusă după un manuscris aflat la Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, care reprezintă un fragment din cronica lui Ğelalzade, cum dovedesc o serie de elemente comune cu textul tradus de Thury⁹ din această cronică.

Ğelalzade Mustafa a mai scris o cronică, *Selimname*, consacrată domniei sultanului Selim I, precum și alte lucrări istorice care însă nu prezintă interes pentru trecutul țărilor române.

Cronica lui Ğelalzade, *Tabakat*. . . a fost cunoscută parțial în Europa datorită extraselor publicate de J. v. Hammer în : *Fundgruben des Orients*, II, 143 — 154, și mai cu seamă datorită lui J. Thury (*Török Történetirók*, II, Budapest, 1896, p. 112 — 178). Extrasele lui J. Thury, foarte largi, cuprind știri bogate care privesc și teritoriul țării noastre.

Bibliografie: S. O., IV, p. 375; G. O. R., III, p. 756; G. O. D., II, 330; O. M., III, p. 37; G. O. W., p. 102—103; E. I., I, p. 1035—1036; I. A., vol. III, 1945, p. 61—64; N. Beldiceanu, G. Zerva, *Une source ottomane relative à la campagne de Suleyman le Législateur contre la Moldavie (1538)*, în „Societas Academica Dacoromana. Acta Historica”, tom I, Roma, 1959, p. 38—55.

⁶ F. Babinger, în G.O.W., p. 102.

⁷ Ğelaloglu Mustafa, *Tabakat-ül-memalik ve derecat-ül-mesalik. Osmanlı Imperatorluğun yükseklik devrinde. Türk ordusunun savařları ve devlet kurumu. İç ve dış Siyaseti*, İstanbul, 1937, II + 257 p.

⁸ Se bazează pe un singur manuscris, iar textul este dat în transcriere latină.

⁹ Cf. J. Thury, *op. cit.*, II, p. 256—272.

< În legătură cu ordinea de bătaie a luptei se arată că oastea din aripa dreaptă era sub comanda unui preot foarte viteaz numit Berene¹, care s-a luptat cu Bali-bei, dar a fost înfrânt >.

Am scris mai sus că pornind împotriva ungurului, Mohaciul a fost luat la începutul anului Hegirei 933². După moartea craiului Ludovic (*Lavuș*) în lupta de la Mohaci, crăiia a fost acordată lui Ioan (*Ianoș*) <Zápolya>, care pe atunci era *ban* în Transilvania (*Erdil*). Acest crai, adică Ioan <Zápolya>, era fratele lui Ludovic (*sic*) căruia, după cum se știe, i se spunea și Lavuș. Pe timpul crăiiei lui Ioan, Austria și Cehia erau sub stăpânirea unuia care se chema Ferdinandus (*Ferandus*), fratele craiului Spaniei. Acest om își ațintise privirile asupra țării ungurești și mergând asupra lui Ioan, numit din partea noastră, luase cu forța multe ținuturi cu numeroase cetăți. Apoi, fălindu-se cu puterea sa și profitând de lipsa sultanului, începu să se lege chiar și de mărirea sa sultanul Legiuitor³. Dar craiul Ioan neîmpăcându-se cu aceasta, apără cât putu Buda, apoi retrăgându-se de acolo, orașul Buda a fost ocupat de către Austria⁴.

< După lupta de la Mohaci, în 1529, avînd loc o expediție împotriva Austriei, trupele otomane, după ce trec prin Filibe, poposesc cîteva zile la Sofia >.

Dar din pricina mulțimii oștilor și a îngustimii drumurilor, serascherul Ibrahim-pașa, luînd numai oastea Rumeliei, s-a așezat lângă satul Eflaklar⁵, situat la un conac depărtare. Tabăra padișahului și celelalte cete ale ordiei, rămase cu un conac în urmă, veneau unele după altele.

< Trupele turcești, după ce ajung la Belgrad traversînd podul peste Sava, trec prin fața cetății Ossek >.

¹ În alte cronici : *Berata*, *Brata*, de la Frater : Gheorghe Martinuzzi, mai tîrziu guvernator al Transilvaniei sub minoratul lui Ioan Sigismund.

² Muharrem 933 = 8 octombrie — 6 noiembrie 1526, dar lupta a fost în august (26).

³ În text „El-kanuni”, adică „Legiuitorul”, epitet dat lui Suleiman I Magnificul în istoriografia otomană.

⁴ În text : *Alaman* (german) și *Nemçe* (austriac, Austria).

⁵ Adică al „vlahilor” sau „valahilor” — sat de români.

În ziua a 13-a a aceleiași luni ⁶, cînd tabăra s-a așezat pe cîmpia Mohaci, craiul Ioan <Zápolya> a ieșit în întîmpinarea padișahului... Atunci, ei (transilvănenii) s-au apropiat de tabăra de divan a padișahului. Oastea creștină văzînd oastea noastră ⁷ s-a mirat foarte mult. Craiul lor, apropiindu-se de marginea locului unde se ținea divanul, a descălecat și după ce și-a cercetat garda de arcași (*solak alyîni*) a venit la cortul padișahului. Apropiindu-se de acesta, a sărutat mîinile padișahului care ședea pe un scaun de aur în fața tronului. Padișahul i-a făcut o bună primire și l-a întreat <pe Ioan Zápolya> de starea sa și l-a consolat de răul ce suferise din partea lui Ferdinandus. După terminarea ceremonialului de primire, craiul a ieșit din cort și în fața ușii cortului i-au dat patru caf-tane (*hilat*) din fire aurite. La întoarcere, craiul a sărutat iarăși mîinile padișahului. Pentru că a luat parte la această expediție i-au dat patru cai înșeuafi (*binek*), cu șeile lucrate în aur, cu frie aurite și împodobiti pe la coaste cu pietre prețioase. Bucurîndu-se foarte mult de toate acestea, 101 craiul s-a întors la cortul său.

<Înaintarea sultanului Suleiman spre Buda și alungarea austrieilor din cetate; are loc un divan și împărțirea de caf-tane>.

La deschiderea porților cetății, craiul Ioan venind lîngă padișah i-a arătat cinste prin închinare și iarăși a cerut de la padișah să-i dea Buda. Și padișahul acceptînd cererea sa, căpetenia de seimeni (*sekban-başı*) pornind cu ienicerii l-au urcat pe Ioan <Zápolya> pe tronul Budei. 104 În a 22-a zi a lunii safer ⁸, padișahul a venit la Buda și Ioan, craiul unguresc, l-a întîmpinat pe padișah. La 25 safer ⁹ avînd loc un divan la Pesta (*Peste*), craiul de mai sus prezentîndu-se a sărutat mîna padișahului, care i-a dat daruri prețioase. În ziua următoare <turcii> au pornit de la Pesta la Istanbul. Craiul <Ioan>, pe cînd petrecea pe padișah, salutîndu-l, l-a rugat să-i trimită coroana (*tadj*) numită „koron”. Această coroană prețioasă era lucrată din perle (*ingi*) și din rubine (*yakut taşî*). Luată din vistieria Budei, coroana fusese dusă în vistieria padișahului. Maghiarii își recunoșteau craii numai dacă aveau o astfel de coroană. Faptul că această coroană era necesară craiului Ioan în timpul ceremoniei religioase și că altfel nu-și putea începe crăia, a fost făcut cunoscut (*arz*) sultanului Suleiman. Padișahul a primit această rugăminte a lui Ianoș.

<Întoarcerea din expediție și sosirea padișahului la Istanbul>.

⁶ 13 zil-hidje 935 = 20 august 1529.

⁷ Adică turcească.

⁸ 22 safer 935 = 5 noiembrie 1529.

⁹ 25 safer 935 = 8 noiembrie 1529.

Cap. 23. AGRESIUNEA AUSTRIECILOR ASUPRA ȚĂRII UNGUREȘTI
ȘI ALUNGAREA LOR

Prin dăruirea orașului Buda craiului Ioan <Zápolya> și prin faptul că Ungaria se găsea sub ocrotirea turcilor osmanlii, craiul Ioan avea, desigur, legături cu turcii. Unul dintre comandanții vecini care înțelegea această situație și acest interes era Ferdinandus, împărat al Austriei și al Cehiei. Această stare de lucruri neconvenindu-i lui Ferdinandus, el a strâns multă oaste, trimițând spre cetatea Buda pe pedestrași cu corăbiile, iar pe călăreți pe uscat. Astfel, la 3 djdmaui I din anul 937¹⁰ forțele lui Ferdinandus împresoară cetatea Buda tăindu-i legăturile cu exteriorul. Pentru cucerirea cetății, ei au așezat multe tunuri și mari și mici în locuri potrivite și încolțind cetatea din diferite părți au început s-o asedieze. Craiul Ferdinandus din pricina lașității lui Ioan <Zápolya> a dat multă importanță cuceririi de îndată a Budei. Scopul său era ca după luarea Budei să ocupe și crăia Ungariei, deoarece craiul Ioan <Zápolya> era o „jucărie” în țara maghiară (*Madjaristan*). De pildă, dacă vedea că dușmanul trimite oști în vreun colț sau altul al țării sale, atunci el fugind ca șoarecele de pisică căuta o gaură în care să se ascundă. Astfel, el nu îndeplinea condițiile și nu avea urmă de bravură și vitejie necesare spre a fi crai. . . De aceea, nu este de mirare că padișahul luând Buda de la dușmani puse acolo oameni de-ai săi. Când avea loc vreo luptă, Ioan <Zápolya> nu ieșea la iveală.

<Cu toate că acesta era un „crai păpușă”, turcii cucerind Buda acordă iarăși crăia Ungariei lui Ioan Zápolya>.

Cap. 26. EXPEDIȚIA LUI SULEIMAN LEGISLATORUL ÎN AUSTRIA (ALMAN)

S-a arătat mai sus că luarea Ungariei de către turci, numirea lui Ioan <Zápolya> acolo ca rege (*kîral*) și ocrotirea acestuia de către padișah îi cădeau foarte greu craiului Ferdinandus.

. . . În anul Hegirei 945, luna lui muharrem¹¹, când sultanul Suleiman <Magnificul> s-a hotărât să facă o expediție împotriva Moldovei, a cerut să se întocmească o poruncă imperială către toți sangeacbeii și beilerbeii, în scopul ridicării gloatelor, în felul următor : „sangeacbeii și beilerbeii vor termina, în timpul cel mai scurt, pregătirile necesare pentru o expediție și vor veni la Istanbul unde vor primi ultimele sfaturi”.

¹⁰ 23 decembrie 1530.

¹¹ 30 mai — 18 iunie 1538.

După emiterea acestui firman împărătesc, s-au trimis în toate părțile ceași și, în urma sfaturilor date, au început să se strângă în acest scop armele de luptă și munițiile trebuincioase pentru expediția hotărâtă.

Cauzele care au determinat această campanie sînt două și anume : 1) încheierea unei alianțe împotriva împărăției otomane la care participau și moldovenii ; 2) nesocotitele fapte de nesupunere ale acestora.

După luptele <de la Polye>¹² care au avut loc cu venețienii, împotriva împărăției otomane s-au unit cu Veneția portughezii, spaniolii și Papa. Această alianță a țărilor creștine l-a făcut pe sultan să pornescă o expediție împărătească. După ce împăratul a hotărât această campanie a dat marelui său vizir ¹³ următorul firman împărătesc :

„Din oștile care vor fi strînse la Istanbul, o parte va fi trimisă pe uscat, iar alta pe calea mării, în vilaietul Dunării. Oastea care va fi dusă pe calea mării, pe vase, urmează să fie formată din ostași voluntari, pricepuți în treburile de mare. Pentru satisfacerea nevoilor acestei campanii arsenalul imperial va da numărul necesar de tunuri, puști și muniții. La această expediție vor participa vreo 3 000 de ieniceri din oastea de Poartă. Aceștia vor fi înzestrați cu armele trebuincioase : puști, săbii, lănci, arcuiri, buzdugane, platoșe, scuturi și altele”.

După ce s-a dat această poruncă împărătească, s-au luat măsuri spre a se numi căpeteniile militare care urmau să participe la această expediție și cei care trebuiau să rămînă în posturile importante.

Ali-bei, guvernatorul sangeacului Kodja-ili¹⁴, Hurrem-bei, guvernatorul sangeacului Tokat, Ali-bei, guvernatorul sangeacului Hamid-ili, Mustafa-bei, guvernatorul sangeacului Alaie și guvernatorul sangeacului Galipoli, împreună cu oștile lor, se vor uni cu flota de sub comanda capudanului Haireddin-pașa, beilerbeul Algeriei. După ce au fost numiți comandanți care vor merge împreună cu Haireddin-pașa, beilerbeul Algeriei, și după ce s-au fixat oștile necesare, munițiile și zahereaua au fost încărcate pe vase. În urma acestor pregătiri, capudanul Haireddin s-a înfățișat în fața împăratului spre a-i da știrea că flota este gata de plecare.

În ziua de sîmbătă 9 a lunii safer a anului Hegirei 945 ¹⁵, Haireddin <Barbarossa> a scos flota din Cornul de Aur (*Halidj*). Această flotă, compusă din mai multe unități de nave mici și mari, împodobite cu steaguri, aștepta porunca de plecare. . . .

¹² Aici este vorba de Napoli di Romania din sudul Greciei.

¹³ Aias-pașa, mare vizir între 1536 și 1539 (942—945) ; este autorul unei cronici intitulată *Tarih-i al-i Seldjuk ve al-i Osman*.

¹⁴ Parte din vechea Bitinie (în Anatolia).

¹⁵ 7 iulie 1538.

Beilerbeii Rumeliei, Mehmed-paşa, pe baza înaltului firman împărătesc a început să adune la Filipopol (*Filibe*) oştile din Rumelia, împreună cu căpeteniile militare. Avînd în vedere că toţi oamenii împărăţiei urmau să se adune pe acest cîmp de adunare a oştii, a fost chemat şi vizirul Kasım-paşa.

<Cronicarul descrie alaiul şi serbările date cu prilejul plecării în expediţie a oştii sultanului, precum şi marşul pînă la Adrianopol>.

În ziua sosirii la Adrianopol ¹⁶ a fiului Raşid şi a suitei sale, au venit de asemenea şi beilerbeii Rumeliei, Husrev-paşa, precum şi oştile din Anatolia, prin Galipoli, unindu-se sub comanda supremă a sultanului. În ziua de 7 a lunii în curs ¹⁷, din ordinul padişahului s-a convocat divanul. Căpeteniile împărăţiei, aflate împreună cu beilerbeii Rumeliei şi Anatoliei, au fost prezentate padişahului. În onoarea lor s-a dat un zaiafet şi s-au împărţit daruri.

Pînă la sosirea la Adrianopol, padişahul n-a dat nici un semn împotriva cărei ţări anume este îndreptată expediţia împărătească. Se părea că de data aceasta expediţia era îndreptată împotriva Bogdaniei, căreia i se spune şi Moldova. În sudul Moldovei se găseşte riul Dunărea ¹⁸ şi spre această parte se află graniţa cu împărăţia otomană; înspre apus se află Ungaria, spre Polonia şi spre est se găseşte un ţinut care merge spre ţara tătarască, Crimeea. Înspre partea fluviului Dunărea, pe vremea sultanului Baiazid Ildırım erau două cetăţi luate de la ruşi. Una este situată la gurile Dunării, şi anume cetatea Chiliei, şi cealalta este Akkerman care se află pe ţarmul Mării Negre. Locuitorii din aceste meleaguri dădeau turcilor o dare în aur.

Cînd sultanul Mehmed <al -II-lea> Cuceritorul a venit prin aceste ţinuturi, sprijinindu-l pe voievodul Petru ¹⁹ al acestor moldoveni, aceştia au pricinuit multe pierderi oştii sultanului Mehmed. Este adevărat că aceste ţinuturi au fost cucerite de Mehmed Cuceritorul, dar, totuşi, după retragerea sa, moldovenii s-au răsculat din nou şi s-au purtat ca nişte duşmani. Deoarece padişahul Suleiman <Magnificul> a înţeles prea bine această stare de lucruri, cu gîndul de a se răzbuna, a declarat la plecarea din Adrianopol că ţinta acestei expediţii imperiale este ţara Moldovei. În acest scop a trimis ceauşi la Nicopol, Silistra şi Semendria cu firman

¹⁶ 18 iulie 1538.

¹⁷ Dată gresită. Divanul la care au venit beilerbeii s-a ţinut în ziua de 21 iulie 1538, după cum se arată în *Ruzname (Jurnalul de campanie)* a lui A. Feridun Ruksanzade (*Munşal-es-selatin*, II, p. 602).

¹⁸ Tuna.

¹⁹ Probabil Petre Hronade (Hroiôt) care a luptat împotriva lui Ştefan cel Mare.

pentru construirea de vase. Aceste corăbii trebuiau să asigure trecerea oștii pe malul de nord al Dunării. Spre a merge în țara Moldovei, cel mai bun drum este acela care trece prin orașul Isaccea. Turcii au găsit călăuze care cunoșteau bine acest drum. Împăratul, în ziua de 28 a lunii în curs ²⁰, a pornit din orașul Adrianopol. Până la sosirea oștii turcești în localitatea Sultan-Ceairi, voievodul Moldovei ²¹ n-a avut nici o cunoștință că expediția era îndreptată împotriva țării sale. Aflând despre sosirea turcilor, Petru a fost cuprins de groază. Spre a afla știri despre scopul urmărit, adică dacă expediția este îndreptată împotriva Moldovei sau a altei țări, Petru a trimis pe capugibașul Onkor ²², împreună cu terzimanul ²³ Aivanco ²⁴, cu daruri constând din blănuri de samur și câțiva șoimi. În timp ce Onkor a început, pe de-o parte, să vorbească cu sultanul despre supunerea lui Petru, pe de altă parte, el a trimis pe dragoman la Petru spre a-l înștiința că sultanul merge împotriva Moldovei. A doua zi, oastea a plecat din sus-amintita localitate, denumită Done ²⁵. În aceeași zi, padișahul a scris o scrisoare și a trimis-o lui Petru. În această scrisoare se spunea între altele : „Deoarece purtarea ta a fost ca a unui răsculat și om rău, am pornit cu război împotriva Moldovei. Am să te fac să te căiești și am să te silesc să-mi dai cuvântul că nu vei mai face asemenea fapte dușmănoase și vei veni la pragul tronului meu, închinându-te și sărutând pământul din fața mea. Poate că primind aceste condiții, vei găsi miluire la mine și te voi ierta”.

Această scrisoare a fost trimisă cu emeniul orașului Caffa, Sinan Celebi ²⁶. După aceasta, sultanul și-a continuat drumul timp de două zile fără să se oprească. În ziua de 22 a lunii rebi-ul-evvel ²⁷, oastea otomană a sosit la schela fluvială Isaccea (*Isakci*). În acea zi a venit al doilea vizir Sokollu Mehmed-pașa ²⁸, împreună cu oștile sale de Rumelia, și s-a alăturat ordiei împărătești. Husrev-pașa a venit împreună cu oastea din Anatolia. Nu sosiseră însă la locul de adunare beilerbeii Rumeliei și al Anatoliei. S-au dat porunci ca Husrev-pașa să ia comanda oștii din Rumelia.

În războaiele sfinte (*gaza*) ale împărăției otomane, oștile din Anatolia erau totdeauna așezate la dreapta sultanului. Beilerbeii acestei oști neso-

²⁰ 28 <rebi I 945> = 24 august 1538.

²¹ Petru Rareș.

²² *Onkor*, de fapt *Ongra* sau *Ungra*, adică Petre Ungurul.

²³ *Terziman* (*terdjüman*), adică dragoman sau tîlmaci.

²⁴ Probabil o formă coruptă din Ivanko sau Ioan.

²⁵ *Done*, în alte cronicile *Duna-Bunar* sau *Dône-Bunari* (vezi nota 8 de la p. 222).

²⁶ Sinan Celebi, intendentul orașului Caffa, român de origine (vezi N. Iorga, *Renegați în trecutul țărilor românești*, *Anal. Acad. Rom., mem. secț. ist.*, Ser. II, tom XXXVI, 1914, p. 2—3).

²⁷ 22 rebi I <945> = 18 august 1538.

²⁸ În alte cronicile : Mehmed-bei Iahiapașoglu, bei de Semendria.

sind încă, împăratul a fost nevoit să dea comanda acestei oștiri celui de-al doilea vizir al său Mehmed-pașa, care a fost însărcinat să se ocupe de cercetarea împrejurimilor târgului Isaccea. Pe vremuri, aici se afla un mare oraș care avea în jur un zid foarte gros și trainic. Acest oraș, întărit în vechime, era unul din cele mai cunoscute în lume. Cu timpul și treptat, locuitorii acestui oraș s-au răspândit în toate părțile și mare parte din acest oraș s-a preschimbato în ruine. Cu toate acestea, era socotit ca schelă pentru Crimeea, Țara Leșească și pentru ținuturile cehe. Produsele, banii și negoțul se dezvoltau aici din belșug. Fluviul Dunărea a făcut să înflorească foarte mult aceste ținuturi. Apa fluviului Dunărea este așa de mare, încit chiar și în timpul anotimpului în care apa scade, această scădere nici nu se poate vedea. În comparație cu Dunărea, riuri ca Nilul și Djeihunul ²⁹ par niște linii înguste. Aici fiind nevoie de construirea unui pod, comandantul sangeacului de Silistra a fost însărcinat cu procurarea materialului și a vaselor necesare. Într-un timp foarte scurt, acesta a construit un pod atât de solid, cum nu se mai văzuse pînă la acea dată.

În urma poruncii împărătești, oastea a trecut Dunărea spre miază-noapte, cu meterhaneaua. În frunte erau acîngiii și apoi, rînd pe rînd, urmau comandanții, gaziii din Semendria și Rumelia. Trecerea oștii pe celălalt țărm s-a făcut în răstimp de 30 de ore. Cei din urmă au trecut Dunărea padișahul și căpeteniile militare ale suitei împărătești. După ce oastea a trecut pe celălalt mal, comandanții au așezat cetele lor la dreapta și la stînga podului, spre a da salutul. La dreapta podului, adică la răsărit, a fost așezată cavaleria, lefegiii de dreapta și străinii (*gureba*) ³⁰, iar la apus, adică la stînga, silahdarii și lefegiii de stînga, bulucurile de spahii, care alcătuiau, toate împreună, două ziduri de cetate. Toți acești ostași erau îmbrăcați în zale din cap pînă în picioare.

În cele din urmă, vizirii s-au întrunit la divan, iar la dreapta și la stînga acestora au stat ceilalți dregători ai oștii avînd cușme de aur, săbii și hangere aurite, iar o parte căciuli cu fire de argint. La spatele vizirilor au fost așezați ostașii anatolieni care formau un fel de zid. Printre ei, în diferite locuri, au fost puși sangeacbei cu veșminte strălucind de curățenie. Lăncile și halebardele fiind ținute drept în sus, păreau o pădure de trestii. La dreapta și la stînga vizirului Mehmed-pașa care fusese numit comandantul oștilor din Anatolia se găseau căpeteniile sangeacurilor, avînd în mînă steaguri și tuiuri. Dincolo de oștile amintite mai sus se aflau acîngiii.

²⁹ *Djeihun* sau *Djaihun*, numele arabo-persan al fluviului Amu-Daria.

³⁰ *Gureba*: ostași provenind din alte popoare islamice (arabi, iranieni etc.).

În fruntea acestor ostași de acingii se găsea Mihaloglu Hızır-bei. De la întemeierea împărăției otomane și până astăzi, ei ³¹ au luat parte la toate luptele și războaiele și totdeauna s-au distins prin faptele lor eroice. La spatele acingiiilor s-a înșirat multă gloată, purtând felurite și curioase lucruri : căciuli de blană de lup, scuturi de lemn, pene de vulturi, piei de urs și de tigr, mătănii de Kerbela ³², lanțuri și buzdugane cu lanțuri.

În partea stîngă spre apus, se afla oastea din Rumelia cu uneltele ei de război și cu îmbrăcămintea de zale. Aceasta, grupîndu-se pe unități, și-a ocupat pozițiile. Husrev-pașa se găsea în fruntea unei părți a oștii rumeliote. La dreapta și la stînga lui se aflau așezați, ca și în oastea Anato-liei, sangeacbeii din Rumelia, cu steaguri și tuiuri. Unii dintre cronicari exagerează cîteodată în relatările lor, noi însă nu numai că nu exagerăm nimic, ci dimpotrivă, poate că n-am putut să facem o descriere cu toate amănuntele a ceea ce a fost. Cel care a văzut oastea astfel rînduită, cu portul și armele ei, poate spune că așa ceva nu s-a mai văzut de la facerea lumii la nici un împărat. Astfel că, dacă cineva ar trece peste pod, ar vedea în dreapta și în stînga Dunării soldații orînduiți față în față. Îndată ce s-a terminat așezarea oștii pentru salut și prezentarea salutului, padișahul a sosit de pe cealaltă parte a Dunării. El a venit avînd înaintea lui pe *solaci* ³³, pe pușcași și, salutînd la dreapta și la stînga a trecut înainte și a mers drept în cortul său. Tocmai atunci a sosit și Sinan Celebi. Acesta se dusesse în Moldova, îl găsise pe Petru la Iași și îi înmînase scrisoarea <sultanului>. Acesta, nedînd un răspuns deschis, căuta să cîștige timp, pentru a strînge oaste.

După aceasta, padișahul a poruncit ca <oastea> să se îndrepte spre Iași fără să se oprească undeva. În ziua de 6 a lunii rebi-ul-ahîr ³⁴, oastea a sosit la rîul Prut. Deoarece rîul acesta era adînc, nu se putea trece fără să se construiască un pod. Izvorul acestui rîu se află în Țara Leșească, și el trece prin mijlocul Moldovei. Era nevoie să se facă un pod solid. Fără a pierde mult timp vizirul Lütfi-pașa și-a luat obligația să construiască podul. Acest Lütfi-pașa era unul din oamenii învățați ai acelei vremi. În scurt timp el a construit un pod foarte solid și oastea a început să treacă peste el. În acest timp Husein-șah, sangeacbeii de Karlî-ili ³⁵, a trimis olăcari care au ajuns la sultan.

³¹ Adică Mihaloglu și urmașii acestuia.

³² Kerbela : localitate în Irak.

³³ Solak : ostaș pedestru din garda sultanului.

³⁴ 1 septembrie 1538.

³⁵ Karlî-ili : ținut pe coasta Moreei.

<Ei aduceau vestea că>, prin expediția sultanului în Moldova forțele din aceste ținuturi fiind slăbite, venețienii au încercat să profite de aceasta. Acum, în Moldova, întâlnirea turcilor cu Petru fiind foarte apropiată, sultanul nu putea da olacilor alt răspuns <decît acela de a se împotrivi venețienilor, cîștigînd timp pînă la venirea sultanului>. . . .

Acum să vedem ce s-a petrecut în țara Moldovei. După ce a trecut din partea de răsărit a râului Prut, oastea s-a îndreptat spre localitatea Fălciu (*Falîndj*). Deși această localitate nu este un oraș, totuși are biserici mari. Împrejurimile acestei localități erau deluroase și pline de păduri. Locuitorii ei aflînd de sosirea oștii, au fugit de frică în păduri și în munți. Îndată ce ostașii turci au sosit acolo, au dat foc orașelului, în care se găsea un conac aparținînd voievodului. De multe ori el se ducea acolo la vînat. Acest conac a fost construit pentru ca voievodul să se odihnească atunci cînd venea la vînătoare. Padișahul și oastea, sosind în apropierea acestui conac, au poposit acolo.

În acest timp a sosit vestea că se apropie oștile hanului Sahib-Ghirai ³⁶, hanul Crimeii (*Kara-Kurum*). Pe cînd padișahul se afla încă la Istanbul el i-a scris lui Sahib-Ghirai-han o scrisoare prin care îi arăta dorința ca hanul să vină el însuși, împreună cu oastea lui, la această expediție împăratească. În urma poruncii primite, hanul Sahib-Ghirai a venit cu oastea. După ce oastea lui Sahib-Ghirai a trecut Prutul s-a oprit acolo, urmînd ca oștile sale să fie primite cu ceremonie. Aceasta trebuia să se facă în ziua cînd, în drumul lor, oastea tătară urma să se unească cu oștile turcești.

Astfel, ziua sosirii și drumul pe unde veneau fiind cunoscute, oștile turcești au luat următoarele măsuri în vederea îndeplinirii ceremoniilor obișnuite și anume: unitățile de călăreți din alaiul împăratului au fost așezate în frunte. După ce acestea au luat poziția cuvenită, în fața lor s-au așezat principii imperiali și vizirii, iar după aceștia împăratul. La dreapta și la stînga padișahului erau beilerbeii, împreună cu ceilalți oameni ai împărăției. La cele două aripi, potrivit obiceiului otoman cu privire la ceremonial, se găseau *odabașii* ³⁷ cu căciuli aurite și căpeteniile ienicerilor. Aceștia purtau brîuri (*kemer*) și hangere aurite. În urma lor au luat loc ostașii de Poartă, iar oștile sangeacurilor s-au așezat în ordinea participării la expediție. În fața acestora, și la o depărtare de 500 — 600 de pași, au fost puși tunarii și în apropierea acestora s-au așezat pușcașii (*tüfekci*) împreună cu meterhaneaua. Astfel rînduiți, se aștepta sosirea oștii hanului Sahib-Ghirai. În acest timp au apărut cei din tabăra <hanului>. Oastea lui

³⁶ Sahib-Ghirai (1542—1550).

³⁷ *Odabaș*: căpetenie de oaste.

Ghirai-han era compusă din 200 000 ³⁸ de ostași. Îndată ce s-a văzut că vin, tunarii și pușcașii au început să tragă. Hanul și împăratul s-au întretinut călare. Hanul, împreună cu oastea sa, au început să înainteze și s-au dus la tabăra anume pregătită.

În vederea prezentării oștii sale, după o zi, Sahib-Ghirai-han a chemat la o adunare pe hanii, mîrzacii și beii săi. Ei au făcut toate pregătirile necesare în vederea ceremoniei ostășești care trebuia să aibă loc. Potrivit ceremonialului obișnuit s-a luat următoarea hotărîre :

La aripa dreaptă să fie Ghirai-han, iar lîngă el următorii principii (*sultan*) tătari : Hanoglu Mașuk, Abdullahoglan, Murtazaoglan și Hagi Halil ; după aceea : guvernatorul vilaietului Șirin, cu beilerbeii Hogeia Mami, Hasan Bolat, Pig Boldaş ; după aceea Marun-bei, Hadji Ali, Küciük, beiful Kîpceakului, Gani, beiful de Menkat, Ibrahim Tagalip, Bürtgai, Kemal, Aka-Küciük și alți bei și hani. Aceștia s-au așezat înainte în rîndul întii, iar oastea tătară a fost rînduită pe două coloane, așteptînd sosirea padișahului. Împăratul, împreună cu alaiul său, au înaintat spre locul de ceremonie. În acest timp tunarii și pușcașii (*tüfekci*) au început să tragă focuri. Padișahul a salutat oștile de sub comanda lui Ghirai-han și, după ce le-a controlat, s-a întors dînd poruncă pentru strîngerea unui divan.

Beilerbeii Rumeliei, împreună cu unii sangeachei, s-au dus și l-au adus pe Sahib-Ghirai-han, pe mîrzaci și pe principii. Aceștia, sosind la divan, au sărutat mîna împăratului care, la rîndul lui, le-a dat daruri și i-a poftit la ospățuri împărătești. După terminarea acestor ceremonii s-au trimis oameni cu misiunea să cerceteze care este purtarea lui Petru <voievod>. După cum s-a aflat, Petru strînsese o oaste de 70 000 — 80 000 de oameni și se așezase cu oastea sa într-un loc numit Botoșani, unde construise un fel de întăritură. Petru, nefiind mulțumit numai cu aceste măsuri, a stricat și o parte din drumuri, făcîndu-le mai înguste și luînd măsurile necesare pentru a atrage oștile turcești într-o cursă.

Printre creștinii care se supuseseră padișahului se afla un neam numit valahi (*Eflak*). Padișahul chemase la luptă și acest popor, din care un număr de vreo 3 000, înarmați cu topoare, s-a unit cu oastea turcească. Turcii au atacat pe neașteptate tîrgul Iași și l-au incendiat. Acolo se găseau biserici, monumente și palatele lui Petru. Un timp, aici a fost scaunul stăpînirii lui Petru. Turcii, în urma unui atac dat pe neașteptate, au dat foc orașului, preschimbîndu-l în ruine. Moldovenii aveau cîteva cetăți

³⁸ Rustem-pașa dă 100 000 (*op. cit.*, p. 90) ; Lütüf-pașa se mulțumește să amintească de venirea hanului. Ali, care a publicat această din urmă cronică, citează și alte izvoare. După unul din ele (*Sahailf-ul-ahbar*, de Münedjdîm-başı), hanul aducea cu el 50 000 de ostași (cf. Lütüf, *op. cit.*, p. 367, notele). După Hammer ar fi fost numai 8 000 de ostași (*op. cit.*, V, p. 290).

la hotarul lor cu Polonia³⁹. Când au aflat că oștile turcești au ajuns în Moldova, polonezii, profitând de faptul că aceste cetăți erau mai mult sau mai puțin slabe, au venit și le-au ocupat. Aceasta l-a pus pe Petru într-o înecăcătură foarte mare. Domnul s-a dus la polonezi și le-a făgăduit că le va da unele ținuturi, după ce va scăpa de acest război cu turcii. El a jurat că nu se va mai război cu polonezii. În felul acesta, după ce s-a împăcat cu ei, s-a întors. Hainul Petru, înțelegând că nu poate ține piept turcilor, și-a lăsat oastea și s-a ascuns prin păduri. Turcii înaintând, dușamni s-au retras și s-au împrăștiat în păduri. Pentru urmărirea lor turcii au trimis oștile provinciei Semendria împreună cu o ceată tătarască. Pentru ca să-i împiedice în drum, Petru a tăiat arborii ce se aflau în apropiere. Unele părți ale drumului au fost astfel îngustate, încît au devenit greu de umblat. Ajungînd la fața locului și văzînd că situația este grea, padișahul a poruncit de îndată celor 3 000 de oșteni din Țara Românească să deschidă drum prin pădure tăind arborii. Aceștia au făcut un drum foarte bun și au construit și podurile necesare. Oastea a trecut pe acest drum și a înaintat destul de mult în ziua de 21 a lunii rebi-ul-ahîr.⁴⁰, ocupînd mai multe localități, și a sosit în orașul Suceava, adevărata capitală a Moldovei. Locuitorii acestui oraș, de frica oștii turcești, s-au împrăștiat în toate părțile. Suceava este un oraș foarte înfloritor. Clima lui este temperată și are ape dulci și curate. Împrejurimile sînt împădurite și acoperite cu verdeață. Pe scurt, este un oraș frumos din toate punctele de vedere. Cetatea este înaltă, turnurile sînt solide, porțile înguste, șanțurile largi, deci este cu neputință de pătruns chiar pentru zborul unei păsări. În turnurile sale se găsesc așezate tunuri de toate mărimile, muniții și provizii din belșug. În șanțurile cetății sînt înfipte țepușe de fier și de lemn, care alcătuiesc alte piedici. Cetatea este așa de bine întărită, încît foarte greu poate fi cucerită. În turnurile clopotnițelor, construite cu grijă, bat îndată la ochi chipuri lucrate cu meșteșug. Când oștile turcești au ajuns aici, ele au așezat tabăra în împrejurimile cetății, pe văile, munții, dealurile și cîmpiile din jur. Cei din cetate, dîndu-și seama că nu vor putea să se opună oștii turcești, au trebuit, vrînd-nevrînd, să se supună; astfel, ei s-au predat și au adus padișahului cheile cetății.

Scopul urmărit prin cucerirea țării Moldovei a fost acela de a o alipi împărăției. Dar împăratul, după ce și-a atins scopul, a început să-și arate mila și dragostea sa față de locuitorii țării. De altfel, fruntașii acestei țări, fiul unui fost voievod, preoții și negustorii doreau să vină și să se roage

³⁹ Așa e în ediția lui Tokdemir.

⁴⁰ 15 septembrie 1538.

pe lângă cei din jurul sultanului pentru a înfățișa cererea lor de supunere și pentru a cere iertarea greșelilor lor. Deoarece sultanul nu putea să-i aștepte prea mult, a poruncit să li se aducă la cunoștință că urmează să se prezinte cel mult în patru zile.

Petru, cu scopul de a-și apăra averea, a îngropat-o într-o parte a cetății și după aceea a fugit. Dar îndată ce sultanul a aflat despre acest lucru, a chemat pe imbrahorul său (*mirahor*) Husein-aga și l-a însărcinat cu descoperirea tezaurului. Husein-aga, în urma înaltului ordin primit, a început să sape în locurile unde se credea că ar fi fost îngropat tezaurul. Făcându-se săpăturile cuvenite, s-au descoperit lucrurile și averea lui Petru, care se compunea din următoarele obiecte și anume: berbeci de argint, carafe, ibrice, cușme (*serpuș*), pahare, săbii încrustate cu pietre prețioase, săbii germane, săbii foarte înguste și cu vârful ascuțit, perle prețioase, giuvaiericale, vase prețioase de pus flori, cămăși de mătase, cărți legate în argint și aur, evanghelii (*indjil*), cruci, monede în mare cantitate, obiecte și mărfuri și de asemenea și obiecte de podoabă și lux, stoffe de mătase și multe alte lucruri care nu pot fi descrise de pana autorului. Banii și toate aceste lucruri au fost luate pentru a fi depuse în vistieria împărătească drept obiecte de preț.

După cum s-a menționat mai sus, oamenii de seamă, preoții, boierii și alții, venind la divan, au arătat că se vor supune. Cetne ⁴¹, fiul voievodului Ștefan unul din vechii domni ai Moldovei, se afla cu leafă în slujba împăratului. Acest om s-a rugat să fie numit el ca voievod și a făgăduit că dacă cererea lui va fi primită, va plăti haraciul. O mare parte din boierii țării s-au învoit ca acest Cetne să devină voievodul lor. Padișahul, în scopul de a pune capăt tulburărilor care aveau loc la hotarele cetăților <turcești> Akkerman și Chilia, a primit să dea titlul de voievod lui Cetne, cerându-i să respecte următoarele condiții:

1. Se vor da turcilor teritoriile aflate între țărmul stâng al Prutului, adică spre Akkerman, și pînă la riul Nistru (*Turla*);

2. La cele două capete ale ținutului cedat, turcii vor ridica două cetăți ⁴².

3. Voievodul să jure pe evanghelie și pe cruce că nu se va răscula din nou și că de acum înainte va îndeplini orice firman care se va da de către împărăție și că voievodul se leagă ca la fiecare doi ani să vină el însuși la Curte și să aducă haraciul țării.

⁴¹ Ștefan Lăcustă.

⁴² În alte cronici se precizează că este vorba de cetățile: Berudcin (sau Cein) și Fălciu (sau Kalcein) (cf. nota 35, p. 230 și 23, p. 255).

În felul acesta s-a făcut un legământ scris. Potrivit vechiului obicei, turcii au dăruit voievodului o căciulă (*kalpak*) și un *üşküf*⁴³ împodobit cu fire și catifea. Toți cei care au venit, au făcut rugăciuni pentru sănătatea padișahului și i-au sărutat mâinile. După aceea, voievodul a mai primit un steag, o tobă și un țimbal. Voievodul a fost adus la Suceava cu o ceată de ostași. Tot poporul i s-a supus. În felul acesta a fost cucerită Moldova.

După ce pricina Moldovei a fost dezlegată în acest chip, padișahul și-a adunat divanul și a dat favoruri hanului Crimeii. Aceștia și sultanilor tătari, adică prinților, mîrzacilor și căpeteniilor li s-au oferit *hilate* prețioase. Aceștia, de asemenea, au sărutat tronul padișahului. După aceea li s-a făcut cunoscut că sînt liberi să se întoarcă în țara lor.

Solul craiului Poloniei⁴⁴, care se găsea la oastea împărătească, a primit și el permisiunea să plece. Aflînd că Petru a fugit în Ungaria, împăratul s-a supărat. Prin ceași, pe ocolite, el a trimis vorbă și o scrisoare craiului Ioan (*Ianoș*)⁴⁵ ca să-l prindă.

În ziua a 8-a a lunii djumadi-ul-evvel⁴⁶, padișahul a trecut podul Isaccea. Solii, care au venit să-l vadă pe împărat și care aduceau vești, s-au bucurat foarte mult văzîndu-l. A doua zi a ținut un divan. În această zi s-au împărțit ca daruri vizirilor și beilerbeilor Rumeliei cîte un cal arăbesc. Toți acești cai aveau la gît lanțuri de argint și stofe. În afară de acestea, li s-au oferit și săbii bătute cu pietre prețioase și *hilaturi* de preț. Cei alți oameni ai împărăției, beii, agalele și diferite căpetenii au primit caftane. După aceea, la Isaccea, anunțîndu-se sfîrșitul expediției imperiale, s-au făcut pregătirile necesare pentru întoarcerea oștilor la Istanbul. S-a dat învoirea ca oștile Rumeliei și Anatoliei, împreună cu oștile de ieniceri și oastea de Poartă (*kapu-kulî*) să se întoarcă slobode. Împăratul fiind aici (la Isaccea), a scris scrisori de biruință, vestind gîndul lui de a se întoarce în țară. Totodată a făcut cunoscut că a obținut o mare victorie. Solii au dus aceste scrisori în toate colțurile imperiului. După aceasta, în regiunile care fuseseră luate de sub stăpînirea voievodului Moldovei, s-au ridicat cetăți și s-a găsit cu cale ca aceste ținuturi să fie conduse ca sangeacuri de sine stătătoare. Au fost numiți sangeacbei și un număr de ostași și s-au adus muniții și altele. În vederea îndestulării acestora, s-au înființat locuri de aprovizionare în Rumelia. După aceea, s-au dat porunci ca cetatea Chilia, care în timpul lui Petru căzuse în ruină, să fie readusă în starea în care se găsea mai înainte. De asemenea, s-a dat ordin ca materialul podului construit la

⁴³ *Üsküf*: bonetă, tichie, cucă.

⁴⁴ Erast Kretkowski, castelan de Bresk, care aștepta încă din luna mai porunca expediției.

⁴⁵ Ioan Zápolya.

⁴⁶ 8 djumadi I <945> = 2 octombrie 1538.

Isaccea să fie împărțit acelor din această cetate ale căror case fuseseră dărmate. Turcii, după ce au luat aceste măsuri, au pornit la drum din amintita localitate și, tot mergînd, în ziua de 22 a lunii djumadi-ul-evvel⁴⁷ au ajuns la Iambolu. A doua zi padișahul s-a dus la vînătoare cu vizirii săi. În ziua următoare a sosit acolo fiul lui Haireddin împreună cu solii și, după ce au sărutat mîna padișahului, acesta l-a rugat să-i povestească victoriile dobîndite.

169

38. DISTRUGEREA (ISTIRDAT) CETĂȚII NOVA (NUVE)

Am vorbit mai sus că ordia turcă pe cînd se întorcea din Moldova (*Bogdan*) la Istanbul <cetatea Nova a fost luată de comandantul aliaților...>.

172

40. ATACUL AUSTRIECILOR ASUPRA BUDEI ȘI ALUNGAREA LOR

Cucerirea Ungariei de către sultanul Suleiman Legislatorul nu era pe placul lui Carol (*Karlo*), craiul Spaniei. De aceea, acesta ațîța mereu pe fratele său Ferdinandus, craiul Austriei și Cehiei, împotriva turcilor. De asemenea, nu era deloc mulțumit de acordarea crăiiei lui Ioan <Zápolya>. De aceea, el a încercat de cîteva ori <să obțină ceva> pe calea armelor. Din această cauză, padișahul a venit cu oști la Buda, la 4 djumadi I 948⁴⁸, unde și-a întins corturile. Ioan <Zápolya>, care a fost numit crai de către turci, murise mai înainte. Pe cînd cetatea <Budei> era asediată, fiul lui Ioan (*Ianoș-oglu*)⁴⁹ și soția⁵⁰ sa se găseau acolo.

173

Soția lui Ioan <Zápolya> era fiica craiului leșesc⁵¹. Pînă la ridicarea asediului, padișahul le-a acordat multe favoruri și binefaceri. A dăruit vilaletul Transilvania (*Erdil*) ca sangeac fiului lui Ioan. Padișahul i-a promis că atunci cînd va crește mare îl va face crai în locul tatălui său. Iată cum a fost înfipt aici steagul (*sangeak*) turcesc și cum a intrat în stăpînire turcească orașul Buda cu cetățile sale care ani de zile au fost centrul de stăpînire al familiei Zápolya (*Yapolya*).

203

42. ATACUL CRAIULUI CEH ASUPRA TRANSILVANIEI ȘI CUCERIREA UNOR CETĂȚI DE CĂTRE MEHMED-PASA, BEILERBEIUL RUMELIEI

<În legătură cu evenimentele anului 1551/958 H. se spune > :

În acest timp s-a aflat că Ferdinandus, craiul ceh, a atacat, prin Ungaria, provincia (*vilaiet*) Transilvania. Aceste părți ale Transilvaniei

⁴⁷ 22 djumadi I <945> = 16 octombrie 1538.

⁴⁸ 26 august 1541.

⁴⁹ Adică Ioan Sigismund.

⁵⁰ Izabella, m. 1559.

⁵¹ Sigismund I August (m.1548).

au fost un timp sub stăpînirea craiului Ioan <Zápolya> și după moartea acestuia au fost date fiului său Istifan ⁵². În acest timp, Ferdinandus, îndreptîndu-și privirea asupra acestor locuri, a început să atace Transilvania.

<La știrea că Ferdinand atacase mai înainte Buda, bellerbelul Mehmed-pașa porni intr-acolo cu oastea Rumeliei>.

Fiul răposatului Ioan <Zápolya> avea un guvernator (*lala*) numit Berene ⁵³. Acesta, aflîndu-se în centrul ținutului Transilvania, la cetatea numită Pécs, trecea <în faptele lui> peste cele cuvenite. De aceea Mehmed-pașa porni din Sofia direct spre Pécs.

205

După aceasta Mehmed-pașa și-a ales atîtea tunuri cîte erau necesare și dînd poruncă ca acestea să fie trase de bivoli, a mers asupra cetății Cenad. Aceasta era fortăreața cea mai importantă a dușmanului. Acolo, multe biserici, și clopotnițe cu turnuri desfătau vederea omului. Oștile acestei cetăți îndată ce au văzut ordia au venit și au cerut *aman*. Atunci, Mehmed-pașa iertîndu-i, i-a scos pe *sakmanii* ⁵⁴ lor și i-a eliberat și îndată a așezat acolo comandanți și muhafizi dintre ai săi.

După aceea, turcii au mers asupra cetății Lipova. Această cetate se găsea sub stăpînirea unuia numit Peter Andiryaș, care avea vreo 20 000 de ostași și numeroase căpetenii. Aceștia trebuiau să meargă înainte, iar Peter Andiryaș pregătindu-se aștepta în fața orașului Lipova. Mehmed-pașa, pentru a afla știri noi despre acest dușman, a trimis cete de iscoade spre Lipova. Din întîmplare, în ziua aceea și detașamentele de recunoaștere ale dușmanului cercetau forțele turcești. Amestecîndu-se, cetele s-au încăierat. Oștile turcești, cu multă experiență în războaie, au depus eforturi pentru a-i înfrînge și a lua în robie pe cei care veniseră. De aceea repezindu-se cu armele în mîini asupra lor, pe mulți dintre ei i-au culcat la pămînt, iar alții fiind luați în robie au fost aduși cu mîinile legate în tabără. Cei care au scăpat din mîinile turcilor, mergînd la stăpînirea cetății Lipova, au arătat cum stau lucrurile. Și Peter Andiryaș înțelegînd că nu mai poate sta acolo și-a luat de îndată oștile și s-a retras la Timișoara. Turcii, cum au văzut că aceștia s-au făcut nevăzuți, s-au apropiat de oraș, înconjurînd cetatea.

Păzitorii cetății înțelegînd că nu pot s-o scoată la capăt cu turcii, au adus și au predat cheile cetății. Ostașii turci au prădat acele părți.

⁵² Adică Ștefan, nume dat de turci lui Ioan Sigismund, denumit adesea și *Ktrai-oglu* adică „fiul craiului”.

⁵³ Berene sau *Brola*: Gheorghe Martinuzzi.

⁵⁴ Căpetenii.

Mehmed-pașa, după ce i-a încredințat lui Ulama-pașa paza cetății, a mers cu toate forțele sale împotriva Timișoarei. Orașul Timișoara era foarte mare și cetatea sa era foarte bine întărită, dar aceste părți nu erau sub stăpânire turcească. Fortărețele, bisericile și turnurile sale cu clopotnițe erau apărate de apele și mlaștinile din jur. Întăriturile sale erau puternic înarmate. În lăcașurile sale de închinăciune se găsesc diferite lucruri artistice, frumos ornate, precum și tot felul de cruci.

206 Timișoara, care era în mâna dușmanului, trecea drept unul dintre orașele cele mai însemnate din țara ghiaurilor. Dar aici încă nu călcase picior de musulman.

<Populația sa fiind dușmană turcilor, aici aveau loc tot felul de ațtări și pregătiri împotriva lor>.

Mehmed-pașa, odată ajuns la Timișoara, a înconjurat cetatea și orașul, a așezat tunuri în mai multe locuri și le-a îndreptat asupra cetății. Ambele părți s-au pregătit și au luptat cu strășnicie. Când se trăgea din tunurile turcești, cetatea se cutremura stînd gata să cadă. Dar din pricina timpului care se înrăutățise brusc ⁵⁵, Mehmed-pașa a renunțat pentru moment la cucerirea cetății.

43. EVENIMENTUL DE LA SEGHEĐIN (SEKEDIN HÂDISESI)

<În legătură cu evenimentul de la Seghedin se vorbește [mai [mult de luptele pentru cucerirea Timișoarei]>.

Beilerbeiu Rumeliei, Mehmed-pașa, s-a hotărît să amîne pînă în primăvară asedierea cetății. Deoarece vremea se înrăutățise foarte tare, iar oastea și animalele erau obosite <se retrage cu oastea sa la cișlăua din Belgrad>.

207 ... Dușmanul însă simțind că pașa iernează la Belgrad, dădu și mai mare atenție întăririi cetății Timișoara, așezînd parapete și meterezi puternice în părțile din jurul acesteia. Mehmed-pașa l-a înștiințat pe padișah cu de-amănuntul despre toate întăriturile Timișoarei. Și padișahul înțelegînd bine <planul de> întărirea Timișoarei și mulțimea forțelor sale, l-a însărcinat pe vizirul Ahmed-pașa, dîndu-i forțe și mai puternice, să cucerească Timișoara. A mai poruncit să i se mai dea acestuia să aducă acolo un mare număr de tunuri și oaste de poartă (*kapu-kulu*). Astfel, la 27 rebi-ul-evvel din anul 959 ⁵⁶, Ahmed-pașa luînd toate forțele sale ostășești a pornit de la Adrianopol. În același timp Mehmed-pașa, bei-

⁵⁵ În alte cronici: „sosise iarna”.

⁵⁶ 22 aprilie 1552.

lerbeiul Rumeliei, știind că adunarea tuturor oștilor are loc la Belgrad, a început să construiască un pod peste Dunăre. Apoi, sosind aici toate forțele armate, au început să treacă peste acest pod, după care au mers drept la Timișoara. În ziua a 5-a a lui regeb din anul 959 ⁵⁷, forțele turcești fiind în împrejurimile Timișoarei, și-au întins acolo corturile. Cetatea semăna întocmai cu o insulă. În împrejurimile sale fiind multe întortocheri de ape, acolo se făcuse mult stufăriș și erau mlaștini. Cetatea era plină cu oști austriece, sîrbești și maghiare. Banii (*ban*) acestor neamuri, deși stăteau separat, erau totuși sub stăpînirea unei căpetenii numite Boșniak. Acesta era un comandant de oaste (*başbug*) numit de către împăratul Austriei. Oștile turcești înconjurînd <cetatea din> toate părțile și aducînd tunurile lor mari, le-au așezat în locurile cele mai potrivite și de seamă, au săpat șanțuri (*meterez*), apoi a început o luptă crîncenă, tunurile din amîndouă părțile înroșindu-se <de atîta tras>.

Oștile, tunurile și puștile cruciaților fiind foarte multe, făceau să cadă în partea turcească o ploaie de gloanțe și de ghiulele de tun. Din această pricină au căzut foarte mulți ostași turci, găsindu-și o moarte de martiri. Cu toate acestea, moralul ostașilor turci fiind foarte ridicat, nu se speriau de gloanțe și ghiulele. În cele din urmă, Mehmed-pașa, spre a înlesni căderea cetății, începu să dea dese iureșuri, ajungînd uneori pînă sub zidurile cetății. O dată, o ghiulea de tun dușmană lovi calul pașei, și-l omorî pe animal. Dar pașa nu s-a lăsat și încălecînd pe calul său de paradă (*yedek bineyi*) nu s-a întors decît după terminarea treburilor sale. Deci turcii au luptat cu zel și suflet pentru luarea cetății. Dar și dușmanul făcea față de ei ultimele sale eforturi și zvîrcoliri, depunînd mult zel pentru apărare. Această stare de lucruri a durat 25 de zile. Cei din cetate, neavînd odihnă și răgaz din pricina turcilor, ba voiau să predea cetatea, ba promiteau că vor plăti haraci. Turcii, însă, dîndu-și seama că aceasta este o viclenie, nu le dădeau nici o clipă de răgaz. În prima zi a lunii șaban, pașa s-a pregătit să dea un nou atac în iureș asupra cetății și începînd din dimineața acelei zile loviturile de tun s-au întîrit tot mai mult, deschizînd multe breșe în zidurile cetății. În cele din urmă, asediul turcilor s-a încheiat cu ocuparea suburbiilor (*varos*) cetății. Aici au avut loc lupte foarte grele și focurile puștilor au doborît la pămînt un foarte mare număr de dușmani. Oștile dușmane aveau pe cap căști de oțel (*migfer*), pe mîini zale (*kolcak*), iar pe piept și gît scuturi (*kalkan*). La rîndul lor și turcii înarmați cu iatagane (*biceak*), topoare (*balta*), buzdugane (*topuz*) și trunchiuri de copaci (*tomruk*) făceau ca dușmanii să-și găsească

⁵⁷ 27 iunie 1552.

moartea în fel și chip. Unele din capetele lor < tăiate > erau potrivite cu grija. În această luptă a fost tăiat și capul lui Loșangi. În acea zi, cu ajutorul lui Dumnezeu (*tanrı*), ordia turcă a luat cetatea. De aceea bisericile sale au fost transformate în geamii, clopotele au fost aruncate din clopotnițele cu turnuri și s-a început acolo citirea *ezanului* ⁵⁸. Timișoara fiind cetatea cea mai însemnată din tot ținutul Transilvaniei, turcii, pentru diriguirea treburilor lor de acolo, au transformat-o într-un centru de *eyalet*. Astfel, ei au hotărît ca și pentru stăpânirea altor provincii să facă aici un beilerbeilic (adică pašalic). Această provincie fiind în apropiere de hotarele altor dușmani creștini, a fost nevoie să fie trimisă aici și oaste sub conducerea unui serdar destoinic și încercat. Din acest punct de vedere și pentru slujba adusă împărăției, padișahul s-a gândit la Kasım-pașa. De aceea, ca răsplată pentru sacrificiile și slujbele sale aduse împărăției și în același timp pentru vitejia sa s-a găsit potrivită alegerea lui Kasım-pașa ca beilerbei de Timișoara. Și astfel, Timișoara a devenit o adevărată provincie turcească (*türk eyaleti*). Chiar în timpul când Timișoara își dădea duhul, Turhan-bei și-a cîștigat un mare renume printr-o izbîndă și anume, pe cînd mergea liniștit cu acîngiii săi de la Delvino ca să se unească cu ordia de la Timișoara, s-a întîlnit cu o ceată de 1 000 de călăreți dușmani. Această ceată de călăreți venise să dea atacuri peste noapte și s-a ascuns la Timișoara într-o vale. La vederea ei, Turhan-bei, rînduindu-și acîngiii, înconjură din toate părțile această ceată de dușmani și dînd un atac strașnic, îi zdrobi, luînd de la ei mulți cai, șei, arme, echipament, muniții ș.a. În acest timp, Tot Mihal, căpetenia orașului Seghedin, venea cu forțe mari cu gîndul de a-i lovi pe turci în coastă. Ahmed-pașa, primind aceste știri, a trimis asupra lor o ceată de ostași. Oștile turcești care plecaseră într-acolo, găsindu-i pe dușmani, i-au zdrobit și au luat în robie pe fiul lui Tot Mihal. În același timp, mai încăpu pe mina turcilor și multă pradă. După victoria de la Timișoara și o dată cu împrăștierea cetelor din împrejurimi, a scăzut și moralul dușmanului. S-a hotărît ca de la populația vilaietului Lugoj și Caransebeș să se ia haraci de la aproape 30 000 de locuitori care se refugiaseră aici. Pe această cale au fost cucerite încă două provincii (*vilaiet*). Dușmanul avea o cetate pe malul apei Mureș (*Murş*), numită Lipova ⁵⁹. Turcii au trimis forțe ostășești și înspre partea acestei Lipove. Dar căpitaniii Lipovei îndată ce simțiră venirea turcilor, dînd foc la tot ce aveau în cetate, plecară de acolo. La sosirea lor în cetatea Lipovei, turcii găsiră acolo multe tunuri și muniții,

⁵⁸ Chemarea la rugăciune la mahomedani.

⁵⁹ Este vorba de altă Lipova decît aceea cucerită mai înainte.

pe care le luară, transformînd totodată bisericile sale în geamii. În apropiere de Lipova se găsea încă o cetate numită Sölmüş; și aici a fost trimisă oaste. Oștile noastre, după ce s-au luptat puțin cu *sakmarii* lor, au pus mîna și pe această cetate. După acestea au urmat cetățile numite Pirnak, Ibrîș, Ilye, Balkuma, Margina, Făget (*Kaget*), Küciüksaci și Kîralhisari. Populația locurilor supuse acestora a fugit de frică la craii săi. Acîngiii au devastat și au incendiat locurile cele mai îndepărtate ale Transilvaniei și anume părțile numite ale Oradiei (*Varat*) și ale Solnocului, începînd de la râul Mureș. Ei au adus din aceste părți mulți prinși pe care i-au vîndut la bazaruri. Pornind de aici, turcii au venit la cetatea Cenad (*Cinat*). Populația cetăților Cealia, Naplak, Makköve, Sekove și Semluk văzînd și simțînd venirea oștilor <turcești> a fugit, părăsindu-și vetrele. Apoi turcii, după ce au ocupat cetățile Yaragan, au plecat spre părțile Soltukului. La 17 şevval au sosit la Belgrad.

44. ÎNTÎMPLAREA FALSULUI (DÜZMECE) MUSTAFA

<Suleiman Legiuitorul a fost invitat de către șahul Tahmasp și după ce a fost încheiată pacea, s-a ridicat cu bucurie și a apucat drumul Istanbulului>.

În acest timp, lăsă acolo oastea la vatră și iată că într-o astfel de vreme apără în părțile Rumeliei cineva cu numele de Mustafa, lacom de domnie. Acesta a înșelat populația neștiutoare spunîndu-i că este prințul (*şehzade*) Mustafa. Apoi, unindu-se atît cu oameni bogați cît și cu oameni săraci și cu cei influenți, a ocupat fără oaste unele părți ale Rumeliei. Începînd să guverneze, s-a proclamat stăpîn. Dervișii simaviți⁶⁰ din părțile Nicopolului și Silistrei s-au apucat de asemenea să propovăduiască cauza (*dova*) acestuia și au început să strîngă dări de prin locurile ocupate de ei, luînd astfel cu forța avuția lor, îndrăznînd chiar să omoare pe unii, tulburînd lumea într-o măsură nemaipomenită.

În rînduiala pe care a făcut-o, Düzmece Mustafa i-a numit pe oamenii din suita sa viziri, beilerbei și cadiascheri și au început să se înarmeze cu cele necesare. Padișahul simțînd și aflînd această știre pe cînd era pe drum într-un loc aproape de Istanbul, a trimis împotriva acestuia pe cel de-al treilea vizir, Sokollu Mehmed-pașa, însărcinîndu-l să-l pedepsească. De aceea, pe lîngă garda acestuia, oastea de poartă (*kapu-kulu*), i-a dat și cîteva mii de ieniceri aleși. Aceste cete, după ce au venit la Istanbul, fără să stea acolo au trecut în Rumelia. În timp ce aveau loc aceste întîm-

⁶⁰ Adepți ai învățăturii șeihului Bédreddin Mahmud, fiul cadiului din Simavna (m. 1420), care propovăduise împărțirea bunurilor lumești.

plări, prințul Baiazid, care se găsea la Adrianopol, fără îndoială că nu a stat degeaba, ci pentru uciderea răzvrătiților a trimis împotriva lor pe unul din agalele oastei de Poartă cu o ceată de ostași. Sangeacbeiu de Nicopol, Mehmed-han, cel din neamul Zülkadriye ⁶¹, stringându-și de asemenea oștile, a mers spre locurile unde se găseau răzvrătiții. O dată cu sosirea padișahului la Istanbul, simțind și venirea lui Sokollu Mehmed-pașa cu forțe noi, s-au ivit neînțelegeri între răzvrătiți.

Printre aceștia era un om cu numele de *Yeltoidja*, care fusese mai înainte serascherul rebelilor de care apoi se despărțise. De asemenea, l-au prins și l-au legat pe Düzme Mustafa cu toată suita sa. Între timp, au ajuns și forțele prințului cu oștile lui Mehmed-pașa care, împrăștiindu-i pe răzvrătiți ca pe niște pui de potîrniche, au pus iarăși mîna pe locurile care încăpuseră în mîinile răsculaților. Padișahul, după ce a aflat de împrăștierea răzvrătiților, în a 12-a zi a lui ramazan ⁶² a descins la Yeni-Saray, care fusese construit la Üsküdar. Aici, cărturarii orașului și alți demnitari dintre cei mari, stîlpii împărăției (*eskiami devlet*), l-au întîmpinat pe padișah. La cîteva zile după sosirea padișahului, l-au adus pe Yeltoidja împreună cu Düzmece Mustafa la Istanbul, unde după judecată au fost condamnați la moarte.

Ms. ture nr. 360, Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, 6 f. (fără titlu)

ANUL 927, SAFER 27 ⁶³. PLECAREA ȘAHULUI LA BELGRAD ȘI VICTORIA LUI

<Vörbindu-se de faptele lui Mengli-Ghirai, tatăl lui Mehmed-Ghirai, hanul Crimeii, de pe vremea sultanului Suleiman, se spun printre altele următoarele>:

Cînd măriia sa sultanul Baiazid-han <al II-lea> a reușit să cucerească Chilia (*Kili*) și Akkermanul, mai sus-amintitul Mengli-Ghirai-han venise pentru asedierea acelei fortărețe puternice (*Akkerman*) împreună cu o ceată numeroasă de tătari și, intrînd în rîndurile măreților emiri care se aflau în posturi de dregători, fusese onorat cu privirea șahului cel măreț.

< Se arată că și de astă dată i se dă fiului său, Mehmed-Ghirai, însărcinarea de a-i împiedica pe leși și pe ruși să atace Imperiul otoman în timpul expediției de la Belgrad>.

. . . În a 17-a <zi> a lunii <regeb> 927 ⁶⁴ a pornit de asemenea și suita împărătească a padișahului, precum și cortegiul purtător de victorie.

⁶¹ *Zu'l-kadrie*: principat în Anatolia, supus de otomani în sec. al XV-lea.

⁶² 12 ramazan 961 = 11 august 1553.

⁶³ 6 februarie 1521.

⁶⁴ 23 iunie 1521.

A doua zi, cortul împărătesc (*hudavendikiar*) a fost aşezat la Tekfur-Binari. La acest menzil i s-a dat firman lui Husrev-bei, stăpîn (*hakim*) de Semendria, ca să meargă înainte cu vitejii de Rumelia şi să asedieze cetatea Belgradului.

. . . În acest timp, o femeie vicleană, care stăpînea unele părţi ale Seremului⁶⁵, a trimis oameni la cuibul sultanului vremii ca să facă arz pentru primirea supunerii la tribut (*gizie*) şi, mergînd pe calea înşelăciunii, ea şi-a întors faţa spre craiul <Ungariei>, trimiţîndu-i pe ascuns lucrurile şi banii şi tot ce avea în vistieria (*hazine*) ei.

. . . Faptele acelei viclene fiind aduse la cunoştinţa sultanului, s-a emis un firman imperial ca beiful de Silistra (*Silistre*) şi beiful de Nicopol să devasteze ţinuturile aflate sub stăpînirea acelei viclene şi să supună cetăţile ei. . . .

DESCRIEREA CUCERIRII VILAIETULUI TRANSILVANIEI (*ERDEL*)

Omul cel josnic cu numele de Barata⁶⁶, care, supunîndu-se înaltei împărăţii, se bucura, ca tributar (*hardjgüzar*), de cinste şi care era stăpînul (*zabit*) vilaietului Transilvaniei şi care, prin încredinţarea sultanului, era banul acelei ţări întinse, precum şi al cetăţilor ridicate în înalt, s-a înţeles şi s-a unit cu craiul Austriei (*Nemce Kîralî*), Ferdinand (*Feranduş*), şi scoţîndu-şi grumazul din jugul supunerii, n-a mai dat *gizie* şi haraci. El a început să bată din toba revoltei în puternica şi întărita cetate numită Viena (*Bedj*), aflată pe întinderile aceluia vilaiet. El lua proviziile care erau trimise din ţinuturile bine păzite (Imperiul otoman) la cetatea Seghedinului şi nu lăsa nici pasărea să zboare pe fluviul Tisa. De asemenea, el nu lăsa să treacă în acele părţi nici un om din Belgrad şi din Semendria. De aceea s-a făcut arz la picioarele înaltului tron, căci cetăţile bine păzite din jurul său erau supărate de purtarea nenorocită a aceluia afurisit, iar raialele acelor ţinuturi se împrăştiaseră şi se plîngeau cu toţii de duşmanul cel răufăcător, care devenise o pacoste pentru ei. Din această pricină, ocrotitorul de ţări (sultanul) a socotit să facă în aşa fel încît acel ghiaur îngîmfat şi rătăcit să piară din lume, punîndu-se capăt cu sabia de fier uneltirilor acestuia.

De aceea, în rebi-ul-ahîr 958⁶⁷ <s-a dat firman ca oştile otomane să se adune pe cîmpia Sofiei>.

⁶⁵ Serem: localitate în Iugoslavia.

⁶⁶ În anul 1551 în Transilvania guverna Gheorghe Martinuzzi (1541–1551). Barata: „Frater”.

⁶⁷ 8 aprilie – 6 mai 1551.

PLECAREA PAȘEI ⁶⁸ PENTRU SUPUNEREA CETĂȚII PÉCS

«Trecerea peste podul de pe Dunăre ⁶⁹ s-a făcut în ziua de 6 ramazan 958 ⁷⁰».

PLECAREA PAȘEI PENTRU CUCERIREA CETĂȚII BECIKEREK ⁷¹

Fericitul pașă a întărit așa cum trebuie și a fortificat mai întâi cetatea Pécs.

... Apoi, el și-a încercat norocul în cucerirea fortăreței numite *Becikerek*, înălțînd aripile strădaniei sale vulturești pentru supunerea acelei cetăți puternice. După ce a străbătut cale lungă, el a sosit la zidurile < cetății > mai sus-amintite și s-a oprit cu mare pompă în fața fortăreței, încercîndu-și soarta în supunerea ei. În noaptea aceea, el a vegheat ca o stea în mijlocul spahiilor numeroși și a pus să se construiască, fără teamă, meterezurile lor. De asemenea, au așezat și tunuri acolo unde era nevoie. Începînd din clipa apariției sale ca un soare, în fața cetății celei înalte, căpetenia (*sipehđar*) a stat mereu în picioare împreună cu oastea sa cea luminată. .

Atunci pîrcălabul (*đizdar*) cetății Becikerek, zicînd că „trebuie să dăm iarăși trecătoarea (*bogazı*) în mîinile acestor gazii”, și-a arătat dorința sa de a se păzi și, cerînd iertare comandantului oștii (*sipehđar*), a predat cheile fortăreței. Pașa cel chibzuit, la rîndul său, dînd *aman* numai sufletelor lor, a făcut ca avuțiile lor să fie prădate și i-a umplut, în felul acesta, de prăzi pe luptătorii credinței. De asemenea, pentru ocuparea cetății, a numit apărători și *đizdar* ⁷², împodobind acea fortăreață puternică după obiceiurile religiei musulmane.

«Distrugerea crucilor și a altor obiecte creștinești, construirea unei geamii și a unei școli (*mektepe*)».

Apariția norocoasă a pașei cel curajos ca leul a băgat frică și groază în inimile ghiaurilor nenorociți. De aceea, căpeteniile (*zabit*) cetăților numite Kanlak ⁷³ și Peștevi ⁷⁴ și Aradj ⁷⁵ nu au mai avut putere să șadă pe loc, astfel încît

„Unii din ei fugind, au lăsat cetățile goale,
Iar alții predînd cheile au găsit calea”.

⁶⁸ Beilerbelul de Rumelia, Mehmed-pașa.

⁶⁹ Din greșeală, în text apare Tisa.

⁷⁰ 7 septembrie 1551.

⁷¹ *Becikerek* (*Becsikerek*): un Becicherek <Mic> se află în Banat, iar alte două (Vel-Becikerek) pe malul drept al Dunării, în Iugoslavia.

⁷² Comandant de cetate.

⁷³ *Kanlak*: Fenlak.

⁷⁴ *Peștevi*: neidentificat.

⁷⁵ *Aradj*: Arad.

În felul acesta, și cele trei fortărețe amintite, la rîndul lor, fiind supuse, au fost luate în stăpînire și au fost alăturate și adăugate la țările cele bine păzite.

PLECAREA PENTRU SUPUNEREA FORTĂREȚEI CENAD (ĞENAD)

Pașa cel norocos, plecînd cu bucurie și cu fericire de la Becikerek, a condus oastea spre cetatea Cenad care era ca un fel de munte natural și avea zidărie solidă. Vederea cetelor islamice și a steagurilor purtătoare de victorie a pus capăt eforturilor și împotrivirii ghiaurilor. De aceea, ei au cerut iertare și comandantul (*sipehdar*) cel înalt, la rîndul său, dîndu-le sigiliul (*mühür*) de *aman*, a trecut la stăpînirea acelei fortărețe și la paza ei. Izgonind din ea pe dușmani, numele său a fost pomenit mereu. Stînd acolo timp de cîteva zile, el a luat măsuri pentru supunerea cetății Lipova.

DESCRIEREA SUPUNERII CETĂȚII LIPOVA

Pașa cel ilustru a smuls fără iertare, din mîinile dușmanilor josnici, cetățile cele mai alese ale vilaietului Transilvaniei. De aceea, el a vrut să supună și acea fortăreață puternic construită care, printre cetățile vilaietului mai sus-amintit, era cunoscută sub numele de Lipova. Aceasta avea ziduri înalte ca munții și era un oraș întins, iar prin starea ei înfloritoare și aleasă era de pizmuit în ținuturile de acolo. Ea trebuia să devină locul de ședere al luptătorilor și al celor drept-credincioși. De aceea unii dintre prietenii de drum au fost trimiși să cerceteze starea <de acolo>. Unul din ei, venind, a făcut *arz* în fața pașei cel puternic precum că lingă afurisitul cel nenorocit cu numele de Andrei Báthory ⁷⁶, care era unul dintre beii maghiarilor fugiți și înfrinți din cetățile mai sus-amintite, s-au adunat vreo 20 000 de ghiauri și că, făcînd tabără în fața Lipovei, ei sînt gata de luptă și așteaptă să li se ivească prilejul. Atunci, punînd numaidecît picioarul său pe scara străduinței, <beilerbeiu de Rumelia, Mehmed-pașa> a pornit spre adunarea acelor nenorociți cu gîndul de a purta o luptă sfîntă (*djihad*), iar pentru a afla știri despre starea dușmanilor cei umili, l-a trimis înainte, cu 200 de călăreți, vînători de dușmani, pe Ulama-bei, care era unul dintre emirii renumiți, și pe alaibeiu de Bosnia, Malkocibei. Cînd colo și ceata cea rătăcită, la rîndul ei, pusese drept caraulă vreo 600 de necredincioși, răi din fire, trimițîndu-i pe drumul de trecere al musulmanilor. Întîlnindu-se cele două părți, ostașii purtători de victorie i-au atacat

⁷⁶ În text : *Beier Andreiaș*, Voievod al Transilvaniei între 1 aprilie 1552 și 1553.

ca un uragan pe cei cu figuri de balaur, năpustindu-se cu săbiile împrăști-toare de sînge asupra acelor cete rătăcite de pe calea cea bună. Cu ajuto-rul preainaltului sprijinitor, precum și prin ocrotirea profetului lumii, în oastea islamică, purtătoare de victorie, s-a ivit bucuria și fețele afurisiților purtători de înfrîngere s-au întors, iar focul uneltirilor lor a fost stins de săbiile purtătoare de apă ale luptătorilor pentru credință. Jumătate din ei au fost uciși, iar ceilalți au căzut prinși sau au fost răniți.

Ostașii islamici, plini de fericire și bucurie, i-au adus în fața serdarului cel darnic pe ghiaurii cu capetele tăiate, precum și pe cei prinși și legați de gît. Trîntind în fața cortului cel prețios tigvele tăiate, ei au primit daruri și au obținut favoruri și, fiind onorați cu mărirea apanajelor lor (*terekki*), au petrecut sub umbra împărăției sale.

Mergînd *feriadci*⁷⁷ la ghiaurii cei nenorociți și făcîndu-le cunoscut că peste caraualele lor a dat necazul, ei și-au pierdut speranța și ceața lor s-a risipit. În felul acesta ei au fugit.

Versuri :

„Ei au văzut ca în fugă e scăparea
De aceea s-au lăsat de împotrîvire”.

Raialele Lipovei, pierzîndu-și speranța în acei nenorociți neștiutori, s-au grăbit să iasă în întîmpinarea pașei și au adus cheia cetății. Ulama-pașa, văzînd acest ținut înfloritor, a cerut să i se dea lui sub formă de sangeac, rugînd să fie sprijinit pentru aceasta.

<Acordarea acestui ținut lui Ulama-pașa>.

În acest timp, ghiaurii sîrbi, care ședeau în puternica fortăreață numită Timișoara (*Demeșvar*), pentru a atrage într-acolo atenția <pașei>, au trimis pe ascuns și cu credință numai pe jumătate știrea că : „Dacă veți asedia cetatea Timișoara, atunci și noi vom depune efortări ca să vă ajutăm dinăuntru”. De aceea, comandantul (*sipehdar*), la rîndul său, s-a îndreptat într-acolo. Dar ghiaurii austrieci (*Nemce*), aflînd această înțele-gere ascunsă, i-au șters ca pe niște litere scrise⁷⁸ pe ghiaurii sîrbi.

Depunînd efortări mari, serdarul a asediat un timp cetatea Timișoa-rei, și dărîmînd-o în multe locuri cu tunurile purtătoare de foc, i-a bătut pe ghiaurii umili și a lăsat pe corpul cetății urmele luptelor.

... Din întîmplare, a sosit în acest timp un firman, căruia toată lumea i se supune, din partea Curții monarhului orizonturilor, în care se făceau

⁷⁷ *Feriadci* : cel care venea după ajutor cînd granițele Imperiului otoman erau amenin-țate. Aici se referă la strigătorii creștini.

⁷⁸ Adică i-au uclis.

cunoscute și se dădeau următoarele porunci : „Din vilaietul Transilvaniei a sosit haraci și s-a acordat un *ahidname* ⁷⁹ imperial pentru a fi arătat la nevoie. De aceea să te mulțumești cu ocuparea cetăților smulse pînă acum și să te întorci”. În felul acesta, el (pașa) s-a îndreptat spre interiorul ținutului (*iş-il*). Dar dușmanul cel îndărătnic, aflînd de întoarcerea norocoasă a căpeteniei cele sîrguincioase, precum și de șederea nepăsătoare a lui Ulama-bei la Lipova, cuprins de rătăcire și-a gonit caii asupra Lipovei și a asediat-o pe neașteptate, luînd orașul ei chiar de la primul atac. Ulama-pașa a rămas în cetatea dinăuntru împreună cu necazurile și cu suferințele sale.

<Cererea de ajutor a lui Ulama-pașa. Trimiterea unor porunci de ajutor celor din împrejurimi>.

Aflînd de cuprinsul scrisorii aducătoare de necazuri, emîrii maghiari cei plini de uneltiri au fost cuprinși de teamă și i-au dat răgaz lui Ulama-bei ca să iasă și să plece cu suita sa ⁸⁰. ...

SUPUNEREA FORTĂREȚEI TIMIȘOARA (*DEMEȘVAR*)

Fortăreața Timișoara era o cetate pizmuită în lumea aceasta care se rotește și avea turnuri și ziduri foarte puternice, fiind cu neputință de a fi trecute. De aceea era greu să se poată pune mîna pe ea. Ea era cea mai însemnată și cea mai puternică dintre cetățile țării Transilvaniei (*Kişver-i Erdel*). Uneltele ei de pază sînt desăvîrșite, turnurile sînt înalte, iar în ceea ce privește rezistența este proverbială.

Craiul austriac, răufăcătorul numit Ferdinand (*Feranduş*), a depus strădanii să numească în apărarea ei pe serascherul său zis Losonczi (*Loşandja*) ⁸¹, care era un afurisit purtător de rătăcire și de nenorocire. De asemenea, pentru stăpînirea și pentru paza ei fuseseră aduse oști și arme de luptă și de la regii (*mülük*) ghiauri cei umili, încît aceasta, spre deosebire de trecut, devenise un fel de *Kaff* ⁸² fără seamăn și se umpluse cu tot felul de unelte și de arme și de alte muniții de luptă. De aici se pricinuiau mereu pagube ținuturilor islamice, iar oamenii cu inimile negre, aflați în ea, se gîndeau cum să aducă pagube țărilor bine păzite. De aceea supunerea ei devenise o trebuință pentru zelul padișahului. Astfel, în primăvara lui

⁷⁹ *Ahidname*: tratat, diplomă.

⁸⁰ Într-o notă marginală se spune : „În *Şahname* e menționat că după ce Ulama bei a scăpat de nenorocirea aceea, i s-a acordat sangeacul Pojega (Pujaga)”.
⁸¹ Ștefan Losonczi (Cf. Thury, *op. cit.*, II, p. 258, nota 1).

⁸² *Kaff*: munte legendar.

959⁸³ șahul cel mareț a pornit de la Poarta împărăției spre Adrianopol (*Edirne*) și, în zilele când acel loc a fost cinstit cu prezența sa, el i-a dat celui de al doilea vizir Ahmed-pașa pe toți cei din bulucul silahdarilor aflați în slujbă la Poarta fericirii, de asemenea și pe cei din celelalte bulucuri, împreună cu agalele lor, slujbași aleși, precum și o ceată numeroasă dintre vitejii ieniceri. Totodată i-a dat și unelte de luptă, poruncindu-i să supună cetatea mai sus-amintită. Numindu-l serdar peste oastea cea norocoasă, i-a dat drepturi depline.

Versuri :

„Șahul lumii i-a spus vizirului său :
Du-te și cucerește cetatea Timișoarei”.

Ahmed-pașa, la rîndul său, pregătind în grabă uneltele pentru expediție, a ridicat din Adrianopolul cel bine păzit, în ziua de 27 a lui rebi-ul-ahîr al anului mai sus-amintit <959>⁸⁴, steagul războiului sfînt și a onorat cazaia⁸⁵ Adrianopol cu steagurile purtătoare de victorie ale sultanului și, potrivit măsurilor sultanului cel drept, s-a îndreptat pentru adunarea oștii de Rumelia, străbătînd multă cale și parcurgînd menziluri.

...În a cincea zi a lui régeb din anul mai sus-amintit <959>⁸⁶, el a preschimbât zidurile acelei cetăți în loc de ședere a steagurilor și a ostașilor victorioși.

La poalele fortăreței curgea ca un torent de primăvară riul numit Timiș (*Dimeş*) și împrejurimile lui erau acoperite cu mlaștini și cu stufuliș. De aceea, mișcarea și trecerea mai departe se făceau anevoie. Din această pricină, au construit îndată un pod puternic, lung de patru sute de *zira*⁸⁷, și l-au trecut ca vîntul de primăvară. Cete de musulmani au asediat împrejurimile cetății, așezînd totodată tunuri și construind metereze. Stînd în poziție de luptă, ei au tras cu tunurile în zidurile și în turnurile cetății.

Versuri :

„Suflul ghiulelelor zguduia aerul,
Și ajungînd la cetate, aceasta se cutremura”.

...În ziua aceea, beilerbeiu și serdarul cel viteaz și pașa cel neînfricat, încălecînd pe calul său iute ca vîntul, a intrat în foc, și-a făcut adăpost și s-a dus înainte ca să aleagă locul pentru tunul care va cuceri

⁸³ martie-mai 1552.

⁸⁴ 22 aprilie 1552.

⁸⁵ *Kaza* : unitate administrativ-judecătorească.

⁸⁶ 27 iunie 1552.

⁸⁷ *Zira* : arșin, unitate de lungime avînd 0,711 m.

victoria și ca să ia măsurile cuvenite pentru a ușura calea iureșului. În felul acesta, el îi vizita pe cei din meterezuri. Dar, atunci, pe neașteptate, cetele cele pline de păcate <ale ghiaurilor>, zărindu-l, l-au ochit pe apărătorul împărăției și au tras din tunuri și din darbenuri cu gândul de a-l străpunge cu săgeata pe acel soare al lumii. Ei au lovit atunci în piept calul pe care-l călărea și l-au trântit la pământ. Prin grija lui Allah, adăpostul l-a apărat pe acel ocrotitor de fericire, încît corpul său nu a fost vătămat deloc.

<Descrierea desfășurării luptelor de la cetate>.

Fortăreața lor fiind distrusă, iar locul lor de ședere devenind asemenea iadului, pentru a înlătura starea aceea, ei au cerut iertare, iar Ahmed pașa i-a iertat încrezându-se în vicleniile lor. Atunci afurisiții, la rîndul lor ocupîndu-se de cetate, au refăcut părțile dărîmate și au părăsit calea supunerii.

Aflîndu-se despre ce este vorba, a început din nou bătălia.

... Dușmanii umili, văzînd că vor fi înfrinți, au cerut din nou iertare și au obținut îngăduință de la Ahmed-pașa, dar apoi iarăși s-au opus. Dat fiind că această purtare a lor s-a repetat, porțile iertării le-au fost închise.

<Se descriu mlaștinile din împrejurimile Timișoarei>.

... Atunci, serdarul Mehmed-pașa (beilerbei de Rumelia), fiind însărcinat să aducă lemne pentru supunerea cetății, a pus de s-au cărat multe sute de mii de poveri (*yük*) de lemne. În felul acesta lemnele din pădure au fost folosite împotriva rebelilor și lupta s-a întetît. Atunci afurisiții s-au străduit să dea foc cu țitei (*neft*) grămezilor de lemne, dar gaziii, la rîndul lor, au udat locurile care ardeau, aruncînd apă. Pentru înlăturarea răutăților răufăcătorilor, ei au făcut roți (*dolap*) mari pentru a trage apă și au făcut jghiaburi uriașe. Pe măsură ce apa se scurgea pe jgheaburi, ele erau îndreptate în partea aceea și stingeau flăcările. În felul acesta, ele loveau și inimile dușmanilor.

... Focul luptei și al măcelului s-a întetît timp de 25 de zile fără întrerupere, locul acela fiind distrus cu totul. În prima zi a lui șaban⁸⁸ cel purtător de victorie s-a dat iureș din toate părțile. Atunci oștile cele numeroase ca marea au cucerit cetatea. Au intrat mai întîi vitejii din Rumelia și au nimicit peste 500 de ghiauri. Afurisitul de răufăcător care era serascherul⁸⁹ craiului Spaniei⁹⁰ (*Ispanya*) a pierit prin lovituri de sabie.

⁸⁸ 1 șaban <959> = 23 iulie 1552.

⁸⁹ Alphonse Perez.

⁹⁰ Carol al V-lea.

...Atunci, serdarul oștii otomane a dat *aman* pentru salvarea sufletelor lor și le-a îngăduit să plece cu condiția ca să nu ia nimic din uneltele de luptă și din avuții. Dar, afurisiții, nerespectînd cuvîntul dat, au luat banii pe care îi aveau și au plecat din cetate cu violență, astupînd gurile prinșilor musulmani și ascunzîndu-i în care. Atunci, unul dintre prinșii legați la gură, ajuns la disperare, strigînd în gura mare, a înștiințat în clipa morții violența ghiaurilor și gazii, aflînd de această purtare rea a afurisiților, nemaiuitîndu-se la amanul dat mai înainte, i-au nimicit într-o clipită pe acei nenorociți și s-au săturat cu avuțiile și cu familiile lor, precum și cu multe prăzi. Slobozindu-i pe prizonierii <turci> cu gurile legate și cu inimile pîrjolite, ei au făcut nemuritoare cinstea Islamului. Cetatea aceea puternică, dorită de toți sultanii, intrînd în mîinile luptătorilor creștinei și locul acela, împreună cu localitățile din jur avînd întinderea unui beilerbeie, a fost dat lui Kasım-pașa cel nimicitor de dușmani și mai mare decît cei de o seamă cu el. Dintre emirii de margine el era cel mai potrivit pentru acest rang, deoarece de la început și pînă acum se luptase mereu cu ghiaurii și, udingu-le cu sînge de dușmani, preschimbase cîmpurile de bătălie în grădini cu lalele și străpunsese cu săgeți inimile inamicilor. Au fost, de asemenea, pregătite cele necesare pentru repararea și pentru întărirea ei (a Timișoarei), așa cum trebuie.

În timpul acesta, unul dintre beii de acîngii, Turahan-bei, care era unul dintre vitejii aleși ai Rumeliei, se îndreptase de la Belgrad spre Timișoara cu multă oaste. În timp ce el parcurgea menziluri, împreună cu spahii din Dolonia, vreo mie de călăreți dușmani din oastea nenorociților se pregăteau să dea peste noapte un atac asupra oștii islamice. Ajungîndu-i pe drum, s-a dat o bătălie mare.

<Înfrîngerea oștii ghiaure și căderea în prînsoare a fiului lui Mihail⁹¹, stăpînul Seghedinului>.

De asemenea s-au supus și emirii vilaieturilor numite Lugoj și Caransebeș (*Karasepeș*), care cuprindeau peste 30 000 de raiale, și și-au luat asupra lor trimiterea haraciului an de an.

DESCRIEREA CETĂȚILOR SUPUSE

Fortăreața întărită a Timișoarei (*Demeșvar*) trecînd cu ajutorul celui dătător de noroc în rîndurile ținuturilor șahului cel fericit, drumurile de trecere ale ghiaurilor din acel hotar au fost închise. De aceea, s-a găsit de

⁹¹ Îl chema Tot Mihaly (cf. Thury., *op. cit.*, II, p. 262, nota 1).

cuvîntă să se pornească spre fortăreața Lipova, care fusese cucerită mai înainte de către mărișă serdarul de oaste (*sipehdar*) Mehmed-pașa cel fericit, dar care fusese reluată <de către ghiauri> din mîinile lui Ulama-pașa. De aceea, serdarul de oaste cel cuceritor de cetăți a condus fără întîrziere oastea din partea aceea și a pregătit uneltele necesare pentru supunerea ei. La al treilea menzil s-a ajuns la fortăreață.

Afurisiții care se aflau în ea, temîndu-se de sosirea oștii fără număr și purtătoare de victorie, fugiseră și astfel cetatea rămînînd goală au intrat în ea fără luptă, punînd mîna pe uneltele de luptă și pe bani și pe alte obiecte aflate în ea. Au fost numiți acolo un stăpîn (*hakim*), un comandant de cetate (*dizdar*) și numeroși apărători, iar bisericile ei fiind transformate în geamii, s-a citit predica (*hutbe*) în numele sultanului legii lui Allah. De asemenea, a fost luată prin luptă și cetatea numită *Salmos*⁹² care se afla în apropierea ei (a Lipovei) și care era plină de ghiauri. Ea a fost luată în stăpînire dat fiind că era necesară paza și întărirea ei.

În același timp au fost cucerite și cetățile cunoscute sub numele de : Barnak⁹³ și Ebreș⁹⁴ și Bankot⁹⁵ și Monoștur⁹⁶ și Margine⁹⁷ și Kadjed⁹⁸ și Büiük-Sadj și Küciük-Sadj și Kîral-Hisarî⁹⁹, precum și nenumărate castele (*kastel*) ținînd de ele. Afurisiții care ședeau în ele grăbindu-se să fugă, toate au fost găsite goale și cele necesare pentru pază au fost ocupate. Pe de altă parte, au fost trimiși acîngii în locurile dintre riul numit Mureș și parcanele Oradea (*Varade*) și Solnoc (*Selton*) care țineau de vilaietul Transilvaniei. Astfel, gaziii s-au săturat cu avuțiile și cu prizonierii luați din împrejurimi.

Pornindu-se de acolo, oastea a fost condusă spre Cenad care fusese cucerit mai înainte. Atunci au fugit toți locuitorii cetăților numite : Nablak¹⁰⁰ și Makova¹⁰¹ și Fülnek¹⁰² și Sakova¹⁰³ și Semlok¹⁰⁴ și Halia¹⁰⁵. Ele au fost găsite goale și au fost luate în pază cele a căror stăpînire era importantă.

⁹² *Salmos* = *Solmos* = *Solymos* (cf. Thury, op. cit., II, p. 269).

⁹³ *Barnak* = *Iarnak* (*ibidem*, p. 270).

⁹⁴ *Ebreș* = *Egres* (*ibidem*).

⁹⁵ *Bankot* = *Bankota* = *Pankota* = *Iankota* (*ibidem*). Probabil Pincota.

⁹⁶ *Monoștur* = *Moristar* = *Monster* (*ibidem*).

⁹⁷ *Margine* = *Morsina* = *Marsina* (Ilgă Bega) (*ibidem*).

⁹⁸ *Kadjed* : Făget (*ibidem*).

⁹⁹ *Kîral-Hisarî* = *Királyvár* (*ibidem*).

¹⁰⁰ *Nablak* = *Naglak* = *Nagytlak* (*ibidem*).

¹⁰¹ *Makova* = *Csákova* = *Šakova* = *Sakova* (*ibidem*).

¹⁰² *Fülnek* = *Fenlak* : Felac, pe Mureș (*ibidem*).

¹⁰³ *Sakova* = *Makova* (*ibidem*, p. 271).

¹⁰⁴ *Semlok* = *Samaktuk* : Szent-Miklőse (*ibidem*).

¹⁰⁵ *Halia* : Chalia, pe Mureș spre Arad.

De acolo s-a pornit spre parcanul Solnoc și la al șaptelea menzil s-a poposit în fața lui. Beilerbeiul de Buda, Ali-pașa, venind mai înainte, asediase fortăreața și, pregătind uneltele de luptă și de măcel, îi hărțuia prin lupte pe ghiaurii răufăcători. Scopul lui era acela de a supune singur acea fortăreață puternică și de a lua singur toate prăzile de acolo. Dar gândul lui nu s-a împlinit și supunerea fortăreței nu a reușit pînă ce nu s-a îndreptat într-acolo oastea norocoasă și purtătoare de victorie.

... Văzîndu-i pe acești lei, dușmanii cei afurisiți au fost cuprinși de teamă și au luat-o la fugă, ca să-și scape sufletele lor nenorocite de ghearele de vulturi ale vitejilor din Rumelia. ... Atunci călăreții, aflați în fortăreață, au deschis poarta cetății și au fugit împrăștiindu-și avuțiile și uneltele lor de luptă.

... Gaziii, aflînd de fuga dușmanilor care se temeau să nu cadă în nenorocirea robiei, i-au urmărit din porunca comandantului de oaste (*sipehsalar*). Ajungîndu-i din urmă în întunericul nopții, au împrăștiat adunarea lor și au trecut prin sabie leșurile lor. Pe murdarul numit Iari Lorandja¹⁰⁶, care era serdarul lor, prinzîndu-l cu alaiul și cu steagul lui nenorocit, l-au adus în fața serdarului pașă.

<Descrierea asedierii Agriei și atacul șahului Persiei la hotarele Imperiului otoman. Acordarea sangeacului (*hva*) Silistra lui Haidar-pașa, după 15 rebi II 960 ¹⁰⁷>.

¹⁰⁶ Iari Lorandja: Nári Lőrincse (cf. J. Thury, *op. cit.*, II, p. 270–271).

¹⁰⁷ 31 martie 1553.

MEHMED-PAŞA KÜCIÜK NIŞANDJI

Mehmed-paşa, originar din Merzifon¹, a fost fiul lui Ramazan Celebi. În tinereţe a ocupat un post în cancelaria (*kalem*) divanului împărătesc după care a îndeplinit pe rând funcţii ca : *başdefterdar* (1552/960), *reis efendi* (pe atunci şeful cancelariei, 1553/961), iar în 1557/965 a fost numit *nişangi* (cancelar). Mai târziu a devenit *defterdar* (controlor financiar) de Alep, apoi *beilerbei* de Egipt şi, în sfârşit, a fost trimis în Moreea pentru a întocmi recensăminte (*tahrir*) şi cadastru. În 1562/970 a fost pus în retragere. Mehmed-paşa a murit la 21 septembrie 1571.

El este autorul cronicii sinoptice intitulată : *Tarih-i Ramazanzade* (*Cronica fiului lui Ramazan*) sau *Tarih-i Nişandji* (*Cronica lui Nişandji*) pe care a compus-o spre sfârşitul domniei lui Suleiman Magnificul (1520 — 1566). După o scurtă incursiune în istoria universală, autorul tratează în mod succint istoria turcilor osmanlii de la început (sec. XIII) şi pînă pe vremea sultanului Suleiman Magnificul, oprindu-se la anul 1561/969. Ultimul eveniment despre care se vorbeşte în cele mai complete manuscrise este omorîrea prinţului Baiazid care s-a întîmplat la 25 septembrie 1561.

Partea cea mai importantă a cronicii lui Nişandji este aceea în care se descriu evenimentele contemporane autorului. În ceea ce priveşte partea anterioară, ea este rezumativă, şi are unele confuzii şi erori cronologice.

Este greu să se aprecieze izvoarele cronicii lui Mehmed-paşa. Se ştie însă că această cronică a fost utilizată de istoriografii otomani de mai târziu, în special de Mustafa Ali (m. 1599) şi Ibrahim Pecevi (m. 1649).

Extrasele alăturate s-au tradus după ediţia lui Ahmed Vefik-paşa, *Tarih-i Nişandji Mehmed-paşa*, Istanbul, (1279/1862), 2 + 348 p., care însă nu se bazează pe cele mai bune manuscrise.

Bibliografie : G. O. R., IX, p. 182; S. O., IV, p. 120; *Der Islam*, XIV, (1925); G. O. W., p. 105—106.

¹ Oraş în Anatolia.

TARİH-I NIŞANDJI MEHMED-PAŞA

(ed. Ahmed Vefik-paşa, Istanbul, 1279 H.)

111 DESPRE EXPEDIȚIILE LUI BIAZID FULGERUL (ILDİRİM-HAN)

...Cucerirea vilaietului Vidin de către Firuz-bei, în anul 792 ¹.

112 ...Cucerirea Țării Românești (*Eflak*) în 793 ².

Hanul Baiazid <a trecut în Rumelia> și, avînd de gînd să facă o expediție sfîntă (*gaza*), s-a apropiat de vilaietul Țării Românești. Atunci Mircea, voievodul Țării Românești, s-a supus și a luat asupra sa plata haraciului; anul 793.

Cucerirea cetății Nicopol, cucerirea cetății Silistra și cucerirea cetății Rusciuk, în anul 794 ³.

114 ...În anul 797⁴, ungurii s-au apropiat de cetatea Nicopol. A sosit știrea că craiul unguresc ⁵, trecînd prin vilaietul Țării Românești, a început să asedieze cetatea Nicopol. Atunci, padișahul venind ca fulgerul, s-a dat o mare luptă. Mulți ghiauri au fost uciși, iar unii au căzut prizonieri. Craiul cel afurisit abia și-a scăpat capul, el și cîțiva oameni.

<Se descriu luptele dintre urmașii lui Baiazid>

120 ...Și ceilalți doi fii ai lui Baiazid erau Musa Celebi și Isa Celebi. După moartea tatălui lor, ei au luptat unul împotriva celuilalt. În cele din urmă, Musa Celebi, omorînd pe fratele său Isa Celebi, a venit la Brusa unde s-a urcat pe tron. Cînd a auzit această știre emirul Suleiman, pornind din Rumelia, a venit în Anatolia. Musa Celebi a fugit la Karamanoglu. Fugind și de acolo, el s-a dus la beiful Isfendiar ⁶ în anul 806⁷. Emirul Suleiman s-a îndreptat spre ținutul Kastamonu pentru a cere pe fratele său, Musa Celebi. Atunci Isfendiarbeioğlu, urcîndu-l pe Musa Celebi într-o corabie, l-a trecut în Rumelia. Musa <Celebi> s-a dus lîngă Mircea ⁸, voievodul Țării Românești (*Eflak*). Emirul Suleiman, aflînd aceasta, a pornit

¹ 20 decembrie 1389 — 8 decembrie 1390.

² 9 decembrie 1390 — 28 noiembrie 1391.

³ 29 noiembrie 1391 — 16 noiembrie 1392.

⁴ 27 octombrie 1394 — 15 octombrie 1395.

⁵ Sigismund de Luxemburg.

⁶ Isfendiar, principe de Kastamonu.

⁷ 21 iulie 1403 — 9 iulie 1404.

⁸ Mircea cel Bătrîn.

din Brusa și a venit la Adrianopol în anul 809⁹. Când Musa Celebi a sosit în Țara Românească, întreaga oaste a Rumeliei s-a adunat și i s-a supus lui Musa Celebi și au venit la Adrianopol. Emirul Suleiman, când a auzit că oastea din Rumelia l-a părăsit și a trecut de partea fratelui său, a fugit și a nimerit într-un sat unde a și murit. Musa Celebi, urcându-se pe tron, a devenit padișah al Rumeliei în anul 813¹⁰.

— <Urmează descrierea luptelor dintre Musa Celebi și Mehmed Celebi. Bătălia de la Samakov
22 (1413). Prinderea și omortrea lui Musa, prinderea și închiderea lui Bedreddin Mahmud în orașul Iznik din Anatolia>.

27

EXPEDIȚIILE SULTANULUI MEHMED-HAN

28

Construirea cetății Giurgiu (*Ierkökü*) de pe Dunăre în anul 816¹¹. Voievodul Țării Românești ¹², auzind despre construirea cetății Giurgiu, a trimis haraciul și a dat ca ostatec (*rehin*) pe fiul său ¹³ în anul 817¹⁴. Cucerirea cetății Samsun s-a făcut în anul 817.

...În anul 819¹⁵ a fost cucerită cetatea Djanik ¹⁶ și a fost reparată cetatea Isaccea (*Isakci*) și a fost cucerită cetatea Severin ; anul 819.

<Urmează descrierea răscoalelor din Anatolia, din anul 822 al Hegirei ¹⁷, sub conducerea lui Börüklüge Mustafa, și surghiunirea lui Bedreddin, fiul cadiului din Sîmavna, care a fugit apoi la Isfendiaroglu, principe de Kastamonu>.

29

De acolo Bedreddin a trecut la Caffa (*Keefe*) și de aici a venit în vilaietul Țării Românești (*Eflak*). Apoi venind la Silistra, în partea aceea el avea mulți discipoli și derviși (*sufi*). Strângînd pe toți aceștia în jurul său, el a început să spună : „Padișahlicul acestui vilaiet mi s-a acordat mie” și a început să facă prorociri. Sultanul Mehmed I a trimis oameni împotriva lui. Fiind prins la Zagora (*Zagra*), el a fost ținut la padișah care se afla la Serres (*Siros*) și a fost spînzurat aici într-o piață, în anul 825¹⁸.

⁹ 18 iunie 1406 — 7 iunie 1407.

¹⁰ 6 mai 1410 — 24 aprilie 1411.

¹¹ 3 aprilie 1413 — 22 martie 1414. De către sultanul Mehmed I Celebi.

¹² Mircea cel Bătrîn.

¹³ Este vorba de Mihail.

¹⁴ 23 martie 1414 — 12 martie 1415.

¹⁵ 1 martie 1416 — 17 februarie 1417.

¹⁶ Localitate în Anatolia.

¹⁷ 28 ianuarie 1419 — 16 ianuarie 1420.

¹⁸ 26 decembrie 1421 — 14 decembrie 1422. De fapt în 1420.

EXPEDIȚIILE SULTANULUI MURAD AL II-lea

- 133 Povestiri despre Dracula¹⁹ voievodul Țării Românești. Anul 826²⁰.
- 134 Pe cînd sultanul Murad-han se afla la Brusa și apoi la Kastamonu, s-a auzit că sus-numitul voievod al Țării Românești, trecînd prin Silistra, a atacat multe locuri și a făcut multe răutăți. Atunci s-a poruncit ca Firuz-bei <oglu Mehmed-bei> să facă o incursiune (*akîn*) în Țara Românească cu vreo 30 000 de oameni. Atunci Dracula voievod, de teamă, venind cu cei doi fii ai săi, a adus haraciul și l-a predat la Înalta Curte. El s-a obligat ca de azi înainte să nu mai facă blestemății și răutăți. Cucerirea cetății Izmir de la Djuneid-bei a avut loc în anul 827²¹. Djuneid-bei a fost ucis în această bătălie. ...

136

ANUL 839²². INCURSIUNE ÎN ȚARA UNGUREASCĂ

- Lui Mihaloglu Ali-bei i s-a poruncit să facă o incursiune în țara ungurească. Acesta, trecînd în vilaietul Timișoarei (*Temeşvar*), a făcut incursiune în vilaietul unguresc timp de o lună. Acîngii s-au întors foarte sătui în anul 839 al Hegirei, tîrînd cu ei mulți prizonieri. Padişahul, la rîndul său, trecînd cu oaste mare din Vidin, a făcut o incursiune în vilaietul unguresc timp de 45 de zile. Aici a pîrjolit și a făcut devastări și nimeni nu i-a ieșit în cale. Trecînd apa <Dunării>, a intrat în vilaietul cetății Belgrad, pe care a atacat-o, și s-a întors cu o bogată pradă și cu nenumărați robi în anul 840²³. Cucerirea cetății *Semendria* a avut loc în 840. ...

INCURSIUNE ÎN TIMP DE IARNĂ ÎN ANUL 845²⁴

Poruncindu-se incursiune în Țara Românească și fiind iarnă, gaziile s-au dus, dar din cauza iernii unora le-au degerat picioarele, iar altora mîinile. ...

¹⁹ Vlad Dracul.

²⁰ 15 decembrie 1422 — 4 decembrie 1423.

²¹ 1423/1424.

²² 27 iulie 1435 — 15 iulie 1436.

²³ 16 iulie 1436 — 4 iulie 1437.

²⁴ 22 mai 1441 — 14 mai 1442.

138

OMORÎREA CRAIULUI UNGURESC NUMIT IANCU ²⁵ LÎNGĂ VARNA ÎN
ANUL 847 ²⁶

Cînd padişahul a dat tronul fiului său Mehmed < al II-lea >, Karamanoglu, trimiţînd soli la craiul unguresc, i-a spus : „Padişahul a îmbătrînit şi a lăsat tronul unui fiu nevîrstnic de-al său. Să înaintăm cu înţelegere între noi şi să facem ca turcul să piară”. Cînd afurisitul crai a venit lîngă dealurile Varnei, sultanul Murad a auzit acest lucru la Manisa. Venind din nou cu oaste ca să se lupte cu ghiaurii, el s-a întîlnit cu oastea ghiaură şi a dat o bătălie în care un gaziu a tăiat capul craiului Iancu ²⁷ şi, înfigîndu-l într-o sulită, l-a adus padişahului. Cea mai mare parte a oştii ghiaure a fost nimicită. Pe cînd sultanul Mehmed stătea pe tron, ienicerii, răsculîndu-se, au atacat locuinţele paşalelor la Küciük-Tepe <de lîngă Adrianopol>.

139

...Lupta cu craiul unguresc la Kosovo a avut loc în anul 853 ²⁸. Iancu, care a devenit mai tîrziu crai în vilaietul unguresc, strîngînd mult popor şi trecînd prin Belgrad cu mulţi bei ghiauri, a atacat şi a pîrjolit vilaietul islamic. Cînd au ajuns la Kosovo, venind şi sultanul Murad, împreună cu fiul său Mehmed şi cu oştile sale, s-a dat o luptă atît de mare, încît nu se poate descrie. Banul leşesc, banul german (*Aleman*) şi banul cehilor fiind prinşi, au fost ucişi. Au nimicit atîţia principi (*bani*) ghiauri, încît nici nu pot fi număraţi. Din această cauză acestei expediţii i s-a spus „marele război sfînt” (*gaza-i ekber*).

APARIȚIA CRAIULUI UNGURESC IANCU LA KOSOVO ÎN ANUL 853

146

Afurisitul de Iancu, craiul unguresc, răsculîndu-se pentru a treia oară, şi de asemenea şi voievodul Țării Româneşti ²⁹ supunîndu-se acestuia, au trecut prin Nicopol. Cînd au ajuns în acele părţi, gaziii s-au dus în mare grabă şi, atacîndu-i, au ucis mulţi ghiauri. În cele din urmă, ghiaurii împrăştiindu-se, fiecare a plecat la locul său. Atunci craiul Iancu a scăpat prin fugă.

²⁵ Ioan de Hunedoara. În realitate a fost ucis Vladislav I, regele Ungariei.

²⁶ 1 mai 1443 — 19 aprilie 1444.

²⁷ Vezi mai sus nota 25.

²⁸ 24 februarie 1449 — 13 februarie 1450. De fapt 1448/852.

²⁹ Vlad Dracul.

DESCRIEREA EXPEDIȚIILOR CUCERITORULUI MEHMED <AL II-lea>.
EXPEDIȚIA ÎMPOTRIVA ȚĂRII ROMÂNEȘTI ÎN ANUL 866³⁰

Voievodul Țepeș (*Kazıklı*), voievodul Țării Românești, a fost chemat să vină la Înalta Poartă, dar el n-a venit. Din această pricină vilaietul său a fost devastat. Voievodatul a fost acordat fratelui mai mic³¹ al sus-amintitului Țepeș, în anul 866. Cucerirea Caffei și a Mangupului s-a făcut în anul 880³².

CUCERIREA VILAIETULUI MOLDOVEI (*KARA-BOGDAN*) ÎN ANUL 880

Voievodul Ștefan (*Istefan*)³³, voievodul Moldovei, fiind învins, a fugit.

164 ...Au venit deodată la Poarta padișahului șase soli mari. Unul era din partea padișahului Indiei, altul de la sultanul Egiptului, unul din partea Veneției (*Firenk*), iar altul din partea craiului unguresc. De asemenea, unul era din partea craiului leșesc, iar altul era din partea voievodului Țării Românești.

167 EXPEDIȚIILE SULTANULUI BIAZID-HAN <AL II-lea>¹

...În anul 889³⁴ au fost cucerite cetățile Chilia (*Kili*) ... și cetatea Akkerman. În anul 890³⁵, s-a făcut o incursiune în vilaietul Moldovei (*Kara-Bogdan*).

...A doua decadă a lunii zil-kade, anul 935³⁶. Craiul Ianoș³⁷, ban de Transilvania, s-a înfățișat pe cîmpia Mohaci la Curtea împărătească ocrotitoare a lumii. I s-a făcut cinstea de a săruta mîna padișahului și pentru ca în acele ținuturi să nu lipsească legăturile de prietenie ale musulmanilor cu necredincioșii cei avari care se găsesc acolo, regatul unguresc a fost acordat celui mai sus-arătat (Ianoș), pe la mijlocul lunii zil-hidje 935³⁸, cu condiția de a trimite haraci.

<Urmează descrierea cuceririi Budei>.

³⁰ 6 octombrie 1461 — 25 septembrie 1462.

³¹ Radu cel Frumos (1462—1475).

³² 7 mai 1475 — 25 aprilie 1476.

³³ Ștefan cel Mare.

³⁴ 30. ianuarie 1484 — 17 ianuarie 1485.

³⁵ 18 ianuarie 1485 — 16 ianuarie 1486.

³⁶ 19—30 iulie 1529.

³⁷ Ioan Zápolya.

³⁸ 6 august — 4 septembrie 1529.

235

A OPTA EXPEDIȚIE VICTORIOASĂ ÎN MOLDOVA

Afurisitul de moldovean ³⁹, cel cu apucături rele, de când era tributar al Porții, a făcut înțelegere și s-a unit cu craii frinci și germani ⁴⁰, hotărînd între ei să pricinuiască pagube ținuturilor islamice. Aceasta ieșind la iveală, s-a pornit o expediție împăratească pentru pedepsirea lui la 12 rebi-ul-ahîr, anul 945 ⁴¹. Cucerirea cetății Suceava (*Sudjav*), capitala Moldovei, a avut loc în 945. Ostașii ghiauri, afurișii, neputînd să se opună puternicei oști otomane, ajutate de îngeri, beiful lor a fugit și i s-a pierdut urma. Beizadelele și boierii (*boiarlarî*) vilaietului Moldova, umilindu-se în tot felul și făcînd plecăciuni, s-au rugat să fie numit un nou domn (*hakim*) peste dînșii. Atunci, la 21 rebi-ul-ahîr, anul 945 ⁴², fiind numit unul dintre beizadelele de vița lor, ei s-au obligat să trimită în fiecare an haraciul lor. Măria sa padișahul, ocrotitorul lumii, întorcîndu-se din expediție, a venit la Istanbul în anul 945. ...

236

A NOUA EXPEDIȚIE VICTORIOASĂ

Mai înainte, cînd fusese cucerită Ungaria, domnia fusese dată craiului Ianoș ⁴³, ban de Transilvania. Apoi, la moartea lui Ianoș, domnia fusese dată voievodului Ștefan (*Istefan*), fiul său ⁴⁴. Împăratul de acum al Austriei, Ferdinand (*Ferandus*) cel fără de minte, a trimis iarăși o oaste mare cu gîndul de a lua cetatea Buda (*Budun*). Tunurile fiind așezate, el a început să bată cetatea. Cînd s-a aflat despre aceasta, s-a pornit din nou expediție împăratească în Ungaria, în anul 948 ⁴⁵. ...

244

CUÇERIREA CETĂȚILOR TIMIȘOARA ȘI PARKAN DE CĂTRE AHMED-PAȘA ⁴⁶

Anul 956 ⁴⁷. În vecinătatea ținuturilor împărăției islamice și a țărilor ocrotite de osmanlii se afla o cetate cu numele de Timișoara care era totdeauna în pace, liniște și apărată de atacurile altora, datorită turnurilor

³⁹ Este vorba de Petru Rareș, domnul Moldovei.

⁴⁰ Cronicarul se referă la alianța lui Petru Rareș cu Ferdinand de Austria, semnată la 4 aprilie 1535.

⁴¹ 7 septembrie 1538.

⁴² 16 septembrie 1538.

⁴³ Ioan Zápolya.

⁴⁴ Ioan Sigismund, numit de conicarli turci Istefan (Ștefan).

⁴⁵ 27 aprilie 1541 — 16 aprilie 1542.

⁴⁶ Ahmed-pașa, pe atunci beilerbei de Rumelia.

⁴⁷ 30 ianuarie 1549 — 19 ianuarie 1550.

sale înalte şi zidurilor sale puternice. Unul dintre ghiaurii ambiţioşi şi uneltitori, cu numele de Loşandja ⁴⁸, afurisitul, a întărit cetatea Timişoarei. Pentru cucerirea acelei cetăţi şi a localităţilor care depindeau de ea a fost trimis vizirul Ahmed-paşa, dându-i-se multe mii de ostaşi viteji din oastea de Poartă ⁴⁹ şi beii din Rumelia, precum şi spahii viteji. Deci, s-a dat poruncă împărătească pentru cucerirea grabnică a acelor ţinuturi. Mai sus-numitul paşă, grăbindu-şi pasul, a ajuns în localitatea aceea. Împresurînd cetatea şi aşezînd tunuri, s-au luptat ca valurile înfuriate ale mării, strigătele ajungînd pînă la urechile îngerilor. S-au luptat atît de tare, încît săgeţile se revărsau asemenea potopului asupra capetelor ghiaurilor. Din grija prea înaltului Allah şi cu sprijinul profeţilor şi sfinţilor, a fost cucerită cetatea mai sus-pomenită (Timişoara), precum şi cetatea puternică numită Parkan. De asemenea, au mai fost cucerite încă un număr de nouă cetăţi, împreună cu împrejurimile şi satele lor. După ce au pus în cetatea <Timişoara> un beilerbei şi un sangeacbei şi cadii şi capudan şi muhafiz de cetate, acele părţi au fost ocupate şi alipite ţărilor islamice.

⁴⁸ Loşandja (vezi p. 283, nota 81). După cucerirea Timişoarei a fost decapitat din ordinul vizirului Ahmed-paşa.

⁴⁹ *Kapu-halkı*, este vorba de oastea permanentă otomană, ienicerii.

SA'ADEDDIN MEHMED HODJA EFENDI

Sa'adeddin Mehmed efendi, fiul lui Hasan Djan, s-a născut la Constantinopol în anul 1536 (943), familia sa fiind originară din Persia. După lupta de la Cealdiran (1514/920), bunicul său, Hafiz Mehmed, s-a refugiat împreună cu fiul său, Hasan Djan, la Constantinopol. Acesta din urmă, devenind omul de încredere al lui Selim I, a făcut parte timp de mai mulți ani din suita sultanului. Sa'adeddin și-a însușit primele învățături sub supravegherea tatălui său, care era un om cult, iar apoi și-a completat studiile la cunoscuții învățați Karamani Mehmed efendi și Ebu-Su'ud efendi, *șeih-ul-islam* și mare jurist. În 1555 (963) intră în suita sultanului. El a slujit ca dascăl la diferite școli, iar în 1574 (981) devine dascălul (*lala*) prințului moștenitor Murad la Manisa. Ulterior, la urcarea pe tron a acestuia, a fost numit sfetnic (*hodja*) al sultanului. Luând parte la expediția întreprinsă în Ungaria, în 1596, numele său a rămas legat de cucerirea cetăților Agria și Kerestesz, când se menționează că osmanliii au cucerit aceste cetăți datorită măsurilor indicate de Sa'adeddin. În anul 1598 (1006) ajunge *șeih-ul-islam*, adică mare muftiu, devenind prin această demnitate sfetnic apropiat al sultanului. Sa'adeddin moare la Constantinopol în 1599 (1008).

Hodja Sa'adeddin ocupă un loc de seamă printre istoriografii otomani, datorită unei lucrări istorice considerate drept cea mai amănunțită relatare a istoriei osmane de la început (sec. XIII) până la sfârșitul domniei lui Selim I (1520/926). Lucrarea aceasta a fost terminată în 1584 (992), fiind prezentată de către autor lui Murad III, așa cum se arată în partea introductivă a acestei opere, intitulată *Tadj-üt-Tevarih* (*Coroana istoriilor*). Primul volum tipărit al acestei cronici a apărut la Istanbul în 1862 (1279), iar după un an a apărut și volumul al doilea.

În primul volum (582 p.) sînt cuprinse evenimentele petrecute sub primii bei și sultani osmanlii, pînă la sfîrșitul domniei lui Mehmed al II-lea (1481), iar volumul al II-lea (619 p.) conține domniile lui Baiazid al II-lea și Selim I. Din relatarea autorului rezultă că a folosit ca izvor și opera lui Musliheddin, care i-a sugerat ideea alcătuirii unei istorii mai complete a Imperiului otoman. Un alt izvor al lui Sa'adeddin este cronica rimată a lui Hadidi. De asemenea, el citează în repetate rînduri pe Neşri, Aşîkpaşa-zade și Idris Bitlisi, menționînd și alte cronici turco-orientale.

Cronica lui Sa'adeddin este scrisă într-o turcească persanizată, cu stil retoric.

Încă în secolul al XVII-lea (1649—1652) opera lui Sa'adeddin a fost tradusă în limba italiană de V. Brattuti¹, iar în 1710 A. Galland a tradus-o în limba franceză². Această traducere se află la Biblioteca Națională din Paris, secția de manuscrise vechi, fond fr. 6074.

Luînd ca bază traducerea lui Brattuti, fragmente din cronica lui Sa'adeddin au fost utilizate încă de B. P. Haşdeu în articolul *Relația turcă despre bătălia de la Valea Albă între sultanul Mahomet și Ștefan cel Mare între 1474—1476*, apărut în „Arhiva istorică a României”, I, 2, Buc., 1865, p. 31—35.

Sa'adeddin a mai scris o lucrare intitulată *Selimname*, în care redă unele discuții purtate de Selim I și transmise autorului de către părintele său, după cum spune el însuși. Această lucrare, cuprinzînd numai 15 pagini, se află tipărită la sfîrșitul volumului al II-lea al cronicii, în ediția de la Istanbul. Extrasele alăturate au fost traduse după ediția turcă.

Bibliografie: E. I., II, p. 1018—1019 (art. Hodja Efendi); O. M., III, p. 66—67; Ahmed Refik, *Alimler ve San'atkarlar*, II, p. 62; G. O. W., p. 123—126.

¹ *Chronica dell'origine e progressione della Casa Ottomana composta da Saidino Turco*, I, Viena, 1649; II, Madrid, 1652.

² *Suite de l'Histoire Ottoman écrite par Saoud-din Mehemed Hassan...*

Volumul I

58 PLECAREA (MOARTEA) FIULUI DE ŞAH¹ DIN ACEASTĂ LUME TRECĂTOARE

Renumitul fiu de şah, arătînd vitejii minunate în ținuturile necredincioșilor, și-a cîștigat un renume atît de mare, încît regii și căpeteniile din Europa (*Efrendj*), din Rusia, din Țara Românească (*Eflak*), cele ale bulgarilor, ungurilor și sîrbilor (*Laz*) precum și alți stăpînitori, aflînd de apariția acestei căpetenii de oaste, au început, de teamă, să adune oști fără număr și au trimis împăratului din Istanbul², care era cel mai mare printre regii necredincioșilor, o scrisoare (*peigam*) cu următoarea știre : „Pînă acum vilaietul Rum³ era ferit de atacurile dușmanilor ; oștile musulmane, terminînd cuceririle, vor să ne smulgă cetățile și fortărețele. Stăruințele lor sînt din zi în zi mai mari, pricinuind îngrijorare. Dacă împotrivirea va fi slabă, atunci fără îndoială că vom fi nimiciți cu toții, iar ei își vor mări biruințele. Înainte ca ei să se stabilească pentru totdeauna în aceste ținuturi și înainte ca săbiile lor să ne smulgă steagul moștenit, pentru a nu-i lăsa să ne calce ținuturile, trebuie să-i alungăm cu forța”.

Renumitul fiu de şah a fost înștiințat că nefericitul împărat a adunat arme pentru a ataca oastea islamică și că, în acest scop, s-a aliat cu acei
59 afurisiți și că, fără a avea motive, își pregătește cu mult zel oastea. (1363/764).

77 ATACUL GHIAURULUI SÎRB ȘI VICTORIA STEAGULUI ISLAMIC

Principele din Filipopol⁴, cunoscut sub numele de Filisboli⁵,... plecînd din țara sa de baștină și ducîndu-se pe lîngă despotul care era stăpînul Serbiei, s-a plîns împotriva lui Lala-Şahin⁶. Povestindu-i nenorocirea sa, a cerut ajutor ca să se răzbune pe musulmani.

¹ Suleiman-paşa (1316—1359), fiul mai mare al sultanului Orhan.

² Ioannes V (1341—1376).

³ Rum, denumirea turco-persană a Imperiului bizantin. Se folosește și pentru desemnarea Anatoliei (Asia Mică).

⁴ Orașul se afla sub un guvernator bizantin. În text : *Fillbe*.

⁵ *Filisboli* : Filipopol.

⁶ Comandant otoman care a participat la primele cuceriri în Rumelia.

... Nenorocitul despot, grăbindu-se să-l ajute pe umilul ghiaur și punând în mișcare zelul neștiinței sale, a făcut înțelegere cu craii din Bosnia, Ungaria și Țara Românească (*Eflak*)⁷ spre a-i îndepărta pe musulmani din ținuturile Rumeliei. Astfel, în scurt timp, adunând o oaste mare, au pornit în anul 766⁸ cu oaste nenumărată spre Adrianopol. Lala-Şahin, fiind înștiințat de atacul ghiaurilor, a trimis în grabă oameni la şahul cuceritor de țări⁹ și, făcându-i cunoscut acest fapt, l-a anunțat că, numărul ghiaurilor fiind nesfârșit de mare, oastea rumeliotă nu i se va putea împotrivi. Sultanul gaziu, punându-și în gând să facă o expediție, se pregătea să treacă spre părțile Galipolei și ajungând la fortăreața
 78 Biga¹⁰, ... în timpul acela oștile sirbești și-au folosit toate forțele lor împotriva țării islamice, atacul lor nenorocit revărsându-se peste tot ca furia unei mări adânci. Vestea descinderii lor pe malul râului Marița, cale de două zile de Adrianopol, precum și vestea despre gândurile lor nescotite îndreptate împotriva musulmanilor au ajuns la Lala-Şahin, care a fost astfel înștiințat în amănunt despre mișcările lor.

«Urmează descrierea luptei de pe malul râului Marița, fără a se pomeni de participarea românilor».

EXPEDIȚIA SULTANULUI¹¹ PENTRU CUCERIREA ȚĂRII LUI ŞIŞMAN¹² (SUSMANUS)

Dintre stăpînitorii ghiauri, cel care a cîştigat renume prin puterea sa mare a fost Şişman. El era guvernatorul (*vali*) Silistrei și Nicopolei.

În anul 778¹³, şahul < Murad >, ocrotitorul lumii, a trecut de la Brusa la Galipoli pentru a cuceri țara acestuia. Şişman, aflînd despre aceasta și neavînd putere să se împotrivească, a pornit la drum spre Curtea sultanului ca să înlătore orice bănuială. El a pregătit darurile convenite pentru urări și, vrînd mai bine să fie tributari, s-a grăbit să iasă în întîmpinarea şahului cel norocos.

111 ...Şişman, văzînd atacul și pregătirile oștii islamice, s-a întărit într-una din cetățile sale puternice, Nicopol, de pe malul Dunării. Ali-paşa¹⁴, ocupînd la rîndul său multe locuri ale aceluia vilaiet, a asediat cetatea Nicopol.

⁷ Unii istorici cred că este vorba de vlahii din sudul Dunării.

⁸ 28 septembrie 1364 — 17 septembrie 1365.

⁹ Murad I (1359—1389).

¹⁰ Localitate în Anatolia.

¹¹ Murad I (1359—1389).

¹² Şişman, țar bulgar (1371—1393) cu reședința la Tîrnovo.

¹³ 21 mai 1376 — 9 mai 1377.

¹⁴ Ali-paşa, fiul lui Haireddin Djandarlı, al doilea vizir din acea vreme.

<Descrierea expediției sultanului Murad I împotriva lui Şişman și predarea acestuia fără lupte>.

- 112 După primirea haraciului pentru mai mulți ani și după primirea darurilor cuvenite și a urărilor, <Şişman>, fiind trecut în cartea iertării și a binefacerii, a fost onorat cu ceremonialul împărătesc și, după obicei, i s-a dat restul țării sale, dar i s-a cerut să predea de bună voie cetatea Silistra. Şişman a primit aceasta și a făgăduit că o va predea, dar, ajungând, cu voia sultanului, în țara sa, a avut grijă să întărească cetatea Silistra. Deși Ali-paşa a trimis oameni pentru a cere cetatea, acel ghiaur perfid, nerespectându-și promisiunea, a refuzat în mod fățiș să o predea.

<Expediția lui Ali-paşa împotriva lui Şişman>.

- 113 Ali-paşa, cucerind cetatea Nicopol, precum și celelalte cetăți, l-a prins pe Şişman și l-a trimis cu familia sa la sultanul cuceritor.

MARELE RĂZBOI SFÎNT AL SULTANULUI GAZI MURAD-HAN

- 114 ... În anul 791 ¹⁵, ... <Lazăr> a trimis soli conducătorilor țărilor din împrejurimi, dându-le de știre că sultanul gaziu are de gând să facă un război sfânt și, sosind în acele ținuturi pline de rele, să-i pedepsească. El a răspândit de asemenea și următoarea știre: „Dacă îmi vor nimici țara și puterea, precum și oastea și călăreții mei, este limpede că ei vor distruge de asemenea și țările voastre; și dacă pierdeți acest prilej de luptă, nu veți mai avea puterea să vă opuneți și să vă apărați. Însă acum, făcând înțelegere, dacă veți pregăti armele de ajutorare, va fi mai ușor să scăpăm de primejdie”. În acest chip a trimis soli cu știri în toate părțile și s-a străduit să ceară ajutor. Acei umili, supunându-se cererii sale, au făcut alianță și înțelegere pentru a se ridica la luptă împotriva oștii islamice. Și toți domnitorii și stăpînitorii din Bosnia, din Veneția (*Firenk*), din Ungaria, din Țara Românească, din Albania, din Moldova și de la popoarele slave, care sînt cunoscute și sub numele de leși și cehi, au făcut înțelegere cu Laz<ăr>, hotărînd să se adune în acea primăvară și astfel au strîns 200 000 de ghiauri. De asemenea și Laz<ăr>, după ce și-a strîns toate uneltele necesare pentru bătălie, a trimis fără teamă soli la Curtea ocrotitorului lumii de la Filipopol.

<Sultanul răspunde solilor că va porni la primăvară împotriva străbilor>.

¹⁵ 1389.

120 ... Oastea musulmană și ghiaurii s-au așezat față în față. Comandanții ghiaurilor se gîndeau să atace oastea islamică în timpul nopții, dar beiul ghiaurilor numit Iorghi ¹⁶, ieșind în față cu trufie foarte mare, a spus : „Dacă vom ataca peste noapte oastea musulmană, neavînd altceva de făcut, ea va fugi din fața atacului nostru și cine-i va mai căuta în timpul nopții pe acei fugari ? La ce bun să ne scape prada din mînă ?” Spunînd că oastea lor puțin numeroasă va fi înghițită de acea mare de crocodili (oastea turcească), au amînat <atacul> pentru ziua următoare. Și cei șapte bei afuriși de ghiauri s-au așezat, fiecare, în cîte un loc anume destinat. Dintre toți, în centrul oștii s-au așezat unul numit Argun ¹⁷ și neastîmpăratul Laz<ăr>, iar Vîlk-oglu ¹⁸, fiul surorii lui Laz-oglu, a stat pe aripa dreaptă și craiul de Bosnia ¹⁹ și Levend-oglu ²⁰ s-au așezat pe aripa stîngă, iar oastea ungurească și cea din Țara Românească și cea bulgărească și arnăută și cehă și leșească au stat pe cele două aripi.

121 <Ordinea de bătaie a oștii turcești și desfășurarea luptei de la Kosovo>.

Sultanul Ildîrîm Baiazid, fiul șahului puternic, văzînd că partea stîngă a oștii este înfrîntă și că steagul cuceririi lor s-a întors și văzînd că oastea dușmană nimicește rîndurile și că și-a făcut drum prin oastea islamică, s-a aruncat cu puternice lovituri de fulger asupra cetii nenorocite și cu lovituri grele de fier le-a distrus coifurile și platoșele lor.

... Ceilalți emiri ai împărăției, văzînd curajul de care dă dovadă fiul șahului, au trecut la lupta corp la corp pe caii lor neîmblînziți, ajutîndu-l pe fiul șahului, care era un călăreț dibaci și curajos. Și Lala-Şahin și Evrenos-bei și Iahşi-bei și Isa-bei și Sarudja-bei și Ine-bei subașii și Kara-Makbel și Balaban-bei și Şir-Merd-bei, și Mustedjeb subașii și ceilalți comandanți de oști i-au atacat din toate părțile pe ghiauri. Atacînd ca niște lei, ca și prin puternice lovituri pline de vitejie, au distrus steagul ghiaurilor purtători de nenorociri și i-au doborît ca pe niște copaci aflați în vîltoarea apei.

122 Și pe cînd, cu oastea rămasă în urmă, sultanul aștepta pe cîmpul de luptă și era foarte atent la sforțările vitejilor săi, într-una din grămezile de cadavre, unul dintre acei fioroși, deși rănit, era încă viu. Cu sufletul înfricoșat, el se ascunsese printre morți. Cînd șahul cel puternic a trecut prin acel loc cu un număr mic de ostași, acel ghiaur setos de sînge, cunoscut

¹⁶ Gheorghe Castriota, tatăl lui Iskenderbeg (Scanderbeg), principele Albaniei.

¹⁷ Argun : Arhon (?)

¹⁸ Vuk Branković — Vuković.

¹⁹ Tvartko, despotul Bosniei.

²⁰ Vlatko Vuković (?)

sub numele de Miloş Nikola ²¹, care se ascunsese, punîndu-şi viaţa în joc, pentru a cîştiga un renume şi cinste, şi-a pus în gînd să-l omoare pe sultanul musulman... purtînd în mîncă un hanger veninos. Cu gîndul să-l omoare pe şahul credinţei, el a repezit acel hanger ascuţit la vîrf asupra şahului cel bun şi plin de virtuţi.

123 ...După pierderea şahului cel mărinimos, pentru conducerea treburilor şi pentru întărirea credinţei musulmane, au cerut după vechiul obicei să fie urmaş sultanul İldırım Baiazid-han, fiul şahului, şi l-au chemat ca să-l aşeze, acordîndu-i glorie şi demnitate.

126 ... În 792²², lui Firuz-bei, de asemenea, i-au încredinţat vilaietul Vidin de la hotarul unguresc şi l-au îndemnat să devasteze şi să pustiască acele părţi.

127 ... Firuz-bei, la rîndul său, plecînd din vilaietul Vidin şi trecînd peste apa Dunării, a făcut o incursiune în ţinuturile Țării Româneşti care se aflau în faţă şi s-a închinat apoi la înalta Curte a sultanului cu tot felul de prăzi. Aceste prăzi şi bogăţii nenumărate au fost folosite pentru aşezăminte de binefacere...

130 EXPEDIȚIA SULTANULUI BIAZID ÎN ȚARA ROMÂNEASCĂ

Fiii principilor din Menteşe, Aidîn şi Saruhan, refugiîndu-se la Kötürüm Baiazid, tatăl lui Isfendiar, şi rugîndu-l pe acesta să-i ajute şi să-i sprijine pentru a pune din nou mîna pe ţările moştenite de ei, l-au înduplecat şi l-au aţîţat pe schiopul (*kötürüm*) acela. De asemenea, acel bătrîn infirm cu gînduri nechibzuite l-a aţîţat pe ghiaurul Țării Româneşti ²³, şi l-a îndemnat să devasteze şi să prade ţinuturile islamice. El însuşi şi-a pus în gînd să prigonească unele ţinuturi osmane. În anul 793 ²⁴, ghiaurul din Țara Românească, făcînd înţelegere cu acel aţîţător la dezbinări, a pornit cu călăreţii săi pentru a face răutăţi în ţinuturile musulmane. Toate acestea ajungînd la urechea şahului cel demn de laudă, el a pornit spre Adrianopol. Ostaşii Rumeliei şi Anatoliei, adunîndu-se pe cîmpia celui oraş bine păzit, au pornit cu steagurile împodobite cu semiluna şi, strălucind de semnele victoriei împărăteşti, au ajuns la Dunăre. Trecînd în Țara Românească, steagurile strălucitoare ale sultanului sultanilor au filîit la orizontul Țării Româneşti şi, nimicînd şi supunînd pe aţîţătorii la dezbinare, oastea islamică s-a bucurat de prăzi bogate.

²¹ Miloş Kobilici (ban).

²² 1390.

²³ Mircea cel Bătrîn.

²⁴ 1391.

- 131 Domnul (*hakim*) Țării Românești, văzînd acestea și neputînd face altfel, s-a așezat în calea oștii <islamice> și, avînd în spate un munte, a pregătit cele trebuincioase pentru luptă.

De asemenea și sultanul İldırım-han, asemenea unui fulger strălucitor și unui vînt puternic, ajungînd cu trupe nenumărate în acel loc, a zdrobit într-o clipă și dintr-un singur atac pe cei din ceata aceia de răufăcători. Cei mai mulți dintre ei căzînd prizonieri, căpetenia lor a fugit și s-a rugat de puternicul sultan să-i ierte răzvrătirile și vinovățiile sale și, obligîndu-se să dea înapoi pe prinșii musulmani luați din ținuturile islamice, precum și avuțiile multe sau puține luate de la musulmani, a făcut cunoscut că va mări și tributul (*gizie*) pe care îl plătea pînă atunci și a mai făcut cunoscut că va sluji pe lîngă alți slujbași în timpul tuturor serviciilor și a înfățișat scuze, arătînd că starea rușinoasă în care se află își are izvorul la Kötürüm Baiazid care l-a adus la această rătăcire. Recunoscîndu-și vina și umilindu-se, el a obținut iertarea împărătească prin mijlocirea marilor demnitari ai sultanului și astfel au fost iertate păcatele sale.

<Urmează relatarea întoarcerii sultanului, încărcat cu prăzi bogate, împotriva lui Karamonaglu care se răsculase>.

132

DESCRIEREA CUCERIRII ȚINUTULUI KARAMAN

Pe cînd șahul cel demn de laudă (Baiazid) era plecat în expediția din Țara Românească, Karamanoglu, ațîțătorul la dezbinare, călcîndu-și obligațiile și jurămintele sale și dînd pe față răzvrătirea și gîlceava lui, a atacat pe neașteptate pe Timurtaş-pașa care era însărcinat cu paza Ankarei. El a ucis pe toți care se aflau în jurul acestuia, iar pe pașa, făcîndu-l prizonier, l-a pus în lanțuri . . . 794 ²⁵. . . .

135

PLECAREA SULTANULUI PENTRU NIMICIREA LUI KÖTÜRÜM BAIAZID ²⁶

Mai înainte, Kötürüm Baiazid, făcînd înțelegerea cu fiii celor din Mentеше și Aidin pentru a începe din nou vechile uneltiri, îl ațîțase și pe ghiaurul Țării Românești, înmulțind faptele sale de gîlceavă.

<Urmează descrierea expediției din 797—798 ²⁷.

- 147— <Relatarea luptei de la Nicopol și a asediului Constantinopolului, precum și a luptei de
182 la Ankara cu Timur-Lenk>.

²⁵ 29 noiembrie 1392 — 16 noiembrie 1393.

²⁶ De fapt a lui İsfendiar-bei (1392—1440), deoarece Kötürüm Baiazid murise încă în 1385.

²⁷ 1394—1396.

CERTURILE DINTRE FIII SULTANULUI

Emirul Suleiman, cînd a auzit despre adăpostirea lui Musa Celebi la Isfendiar, pornind în grabă de la Brusa, a sosit în localitatea Göinük (din Anatolia).

În sfîrșit, trimițînd sol la Isfendiar, el a cerut de la acesta să pună pe Musa Celebi în închisoare. Emirul Suleiman, venind de la Iznik, s-a apucat iarăși de petreceri. Emirii de Anatolia (*Rum*), văzînd că emirul Suleiman este lipsit de dreptate, au făcut înțelegere pe ascuns și, trimițînd știre lui Isfendiar, au cerut trimiterea lui Musa Celebi în Rumelia. Unii au scris că la această înțelegere ar fi luat parte și Ali-pașa.

Isfendiar, îmbarcîndu-l la Sinop pe Musa Celebi într-o navă, l-a trimis pe Marea Neagră în Țara Românească. Cu ajutorul vîntului, el a ajuns în scurt timp în Țara Românească. Domnul Țării Românești, care se numea Mircea ghiaurul, întîmpinîndu-l pe Musa, și-a atins scopul făcîndu-i înalte ceremonii de primire. Fiînd neputincios din pricina tiraniei emirului Suleiman, el l-a trimis <pe Musa> după dorința emirilor islamici din Rumelia, în acele părți, dîndu-i în ajutor oști multe. Emirii, la rîndul lor, ieșind în întîmpinarea fiului de șah (Musa), au venit la Silistra și de acolo au pornit spre Adrianopol.

<La Adrianopol Suleiman se ținea într-una de bețil. Musa năvălește asupra lui și Suleiman e ucis în satul Dăgûngi>.

Musa Celebi s-a urcat pe tronul de la Adrianopol în anul 813 ²⁸.

PLECAREA FIULUI DE ȘAH, MUSA CELEBI, LA CUCERIREA RUMELIEI ²⁹

247 ... De asemenea și Karamanoglu, respectînd alianța și legămîntul
făcut cu Înalta Poartă împărătească împotriva emirului Suleiman, n-a
renunțat nici o clipă la cîntea și respectul pe care le avea pentru Musa
248 Celebi și l-a slujit pe acesta cu vrednicie. Făcînd pregătiri la marginea
unor ținuturi aflate în apropiere de malul mării, pentru a ajunge la Marea
Neagră el a început să cadă la înțelegere cu cei din acele părți spre a-l
trimite în părțile Rumeliei. Pe cînd făcea aceste pregătiri, domnul Țării
Românești, auzind de trecerea lui Musa Celebi în acea parte, a trimis
sol la Isfendiar, cerînd ca Musa Celebi să fie trimis în țara sa ³⁰ și a trimis
de asemenea și lui Musa Celebi o scrisoare de chemare. El i-a făgăduit că,
în cazul venirii sale <la el>, dîndu-i în stăpînire țara sa, îi va da și pe fiica
sa de soție și, după legea și obiceiul lor, a întărit cu jurămint făgăduielile

²⁸ 6 mai 1410 — 24 aprilie 1411.

²⁹ Acest text este o revenire asupra evenimentelor descrise mai înainte.

³⁰ În Țara Românească.

sale, arătînd supunere temeinică. De asemenea, plîngîndu-se de prigoana dregătorilor (*vekil*) emirului Suleiman, a făcut cunoscut că sosirea în grabă < a lui Musa > este trebuincioasă pentru îndeplinirea dorinței sale. Isfendiar, fiind înștiințat de cuprinsul acestei scrisori și rușinîndu-se de nepăsarea sa de mai înainte, pentru a-și acoperi greșeala a trimis acele scrisori, cu soli, la Musa Celebi din Karaman, poftindu-l totodată cu o scrisoare de iertăciune. Făcînd și cîteva făgăduieli, el s-a gîndit să-și acopere unele greșeli mai vechi. Musa Celebi, luînd cunoștință de cuprinsul scrisorii, a trecut cu sprijinul lui Karamanoglu în ținutul lui Isfendiar. Karamanoglu, pregătind cele necesare pentru ajutor, a pornit înaintea sa pe drumul arătat de fiul șahului, fiind urmat pe drum < de Musa >. Însoțindu-l în călătorie și luîndu-și rămas bun, l-a urmărit cu privirea pînă ce < Musa > a intrat în hotarul ținutului lui Isfendiar. Luînd cunoștință de sosirea fericită a fiului de șah, Isfendiar s-a grăbit să îndeplinească ceremonia de întîmpinare. Cu felurite onoruri, l-a trimis apoi în părțile Țării Românești cu corăbiile pregătite de el în portul Sinop. Musa Celebi, urcînd pe corabie, a pornit cu ajutorul vîntului și al pînzelor. În scurt timp, el a ajuns pe țărmul Țării Românești. Domnul Țării Românești, pornind cu mult zel la îndeplinirea ceremoniei de primire și fiind credincios făgăduințelor sale, s-a bucurat și, pregătindu-se pentru slujba onorată față de șehzadea, l-a călăuzit pînă la hotarele țărilor otomane. Beii din Rumelia, luînd cunoștință de sosirea lui Musa Celebi, s-au grăbit să intre în slujba lui, trecînd de partea fiului de șah din toată inima. Cei mai mulți dintre emirii renumiți și comandanții viteji trecînd de partea șehzadei cel fericit, s-au grăbit să se supună și i-au împodobit calul preamărîndu-l.

276

. . . Emirul Suleiman avea un fiu ³¹, pe care, încă din timpul vieții sale, îl trimisese la împăratul din Constantinopol ³². Acesta, în scopul întăririi obligațiilor, îl reținuse lîngă el. După altă povestire, la sfîrșitul zilelor tulburi de petreceri ale tatălui său, care l-au dus la moarte sigură, acest fiu, fugind < de lîngă el > a ajuns lîngă împărat. În timpul cînd ilustrul sultan < Mehmed Celebi > ³³ pornise pentru înlăturarea lui Musa Celebi, împăratul < bizantin >, avînd înțelegere cu sultanul și pentru a da dovadă de respectarea angajamentului și pentru îndeplinirea obligațiilor luate față de șah, s-a gîndit să-l îndepărteze de lîngă el pe sus-numitul șehzade. Acesta, la rîndul său, cu slujitorii săi proprii care îi erau credincioși încă din timpul legăturilor Bizanțului cu tatăl său, ieșind din Istanbul și considerînd un bun prilej pregătirile sultanului împotriva lui Musa Celebi,

³¹ După alte izvoare, pe nume Orhan.

³² Manoil al II-lea Paleologul.

³³ Mehmed I (1413—1421).

a ajuns la Karîn-ovasi pentru ca, de acolo, să treacă în Țara Românească. Acîngiii din Karîn-ovasi, mergînd lîngă acel fiu de șah, l-au oprit din drumul lui spre Țara Românească și, făgăduindu-i ajutor pentru salvarea tronului ce i se cuvenea prin moștenire, s-au îndreptat spre părțile localității Ianbolu. Această știre ajungînd la urechile înaltei împărății, au pregătît înlăturarea acestuia pentru ca, după aceea, să urmeze îndepărtarea lui Musa Celebi. Oastea împărătească, coborînd ca ploaia din cer în jurul orașului Ianbolu, i-a împrăștiat pe acei acîngii. Pe fiul șahului, luîndu-l dascălul său, Terzibași ³⁴ Zagnos, l-a dus în fața sultanului. Sultanul, la rîndul său, pentru binele lumii, trăgînd cu fier roșu peste ochii săi, adică orbindu-l, l-a trimis la Brusa. . . .

284 PLECAREA SULTANULUI <MEHMED I> ÎMPOTRIVA ȚĂRII ROMÂNEȘTI ȘI A ȚINUTURILOR UNGARIEI

Norocosul sultan, după pedepsirea lui Karamanoglu, slobozind oastea, s-a îndreptat spre capitala sa, Brusa. După ce au stat în acel oraș minunat mai multe zile, aducîndu-se la picioarele tronului său plin de dreptate știrea despre purtarea nedemnă a ghiaurului din Țara Românească, care era supusul osmanilor și care dădea în fiecare an *gizie* și *haraci*, a fost nevoie de unele măsuri pentru luarea acelor părți. S-au trimis porunci și s-au dat însărcinări supușilor pentru a strînge oastea glorioasă și victorioasă. De asemenea, s-a dat firman lui Isfendiar-bei pentru ca fie el însuși să-și plece fața la fericita Curte ocrotitoare, fie să-l trimită pe fiul său. Isfendiar-bei, la rîndul său, a trimis cu oaste pregătită pe fiul său Kasîm-bei spre Poarta Fericirii.

Oastea victorioasă și glorioasă fiind adunată din toate părțile, în anul 819 ³⁵ s-a trecut spre partea Rumeliei, în marele oraș Adrianopol unde <sultanul> a fost onorat cu ceremonialul împărătesc. Pornind de acolo, el a ajuns la Dunăre. Cu poruncă împărătească, oastea purtătoare de victorie a trecut Dunărea și s-a repezit în Țara Românească. Pe malul sus-numitului fluviu s-a terminat construirea unei cetăți, mare cît un munte, numită Giurgiu (*Ierkökö*) și au mai reparat cetățile numite Isaccea și Ieni-Sale. Între timp, acîngiii, prinzînd în ținuturile Țării Românești tineri voinci și fete tinere și frumoase, s-au întors sub cerul fericitei curți împărătești cu nenumărate prăzi de diferite feluri.

³⁴ *Terzibași*, staroste de croitori.

³⁵ 1 martie 1416 — 17 februarie 1417.

285 Domnul Țării Românești, văzînd în ce măsură sînt pedepsite uneltirile și căindu-se de faptele sale nelegiuite și de purtările sale nedemne, a cerut iertare pentru viclenia săvîrșită și, prin mijlocirea demnitarilor, scoțînd haraciul pentru trei ani, l-a trimis la Curtea împărătească cea ocrotitoare, împreună cu Izzet-bei ³⁶ care fusese unul dintre sfetnicii lui Musa Celebi și care fugise mai înainte în Țara Românească.

Astfel, el a înfățișat scuze pentru vinovățiile sale și a cerut iertare, înnoindu-și obligațiile de a trimite în fiecare an gizia, precum' și acelea de a sprijini faptele slujbașilor împărătești. Fericitul sultan a luat măsuri de iertare. Însușindu-și în sufletul său cuprinsul unui verset < din Coran > a acoperit cu poala sa iertătoare greșelile domnului Țării Românești și l-a iertat de pedeapsă și mustrare. De acolo, pornind în Ungaria, au cucerit cetatea Severin. Ghiaurii unguri, deznădăjduiți din pricina neputinței lor de a se apăra, s-au rugat cu umilință și au cerut iertare, implorînd să se facă pace și liniște. Ei au trimis la cuibul împărătesc, cu daruri împărătești, trei oameni renumiți dintre beizadelele lor. Fericit, sultanul s-a întors cu glorie și bucurie spre Adrianopol. . . .

296 RĂSCOALA ȘEIHULUI BEDREDDIN ȘI ÎNLĂTURAREA LUI ȘI A ADEPTILOR SĂI

297 <Se descriu faptele lui Börüklüge Mustafa în vilaietul Aidîn>.

La urechile șeihului <Bedreddin> a ajuns știrea că Börüklüge <Mustafa> devenind căpetenie peste mai mult de 3 000 de călăreți și pedestrași, răufăcătorii au pretins putere deplină și au ridicat steagul ereziei și al răutății. În cele din urmă, seihul a pornit în ținutul lui Isfendiar.

. . . Cunoscîndu-l pe domnul Țării Românești din vremea cînd era un apropiat al lui Musa Celebi, <Bedreddin> s-a urcat într-o navă în țara lui Isfendiar și, întinzînd pinzele, a ajuns, dus de bătaia vîntului, în Țara Românească.

298 Ghiaurul din Țara Românească, văzînd cu ochi buni sosirea șeihului, i-a dăruit multe veșminte. În timpul acela, fiind încă certuri pentru domnie, gloriosul sultan < Mehmed > trecuse în părțile Rumeliei, îndreptîndu-și atenția asupra cetății Salonic, pe care voia s-o cucerească.

<Urmează descrierea răscoalelor lui Bedreddin în Rumelia și reprimarea lor>.

³⁶ Probabil că este vorba de Azap-bei, beiu de azapi. Greșeala se datorește unui semn pus deasupra.

15 RĂSCOALA FIULUI DE ŞAH (825³⁷) MUSTAFA CELEBI³⁸ ŞI MĂSURILE LUATE DE SULTAN³⁹

. . . În această parte, sultanul cel plin de demnitate, orînduind treburile provinciei Rumelia, l-a numit pe Evrenesoglu guvernator la marginea vilaietului pentru paza graniţei şi, de asemenea, ridicînd steagul lui Firuzbei<oglu>⁴⁰ de la hotarul Țării Româneşti, l-a pornit în grabă cu oastea victorioasă. În a noua zi avangarda oştii a ajuns cu multă bucurie în cîmpia de la Iznik. Aceste evenimente s-au întîmplat în anul 826⁴¹.

19

SOSIREA DOMNULUI ȚĂRII ROMÂNEȘTI ȘI ÎNLĂTURAREA UNELTIRII SALE

Pe cînd sultanul Murad, scut al puterii, avea de gînd să supună țara lui Isfendiar, s-a făcut arz la înaltul tron că Dracula⁴², beiiul Țării Româneşti, trecînd prin Silistra, a atacat țările islamice. De aceea a izbucnit mînia <sultanului> Dar, amînînd pînă la întoarcerea sa nimicirea lui <Dracula>, el s-a rugat lui Allah pentru îndeplinirea dorinţei sale. A trimis poruncă împărătească lui Firuzbeioglu pentru ca acesta, împreună cu emirii care se aflau în acele părţi, făcînd o incursiune în Țara Românească şi răzbunînd pe musulmani, să pedepsească faptele nedemne ale lui Dracula şi totodată să înlătore de pe teritoriul țării răutăţile şi nelegiuirile acestuia. Firuzbei<oglu>, potrivit ilustrei porunci sosite de la Curtea şahu-lui, ocrotitorul lumii, pornind în galop spre Țara Românească, a făcut să curgă sînge de ghiaur, așa încît a uimit şi mintea lui Dracula, iar ochii i s-au întunecat de atîta sînge. Fiind înştiinţat că marele şah, potrivit dorinţei inimii sale, după întoarcerea din ţinutul lui Isfendiar, va trece prin părţile Adrianopolei, şi înţelegînd că uraganul mîniei sale se va năpusti asupra hotarelor Țării Româneşti şi că sabia sa minioasă va reteza viţa <lui Dracula> şi că va face totul pentru ca Dracula să se supună ca mai înainte, în faţa unei astfel de stări, acesta (Dracula), pregătind mari peşcheşuri, a pornit împreună cu doi fii de-ai săi spre Curtea împărătească cea ocrotitoare. El a avut cîntea de a se închina la Adrianopol, predînd

³⁷ 26 decembrie 1421 — 14 decembrie 1422.

³⁸ Cunoscut în istoriografia otomană ca „Düzme Mustafa”, adică falsul Mustafa. El era unul dintre fiii lui Balazid.

³⁹ Murad al II-lea.

⁴⁰ Este vorba de Mehmed, fiul lui Firuz-bei, care a murit la Ankara în 1402.

⁴¹ 15 decembrie 1422 — 4 decembrie 1423.

⁴² Nu este vorba de Vlad Dracul, ci de Dan al II-lea. Toţi voievozii din perioada anilor 1421—1446 sînt numiţi de cronicarii otomani „Dracula”.

haraciul pe doi ani. Prin mijlocirea demnitarilor împărăției, scuzele sale fiind primite, vinovățiile sale au fost acoperite și iertate. Cei doi fii ai săi fiind reținuți pentru anumite slujbe la Poarta fericirii, el s-a întors în țară cu poruncă împărătească. În acest an fericit (827)⁴³ s-au răsculat ghiaurii de arnăuți și împotriva lor a fost trimis cu oaste numeroasă Evrenosoglu <Isa-bei>. . .

<Regele Ungariei atacă fără succes Crușavățul>.

Șahul cel ocrotitor de țări, după ce s-a întors din Karaman, luând măsurile pentru supunerea regiunilor ungurești, a numit mai întâi comandant de oaste pe Ali-bei, fiul lui Evrenos, și l-a trimis în acele părți. Ali-bei, potrivit firmanului împărătesc, traversând cu luptătorii săi în anul 840⁴⁴ fluviul Dunărea, a trecut prin fața Timișoarei (*Dimiskar*) și apoi a ales oamenii cu care să facă incursiuni în toate părțile. Călciind cu picioarele oștii victorioase, timp de 40 de zile fără întrerupere, țara ungurească, s-au săturat de prăzi nenumărate, în animale și alte bunuri, încît se povestește că numărul celor prinși din oastea dușmană era foarte mare și că prázile erau nemaipomenit de multe.

<Se fac noi pregătiri pentru un război împotriva Ungariei>.

De asemenea și lui Dracula, domnul Țării Românești, dîndu-i-se diferite sfaturi în acest sens, i-au cerut și i-au dat poruncă să se pregătească pentru slujbă. Acela, la rîndul său, îndeplinind poruncile de supunere și de respectare a firmanului, a făcut ceremoniile de supunere.

Călăuziți de despotul Serbiei (*Laz*), trecînd prin Vidin și pătrunzînd în țara ungurească ei au ajuns pînă la Sibiu (*Zibin*) și au luat șase cetăți. Au rămas în acea provincie timp de două luni, bătînd toba de război. Dar n-a apărut nici urmă de ghiauri, căci ei plecaseră în pasuri prăpăstioase și intraseră în cetăți întărite. Oastea musulmană săturîndu-se de prázile din ținutul unguresc, asprimea iernii i-a împiedicat să mai rămînă. Ei au adunat steagurile împărătești și au pornit spre capitală. În timpul întoarcerii, călăuza oștii victorioase a fost domnul Țării Românești (Dracula). Cînd au apărut pe pămîntul Țării Românești, Dracula a dat zăiafeturi așa cum se cuvine aducînd și daruri bogate. De acolo s-a trecut cu noroc și fericire în orașul Adrianopol. . . .

⁴³ 5 decembrie 1423 — 22 noiembrie 1424.

⁴⁴ 16 iulie 1436 — 4 iulie 1437.

363

CUCERIREA CETĂȚII SEMENDRIA ⁴⁵

364

. . . Șahul atotcunoscător (Murad II) împărțind comandanților porunci de supunere ca să adune oști, aceștia au pregătit o oaste victorioasă, Mai înainte îl poftiseră la Poarta cea ocrotitoare pe Vîlk-oglu ⁴⁶ și pe Dracula, domnul Țării Românești. Fiindu-i teamă să vină la Poarta fericii, Vîlk-oglu, făcînd întocmai ca în zicala „hainul este fricos”, a trimis în locul lui pe doi fii de-ai săi. Dracula, de asemenea, neputînd să se opună, a venit de nevoie la Poartă împreună cu doi fii de-ai săi. Pe Dracula l-au legat îndată și l-au închis în cetatea din Galipoli, iar pe cei doi fii ai săi i-au pus în cetatea Egri-Göz din vilaietul Ghermian ⁴⁷. Pe fiii lui Vîlk-oglu i-au închis în cetatea din Tokat. Cu oastea victorioasă <turcii> au pornit spre părțile Semendriei. . . .

367

ÎNFRÎNGEREA OȘTILOR ISLAMICE

Dracula, domnul Țării Românești, fiind închis cu cei doi fii ai săi, Țara Românească a rămas fără stăpîn. Craiul unguresc a numit în acea provincie, în ciuda padișahului ocrotitor al lumii, pe unul dintre moștenitorii domnilor Țării Românești, nedemn de laudă ⁴⁸. În timp ce padișahul era ocupat cu asediul cetății Semendria, acesta, trecînd Dunărea a întins mîna sa dușmănoasă asupra țărilor islamice. După cucerirea Semendriei, sultanul, pornind spre părțile capitalei Adrianopol, a numit comandant pe Mezid-bei și l-a trimis în Țara Românească, împreună cu acîngii de margine, pentru a nimici mîna ucigașă a celui ghiaur. Potrivit înaltului firman, împărătesc, Mezid-bei, ajungînd în Țara Românească, a distrus cu fapte de vitejie și cu puteri mari adunarea oștilor dușmane. Găsind prilej de pradă, fiecare ostaș dorea să fie liber și de aceea s-au risipit <în toate părțile>. În acea țară renumită, fiind bogății din belșug, fiecare ostaș și-a îmbunătățit starea în mod cît se poate de mulțumitor.

Din cauza nepăsării și a îngîmfării sale, Mezid-bei, înlăturînd din gîndul său orice grijă, a rămas doar cu o ceată mică de oameni și, fiind atras spre plăceri, a prins gustul băuturilor și petrecerilor. În sfîrșit, pe cînd oastea islamică era ocupată cu prada, craiul unguresc a trimis o oaste de ghiauri

⁴⁵ În 1437.

⁴⁶ Gheorghe Brankovici-Vukovici.

⁴⁷ Provincie în Asia Mică.

⁴⁸ Este vorba, probabil, de Basarab al II-lea sau de Mircea, fiul lui Vlad Dracul, pus la domnie de Ioan de Hunedoara.

pentru a-l ajuta pe nenorocitul pe care îl numise. De asemenea, și domnul Țării Românești, dînd semne de răzvrătire, a coborît din locuri greu de pătruns și de pe înălțimile munților unde se ascunsese și, unindu-se cu ungurii, au pornit cu toții în întîmpinarea oștii islamice pentru a se răzbuna. Ceata aceea numeroasă și primejdioasă, prin marea ei răutate și prin pregătirile ei vestite înlăuntrul și în afara acelei țări, găsind împrăstiați pe cei mai mulți dintre luptătorii islamici, l-a atacat pe Mezid-bei și l-a împresurat. Luîndu-l la mijloc, ca într-o pecete, l-au omorît plini de ură mare, cu săbiile lor grele, ca și pe turcii care zăceau adormiți alături de prăzile lor, iar pe alții i-au luat prizonieri. Oastea rămasă, văzînd că Mezid-bei a murit ca un martir, a luat-o la fugă. Cei care au avut cai și alte mijloace pentru fugă, trecînd Dunărea cu mii de greutate și necazuri, au ajuns pe malul izbăvirii și au intrat în țările musulmane.

368

ÎNFRÎNGEREA, PENTRU A DOUA OARĂ, A OȘTII ISLAMICE

Auzindu-se de moartea lui Mezid-bei, marele sultan s-a necăjit și a ținut sfat cu demnitarii împărăției și cu vizirii săi în legătură cu măsurile ce trebuie luate pentru răzbunarea acestei înfrîngerii și pentru a pedepsi pe acel mare ațîțător la dezbinări ⁴⁹. Atunci, beilerbeul de Rumelia, Kula-Şahin-paşa, a cerut şahului cuceritor de țări să-i dea voie să meargă el cu oastea victorioasă în Țara Românească și să răzbune oastea islamică. Sultanul cel puternic, auzind dorința lui Kula-Şahin, în urma stăruinței acestuia, l-a numit căpetenie asupra emirilor din Rumelia. Mai dîndu-i încă șase sangeachei renumiți, dintre emirii Anatoliei, cu oștile lor, i-a trimis pe toți să se lupte cu ghiaurii și i-a îndreptat într-acolo. Kula-Şahin i-a condus în Țara Românească pe luptătorii călăreți, purtători ai steagului victorios al credinței. Dar firea sa cea lașă împingîndu-l spre băutură și petrecere, acestea l-au amețit și a uitat de pățania lui Mezid-bei. Astfel, în Țara Românească el s-a pornit pe petreceri și desfrîu. Deși emirii l-au sfătuit pe acel îngîmfat, spunîndu-i că nu se cuvine să bea așa de mult în mijlocul țării dușmane, și deși au încercat să-l sperie cu știrea venirii ghiaurilor, toate au fost în zadar. Kula-Şahin, după obiceiul său, nu renunța la apucăturile sale și răspundea cu dispreț și îngîmfare : „Ghiaurul, numai văzînd turbanul meu, va fugi de frică la o depărtare de mai multe zile. Sabia mea, care nu se poticnește de nimic,

369 împrăstie sînge în loc de ploaie ; dar ce, mă asemenați pe mine cu Mezid-bei ? De ce vă este frică de ghiaurul nenorocit, cînd sînteți sub ocrotirea

⁴⁹ Aluzie la Ioan de Hunedoara și la voievodul Țării Românești.

mea!". Pe cînd el se veselea astfel, auzind știrea despre sosirea oștii ungurești și de atacul acesteia asupra oștii islamice, lui Kula-Şahin i s-au frînt aripile și, împotriva voinței sale, a plecat din acel loc. Beii, strigînd, îi spuneau : „Nu se cuvine să fugi din fața ghiaurului". În acea zi beii au reușit să-l rețină pe Kula-Şahin cu astfel de muștrări și dojeni.

«Kula-Şahin s-a pornit pe fugă, făcînd din nopți zile».

De asemenea, unii fricoși și lași, luîndu-se după acest comandant nenorocit și dorind să fugă dincolo de Dunăre, au slăbit curajul oștii care mai rămăsese și cei mai mulți dintre ei s-au împrăștiat.

Umurbeizade Osman Celebi, beiful sangeacului de Ghermian, rămăsese pe loc cu emirii de coloane, în mijlocul oștii pe care o rînduiau. Fiindu-i rușine să fugă, el a ales mai bine să rămînă cu unii dintre emirii cei vestiți și să se apere împotriva ghiaurului. În zorii zilei, săbiile fiind scoase din teacă, vitejii renumiți ai oștii islamice au început să înalțe steagul credinței și să ucidă pe cei pe care îi întâlneau în calea lor. Sacrificîndu-se pe calea credinței, ei s-au luptat cu ceata aceea de ghiauri. Deși, după cum se spune, din cauza măcelului nu mai aveau nici săbii, focul luptei s-a încins de dimineată pînă seara. În cele din urmă, fuga din luptă a lui Şahin, cel asemenea unui corb, înfrîurînd și pe luptătorii rămași, steagul victoriei lor a fost întors cu vîrfurile în jos și au fost învinși de către oastea ungurească cea nenorocită. Nenumărați viteji și-au găsit o moarte de martiri, iar foarte mulți bei renumiți au pierit și ei. Printre ei și Osman

370 Celebi a murit ca un martir în acel loc de bătălie...

372 ALIANȚA GHIAURILOR ȘI ÎNTOARCEREA SULTANULUI PENTRU BĂTĂLIE

«După cucerirea Semendriei, despotul Vîlk-oglu i-a îndemnat pe regii creștini să facă o alianță împotriva turcilor. Karamanoglu a trimis și el soli în Ungaria, cerînd să participe prin atacuri din Anatolia la împărțirea posesiunilor otomane. Sultanul trecînd în Anatolia, regele Ungariei organizează o expediție».

Craiul unguresc, numind ca serdari ai oștii sale rătăcite pe fiul său cel nenorocit și pe beilerbeiful său cu numele de Iancu, care era un necredincios fără cînstă, l-a făcut pe Vîlk-oglu călăuza lor de drum și l-a pus în fruntea oștii pentru devastarea și prădarea ținuturilor islamice.

«Oastea creștină, trecînd Dunărea, a atacat cetățile Crușăvaș (*Aladja-Hisar*), Şehir-Kiôy și Niș, de unde a pornit spre Sofia».

373 Scopul lor era ca, trecînd prin trecătoarea Zlatița (*Izladî*), să meargă la Filipopol (*Filibe*) și apoi la Adrianopol ca să ocupe toate ținuturile acelea.

<Sultanul, silindu-l pe Karamanoglu să facă pace, venise la Adrianopol. El a împiedicat trecerea prin Zlatița a oștilor conduse de Ioan de Hunedoara. Fiind vreme de iarnă, drumurile au fost inundate, iar oastea creștină a trebuit să se întoarcă>.

Sultanul cel cuceritor de țări, la rândul său, a trimis după ghiauri pe beilerbeiu de Rumelia, Kasım-pașa, pe stăpînul de Tokat, Balaban-pașa, și pe beiu de Bolu, Mahmud Celebi, precum și pe alți emiri vestiți împreună cu vitejii. Cînd colo, afurisitul zis Iancu cel ursuz ascunsese oameni în diferite locuri adăpostite.

<Încercuirea oștilor islamice de către oastea lui Ioan de Hunedoara, în apropierea de Niș, și luarea lui Mahmud Celebi ca prizonier>.

Lăudîndu-se cu pagubele pricinuite și cu prinderea în robie a oștilor islamice, ghiaurii umili, plini de această bucurie, au uitat de pierderile lor de la trecătoarea Zlatița (*Izladî*).

<Întoarcerea oștilor creștine; răscumpărarea lui Mahmud Celebi, fratele marelui vizir de atunci, Halî-pașa, și soțul surorii sultanului, prin înapoierea cetății Semendria lui Vîlk-oglu>.

377 ÎNȚELEGEREA DINTRE CETELE DE GHIAURI ȘI LUPTA <CU TURCII>

Oștile ungurești, germane, cele din Bosnia, Herțegovina și Moldova (*Kara-Bogdan*) și cele din Țara Românească (*Eflak*) și cele venețiene (*Firenk*), precum și ceilalți conducători ghiauri, adunîndu-se într-un loc, iar despotul Laz-oglu mergînd în fruntea lor, 80 000 de ghiauri, îmbrăcați în zale și agitîndu-se ca valurile Mării Negre, s-au îndreptat spre țările islamice.

Trecînd prin Belgrad și căzînd asupra Nicopolei, ei au devastat acele părți și apoi au plecat.

Beiu de Nicopol, Mehmed-bei, fiul lui Firuz-bei, așteptînd clipa potrivită și, împreună cu luptătorii care se aflau lîngă el, cu acîngiile și cu tavgiiile care își găsiseră renume în Rumelia, atacîndu-i pe la spate pe ghiauri, a trimis la Curtea ocrotitoare a sultanului mulți ghiauri îmbrăcați în zale și cu mîinile legate. Gîndul craiului cel lipsit de noroc ⁵⁰ era de a trece prin Varna la Istanbul și, luînd-o pe fata împăratului <bizantin>, avea de gînd să meargă de acolo la Adrianopol. De aceea, el a pornit spre părțile Varnei.

380 . . . În aceste zile, umilul de ghiaur, trecînd prin Țara Românească, sosise la Varna. Oastea islamică, de asemenea, venind în acel loc, s-a așezat în fața ghiaurului.

⁵⁰ Vladislav I (1440–1444).

«Descrierea luptei de la Varna, amintindu-se și de rolul jucat de Iancu de Hunedoara».

384 . . . Această luptă mare de la Varna s-a întâmplat într-o zi de marți, în a noua zi a lunii regeb din anul 848 ⁵¹.

392 PLECAREA SULTANULUI SPRE CÎMPIA KOSOVEI PENTRU A-L ALUNGA PE GHIAURUL UNGUR

După ce șahul cel cuceritor de țări a supus o parte însemnată din Albania (*Arnavut*) și s-a întors în capitala sa, a sosit știrea că afurisitul de Iancu i-a ațîțat pe beii ghiauri și pe mulți bani care trăiau ca niște crai și că toți aceștia, punîndu-și în gînd să devasteze țările islamice, s-au adunat la un loc și au hotărît să pornească la luptă. Această știre groaznică ajungînd la urechile sultanului cel biruitor, acesta l-a trimis pe martalozul ⁵² Dogan spre a obține vești sigure. Acesta, la rîndul său, a primit știrea că, după ce fusese tăiat capul ghiaurului care luase mai înainte parte la lupta de la Varna ⁵³, steagul nenorocos al acestuia fusese întors și învins și Iancu, luînd-o la fugă și ajungînd plin de nenorocire în ținutul Ungariei, a ațîțat pe banul leșesc, pe banul ceh, pe banul secuiesc (?) (*sekvelet*), pe banul Țării Românești (*Eflak*) ⁵⁴ și pe alți bei viteji de o seamă cu ei, spunîndu-le :

393 „Dacă nu vă veți uni și nu vă veți pregăti pentru alungarea mahomedanilor, fără îndoială că veți păți ceea ce a pățit craiul”.

Și toți acești bani învoindu-se cu îndemnul lui Iancu, au sculat în picioare pe toți supușii din ținuturile lor și, punînd să se bată toba de luptă, au trecut prin fața Belgradului. Luîndu-l drept călăuză pe Iancu, ei au pornit în urma acestuia și s-au îngrămădit ca un roi de bondari în țările islamice. Martalozul Dogan dînd această știre înaltului tron, șahul s-a îndreptat spre părțile Sofiei și s-au dat înalte porunci pentru ca să se adune oastea islamică și să se ridice gloatele și toți să vină la ordia împărătească, supunîndu-se înaltului firman. De asemenea, s-a dat firman și oștii de Anatolia, care se distinsese prin mari vitejii pentru împărăție, să trimită oameni la timarurile lor după bani de cheltuială. Într-un cuvînt, oastea victorioasă s-a adunat înarmată la locul de plecare și, pînă la strîngerea munițiilor și a altor arme de luptă, marele sultan a poposit în orașul Sofia. Mai înainte, după ce Iancu a nimicit oștile islamice conduse de Kula-

⁵¹ 22 octombrie 1444.

⁵² Aici în sens de iscoadă.

⁵³ Regele Vladislav I al Ungariei.

⁵⁴ Vladislav al II-lea (1446–1456).

Şahin ⁵⁵, ucigîndu-l pe Dracula, domnul Țării Româneşti, a numit în locul lui pe Laz-oglu ⁵⁶.

Pe cînd marele şah își aduna cu grijă oastea la Sofia, ghiaurul din Țara Românească a pornit să devasteze împrejurimile Nicopolei și a început să pricinuiască pagube ținuturilor islamice. Dintre emirii de margine unindu-se renumiții bei : Firuzbeioglu Mehmed-bei și Hasanbeioglu Mustafa-bei și Uzguroglu Isa-bei, au dat peste noapte un atac cu cîteva mii de acîngii asupra oștii Țării Românești și au umplut acel loc cu valuri de sînge de-al dușmanilor credinței, trimițînd la sultan, legați de mîini și de picioare, nenumărați ghiauri în zale și călări.

394 ... Astfel, oastea sultanului, pregătindu-se și încălecînd cu gînd de luptă, a ajuns la Kurşunlu-Kilise unde Curtea ocrotitoare a lumii a fost înștiințată că ghiaurul a venit la Kosovo. Atunci, privirea sultanului îndreptîndu-se în acele părți, ceata mare a oștii islamice s-a oprit în fața comandanților ghiauri în anul 852, luna şaban, ziua a patra ⁵⁷, într-o după amiază de vineri.

396 ... Lovitura celor îmbrăcați în zale fiind grea, oastea victorioasă, la rîndul ei, a plecat din fața lor și, înconjurîndu-i pe la spate, a început să-i măcelărească. Acei umili, împiedicîndu-se din cauza poverilor și negăsind alt drum, au fost măcelăriți de săbiile vitejilor <turci>.

Banul Țării Românești ⁵⁸ și banul de *sekvelet*, neputînd să stea la paza acelor locuri, au șters urmele lor de pe fața pămîntului. Iar banul leșesc fiind prins și nespunînd cine este, a rămas un timp în țara islamică și, trecînd din mînă în mînă, fiind vîndut și cumpărat <ca rob>, în cele din urmă a scăpat.

397 ... Cînd s-a crăpat de ziuă, <Iancu>, adresîndu-se celor care se aflau lîngă el și care erau părtași la nenorocire, le-a spus : „Voi să depuneți efortări pentru apărarea carelor, iar eu, atacînd dușmanul pe la spate, îl voi lovi călare în locul unde el nu se așteaptă”. Și cu acest vicleșug ieșind din mulțimea carelor, a luat-o la fugă împreună cu suita sa, părăsind cîmpul de luptă.

<Descrierea înfrîngerii creștinilor, după retragerea lui Iancu, la Kosovo, în 1448>.

456 ... Afurisitul de Iancu, venind cu oaste neumărată, a dat ajutor Belgradului (în 1456).

... Corăbiile au sosit pe Dunăre, iar pe uscat a venit afurisitul de Iancu cu oastea sa.

⁵⁵ După alte cronici, Şehaheddin-paşa.

⁵⁶ Confuzie la cronicar.

⁵⁷ 3 octombrie 1448.

⁵⁸ Vladislav al II-lea.

484

EXPEDIȚIA SULTANULUI <MEHMED AL II-lea> ÎN ȚARA ROMÂNEASCĂ

485

... Venind soli din împrejurimi și aducînd urări pentru cucerirea Constantinopolului, au arătat față de Poarta fericirii închinarea sinceră a celor care i-au trimis. De asemenea, venind în acest scop soli și din partea domnului Țării Românești Kazîklî⁵⁹, aceștia au adus cu ei daruri bogate. În trecut, Dracul, care era tatăl lui <Vlad Tepeș>, fiind unul dintre ghiaurii care se bucurau de protecția înaltei Porți osmane, plătindu-și tributul și haraciul, era ocrotit de sultan. De aceea și fiul său era privit cu bunăvoință. Ori de cîte ori venea solul său la Poarta împărăției, aducînd peșcheșuri bogate pentru a arăta devotamentul său, era cinstit cu favoruri împărătești și răsplătit pentru purtarea și supunerea sa. Dar răutatea firii sale murdare și înclinată spre uneltiri ieșind la iveală, el a socotit că expediția împărătească în părțile Trapezuntului este un bun prilej și, întinzîndu-și mîna hrăpăreață, a apucat pe un drum greșit, potrivit cu firea sa cea uneltitoare.

Ishak-pașa fusese însărcinat cu apărarea Rumeliei și, sub ocrotirea sa, acele părți deveniseră înfloritoare. În acest timp, venind Ishak-pașa la sublima Poartă, după ceremonia sărutării mîinii, a făcut cunoscut la înaltul tron faptele rele și purtarea nedemnă a voievodului Tepeș (*Kazîklî*) și a povestit șahului cel cuceritor de țări despre supărările pricinuite de voievodul Tepeș locuitorilor din ținuturile islamice, precum și despre hotărul pe care el l-a stabilit.

... Purtarea sa a fost aflată de sultan.

<Se iau măsuri de pedepsire a lui Vlad Tepeș, fiind socotit răzvrătit>.

Pentru aceasta, s-a poruncit comandanților și emirilor mari să pregătească oastea victorioasă.

Dar înainte de aceasta, cel cu inima neagră (Vlad Tepeș) a fost chemat la Poarta împărăției să se închine, dar acel viclean, la rîndul său, prefăcîndu-se că se supune, s-a scuzat în felul următor : „Poporul țării mele este nechibzuit, iar dregătorii și supușii mei sînt cu două fețe. Dacă mă duc să mă închin la ocrotitoarea Curte a fericirii, atunci ei, supunîndu-se numaidecît ungurului, îl vor primi pe crai în locul meu și îi vor preda acestuia tronul și avuțiile mele. Mă gîndesc mereu la prilejul de a săruta picioarele tronului și de a șterge praful de pe calul <împărătesc> și de a arăta supunerea și devotamentul meu. Toate acestea de mult trec prin gîndul meu, dar din pricina celor arătate mai sus, vechea mea dorință

⁵⁹ Vlad Tepeș.

nu s-a îndeplinit pînă acum. Dacă se crede de cuviință, să fie trimis, pentru ocrotirea și apărarea țării, unul dintre emirii de margine și atunci eu sînt hotărît să mă duc și să mă închin la Poarta cea ocrotitoare și să șterg cu genele mele tronul împărăției”.

... Domnul Țării Românești, ascunzîndu-și dușmănia, a înduplecat cu uneltirile sale inima marelui șah. Cuvintele sale fățarnice pătrunzînd în inima sultanului, s-a emis firman împărătesc pentru ca Hamza-bei, ceacîrgibași, bei de Nicopol, să meargă în Țara Românească și s-o păzească împreună cu alți emiri și aiani pînă ce voievodul Țepeș se va întoarce de la Curtea cea ocrotitoare. Hamza-bei, la rîndul său, potrivit înaltului firman, a pornit în acea parte pe o vreme rea, fiind o iarnă aspră.

< Urmează descrierea vremii rele >.

487 ... Dunărea era înghețată. Hamza-bei, împreună cu însoțitorii săi, s-a așezat pe malul fluviului unde, din voia lui Allah, moartea s-a abătut asupra acelor viteji. Poposind în acel loc, în timp ce oastea islamică trecea cu mare grijă < Dunărea înghețată >, voievodul Țepeș, după ce s-a întins întinericul nopții, a atacat oastea islamică și, fiind biruitor, în urma atacului de noapte a ucis pe cei mai mulți dintre luptătorii islamici, aceștia devenind vrednici de mila lăudatului Allah. < Vlad Țepeș > s-a răzbunat pe Iunus-bei, ucigîndu-l cu sabia, iar pe Hamza-bei, de asemenea, trecîndu-l în rîndurile martirilor, i-a trimis capul la craiul unguresc ⁶⁰.

Abătîndu-se de la supunerea cea dreaptă față de șah, < Vlad Țepeș > a declarat că și-a scos grumazul de sub jugul supunerii. Marea răutate făcută de Țepeș fiind arătată înaltului divan și pregătindu-se la înalta Curte oastea victorioasă, potrivit firmanului împărătesc emis mai înainte, s-a pornit pentru supunerea Țării Românești, în primăvara anului 866 ⁶¹.

Ulemalele rostind : „victorie cu ajutorul marelui Allah”, și steagurile filfiind unul după altul în bătaia vîntului, < oastea > a străbătut mai multe localități. Și într-o zi strălucitoare, s-a ajuns la hotarul Țării < Românești >. Mahmud-pașa ⁶² fiind numit serdar asupra oștii victorioase și norocoase, a trecut primul Dunărea, intrînd apoi în Țara Românească. După el, sultanul cel onorat, trecînd cu oastea numeroasă și norocoasă peste fluviul sus-amintit, a judecat Țara Românească ca la judecata din urmă, vîrsînd sînge cu sabia sa înspăimîntătoare. < Vlad > Țepeș, neavînd putere să se întîlnească cu oastea de luptători, a intrat în pămînt ca un țaruș și s-a ascuns în locuri greu de pătruns.

⁶⁰ Matei Corvin.

⁶¹ 6 octombrie 1461 — 25 septembrie 1462.

⁶² Mahmud-pașa, mare vizir (1453—1467/857—872 prima oară și 1472—1473 / 877—878 a doua oară).

Mevlana Idris ⁶³ spune că Ali-bei Evrenosoglu, fiind numit comandant peste oastea de acîngii, a fost trimis să devasteze Țara Românească, iar Mahmud-pașa era în avangarda oștii împărătești. . . <Mahmud-pașa> a nimerit într-un loc unde, în orice parte s-ar fi căutat, chiar la mari depăr-tări, tot nu s-ar fi găsit nici o picătură de apă.

< Urmează descrierea, într-o formă poetică, a celor suferite de turci din cauza lipsei de apă >.

488 . . . Pe cînd oastea islamică nu-și potolise încă setea, s-a văzut o ceată numeroasă de oșteni ghiauri. Deoarece <Vlad> Țepeș se afla în duș-mănie veche cu domnul Moldovei, acesta ⁶⁴, socotind sosirea victorioasă a sultanului un bun prilej, se pregătise să devasteze Țara Românească. De aceea, aflînd aceasta, el (Vlad Țepeș) a trimis ceata aceea de nelegiuîți ca să oprească trecerea moldoveanului.

Aceștia, aflînd că Ali-bei și acîngiile săi s-au săturat de prăzi, s-au grăbit în acele părți, crezînd că ostașii victorioși ai sultanului ocrotitor al lumii sînt acîngiile lui Ali-bei. Scoțînd săbiile din teacă și încălecînd cai mari și neastîmpărați, au pornit un atac asupra vitejilor de la Rum (oastea de Anatolia).

Sultanul norocos, văzînd că ghiaurii netrebnici au pornit spre oastea victorioasă, a rămas în centrul oștii, strălucind acolo ca steaua polară (*kutup*), și, împodobindu-și dreapta și stînga cu marii viziri și emiri, a trimis în diferite locuri luptători renumiți.

Pe Turhanoglu Omer-bei, Evrenosoglu Ahmed-bei, Mihaloglu Ali-bei, Malkocioglu Bali-bei și pe alții i-a pus în dreapta sa, iar pe alții ca Nasuh-bei, stăpînitorul Albaniei, Delioglu Umur-bei, Mihaloglu Iskender și o seamă de alți bei purtători de glorie i-a pus în partea stîngă, îndreptîndu-i spre oastea purtătoare de ură. Cînd cei din ceata aceea de ghiauri au venit în fața oștii musulmanilor, vederea s-a întunecat de săbiile grele ale cetelor de îngeri care ajutau oastea <islamică>.

489 . . . Șapte mii de ghiauri fiind măcelăriți în focul săbiilor, ceilalți au fost prinși și legați în lanțuri. După această întîmplare strălucită, șahul cel plin de bravură, rămînînd o lună prin părțile Țării Românești, s-a înveselit și a petrecut.

<Vlad> Țepeș, după ce a aflat de nenorocirile oștii pe care o pregătise pentru închiderea drumului moldoveanului, . . . n-a găsit altă putință decît să-l lovească pe șahul lumii (Mehmed al II-lea). Într-o noapte întu-

⁶³ Hakimeddin Idris bin Husameddin Ali el-Bitlisi, istoriograf otoman (m. 1520), autorul unei cronicі otomane în limba persană, care tratează evenimentele pînă pe vremea lui Balazid al II-lea. (Vezi în volumul de față, p. 149.)

⁶⁴ Ștefan cel Mare.

necoasă, cuprins de valurile răutății. . . , însoțit de oastea ghiaură, el a pornit în grabă, ca un nor întunecat, spre oastea șahului cel luminat, atacându-l peste noapte. Șahul cel cuceritor de țări, aflând de atacul dușmanului cel răufăcător, a pus în noaptea aceea oastea victorioasă în toate părțile. Pregătind armele, el a urmărit cu atenție lipsurile care puteau să mai fie. La miezul nopții, oastea Țării Românești, pornind ca un torent spre tabăra împărătească, și-a mînat caii și a intrat în mijlocul oștii strălucite. . . Cetele de luptători (turci), la rîndul lor, au împlîntat săbiile de foc în adîncul inimilor negre ale acestora. . . Grămezile de leșuri care spurcau <pămîntul> erau așa de mari, încît jertfele căzute pradă săbiilor puteau fi zărite chiar în noaptea aceea întunecoasă. Cu ajutorul lui Allah, viața mult încercată a luptătorilor <turci> a fost păzită de atacurile numeroase ale dușmanului cel nenorocit. Luptătorii, care prinseseră curaj, erau iuți la măcel și în retezarea mîinilor dușmanilor. Încercuind acele cete netrebnice, ei au atacat dintr-o parte cu săbiile și au doborît la pămînt nenumărați ghiauri cu înfățișare de balaur. Și cu o ploaie de foc ucigător au făcut gard în jurul locului de bătălie, înaintînd cu curaj spre mijloc și i-au închis <din toate părțile pe ghiauri> cu săbiile lor.

<Urmează în versuri și proză descrierea desfășurării bătăliei pînă în zorii zilei>.

491 . . . Deși <Vlad> Țepeș nu s-a mișcat de la locul bătăliei, totuși, nemaiavînd puterile dinainte, s-a hotărît să fugă, străbătînd drumurile cu un număr mic de oameni. Marea de sînge acoperise acele locuri în așa măsură, încît, în orice parte se îndreptau picioarele calului său, el trecea prin sînge și printre trupuri care mai mișcau. Văzînd în toate părțile morți înșingerați și socotind că este urmărit de fantomele lui Akbekir ⁶⁵, el (Vlad Țepeș) a mers cu mare frică și plin de spaimă pe drumul pe care l-a apucat. Mihaloglu Ali-bei, ascultînd de firmanul împărătesc, a pornit în grabă, însoțit de viteji, pe urmele acelei cete fugare. În cele din urmă, înspăimîntat de întîlnirea sa cu șahul purtător de coroană, <Vlad Țepeș> a plecat în țara ungurească. Șahul cuceritor de țări, intrînd în luptă cu acei care, îmbrăcați în zale, mai rămăseseră în diferite colțuri <ale cîmpului de bătălie>, i-a ucis. . . și, nimicînd cu lovituri de sabie avuțiile și populația Țării Românești, oastea islamică s-a bucurat de o mare pradă.

Țara Românească, trecînd în stăpînirea mărețului sultan, a fost acordată voievodului Radu ⁶⁶ care era fratele lui Kazîklu (Vlad Țepeș). Acesta, bucurîndu-se pînă atunci de slujba pe care o îndeplinea (*mulazîm*) la

⁶⁵ Erou din mitologia persană.

⁶⁶ Radu cel Frumos, fiul lui Vlad Dracul.

sublima Poartă, era credincios și devotat. După ce sultanul a supus Țara Românească în anul acela norocos, el a slobozit oastea victorioasă.

«Urmează descrierea cuceririi cetății Mitilene».

La un an după cucerirea insulei Mitilene și a Țării Românești, gîndul de atac îndreptîndu-se spre părțile Bosniei, «sultanul» a pornit în primăvara anului 867 ⁶⁷, cu oaste nenumărată, spre Scoplje (*Ūsküb*).

EPOPEEA EXPEDIȚIEI ÎN MOLDOVA

S-a scris în paginile de mai sus, că, după expediția în Iran, sultanul (*hudavendikiar*) a rămas în reședința sa timp de doi ani, trimițînd în împrejurimi oști pentru a-și mări teritoriile.

Pentru cucerirea cetății *Iskenderie* din Albania, l-a numit dintre toți pe Hadîm Suleiman-pașa, beilerbei de Rumelia, și l-a trimis în acele părți cu o oaste aleasă. Țaria acelei cetăți împiedicînd o cucerire ușoară, oastea mai sus-numită s-a mulțumit numai cu pradă și s-a întors la Poarta fericirii cu avuții.

În acest timp răsculîndu-se domnul Moldovei ⁶⁸, faptele sale au fost arătate înaltului tron. Deoarece Suleiman-pașa nu dobîndise victorie în cucerirea cetății *Iskenderie*, arătîndu-se nedemn de «această» slujbă, atunci, pentru ca ceata aceea să nu fie desființată, i s-a trimis poruncă prin firman împăratesc să plece cu oastea sa împotriva Moldovei fără nici un fel de întîrziere, pentru a nimici ceata aceea «de ghiauri» și pentru a supune acele ținuturi prin lovituri de sabie. Dar oastea lui Suleiman-pașa era obosită de luptele și eforturile depuse la *Iskenderie* și cea mai mare parte era frîntă din cauza căldurilor din acele ținuturi (Albania). De asemenea, între *Iskenderie* și Moldova era cale de o lună de mers. Aceste greutăți erau cunoscute atît de pașă cît și de emirii din jurul său. Dar, neavînd nici o putere să judece firmanul plin de înțelepciune «al sultanului», el a pornit de nevoie în ținuturile mai sus-numite și au trecut fluviul Dunărea în Țara Românească.

Dușmanul neieșind la iveală, ei au pornit în incursiune pentru devastarea satelor și orașelor. Afurisitul de domn al Moldovei, care îl întrecea în răutate chiar pe diavol, deși era vecin cu Deșt-i Kîpceacul, totuși, încăierîndu-se cu hanii din familia Gînghiz ⁶⁹, ridica pretenții de neatîr-

⁶⁷ 26 septembrie 1462 — 14 septembrie 1463.

⁶⁸ Ștefan cel Mare.

⁶⁹ Este vorba de hanii ghiraizi din Crimeea, contemporanul lui Ștefan cel Mare fiind Mengli-Ghirai I (1469—1514).

558 nare și când se afla în prietenie cu Țara Românească și cu ungurul, el își răscula țara și ridica pe ascuns steagul răzvrătirii. Pe când Suleiman-pașa era ocupat cu prada, <Ștefan>, fortificându-și atît pe dinăuntru cît și pe dinafară țara și adunîndu-și la un loc călăreții și pedestrașii, a pornit în grabă asupra oștii islamice și a împrăștiat acea oaste obosită, atacînd-o prin surprindere din locuri ascunse cu oastea sa. Cei mai mulți dintre ostașii islamici au murit ca niște martiri și mulți viteji au pierit pe cîmpul de bătălie. Hadîm <Suleiman>-pașa, care se căia de această ciocnire, a scăpat cu greu de la nenorocirea pieirii. Această știre dureroasă fiind adusă la auzul marelui șah (Mehmed al II-lea), ea l-a făcut pe șah să dea firman pentru adunarea oștii victorioase și să depună eforturi pentru a porni spre vilaietul Moldovei.

Astfel, în primăvara anului 881 ⁷⁰ a și ridicat steagul luptei sfinte și a condus oastea spre Moldova. Transportînd zaherelele pînă la Dunăre cu ajutorul galerelor pe Marea Neagră, au pregătit în chip minunat toate cele necesare oștii islamice.

Beul Moldovei, aflînd de mînia vijelioasă a șahului, a dat foc cîmpiilor țării sale. El nu a lăsat nici urmă de fînețe și de grîne și a pîrjolit munții și cîmpiile. Asemenea focului uneltirilor sale, foamea s-a întins în așa măsură, încît dacă, prin măsurile chibzuite ale șahului cel cuceritor de țări, galerele nu ar fi așteptat pe Dunăre, cea mai mare parte a oștii, ca și animalele lipsite de nutreț ar fi pierit de foame. Domnul Moldovei, ducînd bogățiile țării în locuri prăpăstioase, a urcat și animalele de povară în locuri greu de umblat. Apoi, cu netrebnicii pe care-i adunase, el s-a ascuns în păduri de nestrăbătut, pe unde și vîntul trecător nu poate trece din cauza desimii copacilor și în adîncul cărora se putea ascunde o oaste numeroasă. De aceea sultanul, deși a căutat tabăra dușmanului, totuși n-a dat nici de urmele ei și n-a aflat nici de numele ei și n-a văzut pe niciunul dintre acei afurisiți.

Oastea victorioasă <otomană>, necăjită de secetă și foame, a rătăcit multe zile în acele ținuturi pline de primejdii. Veșmintele ostașilor s-au acoperit de colb și de cenușă, iar nasul și nările lor s-au umplut de praf și de scrum. Călăuza, abătîndu-se de la drumul cunoscut, a pornit, chipurile, pe drumul care duce la luptă. Din această pricină sultanul, mîniindu-se, a dat poruncă pentru uciderea acesteia. Tocmai atunci cineva din fruntea oștii, întorcîndu-se, a povestit că s-au ivit ghiauri în pădure. Astfel <călăuza> a scăpat de ghiarele vulturului împărătesc ⁷¹. Pentru a afla cum stau

⁷⁰ 26 aprilie 1476 — 14 aprilie 1477.

⁷¹ Adică a călăului.

559 lucrurile, au fost aleși ostași și trimiși înainte. Aceștia au văzut că moldovenii, intrând în pădure, ridicaseră înăuntrul ei ziduri din copaci mari, săpaseră șanțuri adânci, astupaseră trecerile cu copaci și mărăcini, se așezaseră în cale cu armele și, punând tunuri și încărcându-le, atacau pe cei ce le veneau în față și loveau pe cei care li se opuneau. Cei trimiși înainte, grăbindu-se către tabăra sultanului, au povestit ceea ce au văzut cu ochii lor privind cetele <de ghiauri>. Atunci, ascultînd de porunca împărătească și fluturînd steagurile de victorie, au pornit către acel neam răătăcit.

Afurisitul de ghiaur, despîcînd, în zori de zi, cu sabia desimea pădurii, și-a adunat oastea numeroasă pentru a împrăști ordia <islamică>. Șahul, de asemenea, pregătind oastea, a împresurat cu vitejii săi ca niște lei ascunzișul din pădure și a pornit la luptă cu tunuri și puști, cu arcuiri și săgeți. Ghiaurii umili, văzînd atacul oștii victorioase, au tras cu tunurile, făcînd ca pămîntul să se cutremure de bubuitul lor. Ajutorul lui Allah fiind de partea oștii islamice și ochii ghiaurilor întunecîndu-se pe neașteptate, ei au tras cu tunurile pe cînd oastea islamică nu ajunsese încă în bătaia focului, ci rămăsese într-o vale. Din această cauză, ghiulelele lor, trecînd pe deasupra gaziilor ca niște turbane de sufii, n-au pricinuit pagube decît căpeteniilor de lăncieri din față. În schimb, ghiulelele trase din această parte (de turci) nimerind carele dușmane, niciuna n-a căzut pe pămînt pustiu. Dar <pădurea> fiind închisă pe dinăuntru, nimeni nu s-a putut încumeta să meargă înainte. Vitejii ieniceri, nesuportînd aceste lovituri, deși erau obișnuiți să-și pună pieptul în fața tunurilor și puștilor, s-au culcat cu fețele la pămînt. Pe atunci aga de ieniceri era Mehmed-aga din Trapezunt (*Trapezunt*), care pe vremea sultanului Baiazid-han ⁷², fugind la prințul Djem ⁷³, a fost ucis la Ankara de oastea de Anatolia, iar capul lui a fost trimis la Curtea sultanului Baiazid.

Sultanul gaziu, văzînd la vitejii ieniceri o purtare potrivnică obiceiului lor, s-a adresat agalei lor și l-a dojenit, zicînd: „Ce lucru ciudat au făcut acești oglani! Așa fac oare acei care se încing cu brîul vitejei?” Apoi, luînd scutul de apărare în mîinile sale binecuvîntate, a dat pinteni calului să înainteze. Cei din oastea de Poartă (*kapu-halkî*), la rîndul lor, atacînd cu toții dintr-o parte, nu s-au despărțit de scara sultanului lor. Ienicerii, căindu-se de ceea ce au făcut, pentru a șterge rușinea lor, au pornit să-l nimicească pe dușman. De asemenea și spahii de Anatolia și Rumelia, văzînd eforturile sultanului, s-au scurs ca un rîu și s-au năpustit asupra carelor ghiaurilor, depunînd toate eforturile și punîndu-și pieptul în bătaia

⁷² Baiazid al II-lea (1481—1512).

⁷³ Fiul lui Mehmed al II-lea se răzvrătise în 1481, dorind să ocupe tronul, dar a fost alungat.

tunurilor și puștilor. Începînd lupta în timpul dimineții, nu s-au mai dat înapoi de la necazuri și greutăți pînă la vremea chindiei (*beines-selatein*).

În cele din urmă, întărind prin atacuri steagul victorios al șahului, izbînda a fost de partea oștii islamice și cei mai mulți dintre moldoveni au fost măcelăriți de săbiile vitejilor. Cei care au supraviețuit bătăliei, nerenunțînd la luptă, în zelul lor de neștiutori, au mai depus eforturi pentru a veni în sprijinul familiilor lor.

Luptătorii <turci>, la rîndul lor, măcelărindu-i cu zel întru Islam, au umplut locul acela de bătălie cu sîngele ghiaurilor dușmani, transformîndu-l într-o mare adîncă. Au măcelărit atîția ghiauri, încît din capetele lor au făcut nenumărate minarete. Prin lovituri de săbii, locul acela s-a umplut de tigvele rotunde ale moldovenilor, dar au murit ca niște martiri și mulți gazii în acel loc de luptă eroică și din sîngele lor a răsărit o grădină roșie.

Norocul <moldovenilor> întunecîndu-se și puterile brațelor lor fiind vlăguite, serdarul lor <Ștefan cel Mare>, a ieșit cu oameni puțini dintr-un colț al locului de luptă și a fugit în ținuturile muntoase, risipind ca apa bogățiile sale în acel loc de bătălie. Și multe mii de moldoveni au căzut în robie, devenind sclavi și părăsindu-și averile care le dădeau plăceri și bucurii.

Toate acestea intrînd în mîinile vitejilor, sub ocrotirea celui padișah gaziu, mulți și-au atins scopurile. Nenumărați robi tineri și sclave tinere din Moldova au căzut pe mîinile acelor luptători, viteji ca lei, devenind o bogăție pentru petreceri. Sub ocrotirea celui padișah gaziu, foarte mulți nefericiți s-au bucurat, atingîndu-și scopul, și foarte mulți necăjiți, bucurîndu-se, au îmbrățișat frumoasele moldovene și au uitat de necazurile suferite. Timp de două luni fără întrerupere, potrivit înaltului firman, devastînd țara Moldovei, <turcii> s-au îmbogățit cu diferite prăzi. Averile și animalele intrate în mîinile luptătorilor erau atît de numeroase, încît nu încăpeau pe cîmpii întinse.

Moldova fiind călcată în întregime de caii ostașilor sultanului, aceștia au pornit spre capitala Adrianopol. La această expediție participînd și beiful Țării Românești, împreună cu oastea sa, prin bunăvoința șahului a pus și el mîna pe prăzi. Și lui, de asemenea, pe măsura rangului său, i s-au dat lucruri de pradă din Moldova, iar oștii din Țara Românească i-au revenit turmele de porci care se găseau pe întinsul acelei țări.

În clipa cînd sultanul gaziu, întorcîndu-se din expediția asupra Moldovei, trecea Dunărea, a sosit om de la Mihaloglu Ali-bei ⁷⁴, anunțînd răzvrătirea ungurului.

⁷⁴ Ali, fiul lui Mehmed Mihaloglu.

562 . . . Şi pe emirii de margine, potrivit vechiului obicei otoman, i-a trimis împreună cu oastea de acîngii să devasteze vilaietul ghiaurului. Dintre toţi, pe Mihaloglu Ali-bei l-a trimis în anul 882 ⁷⁵ ca, trecînd prin Țara Românească, să facă incursiune de pradă în Ungaria. El nu a izbutit şi partea noastră a suferit o înfrîngere ⁷⁶.

572

ALT EVENIMENT

Spre sfîrşitul aceluia an (886) ⁷⁷, i-a trimis pe Hasanbeioğlu Isa-bei şi pe Mihaloglu Ali-bei şi pe Malkocioglu Bali-bei, cu 30 000 de oameni, prin Țara Românească pentru ca să facă incursiune în Ungaria. Aceştia, potrivit firmanului împăraţesc, s-au îndreptat spre acele părţi.

<Se descrie înfrîngerea beilor şi neînţelegerile dintre ei>.

Volumul al II-lea

41

CUCERIREA CETĂŢILOR CHILIA ŞI AKKERMANN

. . . Şahul <Baiazid al II-lea> cel plin de bunăvoinţă, după ce a stat cu măreţie la reşedinţa sa din Istanbul şi s-a odihnit, hotărînd expediţie împăraţască pentru cucerirea Chilei şi Akkermanului, a dat porunci emirilor din Anatolia şi Rumelia ca să vină la Poarta cea ocrotitoare a lumii pentru a se închina. În anul 889 ⁷⁸, la *Nevruz* ⁷⁹, în timp ce steagurile străluceau ca soarele, răspîndind culori aurii, după ce au făcut slujba de vineri în ziua a patra a lui rebi-ul-ahîr ⁸⁰, au pornit, gata de război, din cetatea belşugului (Istanbul) spre părţile capitalei împăraţiei, Adrianopol.

42

În afară de tunurile, puştile şi alte unelte de luptă transportate în care, au fost cărate la Dunăre, cu galerele pe Marea Neagră, şi alte numeroase unelte de război, zaherele şi alte lucruri.

. . . Trecînd prin vilaietul Dobrogei şi ajungînd pe malul Dunării, au trecut dincolo, cu corăbiile care se aflau acolo, prin schela numită Isaccea (*Ishaklî*), în ziua a doua a lunii djumadi-ul-ahîr ⁸¹.

⁷⁵ 15 aprilie 1477 — 3 aprilie 1478.

⁷⁶ În lupta de la Cîmpul Pîinii (1479).

⁷⁷ 2 martie 1481 — 19 februarie 1482.

⁷⁸ 30 ianuarie 1484 — 17 ianuarie 1485.

⁷⁹ Ziua de Anul nou la persani, corespunzînd echinocţiului de primăvară (21 martie).

⁸⁰ 1 mai 1484.

⁸¹ 27 iunie 1484.

43 Beiul Țării Românești ⁸², care din timpurile trecute, plecându-și capul la Poarta otomană, se bucura de cinste prin plata *giziei* și a haraciului, întâmpinându-l pe șahul norocos, și-a plecat fața sa rugătoare la Pragul fericirii și, călăuzind oastea victorioasă și slujind cu 20 000 de ostași, cât avea el în putere, a pregătit și provizii bogate, necesare expediției.

În ziua a unsprezecea a lunii amintite ⁸³, au asediat cetatea Chilia. Șahul, ajungând în zori de zi la Chilia, a împresurat cetatea de pe mare și de pe uscat. Zidurile și porțile cetății fiind străpunse ca și inimile crude ale ghiaurilor netrebnici, inima pîrcălabului (*dizdar*) s-a strîns de groază și de frică. Acesta a hotărît s-o predea în grabă, fără condiții, în a 20-a zi a lunii mai sus-arătate ⁸⁴, într-o zi de miercuri. Astfel, șahul cel puternic a isprăvit cucerirea cetății făcînd slujba de vineri în biserica acesteia. Cînd a pornit la cucerirea Akkermanului, s-a alăturat taberei victorioase a sultanului și hanul Crimeii, Mengli-Ghirai ⁸⁵, din renumita familie a lui Ginghiz-han, cu 50 000 de ostași. Aducînd el însuși urări sultanului, <hanul> a fost onorat, pentru serviciile sale, prin cinstea și bunăvoința șahului. Mergînd alături de gloriosul sultan, ei au pornit în ziua a 25-a a lunii mai sus amintite ⁸⁶.

În ziua a patra ajungînd la Akkerman, l-au asediat de pe uscat și de pe apă. Se spune că Akkermanul avea muniții nenumărate și grîne și alimente pentru 30 de ani. În decursul zilelor și anilor săpaseră șanțuri așa de adînci, încît era cu neputință să le dai de fund. Din porunca sultanului cel glorios, oastea victorioasă s-a străduit timp de o săptămînă să umple acel șanț adînc.

Trăgînd cu tunurile și puștile de pe apă și de pe uscat, au omorît doi pîrcălabi renumiți, iar ceilalți ghiauri, nemaiavind încotro, au cerut iertare și au predat cetatea. În a 16-a zi a lunii regeb ⁸⁷, cu sprijinul lui Allah, steagurile vestitoare de victorie fiind înfipite pe zidurile și întăriturile cetății, a început să bată toba împărătească după obiceiul osmănesc. De asemenea, au fost numiți *muhtesibi* ⁸⁸ și oameni de încredere pentru paza și stăpînirea avuțiilor fără de sfîrșit. Ghiaurii care voiau să rămînă au rămas pe loc, iar cei care voiau să-și aleagă un alt loc au plecat și s-au așezat acolo. Foarte mulți au fost surghiuniți, cu familiile lor, în Anatoția, la Biga-Veche (*Eski-Biga*).

⁸² Vlad Călugărul (1482–1495).

⁸³ 11 djumadii II <889> = 6 iulie 1484.

⁸⁴ 20 <djumadii II 889> = 15 iulie 1484.

⁸⁵ Mengli-Ghirai (1469–1514), fiul lui Hadji-Ghirai.

⁸⁶ 25 <djumadii II 889> = 20 iulie 1484.

⁸⁷ 16 regeb <889> = 9 august 1484.

⁸⁸ Socotitor; șeful poliției.

44

Avuția și banii care se aflau acolo au fost păstrate pentru a folosi la construirea unei geamii începute la Adrianopol, iar veșmintele prețioase au fost împărțite luptătorilor gazii. Acordându-i-se daruri împărătești, pe hanul Crimeii, Mengli-Ghirai, l-au onorat, potrivit dorinței sale, cu o burcă albă (*ak-bürk*) și cu bonetă aurită (*üşküf*) și l-au trimis în țara sa cu multe daruri. La 22 ale lunii regeb ⁸⁹, <sultanul> s-a întors de la Akkerman și, trecând prin fața Chiliei spre cîmpie, a pornit spre Adrianopol pe drumul de la Sarî-Saltuk-Baba ⁹⁰ și la sfîrșitul lui șaban ⁹¹ a ajuns cu pași mîndri în vechea capitală (Adrianopol).

RĂSCOALA DOMNULUI MOLDOVEI ȘI ÎNLĂTURAREA REBELIUNII SALE

45

. . . Venind sol și din partea craiului unguresc ⁹², acesta s-a închinat la Curtea cea ocrotitoare a lumii. În acest timp a sosit vestea că ghiaurii rămași la Akkerman, trimițînd știre domnului Moldovei (*Bogdan-oglu*), i-au făgăduit că îi vor preda cetatea dacă va veni pe neașteptate. La rîndul său, acest nedemn, îngîmfîndu-se, a sosit cu corăbiile lîngă cetate și a pregătît scări. Atunci, apărătorii cetății (turcii), aflînd de trădarea acelor ghiauri, i-au trecut pe toți prin sabie. Pe cînd așteptau cu luare aminte sosirea dușmanului, acel umil (domnul Moldovei) a venit într-o noapte întunecoasă sub zidurile cetății și, punînd scările, pe cînd se pregătea să smulgă cetatea prin forță și unii dintre ghiauri intraseră în cetate, iar alții erau pe treptele scărilor, gaziii, cu strigăte de rugă către Allah, au atacat pe cei umili, doborîndu-i cu săbiile și învîlmășindu-i în foc pe cei dinăuntru și pe cei din afara cetății. Dînd astfel la iveală încercarea făcută de dușmanul umil împotriva împărăției padișahului, au luat în prinsoare pe cei mai mulți dintre cei care intraseră în cetate, trimițîndu-i apoi la Poarta fericirii. Această știre îmbucurătoare fiind adusă la cunoștința sultanului cel cuceritor de țări, el a numit serdar de oaste pe Ali-pașa, beilerbei de Rumelia, și l-a trimis în Moldova împreună cu vitejii de Rumelia și cu bulucuri dintre ostașii de Poartă (*kapu-kulu*). Ali-pașa, la rîndul său, intrînd în Țara Românească, a luat împreună cu dînsul și pe domnul Țării Românești, cu oastea sa, și în anul 890, luna șaban, ziua a 25-a ⁹³, a intrat în vilaietul Moldova (*Kara-Bogdan*). Venind mulți bei din Moldova, au arătat supunere, dar domnul Moldovei (*Bogdan-*

⁸⁹ 22 regeb <889> = 18 august 1484.

⁹⁰ Adică prin Babadag.

⁹¹ Șaban <889> = 24 august — 21 septembrie 1484.

⁹² Matei Corvin.

⁹³ 5 septembrie 1485.

oglu), făcîndu-se nevăzut, nu s-a găsit urma lui. Deși au răscolit munții și plaiurile aceluia vilaiet, nimeni nu a aflat ceva despre el. În cele din urmă, prinzînd un răufăcător, care cunoștea starea lucrurilor, acesta a spus că domnul Moldovei a fugit în vilaietul leșesc. Atunci au pornit la incursiune prin ținuturile Moldovei și au luat prăzile pe care le-au găsit. Umplîndu-se cu aur și cu avuții, pofta luptătorilor s-a potolit. Ali-pașa, luînd o cincime (*pendjik*) din prăzi, a pornit la Poarta fericirii.

În anul 891 ⁹⁴, cînd marele padișah stătea la tronul său din Istanbul, supușii lui au aflat că domnul Moldovei, după întoarcerea lui Ali-pașa, adunînd arme și avuții pentru răz bunare, a depus iarăși sforțări pentru a lua Chilia și Akkermanul. Atunci, acordîndu-i îndată lui Malkocioglu Bali-bei, vechi stîlp al emirilor de Rumelia, vilaietul Silistrei ca favoare, i s-a încredințat tot lui și paza graniței dinspre Moldova și i au dat poruncă să pustiască și să devasteze, cu acîngiii de Rumelia, acea țară și să nimească oastea Moldovei. Iscoada moldoveanului aflînd de aceste gînduri, le-a comunicat serdarului său cel viclean ⁹⁵. Acela, datorită legăturilor strînse pe care le avea cu craiul leșesc, a cerut ajutor de la acesta, precum și de la craiul unguresc. Aceștia, la rîndul lor, i-au trimis oști. Malkocioglu, potrivit înaltului firman, a pornit cu vitejii acîngiii spre vilaietul Moldovei și a început să-l devasteze și să-l prade.

46 Construind un pod peste apa Prutului, Malkocioglu <Bali-bei> a rămas acolo cu alaiul său și cu supușii săi, iar pe spahiii care-l însoțeau i-a trimis înainte. El s-a fălit că dușmanul nu va apărea și n-a cercetat cu luare aminte împrejurimile. Dar iscoada dușmanului, văzînd că Malkocioglu s-a îndepărtat de oastea sa, a condus ceata dușmană spre locul unde se opriese Malkocioglu. Ceata de ghiauri, pornind în grabă cu gîndul de a măcelări oastea islamică, a dat cu ea o luptă crîncenă. Ceata lui Malkocioglu, la rîndul ei, scoțînd din teacă sabia răzbunării și cu puterea eroismului punînd capăt vieții ghiaurilor umili, nu s-a dat înapoi nici o clipă, ci a găurit piepturile <ghiaurilor> cu împunsăturile săgeților ascuțite. Focul bătăliei incîingîndu-se, au distrus de dimineața pînă seara armele cu lovituri puternice. De asemenea, ascunseseră în locuri ferite nenumărați luptători cu tobe și cu steaguri. Aceștia, la rîndul lor, ieșind din ascunzișuri pe la apusul soarelui, au pornit la luptă și la măcel cu sunete de tobe, de trompete și cu strigăte de rugă. Atunci, dușmanii cei fricoși și-au pierdut puterea, iar steagurile au căzut din mîinile lor și, spulberîndu-li-se visurile înalte, ochilor lor lumea li s-a înfățișat neagră. De spaimă mare, nici a

⁹⁴ 7 ianuarie — 27 decembrie 1486.

⁹⁵ Ștefan cel Mare.

patra parte din ei n-a rămas pe loc și, tremurându-le mâinile, nici unul n-a mai ridicat sabia. Negăsind alt mijloc de scăpare decît fuga, ei au părăsit cîmpul de bătălie cu sufletul plin de spaimă și s-au împrăștiat, făcîndu-se nevăzuți. Dimineața, cînd să pornească în grabă în urmărirea oștii învinse, Malkocibei<oglu Bali-bei>, aflînd de împrăștierea cetui umile de dușmani, a pornit călare pe urmele dușmanului legii, nimicindu-i pe cei pe care i-a putut ajunge din urmă. Serdarul lor cel necurat ⁹⁶, fugind înaintea tuturor și parcurgînd distanțe mari, a scăpat de ghiarele distrugătoare ale lup-tătorilor.

Acîngiii care se duseseră după pradă s-au întors sătui de prăzi și s-au alăturat comandantului lor. Apoi, o cincime din prăzi a sosit la Poarta fericirii.

54 ... Anul 892 ⁹⁷. În zilele cînd Davud-pașa a plecat în expediție <în Arabia>, a venit din Moldova sol cu haraci pe doi ani și a plecat primind răspunsul de pace.

... Cînd sultanul s-a îndreptat spre Adrianopol, s-a prezentat din partea ungurului un sol cu numele de Iahși-oglu.

79 PLECAREA LUI <MALKOCIOGLU> BALI-BEI PENTRU ÎNLĂTURAREA PRIN LUPȚĂ
A UNELTIRILOR LEȘEȘTI

Abele ⁹⁸, craiul țărilor leșești și mare conducător peste țările slave (*sakallıble*), nedîndu-și seama de cele cuvenite lui, pretindea neatîrnare, 80 ațîțînd pe drumul rătăcirii o seamă de rebeli de aceeași lege cu el. De aceea, el a adunat oști sub conducerea sa cu gîndul de a prizoni țările islamice. Deoarece între capitala sa și granița țărilor islamice era o cale mai lungă de o lună, el a pornit înfuriat din țara sa la începutul anului 902 ⁹⁹, intrînd în Moldova care se afla în drumul său. Sub motivul vecinătății și pentru faptul că erau vechi aliați în răzvrătiri, el a trimis știri prietenești domnului Moldovei, încercînd să cîștige prietenia lui pentru a-l avea drept călăuză. Pe față, domnul Moldovei a arătat că primește <cererea sa> și că va fi alături de el pe calea dușmăniei <cu turcii>. Dar, cunoscînd urmările unei astfel de obligații și știind răzbunarea sultanului osmănesc și văzînd de atîtea ori urmările răscoalei, el a încercat să potolească focul mîniei <lui Albert>, respingînd aventura sa și povestindu-i despre nenorocirile și pățaniile pe care le-au suferit țările ungurului și a

⁹⁶ În text : „murdar”.

⁹⁷ 28 decembrie 1486 — 16 decembrie 1487.

⁹⁸ Ioan Albert, regele Poloniei (1491—1501)

⁹⁹ 9 septembrie 1496 — 29 august 1497.

frîncului în numeroase bătălii. La început, băgînd spaimă în inima acestuia, l-a abătut de la dorința sa <de a face expediție>.

Pe de altă parte, el (domnul Moldovei) a trimis veste emirilor de margine ca în țara lui să vină negreșit pe un drum cunoscut un sangeacbei cu luptătorii aflați sub steagul său și să se ascundă în locul ce i se va arăta, urmînd să iasă la iveală atunci cînd va da el semnalul.

Unul dintre emirii cu provincia mai apropiată de țara aceea, trecînd Dunărea cu 600 de viteji înarmați, a intrat în Moldova și s-a ascuns în locul arătat de domnul Moldovei. Domnul Moldovei, prefăcîndu-se că fuge de teamă, a trimis craiului leșesc următoarea știre: „Avangarda oștii osmane a intrat în țara mea și în urma ei vin în grabă oști fără număr, încît mijloacele mele nefiind îndeajuns, față de ale lor, nu le pot opune împotrivire, ele fiind în număr mare. Dacă <craiul> se îndoiește de acest adevăr, să trimită 5 000 sau 6 000 de oameni înarmați pentru a le arăta locul unde se află <turcii>, și, luînd toate măsurile de prevedere, să mergem pe drumul cel bun și să-l vedem”. Nenorocitul de crai leșesc, încrezîndu-se în spusele domnului Moldovei, a trimis 5 000 sau 6 000 de oameni îmbrăcați în zale și furioși ca marea.

31 Domnul Moldovei, pregătind 4 000 de ghiauri din Moldova, îi așezase într-un loc apropiat de avangarda vitejilor de Rumelia și-i speriasc la început cu vestea atacului bănuit <al turcilor>.

Avangarda oștii leșești venind în acel loc împreună cu domnul Moldovei, vitejii <turcii> au ieșit din adîncul pădurii de stejar și s-au aruncat ca niște săgeți asupra lor cu putere și furie și au pornit la atac ca niște lei, cu caii și cu săgețile care se aflau în tolbele lor. Ivindu-se atunci oastea rumeliotă, cei 4 000 de ghiauri moldoveni, care se aflau în urmă, au atacat și ei, bătînd din tobe și cîntînd din țîmbal după obiceiul osmănesc. Oastea leșească, văzînd aceasta, a fost cuprinsă de spaimă și de groază și, zăpăcindu-se, nu știa încotro să fugă. Văzînd fuga <prefăcută> a domnului Moldovei și spaima mare a acestuia, ei au apucat pe urma lui și, străbătînd munți și cîmpii, s-au împrăștiat prin acea țară străină.

Urmăriți de avangarda oștii islamice, mulți dintre ei au fost făcuți prizonieri, iar mulți alții au căzut pradă săbiilor. Cu mii de greutate și necazuri scăpînd cam o mie de ghiauri, aceștia s-au alăturat taberei leșești și au dat de știre despre intrarea oștii islamice în Moldova și despre apropierea acestora cu victorie de tabăra leșească. Afurisitul crai cel mai sus-numit, văzînd că i s-a micșorat avangarda, a fost cuprins de spaimă. Lăsînd lucrurile și avuțiile sale în acel loc, el a fugit în grabă spre țara lui. Se spune că, rămînînd 20 000 de care cu veșminte și unelte, acestea au intrat în mîinile oștii islamice și ale domnului Moldovei.

Trimițind gonaci în urma cetii fugare, au prins pe mulți dintre ei și au trimis în infern pe acei care se opuneau. Domnul Moldovei a trimis la Curtea fericirii prăzile încăpute în mîna sa, împreună cu ceata răufăcătoare legată în lanțuri. Ca răspuns și răsplată pentru slujba sa, el a fost onorat cu favoruri și cu daruri nenumărate, cu cai și cu multe veșminte și mulți bani, precum și cu o bonetă (*üşküf*) aurită. Craiul leșesc a fugit în țara sa cu mare spaimă și necaz. Marele șah, cu gîndul de a se răzbuna, a numit căpetenie peste gazii pe emirul Malkocioglu Bali-bei, emirul gazii din Silistra, pentru a-l trimite în vilaietul leșesc. De asemenea a poruncit celor mai mulți emiri să-l însoțească.

Bali-bei, supunîndu-se înaltei porunci și începînd să adune oști, a strîns sub steagul său 40 000 de călăreți înarmați. Pornind din reședința sa și trecînd Dunărea, el a intrat în vilaietul Moldovei. Domnul țării <Moldovei>, potrivit înțelegerii, întîmpinînd cu respect pe emirul luptătorilor și, după obicei, pregătind oameni și zaherele, a îndeplinit misiunea de călăuză. Cînd au ajuns la capătul celălalt al vilaietului Moldovei, au dat de fluviul numit Nistru ¹⁰⁰. Trecerea fără pod nefiind cu putință, au găsit nave și, legîndu-le cu funii și lanțuri, au construit un pod trainic și, după ce au trecut dincolo, au intrat în vilaietul leșesc, parcurgînd menzili unele după altele.

Balibeioğlu Ali-bei a fost însărcinat cu apărarea spatelui oștii, iar fiul său cel mai mic, Tor Ali-bei, a fost pus în avangarda oștii victorioase. Ajungînd cu victorie în mijlocul vilaietului leșesc, ei au distrus cetățile renumite și localitățile însemnate care se aflau acolo și le-au călcat cu picioarele cailor luptătorilor.

Mai întîi au atacat fortăreața numită Cracovia ¹⁰¹ de pe o apă curgătoare greu de trecut și pe care o păzeau <dușmanii>. Trecerea apei se putea face numai pe un pod. Și acolo se făceau diferite feluri de pregătiri, iar pe pod se aflau și niște tunuri asemenea unor balauri. Luptătorii <turci> care porniseră în incursiune au găsit un loc îngust și au trecut <riul> înot.

Trecînd prin sabie pe cei care apărau podul, au intrat cu forța și plini de curaj în cetate și i-au măcelărit pe apărători, luînd prăzi.

Căpetenia oștii victorioase, pornind la drum, cu ajutorul lui Allah, a ajuns în ținuturile Chiliei și Akkermanului, care erau la granița țărilor islamice.

¹⁰⁰ În text : *Turla*.

¹⁰¹ În text : *Ktrakova*.

Păstrînd în cetatea Chilia a cincea parte (*pendjik*) din prăzi pentru gloriosul şah ¹⁰², el a slobozit oastea cea victorioasă ...

144 Iar sultanul stăpînitor al lumii ¹⁰³, încălecînd pe un cal falnic și nemaiiașteptînd decît o zi, a trecut de la graniță spre riurile din ținuturile Rumeliei. În clipa aceea și fericitul prinț ¹⁰⁴, călare pe un cal mîndru, în dorința arzătoare de a se întîlni cu slăvitul sultan, a pornit cu mare alai spre Akkerman ¹⁰⁵.

Prințul Selim, puternicul șehzade, a trecut în grabă cu navele peste *Ozu* ¹⁰⁶ și Nistru (*Turla*) după care, călare pe un mîndru cal și-a continuat drumul pentru a se întîlni cu alaiul sultanului.

<Versuri despre drumul lui Selim spre Silistra, amintindu-se și de cetățile Chilia și Akkermann>.

... Vestea urcării pe tron <a sultanului Selim I> răspîndindu-se în lume, au început să vină soli din partea căpeteniilor ghiauri și islamici, cu daruri, pentru a ura întronare victorioasă și pentru a exprima supunere.

... Din partea beilor Moldovei și Țării Românești și Veneției au sosit daruri nenumărate, pe lângă haraciul stabilit.

... Dintre emirii din Rumelia, urmașii lui Malkoci înlăturaseră din moși-strămoși, cu puterea sabiei lor, răscoalele și nesupunerile din ținuturile islamice și cîștigaseră nenumărate lupte sfinte. Cîțiva dintre acești fii ai lui Malkoci, cum este cel cu numele de Ali-bei, care era beiful sangeacului de Sofia, iar altul cu numele de Tor Ali-bei, care era guvernator la Silistra, au depus efortări mari, murind ca niște martiri pe cîmpuri de luptă.

¹⁰² Baiazid al II-lea (1481—1512).

¹⁰³ Baiazid al II-lea.

¹⁰⁴ Selim, fiul și urmașul la tron (1512—1520) al lui Baiazid al II-lea.

¹⁰⁵ Este vorba de întîlnirea lui Baiazid al II-lea cu fiul său răzvrătit Selim.

¹⁰⁶ Oçakov.

MUSTAFA ALI

Fiul lui Ahmed Hodja, Mustafa Ali s-a născut la Galipoli în anul 1541. Încă din tinerețe a manifestat interes pentru literatură, care a și rămas principala sa preocupare în tot timpul vieții. Datorită activității sale literare, Ali a devenit cunoscut și a fost apreciat la Curtea lui Suleiman I, unde a făcut parte din suita prințului Selim. Pe la 1562 a fost trimis în Siria, ca secretar al lui Lala Mustafa-pașa, de unde s-a întors apoi în Cipru. În 1571 Mustafa Ali era secretarul guvernatorului Bosniei, Ferhad-pașa. În această calitate, el trimitea la Poarta otomană dări de seamă asupra luptelor ce se dădeau cu țările creștine. Îl găsim apoi îndeplinind aceeași funcție pe lângă comandantul de la granița Bosniei, Malkocioglu Bali-bei. În aceste părți el a stat timp de opt ani.

În anul 1592 Mustafa Ali este semnalat ca secretar de ieniceri, iar în 1595 este trimis din nou în Anatolia ca defterdar de Amasia, având și rangul de guvernator de sangeac. A murit în anul 1599 în Arabia.

Mustafa Ali este considerat o personalitate remarcabilă în viața culturală a Imperiului otoman. Diferitele funcții de stat pe care le-a deținut, el le-a împletit cu activitatea sa de istoriograf, literat și matematician.

Mustafa Ali a compus peste 50 de lucrări, dintre care o parte cu caracter istoric. Lucrarea sa principală, intitulată *Künh-ül-ahbar (Esența informațiilor)*, relatează evenimentele istorice de la „începutul lumii” și pînă pe vremea domniei sultanului Mehmed al III-lea. Ediția turcească, tipărită la Istanbul în cinci părți, (în 1862), cuprinde numai evenimentele pînă la 1453. Extrasele alăturate sînt traduse după această ediție. Manuscrisele cuprinzînd partea încă netipărită a cronicii lui Mustafa Ali se găsesc în bibliotecile din Istanbul, precum și în unele biblioteci din Europa, ca de pildă la Staatsbibliothek din Berlin și Bibliothèque Nationale din Paris (nr. 94, catal. 314) etc.

Regretăm faptul că nu am avut la îndemână această ultimă parte a cronicii lui Mustafa Ali, care îmbrățișează aproape un veac și jumătate (1453—1599) din istoria Imperiului otoman. Tocmai această parte ar prezenta mai mare interes pentru relațiile dintre turci și români, autorul fiind contemporan cu o serie de evenimente, dintre care la unele a și luat parte. Am putut obține doar unele date privind campania din 1538 în Moldova, pe care le dăm în traducere românească.

În afară de această cronică Mustafa Ali a scris și despre ultima expediție a lui Suleiman I la Szigetvár în 1566, când oastea otomană s-a aflat sub comanda lui Sokollu Mehmed-pașa. O altă lucrare cu caracter istoric aparținând lui Mustafa Ali este și o istorie a Ungariei. El a scris de asemenea și un *Selimname*, în care sînt relatate evenimentele din timpul lui Selim al II-lea, iar în *Nusretname* (*Cartea biruințelor*) descrie expedițiile lui Lala Mustafa-pașa în părțile Iranului. Mustafa Ali consacră o scurtă cronică și *Cuceririi Rodhosului* în 1522, iar cronica sa în versuri *Nadir-ul-Muharib* (*Bătălii rare*) descrie lupta dintre Selim al II-lea și fratele său Baiazid Celebi la Konia.

Dintre lucrările sale cu caracter literar merită să fie semnalată *Viețile oamenilor de artă* (*Menakib-i-Hünerveran*), în care autorul încearcă să valorifice operele predecesorilor săi în domeniul literaturii. Ca poet, Ali a scris volume întregi de poezii în limbile arabă, persană și turcă.

În prefața cronicii sale *Künh-ül-ahbar* autorul dă unele informații și cu privire la izvoarele utilizate. Astfel, la p. 13, 17 (vol. I, ed. Istanbul), el menționează că, în vederea întocmirii unei istorii care să înglobeze toate evenimentele, a trebuit să cerceteze peste 130 de lucrări de istorie și citează un șir întreg de autori arabi, persani, turci, tătari ș.a.

Dintre cronicarii osmanlii, el citează în repetate rînduri pe Aşîk-paşa-zade, Neşri, Ruhi Edirnevi, Idris Bitlisi, Ramazan-zade, Sa'adeddin Konyevi, iar despre Hodja Selman, citat în cronica lui Enveri, menționează că e autorul unei lucrări istorice (I, 17—20).

Mustafa Ali ia o atitudine critică față de ceilalți cronicari, arătînd că ei nu relatează totdeauna evenimentele în mod exact, fapt ce l-a determinat, adaugă el, să cerceteze toate izvoarele privitoare la un eveniment. Cu toate acestea și în opera sa istorică s-au strecurat unele erori. Mustafa Ali precizează că și-a început opera cînd avea 52 de ani, terminînd-o după patru ani, adică cu doi ani înaintea morții sale. În prima parte a operei (primele două volume), limba autorului este greoaie, plină de arabisme și persanisme; stilul său devine însă clar și concis în ultima parte.

Cîteva date sporadice cu privire la țările române se găsesc și în lucrarea lui Ali, intitulată *Heft Medjlis*, adică *Cele șapte consilii*, în care

este descrisă campania lui Suleiman Magnificul împotriva cetății Szigetvár din Ungaria (1566/974). Această operă a fost editată în 1898—1899 de istoricul Ahmed Djevdet (Istanbul, 1316 H., 55 p.). Dăm aici în traducere un mic fragment și din această lucrare.

Bibliografie: *S. O.*, III, p. 290; *O. M.*, III, p. 85—94; *G. O. W.* p. 126—134; *E. I.*, I, p. 296 și *I. A.*, I, 1950, p. 304—306.

Volumul I

- 33 <Se relatează despre amestecul dintre turci, arabi și iranieni pe de o parte și creștini pe de altă parte în țările de sub stăpînirea Bizanțului, făcîndu-se și o caracterizare a copiilor născuți de pe urma acestui amestec>.

Afară de aceasta, s-au schimbat numai cei din generația a doua și a treia a celor islamizați dintre sirbi, valahi, moldoveni și alte popoare ghiaure. Datorită islamismului, scăpînd de erezie, copiii care s-au născut au avut sufletul curat și au început să devină vrednici de lumina culturii și a desăvîșirii.

- 117 <Descrîndu-se cursul Dunării (*Tuna*) în vilaietul Rumelia, se spune> :

În sfîrșit, Dunărea se varsă în Marea Neagră (*Kara-Deniz*) la nord de tîrgul numit Isaccea (*Sakgi*). Pe malurile acestui fluviu se află țări ghiaure ca : Țara Românească (*Eflak*), Serbia (*Sîrb*), Ungaria (*Madjar*), Croația (*Hîrvat*).

... Rîul Oceakov (*Ozu*). Și acesta este o apă mare care vine din nord pe partea răsăriteană a fluviului Dunărea și, curgînd cînd spre apus cînd spre răsărit, se varsă într-un loc în Marea Neagră. Locul acela se numește ținutul dintre Sarî-Kerman ¹ și Akkerman ².

- 235 ... Acum, în părțile orașului Constantinopol (*Kostantinie*) se află întinderi mari care, pînă la hotarele Bosniei, Bulgariei, Țării Românești, Moldovei, Akkermanului și Transilvaniei sînt cunoscute sub numele de ținutul Rumeliei.

- 245 ... Mai sînt și popoarele : valah, cel ardelean și moldovean care locuiesc în ținuturile dintre țările grecești, tătarăști și ungurești. Domnii lor, purtînd titlul de voievozi și fiind numiți de către sultanii Familiei osmane, își trimit din vechime, an de an, tributurile fixate.

Nu se numea alt voievod în aceste țări pînă ce nu murea voievodul uneia din ele, sau, asuprind poporul, nu era înlăturat. Dar atunci cînd li se trimitea un nou voievod, acesta era dat în grija unui agă din suita împărătească, alăturîndu-i-se și un ceaș cu titlul de stegar (*sandjahtar*) și vreo 40—50 de *capugii* ³.

¹ *Sarî-Kerman* : „Cetatea Galbenă”.

² *Ak-Kerman* : „Cetatea Albă”.

³ *capugi* : portar, ușler (al seralului).

Ajungînd la locul hotărît, ei păzeau pe cel pe care-l aduceau cu ei, adică, numindu-l domn (*hakim*), îl păzeau de ceilalți. Acesta (domnul) îi reținea timp de cîteva zile în slujba sa cu cel puțin 10 000 de florini în bani, dîndu-le și cai și zaherea în valoare de 5 000 florini. Ceașului îi dădea ceva mai mult de o povară (*yük*)⁴, iar fiecărui *capugiu* îi dădea cîte 3 000 de aspri și cîte un cal. Și la fiecare schimbare de voievod, marele vizir era onorat cu vreo 100 000 de florini. Celorlalți viziri și altora nu le dădea nimic.

În felul acesta vilaieturile erau înfloritoare și prospere. Pe timpul răposatului sultan Suleiman⁵, în vilaietul numit Țara Românească (*Eflak*) trăiau 48 000 de familii (*hane*), în Moldova (*Bogdan*) trăiau în total 30 000 de familii, iar în Transilvania (*Erdel*) numărul ghiaurilor era de 50 000 de familii. Pe vremea sultanului Murad al III-lea însă, cînd s-a apropiat anul Hegirei 1000⁶, în vilaietul Țării Românești erau 13 000 de familii și în țara Moldovei 20 000 de familii, căci domnii mai sus-amintiți ajungînd să fie schimbați de cîte două-trei ori pe an, au ruinat țările prin mită (*ruşvet*), iar agalele care mergeau pentru slujba <înscăunării> nu se mulțumeau nici cu 40 sau 50 de poveri (*yük*), după cum nici ceașii nu se mulțumeau cu zece poveri, iar capugii cu cîte o povară. Din această pricină, lumea s-a revoltat tot mai mult.

În cele din urmă, raialele ghiaure, neputînd suporta dările puse de voievozii lor necinstiți, s-au răscolat. Astfel, omorînd multe mii de musulmani, liniștea și ordinea din ținuturile Rumeliei au fost tulburate, iar cetățile și împrejurimile lor, care erau anexate de 60—70 de ani la țările islamice, au trecut sub stăpînirea ghiaurilor nenorociți.

Volumul al III-lea

Pe vremea lui Orhan⁷, emirii și vizirii au auzit că regele (*kîral*) Ungariei și-a pus în gînd să treacă în Anatolia împreună cu cei ce unelteau și să-l alunge pe hanul Orhan. Atunci Suleiman-pașa a cerut de la înaltul pașah învoire să treacă în Rumelia.

... După aceea, gaziul Umur-bei, fiul lui Aidîn-bei, care era peste Aidîn-eli, trecînd cu corăbiile în Rumelia⁸, a făcut acolo incursiuni și a

⁴ 1 *yük* : 100 000 de aspri (*akce*).

⁵ Suleiman I Magnificul (sau Legislatorul) (1520—1566).

⁶ 19 octombrie 1591 — 7 octombrie 1592.

⁷ Orhan, emir otoman (1326—1359).

⁸ Se referă la expediția lui Umur-bei (1339—1340) prin țările Galipolei. Într-una din expedițiile sale la gurile Dunării, el a ajuns pînă la hotarul Țării Românești.

obținut victorii, capturând mari cantități de prăzi. Lui i-a mers faima de cuceritor, căci a cucerit și a supus toate cetățile pe care le-a vrut și, ca urmare, belșugul din rîndurile luptătorilor musulmani a crescut zi de zi, astfel încît cei care juraseră credință comandantului lor iubit înfruntau orice și treceau peste toate greutățile pentru gaziul Umur-bei.

66 ... Fiii distinși ai lui Murad I erau : hanul Baiazid Îldîrîm, Savgi-bei și Iakub-bei. Dintre acești prinți, Savgi-bei, potrivit rînduieiilor osmane, fiind numit vizir, a fost reținut pentru paza Brusei. Iar el (Murad I) a plecat cu măreție și glorie într-o expediție împotriva ghiaurilor din Țara Românească. Savgi-bei, căzînd sub înfrîurirea unor uneltitori, s-a răzvrătit încercînd să se proclame neatîrnat. Atunci < sultanul > și-a luat de îndată zborul ca de șoim în părțile Brusei și l-a pedepsit < pe Savgi > așa cum se cuvine.

71 ... Sultanul < Murad I >, supărat și zdrobit din pricina unei înfrîngerii din partea sîrbilor ⁹, a poruncit lui Ali-pașa ¹⁰ să strîngă oaste. Și fiului său Baiazid i s-a pus în vedere să se pregătească pentru expediție. Astfel, s-au adunat în apropierea orașului < Adrianopol >. În acest timp
72 s-a aflat că stăpînitorii ghiauri din Nicopol și Tîrnovo, precum și < conducătorul > Șışman (*Susmatur*), bei ghiauri și tributari sultanului, nesupunîndu-se poruncii < de a merge la expediție >, au apucat calea răzvrătirii.

Atunci vizirul Ali-pașa, avînd sub comanda sa 30 000 de oameni, a trecut în Rumelia și a plecat în ținutul lui Șışman. Ajungînd la Adrianopol, < sultanul > a trimis de îndată pe fiul lui Timurtaş-pașa, Iahși-bei, care, împreună cu 5 000 de oameni, a cucerit cetatea Provadia.

... După aceea, au venit la picioarele gloriosului sultan și stăpînitorii cetăților Madara și Șumla, iar beiul Șışman, căindu-se de purtarea sa, a căzut la picioarele lui Ali-pașa și, în speranța că i se va ierta greșeala, a venit în capitala imperială și s-a rugat. Atunci el a obținut < iertare >. De data aceasta și cetatea Silistra fiind alipită la țările împărătești, stăpînitorul ei a primit să devină tributar ¹¹.

< Descrierea bătăliei de la Kosovo cu sîrbii, omorîrea sultanului Murad I și obținerea victoriei de către turcii datorită lui Halreddin-pașa >.

⁹ Bătălia de la Pločnik (1387).

¹⁰ Ali-pașa Djandarlızade.

¹¹ Aceste evenimente s-au petrecut în anul 1388.

PE SCURT DESPRE CUCERIRILE SULTANULUI BAIAZID ¹³

În părțile Rumeliei au fost cucerite de către Evrenos-bei <înainte de lupta de la Ankara din 1402> Moldova (*Bogdan*) ¹³, Cratova, cetatea Scoplje (*Üsküb*) și cetatea Doruna ¹⁴; cetatea Vidin a fost cucerită de către Firuz-bei. Au mai fost supuse ... vilaietul Țării Românești, cetatea Nicopol, cetatea Silistra, cetatea Rusciuk, cetatea ungurească și *Karaferia*, iar din Anatolia au fost cucerite Saruhan

... Iar voievodul Țării Românești, nedemnul Mircea, supunându-se, împreună cu suita sa, a primit de bună voie să devină tributarul sultanului <Baiazid>.

... În al doilea an <al domniei sultanului Baiazid> ¹⁵ a fost trimis cu oaste Firuz-bei, unul dintre marii emiri, care a supus Vidinul și împrejurimile sale. Îndată după aceea, sultanul, venind la Adrianopol, a trimis pe mai sus-numitul Firuz-bei să facă incursiune în vilaietul Țării Românești. Acesta, întorcându-se cu o mare pradă, a făcut tot felul de daruri.

<Descrierea luptei de la Nicopol fără a menționa participarea românilor>.

În anul al șaptelea <al domniei>, în <7>94 ¹⁶, sultanul, continuând faptele sale războinice, a cucerit și a supus cetatea Nicopol și cetățile înalte ale Silistrei, după care a pornit în părțile Moreei și a ajuns la *Karaferia*. După ce a cucerit Rusciukul, a trimis acingii în toate părțile și aceștia s-au întors cu nenumărați robi. Au adus și pe acei ghiauri ale căror nelegiuiri erau de nesuferit.

<Fiica mai mică a lui Baiazid-han îndrăgostindu-se de șeihul Șemseddin>, a trimis a doua zi pe împuternicitul (*vekil*) ei de cununie, neputând să aștepte pînă la venirea tatălui ei, care se afla în expediția împotriva ghiaurilor din Țara Românească.

... Prințul Musa a cerut voie de la fratele său mai mare, prințul Mehmed, să treacă în Rumelia. Acesta, aprobându-i cererea, a pus să se pregătească toate cele necesare pentru călătorie (*sefer*) și, după ce i-a procurat uneltele de luptă, i-a înmănat scrisori și l-a trimis <pe Musa> la voievodul Mircea. De fapt, s-a văzut că, așa cum mai înainte Suleiman-șah, întărindu-l pe prințul Isa, îl trimisese împotriva lui Mehmed-han,

¹³ Baiazid I Fulgerul (1389–1402).

¹⁴ Confuzie la cronicar sau greșeală de tipar.

¹⁵ *Doruna* (greșeală de grafie), desigur: Vodina.

¹⁶ 1390.

¹⁷ 29 noiembrie 1391 – 16 noiembrie 1392. Al 7-lea an al domniei lui Baiazid cade însă în anul 1396.

acum prințul Mehmed, la rîndul său, l-a trimis în Rumelia, drept răspuns, pe Musa, procurîndu-i toate cele necesare. Atunci prințul Musa, purtînd steagul victoriei, a trecut în Rumelia și voievodul Mircea, făcîndu-l gine-rele său, i-a dat ajutoare. Suleiman-șah, cînd a aflat de această știre, a plecat în mare grabă în Rumelia și, trecînd pe la împăratul din Istanbul ¹⁷, <pe cînd străbătea trecătoarea Bosfor>, s-a obligat să-i dea multe locali-tăți numai ca să-l sprijine în vederea alungării fraților săi.

<Trecînd pe malul celălalt, Suleiman și-a adunat oastea și a pornit în urmărirea prin-țului Musa>.

120 <Descrierea luptelor dintre Musa și Suleiman : înfrîngerile suferite la început de Musa, iar apoi de Suleiman>.

125 În timp ce Suleiman-șah cutreiera, descumpănit, granițele Țării Românești, beii din Rumelia, trecînd la fapte, l-au dus pe prințul Musa la Adrianopol și l-au suit pe tronul împărăției. Ei erau nemulțumiți de Sulei-man-șah, din pricină că acesta, zi și noapte, se ținea de beții.

... Suleiman-șah, aflînd de necredința oștii din Rumelia și de tre-cerea ei de partea fratelui său, a început să se pregătească, dar în timpul acela a murit într-un sat. Aceasta s-a întîmplat în anul 813 de la Hegira ¹⁸.

134 <În timpul unei petreceri, Mehmed I îl învoiește pe Musa să treacă cu o oaste în Rumelia și pune să i se rînduiască alaiul și să i se pregătească toate cele necesare>.

Totodată, potrivit dorințelor <lui Musa>, i-a înmînat scrisori pentru emirul Isfendiar, împăratul din Istanbul și voievozii din Țara Românească și Moldova ¹⁹.

135 Musa, ajungînd la emirul de Isfendiar, a înțeles însă că nu va putea obține ceea ce dorea. De aceea, fără să-și dea în vileag gîndurile, s-a dus în capitala lui Karamanoglu. Dar acolo, înainte de a începe vorba despre lucrurile însemnate, a sosit la Isfendiar sol și scrisoare de la voievodul Țării Românești ²⁰, prin care acesta se plîngea de acîngii și arăta lui Is-fendiar starea în care se afla, precum că, în timp ce prințul Suleiman era ocupat cu petrecerile în părțile Anatoliei, supușii raialelor de la margine sufereau foarte mult din pricina devastărilor. Totodată el a cerut ca Musa să treacă în părțile acelea, arătîndu-și pentru aceasta recunoștința sa.

Voievodul Țării Românești, Mircea, își făcuse planul să și-l facă ginere pe Musa și astfel să domnească după voia lui în țara sa, pe care o

¹⁷ Manuel II Paleologul (1391—1448).

¹⁸ 6 mai 1410 — 24 aprilie 1411.

¹⁹ La 1409. Autorul revine asupra faptelor menționate mai înainte.

²⁰ Mircea cel Bătrîn.

conducea ca pe o fiică ascultătoare, iar poporul din acel vilaiet să fie ferit de răutățile acîngiilor și nimeni să nu rîvnească la țara sa și să nu o calce. Într-un cuvînt, cînd prințul Musa a auzit aceste știri de la Isfendiar și cînd a văzut și scrisorile trimise <de Mircea>, s-a bucurat și s-a dus din nou la schela Sinope de unde, cu corăbii purtătoare de bogății, a trecut marea, ajungînd în vilaietul Țării Românești. Voievodul Mircea, care aflase dinainte de sosirea prințului, l-a întîmpinat cu bucurie și cu mare alai, primindu-l cu mare cinste și i s-a supus, dîndu-i tot felul de peșcheșuri.

Astfel, în primul rînd, prințul și-a atins scopul căsătorindu-se în țară, iar în al doilea rînd, beii de Rumelia, nemulțumiți și supărați de patima beției de care suferea Suleiman-șah și din pricina lipsei de interes al acestuia față de treburile țării, au venit cete după cete la el (la Musa) cu scopul de a i se supune ²¹.

140

<Închiderea lui Mihaloglu Mehmed-bei la Tokat ca părtaș al lui Musa>.

Iar stegarul (*miralem*) Azap-bei, fugind, s-a dus în Țara Românească²².

EVENIMENTUL AL OPTSPREZECELEA. AICI SE TRATEAZĂ A DOUA URCARE PE TRONUL ÎMPĂRĂȚIEI <A LUI MEHMED I CELEBI>

Cînd Suleiman-șah a pornit la Adrianopol pentru a-l omorî pe Musa, auzind că prințul Musa, cu învoirea lui Mehmed-han, a plecat la voievodul Țării Românești, Mircea, iar după unii autori, a devenit chiar ginerele acestuia, el (Suleiman) și-a ridicat cortul său cu mare necaz și, luîndu-și rămas bun de la locuitorii din Brusa, s-a retras spre Istanbul. După ce a făcut multe făgăduințe împăratului <din Istanbul> și a obținut învoirea de a trece marea, el a plecat la Adrianopol. Luptele lui cu prințul Musa și toate faptele sale sînt relatate la locul lor.

178

<Luptele dintre Musa și Mehmed la Ceamurlu>.

EVENIMENTUL AL ȘAPTELEA

Sultanul Mehmed, pregătind oastea ce mai rămăsese și uneltele de luptă, a trecut în Rumelia cu gîndul de a purta război sfînt (*gaza*) împotriva ghiaurilor.

Mai înainte de aceasta, pe cînd <sultanul Mehmed I> se afla în părțile Anatoliei pentru a potoli răscoala <lui Karamanoglu>, ce avusese

²¹ Aceste evenimente au loc în anii 1409—1411.

²² Aceste evenimente se petrec în vara anului 1413.

179 loc acolo, umilii ghiauri din Țara Românească, uniți în răutăți, au distrus cele trei cetăți Isaccea <Ieni-Sale> și Giurgiu (*Göz-Gören*). Fiind așezate la hotarele țărilor islamice și repararea lor fiind foarte trebuincioasă, ele au fost construite din nou și au fost aduse în stare bună. După aceea, (Mehmed I) a plecat în părțile ungurești ²³. În drumul lor au dat peste cetatea Severin, însă ghiaurii nu s-au putut împotrivi loviturilor date de luptătorii musulmani și de oștile viteze, obișnuite cu luptele, și când au început bătălia pentru cucerirea și supunerea cetății, <ghiaurii> au cerut iertare și s-au rugat pentru liniștea și cruțarea vieții lor. Aceștia, trimițând prin fiul craiului ²⁴ daruri multe și peșcheșuri valoroase, s-au obligat să plătească în fiecare an haraciul și au cerut pace. Atunci li s-a pus condiția ca, atâta timp cât domnia gloriosului și puternicului sultan va fi înfloritoare și ocrotirea lui se va întinde peste toată lumea, ei să nu se împotrivească și să nu se răzvrătească și nici să aleagă calea răscoalei și răzvrătirii și, ori de câte ori li se va cere, să dea în slujba împăratului trei fii de crai (*Kîral-zade*) și să țină pentru slujba <Porții>, vara și iarna, oști înarmate și să fie socotiți, pentru totdeauna, ca făcând parte dintre supușii înaltei Porți. Într-un cuvânt, sultanul, respectînd versetul din Coran, . . . a iertat pe cei care i s-au rugat. După aceea, sultanul s-a îndreptat cu mare alai spre Adrianopol, capitala lumii.

EVENTIMENTUL AL ȘAPTELEA²⁵

Despre răscoala lui Simavnaoglu și iulul Bedreddin care, pe cînd locuia împreună cu familia sa la *Iznîk*, auzind de toată îndrăzneala de răscoală a discipolului (*murid*) și adeptului său, Bөрüklüge Mustafa, a plecat și s-a dus la Isfendiar, de unde s-a urcat pe ascuns într-o corabie și a trecut în Rumelia. După unii, a fost surghiunit în altă parte din porunca sultanului, din pricina unor fapte săvîrșite de el. Adevărul este că, trecînd prin Caffa (*Keefe*) și ocolînd, el a venit prin Silistra în interiorul Dobrogei. El a susținut că Bөрüklüge Mustafa s-a răsculat pe nedrept și că dreptul de a se răscula îi aparține lui.

<Reprimarea răscoalei și spînzurarea și iulului Bedreddin Mahmud la Serres>.

²³ În alte cronici aceste evenimente sînt datate 1416—1417.

²⁴ Autorul se referă probabil la regele Ungariei, Sigismund de Luxemburg, sau la o căpetenie locală.

²⁵ De fapt al optulea.

200 Falsul (*Düzme*) prinț Mustafa fiind înfrânt de Murad <al II-lea> în luptele de la Galipoli, răscoala sa din Rumelia a fost înăbușită, iar Mustafa a fugit spre vilaietul Țării Românești.

...Mihaloglu-pașa, împreună cu oastea aleasă, fiind trimis în urmărire, l-a ajuns din urmă la Ceamurlu și l-a nimicit, înecându-l sub o ploaie de săgeți. Aceasta s-a petrecut în anul 825 ²⁶ ...

205 EVENIMENTUL AL TREISPREZECELEA

Dintre beii de serhat, viteazul Șah-Melek a făcut în timpul iernii o incursiune cu oaste multă în vilaietul Țării Românești, dar vremea fiind foarte aspră, multora dintre oameni le-au degerat mâinile și picioarele, deși luptătorii gazii cereau milă și îndurare de la Allah ²⁷....

206 EVENIMENTUL AL PAISPREZECELEA

Sultanul cel purtător de coroană ²⁸, împreună cu ceata de luptători ce formează oastea din Anatolia și cu vitejii din Rumelia și din împrejurimi, avînd în fruntea lor pe voievodul tributar al Țării Românești, Dracul (*Dirakula*), și pe ghiaurii devastatori de sub stăpînire sa, au mers timp de 40 de zile în dreapta și în stînga și, făcînd incursiuni prin vilaietul unguresc, au distrus și au pîrjolit. Ei au adus mulți prizonieri și multe prăzi pe care au pus mîna. Apoi, trecînd Dunărea la Nicopol, au ajuns în capitala Adrianopol ²⁹. ...

207 EVENIMENTUL AL OPTSPREZECELEA

Este fapta beiului de margine ; viteazul Mezid cel nechibzuit a fost însărcinat să facă o incursiune împotriva ghiaurilor, dar el nu a pus iscoade ca să cerceteze starea dușmanului, ci a plecat cu oastea încrezîndu-se în forțele sale. Afurisitul de Iancu <de Hunedoara> fusese mai înainte iscoada lui Evrenosoglu Ali-bei și din pricina aceasta, cunoștea bine starea oștii islamice. El a trecut apoi din slujba lui Ali-bei la craiul unguresc,

²⁶ 26 decembrie 1422 – 14 decembrie 1423.

²⁷ Este vorba probabil de luptele din 1426–1427, în Țara Românească, împotriva lui Dan al II-lea.

²⁸ Murad al II-lea (1421–1451).

²⁹ Evenimente petrecute în 1438, cînd are loc expediția sultanului Murad al II-lea, însoțit de Vlad Dracul, în Transilvania.

și și-a luat titlul de guvernator (*beilerbei*). De aceea, el (Iancu) cunoștea neorînduiala lui Mezid-bei și se aflase că acesta nu-și stăpînea oastea, dîndu-i frîu liber ori de cîte ori făcea incursiuni. Astfel, cînd Mezid-bei a intrat în vilaietul ghiaurilor cu oastea sa nestăpînită, a dat voie ostașilor săi să prade raiaua și s-o fugărească ca pe niște oi, zicînd. „Nu-i lăsați, lupii mei”. Lîngă el rămăseseră foarte puțini oameni. Atît cei mari cît și cei mici, dedîndu-se la prăzi, s-au împrăștiat ca vîntul în toate părțile. Toemai atunci a apărut dintr-o parte, fără zgomot, Iancu. Împresurîndu-l pe acel răufăcător, s-au străduit să-l zdrobească, dar a fost în zadar, căci 400—500 de oameni nu s-au putut opune la 10 000 de ghiauri. În cele din urmă, mai sus-numitul Mezid a suferit urmările greșelii sale, căzînd el însuși în luptă. Acolo, în timpul luptelor ce s-au dat ³⁰, i-a murit și un fiu destoinic.

EVENTIMENTUL AL NOUĂSPREZECELEA

Este fapta vizirului Șehabeddin-pașa. El era un om curajos din ceata slujbașilor (*tavasi*), dar, încrezîndu-se prea mult în puterea sa, era nepri-ceput în luarea de măsuri. Îndeosebi el nu a tras învățăminte din înfrîngerea lui Mezid-bei din anul trecut. Neîngrijindu-se niciodată să-și stăpî-nească oastea, lipsurile sale au crescut. În felul acesta, el a plecat cu toată oastea din Rumelia, cu acîngiii viteji ca lei și avînd alături de el, dintre emirii de margine, pe Iakub-bei și pe Firuz <oglu> și pe capugibașul Umur-bei și pe Hîzîr Bali din familia Fenari, precum și 2 000 de ieniceri și 16 vestiți și puternici sangeacbei. Ajungînd în fața Belgradului ³¹, el a ridicat acolo o întăritură (*hvala*). Apoi, trecînd prin Țara Românească au făcut incursiune în vilaietul unguresc unde ostașii săi, mici și mari, s-au dedat la prădăciuni, împrăștiindu-se în toate părțile. Călăreții săi s-au dus la o depărtare de mai multe menziluri, iar pedestrașii din ceata azapilor și ienicerilor s-au răspîndit și ei în toate părțile, după pradă și alte lucruri.

208 Deodată, același Iancu ghiaurul, care în trecut a pricinuit înfrîngere lui Mezid-bei, a venit și de data aceasta cu o mulțime de păgîni. Atunci s-a dat o luptă mare și atît de crîncenă, încît din 16 sangeacbei, au căzut 15 bei. Neprevăzătorul pașă însuși a scăpat cu mare greutate, fugind. Blestematul mai sus-arătat (Iancu), după ce a strîns multă pradă, a căzut ca o pacoste pe capul voievodului Țării Românești, Dracul, care era un *zimmi* ³² renu-

³⁰ Evenimentele povestite mai sus au loc în Transilvania pe la 1442.

³¹ Probabil confuzie, în loc de Vidin.

³² *Zimmi* : supus nemusulman, creștin din Imperiul otoman.

mit în acele ținuturi și tributar prin supușenie devotată și, repezindu-se asupra lui pe neașteptate, i-a tăiat capul și, nimicindu-i oastea, a încredințat țara sa unuia dintre răufăcătorii cetii sale, numit ghiaurul Bas-mara ³³.

Niciodată musulmanii n-au suferit atât din pricina vicleniei și răutății ghiaurilor ca în acești doi ani. Cunoșcînd bine starea musulmanilor, <Iancu> a ieșit biruitor în toate faptele sale ³⁴, punînd mîna pe multe prăzi.

EVENTIMENTUL AL DOUĂZECI ȘI UNULEA

Se povestește despre incursiunea făcută de măriia sa sultanul în vilaietul unguresc. Craiul cel rătăcit, profitînd de plecarea în Anatolia a fericitului sultan pentru a pune capăt uneltirilor lui Karamanoglu, a strîns o mare oaste cu care a intrat în sangeacul Crușavăț (*Alđja-Hisar*), distrugînd și devastînd raiaua sa. Atunci marele sultan, unind oastea din Anatolia cu cea din Rumelia, a plecat și, cutreierînd timp de trei luni vilaietul unguresc, a luat o mulțime de cetăți. Apoi, trecînd prin Nicopol cu nenumărați robi și cu un mare număr de vite, a construit cetatea Giurgiului (*Ierkökü*). După ce a numit acolo comandant (*dizdar*) și oameni viteji (*merdman*), s-a întors în capitala Adrianopol unde și-a petrecut timpul cu desfătări, în anul 841 ³⁵. . . .

EVENTIMENTUL AL DOUĂZECI ȘI TREILEA

Despotul fără de minte ³⁶, fugind din cetatca Semendria, s-a dus la craiul unguresc și, ațîțîndu-l pe el și pe Iancu, unul dintre beii ghiauri cu
210 gînduri rele din acele părți, i-a luat cu el. După ce au trecut prin Belgrad și au dat foc cetății *Crușavăț* ³⁷, ei au prigonit populația din vilaietul Niș. Atacîndu-i pe oameni cu sulile, i-au rănit și au pricinuit stricăciuni satelor și orașelor, cutezînd să atace Zlatița ³⁸. Cînd puternicul sultan a auzit de aceasta, el a plecat cu oastea din Rumelia. După ce a dărfinat și a ars Sofia, el s-a îndreptat spre trecătoarea Zlatița (*Izladî*). Dar, din pricina

³³ În alte cronici Basaraba.

³⁴ Aceste evenimente au avut loc în anii 1442—1443.

³⁵ 5 iulie 1437 — 23 iunie 1438.

³⁶ Gheorghe Brankovici.

³⁷ În text: *Aladja-Hisar*.

³⁸ În text: *Izladî*.

iernii grele, a preferat să păzească timp de câteva zile acele ținuturi pînă ce ghiaurii, din pricina greutăților, s-au retras spre țara lor blestemată. <Sultanul> a trimis însă pe viteazul Turhan-bei, făcîndu-l serdar peste vitejii de sub comanda sa și dîndu-i și pe bravii aleși din oastea de Rumelia. Peste oastea din Anatolia a fost numit viteazul Balaban-pașa cel vestit.

Li s-a poruncit să urmărească oastea ghiaură la o distanță de un conac ca să vadă și să ia măsurile necesare dacă <ghiaurii> vor voi să mai pricinuiască stricăciuni și pagube țărilor islamice. Ghiaurii, ajungînd la trecătoarea Niș, au aflat de oastea numeroasă care-i urmărea. Atunci ei au făcut o ascunzătoare înăuntrul trecătorii și luptătorii musulmani, ajungînd acolo, i-au văzut cu uimire pe ghiauri stînd în ascunzișuri. Ei i-au atacat îndată cu dîrzenie, dar, din voia lui Allah, oștile musulmane au fost înfrînte. În timpul luptei, beiful provinciei Bolu, numit Mahmud-bei, care era fratele vizirului Halil-pașa și soțul surorii stăpînitorului lumii, a căzut în mîinile ghiaurilor. Cînd sultanul Murad-han s-a întors în capitala Adrianopol, sora sa, îmbrăcată în haine de doliu, s-a dus la el și a plîns. Atunci, din milă și ocrotire față de ea, a fost restituită îndată ghiaurilor cetatea Semendria și astfel Mahmud-bei a fost slobozit. Chiar și cei doi fii ai despotului, care erau orbi, i-au fost înapoiți ³⁹.

211 ...Cînd sultanul Mehmed ⁴⁰ s-a urcat pe tronul țării, s-a hotărît să se citească *hutbe* și să se bată monede <cu numele său> și astfel faima i s-a dus în toată lumea. Unii dintre ticăloșii de uneltitori și mai cu seamă răufăcătorul numit Karamanoglu <Mehmed-bei>, l-au înștiințat prin scrisoare pe craiul unguresc, Iancu, de acest eveniment, arătînd că : „Marele sultan s-a retras de la domnie, lăsînd tronul unui fiu nevîrstnic de-al său, așa că, voi din partea aceea și noi de aici, să mergem cu oști împotriva lor și, nimicindu-i, să semănăm pe pămîntul țării lor sămînța răutății. Mai mult chiar, după aceea să ne înfrățim între noi și ne vom întîlni ca să împărțim, prin bună învoială, ținuturile care ni se cuvin în părțile noastre”. Cînd craiul cel răufăcător a citit scrisorile trimise de Karamanoglu, a pornit cu o ceată de blestemați și, încăierîndu-se cu vitejii din Rumelia, a îndrăznit să facă multe uneltiri. Dar slăvitul Allah acordînd ajutorul ceresc trupelor musulmane, un brav luptător a reușit pînă la urmă să taie capul craiului Iancu ⁴¹.

212 <Se relatează întoarcerea la domnie a lui Murad al II-lea din pricina amenințărilor ghiaurilor din afară și a neputinței fiului său Mehmed de a face față conducerii statului>.

³⁹ Aceste evenimente au avut loc în 1443 și la începutul anului 1444.

⁴⁰ Mehmed al II-lea (1451–1481) este numit coregent în 1444, înainte de lupta de la Varna.

⁴¹ De fapt lui Vladislav I.

Văzînd aceasta, Karamanoglu a început să-l ațîțe iarăși pe craiul cel rătăcit ⁴², punîndu-l în mișcare. Ceilalți stăpînitori ghiauri, văzîndu-l <pe crai>, s-au dus și ei la locurile lor de la hotare.

În primul rînd, craiul unguresc, socotînd că acesta este un bun prilej, a trecut cu toată oastea sa prin vilaietul Țării Românești și prin Moldova (*Bogdan*). Mergînd mai departe, el a asediat cetatea Varna. În al doilea rînd, în urma scrisorii trimise de el, la rîndul lor, și stăpînitorii frînci și-au scos flotele în larg. Astfel, 60 de galere, venind pe mare, au intrat în strîmtoarea Galipoli. Ei au început să devasteze ținuturile din împrejurimi, iar pe acei care le-au opus o cît de mică împotrivire, i-au bătut cu tunurile și au tras cu puștile, pricinuindu-le pagube și multă suferință.

213 ...Oastea de Poartă și beilerbeiul de Rumeliâ, Davud-pașa și beilerbeiul de Anatolia, Kara<dja>-pașa, și alți emiri, înțelegîndu-se între ei, au pornit împreună cu sultanul cel bătrîn ⁴³ și cu cel tînăr (*nevgivan*)⁴⁴ și, după multe popasuri, au ajuns la Varna unde s-au întîlnit cu ghiaurii. Se nimerise ca ziua aceea să fie vineri. Mulțimea oștilor care înainta din ambele părți părea asemenea unor valuri.

<Descrierea luptei de la Varna, retragerea turcilor, căderea craiului Vladislav și victoria turcilor>.

214 ...Acestea s-au petrecut în luna regeb a anului 848⁴⁵.

După omorîrea regelui <Vladislav>, rătăcitul de Iancu s-a mai împotrivit un timp oarecare zicînd : „Lupta noastră se dă pentru credință și nu din dragoste față de crai. Ce este dacă el a murit ?”. Cu aceste vorbe el i-a îmbărbătat pe ghiauri și ei i-au atacat de trei ori pe musulmani, venind în cete mari. Văzînd că oștile musulmane devin din ce în ce mai puternice, păgînii cei răufăcători, care erau mereu înfrinși, au făcut o ultimă sforțare pentru a-și salva carele, dar nici de astă dată sforțarea lor nu a dus la vreun sfîrșit și ei au scăpat prin fugă. . . .

218 În timpul acela ⁴⁶ a sosit știrea cea neplăcută că craiul unguresc, Iancu cel afurisit, a pornit și a atacat cu tunuri și cu puști țările din împrejurimi și, trecînd prin Belgrad, s-a îndreptat spre Kosovo, devastînd și pîrjolind ținuturile pe unde trecea. Padișahul, comandant de oști, cînd a auzit aceasta, a pornit îndată și, mergînd zi și noapte, s-a întors la Sofia. Totodată el a trimis porunci oștilor din ținuturile din jur ca să-l ajungă din urmă.

⁴² Regele Ungariei (Vladislav I).

⁴³ Murad al II-lea (1421–1451).

⁴⁴ Mehmed al II-lea (1451–1481).

⁴⁵ 14 octombrie – 12 noiembrie 1444. Lupta de la Varna s-a dat la 10 noiembrie 1444.

⁴⁶ Pe cînd sultanul Murad al II-lea se afla în Albania (1447–1448).

...Iscoada sultanului numit martolozul (*marhos*) Dogan, venind pe neașteptate la sultan, i-a făcut cunoscut că uneltirile acelea erau puse la cale de Laz-oglu ⁴⁷ și de banii mai cunoscuți din țara ungurească, cum sînt : banul de Lebe ⁴⁸, banul de Gebe ⁴⁹, banul de Lük ⁵⁰ și banul de Sekvelet ⁵¹, care aveau în fruntea lor pe Iancu, izvorul tuturor uneltirilor.

Măria sa sultanul, plecînd de la Sofia, a mers spre Kosovo unde a ajuns după ce a trecut menziluri după menziluri. El a văzut atunci oastea ghiaurilor care venea din față și care era foarte mîndră.

<Descrierea bătăliei de la Kosovo care a început într-o dimineață de vineri și a durat pînă seara>.

219 În noaptea aceea, în amîndouă taberele, numeroase oști au stat gata de luptă. Astfel, a doua zi, cetele luptătorilor și ale ghiaurilor, încă-ierîndu-se, au început să se războiască. În această luptă crîncenă au murit ca niște martiri mulți bei, după cum și din rîndurile ghiaurilor și-au găsit moartea numeroși bani. O parte dintre ei fiind luați în prinsoare, au fost legați de mîini. Mulți dintre ei erau răniți și plini de deznădejde. Cu ajutorul lui Allah, oastea islamică a ieșit victorioasă, iar ghiaurii au suferit o înfrîngere deplină, deși ghiaurii cei umili au fost învingători la un moment dat, căci necredinciosul Iancu zdrobise mai întîi aripa formată de oastea din Anatolia și apoi înfrînsese și armata din Rumelia.

<Urmează descrierea înfrîngerii creștinilor la Kosovo în 1448>.

Cînd s-a întunecat, Iancu a plecat de pe cîmpul de bătălie spunînd : „Vreau să mă duc să atac oastea islamică pe la spate”, dar numai dimineața s-a aflat că de fapt el fugise. Pedestrașii ghiauri, fugind, au intrat într-un sat mare părăsit de locuitori și s-au ascuns prin case. Oștile musulmane victorioase au legat <pe dinafară> ușile caselor din acel sat și le-au dat foc pentru a-i sili pe ghiauri să iasă, însă frica de sabie a fost mai mare decît primejdia focului, așa că, neieșind nici unul afară, toți au ars prin case. A doua zi au fost luate și carele.

<Unli dintre banli ghiauri au căzut prizonieri, alții au fost uciși>.

220 După înfrîngerea ghiaurilor, oștile musulmane, care, împrăștiindu-se, fugiseră, văzînd că ajutorul lui Allah și victoria este de partea lor,

⁴⁷ Gh. Brankovici-Vukovici.

⁴⁸ *Lebe*, în loc de *leh* (greșeală de grafie). Este vorba probabil de banul leșesc.

⁴⁹ *Gebe*, în loc de *ceh*.

⁵⁰ *Lük*, vezi nota 40 de la p. 91.

⁵¹ *Sekvelet*, vezi nota 41 de la p. 91.

s-au adunat din nou și cete după cete s-au aruncat asupra ghiaurilor. Iancu, văzînd că lupta s-a întors împotriva sa, și-a luat o parte din oameni și a fugit spre vilaietul său. Despotul Laz-oglu, care stăpînea cetatea Semendria, trimițînd un om, l-a adus pe Iancu la el, l-a ospătat și l-a liniștit.

... Această victorie a fost obținută în anul 852 ⁵². După aceea, sultanul cel victorios, mergînd din popas în popas, s-a îndreptat spre capitala sa <Adrianopol>.

249 <Se enumeră cuceririle făcute de Mehmed al II-lea : cucerirea Moldovei (*Kara-Bogdan*), a cetății Iskenderie etc.>.

266 <Vorbindu-se de un împărat al Constantinopolului, numit Iancu bin Madian ⁵³ se arată că stăpînirea acestuia se întindea pînă la granițele Indiei, stepa bulgară (*Deșt-i bulgar*), Deșt-i Kîpceak și pînă în ținuturile circasiene, rusești și moldovenești>.

⁵² 7 martie 1448 — 23 februarie 1449.

⁵³ Nume legendar.

fol. 243

EVENIMENTUL AL 36-lea

<S-a auzit că ghiaurii europeni fac pregătiri mari împotriva turcilor, primind ajutoare de la Roma (*Kızıl elma*) și din Portugalia (*Portokal*). Poarta fiind informată de toate acestea, prin iscoade, trimite mai întâi asupra lor, la 9 muharrem 945⁵⁴, din Cornul de Aur, o flotă mare de 200 de corăbii sub comanda marelui capudan Haireddin-pașa. Participă 3 000 de pușcași, precum și sangeacbeii din ținuturile Kodja-ili, Tekel-ili, Hamid-ili și Alaia cu oștile lor. Apoi, 20 de vase din flota împărăției au fost trimise lui Suleiman-pașa, beilerbei de Egipt>.

În al doilea rînd, el însuși (sultanul) s-a hotărît să se îndrepte cu noroc și fericire la cucerirea Moldovei (*Kara-Bogdan*). De aceea au fost date porunci beilerbeilor din toate părțile ca să se adune la un loc.

fol. 244

<În acest timp, beilerbeul de Erzerum s-a închinat ca un slujitor credincios la Pragul cel înalt. De asemenea a fost distins cu onoruri Mehmed din Zu'l-Kadrie⁵⁵ pentru slujba de la serhad. În acest timp, murind vizirul Mustafa-pașa, postul său a fost acordat lui Mehmed-pașa, beilerbei de Rumelia, iar cu vilaietul Rumeliei a fost onorat Hüsrev-pașa. În ce privește vilaietul Anatolia, acesta a fost încredințat lui Rustem-pașa, valiu de Diarbekir. Paza Istanbulului și a altor regiuni a fost lăsată pe seama lui Ferhad-pașa, sangeacbei de Aidin⁵⁶>.

În felul acesta luîndu-se măsuri în toate părțile, s-a dat firman beilerbeiului de Rumelia să facă adunare (*dernek*) lângă Filipopol (*Filibe*).

... În a 10-a zi a lui safer din anul mai sus-arătat⁵⁷, într-o zi de luni, steagurile înalte și padișahul cel asemenea lui Alexandru (*Iskender*) au pornit de la înalta reședință și au ieșit din Istanbul cu gînd de cucerire... Pe la sfîrșitul acestei luni⁵⁸ au ajuns la Adrianopol, unde în a 27-a zi a acestei luni⁵⁹ a avut loc un divan.

fol. 245

Beilerbeul de Rumelia, Hüsrev-pașa, care străbătuse trecătoarea Galipolei, împreună cu emirii din Anatolia, s-a unit cu ordia împărătească.

⁵⁴ 7 iunie 1538.

⁵⁵ *Zu'l-Kadrie*: regiune în Anatolia.

⁵⁶ *Aidin*: corespunde cu regiunea Smirnei.

⁵⁷ 10 safer <945> = 8 iulie 1538.

⁵⁸ <20—29 safer 945> = 18—27 iulie 1538.

⁵⁹ 25 iulie 1538.

<Se descrie ceremonia primirii emirului Raşid-han din cetatea Basra, ale cărei ținuturi au fost lăsate tot pe seama lui cu condiția ca moneda și slujba (*hutbe*) să se facă tot pe seama sultanului otoman>.

Apoi, Moldova este un vilaiet întins și înfloritor, ale cărei granițe cunoscute sînt: dintr-o parte se mărginește cu fluviul Dunărea (*Tuna*) și dintr-altă parte cu ținuturile ungu-rești și cele leșești (*Lieh*), iar un colț al ei se învecinează cu serhatul Deșt-i Kîpceacului ⁶⁰. Dintre marii săi strămoși, pe vremea sultanului Baiazid <al II-lea>, de mai înainte, cînd au fost cucerite cetățile Chilia (*Kili*) și Akkerman, își luaseră ei asupra lor să trimită an de an cîte o sumă ca haraci (*bir mikdar haradj*), punîndu-se sub umbra steagului împără-tesc și astfel, scăpînd de săbiile celorlalți răufăcători (*fedjdjar*) ai războiului sfînt (*gihad*) și salvîndu-se de supărările lor, găsi-seră liniște și huzur. Dar s-a aflat că ei, nefiind recunoscători pentru această binefacere, din cînd în cînd arătau iarăși apro-piere dușmanilor credinței <islamice> și cerînd vistierie și oști ei aveau sprijinul lor. Neshiind pînă atunci ce anume zăcea în inima <sultanului>, abia cînd s-a ridicat din Adria-nopol, a devenit clar gîndul lui și s-a poruncit ca expediția să fie împotriva Moldovei. Apoi, străbătînd menziluri peste menziluri și parcurgînd distanțe s-a ajuns la marginea riului Prut (*Berud*) și s-a trecut peste podul care s-a construit acolo ⁶¹.

<În acest timp venind olăcari din partea lui Hüseîn-şah, sangeacbei de Karîl-ili ⁶², au înștiințat victoria asupra ghiaurilor spanioli care veniseră cu 70—80 de corăbii asupra cetății Perveza>.

Această veste fiind privită ca un bun augur, s-au grăbit spre locul de tabără plin de nenorociri ⁶³. Astfel, <sultanul> a venit la orașul preferat al voievodului Moldovei, cunoscut sub numele de Fălciu (*Falcin*). În acel menzil, s-a înfățișat hanul de Karakorum ⁶⁴, Sahib-Ghirai-han, din vița lui Ginghis-han, care se închină cu onoare și cu cinste la Inaltul Prag. Dîndu-se firman ca și el să fie de față la această expediție norocoasă, el a sosit la ordie cu 200 000 de oșteni tătari vestiți în devastare.

⁶⁰ Este vorba de posesiunile hanatului tătăresc din Crimeia.

⁶¹ În alte cronici: „pod clădit de vizirul Lütflî-paşa”.

⁶² Karîl-ili, sangeac în Epirul de vest, înspre mare, la nord de Golful de Arta.

⁶³ Adică spre tabăra lui Petru Rareș, în Moldova.

⁶⁴ Capitala Mongoliei, pe riul Orhon, în Siberia.

... A doua zi, în zori, au venit de la tătari alaiuri și diverse care cu cai înhămați (*koşun*), iar printre mîrzaci (*sultanzade*) erau: Meşithanoglu, Maşkikoglan, Abdullahoglan, Hagi, Mustafaoglan Hagi, Haliloglan și beilerbeiu vilaietului Şirin, Baba-bek și Hadja Mamai-bek și Hasan Polak-bek, Barda-bek, Hagi-bek, beiu de Kıpceak Küciük-bek, beiu de Mangup, Hanî (Hagi)-bek, Ufak-Babai Mîrza și Kusat Mîrza, printre beii din interior(?) (*icil-beyi*?), Selimşah-bek și Ahmedpaşa-bek, Ali Hagi-bek, Ibrahim Tagalib-bek, Kemal-bek, Nuş-Mîrz, Ak-Küciük-bek și solii lui Faran-han (?), Nokaşa-bek, Abdullah-Iakşi, solul lui Saidak-bek și mulți alți mîrzaci. Toți acești mîrzaci o dată sosiți cu marele lor han <Sahib-Ghirai> au stat în fața padişahului <Suleiman> cu respect. În această clipă s-a tras din tunuri în trei rînduri (*nevbet*) și ienicerii au făcut veselie.

<Urmează descrierea ceremonialului de întîmpinare a hanului de mai sus și conducerea lui pînă la cortul său, însoțit în toate conacele de multe favoruri prietenești și cinstiri. Apoi, hanul și mîrzacii se întorc la corturile lor>.

Ei au primit peşcheşuri și daruri și au fost cinstiți cu mari zaiafeturi din partea împărăției. În acest timp afurisitul de voievod al Moldovei numit Petri⁶⁵, cu 80 000 de țărani (*horiade*) înarmați s-a întărit în cunoscuta și anevoioasa trecătoare zisă Botoşani (*Potşan*) și și-a pregătit oștile (*alai*) în locurile mai netede de acolo. Și s-a aflat că tăind arborii și îngustînd trecătorile și drumurile, se gîndea ca atunci cînd o parte din oaste va trece pe partea cealaltă, să iasă din ascunzișuri și să dea o mare bătălie. Și voievodului Țării Românești (*Eflak*)⁶⁶, care arăta supunere și sinceritate, i s-au trimis porunci ca să vină cu 3 000 de oșteni (*nefer*) destoinici după puterile lor. Apoi, <turcii> au ajuns la reședința demnă de infern a sus-numitului voievod (Petru) care era un oraș vestit sub numele de Tîrgul Iași (*Baş-Bazarî*), și era citeodată locul său de scaun. Se făcuseră aici numeroase palate (*sarai*) cu bolți și cupole înalte. Atît acele seraiuri cît și bisericile (*kilise*) din apropiere, fiind incendiate numaidecît și dărmate, le-au ruinat și le-au

⁶⁵ Petru Rareș.

⁶⁶ Radu Paisie (1535–1545).

pus la pământ. Pe scurt, văzînd fastul și măreția și minunile oștii lui Suleiman frica și groaza au pătruns în inima celui afurisit. Astfel, el s-a rușinat pe neașteptate în mijlocul oștirii sale și s-a căit de pregătirile sale de mai înainte și de întăriturile făcute, iar între beii săi a intrat vrajba, și cei din oastea sa s-au dus fiecare într-o parte, iar slujitorii și supușii săi s-au împrăștiat, ca și avuțiile și familia sa. Atunci, emirii împărției și gaziii Semendriei și călăreții iuți ai neamului tătăresc au pornit pe urmele lor și s-au năpustit pentru prădarea și păgubirea lor ca niște viespi după faguri de miere. În acest timp, s-a ajuns la aceea trecătoare astupată cu lemne și pietre. De fapt cele făcute de ei cu atîtea greutate era un fel de trecere plăcută pentru oaste. ...

fol.
244 r.

... Dar ghiaurii Țării Românești au pornit cu forțe domnești pentru subjugare și mergînd înainte, la un moment dat, cu trei mii de halebardieri (*teberdar*) au nimicit o întăritură plină de copaci, risipind pe necredincioșii <de moldoveni>. Și astfel, ei au deschis drumuri largi și întinse și de îndată au trecut cu toții.

Apoi au sosit în satele (*nahie*) bogate, cu belșug de ape, cu livezi și grădini mari ale ținuturilor Moldovei. Înaintînd pe această cale, în a 27-a zi a lunii rebi-ul-ahîr ⁶⁷ a avut loc descălecarea împărătească în orașul numit Suceav<a>, vechea capitală a celui rătăcit afurisit ⁶⁸. Într-adevăr era un oraș plăcut, cu climă bună, cu vii și bostănării, locuri frumoase pentru petreceri. În sfîrșit, locul de reședință al ghiaurilor cei fără de minte, care era o cetate cu turnuri, și mici și mari, de formă concavă, înălțîndu-se spre cer, avea și un șanț lat și adînc. De asemenea, pentru apărarea cetății, pe lîngă că avea turnuri puternice, era și plină cu tunuri *şaklos*, darbzenuri și *havane*, avînd totodată și diverse locuri de trecere întărite cu copaci. Toate acestea erau apărute cu multă vitejie și zel. Dar deodată, cortul împărătesc înaintînd cu toată măreția, <turcii> au trecut peste acel șanț adînc și au pricinuit tulburare pe colinele din apropiere. Repezindu-se apoi în împrejurimi și o ceată de tătari de-ai hanului cel măreț, toți cei din cetate cînd au simțit și au văzut măreția oștii celei mari <turcești> și-au dat seama că dacă se vor opune, nici unul nu va scăpa cu viață. De aceea, toți cei dinăuntru cetății, cuprinși de groază și spre a evita paguba și ruina, au predat cheile cetății, cedînd Porții locul de stăpînire. Vocile lor cerînd iertare și scăpare se înălțau în văzduh. De asemenea,

⁶⁷ 22 septembrie 1538.

⁶⁸ Adică Petru Rareș.

preoții lor l-au rugat pe mărișă sa sultanul (*șehiriar*) să aibă milă și de hatîrîl raialei să nu prade țara, căci beii Moldovei se vor închina Porții.

În sfîrșit, ținîndu-se sfat timp de patru zile, a fost emisă poruncă împărătească, pentru ca nimeni să nu-și întindă mîna asupra copiilor și familiilor raialelor, ci să fie priviți și ocrotiți ca și ceilalți tributari. În a patra zi, boierii (*ümera*) și notabilii (*aian*) ghiaurilor din Moldova s-au adunat și au cerut iertare de la Poarta împărăției, azilul omenirii. Și în loc de blestemății au găsit multe plăceri.

247 r.

Apoi, la rugămîntea raialei, voievodatul a fost acordat beizadelei Cetne, fiul lui Ștefan (*Istefan*)⁶⁹ voievod, care de mult slujea la Poartă cu supunere și ascultare, primind și o leafă (*uluŧe*). Acesta a fost îmbrăcat cu blană (*bürk*) roșie și împodobit cu bonetă de aur. Potrivit obiceiului generoșilor împărați tobele au bătut și țîmbalele au sunat și au avut loc cinstiri pline de măreție. După obiceiul lor <noul voievod> a fost așezat pe tronul Moldovei. Și spre a curma vechea gîlceavă dintre raialele țării Moldovei și ale țărilor bine păzite⁷⁰, s-a fixat și s-a stabilit o nouă graniță din partea Akkermanului pînă la rîul Prut (*Berut*) în fața orașului Fălciu (*Falcin*), mai sus amintit, și de aici pînă la fluviul Nistru (*Turla*). Au fost date porunci noului voievod ca în cele două părți ale hotarului de mai sus să fie zidite două cetăți puternice. În răstimpul cît oștile împărătești au poposit în această țară, s-au făcut și unele cercetări. Astfel, unul dintre sfetnici, marele imbrahor (*mirahor*) Hüsein-aga, a fost însărcinat să sape și să răscolească ușor unele părți ale cetății voievodului rebel al Moldovei, care fugise, pentru a descoperi tezaure și comori. S-a mai poruncit ca după ce vor fi găsite toate acestea să fie predate vistieriei împărătești. Cu prilejul acestor cercetări și săpături făcute din ordinul sultanului cuceritor, au ieșit la iveală atîtea diamante de mare preț și atîtea avuții încît au depășit închipuirea emirilor. Astfel, au fost găsite multe vase de aur și de argint, diverse arme și unelte de luptă ornate și lucrate artistic, roți și obiecte bătute în pietre prețioase, evanghelii artistic legate, cruci aurite, stofe prețioase, lingouri de aur curat ș.a. În sfîrșit, au fost găsite atîtea comori și tezaure ascunse sub pămînt ca și cînd ar fi rămas bogățiile marilor Afrasiab și Afridun⁷¹. Toate aceste comori de neînchipuit au fost luate pentru vistieria norocosului pađișah.

După ce au fost făcute cu generozitate diverse favoruri hanului din Crimeea, emirilor și mîrzacilor săi, li s-a dat învoirea să se reîntoarcă.

⁶⁹ După izvoarele românești, fiul lui Alexandru, nepotul lui Ștefan cel Mare.

⁷⁰ Adică din Imperiul Otoman.

⁷¹ Figuri legendare. Cf. I. A., sub voce.

În afară de aceasta, solul craiului ⁷² care a arătat supunere și a slujit împreună atâtea zile în tabăra împărătească, înfățișându-se pentru arz a fost, de asemenea, îmbrăcat cu *hîlat* și i s-a dat învoire să se întoarcă.

La 28 ale lunii rebi-ul-ahîr ⁷³, plecînd din Suceava au străbătut menziluri după menziluri și au venit la schela Isacei.

EVENIMENTUL AL 38-LEA

În timp ce marelui Sultan era preamărit la valul Isacei (*Sakci*) pentru cucerirea țării Moldovei, au sosit olacii marelui amiral Haireddin-pașa <care au povestit despre victoriile flotei împărătești>.

⁷² Erast Kretkowski, castelan de Bresc.

⁷³ 23 septembrie 1538.

După ce oastea imperială s-a așezat pe cîmpia Zemlinului ⁷⁵, s-a hotărît să se facă divan ca să se înfățișeze demnitarii. De favorurile și binefacerea imperiale s-a bucurat strălucitul crai, fiu de crai, numit fiul ardeleanului (*Erdel-oglu*) ⁷⁶, adică craiul Ștefan, slăvitul Allah să-l îndrume spre credință și, preschimbîndu-i devotamentul în robie, să-l îndrepte spre supunere. El este distins printre emirii neamului Mesiei și este alesul dintre mai marii celor care cred în Isus, cel mai mare dintre beii leșești și cel mai cinstit dintre vitejii cehi. După ce el și-a plecat fața la picioarele tronului și după ce a fost înveșmîntat în *hîlatul* de onoare al țării, cortul împărațesc, purtător a o mie de semne de victorie, a plecat mai departe ... după ce a poposit zece zile în aceste locuri, în timpul sărbătorilor de sacrificiu (*îyd-i-edha*) ⁷⁷ pentru a petrece acele zile de bucurii.

26 ... Raiatele supuse, împreună cu mai sus-numitul fiu distins, Erdel-oglu, principele Ștefan, care este desăvîrșit prin supunere, precum și cazacii, voievozii și *iunacii* ⁷⁸ sosiți de prin părțile Țării Românești și ale Moldovei (*Kara-Bogdan*), cu toții au fost însărcinați prin firman să lupte sub comanda lui Pertev-pașa. Afară de aceasta și beilerbeul (*miri-miran*) de Timișoara, fericitul și viteazul și puternicul Mustafa-pașa sosind pe cîmpul de luptă împreună cu gaziile căliți în lupte și cu luptători viteji, au ridicat metereze pentru cucerirea cetății Gyula ⁷⁹, devenind luptători neîntrecuți pentru ocuparea unor alte cetăți și întărituri.

38 ... În părțile unde comanda cuceritorul cetății, sus-amintitul Pertev-pașa, au fost obținute victorii și cuceriri, capturîndu-se prăzi, cu prilejul cuceririi cetății numite Gyula, cea cu zidurile întărite și fortificate, și a încă două cetăți aflate pe înălțimi, purtînd numele de Baghiova ⁸⁰ și Lagoș ⁸¹.

⁷⁴ Lucrarea aceasta cuprinde descrierea luptei de la Szigetvár din 1566, nnde a murit Suleiman Magnificul.

⁷⁵ În text : *Zemin* sau *Zemun*.

⁷⁶ *Erdel-oglu* : „fiul ardeleanului”, adică voievodul Transilvaniei Ioan Sigismund, numit de turci Istefan (Ștefan).

⁷⁷ <10 zil-hidjge 973> = 28 iunie.

⁷⁸ *Iunak* : călăreț, viteaz.

⁷⁹ *Bekesgyula*, oraș în Ungaria.

⁸⁰ *Baghi-ova* : formă coruptă pentru Lipova.

⁸¹ *Lagoș* : Lugoș.

MUSTAFA SELANIKI

Cronicarul otoman Selaniki, originar din oraşul Salonic, s-a născut pe la mijlocul secolului al XVI-lea ¹. În anul 1565 îl găsim în anturajul beilerbeiului Rumeliei, Semşi Ahmed-paşa ², îndeplinind funcţia de *hafız* ³. Apoi a ocupat o serie întreagă de funcţii pe care le enumeră cu precizie în opera sa istorică ⁴. Astfel, în anul 1584 (992) era secretarul lui Nişangi Mehmed-paşa ⁵, el însuşi autorul unei cronici. Între 1586 şi 1595 a ocupat diferite funcţii politice şi administrative. Nu se cunoaşte anul morţii sale. Se crede că şi-a încheiat zilele după anul 1008 al Hegirei (1599—1600), probabil în oraşul Istanbul.

Opera sa istorică a fost parţial tipărită la Istanbul în anul 1864 (1281), sub titlul : *Tarih-i Selaniki Mustafa efendi* (*Cronica lui Selaniki Mustafa efendi*), 14 f. + 351 p. Această cronică descrie istoria otomană începînd din luna lui safer 971 (august 1563) şi pînă la anul Hegirei 1008 (1599—1600). Ea cuprinde deci ultimii trei ani din domnia lui Suleiman Magnificul (mort 1566), domnia lui Selim al II-lea (1566—1574) şi a lui Murad al III-lea (1574—1595), precum şi cîţiva ani din domnia sultanului Mehmed al III-lea (1595—1603).

Spre deosebire de alţi cronicari, Selaniki prezintă evenimentele printr-o prismă mai obiectivă, fără exagerări, urmărind o cît mai fidelă evocare a lor. Marele merit al acestei cronici îl constituie faptul că autorul a fost contemporan şi martor ocular al epocii descrise. Datorită diverselor funcţii pe care le-a ocupat în administraţia Imperiului otoman, Mustafa

¹ Data naşterii lui nu se cunoaşte precis.

² Ahmed-paşa, mare vizir pe la 1580 (988).

³ *Hafız* : cel care recită Coranul pe dinafară.

⁴ Vezi cronică sa *Tarih*, p. 11, 235, 261 ş.a.

⁵ Nişangi Mehmed-paşa din Merzifon, autorul unei cronici otomane-sinoptice : *Tarih* (vezi în volumul de faţă, p. 290).

Selaniki a avut la îndemână și a utilizat documente statistice, opera sa istorică devenind astfel o sursă prețioasă pentru evenimentele dintre anii 1563 și 1599. Totuși, ediția tipărită în 1864, după cum se arată într-o notă (p. 351), este incompletă. Editorul nu a publicat decât partea de pînă la anul Hegirei 1001 (octombrie 1592), pe motiv că pentru evenimentele ce urmează după această dată posedăm cronica lui Mustafa Naima ⁶.

Manuscrise bune și complete ale acestei cronici se găsesc însă în diverse biblioteci din Europa, printre altele la Biblioteca Națională din Sofia și la Institutul Popoarelor Asiei din Leningrad.

Extrasele alăturate au fost traduse, pentru evenimentele de pînă la 1592, după ediția din 1864, iar restul pe baza fotocopiilor după manuscrisele aflate la Sofia și la Leningrad.

Bibliografie: Djemal ed-Din, *Osmanlı tarihi ve müverrihleri* (Cronicile și cronicarii otomani), Istanbul, 1314/1896—1897, p. 36; Ahmed Refik, *Allimler ve San'alkârlar (Învățați și artiști)*, p. 34 și urm.; S. O., III, 68; G. O. W., p. 136—137, E. J., IV, 216.

⁶ Recent, a apărut în Turcia o nouă ediție a cronicii lui Selaniki, fără să ne fi parvenit însă pînă în momentul de față.

14 Anul 973 al Hegirei¹. Anul acesta, din suma datorată de ghiaurul
 15 crai al ungurilor lipseau 35 000 de guruși². Între timp, a sosit știrea că, cu ajutorul lui Allah, ei vor trimite haraciul pe doi ani, cerînd scuze sub diferite pretexte. Ei au început să se certe cu emirii de margine, zicînd : „Hotarele sînt locurile unde se găsesc bisericile noastre și acolo noi facem o dată pe an iarmaroace (*panair*) și voi ați putea să împiedicați adunările și obiceiurile noastre”.

Emirii de margine au trimis știri la Poarta fericirii precum că din această pricină <ghiaurii> au întărit cetățile Gyula și Timișoara și au fortificat și cetatea Szigetvárului.

<Pregătirea expediției împotriva Ungariei și asediul cetății Szigetvár>.

26 Și spre serhatul Timișoarei, în mijlocul unui lac, umilii de ghiauri au construit, neținînd seama de tratat, o cetate puternică numită Gyula.

... Oastea otomană așezîndu-și tabăra la Zemlin³, s-a dat de știre că aici va avea loc Sărbătoarea sacrificiilor⁴. De asemenea, s-a anunțat că se va face aici și un popas. La divanul de la chindie, înfățișîndu-se cu scrisori oamenii lui Ștefan Ianoș-oglu⁵, craiul Transilvaniei (*Erdel*), au anunțat că a doua zi va veni Ianoș-oglu, trecînd Dunărea cu bărcile (*șaiika*).

De aceea, poruncindu-se oștii victorioase, în ajun de sărbătoare, ea a ieșit în întîmpinarea acestuia cu mare alai.

Din cauza întîrzierii lui, oastea a așteptat mai mult timp. Cînd pomenitul crai a sosit, întinzîndu-se un cort roșu, i s-au făcut onoruri de primire cu cinste. De asemenea i s-au pregătit daruri și numeroase favoruri. În ziua următoare, avînd loc un divan mare, sus-numitul Ioan Sigismund (*Istefan*) a venit însoțit de un număr de 300 de ostași ghiauri, de statură înaltă, unii cu cai împodobiți și alții pedestri. S-a ținut un mare divan la care au participat mulți oameni. Oastea de Poartă (*kaphalkî*) era împodobită atît de bogat și cu atîta fast, încît a o descrie întrece orice putință.

¹ 29 iulie 1565 — 18 iulie 1566.

² Monedă otomană.

³ În text : *Zemun*. Localitate pe malul drept al Dunării, lângă Belgrad.

⁴ 10 zil-hidjge 973 : 28 iunie 1566.

⁵ Adică Ioan Sigismund Zápolya.

Înfățișarea oștilor beilerbeiului Rumeliei, Anatoliei și Karamaniei, a emirilor *zaimi*⁶ și a spahiilor era în afară de orice închipuire. A descrie pe fiecare în parte era cu neputință. Când mai sus-amintitul crai, Istefan, a venit împreună cu marii viziri în fața gloriosului șehinșah⁷ și, scoțându-și tichia sa împodobită cu pietre prețioase lucrate cu meșteșug, a îngenunchiat după obiceiul lor în semn de supunere, atunci măriia sa prea fericitul padișah i-a poruncit să se scoale. Ridicându-se, după ce a mai făcut doi pași, el a îngenunchiat din nou. Îngenunchind și a treia oară, s-a dus apoi și s-a închinat la picioarele sultanului. După ce s-a sculat, măriia sa marele vizir Mehmed-pașa⁸ i-a dus el însuși scaunul împodobit cu perle și acesta s-a așezat pe el. Apoi, după ce au ieșit afară, craiul mai sus-arătat⁹, cerind scuze beiiului dragoman¹⁰, Ibrahim¹¹, i-ar fi zis : „Măriția sa m-a făcut să-mi pierd cunoștința ; nu mi-a rămas putere să vorbesc”.

69 ... Mai înainte, măriia sa Petrev-pașa¹², cel de-al doilea vizir, pe când era beilerbei de Timișoara, fiind numit serdar pentru cucerirea cetății Gyula, a făcut sforțări demne de laudă pentru îndeplinirea slujbei cu care fusese însărcinat. Apoi, străduindu-se împreună cu oastea musulmană, el a cucerit cetatea mai sus-arătată.

De asemenea, veniseră în capitala Istanbul soli din țările regilor creștini. S-a dat poruncă să fie și ei întâmpinați. Mai întâi a format un alai aparte solul craiului unguresc. Când a venit în dreptul lor, unul dintre ceaușii înaltei Curți l-a salutat pe solul de mai sus. Aceștia, potrivit obiceiului lor, și-au ridicat șepcile (*şapka*) de pe cap. De asemenea alaiurile din Franța, Veneția, Ragusa (*Dubrovenedik*), Țara Leșească (*Leh*), Țara Românească (*Eflak*) și Moldova (*Bogdan*) și Transilvania, trecând prin fața solului lui Kulihan, șah de Revan și Nahgivan, au salutat după obiceiul lor mai sus-arătat.

În această clipă, sus-amintitul sol al șahului Kulihan¹³, adresându-se lui Șemsi-pașa, l-a întrebat : „Sultanul meu¹⁴, la trecerea atîtor alaiuri de ghiauri toți își scot pînă și tichiile. O fi obiceiul lor?”. La aceasta, Șemsi-pașa i-a răspuns : „Acesta este obiceiul lor și cînd se întîlnesc între ei își scot șepcile din cap în semn de salut ...”.

⁶ În text : *zuama*, posesori de feude mari, numite *zeamel*.

⁷ Șehinșah, unul din numeroasele epitete ale sultanilor otomani, însemnînd „împăratul împăraților”.

⁸ Mehmed-pașa Sokollu, mare vizir : 1565—1579 (972—987).

⁹ Ioan Sigismund.

¹⁰ În text, *tergiuman* : interpret, traducător, tălmaci.

¹¹ Baștergiuman Ibrahim (polon) : 1551—1571.

¹² Petrev-pașa, amiral și vizir otoman (m. 1574).

¹³ Despre șahul Kulihan, unul din șahii Persiei, care trecuse de partea sultanului Suleiman Magnificul, cf. D. Cantemir, *Istoria Imperiului Otoman*, I, p. 309, nota 119.

¹⁴ În text, *Sultanım* : „domnul meu”, „stăpînul meu”.

165 Luîndu-se după lege peşcheşuri de la craii de Moscova, de la craiul unguresc, de la leah, precum şi de la solii germani (*Alaman*), ai Cehiei, Franţei, Veneţiei, Raguzei, Ţării Româneşti şi Moldovei, aceştia şi-au îndeplinit misiunile lor <în anul 990¹⁵>.

173 Anul 991¹⁶. Într-o zi de duminică, a 22-a zi din binecuvîntatul ramazan, anul mai sus-arătat¹⁷, pe cînd beilerbeii de Rumelia¹⁸ se odihnea la Silistra, ghiaurii cazaci, venind asupra cetăţii Bender, au făcut multe blestemăţii. Atunci, acordîndu-i-se mării sale Djafer-paşa, ca semn de binefacere, demnitatea de vizir, el a plecat, potrivit legii, în expediţie, luînd pe lefegiii de dreapta¹⁹ şi pe ostaşii *gureba* de stînga²⁰ şi un număr de 1500 de ieniceri. Ajungînd cu oamenii săi acolo unde trebuia, Djafer-paşa le-a venit de hac ghiaurilor, condamnaţi să ardă în focul infernului, care veniseră asupra cetăţii Bender. Tot în acest timp i-a fost dat lui Ali-paşa, beilerbei de Buda, un firman prin care devenea beilerbei de Rumelia şi i s-au trimis ceaşi ca şi el să ajungă din urmă oastea lui Djafer-paşa.

... De asemenea şi imbrihorul (*mirahor*) cel mic, Husein-aga, îndeplinindu-şi misiunea de a instala cu steag pe voievodul Ţării Româneşti²¹, a fost mazilit la întoarcerea sa din slujbă.

182 ... Şi în anul mai sus-arătat, pe la mijlocul lunii şaban²², măriia sa vizirul Djafer-paşa, întorcîndu-se de la oastea din Bender, a venit la Poarta fericirii unde, după obiceiul Sublimei Porţi, a prezentat peşcheşuri. Chiar în acea zi, dîndu-se voie solului francez <să se întoarcă>, a avut loc un mare divan.

219 ... Anul 995²³. Pe la sfîrşitul lunii mai sus-arătate²⁴ vizirul Ali-paşa, beilerbei de Buda, a fost mazilit. S-a dat firman ca Iusuf-paşa, beilerbei de Timişoara, să fie beilerbei de Buda, iar beilerbeilicul de Timişoara a fost acordat lui Hasan-aga care fusese înălţat de la başcapugi-başîlic²⁵.

221 ... Şi fostul başdefterdar²⁶ Burhaneddin efendi, tot pe la mijlocul lunii-arătate (*djumadi-ul-evvel*)²⁷, despărţind ţinutul Dunării de restul

¹⁵ 26 ianuarie 1582 — 24 ianuarie 1583.

¹⁶ 25 ianuarie 1583 — 13 ianuarie 1584.

¹⁷ 22 ramazan <991> = 9 octombrie 1583.

¹⁸ Ahmed-paşa (?).

¹⁹ *Uluşedji*: lefegii, o categorie a cavaleriei otomane.

²⁰ *Gureba*: altă categorie a cavaleriei otomane.

²¹ Petru Cercel (1583—1585).

²² Evasit şaban <992> = 18—27 august 1584.

²³ 1587.

²⁴ <Rebi-ul-evvel 995> = 9 februarie — 10 martie 1587.

²⁵ *Başcapugibaşîlic*: funcţia de şef al portarilor.

²⁶ *Başdefterdar*: ministru de finanţe.

²⁷ Djumadi I <995> = 9 aprilie — 8 mai 1587.

provinciei, a devenit defterdar de Dunăre cu titlul de al patrulea defterdar și cu un venit anual de 120 000 aspri (*akce*).

232 ... În anul mai sus-arătat, la Poarta Împărăției bașdefterdarlicul i-a fost acordat lui Burhaneddin, defterdar de Dunăre, iar defterdarlicul de Dunăre a fost dat lui Abazazade efendi ... anul 995 ²⁸.

257 ... Sultanzade Mehmed, bei de Nicopol, împreună cu oastea din Rumelia, care fusese adunată mai înainte, fiind înștiințat despre unirea cetelor căzăcești cu voievodul hain al Moldovei, care fugise ²⁹, s-a repezit cu vitejii musulmani într-acolo. Cu ajutorul lui Allah, călcându-i în culcușul lor, n-a scăpat nici un suflet, cu toții fiind trecuți prin ascuțișul sabiei. Acesta (Mehmed-bei) a fost cinstit cu un *hilat* strălucitor, în anul 996 ³⁰.

Și beilerbeiul de Rumelia, Hizîr-pașa, a primit firman pentru a se întoarce la tabăra de iarnă ³¹ din Silistra. Anul 997 ³².

270 ... <Beilerbeiul de Buda> gazi Ferhad-pașa fiind ucis de niște rebeli, defterdarul <Bali efendi> a fugit cu mii de nenorociri. Îndată ce acestea au fost făcute cunoscute <Porții>, beilerbeilicul <de Buda> a fost dat lui Mustafa-pașa, care era beilerbei de Timișoara. Tot în anul mai sus-arătat, lui Hasan-pașa, care fusese mazilit din Anatolia, i s-a dat firman pentru <beilerbeilicul de> Timișoara.

274 ... Data de mai sus ³³. <La moartea eunucului Mehmed-aga> locuitorilor <de pe malul Dunării> le-a părut rău de moartea acestuia, deoarece înființase cetate și oraș pe malul Dunării, la locul numit trecătoare Ismail. De aceea, moartea acestuia a fost privită ca un eveniment.

Plecarea din această localitate (Ismail) s-a întâmplat în anul 999 ³⁴.

275 Pe vremea când măria sa Hizîr-pașa, beilerbei de Rumelia, se găsea în tabăra de iarnă din Silistra, i s-a dat firman spre a fi vizir.

284 ... Ghiaurul căruia i se acordase prin favoare voievodatul Țării Românești ³⁵, făcînd moarte de om a fost aruncat în închisoare.

²⁸ 1587.

²⁹ În această vreme domnea, pentru a doua oară, Petru Șchiopul (1582—1591). Poate fi vorba însă și de Ion Potcoavă, care a domnit scurtă vreme, fiind alungat de turci și marii boieri.

³⁰ 2 decembrie 1587 — 19 noiembrie 1588.

³¹ În text: „*Kışlak*”.

³² 20 noiembrie 1588 — 9 noiembrie 1589.

³³ Zil-kade 998 = 1—30 septembrie 1590.

³⁴ 30 octombrie 1590 — 18 octombrie 1591.

³⁵ Iliș, fiul lui Alexandru Lăpușneanu, care nici nu a venit în țară (martie 1591).

Mai înainte, pe cînd unul dintre voievozii Țării Românești <Iiaș> era închis, potrivit unui vechi obicei, în insula Rodos, în anul 999³⁶, pe la mijlocul lunii regeb³⁷, fostul vizir Damad Ibrahim-pașa, pentru a procura cele necesare cheltuielilor importante ale mării sale gloriosul sultan, l-a scos pe voievodul mai sus-amintit din insula Rodos, acordîndu-i voievodatul Țării Românești. Sus-arătatul vizir împrumutînd aspri de la ghiaur, acesta, la rîndul său, venind la înaltul divan, s-a închinat împărăției. Cu acest prilej și-a pus *buroa* (*bürk*). Dar tocmai cînd era să se întoarcă <în țară>, el a săvîrșit, din pricina beției, o crimă, ucigînd cîțiva ghiauri care se aflau în slujba sa, înainte de a pleca la domnia sa din provincie. De aceea, el a fost aruncat din nou în închisoarea Șapte Turnuri (*Kule-i heft*). În urma celor întîmplate, s-a dat firman ca să fie trimis în locul lui un alt voievod ...³⁸ la data mai sus-arătată.

PLECAREA VOIEVODULUI ȚĂRII ROMÂNEȘTI

Afurisitul căruia i se dăduse firman de a fi iarăși voievod în Țara Românească, făcînd răutăți, a fost întemnițat. Apoi, s-a dat firman ca acest voievodat să fie acordat lui Alexandru³⁹, fiul fostului voievod al Moldovei care, răzvrătindu-se, fusese prins și osîndit.

Potrivit legii, acesta (Alexandru), înfățișîndu-se la înaltul divan și-a pus *burca*, după care i s-a dat poruncă să se întoarcă în țară fără zăbavă. Kurt-aga, emir de steag (*mîr alem*), a ieșit <din Constantinopol> plecînd cu misiunea de a-l numi bei în vilaietul său. Anul 999, sfîrșitul lunii regeb⁴⁰.

SOSIREA VIZIRULUI HİZİR-PAȘA LA ISTANBUL

La începutul lunii mai sus-amintite (zil-kade)⁴¹, i s-a spus lui Hîzîr-pașa, care stătea în tabăra de iarnă (*kışlak*) din Silistra, să se prezinte la înalta Poartă, atunci cînd va fi adusă la împărăție darea (*virgü*) craiului leșesc. Cînd craiul cel mai sus-arătat a hotărît să-și îndeplinească obli-

³⁶ 1590—1591.

³⁷ Regeb <999> = 25 aprilie — 24 mai 1590.

³⁸ Ștefan Surdu (?) (1591—1592).

³⁹ Alexandru al IV-lea, fiul lui Bogdan Lăpușeanu (1592—1593).

⁴⁰ Evahîr regeb <999> = 15—24 mai 1591.

⁴¹ Evail zil-kade <999> = 21—30 august 1591.

gația, dînd chiar mai mult decît suma prevăzută, mai sus-numitul vizir (Hizir-pașa) a venit la Istanbul unde a fost întîmpinat de agalele suitei împărătești și de ceașbași, în anul 999, luna zil-kade ⁴². ...

301 ACORDAREA VOIEVODATULUI MOLDOVEI ÎN ANUL 999 AL HEGIREI ⁴³

A sosit știrea că Petru, voievodul Moldovei ⁴⁴, neputînd suporta obligațiile tributare, a fugit în altă țară. Atunci a fost numit în locul său Aron (*Arvan*) ⁴⁵, fiul lui Alexandru ⁴⁶.

La numirea sa ca voievod, el s-a obligat să mărească tributul (*maktu*) pe care l-a achitat luînd bani cu împrumut de la cămătarii țării sale cu obligația de a le plăti 5 și 10 <akcele ⁴⁷> pentru 1 <akce> ⁴⁸. Acesta, dînd peșcheșul său și punîndu-și *burca*, a plecat sărutînd mîna sultanului. ...

319 ZAI AFETUL PENTRU SOLUL IRANULUI ȘI REÎNNŌIREA DOMNIEI ÎN MOLDOVA

<luna șaban, anul 1000 ⁴⁹>

320 <La ospățul pregătit în cinstea solului persan> voievodul Moldovei ⁵⁰ a stat ascuns în odaia ienicerilor și, cu ajutorul lor, i s-a reînnoit domnia. Ienicerii au intrat și au ieșit împreună cu el la sultan. Și această faptă neobișnuită a fost făcută de cetele ostășești. De aceea s-a spus că aceasta este luare de rușet, că nenorocirea este aproape și că părerea de rău va veni neîndoielnic.

324 ... La bairamul (*îyd*) din șevval <anul 1000> ⁵¹ ceata de ieniceri, îndreptățind pe un nedemn (*hînzîr*) din neamul voievozilor din Moldova și înfățișînd norocosului padișah o hîrtie pecetluită în formă de *mahzar* ⁵²
325 amănunțit, s-au rugat să i se dea ghiaurului voievodatul Moldovei. Dar cel care fusese voievod înaintea lui, mergînd cu capugibași Mehmed-aga, a predat darea (*virgü*) sa dînd mai mult decît trebuia. De asemenea nu se

⁴² 21 august — 18 septembrie 1591.

⁴³ 30 octombrie 1590 — 18 octombrie 1591.

⁴⁴ Petru Șchiopul (1582—1591).

⁴⁵ Aron Tiranul (1591—1592).

⁴⁶ Alexandru Lăpușneanul (1563—1568).

⁴⁷ Akce : monedă otomană; aspru.

⁴⁸ În text : „birin beșe ve ona”, ceea ce înseamnă cu o dobîndă de 5 și 10 la 1.

⁴⁹ 13 mai — 10 iunie 1592.

⁵⁰ Aron Tiranul (?).

⁵¹ Șevval 1000 = 11 iulie — 8 august 1592.

⁵² Mahzar : cerere, jalbă.

cuvenea să fie mazilit înainte de a se împlini șase luni, deoarece nu plă-tise banii pe care-i luase de la numeroși ieniceri pentru veșminte scumpe, și de la alți spahii mari și pentru că nu achitase banii împrumutați cu do-bîndă de la fundațiile pioase și nici banii orfanilor. Ei (creditorii) au început să se agite și să se neliniștească, spunînd că „aga de ieniceri a greșit în această privință”. Cei care aveau bani la acel voievod, supus nemusul-man, s-au unit și, pregătind cereri scrise padișahului, au început să strige că toată avuția lor a intrat în vistieria împărătească. În acest timp, nenoro-citul care fusese mazilit din domnie venise la Istanbul, cu aspri (*akce*) cam de vreo 50 de poveri (*yük*)⁵³. El spera să i se aranjeze situația și să se întoarcă, dar, pe cînd trecea spre Galata, fără să spună cine este, ienicerii au aflat aceasta și, întrebîndu-l de ce s-a travestit și zicîndu-i că fiecare pricină își are rezolvarea sa, l-au prins și l-au închis în noaptea aceea. Pretextînd că s-a dat firman ca toată avuția lui să fie luată la *mirie*, l-au prădat și l-au jefuit <pe voievod>. A doua zi, acest lucru aflîndu-se de la Sinan-aga, care mai înainte fusese chehaia (*kethuda*) de ieniceri și apoi mazilit din slujba de mic imbrohor, s-a spus că la mijloc este o uneltire și el a fost închis la Ieni-Hisar în anul 1000⁵⁴.

... Într-o joi, în a șasea zi din șevval⁵⁵, cînd aga de ieniceri, Halil-aga, voia să reînnoiască domnia Moldovei în favoarea așa-numitului Vasi-laki⁵⁶, această dorință nu i s-a îndeplinit, deoarece, ieșind din agalîc, a fost numit sangeacbei de Kastamonu. Atunci s-a dat firman ca agalîcul de ieniceri să fie acordat lui capugibași Mehmed-aga care, ducîndu-l⁵⁷ pe voievodul Moldovei, adusese de acolo aspri și s-a dat firman ca fostul bei să rămînă mai departe în Moldova⁵⁸.

Deși se zvonise că la dorința cetii de ieniceri, Halil-aga, care fusese scos, ar fi scris, după vorbele ienicerilor, jalbe (*mahzar*) sigilate, și aflîndu-se că este o dorință rea și personală a lui <Halil-aga>, pentru hatîrul rușfetului pe care-l luase, i s-a promis totuși <lui Halil-aga> că voievo-datul Țării Românești va fi acordat <protejatului său>.

⁵³ Un yük = 100 000 de aspri, deci 5 000 000 de aspri (= 50 000 plăștri).

⁵⁴ 19 octombrie 1591 — 7 octombrie 1592.

⁵⁵ 6 șevval <1000> = 16 iulie 1592.

⁵⁶ Un pretendent cu acest nume la domnia Moldovei nu figurează în listele cronologice cunoscute. Poate că este vorba de Ionașcu, pretendent la domnie în vara anului 1592.

⁵⁷ În Moldova.

⁵⁸ Pe atunci în Moldova fusese numit Alexandru cel Rău (iunie 1592), dar n-a domnit aici fiind mutat în Țara Românească.

Anul 1001, luna muharrem ⁵⁹

339 VOIEVODUL MOLDOVEI FĂCÎND ACTE DE TRĂDARE, A FOST PRINS ȘI PEDEPSIT
CU MOARTEA

Mai înainte de aceasta, domnia Moldovei, după lege (*kanun*), a fost acordată ghiaurului Petre ⁶⁰, care se găsea la Sublima Poartă. Veli-aga, capugibași, a pornit cu steag din înalta Curte împărătească pentru a-l așeza pe acela ca voievod în Moldova.

Necredinciosul cel nebun ⁶¹, făcînd înțelegere cu mulți răzvrătiți afurisiți și nevrînd să-l primească pe voievodul care venea în locul său, spunea : „Și eu pot să dau dare (*virgii*) la Sublima Poartă ; pot să dau chiar mai mult decît el ⁶²”.

De aceea nu a îngăduit celor sosiți ⁶³ să intre în țară. Din această pricină, timp de mai multe zile el a făcut tulburare și gîlceavă.

Cu ajutorul lui Allah, ghiaurul fiind prins în urma unor măsuri bune, el a fost legat îndată și adus la Sublima Poartă, unde a fost trimis la Balık-Pazarı ⁶⁴ pentru a fi spînzurat. Aici el a fost spînzurat, devenind pildă pentru toți. Anul 1001, mijlocul lunii muharrem ⁶⁵.

<Aici se termină informațiile privitoare la țările române în partea editată a cronicii lui Selaniki>.

Continuarea cronicii după ms. din Biblioteca Națională din Sofia — Bulgaria ⁶⁶
Facsimilul 4

12 REGEB, ANUL 1003 ⁶⁷. BEIUL SILISTREI FACE CUNOSCUTĂ STAREA DUȘMANU
LUI ȘI A ȚĂRII

În acest timp sangeacheiul de Silistra, fostul ceașbași, care prin poruncă fusese numit serdar și care, luptîndu-se de cîteva ori cu ghiaurii răsculași, obținuse cu ajutorul lui Allah noroc și biruință și-i înfrînsese pe

⁵⁹ 8 octombrie — 6 noiembrie 1592.

⁶⁰ Petre Cazacul (august — 24 octombrie 1592).

⁶¹ Este vorba de pretendentul Ionașcu, care conduce o răscoală în vara anului 1592.

⁶² Decît cel nou numit.

⁶³ Soliel turcești care aducea un alt voievod.

⁶⁴ „Piața de pește” din Istanbul.

⁶⁵ 18—27 octombrie 1592.

⁶⁶ Microfilmul și o fotocopie se află la Institutul de istorie Nicolae Iorga. (fără cotă).

⁶⁷ 23 martie 1595.

dușmanii legii, a trimis arzuri și olaci, descriind în amănunt și tălmăcind starea ghiaurilor.

6 <Divanul convocat de marele vizir Ferhad-pașa, ca să hotărască în ce direcție să fie îndreptată expediția împotriva necredincioșilor, a avut loc pe la mijlocul lunii șaban al anului 1003⁶⁸>.

7 Mai întâi măriia sa serdarul <Ferhad-pașa> a întrebat : „Asupra căruia dintre ghiauri ar fi bine să pornim ?”.

Atunci, <vizirul> Ibrahim-pașa și < Djerrah > Mehmed-pașa au spus : „Este mai bine să se pornească asupra dușmanului de la Buda, iar în părțile Țării Românești și ale Moldovei să fie numiți serdari cu câte o oaste, pentru ca țara să fie păzită”. Măriia sa capudanul Halil-pașa a zis : „Deocamdată este important să fie înlăturate răscoalele din Țara Românească și Moldova”.

Atunci, măriia sa serdarul, la rîndul său, grăind îndată „așa este !”, a întărit părerea mării sale Halil-pașa, iar pe măriia sa <Hadîm> Hasan-pașa l-a întrebat : „Tu ce zici ?”. Acesta a spus : „Eu sînt pentru ceea ce a spus Ibrahim-pașa”. Cînd l-a întrebat și pe Lala Mehmed-pașa : „Tu ce zici ?”, acesta a răspuns : „Pentru oaste trebuie trei lucruri : zaherea, recrutare (*ketibe*) și bani (*hazine*). Care din acestea se poate îndeplini mai ușor, cu aceea trebuie să mergi asupra dușmanilor legii”. Măriia sa Molla efendi⁶⁹ a spus : „Potrivit zicalei „să mergi în apropiere”, înlăturarea uneltirilor raialelor care s-au răsculat în ținuturile islamice este mai importantă decît să mergi asupra ghiaurilor din ținuturi dușmane îndepărtate (*harbi küffar*)”. Atunci măriia sa marele vizir, la rîndul său, aprobîndu-l <pe Molla efendi>, a hotărît să pornească împotriva vilaieturilor Țării Românești (*Eflak*) și Moldovei (*Bogdan*).

<Urmează relatarea încheierii divanului>.

9 14 șaban 1003⁷⁰.

10 <Se descrie dezorganizarea serhaturilor și alianța popoarelor creștine>.

De asemenea și la serhatul Timișoarei, afurisitul de ardelean, cunoscînd foarte bine situația de la Poarta fericirii, a început să adune ghiauri și să se răzvrătească. S-a arătat că atunci cînd el a atacat cetatea Lipova sangeacheiul ei a căzut, trecînd în rîndurile martirilor, iar ghiaurii au pus stăpînire pe cetate.

⁶⁸ 21–30 aprilie 1595.

⁶⁹ Este vorba de șelh-ul-islam Bostanzade Mehmed efendi.

⁷⁰ 24 aprilie 1595.

<Urmează versurile unui oarecare Addi efendi, în care cere sultanului să salveze hotarele Imperiului> :

„Numai Timișoara și Gyula au rămas,
Toate sangeacurile au intrat sub stăpânire dușmană.
Au rămas numai cele supuse Budei
Celelalte, toate s-au nenorocit”.

- 12 ... 27 șaban 1003 ⁷¹. În acest timp, vizirul Sinanpașaoğlu Mehmed-pașa, beilerbei de Buda, a fost înlăturat și s-a poruncit ca în locul lui să devină beilerbei Mihalidjli Ahmed-pașa care fusese mazilit de la Timișoara.

ULTIMA ZI A LUI ȘABAN CEL MĂREȚ. PLECAREA MĂRIEI SALE SERDARUL FERHAD-PAȘA, CU ORDIA ÎMPĂRĂTEASCĂ, ÎN EXPEDIȚIA ÎMPOTRIVA ȚĂRII ROMÂNEȘTI (EFLAK)

<Se descrie mai departe luarea unor măsuri de pază la hotare>.

S-a poruncit ca oastea silahdarilor să plece, cu agalele lor, pentru paza *Estergonului* ⁷², iar oastea ulufegiilor de dreapta a fost numită la paza Timișoarei. ...

SOSIREA UNEI ILUSTRE SCRISORI AMĂNUNȚITE DE LA MĂRIA SA HANUL TĂTĂRESC GAZI GHIRAI-HAN, CĂTRE MĂRIILE LOR VIZIRII MARI

Sosind scrisoare de la măriia sa hanul tătăresc Gazi Ghirai-han, acesta face cunoscut că ... craii Transilvaniei, al leahului și Moscovei au strâns foarte mulți ostași afurisiți și merg să ajute vilaieturile Țării Românești și Moldovei care, răzvrătindu-se, s-au răsculat.

<El cere vase turcești care să stea împreună cu oastea tătară pe apa Ozeakov (*Ozu*) pentru paza acestor ținuturi>.

- 13 În a treia zi a luni șevval <1003> ⁷³ au venit la Poarta fericirii strigătorii de ajutor (*feriadcii*), trimiși de ulemale și oameni pioși, precum și de locuitorii mici și mari ai Babadagului, necăjiți din cauza rătăcirii ghiaurilor umili care, în zilele acestei ierni, au ocupat malurile Dunării. Cunoscând evenimentele care se petrecuseră acolo, ei ne-au spus : ... Au rămas numai cetățile Brăila (*Ibrail*) și Varna și Chilia și Akkerman și

⁷¹ 10 mai 1595.

⁷² Esztergom, cunoscut și sub numele de Strigoniu sau Gran.

⁷³ 11 iunie 1595.

Djan-Kerman⁷⁴ și trecătorile Isaccea și Ismail și cetățile Silistra și Giurgiu (*Ierkökü*) și Rusciuk și Turtucaia (*Tutrakan*). Toate schelele și orașele lor sînt pîrjolate și ruinate în întregime, iar raialele Țării Românești și ale Moldovei s-au aliat cu leșii și, venind peste 100 000 de pușcași necredincioși, dușmani ai legii, adunați dintre ghiaurii din Transilvania și maghiari și leși și moscoviți, au devastat ținuturile înfloritoare ale musulmanilor, care, fiind cucerite și supuse de atîtea secole, erau rînduite și organizate.

<Pentru pedepsirea dușmanilor ei au cerut *felva* de la șeih-ul-islam Bostanzade Mehmed efendi care, după ce s-a dus la sultan, le-a dat această sentință religioasă>.

14 ... Răscoalele raialelor de acest fel sînt foarte numeroase în vilaeturile Țării Românești și Moldovei. De aceea, oastea norocoasă, împreună cu serdari, ... s-a îngrijit de îndepărtarea răutăților.

Vilaieturile Țării Românești și Moldovei sînt din vechime ogeacuri dușmane ale credinței. Pe de altă parte, ardelenii, leșii și moscoviții au strîns multă oaste pentru a le ajuta. Ei (turcii) au crezut că acestea (Țara Românească și Moldova) nu se vor răscula.

<Se vorbește mai departe de întîrzierea plecării oștii pentru pedepsirea lor>.

15 În a doua decadă a lui șevval <1003>⁷⁵, necredincioșii, dușmani ai legii, au venit asupra Nicopolului și, neieșind nimeni în calea lor, au luat tot ce au găsit și, pîrjolind și ruinînd cetatea Turtucaia (*Tutrakan*), au făcut-o una cu pămîntul.

<Se amintește mai departe și de dărtmarea unui pod construit pe apă, desigur pe Dunăre>.

Lîngă segbanbași⁷⁶, care fusese numit pentru paza <podului>, se aflau 5000 de neferi ieniceri. Ei au făcut cunoscut mării sale serdarului Ferhad-pașa că lîngă ei nu se mai află nimeni altcineva. Segbanbași, la rîndul său, fiind bolnav și neputincios, a murit.

<Se vorbește mai departe de luarea unor măsuri nechibzuite prin trimiterea ostașilor în împrejurimi pentru a prăda în contul soldelor lor>.

22 șevval 1003⁷⁷... Cînd Șaban-pașa, care plecase mai înainte cu galerele (*kaderga*) pe Marea Neagră, a ajuns lîngă cetatea Oceakovului

⁷⁴ Djan-Kerman: denumirea tătarască a cetății Oceakov (*Ozu*).

⁷⁵ Evt. șevval 1003 = 19–28 iunie 1595.

⁷⁶ Segbanbași: căpetenia oștii de seimeni.

⁷⁷ 30 iunie 1595.

(*Ozu*), s-au adunat mulți ghiauri umili. A sosit știrea că el a trimis în iad, cu ajutorul tunurilor și al puștilor, foarte mulți afurisiți necredincioși.

- 16 ... Mai înainte, când oastea de Poartă (*bölük-halkı*) fusese numită pentru paza serdarului, mării sale serdarului Sinan-paşa i s-a spus să vină la expediția împotriva Țării Românești (*Eflak*). S-a trimis ilustră poruncă în sensul ca Sinan-paşa să părăsească paza serhatului, pe care o pregătise mai înainte măriia sa Ferhad-paşa, numind acolo pe *bölük-halkı*, pe *sipahioglanı*⁷⁸ și pe silahdari și pe alți și, devenind <serdar> în locul lui Ferhad-paşa, să meargă și să cucerească și să supună vilaeturile Țării Românești și Moldovei.

<Se descrie dușmânia dintre Ferhad-paşa și Sinan-paşa>.

... Și măriia sa marele vizir Sinan-paşa a plecat în vilaietul Țării Românești în locul fostului serdar Ferhad-paşa. 13 zil-kade 1003⁷⁹.

- 17 PLECAREA BAŞDEFTERDARULUI EMIR EFENDI LÎNGĂ SERDARUL SINAN-PAŞA
PENTRU EXPEDIȚIA ÎMPOTRIVA ȚĂRII ROMÂNEȘTI

<Se arată că el a pornit cu alaiul său la 1 zil-hidjge 1003⁸⁰>.

- 18 <Se amintește de Ahmed-paşa ca defterdar de Timișoara. Evaslt zil-hidjge 1003⁸¹>.

- 19 ZIL-HIDJGE 1003⁸². TRECEREA SERDARULUI SINAN-PAŞA ÎN VILAIETUL ȚĂRII
ROMÂNEȘTI, ÎMPREUNĂ CU OASTEA PURTĂTOARE DE NOROC

- 20 MUHARREM CEL SFÎNT, ANUL 1004⁸³. DESPRE LUPTLE MĂRIEI SALE SERDARULUI
SINAN-PAŞA ÎN VILAIETUL ȚĂRII ROMÂNEȘTI

În prima decadă a lunii muharrem au sosit ilustre scrisori amănunțite de la măriia sa marele serdar paşa, trimise către demnitarii împărăției și către măriile lor vizirii mari.

În ele se arăta că, pe lângă răscoalele raialelor din vilaietul Țării Românești, vin în ajutorul lor afurisiții de transilvăneni și maghiari și că oastea musulmană s-a luptat cu ei.

⁷⁸ *Sipahioglanı*: „fii de spahil”.

⁷⁹ 20 iulie 1595.

⁸⁰ 7 august 1595.

⁸¹ 18—27 august 1595.

⁸² 7 august — 5 septembrie 1595.

⁸³ 6 septembrie — 5 octombrie 1595.

El mai scria că în a şaptesprezecea zi a lunii zil-hidjge ⁸⁴ s-a luptat cu ghiaurii umili într-un loc foarte strimt, păduros şi mlaştinos, din apropierea oraşului înfloritor numit Bucureşti (*Bükreş*) ⁸⁵. De asemenea, el a mai făcut cunoscut că s-a mai dat o bătălie şi că fostul beilerbei de Timişoara, Mustafa-paşa, care era unul dintre apropiaţii săi, căzând în mlaştină, a murit şi că beilerbeiul de Rumelia, vizirul Hasan-paşa, mergând prin altă parte, a depus foarte multă străduinţă ca să treacă în spatele cetelor fugare, dar, nefiind cu putinţă, ostaşii ghiauri purtători de arme s-au năpustit asupra ostaşilor musulmani şi serdarul Iani (?), rămânând singur, s-a dat o mare bătălie şi s-au măcelărit unii pe alţii, că atunci au trecut în rîndurile martirilor Cerkez Haidar-paşa, beilerbei de Mar'aş, şi Husein-paşa, fost beilerbei, care era sangeachei de Nicopol, iar dintre duşmanii legii multe mii de afurisiţi au plecat în infern.

Locul pe unde trebuia să treacă oastea islamică era un loc foarte păduros, mlaştinos şi îngust. De aceea, afurisiţii ghiauri, trăgînd foarte mult cu puştile, avangarda oştii islamice s-a îngrămădit spre spate. Astfel, ea a trecut prin foarte multe greutăţi şi necazuri şi, în cele din urmă, s-a împrăştiat. Lîngă serdarul Sinan-paşa au rămas foarte puţini oameni. Sângeacdarul oştii islamice a trecut în rîndul martirilor, iar un altul a fost rănit, dar, cu toate acestea, steagul a fost salvat cu mii de greutăţi. Măria sa serdarul s-a împotmolit în mlaştină şi a scăpat cu mare greutate. Duşmanii legii au răspîndit vestea că serdarul a căzut. Renegatul afurisit cu numele de Răzvan ⁸⁶ a pricinuit necazuri şi supărări oştii islamice în acea bătălie. ... Măria sa serdarul a ieşit la mal. ... şi cu ajutorul lui Allah, cei care se risipiseră s-au adunat la un loc, iar oastea afurisiţilor ghiauri a fost împrăştiată şi tunurile lor au fost luate.

Ghiaurii nenorociţi fugind, serdarul Islamului a pornit de acolo şi a venit în oraşul Bucureşti.

21 <Cu prilejul asedierii Esztergomului de către duşmani, se aminteşte şi de beilerbeiul Timişoarei, Uveyspaşaoğlu Mehmed-paşa>.

Prima decadă a lui muharrem 1004 ⁸⁷.

23 <Sinan-paşa> a mai făcut cunoscut că acolo (la Bucureşti), găsind foarte mulţi robi dintre musulmani, i-a eliberat şi că au început construirea

⁸⁴ 23 august 1595.

⁸⁵ Cronicarul se referă la bătălia de la Călugăreni din august 1595.

⁸⁶ Ştefan Răzvan, domnul Moldovei în 1595.

⁸⁷ Evl. muharrem 1004 = 6–15 septembrie 1595.

cetății și că au recrutat din nou ostași *kul-oglı*⁸⁸ și călăreți și *gebegii*⁸⁹ și tunari și azapi, precum și păzitori de cetăți. El a mai anunțat că a fost rănit și fostul beilerbei de Anatolia, Satırgi Mehmed-pașa, căruia i se acordase beilerbeilicul vilaietului Țării Românești, și a mai spus că la luptă nu au luat parte nici 1000 de neferi din cei 5000 de ostași ieniceri.

<Se arată mai departe nesupunerea oștii>.

DESPRE TRIMITEREA UNEI PORUNCI ILUSTRE CĂTRE SATIRGI MEHMED-PAȘA, CĂRUIA I SE ACORDASE BEILERBEILICUL VILAIETULUI ȚĂRII ROMÂNEȘTI, CU TITLUL (*ELKAB*) DE VIZIR

După ce în vilaietul Țării Românești au fost recrutați ostași și raiaua țării a fost supusă, iar țara a fost orînduită potrivit legii ilustre, beilerbei și agalele și vizirii, precum și ostașii pedestri și călăreții s-au adunat și s-a hotărît ca toți să fie înregistrați din nou potrivit poruncii împărătești. De asemenea, s-a dat firman ca lui Satırgi Mehmed-pașa, care urma să pună din nou ordine în Țara Românească, să i se scrie și să i se trimită o ilustră poruncă, de care să asculte toată lumea, cu titulatura de vizir. A doua decadă a lunii muharrem 1004⁹⁰.

24 DESPRE SOSIREA UNOR ȘTIRI DIN PARTEA MĂRIEI SALE SERDARULUI SUPREM SINAN-PAȘA

Pe la mijlocul lunii mai sus arătate au sosit scrisori și știri cu olaci de la măriile sa marele serdar Sinan-pașa. El făcea cunoscut că după lupta și învâlmășeala care a avut loc în vilaietul Țării Românești, Mihai⁹¹, împreună cu oastea sa drăcească, a fugit din fața oștii islamice și că stă și așteaptă cu oaste mare în tabăra sa din apropierea târgului înfloritor numit Tîrgoviște (*Taragosta*), aflat în apropierea țării vilaietului Transilvaniei, pe malul Dunării⁹², în vilaietul Țării Românești.

Sinan a mai făcut cunoscut că el însuși, cu ajutorul lui Allah, mergînd cu oastea purtătoare de noroc în orașul înfloritor numit București, a slobozit foarte multe familii musulmane care fuseseră luate în robie <de Mihai Viteazul>. De asemenea, el mai scrie că a făcut ziduri împrejurul orașului cel mai sus-arătat și a construit puternic și cetatea sa interioară,

⁸⁸ *Kul-oglu* : ienicerimea (recruți).

⁸⁹ *Gebegi* : categorie de oaste ; cei care transportă munițiile.

⁹⁰ Evt. muharrem 1004 = 16–25 septembrie 1595.

⁹¹ Mihai Viteazul (1593–1601). În text : *Mihal*.

⁹² De fapt Ialomița.

fortificînd cu muniții toate părțile. Recrutînd apoi alți ostași călăreți și pedestri, a pus <în oraș> și apărători, numindu-l beilerbei pe măriia sa Satîrgi Mehmed-pașa, care era mai înainte beilerbei de Anatolia. De asemenea, el a raportat că a pornit cu oastea islamică, sprijinindu-se pe Allah cel prea înalt și pe minunile profetului său, cu gîndul de a construi o fortăreață în orașul Tîrgoviște cel mai sus-pomenit.

26 <Urmează trimiterea unor ajutoare bănești lui Sinan-pașa. Se amintește de necesitatea participării hanului tătăresc, Gazi Ghirai-han ⁹³, la expediția împotriva Țării Românești și de neprezentarea acestuia din cauza unor măsuri nechibzuite>.

29 *Anul 1004* ⁹⁴ ... A sosit vestea că Sinan-pașa, măriia sa serdarul, după ce a devastat vilaietul Țării Românești, s-a întors.

... În prima zi a lunii rebi-ul-evvel ⁹⁵ sosind oameni din partea mării sale marelui serdar Sinan-pașa, acesta a trimis scrisori demnitărilor împărăției. În ele se arăta că toate măsurile luate de el și toate pregătirile sale au avut urmări contrare așteptărilor.

... Așa, de pildă, el pusese ostași musulmani și emiri renumiți pentru paza Tîrgoviștei (*Taragosta*), dar cînd oastea <islamică> a plecat de acolo, a venit îndată un număr neașteptat de ghiauri nenorociți, împreună cu afurisitul de ardelean ⁹⁶ și cu afurisitul de Mihai, și au asediat cetatea, căreia i-au dat foc, umplînd cu stuf șanțurile pregătite. Atunci ostașii asediați, care se aflau în ea, ieșind cu strigăte și cu vaiete, au dat peste cetele ghiaurilor rătăciți și au băut cu toții, în timpul luptei, din cupa martirilor.

Haidarpașaoğlu Ali-pașa cel curajos, care rămăsese acolo cu titlul de beilerbei, precum și beiu de Elbasan, Bali-bei, dintre emiri, aflîndu-se printre cadavre, au căzut prizonieri.

Cînd aceste știri au sosit la măriia sa serdarul cel puternic, acesta a venit a doua zi în cetatea București și, poruncind să se ia toate munițiile ca să nu le rămînă ghiaurilor, a pus să se dărîme cetatea pe care o construiseră mai înainte și a fost făcută una cu pămîntul.

Apoi, cercetînd oastea, a găsit că sînt puțini la număr și a socotit că nu pot face față cu ostașii aflători aici luptei împotriva pușcașilor afurișilor de ardeleni. Necăjindu-se din această pricină, el a făcut cunoscut că a pornit spre cetatea Giurguiului (*Ierkökü*) și a venit la Rusciuk.

⁹³ Gazi Ghirai-han II (1588–1595).

⁹⁴ 6 septembrie 1595–14 august 1596.

⁹⁵ 1 rebi-ul-evvel <1004> = 4 noiembrie 1595.

⁹⁶ Sigismund Báthory.

«El mai raporta că datorită măsurilor nechibzulte ale lui Ferhad-paşa, oastea tătărească nu a venit la slujbă şi că s-ar putea ca ghiaurii cei nenorociţi să urmărească oastea islamică».

Ştirile înspăimântătoare sosite în prima zi a lunii rebi-ul-evvel, anul 1004⁹⁷, au început să fie cercetate de demnitarii împărăţiei. Ei au povestit şi au spus că ... cei mai mulţi dintre cei din oastea de Poartă (*kapu-halki*), venind sătui, au adus cu ei robi din vilaietul Țării Româneşti şi, când duşmanii legii au venit asupra oştii islamice, nu au putut să-şi lase prăzile şi să pornească la luptă. Serdarul Sinan-paşa, dîndu-şi seama de aceasta, a trecut podul înaintea tuturor, iar poverile şi muniţiile şi tunurile şi vistieria (*hazine*) au rămas pe malul celălalt.

Atunci, sosind afurisitul de ardelean cu îndrăcita-i oaste, s-au luptat cu ei. Mulţi musulmani care plecaseră la lupta sfîntă, precum şi numeroşi oameni din ceata de acîngii şi din oastea fără căpătîi, nepu-tînd să se împotrivească, au suferit înfrîngere.

30 «Se vorbeşte despre întoarcerea lui Sinan-paşa din expediţia în Țara Românească la Constantinopol şi de plecarea lui la cîlficul⁹⁸ său în urma primirii unui hatt-i-humaiun de mazi-lire».

Afurisitul de Mihai şi afurisiţii de ardeleni s-au ţinut de urmele oştii islamice. Oastea islamică venind la Bucureşti, pentru a nu lăsa în mîinile ghiaurilor această cetate construită cu atîtea greutăţi, a dărîmat-o pînă la temelii şi apoi «serdarul» a pornit înaintea tuturor împreună cu oastea cea grea. Dar afurisiţii ostaşi ai nenorociţilor, venind în număr mare, nu i-au slăbit din urmă. Atunci, «serdarul», lăsînd în urmă muni-ţiile, echipamentele şi oastea de acîngii, a trecut peste pod pe partea cea- laltă. Oastea islamică, luptîndu-se cu ghiaurii cei nenorociţi, a avut foarte multe pierderi, iar cetatea Giurgiului, care de peste un veac era ţinut musulman, fiind bătută timp de două zile de afurisiţii necredincioşi, a fost luată prin luptă şi lovituri în vîzul serdarului.

... În ultima decadă a lunii rebi-ul-evvel <1004>⁹⁹, s-a aflat că afurisiţii de ghiauri ardeleni de prin serhaturile Timişoarei, adunînd multă oaste şi venind, asediază fie Gyula, fie Sibiul, fie Timişoara.

31 «Se aminteşte, doar în treacăt, de înfrîngerea lui Sinan-paşa în Țara Românească».

⁹⁷ 4 noiembrie 1595.

⁹⁸ *Ciftlik*: ogor. Aici are sens de moşie, conac, locuinţă.

⁹⁹ Rebl I 1004 = 24 noiembrie — 3 decembrie 1595.

- 32 MIJLOCIREA HANULUI GAZI GHIRAI-HAN LA CEREREA CRAIULUI LEȘESC ȘI ACORDAREA VOIEVODATULUI MOLDOVEI, CA ȘI MAI ÎNAINTE, LUI IEREMIA (EREMINA)¹⁰⁰

Măria sa hanul tătăresc, Gazi Ghirai-han, a trimis la Poarta fericirii, cu arz și cu scrisori, pe Ahmed-aga și pe oamenii săi de încredere. El făcea cunoscut și raporta precum urmează: „Craiul leșesc¹⁰¹, trimițând soli, cere următoarele: Raialele vilaietului Moldovei (*Bogdan*) încă din vechime nu s-au mai răsculat împotriva măriei sale padișahul. Ele sînt raiale fii de raiale, supuși și ascultători și, din moși strămoși, sînt slujitorii (*bende*) recunoscători ai împărăției.

Ei se roagă pentru ca să le fie numit voievod supusul nemusulman (*zimmi*) cu numele de Ieremia, care este de origine beizadea și care în trecut a domnit peste ei. Pentru aceasta ei vor da, potrivit vechiului obicei, în fiecare an, cîte 30 de poveri (*yük*) de *akce*, haraciul șeriatului (*haradj-i-șer'iyye*) stabilit. În această privință este chezaș și craiul leșesc care se roagă și intervine, zicînd că vor fi zălogi pentru aceasta zece oameni renunți dintre ei (moldoveni), precum și mitropolitul lor”. Cînd acestea au fost raportate și făcute cunoscute în scris (*telhis*), cererea lor a fost aprobată printr-un *hatt-i-humaiun* și s-a dat firman pentru numirea lui Ieremia, cel mai sus-amintit, ca voievod al Moldovei cu condițiile de mai înainte. Potrivit legii, i s-au trimis burcă (*bürk*) și steag și buzdugan și caftan (*üst*)¹⁰² prețios, care au fost predate măriei sale hanului tătăresc. 25 rebiul-evvel 1004¹⁰³.

- 33 <Se vorbește de sosirea defterdarului Emir efendi din expediția împotriva Țării Românești, împreună cu ceea ce mai rămăsese din vistierie (*hazine*)>.

- 35 <Se amintește de înlocuirea bașdefterdarului Emir efendi de către noul mare vizir Lala Mehmed-pașa>.

- 36 LUNA DJUMADI I 1004¹⁰⁴. PRINDEREA RENEGATULUI RĂZVAN, CARE ERA SERDAR ASUPRA AFURISIȚILOR DIN ȚARA ROMÂNEASCĂ, ȘI ATACUL VOIEVODULUI MOLDOVEI

În prima decadă a lunii djumadi I¹⁰⁵ au sosit rapoartele sale (ale voievodului Moldovei) în care se spunea că Ieremia, de origine nobilă, fiind numit mai înainte voievod de către Poarta fericirii, plecase în vila-

¹⁰⁰ Ieremia Movilă (1595–1600).

¹⁰¹ Sigismund III Wassa (1587–1632).

¹⁰² D. Cantemir folosește expresia *üst caftan* (cf. *op. cit.*, I, p. 610, nota 26).

¹⁰³ 28 noiembrie 1595.

¹⁰⁴ 2–31 ianuarie 1596.

¹⁰⁵ Evl. djumadi I <1004> = 2–11 ianuarie 1596.

ietul Moldovei și atacase pe neașteptate, cu oastea sa și cu sprijinul craiului leșesc, pe necredinciosul renegat numit Răzvan, care era căpetenia (*serleğker*) oștii afurisitului Mihai, voievodul Țării Românești.

El mai arăta că : „Acesta (Răzvan) nu a putut să-și salveze sufletul și mulți afurișiți au fost nimiciți, iar afurisitul Răzvan a fost prins de viu. În scurt timp, capul lui nenorocos va fi trimis la Poartă fericirii spre a fi prezentat, cu ajutorul lui Allah cel prea înalt, la Pragul dreptății”. Acestea au fost aduse la cunoștința înaltului Prag al împărăției.

DESPRE PREGĂTIREA CA VOIEVOD ÎN VILAIETUL ȚĂRII ROMÂNEȘTI A SUPUSULUI NEMUSULMAN (*ZIMMI*) NUMIT RADUL, FIUL LUI MIHNEA ¹⁰⁶, CARE DEVENISE MAI ÎNAINTE MUSULMAN

În a doua decadă a lunii djumadi 1 ¹⁰⁷ au venit cereri și rapoarte cu rugăminți din partea raialelor din Țara Românească, scăpate de săbii. Ele au prezentat cereri (*arzuhal*) și scrisori (*rika*) la tronul împărătesc. Ele scriau : „Noi sîntem din vechime și din moși strămoși raiale, fii de raiale ale padișahilor dinastiei osmane. De aceea, să ni se ierte vinovățiile și păcatele, întocmai ca și ale celor din vilaietul Moldovei (*Bogdan*) și să ni se acorde bunăvoința și iertarea împărătească, iar peste noi să fie numit ca voievod supusul (*kul*) Mihnea-oglu Radul, cu haraciul fixat potrivit legii vechi, iar supusele raiale împrăștiate să se adune din nou la locurile lor, ca să depunem cu toții străduințe pentru înflorirea vilaietului. Afurisitul de Mihai, care s-a răsculat și s-a răzvrătit, este pricina împrăstierii
37 în așa măsură a raialelor care s-au dus să-și caute loc de refugiu pentru a scăpa de loviturile de sabie. Sîntem siguri că în scurt timp și el va intra, prin lovituri, în mîna mării sale padișahului cel fericit și va fi nimicit de sabia distrugătoare”. De aceea, potrivit cererii și rugăminții lor, s-a dat firman în care se spune : „Unde se află Mihnea-oglu Radu ? Să-l văd !”. Atunci, marele vizir Sinan-pașa aducîndu-l, i s-a acordat acestuia, potrivit legii, un cal împodobit și burcă (*bürk*) și buzdugan și steag și, în felul acesta, l-a făcut voievod pe Radu ¹⁰⁸.

¹⁰⁶ În text : *Mihmina*, în loc de Mihnea (Radu Mihnea, fiul lui Mihnea Turcitul) ; septembrie 1601 — martie 1602.

¹⁰⁷ Evt. djumadi I <1004> = 12—21 ianuarie 1596.

¹⁰⁸ De fapt el domnește abia din septembrie 1601, după Nicolae Pătrașcu și Simion Movilă.

LA DATA MAI SUS-ARĂTATĂ, ADUCÎND CAPUL MAI SUS-AMINTITULUI RĂZVAN, LUI MEHMED CEAVUŞ I S-A DAT SANGEAC

În acest timp capul mai sus-amintitului renegat căruia i se spunea Răzvan ¹⁰⁹ a fost trimis la Poarta fericirii prin cineva cu numele de Kara-Mehmed Ceavuş.

S-a raportat că acesta fusese tras în țeapă spre a fi pildă pentru toată lumea. S-a mai adus la cunoștința Pragului înalt al împărăției că craiul leșesc se roagă ca lui Kara-Mehmed-pașa să i se acorde o provincie (*sandjak*). De aceea i s-a dat firman în care se spunea : „Dacă i se cuvine, să i se acorde”. S-a hotărît ca să i se dea sangeacul Silistrei.

«Se amintește de un oarecare Mustafa-bei, care era bei în sangeacul Silistra. Acesta a fost mutat în altă parte».

40 S-a raportat că defterdarlicul <de Dunăre> a fost acordat lui Șeitan-oglu ¹¹⁰, care fusese mai înainte onorat cu primirea islamismului și care devenise *müteferrika* ¹¹¹, fiind numit *kiagîtemini* ¹¹². Zicîndu-se că el (Șeitan-oglu) este util pentru rînduirea vilaietului Țării Românești, leafa (*ulufe*) de *müteferrika* a fost acordată lui Sandjakdarzade < Mehmed Celebi >.

DATA MAI SUS-ARĂTATĂ ¹¹³. ACORDAREA VOIEVODATULUI ȚĂRII ROMÂNEȘTI, CU CONDIȚIILE DE MAI ÎNAINTE, LUI MIHNEA-UGLU RADU CELEBI ¹¹⁴

Măria sa marele vizir Sinan-pașa, luînd măsuri chibzuite pentru orînduirea vilaietului Țării Românești, care se ruinase în mare măsură, a pregătit numirea lui Șeitan-oglu ca defterdar de Dunăre. Cînd Mihnea, fostul voievod al vilaietului Țării Românești, deveni musulman și primi credința, fiul său nevîrstnic, cu numele de Radu, fugi în țara dușmană (*dar-ül-harb*), dar cînd el (Mihnea) a ajuns sangeacbei de Nicopol, l-a adus prin intervenții.

În urma scrisorii prințului Fetih-Ghirai, fratele hanului tătar, lui Ieremia i s-a acordat voievodatul Moldovei. Acesta a mai spus : „Dacă

¹⁰⁹ A fost ucis de Ieremia Movilă în decembrie 1595, lângă Suceava.

¹¹⁰ Acest nume a purtat și Mihail Cantacuzino, dar nu poate fi vorba de el, deoarece a fost ucis mai înainte.

¹¹¹ Denumirea unor unități de cavalerie otomană.

¹¹² Intendent de arhive, scrib, secretar.

¹¹³ <1-10 dîmadi II 1004> = 1-10 februarie 1596.

¹¹⁴ Radu Mihnea.

și lui Radu i se va acorda voievodatul Țării Românești, atunci, cu ajutorul prea înaltului Allah, în zilele domniei voastre prea fericite va putea fi prins, întocmai ca renegatul Răzvan, și Mihai care s-a răsculat și s-a răzvrătit”.

<Se arată mai departe că această numire ar putea determina întoarcerea raialelor la locurile lor. De aceea s-a dat firman ca Radu să fie numit voievod în Țara Românească. Mai departe se amintește și de intervenția voievodului Transilvaniei pentru eliberarea din prizonierat a emirului Bali-bel și a lui Haidarpașaoğlu Ali-bei, în schimbul unor sume de bani, dar nu s-a găsit nimeni să ofere sumele necesare>.

TRIMITEREA UNEI SCRISORI ȘI A UNEI ȘTIRI DE CĂTRE AFURISITUL DE ARDELEAN, PRIN CEAUȘUL PRIZONIER, PRIVIND STAREA PRIZONIERILOR

Și a sosit îndată de la afurisitul de crai al Transilvaniei o mică scrisoare (*kiagît*) trimisă cu captivul numit Ceavuș. Ghiaurul necredincios scria : „În anul care a trecut, nu am putut sluji în oastea ta așa cum aș fi dorit. Ceavușul care s-a dus acolo cunoaște situația deoarece el a stat mult aici. Știrile care vor fi transmise de el prin viu grai sînt adevărate ; să aveți încredere. Vilaietul Timișoarei era încă din trecut al nostru și dacă doresc să ni-l dea din nou, cu tot ce ține de el, atunci să ne dea și Țara Românească, căci cei de acolo ruinează vilaietul prin tiranie, pentru ca noi să trimitem an de an tributul (*maktu'*) procurat de acolo din trecut și, purtînd negocieri, să ne împăcăm și cu craiul <austriac>”...

TRIMITEREA DE CERERI (ARZUHAL) LA POARTA FERICIRII DE CĂTRE AFURISITUL DE MIHAI, PRIN VIZIRUL BEILERBEI, PENTRU A SE RUGA DE IERTARE

41 Afurisitului de Mihai Kassab-oglanî ¹¹⁵, care se răsculase și se răzvrătise, i s-a acordat voievodatul vilaietului Țării Românești.

... El ¹¹⁶ nu avusese vreun folos nici din răscoală. De aceea, afurisitul cel mai sus-arătat l-a trimis la Poarta fericirii, cu peșcheșuri, pe beiler-beiul de Rumelia, măriia sa <Hasan-pașa>. De asemenea au sosit scrisori și din partea prințului *kalgai* ¹¹⁷ Fetih-Ghirai.

<Se arată că și-a recunoscut greșelile și a întocmit cererea de iertare, solicitînd totodată ca voievodatul să-l fie lăsat tot lui, potrivit condițiilor din trecut>.

¹¹⁵ *Kassab-oglanî* : „fiu de măcelar”, Mihai Viteazul.

¹¹⁶ Mihai Viteazul.

¹¹⁷ *Kalgai* (rom. calgal) : principele moștenitor, locțiitorul hanului Crimelii.

LUNA DJUMADI II, 1004 ¹¹⁸. AMINAREA RĂSPUNSULUI CĂTRE MIHAI

... Pentru a păzi și pentru a apăra mai bine împrejurimile, s-au trimis ilustre porunci către măriia sa vizirul Hasan-paşa, beilerbei de Rumelia, precum și lui Satirgi Mehmed-paşa, care fusese mai înainte beilerbei de Anatolia și trebuia să rămână în vilaietul Țării Românești, ca să stea de pază la Vidin. De asemenea, s-au dat porunci strașnice ca sangeacurile Silistrei și Nicopolului și Bender și Chilia și Akkerman să nu se pună în mișcare, ci să stea de pază cu uneltele și cu alaibeurile ¹¹⁹ lor.

Data mai sus arătată ¹²⁰. La scrisoarea de rugămintă a afurisitului Mihai, dușmanul legii, padișahul cel fericit și șahul cel ocrotitor al lumii a răspuns cu un *hatt-i-humaiun*, aducător de fericire, următoarele: „Crezîndu-te, am iertat vina ta și pe tine însuși. Să fii încredințat că de azi înainte vei rămîne în postul tău de voievod. Să te potolești. Dacă vei fi fără gînduri ascunse, atunci demnitarii împărăției nu te vor ataca. Așa să știi”.

42 PREZENTAREA LA DIVAN A CELOR CARE MERITĂ SĂ PRIMEASCĂ FIR-MANE

În ultima decadă a lunii mai sus-arătată ¹²¹, într-o zi de luni (*duşenbe*), făcîndu-se divan, <demnitarii> s-au prezentat la divanul cel prea înalt și s-au închinat la întregul prag în ordine.

... *Aceiași dată* ¹²². ... În acest timp au sosit știri, cu olaci, de la măriia sa Satirgi Mehmed-paşa care se afla la paza vilaietului Vidin. El a făcut cunoscut că vreo 4000 de ghiauri rătăciți dintre afurisiții nenorociți care se răsculasera în Țara Românească, despărțindu-se de oastea afurisitului Mihai, au venit să devasteze și să prade ținuturi și că, cu ajutorul lui Allah, gaziii musulmani și credincioși, avînd prilej și noroc, au devenit victorioși și afurisiții s-au împrăștiat de teama și de spaima săbiilor islamice.

Cel care a adus scrisoarea-cuprinzînd vestea cea bună a fost onorat cu *hilat* strălucitor (*hilat-i fahire*).

<Urmează descrierea părăsirii Budel de către Sinanpaşaoğlu Mehmed-paşa, în regeb 1004 ¹²³>.

¹¹⁸ 1–28 februarie 1596.

¹¹⁹ Comandantul unei grupe de oaste zisă „alai”; mai tirziu, colonel.

¹²⁰ <Djumadi II 1004> = 1–28 februarie 1596.

¹²¹ <Evr. djumadi II 1004> = 19–28 februarie 1596.

¹²² <Regeb 1004> = 1–30 martie 1596.

¹²³ 1–30 martie 1596.

- 47 În ultima decadă a lui regeb <1004>¹²⁴, au sosit scrisori la scara împărătească, dătătoare de fericire, și la măriile lor vizirii mari, din partea beilerbeiului de Rumelia, Hasan-pașa, care se afla cu oaste la pază în orașul numit Hezargrad¹²⁵, din fața vilaietului Țării Românești. Acesta dădea știri despre situația dușmanului legii, anunțând că : „Afurisitul Mihai, care se răsculase în Țara Românească, făcându-și tabără, stă cu afurisiții pe care i-a adunat lângă el. El se bizuie pe avuțiile pe care le-a
- 48 luat din cetățile înfrinte în luptele date. De aici el a luat tot, căpătând astfel putere. Cu ajutorul înaltului Allah, până acum am fost prevăzători și cu grijă în privința poruncii de pază. Pentru aceasta emirii, precum și supușii spahii nu au pierdut nici un minut. Voievodul Mihnea-oglu (*Mihmina*) Radu¹²⁶, care a fost numit voievod în vilaietul Țării Românești, este într-adevăr cunoscut printre ei ca fiind de neam nobil¹²⁷.

Dar, deși afurisiții stau adunați în tabără și sînt uniți între ei, raialele nu au totuși încredere în domnia lui”.

El (Hasan-pașa) a mai făcut cunoscut că, ferindu-se¹²⁸ de afurisitul care era voievodul Moldovei, nu a îndrăznit să opună rezistență. De asemenea, a mai făcut cunoscut că pîndește prilej și speră să obțină victorie.

<Se arată mai departe că Hasan-pașa nu este de părere ca să trimită o parte a oștii sale spre Buda, așa cum i se poruncise, motivînd că dușmanul se află adunat și că trimiterea unei părți a oștii în altă parte ar fi, în astfel de împrejurări, o măsură nechibzuită>.

DATA MAI SUS-AMINTITĂ¹²⁹. PREZENTAREA SITUAȚIEI DUȘMANILOR LEGII ÎN FAȚA VIZIRILOR MARI, DE CĂTRE MĂRIA SA VIZIRUL DJAFER-PAȘA

În acest timp, măriia sa vizirul Hadîm Djafer-pașa, care fusese numit serdar la Buda, trimițînd scrisoare amănunțită către măriile lor aianii fericiți și vizirii mari, a dat de știre despre situația serdarului cel norocos, precum și despre mișcările dușmanilor. El a arătat că veghează neconținut, cu ajutorul prea înaltului Allah, fiind în stare de război sfînt și depunînd toate eforturile. El a mai făcut cunoscut că afurisitul și răufăcătorul de crai <austriac>¹³⁰ a strîns o oaste mare, înțelegîndu-se și întîlnindu-se

¹²⁴ Evr. regeb 1004 = 21–30 martie 1596.

¹²⁵ Hezargrad : Razgrad, oraș în Bulgaria.

¹²⁶ Radu Mihnea (vezi nota 106, p. 376).

¹²⁷ În text : *asıl-zade*.

¹²⁸ Text neclar.

¹²⁹ <Regeb 1004> = 1–30 martie 1596.

¹³⁰ Rudolf al II-lea.

cu toți beii austrieci, maghiari, croați, transilvăneni și frinci și că se pregătesc, aflînd că măriia sa padișahul¹³¹, ocrotitorul lumii, va porni în mod neîndoios el însuși în expediție.

<Se arată mai departe că Djafer-pașa cere bani și provizii pentru a înlătura eventualele răutăți ale dușmanilor, precizînd că, în caz contrar, ostașii vor părăsi serhaturile și în felul acesta dușmanii vor ocupa acele ținuturi>.

50

DATA MAI SUS ARĂTATĂ¹³². SOSIREA LA POARTA FERICIRII A SCRISORII DE UMILIRE TRIMISĂ DE AFURISITUL DE MIHAI, CARE SE RĂSCULASE ÎN VILAIETUL ȚĂRII ROMÂNEȘTI

În acest timp au sosit, prin Ahmed-aga (?), capugibași al beilerbeiului de Rumelia, vizirul Hasan-pașa, *mahzarurile* și scrisorile de umilire trimise la Poarta fericirii de afurisitul de Mihai, care se răsculase în vilaietul Țării Românești, precum și cele trimise de raiale. Ei se rugau astfel : „Așa cum făceau padișahii din trecut, împăratul (*şehinşah*) să ierte fețele noastre înnegrite, crimele și păcatele noastre. În felul acesta să predăm mării sale padișahului cel fericit vitele, uneltele de luptă, precum și zaherelele rămase încă în această țară, pentru ca să pornească la expediția sfîntă. Fiul meu, fiica mea, cățelul meu (*köpeghim*), soția mea, precum și preoții mei renunțiți, închinîndu-se la vechiul Prag al dinastiei osmane, să-l slujească și să achităm și să predăm tributul (*gizie*) fixat, pe care-l predăm, și astfel eu să rămîn mai departe în slujba de voievod”.

Acestea au fost făcute cunoscute în scris (*telhis*) și trimise la înaltul Prag al împărăției. Sinan-pașa, contrar ilustrului *şeriat*, trimisese în vilaietul Țării Românești, cu titlul de voievod, pe Radu, fiul lui Mihnea care trecuse la islamism. Acesta nu putuse să intre în vilaietul Țării Românești. Raialele țării nu-l primiseră. Ele au scris și au trimis un *mahzar*, cerîndu-l ca voievod tot pe afurisitul de Mihai. Toate acestea au fost raportate și aduse la cunoștință de către vizirul < Hasan-pașa >, beilerbei < de Rumelia >. Potrivit cererii lor, li s-a dat și li s-a trimis porunca de iertare.

52

EVAHİR ŞABAN 1004¹³³. SITUAȚIA PREZENTATĂ LA POARTA FERICIRII DE CĂTRE VIZIRII AFLAȚI LA SERHATURILE NOROCOASE

<Se arată că Sinanpașaoğlu Mehmed-pașa și Djafer-pașa au raportat despre pregătirile de război ale creștinilor din Apus>.

¹³¹ Mehmed al III-lea (1595–1603).

¹³² <1 şaban 1004> = 31 martie 1596.

¹³³ 19–28 aprilie 1596.

Ei au mai făcut cunoscut că afurisitul de transilvănean și Zirnidj-oglu¹⁸⁴, devenind serdari, fiecare într-o parte, unul are de gând să pornească spre Össek, iar altul spre vilaietul Țării Românești. Ei au mai raportat că, cu ajutorul prea înaltului Allah, oastea islamică și tătarii, cu prințul Fetih-Ghirai, întâlnindu-se cu afurisiții transilvăneni prin părțile Timișoarei, au trimis pe mulți dintre ei în lumea iadului, cu ajutorul săbiilor scinteietoare.

55 ... Posesiunile pe care le avea < Djafer-pașa ? >, potrivit titlului său de vizir, au fost luate și predate, cu titlul de vizir, lui Satırgi Mehmed-pașa care se afla la paza Vidinului, iar lui Sinanpașaoğlu < Mehmed-pașa > i s-a dat poruncă să plece spre câmpia Timișoarei.

57 ... *A doua decadă (evasit) a lunii şevval < 1004 >*¹⁸⁵.

Lui Murad Celebi, care, mai înainte fiind *şehir-emini*¹⁸⁶, fusese numit intendent (*emin*) pentru construirea mausoleului răposatului sultan Murad-han, i s-a dat firman să devină defterdar de Dunăre (*Tuna defterdarlığı*), iar lui Mehmed Celebi, ... căruia i se acordase mai înainte defterdarlicul Țării Românești, i s-a dat firman ca să fie defterdar de Egipt.

67 EVAIL MUHARREM 1005¹⁸⁷

< Se amintește de trimiterea unor vase turcești pe Dunăre în timpul sultanului Suleiman Magnificul, cu prilejul expediției împotriva Ungariei >.

Potrivit acestui obicei, galerele (*kalita*) pregătite au ieșit, cu ajutorul lui Allah, din Marea Neagră și când au intrat pe fluviul Dunărea, ele au dat, în apropiere de Babadag, peste 200 de șăici ghiaure, care au fost pregătite cu grija afurisitului de Mihai cel răsculat în vilaietul Țării Românești. În ele nu se aflau < ostași > ghiauri, ci numai ghiaurii paznici, precum și munițiile. Prin măsuri chibzuite ghiaurii aceia paznici au fost luați și puși la vîsle, iar afurisiților care nu erau buni de nimic li s-au tăiat capetele. Cei peste 2000 de neferi din șăici, afurisiți și umili, pleaseră să incendieze și să devasteze mănăstirea (*tekke*) Sari-Saltık din orașul înfloritor Baba<dag>, precum și alte meceturi (*mesdjid*) și lăcașuri de închinăciune. Când ei au aflat că „corăbiile au fost luate și dușmanul a venit cu galere (*kalita*)”, s-au întors îndată și, împrăștiind poverile

¹⁸⁴ Zirnidj-oglu : Zrinyi, unul dintre guvernatorii Ungariei (cf. Thury, *op. cit.*, II, p. 277, 278, 387, 388, 403).

¹⁸⁵ 8—17 iunie 1596.

¹⁸⁶ *Şehir-emini* : intendentul orașului.

¹⁸⁷ 25 august — 3 septembrie 1596.

și proviziile luate de la musulmani, au căutat să-și arunce sufletele în șăici, dar, pe cînd mergeau, le-au ieșit în față galerele turcești, iar Musa-bei, care se afla acolo cu porunca de pază, i-a ajuns din urmă cu oastea adunată din acele ținuturi (*memleket eri*). A sosit știrea că, nelăsînd să scape nici un om, toți au fost nimiciți într-o clipă și trimiși în lumea iadului de săbiile musulmanilor ...

71 DATA MAI SUS -ARĂTATĂ ¹³⁸. DESPRE LIPSA LUI GAZI GHIRAI-HAN DE LA CUCERIREA CETĂȚII AGRIA (*EGRI*)

La cucerirea cetății Agria, hanul tătărăsc, Gazi Ghirai-han, nu a luat parte, ci a avut grijă de mărirea sa Satirgi Mehmed-pașa care rămăsese la paza vilaietului Vidin, presupunîndu-se că afurisitul de Mihai, care se răsucise în vilaietul Țării Românești, ar putea pricinui pagube ținuturilor otomane. El (hanul) a respectat înalta poruncă emisă de șahinșah. S-a făcut cunoscut că, sosindu-i ilustre porunci, căroră toată lumea li se supune, precum și *hatt-i-humaiun*, el (hanul) nu s-a mișcat din locul unde se afla. De asemenea, s-a mai făcut cunoscut că afurisitul de Mihai, la rîndul său, retrăgîndu-se în munți prăpăstioși, nu s-a arătat. ...

82 *Evahîr djumadi I <1005>* ¹³⁹ ... Mai înainte de aceasta, <solii> venețieni (*Venediklî*), ca și cei din Țara Românească (*Eflak*) și Moldova (*Bogdan*) și din Dubrovnik, nu erau ospătați.

<Se arată mai departe că venețienii dăduseră sume mari de bani pentru ca solii lor să treacă în rîndurile celor ospătați și că acum, deși nu dădeau nimic, pretind totuși să fie ospătați, zicînd că este lege>.

84 AGORDAREA HANATULUI CRIMEI MĂRIEI SALE HANULUI FETIÎH-GHIRAI ȘI DISCUȚIILE IVITE DATORITĂ FAPTULUI CĂ EL SE AFLA ÎN VILAIETUL ȚĂRII ROMÂNEȘTI, PENTRU PAZA ȚINUTURILOR ISLAMICE

<Se arată mai departe că beii de margine de prin părțile Ungariei raportează despre situația dușmanilor și despre pregătirile de război, după ocuparea Agriei de către turci>.

Ei au făcut cunoscut cu tărie că : „Îndeosebi afurisitul de ardelean se pregătește foarte mult să pornească asupra Timișoarei, iar afurisitul de crai < al Austriei > să pornească spre Buda”.

Evahîr djumadi II 1005 ¹⁴⁰...

87 Și din nou, mărirea sa vizirul Hasan-pașa, fiul răposatului Mehmed-pașa, a raportat și a făcut cunoscut la Poarta fericirii următoarele : „Necre-

¹³⁸ <Rebi I 1005> = 23 octombrie – 21 noiembrie 1596.

¹³⁹ 10–19 ianuarie 1597.

¹⁴⁰ 9–18 februarie 1597.

dincioșii, dușmanii legii, au adunat multă oaste. ... Trebuie să trimiteți la timp bani (*hazine*) și ostași. ... Scopul și gândul lor rău este de a porni asupra Budei și Timișoarei. Aici se va depune zel pentru credința musulmanilor”.

<Se arată că, în caz contrar, vor putea fi asediate și cetățile Raab (*Iantk*) și Agria>.

94 PRIMA DECADĂ A LUNII ȘEVVAL 1005 ¹⁴¹. SOSIREA UNEI SCRISORI DE UMI-LIRE, CU OM (SOL), DIN PARTEA AFURISITULUI BAN AL TRANSILVANIEI. VENIREA LUI MEHMED ALI CEAVUȘ

Pe la mijlocul (*evasıt*) lui șevval, afurisitul de ardelean a trimis un om în numele craiului < Austriei > și acesta, punându-și fața la pământ, a făcut cunoscut că se roagă pentru iertarea vinovăției lor, ca și pentru a fi ocrotiți. El a spus : „Eu sînt din vechime supus fiu de supus (*kuloglu kuluyum*) al Pragului cel fericit. Mă pocăiesc și cer iertare pentru fărădelegile (*serkeşlîk*) pe care le-am săvîrșit din pricina feluritelor prigoniri și a lipsei de respect a marelui vizir Sinan-pașa” . Ca să nu fie refuzat de mărirea Curte, craiul Transilvaniei a scris și a trimis și o scrisoare de supunere (*ubudiyetname*). Spahiul Ali Madjar ¹⁴², care mai înainte fusese înălțat în rang din haremul imperial, cunoscînd limba lor, s-a dus și a venit de cîteva ori aducînd știri. De aceea i s-a dat titlul de *ceavuș*. De asemenea, și el (banul Transilvaniei), i-a spus lui prin viu grai multe lucruri, zicîndu-i : „Să depui eforturi ca să ne împaci pe noi, ca și mai înainte, cu Pragul împărăției”. S-a spus că el a făcut multe făgăduințe. Oamenilor săi, care au venit, li s-au dat *hilate* scumpe. S-a dat următorul firman : „Măria sa serdarul cel puternic pleacă cu o nenumărată oaste purtătoare de victorie. Acolo se va vedea ce orînduială anume trebuie făcută și, potrivit cu aceasta, se va da răspuns într-un fel sau altul”.

95 SOSIREA CU VEȘTI A CIORBAGIULUI DE LA SERHATUL NOROCOS (AUSTRIAC)

... În acest timp (*evahîr* șevval 1005) ¹⁴³ a venit ciorbagiul de ieniceri, cu însoțitorii săi și cu misiunea de olăcar, ca să relateze asupra situației de la serhatul norocos.

¹⁴¹ Evl. șevval <1005> = 18–27 mai 1597.

¹⁴² Ali Madjaroglu, devenit pașă de Oceakov (de Silistra). A condus o expediție împotriva Transilvaniei (1613).

¹⁴³ 6–15 iunie 1597.

El a făcut cunoscut următoarele : „Este adevărat că ghiaurii umili,
 96 venind cu nenumărați afurisiți, au asediat Pesta și Timișoara. Găsiți
 o cale și luați măsuri, căci pînă ce măriia sa serdarul va sosi la Belgrad,
 dușmanii legii vor termina ce au de făcut”.

98 <Trimiterea de bani și alte lucruri către hanul Crimeii în vederea pornirii acestuia într-o
 expediție în Apus>.

I s-a spus : „Să pornești în grabă împotriva vilaietului Transil-
 vaniei împreună cu oastea tătară cea iute ca vîntul. Pornind la drum în
 vederea luptei sfinte, să depui eforturi pentru credința cea dreaptă și,
 nepierzînd nici o clipă, să te lupți din toate puterile tale. Prea înaltul
 Allah să fie sprijinitorul vostru și să primească pregătirile și măsurile
 voastre chibzuite. Drumul să vă fie cu noroc”. . . . *Evasît zil-kade 1005*¹⁴⁴.

98 a *Întîi (gurre) zil-kade anul 1005*¹⁴⁵. Sosind rapoarte la Poarta feri-
 cirii de la măriia sa serdarul cel puternic, aflat la serhatul norocos < aus-
 triac >, acesta a făcut cunoscut și a raportat că beilerbeii de Buda, de
 Timișoara și de Bosnia au fost schimbați. . . .

DATA MAI SUS-ARĂTATĂ (1 ZIL-KADE 1005). SOSIREA TRIBUTULUI (*IRSA-
 LIE*) VILAIETULUI MOLDOVEI (*BOGDAN*)

În acest timp voievodul Moldovei, Ieremia (*Remina*), fără să se
 opună, a trimis, potrivit obiceiului vechi, tributul fixat (*maktu'*), așa cum
 se obligase. Sosind tributul (*irsalie*), acesta a fost descărcat la înaltul
 divan și predat vistieriei imperiale (*hazine-i-amire*).

Hanul tătăresc, Gazi Ghirai-han, găsind prilej și obținînd cu viclenie
 victorie asupra fratelui său Fetih-Ghirai-han, l-a nimicit pe acesta.

. . . El a raportat și a făcut cunoscut următoarele. „Cu ajutorul
 lui Allah, potrivit firmanului împăărătesc, sîntem hotărîți și vom porni
 neîndoios cu oastea tătară pentru devastarea vilaietului Transilvaniei”.
 El a mai raportat și a făcut cunoscut că s-au înțeles să petreacă iarna
 acolo. . . . *Evail muharrem 1006*¹⁴⁶.

105 ÎNTREGIREA DESCRIERII EVENIMENTELOR DE LA SFÎRȘITUL <LUNII
 REBI I> ANUL 1006¹⁴⁷

Printre știrile cuprinse tot în scrisoarea vizirului cel mai sus-amintit
 < Hafiz Ahmed-pașa > se spune : „Dat fiind că în aceste serhaturi nu a

¹⁴⁴ 25 ianuarie — 4 iulie 1597.

¹⁴⁵ 16 iunie 1597.

¹⁴⁶ 14—23 august 1597.

¹⁴⁷ 12 octombrie — 10 noiembrie 1597.

apărut nici o urmă a oștii tătare, nefolositoare la nimic, afurisiții transilvăneni, adunându-se, au asediat cetățile Timișoarei și Gyula. Vilaietul acela se află la mare strîmtoare. Cei de acolo au cerut să se găsească o cale și să se ia măsuri”.

< Se arată mai departe că trebuie aprovizionate părțile Budei, în vederea expediției padișahului în primăvara aceea >.

Data mai sus-arătată ¹⁴⁸.

SOSIREA UNOR VEȘTI DE LA CEI DIN EXPEDIȚIA PURTĂTOARE DE VICTORIE

< Se arată că ceașul numit Ali ¹⁴⁹ a dat unele știri în legătură cu cucerirea Esztergomului de către oastea turcească >.

Acesta a adus următoarea știre. „Din cetatea Esztergom a rămas doar fortăreața dinăuntru ... s-ar putea ca acum el (marele serdar) să fi luat și acea mare fortăreață interioară. În oaste nu se știe că lângă Timișoara s-ar afla ghiauri. Noi nu am auzit de aceasta”. Lui < Ali > i s-au dat *hîlat* și bani de cheltuială.

111 < Se amintește de *muleferrika* Mahmud efendi ca defterdar de Timișoara. Luna șaban 1006 ¹⁵⁰ >.

115 < Evahir ramazan 1006 ¹⁵¹. Se vorbește de sosirea veștii despre ocuparea cetății Ianik de către austriecl >.

S-a mai spus că afurisitul de Mihai trimisese ca tribut (*gizie*) șapte poveri de aspri (*akce*), dar, cînd a primit vestea despre cetatea Ianik, a trimis oameni după ei (după bani), gîndindu-se că îi vor ajunge din urmă, dar nu i-a mai găsit. S-a mai arătat că < Mihai >, construind multe sute de șăici (*șaiika*), se pregătește să le așeze pe Dunăre, cu mulți afurisiți. Dacă nu vor sosi la timp oști și bani, situația va fi îngrijorătoare, iar Timișoara este pe cale de a fi asediată. De asemenea și cei care se află la paza cetății Agria sînt strîmtorați și amenințați. „De aceea trebuie să veniți în ajutor cu ostași noi și cu bani. Altfel situația va fi grea” ... Evail șevval 1006 ¹⁵².

¹⁴⁸ < 7 rebî II 1006 > = 17 noiembrie 1597.

¹⁴⁹ Ali Madjaroglu.

¹⁵⁰ 9 martie — 6 aprilie 1598.

¹⁵¹ 26 aprilie — 5 mai 1598.

¹⁵² 7—16 mai 1598.

SOSIREA UNEI SCRISORI ȘI A UNOR ȘTIRI, ADUSE DE UN CĂLĂREȚ, DE LA CAPUGIBAȘI ALI-AGA, CARE PLECASE CU HILAT STRĂLUCITOR ȘI CU SABIE AURITĂ LA HANUL TĂTĂRESC GAZI GHIRAI-HAN

<Se arată că, după ce i-a predat hanului porunca și *hall-i humatunul*, acesta i-a spus lui Ali-aga> :

„Am stabilit și am hotărît ca în a patra zi a bairamului ¹⁵³ să pornim cu ajutorul lui Allah la drum și să ne năpustim asupra umililor ghiauri ai Transilvaniei”.

117 ... Ultima decadă (*evahîr*) a lui şevval anul 1006 ¹⁵⁴.

Mai înainte de aceasta, măria sa vizirul cel prevăzător și cu măsuri chibzuite, Hafiz Ahmed-paşa, fusese însărcinat cu paza vilaietului Vidin și fusese numit să pornească în expediție împotriva afurisitului de Kara-Mihal ¹⁵⁵ care devenise o pacoste în Țara Românească. Sosind din partea lui scrisoare prețioasă și scumpă, el scria adevărul despre războiul sfânt și despre ceea ce se cuvine credinței și împărăției.

<El scria că nu sosise încă oastea care trebuia să vină, ceea ce aflaseră și dușmanii>.

El a spus : „Dușmanii au început să rîdă de noi și să ne batjocorească, zicînd : Unde-i oastea voastră ? Nu a sosit încă ?”. De aceea, s-au dat porunci drastice celor care trebuiau să plece în expediție.

< Hanul tătăresc cere să i se fixeze drumul pe care îl va urma pentru a intra în Transilvania, după ce va trece pe la Ismail>.

El spune : „Dacă voi intra în vilaietul Dobrogei, atunci acel vilaiet nu se va putea reface nici în zece ani, iar dacă trec prin Țara Românească și Transilvania, ele nu se vor reface timp de mulți ani”. ...

119 Anul 1006 ¹⁵⁶. În ultima parte a lui zil-kade ¹⁵⁷, cei care plecaseră au adus știrea că hanul tătarilor Crimeii, măria sa Gazi Ghirai-han, trecînd prin vilaietul Țării Românești, cu nenumărați ostași tătari, este pe cale de a porni împotriva vilaietului Transilvaniei.

... Lui i se spusese astfel : „Pleacă îndată, împreună cu serdarul meu cel purtător de victorie, asupra afurișilor ardeleni : să iei măsuri chibzuite”. Fusese sfătuit să treacă prin Dobrogea, neabătîndu-se prin

¹⁵³ 4 şevval 1006 = 10 mai 1598.

¹⁵⁴ 26 mai – 4 iunie 1598.

¹⁵⁵ Kara-Mihal : „Mihai cel Negru”, adică Mihai Viteazul.

¹⁵⁶ 14 august 1597 – 3 august 1598.

¹⁵⁷ Evr. zil-kade <1006> = 25 iunie – 4 iulie 1598.

vilaletul Țării Românești, căci tătarii aveau obiceiul să fugă îndată ce prădau. Ei s-au întors mai înainte ca firmanul să fi ajuns la ei. De aceea, ei au spus că n-au trecut prin vilaletul Țării Românești. ...

123 SCRISOAREA HANULUI CĂTRE HODJA-EFENDI (SALADEDDIN), CARE ERA ȘEIH-UL-ISLAM, ÎNȘTIINȚINDU-L DESPRE PORUNCA PRIMITĂ PENTRU EXPEDIȚIE

<Plecarea hanului și a serdarului Hafiz Ahmed-pașa împotriva Transilvaniței>.

Apoi, tătarii, iuți ca vîntul, au fost trimiși cete după cete asupra afuriștilor necredincioși, dușmani ai legii.

Atunci ghiaurii transilvăneni au părăsit cetățile de la serhatul Timișoarei ca : Lipova, Ineu (*Ianova*) și Cenad, pe care le ocupaseră. Ei aveau un serdar vestit cunoscut sub numele de Gümüş-Ayaklı¹⁵⁸ care era un șchiop afurisit, dar rentmit și priceput în luarea de măsuri. A sosit vestea că afuritul de crai < al Transilvaniei >, l-a îndepărtat din vilaletul Transilvaniei și l-a trimis înăuntrul țării pe afuritul care fusese serdarul lor în anul ce trecuse și care se răsculase și se răzvrătise, și a numit în locul lui pe afuritul Gümüş-Ayaklı cel mai sus-amintit, cunoscut sub numele de Alsımianuş¹⁵⁹. S-a mai făcut cunoscut că, auzind de atacul oștii purtătoare de victorie, el a pornit cu tabăra sa din locul unde stătea și s-a retras înăuntrul țării, în locuri prăpăstioase. S-a mai arătat că, oprindu-se acolo, el și-a spus : „Tochmai acesta este locul unde se poate da bătălie cu oastea islamică” ... Safer 1007¹⁶⁰.

Și pe la sfîrșitul lui safer cel purtător de victorie, au sosit din partea mării sale vizirului Hafiz Ahmed-pașa, cel cu măsuri chibzuite și cu gînduri bune, tigvele și prinșii (*dil*) și tobele și țimbalele dușmanilor legii și au fost puse în fața divanului cel dătător de dreptate.

<Sosirea știrii despre înfrîngerea transilvănenilor în părțile Berkoviței>.

De asemenea, s-a dat de știre că afuritul care era banul Transilvaniei și despre care, mai înainte de aceasta, se spunea că plecase în interiorul țării, a venit din nou și a intrat în Transilvania.

Apoi, a doua zi, au venit din partea serdarului cel vestit doi neferi capugii. Ei s-au despărțit de el la menziful numit Oradea (*Varat*) și au povestit următoarele : „Au trecut douăsprezece zile și s-ar putea ca, pînă

¹⁵⁸ Gümüş-Ayaklı : „Cu picior de argint”.

¹⁵⁹ Alsımianuş : Maximilian.

¹⁶⁰ 3 septembrie — 1 octombrie 1598.

acuma dușmanii să fi plecat, intrînd în vilaietul lor. În locurile pe unde au trecut ostașii tătari nu a apărut nici o urmă de ghiauri, căci plecaseră în locuri greu de pătruns”.

124 ... În acest timp, în ziua de joi, prima zi a lunii safer ¹⁶¹, a sosit scrisoare din partea mării sale vizirului Hafiz Ahmed-pașa care se afla la paza Vidinului. El făcea cunoscut următoarele : „De multă vreme ne aflăm în gîlceavă cu afurisitul de Mihai, voievodul Țării Românești, care se află în stare de răscoală. De aceea, cînd ne ciocnim cu el, cînd îi arătăm prietenie falsă. În acest timp, amîndouă părțile stăm și veghem. Dușmanul legii spune într-una : Eu sînt un rob (*bende*) supus și tributar (*haradj-güzar*) al mării sale padișahul, ocrotitorul lumii, și ascult de porunca sa. Zicînd astfel, au sosit din partea lui și șase poveri de tribut (*irsalie*) pentru vistieria de la Poarta fericirii. Dorința mea arzătoare este să-l văd pe măriia sa padișahul. El a construit totuși șăici (*șaiika*) pe Dunăre și a pregătit foarte multe și diferite feluri de zaherele. După aceea, el a pus telali precum că le vinde cu prețuri scăzute. Atunci raialele și spahiii s-au îndreptat într-acolo și au început să se apropie unii de alții. În această învălmășeală, au trecut cu vasele pe partea cealaltă foarte mulți afurisiți înarmați. De aceea, s-a dat de știre că afurisitul cel viclean pregătește un șiretlic. Dar, pînă la sosirea acestei știri, el adusese din timp și pe ascuns niște tunuri mari (*șahi darbenler*) prin stufăriș, pe care, punînd oameni, le-a așezat în locuri înalte și a început să tragă asupra oștii islamice. În felul acesta vicleșugul lui s-a dat pe față. Atunci, oastea noastră războinică, văzînd că se trage din tunuri, a început să fugă iarăși”. El (Hafiz Ahmed-pașa) a mai făcut cunoscut că guvernatorul (*hakim*) de Avna (?), Ibrahimbeioğlu Mehmed-pașa, întîlnindu-se cu afurisiții, s-a luptat un timp cu ei și că, în timp ce el se lupta, afurisitul de Mihai a dat el însuși un atac asupra lui Hafiz Ahmed-pașa. Acesta mai arăta că, cu ajutorul lui Allah și potrivit vorbeii „fuga la timpul potrivit înseamnă bărbăție”, nu a căzut în mîinile lor ¹⁶², ci a scăpat, dar poverile și corturile tuturor ostașilor săi, precum și zahereaua și tunurile au fost capturate, pricinuindu-se astfel pierderi mari. De asemenea, el mai dă de știre că < Mihai Viteazul > a adus cu el tunurile și corturile și, așezîndu-se lîngă cetatea Nicopol, a început s-o bată. Atunci demnitarii împărăției s-au necăjit și s-au supărat mult și au început să se roage. Ultima zi a lui safer anul 1007 ¹⁶³.

¹⁶¹ 3 septembrie 1598.

¹⁶² Ale românilor.

¹⁶³ 29 safer 1007 = 1 octombrie 1598.

În prima zi a lui rebi I¹⁶⁴, măriia sa fericitul padişah, ocrotitorul lumii, a cerut să vină la el, la Kandilli-Bahce, agaua de ieniceri, Hasan-aga, şi i-a spus că a dat un înalt firman, poruncindu-i straşnic următoarele: „Luînd toată ienicerimea, trebuie să mergeţi în vilaietul Țării Româneşti, împreună cu marele vizir Mehmed-paşa şi cu ceavuşbaşi şi cu defteremini”. Atunci crainicii au strigat din toate puterile <anunţînd expediţia>.

<Urmează descrierea scoaterii tului şi a instalării cortului marelui vizir în afara locuinţei sale>.

S-au poruncit <hanului tătăresc Gazi-Ghirai-han> următoarele: „Să vă petreceţi iarna în vilaietul Transilvaniei şi să-i lecuiţi pe umilii ghiauri şi pe maghiarii cei răufăcători şi, în felul acesta, veţi scăpa şi de grija plecării, şi de cea a întoarcerii”. ... Rebi I 1007¹⁶⁵.

125 <Poruncă dată unor oşti ca să plece de îndată. Ele fuseseră recrutate pentru a porni împotriva lui Mihai Viteazul din Țara Românească>.

În acest timp au sosit ştiri precum că umilii afurisiţi care veniseră asupra lui Hafiz Ahmed-paşa formau trei cete. O ceată de vreo 15 000 de oameni a asediat cetatea Nicopol, de asemenea vreo 15 000 au plecat asupra emirilor aflaţi în pază la Vidin, ca să-i asedieze, iar vreo alţi 15 000 au venit asupra cetăţii Cladova (*Fetih-islam*).

De asemenea, au sosit ştiri de la oastea islamică şi de la locuitorii vilaieturilor precum că: „Oastea hanului tătăresc, care plecase împotriva Transilvaniei, precum şi emirii, cu oştile lor, aşteaptă veşti de la măriia sa Satîrgi Mehmed-paşa. Ei vor face aşa cum li se va da de ştire”. De asemenea, ei au mai făcut cunoscut că ghiaurii de raiale din vilaietul Țării Româneşti neputînd să suporte prigoane şi tirania oştii noastre, atît din pricina apariţiei stăpînilor sultanului, cît şi pentru că nu puteau face faţă cererilor mari, din toate aceste cauze raialele se supun domnilor (*hakim*) ghiauri şi tot sprijinul şi toată dorinţa lor este pentru Mihai. *Evail rebi I 1007*¹⁶⁶. Toţi au fost de părere că: „dacă nu se va acorda ajutor cu oşti puternice, starea Țării Româneşti va fi din ce în ce mai nenorocită. Trebuie pregătite oşti. Dar plecarea în astfel de timpuri a mării sale marelui vizir precum şi a agalei de ieniceri ar fi o măsură nechibzuită şi va însemna o

¹⁶⁴ 1 rebi I 1007 2 octombrie 1598.

¹⁶⁵ 2—31 octombrie 1598.

¹⁶⁶ 2—11 octombrie 1598.

încurcătură mare pentru serdarul care se află la oastea islamică plecată în părțile Transilvaniei”.

<Urmează relatarea privind recrutarea de oști care vor pleca împreună cu *haseki-aga*>¹⁻⁷.

Haseki-aga, la rîndul său, s-a dus cu 3000 de neferi ieniceri și s-a întîlnit acolo < pe Dunăre > cu segban-bași¹⁸⁸. S-a dat firman ca Hafiz Ahmed-pașa să ierneze acolo, cu titlul de serdar, ca și mai înainte, și, dacă va găsi prilej, să repare și cetatea Giurgiului, iar măriia sa Mahmud-pașa, dacă va fi nevoie, să i se supună lui < Ahmed-pașa >.

126

<Refuzul unor ostași de a pleca în expediție și emiterea unei sentințe (*felva*) împotriva lor>.

Spre sfîrșitul lunii mai sus-arătate (rebi I)¹⁸⁹, au sosit capugii din partea mării sale serdarului Hafiz Ahmed-pașa și au adus știri. Mai înainte de aceasta venise ca olac vestitul tătar Mehmed Celebi, unul dintre scribii înaltului divan, și dăduse știrea că : „Mai înainte, afurisitul Mihai, beiul hain al Țării Românești, prădase prin vicleșug poverile și corturile ostașilor musulmani și asediase cetatea Nicopolei, luptîndu-se timp de opt zile necontentit. Atunci, Hafiz Ahmed-pașa, adunînd oastea islamică împrăștiată, s-a dus asupra lui și, cînd i-a atacat pe afurisiții cei umili, cu ajutorul lui Allah i-a înfrînt și i-a nimicit pe ghiauri, salvînd cetatea. Dușmanii s-au sculat și au plecat, iar el (Ahmed-pașa) s-a dus după ei, gonindu-i”. Acum < ceaușii > au făcut cunoscut că afurisiții cei umili au plecat asupra Vidinului și că trebuie să fie date ajutoare cu oști noi.

<S-a zvonit că ostașii care urmau să fie însărcinați cu expediția refuză să plece>.

Știrea sosită de astă dată era următoarea : „Umili dușmani ai legii au asediat Giurgiul și cetatea Cladovei. S-au dat lupte îndîrjite. Musulmanii, unindu-se între ei, au făgăduit și au jurat că vor muri ca niște martiri. Într-o noapte a venit cineva și a bătut la poarta cetății, zicînd : „Eu sînt musulman. Am vești bune pentru voi, și, intrînd înăuntru, s-a văzut că ghiaurii fugiseră, lăsînd cetatea”.

Tot ei (ceaușii) au făcut cunoscut că i-au sosit (lui Mihai Viteazul) scrisori din Transilvania în care se spunea : „Vino repede : vilaietul Transilvaniei a fost nenorocit ; tătarii au devastat țara, iar serdarul a luat cetățile” și că, într-adevăr, a doua zi după aceea, afurisiții, nemaistînd pe

¹⁸⁷ *Haseki-aga* : căpetenia gărzii palatului sultanilor, sfetnic.

¹⁸⁸ *Segban-bași* : căpetenie de seimeni.

¹⁸⁹ Evr. rebi I <1007> = 22—31 octombrie 1598.

loc, au fugit. De asemenea, ei au mai făcut cunoscut că < români > au asediat cetatea Vidinului timp de șase zile și, în timp ce se luptau, s-a pornit un vînt potrivnic și a pricinuit necazuri afurisiților și vaselor lor și că atunci emirii aflați de pază, prinzînd curaj, s-au dus asupra lor, silindu-i să-și lase tunurile, iar pe pedestrașii lor i-au înecat în Dunăre și că < turcii > tăind peste o mie de capete, afurisiții au fugit înfrinți. De asemenea, ei au relatat și veștile luate de la ghiaurii renumiți prinși de vii precum că toți ghiaurii cei umili se întăresc în munții prăpăstioși ai vilaietului Țării Românești și că, în timpul înghețului, ei vor veni fără îndoială din nou și vor pricinui pagube musulmanilor. De aceea, ei au zis : „Trimiteți îndată oaste și iar oaste”.

- 127 *Ultima decadă (evahîr) a lui rebi I 1007*¹⁷⁰. În acest timp și voievodul vilaietului Moldovei¹⁷¹, la rîndul său, a trimis scrisori, cu oamenii săi, la Poarta fericirii și a făcut cunoscute următoarele : „Oastea tătarască a devastat vilaietul Transilvaniei și l-a pîrjolit, dărîmînd locuințele croaților și maghiarilor. De asemenea și serdarul oștii norocoase a luat prin lovituri și lupte multe cetăți întărite de-ale acestora, stricînd și tabăra principelui Transilvaniei (*Erdel -oglu*)¹⁷² și luîndu-i uneltele de luptă. De asemenea, este adevărat că din partea acestuia (*Erdel -oglu*) au sosit, prin sfetnicul lui, scrisori către afurisitul de Mihai, înștiințîndu-l : „Să vii în aceste părți și să sari în ajutorul meu”.

<Trimiterăa unor oști lîngă Hafiz Ahmed-pașa pentru expediția împotriva Țării Românești. Evall rebi II 1007¹⁷³. Trimiterăa unui *hatt-i-humai* către marele vizir Mahmud-pașa ca părțile Țării Românești să fie lăsate pe seama vizirului Mahmud-pașa și acesta să ierneze prin părțile Vidinului, iar Ahmed-pașa să vină la Poartă>.

- 128 <Se amintește de fostul beilerbel de Timișoara, Hasan-pașa>.

S-a aflat că *ceașneghirul*¹⁷⁴ Pervane-aga, care adusese mai înainte din partea afurisitului de Mihai, la vistieria imperială, șase poveri de aspri (*akce*) drept tribut (*maktu*'), a arătat bunăvoință față de afurisitul cel perfid. De asemenea, a ieșit la iveală că el (Pervane aga) l-a înșelat și pe serdar.

<De aceea, el a fost spînzurat în fața cortului vizirului Hafiz Ahmed-pașa>.”

- 130 <Se amintește de asediul Budei de către austrieci și de înfrîngerea lor în urma luptelor date cu beii de margine, dintre care unii au plecat din Timișoara>.

¹⁷⁰ 1—10 noembrie 1598.

¹⁷¹ Ieremia Movilă.

¹⁷² Sigismund Báthory (1598—1599).

¹⁷³ 1—10 noembrie 1598.

¹⁷⁴ *Ceașneghir* : paharnic.

Capugi Abdullah-aga, care plecase la locul expediției cu scrisoare imperială, a dat de știre că : „Serdarul a plecat cu peste 2000 de spahii și a intrat în vilaietul Transilvaniei”.

... *Djumadi I 1007*¹⁷⁵. În acest timp, au venit capugii cu scrisori din partea sangeacbeului de Silistra, Ahmed-pașa, care se afla cu suita hanului tătăresc. Ei au prins două iscoade (*dil*) de seamă. Mai înainte sosise vestea că : „Peste 2000 de afurisiți umili din oastea afurisitului Mihai voiau să treacă, înarmați, pe malul de dincoace (în sudul Dunării) ca să prade populația vilaietului. Când s-a aflat despre aceasta în partea de dincoace, au fost puși oameni la locurile de trecere și îndată ce ei (românii) s-au apropiat, ei (turcii) s-au năpustit asupra lor cu arme puternice și, cu ajutorul lui Allah, afurisiții cei umili au fost înfrinți și nimiciți, astfel că sosesc capetele tăiate și oamenii prinși”. Cei care au venit (prinșii) au spus : „Cei mai mulți dintre ostașii lui Mihai sînt dintre cei renegați, maghiari, austrieci (*Nemce*), croați, bulgari și greci. El le dă pe lună cîte cinci *guruși* și fiecărui nefer de asemenea îi dă leafă, ca și soțiilor lor. De asemenea, a sosit știre de la craiul < austriac >, în care acesta îi spunea < lui Mihai Viteazul > : Să te văd acum ; ai făcut bine. Otomanii au părăsit dreptatea și au devenit tirani. Norocul lor s-a dus. Țara este a ta. La întoarcerea lor (a turcilor), să fii lângă poduri. Ei nu pot să iasă pe drumurile pe care au venit, deoarece apele sînt revărsate. Ei vor fi nevoiți să se întoarcă din părțile Solnocului”... (La *djumadi I* anul 1007).

ȘTIRILE DATE DE PRINȘII (*DIL*) DIN OASTEA GHIAURĂ A AFURISITULUI MIHAI

Ei au spus : „Craiul austriac, pregătind mai înainte o oaste dintre afurisiții cei umili, a strîns la el pe toți emirii și căpeteniile lui de oaste, care s-au așezat după gradele lor. Acolo a venit și afurisitul de Mihai care se răscolase în vilaietul Țării Românești. Dîndu-i-se loc în colțul unde se lasă încălțămîntea, el s-a așezat acolo cu mare greutate. Atunci, craiul cel răufăcător s-a adresat tuturor în felul următor : Voi vă luptați cu marele pașah. Care sînt gîndurile voastre în această privință ? Fiecare dintre ei a spus ceea ce se cuvenea. Ei au spus cu toții : Turcii sînt dreapți¹⁷⁶, dar au luat tirania drept călăuză. Raiarele nu mai sînt respectate și oastea lor nu mai ascultă de firmane. Sperăm de la împărăția (*kîral*) voastră ca, procedînd cu dreptate, să luați țara noastră, pe care o avem din moșistrămoși, și să ne-o dați și craiul nostru să fie fericit”.

¹⁷⁵ 30 noiembrie — 29 decembrie 1598.

¹⁷⁶ Text neclar.

Atunci, el s-a adresat și afurisitului de Mihai : „Spune și tu ! Să vedem ce vei grăi, căci tu ești capul răscoalei. Te-ai născut în țara lor (a turcilor). Erai tributarul lor. Nu ești ca cei din strămoșii tăi care s-au ridicat cu sabia. Din moși-strămoși ești raia neam de raia. Ce ai făcut ca să ajungi bei ? Explică-ne și fă-ne cunoscut toate acestea. Șahinșahul (sultanul) este puternic și are foarte multă oaste și bogății. A te opune lui și a te lupta cu el cere foarte multă putere, iar tu stai chiar înlăuntrul țării sale (adică a sultanului)”. Atunci el (Mihai) a spus : „Aceste vorbe ale voastre se potrivesc cu vremea vechilor padișahi. Atunci o mie de neferi de-ai lor nimiceau zece mii de ostași. Acum, sub padișahlîcul sultanului Murad ¹⁷⁷ oastea aceea și feudele (*ghedik*) și apanajele (*dîrlîk*) cetii de ostași și posturile lor și ținuturile lor sînt pe ducă. Ele au fost cumpărate și vîndute din mîină în mîină. Nu a rămas cinste, onoare și respect. Se poate ca omul să dea pe un preț de nimic lucrurile și apanajele cumpărate ? Se vede că nu ! Acum apanajele (*dîrlîk*) oștii lui Osmanoglu, fie creștini (*zimmi*), fie cei din ogeacul de ieniceri, precum și toți demnitarii împărăției, sînt aleși dintre străini și dintre raiale josnice. Tirania dărilor puse asupra raialelor țării nu are hotar. Chiar și musulmanilor, bărbați și femei, au început să le pună pe an cîte 500 de aspri ca dare (*salgun*). O stăpînire nu se ține cu tiranie. . . . Știți că prea înaltul Dumnezeu (*Allah*) a poruncit dreptate. Dacă, tocmai acum, cînd prilejul îngăduie, iar raialele ascultă de firmanul nostru în toate privințele, voi (austrieii) veți renunța la expediție și, nestrăduindu-vă pentru credința voastră, veți fugi de expediție și de luptă, atunci ei (turcii) cunoscîndu-ne, pot pune repede mîna pe noi. În timpul padișahilor care au fost pînă acum s-au schimbat oare banii și prețurile (*narh*) la ei ? . . . Negoțul tîrgoveților era slab. Eu cunosc toată starea lor. Iată ce am avut de spus”.

Fără îndoială că oastea tătară care a intrat în vilaietul Transilvaniei și serdarul au devastat și adus în ruină vilaietul, dar nu a sosit o știre care să întărească aceasta. De asemenea, s-a spus că, întrucît apele se revărsaseră, drumurile erau închise. Măria sa padișahul, ocrotitorul lumii, dăduse firman ilustru ca < oastea > să ierneze în < Transilvania >. Iscoadele aduse au arătat că ar putea să ierneze acolo. Au trecut mai mult de trei luni de cînd oastea intrase în țara Transilvaniei și nu a sosit încă nici o

¹⁷⁷ Murad al III-lea (1574—1595). De fapt Mehmed al III-lea (1595—1603).

veste sigură. Prea înaltul Allah s-o facă victorioasă și să sosească vești norocoase din partea musulmanilor. Tot pe la mijlocul lunii djumadi I <1007>¹⁷⁸ a venit și a intrat la Istanbul măriia sa vizirul cel priceput, Hafiz Ahmed-pașa, care pășise mai înainte din pricina viclesugului voievodului Țării Românești și care fusese înlăturat.

133

<El se plînge de ostașii săi și de demnitari>.

Anul 1007¹⁷⁹. ... S-a spus că măriia sa Satîrgi Mehmed-pașa, serdarul oștilor norocoase, a intrat cu hanul oștii tătărăști, Gazi Ghirai-ban, în vilaietul afurisiților ardeleni, dușmanii legii, și a cercetat și a devastat țara Transilvaniei cale de multe zile, iar cele două oști (turcă și tătară) s-au săturat de robi aleși și de prăzi bogate. De asemenea, s-a mai spus că cetatea Oradea fiind foarte întărită, ei au bătut-o neconținut și puternic timp de 32 de zile, dîndu-se lupte crîncene. Erau trei căi subterane, dar ei n-au săpat cum se cuvine nici măcar două subterane, ci numai una, iar după ce au dărîmat zidul cetății nu au făcut iureș, ci au retras tunurile, părăsind-o.

<Se descriu suferințele îndurate de oastea islamică din cauza lipsei de zaherca. Se arată că s-a trecut prin fața Solnocului. Luptele cu austrieclii pe cîmpia din jurul Budei>.

Sfîrșitul lui djumadi I <1007>¹⁸⁰.

136

... În prima parte a lunii mai sus-arătate¹⁸¹ au sosit vești din partea mării sale Mahmud-pașa, care fusese numit serdar împotriva Țării Românești. Au sosit următoarele vești: „Dunărea înghețînd timp de cîteva zile și gaziii musulmani socotind aceasta un prilej bun de pradă, vitejii au trecut cete după cete <în Țara Românească> prin locurile pe unde au vrut, împreună cu Ahmed-pașa, beilerbeiu de Silistra, și i-au nimicit, trecîndu-i prin sabie, pe afurisiții pe care i-au găsit în partea Țării Românești. Ei au adus foarte mulți prizonieri și au luat patru tunuri în bună stare. Afurisitul de Mihai stătea la Tîrgoviște cu un număr de nenorociți adunați acolo și era la mare strîmtoare din pricina plății soldelor. Pentru aceasta el a impus la dări (*haradj*) raialele țării, iar raialele i-au răspuns, strigînd: „Noi cîștigăm din vînzarea la schele a celor agonișite de noi. O dată ce schelele sînt închise și nu lucrează, noi n-avem putere să plătim dări (*haradj*). Ia toate produsele noastre și fă ce vrei cu ele. Răsculindu-te împotriva padișahului, Țara Românească s-a ruinat”.

137

¹⁷⁸ Evt. djumadi I 1007 = 9 18 decmbric 1598.

¹⁷⁹ 4 august 1598—23 iulie 1599.

¹⁸⁰ Evr. djumadi I 1007 = 20—29 decembrie 1598.

¹⁸¹ Evt. șaban 1007 = 27 februarie — 8 martie 1599.

Zicînd astfel, l-au jignit pe acel afurisit. Și înghețul menținîndu-se, gaziile au trecut iarăși pe malul de dincoace cu prăzi și cu noroc, la data mai sus arătată. ...

140

SOSIREA UNOR VEȘTI DIN PARTEA SERDARULUI MEHMED-PAȘA

Au sosit unele după altele vești din partea mării sale serdarului Mehmed-pașa, aflat pe malurile Dunării, și din partea craiului leșesc, precum și din partea voievodului Moldovei (*Bogdan*). Ei au dat de știre că o parte a raialelor împrăștiate din vilaietul Transilvaniei s-au îngrămădit în Țara Leșească și au numit, cu încuviințarea craiului leșesc, un alt afurisit, aruncîndu-l în închisoare pe afurisitul care pretindea crăia.

... De asemenea și celelalte raiale din vilaietul Țării Românești nu-tresc gînd hotărît ca să se răscoale împotriva afurisitului de Mihai și stau pe gînduri și sînt îngrijorați.

... Șevval 1007 ¹⁸²

143

Pe la mijlocul lunii mai sus-arătate (zil-kade) anul 1007 ¹⁸³, Iahiapașaoğlu Șaban-pașa, căruia i se acordase beilerbeilicul de Cipru (*Kıbrız*), trecînd cu galere (*kalita*) din Marea Neagră pe Dunăre, a plecat cu scopul de a ajunge la cetatea Giurgiului și la Rusciuk.

147

<Se vorbește despre cercrea de pace a Transilvaniei. Porunca de a se repara cetatea Giurgiului de către Mahmud-pașa, fără a arăta prietenie față de Mihai Vitcazul. Safer 1008 ¹⁸⁴>.

150

13 REBI I ANUL 1008 ¹⁸⁵. VESTEA SOSIRII SOLULUI AFURISITULUI DE ARDELEAN ¹⁸⁶ CARE VENISE DE LA EXPEDIȚIE

Pe la mijlocul lui rebi I <1008> ¹⁸⁷, a fost trimis de la expediția purtătoare de victorie la Poarta fericirii afurisitul de sol care venise la măriile sa marele serdar din partea afurisiților vilaietului Transilvaniei. Sosind acesta și fiind întîmpinat după vechiul obicei, i s-a dat loc de găzduire. El nu s-a ținut însă de cuvînt și nu este un afurisit care să slujească pentru treburile împărăției. Țara Transilvaniei era plină de oști și nu va putea înflori nici după mulți ani. El a spus totuși: „Cîți bani

¹⁸² 27 aprilie — 25 mai 1599.

¹⁸³ Evt. zil-kade 1007 = 5—14 iunie 1599.

¹⁸⁴ 23 august — 20 septembrie 1599.

¹⁸⁵ 3 octombrie 1599.

¹⁸⁶ Principele Andrei Báthory (martie — 31 octombrie 1599).

¹⁸⁷ 1—10 octombrie 1599.

(*hazina*) cereți ca tribut (*maktu'*) noi îi avem în mîinile noastre, dar nu-i dăm (?)". Acest răspuns a devenit cunoscut tuturor și oastea islamică nu va îngădui așa ceva. Așa a fost cuprinsul scrisorii (*name*) sale și vestea sa.

152

... Pe la mijlocul lunii mai sus-arătate (rebi II 1008¹⁸⁸), au sosit vești și scrisori din partea mării sale Mahmud-pașa care fusese serdar împotriva Țării Românești. El scria : „Afurisitul de Mihai s-a supus și s-a închinat marelui serdar cel puternic. În felul acesta el a arătat foarte multă prietenie prefăcută. Primind condițiile noastre, el și-a luat obligația de a trimite ca ostateci (*rehin*) copiii și familia sa și, de asemenea, să trimită peșin și o parte din haraciul fixat. Tocmai cînd s-a îndreptat pentru aceasta, raialele țării, scăpate de săbii, s-au răsculat în seraiul din București, năpustindu-se asupra sa. Raialele l-au blestemat cu strigăte și cu vaiete, zicîndu-i : „Mai bine să ne vedem de cîștigul și de agoniseala noastră sub stăpînirea pașahului cel ocrotitor al lumii. În timp ce noi trăiam cu copiii și cu avuțiile noastre, aflate în mîinile noastre, din vina ta această țară atît de înfloritoare a fost prădată și călcată, și nici n-ai făcut măcar vreo ispravă și nici n-ai scos-o la capăt cu viclenie și răzvrătire și răscoală. Noi nu te vom lăsa teafăr". Zicînd acestea, au hotărît să pună capăt sufletului său și vieții sale. Din această pricină, luîndu-și suita, el (Mihai) a fugit și nimeni nu știe unde s-a dus. Raialele țării, venind, au zis : „Noi sîntem ca și mai înainte raiale, fii de raiale ai mării sale pașahului cel ocrotitor al lumii. Să numească peste noi un voievod. Să pregătim și să dăm tributul (*djizye erimizi*) nostru fixat (*maktu'*). Noi arătăm starea noastră la Poarta fericirii. De asemenea, să construim și să întărim cetatea Giurgiului". Acestea fiind raportate în scris (*telhis*), ele au fost citite în fața înaltului tron.

De asemenea, s-a mai făcut cunoscut că : „Küciük Osman-aga chehaia de capugii ai mării sale serdarului de oaste, precum și Șatîr (?) Mustafa-aga, mergînd cu scrisori la afurisitul de Mihai, au stat timp de mai multe zile lîngă el, împreună cu supraveghetorii lui. El i-a trimis cu respect și cu onoruri". Și în timp ce se făceau pregătiri ca să fie numit un voievod din partea Porții fericirii, a sosit pe neașteptate o scrisoare amănunțită, tot din partea mării sale Mahmud-pașa, adresată demnitarilor împărăției, în care el scria și făcea cunoscut starea afurisitului de Mihai. S-a raportat la tronul fericirii precum că afurisitul cel mai sus-amintit, trimițînd mării sale serdarului Mahmud-pașa o scrisoare, printr-un om, îl înștiința că : „Împreună cu oastea de lîngă noi și luînd și oastea căzăcească, ne-am repezit asupra afurisitului de principe (*hakim*) al Transil-

¹⁸⁸ 31 octombrie — 9 noiembrie 1599.

vaniei ¹⁸⁹ și, nedîndu-i răgaz, l-am atacat. Dînd lupte crîncene, am luat capitala Belgrad¹⁹⁰ și aceasta se află încă în stăpînirea noastră. El însuși ¹⁹¹, neputînd scăpa, a fost prins de ostașii cazaci și se află închis la ei. El s-a tocmnit pe un preț de 6000 de galbeni. În vilaietul Țării Românești se află fiul nostru ¹⁹², iar noi am luat cu sabia noastră țara Transilvaniei. Trimițînd, ca și mai înainte, peșcheșurile care se trimiteau an de an la Poarta
153 fericii, încă din vechime, nu ne opunem legii padișahului. Dacă nu ne veți fi potrivnici, atunci noi vom ține regulile din trecut”. Cuprinsul scrisorilor sale au fost prezentate la tronul fericii în ultima decadă a lui rebi II anul 1008 ¹⁹³.

¹⁸⁹ Andrei Báthory.

¹⁹⁰ Alba Iulia.

¹⁹¹ Principele Transilvaniei.

¹⁹² Nicolae Pătrașcu (1599–1600).

¹⁹³ Evr. rebi II 1008 = 9–18 noiembrie 1599.

MEHMED BIN MEHMED

Viața istoriografului Mehmed, fiul lui Mehmed, este foarte puțin cunoscută. Originar din Adrianopol, el a fost secretar de divan, iar mai târziu a devenit profesor (*müderris*) la școala teologică (*medrese*). Apoi a fost numit emir al emirilor (*emir-ul-umera*) la Istanbul. Mehmed a murit la 30 iunie 1640 (10 rebi I 1050).

Opera sa istorică, intitulată *Nuhbet-üt-tevarih ve'l-ahbar* (*Cronică aleasă și informativă*) are două variante : prima a fost dedicată de autor sultanului Osman al II-lea în anul 1620 (1030) și tratează evenimentele osmanlıilor pînă la moartea sultanului Ahmed I (22 noiembrie 1617/23 zil-kade 1026), iar a doua îmbrățișează și domnia sultanului Murad al IV-lea (1622—1640/1032—1045). Cronica lui Mehmed bin Mehmed cuprinde și istoria țărilor islamice dinainte de apariția osmanlıilor.

Cronica lui Mehmed s-a păstrat într-un mare număr de manuscrise în diferite biblioteci din Europa și Turcia.

Extrasele alăturate sînt traduse după ediția tipărită la Istanbul în 1860/1276 (2 pl. + 24 p. + 75 p. + 251 p. ; în 2 vol.).

Bibliografie : O. M., III, 11—12 ; G. O W., p. 182—183.

NUHBET-ÜT-TEVARIH VE 'L-AHBAR

(ed. Istanbul, 1860/1276)

Volumul I

<Cucerirea Galipolei în 1359/760 și a Ankarei în 1361/762 de Suleiman-pașa și Murad I>.

CUCERIREA FILIPOPOLEI

În anul < 7 > 65 ¹ Lala-Şahin era serdarul luptătorilor Islamului. După ce a asediat un timp cetatea Filipopol ², el a cucerit-o și s-a așezat acolo. I s-a făcut cunoscut lui Lala-Şahin că domnii (*hakim*) Serbiei, Ungariei și Țării Românești (*Eflak*), făcând înțelegere între ei, vor să-i atace pe musulmani cu un număr de 100 000 de ghiauri. Atunci, pentru a afla starea ghiaurilor celor demni de foc, < Lala-Şahin > l-a trimis în întâmpinarea lor pe gaziul Hadji Ilbeki cu vreo 300 de ostași vestiți. În noaptea când s-au așezat pe malul râului numit Marița ³, în apropiere de Adrianopol, mai sus-amintitul Hadji Ilbeki gaziul, cu ajutorul marelui Allah, a bătut din toate părțile tobele și a făcut să sune trompetele și, înălțînd glas de rugă pentru Allah, a băgat în inimile ghiaurilor o mare groază. Ghiaurii nedemni de laudă, sperîindu-se în bezna și întunericul nopții și îngrozindu-se, s-au împrăștiat. Unii din ei au fost făcuți prizonieri, iar alții au căzut pradă săbiilor victorioase. Pînă astăzi acel șes se numește „Sirbul zdrobit” (*Sîrb-sîndîgî*).

- 9 În primăvara anului < 7 > 78 ⁴, < turcii > au trecut în Rumelia pentru a supraveghea vilaietul Silistra și Nicopol. Țarul (*hakim*) acelei țări, Şişman (*Susmanus*), cînd a aflat despre aceasta, a ieșit în întâmpinarea lor cu urările cuvenite. Apoi, după fixarea *giziei* și haraciului, el a fost menținut mai departe în stăpînirea țării sale.

<Înființarea unităților de *spahî* și a oștii de *voinuci*> ⁵.

CUCERIREA SILISTREI ȘI NICOPOLEI

- 10 ... În urma emiterii unui nou firman ilustru, Ali-pașa, mergînd, s-a dus și l-a asediat pe Şişman (*Susmanos*) în cetatea Nicopol. Cînd a sosit

¹ 10 octombrie 1363—27 septembrie 1364.

² În text: *Filibe*.

³ În text: *Meridj*.

⁴ 21 mai 1376—9 mai 1377.

⁵ *Voinuci* (*voynuk*): categorie de oaste formată din elemente străine, în special creștini bulgari.

după el și șahul < Murad I > cel asemenea lui Djem ⁶, Susmanos a ieșit prezentînd și arzul său de supunere. Apoi s-au pornit ca să supună cetatea Silistrei. El (Șişman), obligîndu-se să îngăduie supunerea cetății Silistra, a fost onorat cu prietenie strînsă. Refuzînd însă, apoi, să predea cetatea Silistrei, mai sus-arătatul Ali-pașa a cucerit țara acestuia, iar după aceea l-a asediat pe acesta în cetatea Nicopol. Fiind silit, < Șişman > a ieșit iarăși din cetate cu suita și cu familia sa, aruncîndu-se la picioarele lui Ali-pașa. El, la rîndul său, trimițîndu-l < pe Șişman > în tabăra sultanului, acesta a fost iertat cu toată avuția și familia sa, iar țara sa a fost alipită ținuturilor osmănești.

<Pregătirile turcilor în ajunul luptei de la Kosovo spre a împiedica coaliția creștinilor din Serbia>.

INFRÎNGEREA GHIAURILOR LA KOSOVO

Ghiaurii nenorociți, la rîndul lor, s-au adunat la un loc cu toate gloatele lor, cu totul 200 000 de oameni ⁷, dintre sîrbi (*Laz*) și bosniaci și unguri și frînci și arnăuți și valahi (*Eflak*) și moldoveni (*Bogdan*) și leși, precum și banii cehi. Dîndu-se la Kosovo lupta între oastea islamică și ghiaurii nedemni de un sfîrșit bun, în cele din urmă ghiaurii au fost înfrinți. Fiul lui Lazăr (*ibn-i Las*)⁸, plin de trufie, și mulți alți ghiauri nedemni de laudă au fost măcelăriți; unii au fost prinși, iar alții au ales fuga.

<Omorfrea sultanului Murad I de către Miloș și uciderea prințului Iakub Celebi, pentru ca Baiazid să rămînă singur la domnie>.

Timurtaş-pașa a cucerit minele Kratovei (*Karatova*) cu împrejurimi-
 12 mile și Ighid-pașa a devastat o parte din vilaietul Bosniei, iar Firuz-bei, trecînd în partea Țării Românești, a pricinuit ghiaurilor multă pagubă. După aceea fiecare s-a întors la Brusa cu tot felul de prăzi, prezentîndu-le la scara victorioasă a sultanului < Baiazid >.

<Cucerirea cetății Alaşehir și supunerea vilaieturilor Aidîn, Saruhan, Menteșe și a țării lui Karamanoglu>.

⁶ Erou în mitologia persană.

⁷ Evident, cifra este exagerată.

⁸ *Ibn-i Las* sau *Las-oglu*, adică fiul lui Las (Lazăr). De fapt în această bătălie a murit în-suși Lazăr, despotul Serbiei.

INFRÎNGEREA VOIEVODULUI ȚĂRII ROMÂNEȘTI (EFLAK)

Sosind știrea despre răscoala lui Mircea ⁹, voievodul Țării Românești, s-a trecut prin Galipoli și pe fluviul Dunărea (*Tuna*), după care mai sus-amintitul voievod al Țării Românești a fost înfrînt.

În cele din urmă, Mircea a apucat calea supunerii și, în momentul întoarcerii, a primit să fie tributar.

<Urmează o nouă expediție împotriva lui Karamanoglu care, profitînd de absența sultanului, atacă posesiunile otomane, luînd în robie și pe Timurtaş-pașa, muhafız de Ankara>.

CUCERIREA KASTAMONIEI

S-a dovedit că faptele fără roade, puse la cale mai înainte de ghiaurii din Țara Românească, se datorau uneltirilor lui Kötürüm Baiazid ¹⁰, care era stăpîn de Kastamonu. Pentru pedepsirea acestuia, sultanul a pornit o expediție din Brusa, capitala sultanatului.

<Pe drum a sosit vestea morții lui Kötürüm Baiazid>.

16 DESPRE INSTALAREA EMIRULUI SULEIMAN LA TRONUL DIN BRUSA ȘI PORUNCA LUI PENTRU INCURSIUNE

În aceste zile, Musa Celebi era slujitorul (*mülâzîm*) fericit al sultanului cel binefăcător. Musa a cerut învoirea de a trece cu navele din Sinop în Rumelia, pentru ca, punînd stăpînire pe ținuturile fratelui său, emirul Suleiman, să rămînă credincios prințului < Mehmed I Celebi > cît va trăi.

Cererea lui fiind primită, el s-a dus cu navele în părțile Țării Românești, iar de acolo emirii cei fericiți au fost înștiințați de sosirea < lui Musa >. Cînd a ajuns la hotar, ei s-au grăbit să iasă cu mare bucurie în întîmpinarea lui.

<După multe lupte, emirul Suleiman murind, Musa s-a înscăunat în Rumelia>.

18 <Pacea cu Karamanoglu și prinderea lui>.

REPARAREA CETĂȚII GIURGIU (*IERKÖKÜ*) ȘI ISACCEA (*SAKDJI*) ȘI DEVASTAREA ȚĂRII ROMÂNEȘTI

După pedepsirea lui Karamanoglu, în zilele cînd < Mehmed I > stătea pe tronul din Brusa a sosit știrea despre răscoala voievodului din

⁹ Mircea cel Bătrîn.

¹⁰ Baiazid cel Șchiop.

Țara Românească. În anul <8>19¹¹, trecînd din trecătoarea Galipoli, <turecii> au reparat cetatea Giurgiu (*Ierkökü*) și Isaceea (*Sakdji*) de pe malul Dunării. În această incursiune, oastea islamică a luat în robie, din Țara Românească, tineri mîndri ca luna și fete frumoase și grase, întorcîndu-se cu tot felul de prăzi la Curtea sultanului cel puternic ca cerul. Domnul Țării Românești¹² luînd apoi asupra sa plata haraciului pe trei ani, s-a găsit de cuviință ca vinovățiile sale să fie iertate. De acolo s-a pornit în vilaietul unguresc. După cucerirea cetății Severin¹³, ghiaurii, dorind pace, au trimis trei beizadele renumite la Poarta sultanului. Cere-rile acestora fiind primite, s-a pornit cu mare cinste și onoare spre păr-țile Adrianopolei.

19 ... Anul <8>22 (1419).

<Urmează descrierea răscoalei lui Börüklüge Mustafa, discipolul șeihului Bedreddin, în ținutul Aidîn, cu 3000 de rebeli, precum și a adeptilor lui Torlak-Kemal în Manisa, care au fost nimiciți de forțele otomane conduse de vizirul Baiazid-pașa. Fuga șeihului Bedreddin la curtea lui Isfendiar>.

În acest timp, șeihul Bedreddin a trecut din țara lui Isfendiar în Țara Românească (*Eflak*). De acolo, trecînd prin Silistra, el a intrat în Deliorman unde s-au adunat în jurul său mulți oameni. Cînd s-a făcut cunoscut <sultanului> că acesta are de gînd să se răscoale și să se răz-vrătească, el a renunțat să mai depună eforturi pentru cucerirea Saloni-cului (*Selanik*) și a venit la Serres (*Siruz*).

<Prinderea și spînzurarea șeihului>.

20—21 <Moartea sultanului Mehmed I și intronarea lui Murad al II-lea în 1421/824>.

<Răscoala lui Düzme Mustafa și spînzurarea acestuia. Cucerirea vilaietului Kastamonu>.

21 SUPUNEREA VOIEVODULUI ȚĂRII ROMÂNEȘTI

Cînd măriia sa suveranul¹⁴ se afla cu noroc în țara lui Isfendiar, a sosit știrea despre răscoala voievodului Țării Românești¹⁵. Potrivit obligațiilor prevăzute în firman, Firuzbei<oglu Mehmed>, bei de Vidin, trecînd cu emirii acelor ținuturi în Țara Românească, s-a întors cu pradă bogată. La întoarcerea sultanului din țara lui Isfendiar, voievodul Țării

¹¹ 1 martie 1416—17 februarie 1417.

¹² Mircea cel Bătrîn.

¹³ În text *Severan*: Turnu-Severin.

¹⁴ Murad al II-lea (1421—1451).

¹⁵ În perioada aceea domnea Dan al II-lea (1420—1431).

Românești, aflînd despre sosirea <sultanului> în Rumelia, a venit la Curtea împărăției cea ocrotitoare din Adrianopol ca să-și prelungească supunerea și s-a rugat, aducînd peșcheșuri prețioase și pe cei doi fii ai săi ¹⁶. Prin mijlocirea marilor demnitari, plătindu-și haraciul pe doi ani, faptele sale rele au fost trecute cu vederea.

<În 827/1424 răsculîndu-se albanezii, a fost trimis împotriva lor Isabeiloglu>.

- 24 În 841 ¹⁷, după ce a pus temelie unei noi geamii la Adrianopol, sultanul Murad <al II-lea> s-a îndreptat cu multă oaste spre țara ungurească.

- 25 Stăpînul Serbiei (*Laz*) ¹⁸ și cel al Țării Românești ¹⁹ erau împreună în această expediție călăuzită de victorie. Trecînd prin Vidin, oastea islamică a stat timp de două luni în țara ungurească și s-a umplut cu tot felul de prăzi. Apoi steagul norocos al padișahului a fost îndreptat spre capitala împărăției.

DEVASTAREA ȚĂRII UNGUREȘTI

Apoi, după cucerirea <Semendriei>, cînd a venit la Adrianopol, s-a făcut cunoscut că voievodul Țării Românești și-a întins mîna sa tiranică asupra țărilor islamice. Numîndu-l serdar asupra oștii pe viteazul Mezid-bei, cel dornic de luptă, l-au trimis în Țara Românească. Oastea islamică, cuprinsă de dorința de a prăda, s-a împrăștiat prin împrejurimi. Voievodul Țării Românești, sosind pe neașteptate, ca o nenorocire ²⁰, l-a împresurat pe mai sus-amintitul Mezid-bei. Pe lîngă faptul că cea mai mare parte a oștii sale a fost măcelărită și luată în robie, Mezid-bei însuși a trecut în rîndurile martirilor. Cînd moartea de martir a lui Mezid-bei, precum și zdrobirea oștii islamice au ajuns la urechile împăratului cel puternic ca cerul, el a numit atunci ca serdar de spahii pe Kula-Şahin-paşa ²¹ și l-a trimis în grabă în Țara Românească. Dar Kula-Şahin nefiind nici el prevăzător, voievodul Țării Românești ²² a dat pe neașteptate peste noapte un atac și acesta (*Kula-Şahin*), la rîndul său, a fost nevoit să aleagă fuga. Karamanoglu, auzind că oastea islamică a fost înfrîntă de două ori într-un răstimp scurt, a călcat tratatul.

¹⁶ Vlad și Radu cel Frumos.

¹⁷ 1437.

¹⁸ În alte cronicl apare *Laz-oglu*, adică „fiul lui Lazăr”.

¹⁹ Vlad Dracul.

²⁰ De fapt împreună cu Ioan de Hunedoara.

²¹ Belierbei de Rumelia.

²² Împreună cu Ioan de Hunedoara.

<El cucerește orașe și jefuiește regiuni din Anatolia pe la anul 846/1442—1443. Expediția împotriva Karamaniei>.

Craiul unguresc ²³, necredinciosul, dînd cîteva mii de ghiauri fiului său cel răufăcător și numind ca serdar pe beilerbeiuul său pe nume Iancu <de Hunedoara>, ei au incendiat și au devastat tîrgurile Crușavăț (*Aladja-Hisar*) și Șehir-Köi ²⁴ și Niș. Măria sa <Murad>, robul lui Allah, auzind la Adrianopol despre înaintarea lor, a sosit în mare grabă la trecătoarea Zlatița ²⁵. Ghiaurii cei necredincioși fiind fără număr, n-a fost cu
26 puțință să se dea lupta și s-au străduit numai pentru paza trecătoarei de mai sus. După multe zile de luptă și hărțuială, sosind vremea de iarnă, ghiaurii cei osîndiți focului din infern au fugit în ținuturile lor.

<Descrierea luptei de la Zlatița din 847/1443—1444>.

ATACUL GHIAURILOR ASUPRA MUSULMANILOR

Ungurul și austriacul (*Alaman*) și bosniacul și cel din Hertegovina (*Hersek*) și moldoveanul (*Bogdan*) și cel din Țara Românească (*Eflak*) și frîncul, adunînd la un loc 80 000 de ghiauri desfrînați, s-au îndreptat spre țara islamică. Această știre a ajuns la urechea șahului cel tînăr ²⁶ și norocos și victorios din Adrianopol. Ascultînd de părerea bună a vîzitorilor pricepuți în treburile, au trimis scrisoare mării sale sultanului <Murad> din Manisa și, înștiințîndu-l despre atacul ghiaurilor umili, l-au rugat să vină în ajutor. După puțină șovăire, <Murad> a plecat și a depus eforturi ca să treacă prin strîmtoarea din Istanbul. Cînd au sosit în cîmpia Adrianopolei, l-a lăsat pe sultanul Mehmed-han pe tronul de la Adrianopol, iar el, devenind cu noroc serdar asupra oștii victorioase, a plecat împotriva dușmanului. În aceste zile, ghiaurii veniseră iute ca vîntul în apropiere de Varna. Oastea islamică, ajungîndu-i s-a așezat în fața lor și a luptat din toate puterile.

ÎNFRÎNGEREA GHIAURILOR

În timpul luptei, beilerbeiuul Anatoliei, Karadja-pașa, găsindu-și moartea ca martir, oastea islamică a fost cuprinsă de teamă. Dar tocmai cînd erau gata să se împrăștie chiar în acea clipă, cu ajutorul lui Allah

²³ Vladislav I Iagello.

²⁴ Șehir-Köi (Șar-köi) sau Piroł, localitate în Serbia.

²⁵ În text: *Izladt*.

²⁶ Mehmed al II-lea (1451—1481).

cel prea înalt, craiul cel nenorocit ²⁷ a fost ucis de mânia oștii islamice. Atunci și ceilalți ghiauri au fost înfrinți într-o clipită. Apoi, mânia sa sultanul s-a îndreptat cu o mare pradă spre părțile Adrianopolei. Pentru gloria Islamului, au trimis regilor din împrejurimi ghiauri prinși, îmbrăcați în zale și acoperiți cu armuri. Astfel, dintre toți, sultanului din Egipt i-au trimis un număr de 25 de ghiauri în zale, iar oștii arabe i-au vândut armuri. Această luptă sfântă, aducătoare de bucurie, s-a întâmplat în <luna> regeb din anul <8>48 al Hegirei ²⁸. ...

30

RĂSCOALA VOIEVODULUI ȚĂRII ROMÂNEȘTI

Pe cînd șahul cel demn de laudă ²⁹ asedia Trapezuntul, i s-a adus la cunoștință fapta de răzvrătire și de gîlceavă a lui Kazıklı ³⁰, domnul Țării Românești. Atunci, trimițîndu-i-se îndată porunci de ascultare, afurisitul de mai sus a fost chemat să se închine la Poarta împărăției. El însă a făcut arz spunînd : „Populația țării mele nu este potolită și demnitarii și cei ce mă ajută sînt cu două fețe. Dacă plec la Curtea cea ocrotitoare a împărăției, ei îmi vor chema de îndată pe unguri. Dacă s-ar trimite însă unul dintre emirii de margine în această parte, pentru paza țării mele, atunci sînt hotărît să plec la Poarta fericirii ca să mă închin și să șterg și să mătur cu genele mele Curtea împărăției”. Cînd, potrivit unei porunci ilustre, Hamza-bei, beiful de Nicopol, a descins pe timp de iarnă pe malul Dunării, spre a trece în partea Țării Românești, afurisitul de mai sus a ³¹ dat pe neașteptate peste noapte un atac. Trecîndu-l în rîndurile martirilor pe mai sus-arătatul Hamza-bei ³¹ și pe mulți musulmani din jurul său, a făcut să dispară trupurile lor de pe fața pămîntului.

DEVASTAREA VILAIETULUI ȚĂRII ROMÂNEȘTI

Făcîndu-se cunoscută la înalta adunare <împărătească> această faptă de răutate, neobositul sultan, în anul <8>66 al Hegirei ³², a trecut Dunărea cu multă oaste. Afurisitul de mai sus, neavînd destulă putere pentru a rezista, s-a făcut nevăzut și de aceea, trimițîndu-se oastea de acîngii, țara sa a fost devastată și adusă la ruină. Cînd au descins într-un

²⁷ Vladislav, regele Ungariei și al Poloniei.

²⁸ 14 octombrie — 12 noiembrie 1444.

²⁹ Mehmed al II-lea.

³⁰ *Kazıklı* : „cel care trage în țeapă”, Vlad Țepeș (1456—1462).

³¹ În alte izvoare e menționat și İunus-bei.

³² 6 octombrie 1461—25 septembrie 1462.

loc, tocmai atunci voievodul Țării Românești ieșise și el cu o ceată de 10 000 de ostași pentru a urmări oastea de așingii. Ei au apărut dar, văzînd că era însuși sultanul cel cuceritor de țări, au apucat pe drumul înfrîngerii înainte de a se lupta. Un număr de 7000 de ghiauri, îmbrăcați în zale, au fost măcelăriți acolo cu săbiile scînteietoare. Ceilalți au fost prinși și puși în lanțuri. Apoi, după ce au petrecut timp de o lună în Țara Românească, mai sus-arătatul voievod al Țării Românești, împreună cu oastea rătăcită de călăreți (*sipahi*), au dat într-o noapte, pe neașteptate un atac asupra taberei împărătești. Atunci, vitejii spahii, impresurînd ceata aceasta rătăcită s-au repezit cu săbiile asupra lor. După aceea, Țara Românească intrînd cu totul în stăpînirea sultanului orizonturilor, domnia ei a fost acordată cu cinste voievodului Radu ³³, fratele afurisitului de mai sus.

CUCERIREA INSULEI MITILENE

«După cucerirea Țării Românești urmează o expediție pe mare, pentru ocuparea insulei Mitilene (*Midilli*)».

35

«În 1475/880 Ghedik Ahmed-pașa întreprinde o expediție pe Marea Neagră, cucerind Caffa, Azov și Mangup».

DEVASTAREA VILAIETULUI MOLDOVEI (*BOGDAN*)

Hadîm Suleiman-pașa, beilerbei de Rumelia, potrivit firmanului șahului cel cuceritor de țări, s-a dus în părțile Moldovei (*Bogdan*) pentru a o devasta și s-a întors înfrînt.

Pașahul auzind aceasta, a pornit în anul <8>81 al Hegirei ³⁴ cu cinste și onoare în țara Moldovei. După ce oastea călăuzită de victorie a călcat toată Moldova, s-a dat poruncă pentru întoarcerea spre capitala sultanatului. După expediția în Moldova, sultanul cel cuceritor de țări a stat la tronul împărăției timp de doi ani...

38

CUCERIREA FORTĂRETELOR CHILIA ȘI AKKERMAN

Măria sa sultanul (Baiazid al II-lea), stăpîn peste multe țări, în anul <8>89 ³⁵, voind să cucerească Chilia și Akkermanul, a pus cu ilustra sa mînă temelie unei geamii și a unei *medresele*, precum și a unui spital

³³ Radu cel Frumos (1462—1475).

³⁴ 26 aprilie 1476—14 aprilie 1477.

³⁵ 30 ianuarie 1484—17 ianuarie 1485.

în oraşul Adrianopol. După aceea, mergînd cu oastea victorioasă, a asediat şi a cucerit cetatea Chilie.

Apoi, pe cînd înainta asupra Akkermanului, a venit Mengli-Ghirai ³⁶, hanul Crimeii, cu o ceată de 50 000 de tătari şi s-a unit cu oastea împărătească. După ce Mengli-Ghirai a fost onorat cu nenumărate favoruri, s-a dus cu supuşii lor şi au asediat cetatea Akkerman. După 20 de zile de luptă şi asediu, cetatea a fost cucerită pentru şahul cel fericit. Mengli-Ghirai-han fiind răsplătit cu onoruri împărăteşti, s-a întors în ţara sa. După aceea, el însuşi (sultanul), venind cu bucurie şi cu glorie, a coborît la reşedinţa de la Adrianopol.

DEVASTAREA VILAIETULUI MOLDOVEI (BOGDAN)

În anul 890 al Hegirei ³⁷, cînd s-a făcut cunoscută <Porţii> sosirea lui Bogdan-oglu ³⁸ pentru asediarea Akkermanului şi întoarcerea sa cu ruşine şi cu pagubă, la porunca şahului cel cuceritor de ţări, Ali-paşa ³⁹, beilerbei de Rumelia, a intrat în vilaietul Moldovei şi, după ce l-a devastat mult timp, s-a întors cu o pradă bogată la Poarta împărăţiei. După aceasta, făcîndu-se cunoscut un nou atac al lui Bogdan-oglu în părţile Akkermanului, a trecut în Moldova, împreună cu acîngiile de Rumelia, Bali-Bei Malkocioglu, *mutasarrıf* ⁴⁰ al vilaietului Silistrei. Pe cînd acesta prăda şi devasta <Moldova>, potrivit firmanului împărătesc, a venit asupra acestora Bogdan-oglu şi din amîndouă părţile s-a pornit o luptă. Atunci, înfrîngînd pe ghiaurii cei lipsiţi de noroc, osîndiţi focului din infern, s-au întors teferi şi sănătoşi în ţara islamică...

<Înfrîngerea lui Iakub-paşa la *Kırtva* de către hanul Ditrandjll>.

40

DEVASTAREA VILAIETULUI LEŞESC

Craiul vilaietului leşesc ⁴¹, un ghiaur răufăcător, punîndu-şi în gînd să pricinuiască pagube ţărilor otomane, a pătruns în Moldova (*Bogdan*). Atunci domnul Moldovei, unindu-se cu unul din emirii de margine, ei s-au repezit cu toţii asupra ghiaurului, cu o oaste de avangardă în număr

³⁶ Mengli-Ghirai, fiul lui Hagi-Ghirai (1478—1514, a 3-a domnie).

³⁷ 18 ianuarie 1485—6 ianuarie 1486.

³⁸ Ştefan cel Mare.

³⁹ Ali-paşa Mihaloglu.

⁴⁰ *Mutasarrıf*: vice-guvernator, stăpînitor.

⁴¹ Ioan Albert.

de 6000. Atunci leșii, neputînd să se împotrivească nici o clipă, au fugit în tabăra lor. Craiul, la rîndul său, fiind cuprins de teamă, și-a aruncat uneltele și avuțiile sale și s-a grăbit <să meargă> în părțile țării sale. Cînd această știre a ajuns la urechile curajosului șah, s-a emis firman pentru Malkocioglu Bali-bei, stăpînul Silistrei, care s-a dus în anul 902 al Hegirei ⁴² în țările leșești, cu o ceată de 40 000 de viteji din oastea rumeliotă și dintre altele. După ce au luat cîteva cetăți și orașe și după ce au pîrjolit și au devastat vreo 200 de sate, s-au întors și au sosit teferi la Akkerman, cu multă pradă în aur și argint.

TRECEREA FIULUI DE ȘAH SELIM SULTAN ÎN PĂRȚILE CAFFEI

⁴² <O dată cu boala sultanului Baiazid, sultanul Selim a trecut cu nava din Trapezunt la
⁴³ Caffa>.

De acolo, trecînd și Dunărea în apropierea Akkermanului, <Selim> s-a îndreptat spre Adrianopol. Pe atunci, măria sa împăratul stătea la tronul din Adrianopol...

⁴⁵ SOSIREA LUI SELIM SULTAN ÎN CAPITALĂ

<Selim, ascultînd de chemarea sultanului, a pornit pe vreme de iarnă prin drumul Akkermanului și Chilie spre capitala împărăției. Întronarea lui Selim I și moartea lui Baiazid al II-lea>.

⁶⁰ CUCERIREA CETĂȚII BUDA

<După înfrîngerea ungarilor la Mohaci>, în a treia zi a lunii zilhidjge <930> ⁴³, pornind din acel loc și ajungînd lîngă cetatea Budei, au iertat pe locuitorii ei, la cererea lor de îndurare, și au ocupat cetatea. După un popas de zece zile, au trecut un pod legat peste fluviul Dunărea (*Tuna*). După ce au coborît în Pesta, marele vizir Ibrahim-pașa a fost numit cu oastea rumeliotă pentru devastarea vilaietului Transilvaniei.

⁶³ ...După ce mai înainte sultanul <Suleiman>, puternic ca cerul, se războise cu nenorocitul de ungar în cîmpia de lîngă Mohaci, crăia ungurească fusese acordată, în semn de binefacere, ghiaurului numit

⁴² 9 septembrie 1496—29 august 1497.

⁴³ 2 octombrie 1524. De fapt lupta s-a dat în august 1526.

Ianoș ⁴⁴, care era banul Transilvaniei. Dar năucul numit Ferdinand ⁴⁵, care era craiul vilaietului nemțesc ⁴⁶, și care, prin rudenie, era fratele puternicului și afurisitului bei al Spaniei ⁴⁷, nu-și pleca în fața nimănui capul și se purta cu dușmănie chiar și față de șah ⁴⁸.

64 Craiul Ianoș neavînd puterea să reziste în fața celui mai sus-arătat cînd acesta a venit cu oastea ghiaură, cea osîndită focului din infern, să asedieze cetatea Buda, acea fortăreață întărită a intrat în mîna necredinciosului de Ferdinand.

<Sosind această veste la Curtea otomană, la 3 șaban 935/12 aprilie 1529 turcii au pornit în expediție împotriva Vienei>.

ÎNTÎMPINAREA <PADIŞAHULUI> DE CĂTRE CRAIUL IANOŞ ŞI SALVAREA FORTĂREŢEI BUDA

Trecînd prin Filipopol și Sofia, în ziua de 11 a lunii zil-kade ⁴⁹ s-a trecut podul care fusese construit peste riul Sava, în fața Belgradului. <Turcii> au poposit în apropiere de fortăreața Zemlin ⁵⁰. De acolo, trecînd și peste podul de la Össek ⁵¹, după ce s-au așezat în cîmpia de la Mohaci, au fost întîmpinați de oastea ungurească comandată de Ianoș, căruia îi fusese acordată crăia ungurească. El a fost onorat de marele șah.

În prima zi a lui muharrem <9>36 ⁵², ajungînd în apropiere de Buda, timp de cîteva zile s-au dat lupte mari. În cele din urmă ghiaurii asediați au obținut iertarea pe care o implorau, iar guvernarea <Budei> a fost încredințată din nou craiului Ianoș.

65 ... În 22 ale lunii mai sus-arătate ⁵³, cînd <turcii> s-au întors la Buda, fiind întîmpinați de craiul Ianoș și călărînd împreună, acesta a fost onorat cu vorbe frumoase din partea marelui șah.

<Întoarcerea sultanului la Constantinopol>.

71 <Plecarea capudanului Haireddin-pașa în expediție, pe mare, împotriva frîncilor, la 9 safer 945/7 iulie 1538>.

⁴⁴ Ioan Zápolya, principele Transilvaniei.

⁴⁵ Împăratul Austriei (1526–1564). În text: *Feranduș*.

⁴⁶ *Alaman*: aci în sens de austriac.

⁴⁷ Carol Quintul (1516–1556).

⁴⁸ Suleiman Magnificul.

⁴⁹ 17 iulie 1529.

⁵⁰ În text: *Zemun*.

⁵¹ *Essek*.

⁵² 5 septembrie 1529.

⁵³ 22 muharrem <936> = 26 septembrie 1529.

Măria sa padişahul cel puternic ca cerul avînd de gînd să facă cu cîinste şi cu glorie o expediţie împotriva ghiaurilor osîndiţi focului din infern, în a 15-a zi a lunii de mai sus ⁵⁴, a ieşit din Istanbul şi a ajuns împărăteşte la Halkalı-Pînar ⁵⁵.

PLECAREA SULTANULUI PENTRU SUPUNEREA ȚĂRII MOLDOVEI (BOGDAN)

În această expediţie călăuzită de victorie au luat parte şi şahzadelele Mehmed-sultan şi Selim-sultan.

<Stăpînul ⁵⁶ Basrei a înfăţişat la Adrianopol omagiile de supunere, peşcheşuri şi cheile cetăţii Basra>.

Pînă atunci nu se ştia în ce parte se va îndrepta sultanul. Dar venindu-i padişahului un gînd luminat şi anume că afurisitul voievod al Moldovei, numit Petre ⁵⁷, era supus numai în aparenţă şi că de fapt el era un răzvrătit, a hotărît ca expediţia să fie îndreptată împotriva ţării Moldovei. În a 20-a zi a lui rebi-ul-evvel <945> ⁵⁸, cînd turcii au descins în apropierea schelei Isaccea ⁵⁹, Mehmed-paşa, care atunci era beilerbei de Rumelia cu rang de vizir, a venit cu oastea rumeliotă şi s-a alăturat ordiei imperiale. Trecînd peste podul cel puternic construit deasupra fluviului Dunărea, în ziua de 6 ale lunii rebi-ul-ahîr ⁶⁰ au sosit la Prut ⁶¹, unul din riurile mari ale ghiaurilor care, izvorînd din ţara leşească, curge prin vilaietul întins al Moldovei. Prin sfortărea marelui vizir Lütîfi-paşa, în scurt timp a fost ridicat peste el un pod mare. După trecerea lui venind oameni de la beiu¹ Husein-şah, sangeacebiul de Karî-ili, care se afla pe ţarmul mării de lîngă Moreea, <au făcut cunoscută victoria flotei turceşti asupra ghiaurilor, lîngă Preveza> ⁶².

Pornind de acolo, au devastat şi au ruinat oraşul numit Fălciu ⁶³. După aceea au poposit în localitatea cunoscută sub numele de *Voivoda-Konağı* ⁶⁴. Atunci s-a alăturat ordiei împărăteşti Sahib-Ghirai ⁶⁵, hanul

⁵⁴ 15 safer 945 = 13 iulie 1538.

⁵⁵ Localitate în apropiere de Istanbul.

⁵⁶ *Mir*, în loc de *emir*: comandant, principe.

⁵⁷ Petru Rareş.

⁵⁸ 16 august 1538.

⁵⁹ În text: *Sakci*.

⁶⁰ 27 august 1538.

⁶¹ În text: *Berud* sau *Burud*.

⁶² *Preveza*: localitate şi golf în Albania, lîngă marea Adriatică.

⁶³ În text: *Falcin*.

⁶⁴ „Conacul lui Vodă”.

⁶⁵ Sahib-Ghirai, fiul lui Mengli-Ghirai I (1532–1551).

Crimeii, cu un număr de 50 000 ⁶⁶ de tătari purtători de victorii. Acesta a fost copleșit de onoruri și favoruri împărătești. În acest timp, în pădurile greu de străbătut de lângă Botoșani ⁶⁷, voievodul Moldovei a rînduit oști, numărînd 80 000 ⁶⁸ de ghiauri necredincioși. Pe cînd vroiau să facă pagube și pierderi în rîndurile oștii islamice care se apropia, el (voievodul), speriat de atacul acesteia, și-a pierdut urma, fără știrea oștii sale, în pădurea mai sus-arătată. De aceea, oastea ghiaură s-a împrăștiat. La sosirea acestei știri, a fost adus la ruină și devastat Tîrgul Iașilor ⁶⁹ care adeseori era capitala sa.

SOSIREA SULTANULUI ÎN ȚINUTUL SUCEAVA ⁷⁰, CAPITALA MOLDOVEI (BOGDAN)

Trecînd prin pădurea mai sus-pomenită, în ziua de 27 ale lunii rebi-ul-ahîr <945> ⁷¹, a avut loc sosirea împărătească în apropiere de marele oraș numit Suceava care era capitala vilaietului Moldovei. Deși cetatea sa era foarte puternică și era plină de ghiauri, totuși aceștia au implorat iertare de la pragul fericirii sultanului și au predat cheile cetății. Aianii ⁷² vilaietului Moldovei, venind cu capetele plecate, s-au supus și, prin voia și rugămintea tuturor, eialetul Moldovei a fost acordat lui Cetne voievod ⁷³ care se găsea în slujba Porții ca slujbaș (*müldâzîm*) de lefegii și care era unul dintre fiii fostului domn al Moldovei, fiul voievodului Ștefan (Istefan) ⁷⁴. După ce s-a terminat cu supunerea vilaietului Moldovei, făcîndu-se hanului mai sus-arătat tot felul de onoruri și cinstiri, i s-a dat voie să meargă în vilaietul său.

Răspîndindu-se zvonul că mai sus-arătatul Petre voievod ar fi fugit în părțile ungurești, au fost trimiși olaci craiului unguresc, Ianoș, pentru a pune mîna pe el.

După aceasta, întorcîndu-se cu cinste și onoare spre capitala sultanului, cînd au coborît în apropiere de schela Isaccea, a venit un om din partea capudanului Haireddin-pașa.

⁶⁶ Cifra este exagerată.

⁶⁷ În text : *Iușar* sau *Bolșar*.

⁶⁸ Cifra este exagerată.

⁶⁹ În text : *Iașpazarî* sau *Bașpazarî*.

⁷⁰ În text : *Sudjav*.

⁷¹ 22 septembrie 1538.

⁷² *Aian* : notabil, aici cu sens de boier.

⁷³ Ștefan Lăcustă.

⁷⁴ După unii, fiul lui Alexandru (*Șandrin*), deci nepotul lui Ștefan cel Mare (cf. p. 536 nota 29).

<Acesta povestește victoria flotei turcești asupra venețienilor și spaniolilor conduși de Andrei Doria>.

73 După ce au trecut prin schela Isaccea, s-a dat slobozenie oștii victorioase. În 20 ale lunii djumadi-ul-evvel <945>⁷⁵ au ajuns la seraiul din Ianbolu pentru vînătoare.

<Urmează povestirea unei noi victorii a lui Haireddin-pașa>.

74 Murind în aceste zile (946/1539—1540) craiul unguresc Ianoș, cetatea Buda și vilaietul unguresc au rămas în mîna fiului său nevîrstnic, numit Istefan⁷⁶, și a soției sale, numită Crăiasă⁷⁷, care era fiica craiului leșesc.

«Ferdinand de Austria asediază Buda cu 80 000 de ostași. Isabela cere ajutorul turcesc și sultanul vine în fața Budei».

75 <Părerea sultanului a fost ca Buda să fie ocupată. De aceea, lui Ștefan, fiul craiului Ianoș, i s-a acordat un sangeac în vilaietul Transilvaniei>.

80 Una din provinciile ținuturilor ungurești cucerite cu obișnuita sabie victorioasă este și vilaietul Transilvaniei care, în partea de nord, se învecina cu țările ceh și leșesti. Ea este o țară înfloritoare cu numeroase cetăți mărețe. Eialetul acelei țări a fost acordat craiului Ștefan, fiul lui Ianoș care fusese mai înainte craiul vilaietului unguresc.

CUCERIREA CETĂȚILOR BECIKEREK ȘI CENAD ȘI LIPOVA

A sosit vestea că Ferdinand necredinciosul, care era craiul vilaietului ceh și nemțesc (*Alaman*), a atacat cu putere acele vilaieturi. Atunci Mehmed-pașa, beilerbeiul Rumeliei, după ce a adunat la Sofia oastea acelor ținuturi, a trecut prin Belgrad și Serem⁷⁸. În a șasea zi a lui ramazan⁷⁹, trecînd podul care a fost legat deasupra apei Tisa, a fost cucerită fortăreața Pécs⁸⁰, după ce fusese asediată cîteva zile. Plecînd de acolo, au supus și cetatea Becikerek. După aceea, au cucerit cu *aman* și cetatea Arad⁸¹ și Cenadul.

Plecînd de acolo, au văzut că ghiaurii cei osîndiți focului din infern își așezaseră tabăra în fața cetății Lipova, una dintre fortărețele puternice

⁷⁵ 14 octombrie 1538.

⁷⁶ Istefan (Ștefan): Ioan Sigismund, fiul lui Ioan Zápolya.

⁷⁷ În text: *Kıralice*, „Crăiasa” Isabella, soția lui Ioan Zápolya.

⁷⁸ Serem: în Serbia.

⁷⁹ 6 ramazan <947> = 4 ianuarie 1541.

⁸⁰ În text: *Pecevi*.

⁸¹ În text: *Aradj*.

ale vilaietului Transilvaniei. La apariția caravelor oștii islamice, ei au fost cuprinși de frică și de groază, încît hotărîrea lor de luptă s-a preschimbat în fugă. Luminatul pașă, fiind încunostiințat de aceasta, a înaintat <asupra Lipovei> și a ocupat cetatea fără luptă și fără asediu, încredințînd stăpînirea ei lui Ulama-bei.

ASEDIEREA CETĂȚII TIMIȘOARA (TEMEȘVAR)

După aceasta, s-au dus și au asediat cetatea Timișoara care era capitala acelor ținuturi. Dar sosind vreme de iarnă și zile friguroase cu ploi neîncetate și, din această cauză, neputîndu-se trage cu tunurile, s-a renunțat <la asediarea Timișoarei> și s-au îndreptat pentru iernare în părțile Belgradului.

<Despresurarea Szigetvárului cu ajutorul lui Mihaloglu Hızır-bei, căpetenie la hotare>.

ÎNSĂRCINAREA DATĂ LUI AHMED-PAȘA, CA SERDAR, PENTRU CUCERIREA TIMIȘOAREI

În primăvara aceea vestitoare de bucurie a fost trimis cel de-al doilea vizir, Ahmed-pașa, care era și unul dintre vizirii (*asaf*) chibzuiți, împreună cu o ceată de ieniceri și o ceată de *kapu-kulu*⁸². În luna regeb a anului <9>59⁸³ el s-a unit cu Mehmed-pașa, beilerbeiul Rumeliei, în apropiere de Belgrad și, mergînd cu alaiurile lor, au asediat din nou Timișoara. În cursul acelei ierni, afurisiții de nimicitori întăriseră mult cetatea.

CUCERIREA CETĂȚII TIMIȘOARA

După o lună încheiată de lupte și de trageri cu tunuri și puști, ea a fost cucerită cu ajutorul prea înaltului Allah și alipită cetăților islamice, la începutul anului mai sus-arătat (1552).

⁸¹ După aceasta, a fost cucerită și supusă o fortăreață puternică numită *Lipova*, din apropiere de apa Mureș. După cucerirea tuturor cetăților crăiești aflate în apropiere de aceasta, ca : *Solmuş* și *Bartak* și *Ebreș* și *Ailie* și *Iankoța* și *Hurgeștur* și *Mahna* și *Kağdu* și *Büyük-Sadj* și *Küçük-Sadj*⁸⁴, au făcut incursiuni pînă la capătul Transilvaniei. Ordia

⁸² *Kapu-kulu* : „oaste de Poartă”, oaste de gardă.

⁸³ 23 iunie — 22 iulie 1552.

⁸⁴ Pentru unele variante ale denumirilor acestor localități cf. și cronica lui Mustafa Çelalzade, în volumul de față p. 287.

s-a săturat pînă la gît de pradă. Pornind din acel loc, au pus stăpînire pe cetățile din apropierea cetății Cenad, cucerită mai înainte, ca : Halia și Tamlak și Kalmak și Sefur (sau *Sakeva*) și Şemluk, ai căror locuitori fugiseră. Dintre ele au fost ocupate cele care erau trebuincioase...

CUCERIREA CETĂȚII SOLNOC

Apoi, la al şaptelea menzil au ajuns la palanca Solnoc. Dar mai înainte de aceasta, Ali-paşa, beilerbei de Buda, căzînd asupra acesteia, o asediase. Locuitorii ei, sperîndu-se de oastea islamică, au fugit într-o noapte, părăsind cetatea. Dîndu-se îndată de ştire, ei au fost urmăriți și, fiind prinși toți beii și preoții lor, a fost ocupată și cetatea de mai sus.

< Descrierea expediției sultanului Suleiman în 1566 (974) împotriva cetății Szigetvár din Ungaria. Printre cei care se aflau în oastea otomană, sînt amintiți : Kızıl-Ahmedlû, Ahmed-paşa, beilerbei de Rumelia, și Suleiman-paşa, beilerbei de Karaman, cu oștile provinciilor lor >.

Era și craiul Transilvaniei, Ștefan ⁸⁵ voievod. Toți au fost coplesii de favoruri împărătești.

< Urmează descrierea asediului Szigetvárului >.

În sfîrșit, o ceată de oaste victorioasă pleacă să cucerească cetatea Gyula. Ajungînd în apropiere de Ōssek, ostașii tătari, vînători de dușmani care veniseră din partea hanului vilaietului Crimeii, precum și mai sus-arătatul Ștefan voievod, craiul Transilvaniei, și oastea căzăcească, venită din părțile Țării Românești și Moldova, și Mustafa-paşa, beilerbei (*miri-miran*) de Timișoara, cu oastea aflată în sangeacul (*liva*) său, au fost numiți cu toții și trimiși la Pertev-paşa cu oștile lor călăuzite de victorie. Mergînd toți împreună, au asediat cetatea Gyula.

< Plecarea capudanului Piale-paşa cu flota sa în părțile frîncilor. Cucerirea cetăților Gyula și Világos >.

Apoi, în a noua zi a lunii de mai sus ⁸⁶, au plecat din menziful arătat. În acele părți a fost asediată fortăreața puternică numită Samartin ⁸⁷. Aceasta, de asemenea, a fost cucerită prin cererea de iertare a celor de acolo.

⁸⁵ Ioan Sigismund Zápolya.

⁸⁶ 9 şevval 1002 = 28 iunie 1594.

⁸⁷ Samartin : probabil Sătmăr, azi Satu-Mare.

«Despre situația cetății Iantk⁸⁸ și sosirea hanului tătăresc, Gaži Ghirai, din Crimea cu 100 000 de tătari».

171 Venirea unui mare număr de tătari din țările islamice nefiind potrivită și văzându-se că trecerea lor prin vilaieturile Moldovei și Țării Românești și Transilvaniei va aduce multe supărări, au socotit mai nimerit ca tătarii să treacă prin mijlocul vilaietului leșesc și apoi să străbată munții ungurești, pe la hotarul Transilvaniei. Cu ajutorul lui Allah cel prea înalt, aceștia porniseră pe acel drum. Devastând și aducând în ruină cetățile și regiunile vilaietului leșesc și provocând pagube populației și locuitorilor lor, la granița Transilvaniei ei au dat peste o trecătoare anevoioasă, cunoscută sub numele de Balkan⁸⁹. Dar afurisitul de voievod al Transilvaniei⁹⁰ a trimis știre comandantului său pentru ocuparea fortăreței numită Hust, care se afla la intrarea trecătorii. Acela, la rîndul său, luînd ostași dintre pedestrași și călăreți și din populația sătească a raialelor, a strîns mai multe mii de pușcași. Apoi, făcînd rost de șapte sau opt mii de *teberdari*⁹¹, au tăiat de pe munți și dealuri copaci mari și, cărîndu-i, i-au lăsat de amîndouă părțile drumurilor. Pedestrașii stăteau cu puștile lor în locuri diferite. De aceea trecerea nu era cu puțință în nici un chip. Atunci, după un sfat, gloriosul han și tătarii cei purtători de victorii au descălecat de pe cai și, luînd în mîinile lor săgețile și arcurile, au pornit un atac asupra acelor cete nenorocite, fără să fi fost poftiți și fără să se oprească. Unii dintre vitejii tătari au trecut prin apă, iar alții au trecut ca tigrii prin munții cei înalți. Alții au pornit să străbată trecătoarea cea îngustă. Atunci, ceata de uneltitori s-a împrăștiat ca o ceată de diavoli. Vitejii vînători de suflete au dat iureș din toate părțile. Din ceata aceea rătăcită, unii au fost măcelăriți cu ajutorul săbiilor strălucitoare, iar alții au pornit pe drumul înfrîngerii, alegînd fuga. Cu ajutorul celui prea înalt, trecînd prin trecătoarea aceea plină de primejdii, «tătarii» s-au oprit în fața fortăreței mai sus-amintite. De asemenea, pornind de acolo, au trecut marele rîu Tisa și au ajuns la granița maghiară.

«De aici au înaintat spre Debrețin».

... În prima zi a lunii zil-kade⁹² au ajuns la granița sangeacului Solnoc, care se află la hotarul ținutului musulmanilor.

174 «Urmează descrierea asedierii și cuceririi cetății Iantk».

⁸⁸ *Iantk* : Raab-Györ.

⁸⁹ *Balkan* : munte, pădure.

⁹⁰ Ioan Sigismund.

⁹¹ *Teberdar* sau *ballagi* : halebardier în oastea otomană.

⁹² 1 zil-kade <1002> = 19 iulie 1594.

77

<Ferhad-paşa a devenit pentru a doua oară mare vizir în locul lui Sinan-paşa, exilat la Malgara, în 6 djumadi II 1033 /16 februarie 1595. La 12 şaban /22 aprilie, Ferhad-paşa este atacat de trupele de spahil, răzvrătite pentru neplata soldelor. Înăbuşirea răscoalei>.

În acest timp, s-a arătat că nenorocitul de Mihai ⁹³, domnul Țării Româneşti, care fusese pus la Poarta fericirii, răsculându-se, a făcut tot felul de răutăţi şi nelegiuiri. Cu ajutorul ghiaurilor ardeleni şi unguri, el a devastat unele oraşe islamice de pe malul Dunării. Atunci a fost numit serdar <împotriva lui> marele vizir Ferhad-paşa. Ieşind prin Poarta adrianopolitană (*Edirne kapusu*) el a descins la Davud-paşa ⁹⁴ şi de aici, din popas în popas (*menzil*), ei au ajuns pînă în apropiere de Hezargrad ⁹⁵. Dar dintre ostaşii recrutaţi neînfăţişându-se nimeni, <Ferhad-paşa> a trimis mereu jalbe la Poarta împărăţiei.

În timpul acesta, partizanii lui Sinan-paşa, defăimîndu-l <pe Ferhad>, au grăit : „Dorinţa sa nu este de a se întîlni cu duşmanul. De aceea el se ocupă cu trimiterea unor astfel de hîrtii. S-ar putea să fi primit şi daruri din partea ghiaurilor”. În sfîrşit, au spus atîtea vorbe de gîlceavă, încît, în cele din urmă <Ferhad-paşa> fiind mazilit, locul său a fost iarăşi acordat lui Sinan-paşa, pe care l-au adus la Istanbul trimiţînd îndată călăreţi la Malgara.

În acest timp, Ferhad-paşa, mergînd la Rusciuk, era ocupat cu construirea unui pod (peste Dunăre). Pentru ca să fie gata nu mai rămăsese decît o foarte mică porţiune. Dar fiind mazilit, în prima zi a lunii şevval ⁹⁶, în ziua de joi, Sinan-paşa a trecut în locul său. În ziua a noua a lunii zil-kade ⁹⁷, el a ieşit cu alaiuri <din Istanbul> şi a pornit să înlătore stricăciunile ghiaurilor din Țara Românească (*Eflak*). Dar, purtînd duşmănie veşnică lui Ferhad-paşa, a socotit că este un prilej binevenit să-i taie acestuia capul. Chemîndu-l pe chehaiaua capugiilor săi şi dîndu-i multe sfaturi, i-a făcut multe favoruri, sfătuindu-l ca atunci cînd va merge la el ⁹⁸ ca să ia sigiliul, să facă tot ce poate şi să-l gîtuie. Acesta, la rîndul său, a pornit zicînd : „Porunca este a ta”. Dar supuşii lui Ferhad-paşa au aflat de această.

178

<Ferhad-paşa, părăsind oastea, porneşte spre Istanbul. Avuţia lui este jefuită de partizanii lui Sinan-paşa>.

⁹³ Mihai Viteazul.

⁹⁴ Primul popas după Constantinopol.

⁹⁵ Hezargrad : Razgrad, localitate în Bulgaria.

⁹⁶ 1 şevval <1003> = 9 iunie 1595.

⁹⁷ 9 zil-kade <1003> = 16 iulie 1595.

⁹⁸ La Ferhad-paşa.

UCIDEREA LUI FERHAD-PAȘA

Deși au folosit tot felul de mijloace, totuși nu l-au putut aduce de acolo la Istanbul. În sfârșit l-au ucis. Este înmormântat în mausoleul său (*türbe*) din Eiub-i-Ensari.

TRECEREA SERDARULUI SINAN-PAȘA PESTE FLUVIUL DUNĂREA ÎN PARTEA ȚĂRII ROMÂNEȘTI

Pe de altă parte, serdarul Sinan-pașa a ieșit de la Poarta împărăției.

La 5 zil-hidjge ⁹⁹ s-a așezat în apropiere de podul făcut de Ferhad-pașa lângă orașul Rusciuk. Cinci zile mai târziu, fiind „sărbătoarea sacrificiilor” ¹⁰⁰, s-au adunat în fața cortului și au îndeplinit slujba de sărbătoare. În a treia zi de bairam, Hasan-pașa ¹⁰¹, fiu de vizir, beilerbei de Rumelia cu rang de vizir, a trecut podul și s-a oprit lângă cetatea Giurgiu (*Ierkökö*) care era unul din locurile întemeiate de sultanul Mehmed Celebi, gloriosul strămoș al gaziului sultan Mehmed-han Cuceritorul. Ziua următoare era 14 zil-hidjge ¹⁰² și o zi de simăbătă. Serdarul a trecut de asemenea cu oastea siriacă și cu restul oștii și s-a oprit la cortul său așezat într-un loc înalt. În localitatea aceea, cei mari ai oștii credincioase s-au sfătuit în ce parte anume să se îndrepte mai întâi cu oastea de luptători pentru islamism. După sfatul tuturor, au mers trei zile și la 18 ale lunii mai sus-arătate ¹⁰³, într-o miercuri, au ajuns în apropiere de podul Călugăreni ¹⁰⁴, care era un loc păduros și mlăștinos.

În clipa când unii dintre ostași se așezau <acolo>, iar alții se pregăteau să se așeze, a apărut o ceată de ghiauri, semănând cu niște animale, și au început lupta în apropierea acelei mlăștini. Ei (ghiaurii) așezaseră la intrarea în pădure tunuri și pușcași, care au stinjenit mult oastea <islamică>. În acest loc, dându-se firman lui Mehmed-pașa ¹⁰⁵, beilerbei de Țara Românească cu rangul de vizir, și lui Haidar-pașa și lui Husein pașa și lui Aiaspașaoğlu Mustafa-pașa și, de asemenea, dându-se poruncă și oștii de Siria, precum și unui număr de ieniceri, toți aceștia, potrivit firmanului, au trecut podul și i-au întâmpinat pe ghiauri. De la amiază și pînă la chindie s-a dat o mare luptă. Mulți dintre ei au trecut în rîndu-

⁹⁹ 5 zil-hidjge <1003> = 11 august 1595.

¹⁰⁰ *Iyd-i-edha* (*Kurban bairam*), coincide cu 10 zil-hidjge din fiecare an după Hegira (16 august 1595).

¹⁰¹ Hasan-pașa, fiul lui Mehmed Sokollu, avea rang de vizir cu trei tuiuri.

¹⁰² 14 zil-hidjge <1003> = 20 august 1595.

¹⁰³ 18 <zil-hidjge 1003> = 24 august 1595.

¹⁰⁴ În text: *Kalugaran*.

¹⁰⁵ Mehmed Satirgi-pașa, numit bel de Țara Românească (*Eflak*) încă la Adrianopol.

rile gaziilor și martirilor. De asemenea și de la ghiauri au murit mulți și s-au dus în iad. Și luându-se de la ghiauri 12 tunuri, s-a obținut victoria și <dușmanul> a fost respins.

Locul fiind însă foarte strîmt și nepotrivit și păduros și mlăștinos și mai sus-arătatul Mehmed-pașa fiind rănit în luptă, iar Haidar-pașa și Husein-pașa găsindu-și o moarte de martiri și făcîndu-se tîrziu, nu a fost cu putință să se meargă pînă la cîmpul de la celălalt capăt al pădurii. De aceea, <turcii> s-au întors înapoi și s-au așezat acolo. După ce au rămas în acel loc două zile, s-au sculat și, în ziua de 21 ale lunii mai sus-arătată ¹⁰⁶, au poposit în apropiere de satul Copăceni ¹⁰⁷, de pe malul de dincoace al riului Argeș.

S-a aflat de la cei prinși (*dil*) că ghiaurii, neputînd să se împotri-vească măreției oștii islamice, au fugit și de pe locul unde era tabăra lor adevărată. În ziua următoare, s-a ajuns la București (*Bükreş*). Găsindu-l incendiat, la 25 ale lunii mai sus-arătată, într-o zi de joi ¹⁰⁸, au găsit de cuviință să transforme în geamie biserica dinlăuntrul mănăstirii voievodului Alexandru, care mai înainte era loc de cetate. Au mai socotit potrivit ca dependențele din jurul ei să formeze o fortăreață interioară. De aceea au început să facă în jurul ei un zid umplut cu arbori mari și cu pămînt. Cetatea fiind terminată doar în 12 zile, au așezat tunuri pe zidurile și turnurile ei, după care au avut loc petreceri.

DEVASTAREA ȚĂRII ROMÂNEȘTI

După ce au terminat toate treburile, în 8 muharrem al anului 1004 ¹⁰⁹ au pornit spre Tîrgoviște ¹¹⁰ și au ajuns la București ¹¹¹, fiind întocmai 100 000 de ostași. De acolo, cete după cete, ostașii au făcut incursiuni luînd aproape 100 000 de prizonieri și tăind mai multe mii de capete. Dar au ucis și ei ¹¹² mulți oameni dintre cei care s-au dus după zaherea.

Apoi, în a șasea zi, adică a treisprezecea <zi> din luna mai sus-arătată ¹¹³, <turcii> s-au așezat chiar în apropiere de Tîrgoviște. Vilaietul

¹⁰⁶ 21 zil-hidjge <1003> = 27 august 1595.

¹⁰⁷ În text: *Kopadjav*, localitate în apropiere de București, în drum spre Giurgiu.

¹⁰⁸ 25 zil-hidjge <1003> = 31 august 1595.

¹⁰⁹ 13 septembrie 1595.

¹¹⁰ În text: *Tîrgoste*.

¹¹¹ În text: *Bükreş*.

¹¹² Românii.

¹¹³ 13 <muharrem 1004> = 28 septembrie 1595.

și orașul de mai sus se află în apropierea granițelor ungurești și are împrejurimi deschise, ape curgătoare, vii și grădini plăcute și locuri întinse.

CONSTRUIREA CETĂȚII TÎRGOVIȘTE

De asemenea și populația acestuia fugind mai dinainte, <Tîrgoviștea> a fost găsită pustie ca și Bucureștiul. De aceea, fără întârziere și fără amânare, s-a construit în 30 de zile o cetate în localitatea aceea. Oastea a făcut incursiuni în împrejurimile sale.

Ali-bei, fiul lui Haidar-pașa, sangeachei de Ciorum¹¹⁴, după ce i s-a acordat beilerbeilicul de Trapezunt, a fost însărcinat cu paza <Tîrgoviștei>. Potrivit înaltului firman, a rămas acolo și Koci-bei, sangeachei de Amasia.

După ce au pregătit zahereaua și celelalte lucruri necesare pentru cetate, la 12 safer¹¹⁵ a anului mai sus-arătat s-au întors la menzilul de dinainte.

OCUPAREA TÎRGOVIȘTEI DE CĂTRE MIHAI

Cînd colo, rătăcitul de Mihai era în pădurea din apropiere. O dată cu plecarea serdarului <din Tîrgoviște>, ieșind cu oastea sa, el a asediat cetatea de mai sus. Dărîmînd cetatea în trei zile, pe apărătorii (*muhafîz*) săi, care erau Ali-pașa și Koci-bei și alți emiri, i-a pus în frigare, înfigînd în ei sulii. Pe ceilalți ostași i-a luat prizonieri.

INCENDIEREA CETĂȚII BUCUREȘTI

Apoi, serdarul a ajuns la București. Sosind strigătorii de ajutor (*feriadci*) de la *muhafîzii* Tîrgoviștei, au făcut cunoscut că sînt foarte strîmtorați. Dar pe cînd se sfătuiau cu demnitarii împărăției în privința întoarcerii din nou <la Tîrgoviște>, a sosit știrea despre incendierea și luarea cetății <Tîrgoviște de către români>. Din această pricină acel gînd a fost părăsit. Serdarul și ostașii fiind cuprinși de teamă și de groază, nu au fost în stare să facă nici o pregătire. Incendiind cetățile făcute cu mii de greutăți, nu au găsit altă cale decît să se întoarcă <spre Istanbul>. De acolo, s-au dus la cetatea de mai sus¹¹⁶ și, dînd foc și stricînd corturile

¹¹⁴ Localitate în Anatolia, în apropiere de Ankara.

¹¹⁵ 12 safer <1004> = 17 octombrie 1595.

¹¹⁶ La București.

lor, s-au întors în galop spre părțile Rusciukului. A doua zi, în 18 ale lunii mai sus-arătate ¹¹⁷, s-au oprit în apropiere de Giurgiu (*Ierkökü*).

Hasan-paşa, beilerbei de Rumelia, era un ostaş credincios. Aproape de miezul nopţii, el a intrat în ordia împărătească cu tunuri mari.

179 În sfârşit, în acel an serdarul fiind necăjit din toate părţile, s-a întors la Giurgiu, străbătînd menziluri după menziluri. Tocmai cînd avea de gînd să treacă la Rusciuk, a venit scrisoare de la fiul său, Mehmed, serdarul Budei. Acesta îl înştiinţa despre luarea cetăţii de către ghiauri ¹¹⁸. Din pricina acestei ştiri, cu sufletele coplesite de amărăciune, musulmanii s-au întristat.

180 <Urmează descrierea asedierii cetăţii Esztergom de către ghiauri. Din partea turcilor participă şi Mihalidjli Ahmed-paşa, beilerbei de Timişoara, cu o ceată de 2000 de oameni, precum şi beii de Hatvan şi Solnoc şi Mohaci şi Serem etc.>.

181 Marele serdar Sinan-paşa, pe cînd stătea la Giurgiu, sau cînd era în apropierea acestuia, aflînd că Esztergomul a fost ocupat de ghiauri, de astă dată a căzut în mare tristeţe şi suferinţă şi nu a ştiut ce să mai facă. El se gîdea, fie să lărgească şi să mărească cetatea Giurgiu, fie, recrutînd din nou oşti, să facă incursiuni asupra vilaieturilor ghiaurilor. În această localitate (Giurgiu), sosind iscoadele, au adus ştirea că ghiaurii unguri şi ardeleni, împreună cu răufăcătorul Mihai <Viteazul>, vor veni îndată asupra sa ca să atace cetatea Giurgiu. . .

TRECEREA LUI SINAN-PAŞA LA RUSCIUK

De astă dată renunţîndu-se la orice, în 22 ale lunii safer ¹¹⁹, pe la amiază, cînd pe pod nu era îmbulzeală prea mare, <Sinan-paşa> a trecut în galop peste pod şi a trecut spre Rusciuk.

În ziua următoare, ostaşii musulmani, de teamă şi de groază ca nu cumva să-şi piardă capul şi sufletul, s-au pregătit să treacă în grabă. Trecerea lor a durat trei zile. În a patra zi, înainte de amiază, a venit caraula duşmanului, care s-a întîlnit cu avangarda ¹²⁰ oştii islamice. În acel loc au căzut mulţi martiri.

Tocmai cînd credinciosul Mehmedpaşaoglu Hasan-paşa dăduse poruncă pentru trecerea oştii islamice peste pod, a sosit pe neaşteptate

¹¹⁷ 18 <safer 1004> = 23 octombrie 1595.

¹¹⁸ De austriecl.

¹¹⁹ 22 safer <1004> — 27 octombrie 1595.

¹²⁰ Corect ar fi ariergarda.

serdarul ghiaurului, care, intrînd în corturi, s-a așezat acolo. Deodată, o ceată de călăreți maghiari, demni de dispreț, atacînd podul, s-a năpustit asupra lui Hasan-pașa.

LUPTA LUI HASAN-PAȘA, FIUL LUI <SOKOLLU> MEHMED-PAȘA, CU OASTEAA
GHIAURILOR LÎNGĂ CETATEA GIURGIU

Hasan-pașa, la rîndul său, zicînd că este mai bine să moară ca un martir pe cîmpul de luptă decît să moară înecat, s-a luptat împreună cu cei o sută de seimeni (*seghan*) și cu două sute de călăreți care se aflau lîngă el. Vrînd-nevrînd, el i-a respins pe ghiauri, dar cînd a văzut că în spatele <ghiaurilor> au apărut mulți alții ca roiurile de albine, a zis : „este o mare bărbăție să-ți salvezi capul” și de aceea s-a războit acolo așa de tare, încît dacă l-ar fi văzut Rustem ¹²¹ i-ar fi plăcut și lui. În sfîrșit, toți din oastea sa găsindu-și o moarte de martiri, lîngă el au rămas doar cei doi fii ai săi. Pentru a încuraja oastea islamică, ei au rezistat de parcă erau niște munți. În cele din urmă, unul dintre agalele sale, ținîndu-i calul de căpăstru, l-a trecut peste pod. Dar oastea care trecea a răspîndit vestea că „Hasan-pașa a căzut”. Ca urmare, în oastea islamică nu s-a mai împotrivit <ghiaurului> nici un suflet. Cînd au văzut că s-a întors teafăr și a intrat sănătos în oaste, inimile ostașilor s-au înviorat și ei s-au bucurat întrucîtva.

OCUPAREA DE CĂTRE MIHAI A CETĂȚII GIURGIU (*IERKÖKÜ*) ȘI NIMICIREA
RESTULUI OȘTII ÎN PARTEA ȚĂRII ROMÂNEȘTI

Răufăcătorul de Mihai și fratele banului de Transilvania ¹²² care era un ghiaur plin de răutate, au intrat sub <zidurile> cetății Giurgiu și au luat numaidecît în stăpînirea lor capul de pod. Fără să stea, ei au așezat tunurile și darbenurile lor și au început să bată cetatea. De nevoie, ei au întors corăbiile care stăteau acolo pe fluviul Dunărea. Au pus stăpînire pe poveri și au prins și au luat ca prizonieri restul oștii care se găsea în partea cealaltă. În fața ochilor serdarului ei au început să bată cetatea din cinci locuri. Neavînd nici un fel de putință de ajutorare, în a treia zi, adică în 26 ale lunii mai sus-arătate ¹²³, au luat cetatea și, după ce au pus stăpînire pe ea, au făcut-o una cu pămîntul, capturînd și proviziile și animalele și zaharea, precum și un număr de 40 de tunuri ce se găseau în cetate.

¹²¹ Rustem : erou persan legendar.

¹²² Albert Király.

¹²³ 26 safer <1004> = 31 octombrie 1595.

În 19 ale lunii mai sus-arătate ¹²⁴, după amiază, rînduindu-și cetele, au tras de cîteva ori din tunuri spre malul de dincoace și apoi s-au retras și au plecat.

În aceste zile, serdarul Sinan-pașa stătea în partea Rusciukului, rătăcit de uimire și cuprins de marea tristeții. Apoi, a dat voie oștii să se așeze pentru iernare ¹²⁵, dar nimeni nu a dat ascultare poruncii sale și fiecare a plecat în partea în care a vrut.

«Mazillrea lui Sinan-pașa și numirea lui Lala Mehmed-pașa ca mare vizir; moartea acestuia și numirea lui Sinan-pașa din nou ca mare vizir».

Măria sa padișahul cel asemenea lui Djem ¹²⁶, de pe tronul califatului, în fața înfringerii și a pagubelor suferite mai înainte în părțile Țării Românești și Esztergomului, s-a pregătit de expediție, pentru a se răzbuna el însuși pe diavolii de ghiauri.

183

«Plecarea din Istanbul și sosirea turcilor în cîmpia Belgradului».

De acolo se deschideau două drumuri: unul mergea spre Transilvania cea josnică și altul în țara craiului cel răufăcător (Austria).

Cînd vizirii și demnitarii împărăției și ai sultanatului s-au sfătuit ca să vadă pe ce drum trebuie să meargă, cei mai mulți au spus: „Să mergem împotriva necredinciosului Erdel-oglu ¹²⁷ care, deși de lungă vreme era tributarul mării sale sultanului, totuși, de cîteva ani încoace, a devenit hain și are lipsuri în slujba și în ascultarea sa. Este potrivit ca, înainte de toate, mergînd în Transilvania cu acele oști islamice purtătoare de victorie, cetățile și țara acestuia să fie devastate și jefuite, iar el însuși să fie nevoit să cerșească cîte un ban roșu”.

După ce s-a grăit astfel, s-a durat un pod peste Dunăre și, tocmai cînd beilerbeul Karamaniei trecuse în partea cealaltă, unii cunosători ai stării de lucruri au spus: „A-i veni de hac principelui de Transilvania (*Erdel-oglu*) este o trebuință și o datorie a credinței și împărăției. Dar drumurile vilaietului Transilvaniei sînt locuri pline de apă, de stufăriș și de mlaștini. Afară de faptul că oastea padișahului nostru este multă și nesfîrșită, ea mai are și multe cămile și catîri. La trecere se pot ivi multe greutăți. Trecerea va fi cu puțință numai dacă vom pleca prin altă parte”. Tocmai cînd

¹²⁴ 19 safer <1004> = 3 noiembrie 1595.

¹²⁵ *Kışla*: tabără de iarnă.

¹²⁶ Rege legendar la perși.

¹²⁷ *Erdel-oglu*: principele Transilvaniei (Sigismund Báthory).

ei ziceau astfel și șovăiau, a sosit știrea că un număr de 60 000 de ostași ai craiului ¹²⁸ cel răufăcător au mers asupra cetății numite Hatvan, una din cele care țin de Buda, și că au asediat-o.

184 <Sosirea sultanului în șesul Serem>.

Lui Hîzîr-pașa, beilerbei de Karaman, care trecuse mai înainte în această parte, i s-a dat poruncă să plece cu oastea de sub comanda sa lângă Djafer-pașa care era la paza Timișoarei.

... Acest Djigalazade ¹²⁹ devenind serdar asupra oștii, s-a despărțit îndată de oastea împărătească. Mai întâi, s-a dat poruncă și firman lui Djafer-pașa, de la paza ținuturilor Timișoarei, și lui Hîzîr-pașa, beilerbeiul Karamaniei, ca să ajungă cu oștile de sub comanda lor în ajutorul cetății Hatvan.

<Urmează descrierea adunării oștii islamice în cîmpia Solnocului și luarea Hatvanului de către creștini>.

186 <Sosirea lui Fetih-Ghirai ¹³⁰ cu oastea tătară și asedierea cetății Agria>.

În a treisprezecea zi <de asediere>, s-a luat știre de la cei prinși (*dîl*) că principele Transilvaniei și serdarul ghiaur numit Maximilian, fratele craiului cel nenorocit, s-au înțeles și se pregătesc să trimită oști puternice în cetate (la Agria). De aceea, <turcii> au postat în toate părțile caraule de încredere și în cinci zile au săpat trei subterane.

<Se face schimb de ostateci : de la turci pleacă Bektaş-pașa, bei de Solnoc, iar de la ghiauri vin două beizadele. Cucerirea fortăreței Agria și uciderea garnizoanei sale>.

187 ... În ziua mai sus-arătată, au fost însărcinați cu repararea cetății Agria : Hîzîr-pașa beilerbeiul de Karaman, și bei de Solnoc și de Szigetvár.

<Urmează relatarea vizitării cetății de către padișah>.

191 <După cucerirea cetății Agria, sultanul se întoarce spre Istanbul, trecînd prin Varadin, Solnoc și Belgrad>.

192 <Trimiterea de zaherele la Ianfk. În 12 ale lunii mai sus-arătate ¹³¹ sosind Hasan-pașa, beilerbeiul de Bosnia, acesta s-a întîlnit cu serdarul Djigalazade Sinan-pașa>.

Sosind știre despre asedierea cetății Timișoara de către principele Transilvaniei, a fost trimis, din porunca serdarului, un firman beilerbeiului de Rumelia, deoarece acesta nu sosise încă. Au fost trimise porunci ca

¹²⁸ Al împăratului Austriei, Rudolf al II-lea (1572–1612).

¹²⁹ Djigalazade : „fiul lui Djigala”, Sinan-pașa.

¹³⁰ Fetih-Ghirai, hanul Crimeii (1596).

¹³¹ 12 <rebi I 1006> = 23 octombrie 1597.

<beilerbeiul de Rumelia> întorcându-se, să vină în ajutorul Timișoarei, iar Ali-pașa, beilerbei de Ruk'a, și stăpînul de Adana, Ramazanoglu Mehmed-pașa, să se adune cu oștile lor lîngă Mahmud-pașa.

. . .În 21 ale lunii mai sus-arătate¹³², <turcii> s-au așezat în apropiere de cetatea *Vadj*, într-un loc unde nu ajungea bătaia tunurilor.

194

<Descrierea luptelor dintre turci și austrieci în Ungaria>.

În acel timp, principele Transilvaniei¹³³ asedia de multă vreme Timișoara. Venind *feriadcii*, s-au luat măsuri de a-i trimite lui Mahmud-pașa, beilerbeiul de Șiraz, oastea Bosniei și cîțiva dintre beii Rumeliei.

În anul mai sus arătat (1006), la două ale lunii rebi-ul-ahîr¹³⁴ mai sus-arătatul Mahmud-pașa mergînd la Timișoara, ceata ostășească a dat din pricina soldelor un atac mare asupra serdarului. . .

ÎNCEPUTUL EXPEDIȚIEI ÎMPOTRIVA TRANSILVANIEI

În anul mai sus-arătat (1006), la 14 zil-kade¹³⁵, într-o zi de vineri, serdarul a poposit în cortul său. Deoarece era sigur că va veni la expediție și hanul tătăresc, Gazi-Ghirai, au trimis de multe ori, prin ceași pricepuți, porunci ilustre cadiilor de pe țărmul Dunării, care se aflau în drumul său, spre a-i procura zaherele. Oamenii cunoscători ai stării lucrurilor și cei mari și notabili au găsit cu toții de cuviință ca expediția să se facă mai întîi în vilaietul Transilvaniei cel plin de șiretlicuri. De aceea la 19 zil-hidjge, într-o zi de joi, anul mai sus-arătat¹³⁶, s-a început construirea unui pod peste Dunăre, mai jos de Belgrad, în localitatea numită Taș-Burun. Fiind terminat în zece zile, în 28 ale lunii mai sus-arătate¹³⁷ au trecut peste un pod lung de 1850 de arșini (*zira*) și au pornit spre ținutul Transilvaniei. În ziua aceea au venit oameni din partea lui Gazi Ghirai-han, care au anunțat sosirea sa la Rusciuk.

La 8 muharrem al anului 1007¹³⁸ a venit Murad-pașa, beilerbei de Diarbekir. În ziua mai sus-arătată, sosind *feriadcii* de la Buda, au anunțat venirea ghiaurilor asupra cetății Papa.

¹³² 21 <rebi I 1006> = 1 noiembrie 1597.

¹³³ Sigismund Báthory.

¹³⁴ 12 noiembrie 1597.

¹³⁵ 18 iunie 1598.

¹³⁶ 19 zil-hidjge <1006> = 23 iulie 1598.

¹³⁷ 28 <zil-hidjge 1006> = 1 august 1598.

¹³⁸ 11 august 1598.

195

...S-a ținut un sfat la care au fost întrebați bătrînii de la serhat și oamenii cunoscători ai locului. Ei au răspuns cu toții într-un glas : „Nu este un alt drum, decît pe la Oradea (*Varad*), prin care să poată intra oastea islamică”. Atunci au văzut că trebuie să se îndrepte în părțile mai sus-arătate. De aceea, oastea purtătoare de victorie a fost sfătuită în acest fel. Pornind, s-au așezat mai întîi la Becikerek și apoi, la 6 safer al anului mai sus-arătat ¹³⁹, s-au oprit în apropiere de Cenad. A venit sol de la Erdel-oglu. Acesta a cerut mijlocirea hanului ca să îmbunătățească legăturile sale cu padișahul cel fericit.

În noaptea aceea ghiaurii care se aflau în cetatea Cenad fugind, oastea <islamică> i-a ajuns din urmă, ucigîndu-i și luîndu-i prizonieri pe cei mai mulți din acea oaste. În această localitate căzînd ploi multe, s-au ivit greutăți mari.

În ziua de 9 ale lunii mai sus-arătate ¹⁴⁰, sosind Mustafa-pașa, beilerbei de Erzurum ¹⁴¹, cu ostașii de sub comanda sa, s-a unit cu oastea. În 11 ale lunii mai sus-arătate ¹⁴², oastea purtătoare de victorie a trecut cu mii de greutăți peste riul Mureș și apoi, după ce a mers cu ghiaurul cîteva conace, de-a lungul Mureșului, s-a așezat la capătul unui pod, în apropiere de o palancă numită Erdevici ¹⁴³. În acea localitate sosind oastea din Gyula, serdarul și oastea au plecat întru întîmpinarea ei.

SOSIREA SERDARULUI ÎN CÎMPIA ORADIEI

În 24 ¹⁴⁴ și 25 ¹⁴⁵ ale lunii mai sus-arătate au îndurat mari greutăți și necazuri din cauza mlaștinilor și a apelor și pădurilor. După ce le-au trecut, s-au așezat în cîmpia Oradiei ¹⁴⁶. În acea localitate Iusuf-pașa, beilerbei de Van, s-a întîlnit cu oastea. În sfîrșit, după ce au trecut prin cîmpia Cenadului, au ajuns la serhatul ghiaurului. Măria sa hanul tătăresc înainta pe alt drum, devastînd și pîrjolind țările dușmane. Pe de altă parte, serdarul, cu o oaste numeroasă ca stelele, și ienicerii înaintau cu tunurile pe drumul pe care se nimerea. Ei au reușit să se întîlnească <cu toții> în apropiere de mai sus-arătată cetate (Oradea), una din fortărețele

¹³⁹ 6 safer <1007> = 8 septembrie 1598.

¹⁴⁰ 9 <safer 1007> = 11 septembrie 1598.

¹⁴¹ *Erzurum* : localitate în estul Anatoliei.

¹⁴² 11 <safer 1007> = 13 septembrie 1598.

¹⁴³ *Erdevik* (?), *Ardevici* (?).

¹⁴⁴ 24 <safer 1007> = 26 septembrie 1598.

¹⁴⁵ 25 <safer 1007> = 27 septembrie 1598.

¹⁴⁶ În text : *Varat*.

puternice ale craiului Transilvaniei. Cei doi serdari au venit din două părți și, în 29 ale lunii mai sus-arătate ¹⁴⁷, venind cu toții la un loc, s-au așezat acolo cu mare alai.

Mai sus-arătata cetate a Oradiei, așezată între Transilvania și ținuturile austriece, era o fortăreață puternică și în împrejurimile ei se aflau așezări (*varoș*). Fiind bine păzită și de multă vreme nefiind atacată de nimeni, împrejurimile ei erau înfloritoare și prospere. Atît cetatea cît și împrejurimile ei fuseseră cucerite și erau stăpînite de craiul nemțesc ¹⁴⁸. Craiul nemțesc spunea : „Ceata maghiară nu este în stare să păzească singură cetatea și, cetatea de mai sus fiind cheia și mîndria hotarelor țării noastre, e cu putință ca oastea familiei osmane să vină asupra ei. De aceea este necesar și important s-o păzim noi cu cea mai mare grijă”. Din această cauză, mai înainte de aceasta, el a pus în cetatea de mai sus cîteva mii de ostași austrieci de-ai săi și astfel, prin silnicii mari, cetatea de mai sus se găsea de cîțiva ani încoace sub stăpînire nemțescă.

Înainte de sosirea ordiei islamice, oastea tătărăscă, ajungînd în oraș, s-a ciocnit cu armata ghiaură din cetate și din oraș timp de o zi și o noapte. În cele din urmă, oastea tătărăscă a incendiat-o dimprejur, iar ghiaurii, cu toate eforturile depuse, au rămas neputincioși și, luîndu-și familiile și punîndu-le în trăsuri, au ales altă cale de a ieși din ținutul acela. Dar tătarii și oastea musulmană, galopînd pe urmele afurisiților și ajungîndu-i din urmă, i-au trecut prin sabie pe demnitarii lor, iar familiile lor le-au luat în captivitate.

196

Apoi, serdarul întîlnindu-se cu măria sa hanul <tătăresc> au adunat pe oamenii cunoscători ai serhatului islamic și au ținut un sfat, unde i-au întrebat pe aceștia : „Cum trebuie să ne răzbunăm pe dușmanul credinței ? Să-i devastăm și să-i ruinăm țara, sau să ne mulțumim cu cucerirea cetății ?” Atunci ei au răspuns cu toții : „A distruge și a prăda țara și avutul dușmanului <înseamnă> a-l slăbi pe dușmanul credinței și a-i pricinui suferințe. Dar a trece mai departe, fără a depune eforturi pentru cucerirea unei cetăți puternice <ca Oradea>, care este cheia dintre țările Transilvania și Austria, este un lucru de neînchipuit. Mai cu seamă că <Oradea> se găsește la gura unui loc de trecere (*derbend*) pe unde se află drumul mare al Transilvaniei și care este locul de trecere al oștirilor purtătoare de victorie. Cît timp se află în ea multe mii de afurisiți, dacă vom trece mai departe, lăsînd-o așa cum este, atunci este limpede ca lumina zilei că în timpul trecerii oștii

¹⁴⁷ 29.<safer 1007> = 1 octombrie 1598.

¹⁴⁸ Rudolf al II-lea (1572—1612).

islamice ei îi vor pricinui mai totdeauna pagube. Este bine să se ocupe această cetate, iar în timpul asedierii ei, mărirea sa hanul să devasteze împrejurimile. Într-adevăr, această părere a fost găsită cea mai potrivită.

ASEDIUL CETĂȚII ORADEA (VARAD)

Într-o vineri, în prima zi a lui rebi-ul-evvel al anului de mai sus ¹⁴⁹, după ce au făcut meterezuri, au început să o bată (cetatea). Lupta nu a încetat zi și noapte, dar, din pricina ploilor abundente, au avut multe necazuri. Când au trecut șapte zile de la începutul asediului, a sosit ca *feriadci* chehaiaua beilerbeiului de Buda și a dat de știre că ghiaurii au asediat cetatea Buda. Chiar înainte de sosirea acestuia, veneau zilnic *feriadcii* și aduceau astfel de știri: „Tabăra ghiaură, trecând la Ianik și de acolo la *Vadj* ¹⁵⁰ și de acolo la vechea Budă, va asedia fără îndoială cetatea Buda. Dușmanul care vine <asupra ei> nu trebuie confundat cu dușmanul din alte vremuri. El este un dușman puternic și nu poate fi alungat cu câțiva beilerbei și cu câteva mii de ostași. Nu va fi cu puțință să fie alungat pînă ce nu va veni serdarul însuși”. Timp de mai multe zile ei aduseră asemenea vești și strigaseră astfel.

Pricina acestor evenimente era aceea că răufăcătorul ghiaur numit Maximilian, fratele craiului, fiind un comandant rătăcit, când a auzit despre hotărîrea oștii islamice de a porni în vilaietul Transilvaniei, s-a hotărît să vină în ajutorul principelui Transilvaniei (*Erdel-oglu*) cu oastea de ghiauri de sub comanda sa. El a aflat însă că oștile islamice, ajungînd înaintea lui, au asediat cetatea <Oradea> și că, în afară de aceasta, oastea tătarască, pornind la incursiune, devasta satele și ținuturile Transilvaniei, nimicea și lua în robie raiaua acesteia și că principele Transilvaniei, fugind cu suita sa în locuri prăpăstioase, se întărise în locuri greu de pătruns. În fața acestei stări de lucruri, neputînd să-i dea ajutor, <Maximilian> a plecat și a asediat cetatea Buda ca să împlinte o grijă în inima și în sufletul serdarului, în așa fel încît, părăsind cetatea Oradea, să se îngrijească de salvarea propriilor sale cetăți. Cu acest gînd el asediașe Buda. În afară de cei 5 000 de *paloni* ¹⁵¹, care îi veniseră în ajutor anul trecut de la ceata frîncă, în cursul anului de mai sus au mai venit încă 12 000 de ostași *paloni*. Cu ei se afla și celălalt frate al răufăcătorului crai, numit Mateiaș herțogul ¹⁵², un nelegiuit, care a venit cu 60 000 de pedestrași și călăreți de

¹⁴⁹ 1 rebi I <1007> = 2 octombrie 1598.

¹⁵⁰ *Vadj*, *Vacs*: oraș în Ungaria, la nord de Budapesta.

¹⁵¹ *Palon*: polon (?).

¹⁵² În text, *Hersek*: comandant de oaste.

la austrieci, maghiari și de la alți ghiauri. În apropiere de cetatea Ianık, vreo 80 000 de afurisiți s-au adunat și și-au zis : „Oastea musulmană, trecînd atîtea riuri și mlaștini, a plecat în vilaietul Transilvaniei și s-a dus în alte părți, iar părțile Budei au rămas pustii. Venind din locuri îndepărtate, ei (turcii) nu pot ajunge în ajutorul ei. Acesta este un bun prilej”. Ei aduceau cu ei și tunuri mari, cei mai mulți fiind pedestrași. Încercîndu-se apoi în corăbii, ei porniră pe Dunăre, dar ajungînd călăreții înaintea lor, aceștia au asediat cetățuia Budei.

197

Timp de mai multe zile s-au dat lupte din amîndouă părțile. Tunurile lor sosind pe nave, ei au dărîmat pînă la temelie, cu bătaia lor, unele părți ale orașului.

<Se descrie asedierea Budei și pierderile suferite de turci și austrieci>.

198

Din această parte, în timpul luptelor din oraș, mai sus-arătatul <Sofu> Sinan-pașa, găsindu-și o moarte de martir, în locul său a fost numit Mihalidjli Ahmed-pașa care, fiind beilerbei de Buda, a devenit beilerbei de Maraș, iar vilaietul Buda a fost dat lui Dev Suleiman-pașa care se găsea în ordia împărătească și care era guvernatorul vilaietului Timișoara. Și acesta a fost trimis, alăturîndu-i-se unul după altul șapte sangeacbei și cîteva sute de spahii renumiți din oastea permanentă (*bölük-halkî*) cu promisiunea de a lise mări soldele. Atunci eialetul Timișoara a fost acordat lui Ismail-pașa. Dar în aceste zile cetatea Oradea fiind bătută, se depuneau eforturi pentru cucerirea ei. În anul 1007 al Hegirei, la 11 rebi-ul-evvel ¹⁵³ s-a dat iureș. Serdarul și hanul tătar mergînd la meterezuri, s-a dat foc la două subterane, dar nu s-a făcut iureș focul neîntinzîndu-se cum trebuie și dînd înapoi.

La 16 ale lunii mai sus-arătate ¹⁵⁴ s-a dat foc subteranei dinspre aripa oștii de Rumelia. Deschizîndu-se un loc de trecere, oastea a făcut iureș și a dat luptă mare. Gloriosul han, înaintînd el însuși și devenind călăuză pentru oastea islamică, a depus sfortări și a adus servicii mari, închizînd toate părțile și ținînd sub veghe partea aceea a cetății.

<Turcii nu au putut cuceri cetatea și sosind chemări de ajutor de la Buda, ei au hotărît să meargă într-acolo. Cronicarul arată aici că pentru a descrie greutățile prin care au trecut turcii la întoarcerea de la Oradea nu ar fi suficiente nici cinci volume>.

În 20 ale lunii mai sus-arătate ¹⁵⁵ s-au așezat pe malul Tisei, în fața Solnocului. Sosind Bektaş-pașa, beilerbei de Agria, a adus știrea că ghiaurii

¹⁵³ 12 octombrie 1598.

¹⁵⁴ 16 <rebi I 1007> = 17 octombrie 1598.

¹⁵⁵ 20 rebi I 1007 = 21 octombrie 1598.

care asediaseră cetatea Budei, auzind că serdarul cel glorios și măria sa hanul au încetat asediarea cetății și că vin în galop asupra lor, pentru a salva Buda, au fugit de frică și s-au întors rușinați și cu pierderi.

De acolo, potrivit poruncii padișahului, hanul <tătăresc> a plecat pentru iernare (*kışla*) la Sonbor pe țărmul Dunării.

În 5 ale lui djumadi-ul-evvel ¹⁵⁶, serdarul și oștile au trecut podul durat peste Dunăre, în apropiere de Varadin. În 9 ale lunii mai sus-arătate ¹⁵⁷ s-au așezat în câmpia Belgradului, slobozind oștirea.

<Plecara lui Hafiz Ahmed-pașa pentru paza serhatului Budei>.

În primăvara aceea ¹⁵⁸ hotărîndu-se că mai sus-arătatul serdar <Satîrdji> Mehmed-pașa se va îndrepta în expediție împotriva Oradiei, mai sus-numitul Hafiz Ahmed-pașa, potrivit firmanului de la Poarta împărăției, a plecat în luna ramazan a anului 1006 ¹⁵⁹ la serhatul Vidin, pentru paza țărmurilor Dunării. Apoi, în rebi-ul-evvel din anul 1007 ¹⁶⁰, pornind din Vidin împreună cu Ramazanoglu, stăpîn de Adana, și cu cîțiva sangeacebi numiți în slujba de muhafiz pe lîngă el, s-au îndreptat cu toții spre părțile Rusciukului și Silistrei. Pe drum s-au așezat în câmpia Senadin, în apropiere de Nicopol.

Mihai ¹⁶¹ cel rătăcit, trecînd pe neașteptate pe malul de dincoace ¹⁶², cu mai mult de 20 000 de ghiauri, a atacat pe pașa de mai sus. Deși în jurul său avea numai 3 000 de ostași, totuși el a primit atacul și s-a luptat. Ceata dușmană fiind numeroasă, cei din jurul său au rupt-o la fugă, iar el rămînînd încă o oră sau două, cei mai mulți dintre oamenii săi și-au găsit moartea ca niște martiri. Rămînînd singur, el și-a întors calul, de nevoie, plecînd spre părțile Tîrnovei. După aceasta, Mihai cel răufăcător ²⁰⁰ mergînd asupra cetății Nicopol, a asediat-o, iar populația cetății s-a luptat timp de 20 de zile. Cu voia celui mai sus-arătat (Ahmed-pașa), trimițîndu-se foarte mulți ostași din părțile Tîrnovei, aceștia au pricinuit pagubă și înfrîngere oștii sale (a lui Mihai) care se împrăștiase în împrejurimi.

În scurt timp s-a adunat în jurul pașei cel mai sus-arătat multă oaste dintre lefegiii din Dobrogea (*Dobrige*) și Zagra. Auzind de expediția acestora pentru alungarea sa, <Mihai> a renunțat la asediarea cetății <Nicopol> și, trecînd Dunărea în partea cealaltă, a plecat la București.

¹⁵⁶ 5 djumadi I <1007> = 4 decembrie 1598.

¹⁵⁷ 9 <djumadi I 1007> = 8 decembrie 1598.

¹⁵⁸ <1005> = 25 august 1596 – 13 august 1597.

¹⁵⁹ 7 aprilie – 6 mai 1598.

¹⁶⁰ 2–30 octombrie 1598.

¹⁶¹ Mihai Viteazul.

¹⁶² Malul drept al Dunării.

«Repararea cetății Nicopol de către Hafız Ahmed-paşa ; înlocuirea acestuia prin Mahmud-paşa, al patrulea vizir, și sosirea lui Hafız Ahmed-paşa la Istanbul pe la mijlocul lui djumadi-ul-ahır, anul 1007 al Hegirei /9—18 ianuarie 1599».

203 . . . În 22 ale lunii mai sus-arătate ¹⁶³ s-au așezat în fața *Fervarului* ¹⁶⁴. Sosind capugii de la Poarta împărăției, au adus știrea morții șeih-ul-islamului Sa'adedin-efendi ¹⁶⁵. De asemenea au vestit și moartea lui Iusuf-paşa în lupta cu ghiaurii care mergeau cu corăbiile la Belgrad. În 25 ale lunii mai sus-arătate ¹⁶⁶ s-au așezat la menziful numit Ejer-Irmek ¹⁶⁷.

Sosind știrea despre ocuparea vilaietului Transilvaniei de către răufăcătorul Mihai, s-a poruncit ca, pentru îndepărtarea ghiaurilor care se adunaseră pe drumul de trecere al vaselor, să se stea câteva zile în insula din apropiere.

În 29 ale lunii mai sus-arătate ¹⁶⁸ s-au așezat în apropiere de Sonbor ¹⁶⁹. Venind un om de la rătăcitul de Mihai, acesta dădu știre că Transilvania a fost ocupată și că se află în supunere <față de Poartă>. În a treia zi a lunii djumadi-ul-evvel ¹⁷⁰, trecându-se peste podul Varadin, au poposit în apropierea sa.

<Împărțirea soldelor ostășești și iernarea la Belgrad>.

SOSIREA SOLULUI LUI MIHAI ¹⁷¹

204 Pe drum, au poposit câteva zile în apropiere de Óssek. În localitatea aceea venise de la rătăcitul de Mihai tributul său (*virgüsü*), împreună cu solul numit Dimu. În 16 ale lunii mai sus-arătate ¹⁷², trecându-se peste podul de pe Drava, în apropiere de Óssek, s-au așezat lângă localitatea numită *Karia* (Kanija?). De acolo, tributul și solul lui Mihai atașându-se lui reis-ul-küttab Hamza efendi, au fost trimiși la Poarta împărăției ¹⁷³.

<Urmează cucerirea cetății Bobofcea și Kanija>.

¹⁶³ 22 <djumadi II 1008> = 9 ianuarie 1600.

¹⁶⁴ Székesfehérvár, oraș în Ungaria. Se mai numea și Ustuni-Belgrad (Stolni-Belgrad sau Alba-Regală).

¹⁶⁵ Cronicar (istoriograf) otoman (vezi în volumul de față, p. 297).

¹⁶⁶ 25 <djumadi II 1008> = 12 ianuarie 1600.

¹⁶⁷ Din cronică reiese că s-ar afla între Székesfehérvár și Sonbor.

¹⁶⁸ 29 <djumadi II 1008> = 16 ianuarie 1600.

¹⁶⁹ Sonbor : localitate în nordul Iugoslaviei, la sud-vest de Zenta, lângă râul Kraja.

¹⁷⁰ 3 djumadi I <1008> = 21 noiembrie 1599.

¹⁷¹ Mihai Viteazul.

¹⁷² 16 <djumadi I 1008> = 2 decembrie 1599.

¹⁷³ La Constantinopol.

211 ... În 11 ale lunii safer <1011>¹⁷⁴ fiind cucerită <cetatea Istolni-Belgrad> au fost aşezaţi într-însa : *mirliva*, *cadîu* şi *muhaŝiz*. De acolo, mergînd la Buda, au trecut în partea Pestei cu gîndul de a devasta vilaietul Transilvaniei.

Între timp însă, oamenii cunoscători ai serhatului au arătat că tabăra ghiaură este gata la Comorn (*Komran*) şi cînd vor auzi de plecarea turcilor în partea Transilvaniei, aceştia vor veni fără îndoială şi vor ataca Pesta şi Buda.

ACORDAREA VILAIETULUI TIMIŞOAREI LUI DJELALI DELI HASAN

222 La cererea sus-numitului Mehmed-paşa, care apăra Belgradul şi se zbătea pentru înflorirea hotarelor islamice, mai sus-arătatului Hasan-paşa i-a fost dat vilaietul Timişoarei¹⁷⁵.

228 <Întoarcerea serdarului Mehmed-paşa la cîşlăua din Belgrad>.

După stăpînirea în întregime a vilaietelor Transilvaniei şi Ungariei (*Madjar*) de către austrieci, ei au recrutat oşti şi spahii dintre cei care erau buni de luptă şi de lovituri, iar pe acei slabi i-au făcut *raia*.

IZBUCNIREA DUŞMĂNIEI ÎNTRE AUSTRIECI ŞI MAGHIARI

Dar ceata nemţească, făcînd abuzuri mari, ataca mereu familiile neamului maghiar şi transilvănean. Ei nu aveau putere să se apere şi purtau o mare duşmănie cetii nemţeşti. Dar, din cauza slăbiciunii şi a stării lor de învinşi, răbdau toate chinurile şi prigoanele lor. Atunci, unul dintre beizadelele maghiare, numit viteazul Bocskai (*Bocikay*), adunînd pe demnitarii neamului său, le-a grăit astfel : „Pînă cînd vom sta înfrinşi sub stăpînirea acestui neam nemţesc fără de credinţă ? Domnul să fie lăudat, dar din vechime padişahul familiei Osmane este marele nostru binefăcător. Craiul Ioan Zápolya (*Ianoş*), unul dintre mai marii neamului nostru, refugiindu-se la Curtea răposatului sultan Suleiman-han, avutul său a rămas veşnic în mîna copiilor şi urmaşilor săi pînă la moarte. Nu este mai bine ca şi noi, la rîndul nostru, urmînd exemplul strămoşului nostru, să ne răzbunăm în felul acesta pe duşmanul nostru ?”.

¹⁷⁴ 31 iulie 1602.

¹⁷⁵ În zil-kade 1012 = aprilie—mai 1604.

Cuvintele lui Bocskai fiind pe placul demnitarilor neamului său, pe la mijlocul anului 1013 ¹⁷⁶, pentru a pune avuțiile și familiile lor sub ocrotirea sultanului și pentru a alege în crâie pe mai sus-numitul Bocskai, au trimis marelui serdar Mehmed-paşa scrisori (*mektub*), cuprinzând unele obligații și angajamente. În condițiile lor de supunere, ei se obligau astfel : „Vom fi prieteni cu prietenii și dușmani cu dușmanii padișahului islamic. Acceptînd supunerea față de Poarta fericirii și intrînd sub ocrotirea tronului, ne obligăm să slujim cu trup și suflet pe padișahul islamic și să lovim cu sabia pe vechii noștri dușmani, austriecii, sub al căror steag și stăpînire ne aflăm cu silnicie. Rugăm să arătați la Poarta fericirii și la cuibul padișahului tot ceea ce izvorăște din inimile și din sufletele noastre”.

229

Într-un cuvînt, tot ceea ce au rugat și au arătat au fost explicate pe scurt la înalta Poartă a sultanatului. Cererea lor fiind primită, s-a dat următoarea poruncă împărătească mai sus-arătatului serdar <Bektaş Mehmed-paşa> : „În această privință să te înțelegi cu ei așa cum se cuvine”.

LUPTA DINTRE GHIAURII MAGHIARI ȘI NEMȚI ȘI VICTORIA MAGHIARILOR

Mai sus-arătatul serdar a trimis mai sus-numitului Bocskai o scrisoare de răspuns, fiind de acord cu dorința sa. Acela, la rîndul său, a adunat multă oaste, după care, în 27 ale lunii djumadi-ul-evvel din anul mai sus-arătat ¹⁷⁷, cele două neamuri de ghiauri s-au măcelărit tare între ele. În cele din urmă, partea lui Bocskai ieșind victorioasă, au fost tăiate capetele a peste 10 000 de ghiauri nemți. Luîndu-se mai mulți captivi (*dil*), au fost trimiși cu cîțiva oameni la oastea împărătească împreună cu cîteva steaguri de-ale lor.

CUCERIREA UNOR CETĂȚI GHIAURE DE CĂTRE BOCSKAI

Au mai venit știri că <maghiarii> nu s-au mărginit numai la atîta, ci, după un asediu de mai multe zile, a fost cucerită cetatea Oradea, una din fostele fortărețe ale Transilvaniei. În afară de uciderea tuturor ghiaurilor care se găseau într-însa, ei au mai nimicit încă o ceată de-a lor (austriecilor). A mai sosit vestea că, după uciderea mai multor mii de nemți, ei au luat în stăpînire cetățile numite Tokaj și apoi Cașovia ¹⁷⁸. Arătînd supunere,

¹⁷⁶ 30 mai 1604 — 18 mai 1605.

¹⁷⁷ 27 djumadi I <1013> = 21 octombrie 1604.

¹⁷⁸ În text, *Kaşa*.

ei au mai spus că dacă vor fi ajutați cu o ceată de ostași turci, vor putea cuceri multe ținuturi de-ale lor (austrieilor) și că dușmanul legii va putea fi pedepsit așa cum merită.

Atunci, la data aceea, a fost trimis mai sus-numitul Bektaş Mehmed-pașa, care se găsea ca beilerbei de Buda și care slujea în acele serhaturi, dându-se sub comanda sa și o ceată din oastea permanentă (*bölük-halkı*), precum și Toktamış Mirza, fiul hanului Gazi Ghirai, cu un număr de 4 000 de ostași tătari și cerchezi. De asemenea, sus-numitului Bocskai, cărui i se dăruise crăia Transilvaniei, i s-a trimis și un berat împărătesc și *hilat* și *üşküf* și un steag, care i-au fost dăruite din partea Porții.

CUCERIRILE LUI BOCSKAI

Apoi, pe la mijlocul lui rebi-ul-ahîr din anul 1014¹⁷⁰, pe cînd serdarul suprem Mehmed-pașa cel stimat asedia cetatea Esztergom, Bocskai, la rîndul său, a asediat cetatea Ujvár. La cererea sa de a fi ajutat de oastea islamică, i-au fost trimiși : Sinan-pașa, beilerbei de Agria, și beii de Sirmium (*Serem*) și de Semendria și de *Aladja-Hisar* ¹⁸⁰ și de Tîrhala, precum și o ceată de ieniceri și oastea tătărăscă. Aceștia, cînd au ajuns în ajutor, au atacat la rîndul lor cetatea Ujvárului și au asediat-o.

CUCERIREA CETĂȚII UJVÁR

La cucerirea cetății Esztergom, Ujvárul nefiind încă ocupat, s-a trimis în ajutor un număr de 1 000 de ieniceri cu *zagargibași* ¹⁸¹ și Husrev-pașa, beilerbeiul de Bosnia. La sosirea lor, ghiaurii nemți, care erau asediați în ea, fiind cuprinși de teamă și groază, au predat cetatea lui Bocskai. Acela, la rîndul său, rugîndu-l pe mărețul serdar pentru orînduirea treburilor, a fost trimis Hasan-pașa, beilerbei de Rumelia, împreună cu Vildanzade Ahmed efendi, cadiul oștii. După predarea cetății de mai sus lui Bocskai, mai sus-numiții, întorcîndu-se cu oastea islamică, s-au unit cu ordia împărătească în zilele cînd se repara cetatea Esztergom.

<Cucerirea cetăților Polata și Vespem de către Hasan-pașa>.

În acest timp fiind mazilit Bektaş Mustafa-pașa, beilerbei de Buda, vilaietul Buda a fost acordat lui Kadizade Ali-pașa, care era un timp

¹⁷⁰ Rebi II (evt.) 1014 = august 1605.

¹⁸⁰ Crușavăț.

¹⁸¹ *Zagargibași* : căpetenia unor unități de ieniceri.

mütasarrîf cu *arpalîk*¹⁸² al sangeacului Silistra. Sangeacbeii de Semendria și de Nicopol și de Silistra și de Cirmen și de Vize au fost numiți cu zaimii și cu sipahii lor pentru paza Budei.

233

... Ghiaurul numit Bocskai, unul dintre beizadelele Transilvaniei, care a fost pomenit mai înainte, unindu-se cu prea fericitul sultan și opunându-se ghiaurului austriac și fiind ajutat de oastea islamică, a provocat pagube foarte mari ghiaurilor <nemți> care erau dușmanii săi, supunând multe cetăți și ținuturi care se aflau sub stăpânirea austriacă. În acest fel, el a pricinuit pagube mari aceluia neam <austriac>.

ÎNCHEIEREA PĂCII CU GHIAURII AUSTRIECI

Pe atunci, ghiaurul numit herțogul (*hersek*) Mateiaș¹⁸³, văzuse pe vremea <sultanului> Ahmed-han¹⁸⁴ puterea oștii islamice, precum și tăria mîinii ei asupra oștii ghiaure. O parte din oastea sa (a lui Mateiaș) era formată din ghiauri maghiari și ardeleni. Cînd <ardelenii> s-au supus padișahului nostru, acesta (Mateiaș), neavînd încotro, a cerut pace.

<Uneltirile papei de la Roma pentru a isca vrajbă între cei doi frați : Mateiaș și Maximilian, scopul era de a-i trimite împotriva turcilor. Pornirea lui Mateiaș împotriva lui Maximilian și întronarea sa ca împărat. Mateiaș cere pace turcilor și le declară supunere prin trimiteră de daruri anuale către Poartă. Marele vizir Mehmed-pașa se întoarce la Poartă înainte de a fixa condițiile păcii, deoarece în părțile Anatoliei își făcuseră apariția rebelii *gelalti*>.

236

MOARTEA LUI GAZI GHIRAI ȘI NUMIREA FRATELUI SĂU SELAMET-GHIRAI SULTAN

... <Tohtamîș¹⁸⁵ sultan>, auzind că hanatul a fost acordat unchiului său, Selamet-Ghirai¹⁸⁶ sultan, a pornit pe uscat, cu fratele său, Sefer-Ghirai¹⁸⁷ sultan, la capitala sultanului. Pe cînd veneau, într-un loc din apropierea Akkermanului ei au nimerit, pe neașteptate, peste mai sus-numitul calgai Mehmed-Ghirai-sultan¹⁸⁸. După o mică luptă, el a murit ca un martir de mîna lui calgai Mehmed-Ghirai, împreună cu fratele său.

237

¹⁸² *Arpalîk* : feudă cu un anumit venit.

¹⁸³ Matiaș al II-lea (1608—1619).

¹⁸⁴ Ahmed I (1603—1617).

¹⁸⁵ N-a ajuns han.

¹⁸⁶ Selamet-Ghirai I (1608—1610).

¹⁸⁷ N-a ajuns han.

¹⁸⁸ Mai tîrziu a ajuns han (1622—1627).

<Descrierea luptelor cu rebelii (*gelatti*) din Anatolia, conduși de Kalenderoglu și Djanpuladzade>.

În acest timp, Mimar Ahmed-pașa, *mutasarrîful* sangeacului de Silistra, potrivit cu ilustrul firman, a trecut prin Galipoli cu spahiii sangeacului său, urmînd să se unească cu mai sus-arătatul Hasan-pașa. Cînd au ajuns în apropiere de Mihalidj, rebelii de mai sus, luînd știre, s-au ridicat într-o noapte din Mihalidj.

KODJA HUSEIN

Originar din Saraievo (Bosnia), unde tatăl său avea în păstrare biblioteca moscheii lui Gazi Hüsrev-paşa, Kodja Husein s-a născut pe la anul 1570. Crescut la Curtea sultanului din Istanbul, el a slujit la Poartă, după propria sa mărturie, timp de 60 de ani. În 1638 (1048) l-a însoţit pe sultanul Murad al IV-lea într-o campanie împotriva Bagdadului. Cu acest prilej, a tradus în turceşte, din porunca sultanului, opera lui Ahmed bin Iusuf Karamani scrisă în arabă şi intitulată *Ahbar al-duval* (*Istoria universală*). Vreo 12 ani (1638—1650) a ocupat funcţia de *reis-efendi*, adică de prim-cancelar al Porţii otomane. Această înaltă demnitate de stat i-a permis să cunoască un mare număr de documente oficiale. Husein a murit pe la 1649—1650, la vîrsta înaintată de vreo 80 de ani, şi nu la 1644 (1054), cum se credea pînă nu demult.

Kodja Husein este autorul unei istorii universale intitulate : *Beda'i ul-veka'i* (*Evenimentele minunate*). Materialul acestei cronici este sistematizat într-o *Introducere*, formată din trei părţi (*bab*) şi patru capitole (*fasl*). Prima parte a *Introducerii* se ocupă cu preistoria Arabiei, a doua parte cuprinde epoca profeţilor pînă la moartea lui Mahomed (632), insistînd mai ales asupra Hegirei de la Mecca la Medina (622). Cele patru capitole ale acestei cronici sînt consacrate istoriei califatelor arabe : Omeazi, Abasizi etc. pînă la Ginghis-han (sec. XIII).

Din această cronică universală ne interesează partea a treia, care tratează istoria Imperiului otoman. Aceasta, la rîndul ei, are două părţi distincte. Prima începe cu apariţia *beilicului* otoman în Asia Mică (sec. XIII) şi descrie evenimentele istorice pînă pe la începutul domniei sultanului Mehmed al II-lea (1451), cuprinzînd deci o perioadă de aproape două veacuri. A doua parte tratează domniile sultanilor : Mehmed al II-lea, Baiazid al II-lea şi Selim I, adică perioada 1451—1520. Tocmai partea de

după 1520 ne-ar interesa mai mult, ca cea mai originală, dar nu este cunoscută pînă acum.

Din această cronică ni s-au păstrat doar cîteva manuscrise incomplete. Unul din ele, păstrat la Biblioteca Națională din Viena, a fost semnalat de J. v. Hammer¹ și descris de G. Flügel². Un alt manuscris, descoperit în 1950 în Arhiva Institutului de studii orientale din Leningrad³, s-a dovedit identic cu cel din Viena.

Pe baza acestui manuscris din Leningrad, cronica lui Husein *Beda'i ul-veka'i* a fost de curînd editată⁴. Ediția de la Moscova cuprinde textul facsimilat, însoțit de o introducere, de rezumatele capitolelor și de un indice⁵.

Această ediție, din care am extras știrile privind țările române, ne dă posibilitatea să facem cîteva aprecieri asupra cronicii de mai sus.

Deși prezintă un caracter de compilație, totuși, prin valoarea izvoarelor folosite în mod critic, *Beda'i ul-veka'i* este o operă prețioasă, prezentînd același interes ca și *Hest Behist* a lui Idris Bitlisi (m. 1520) și *Tadj-üt-tevarih* a lui Sa'adeddin (m. 1599), pe care le imită. Această operă este fundamentată pe un mare număr de izvoare arabe, persane și turcești (Aşîk-paşa-zade, Neşri, Idris Bitlisi, Şerefeddin Ali Iezdi, Ibn Arabşah etc.), pe care adesea le compară, utilizîndu-le în mod critic.

Spre deosebire de alte cronici, este scrisă într-o limbă turcească mai puțin influențată de arabă și persană.

De altfel, ca și celelalte cronici medievale, opera istorică a lui Kodja Husein descrie mai mult evenimentele politice și militare ale Imperiului otoman de la început și pînă la anul 1520, intercalînd unele povestiri și după această dată. Cu toate acestea, ea cuprinde numeroase știri valoroase de natură social-economică, ca de pildă: distribuirea de pămînt războinicilor (*gazi*), relatări despre impozite, prețurile produselor, organizarea puterii militare, conducerea administrației în provinciile imperiului ș.a.

¹ Josef von Hammer, *Geschichte des Osmanischen Reiches*, V (Pesta, 1829), p. VII.

² G. Flügel, *Die arabischen, persischen und türkischen Handschriften, der Kaiserlich-Königlichen Hochbibliothek zu Wien*, II, Viena, 1865, p. 94–96.

³ De Iu. A. Petrosian în arhiva A. N. S.S.S.R., f. 1, op. 2–1862, nr. 50 paragr. 824, l. 1, op. 1 a, nr. 106; f. 152, op. 1, nr. 5, l. 24.

⁴ Cf. A. S. Tveritinova, *К вопросу об изучении первого антифеодального крестьянского восстания в средневековой Турции*, în: *Vizantiiskii Vremennik*, t. XI (1956), p. 214; idem, *The Turkish Manuscript of Qoca Husejn's Chronicle „Beda'i ul-Wega'i”* (vol. II) from the Collection of the Institute of Oriental Studies (Leningrad Branch), U.R.S.S., Academy of Sciences, Moscova, 1957.

⁵ Hüsejn, *Beda'i ul-veka'i* (Удивительные события). Ediție îngrijită și cu o introducere de A. S. Tveritinova. Rezumate și indice de I. A. Petrosian, Moscova, 1961, I, 75 + 399 p.; II, 401 – 1116 p. (Recenzat în: „Narodî Azii i Afriki”, 2, 1962, p. 243–244, de A. Jelteakov).

Se remarcă unele știri interesante privitoare la atitudinea Porții față de țările supuse, din care se vede forma de viață a acestor țări.

Sînt de reținut și numeroase amănunte privind lupta maselor populare împotriva grupărilor feudale exploatoare. Autorul vede decăderea puterii turcești în dispariția unor vechi instituții militare ca pedestrașii (*yaya*) și *musellimii*, desființate sub Murad al III-lea (1574—1595). Propune reînființarea acestor organizații în care să intre țărani (*raia*) cu pămînt ca *timaruri*. Deși este adept al puterii sultanului, totuși el critică și denunță lăcomia și corupția demnitarilor și dregătorilor Porții. Cîteodată, el ia apărarea „sărmanei raia”, adică a țărănimii, considerînd-o ca izvor principal pentru îmbogățirea vistieriei împărătești.

În ceea ce privește știrile, destul de bogate, care privesc țările române, ele sînt în linii mari asemănătoare celor ce se găsesc la cronicile mai reprezentative în frunte cu Neșri, Idris Bitlisi și Sa'adeddin. Se întîlnesc însă unele precizări și completări față de izvoarele narative cunoscute nouă. Așa, de pildă, descriindu-se marea răscoală antifeudală condusă de șeihul Bedreddin Mahmud, el relatează că acesta, „strîngînd un buluc de eretici din Țara Românească (*Eflak*), s-a răscolat cu gîndul la ocuparea sultanatului”. Desigur, merită o deosebită atenție și celelalte știri, cuprinse în această cronică.

Bibliografie: O. M., III, p. 46; Ahmed Resmi, *Sefinet-ür-rüesa*, Istanbul, 1269 H. (1852—1853), p. 34; G. O. W., p. 186—187; A. S. Tveritinova, *Husein, Beda-i-ul-Veka't*, vol. I (Introducere), p. 5—23; recenzii: în „Studii. Revista de istorie”, XV, 4 (1962), p. 1932—1942 și în „Bellesten”, T. T. K., Ankara, 1963 (F. R. Unat).

BEDA'I UL-VEKA'I

(Moscova, 1961, 2 vol.)

Volumul (Partea) I

- 63 b DOMNIA LUI MURAD-HAN GAZIUL. ÎNȚELEGEREA DINTRE GHIAURII SIRBI (*SİRF*) ȘI BOSNIACI ȘI UNGURI ȘI CEI DIN ȚARA ROMÂNEASCĂ PENTRU ZDROBIREA MAHOMEDANILOR

Comandantul (*tekfur*) de Filibe ¹, mergînd pe lingă stăpînul (*hakim*) despot al Serbiei, a cerut ajutor spre a se răzbuna pe musulmani. Despotul, de asemenea, încheind înțelegere cu craii Bosniei și Ungurului și Țării Românești (*Eflak*), în anul 766 ², aceștia s-au îndreptat asupra Adrianopolei (*Edirne*).

<Lala-Şahin a cerut să vină sultanul>.

... În acest timp ghiaurii cei umili au sosit pe malul Mariței (*Meridj*) la o cale de două zile de Adrianopol.

- 64 a <Urmează descrierea luptei terminată cu înfrîngerea aliaților de către Hagi İlbeki, fără a se mai aminti de români>.

- 65 a CUCERIREA CETĂȚII CIRMEN ȘI SCHIMBAREA CAPITALEI (*TAHT*) LA ADRIANOPOL

- 65 b <Descriindu-se regiunea respectivă, se spune> : prin acest oraș minunat (*Edirne*) curg trei râuri mari. Unul se cheamă Marița și unul Tundja și altul Arda. Toate trei sînt râuri asemănătoare cu Tigrul (*Didjle*). Și orașul de mai sus fiind una dintre localitățile înfloritoare, la nord se găsesc : Moldova (*Kara-Bogdan*) și Țara Românească (*Eflak*) și Deșt-ül-Turchestan și Mongolistan.

- 66 a ... În anul mai sus-arătat, adică în 767 al Hegirei ³, orașul Adrianopol a devenit capitala sultanatului.

- 69 b <Despre Nicopol și Silistra al cărui stăpîn era Şişman (*Susmanos*) care, împreună cu alaiul săi, a hotărît să dea haraci pe trei ani. Atunci s-a încheiat și un tratat împăărătesc (*ahidname-i humaiun*), Timurtaş devenind beilerbei de Rumelia>.

- 73 a—74a <Se descrie acțiunea lui Savgi-bei care, profitînd de o expediție a sultanului Murad I în Rumelia ⁴, s-a răzvrătit și a fost pedepsit în anul 787 ⁵>.

¹ *Filibe* : Filipopol.

² 28 septembrie 1364—17 septembrie 1365.

³ 18 septembrie 1365 — 6 septembrie 1366.

⁴ În cronica lui Mustafa Ali e vorba de Țara Românească.

⁵ 12 februarie 1385 — 1 februarie 1386.

79 b

MAREA EXPEDIȚIE A LUI MURAD-HAN GAZIUL

<Înainte de descrierea luptei de la Kosovo, vorbindu-se de țările care au participat, se spune> :

80 a ... Frîncul (*Firenk*) și ungurul și cel din Țara Românească și arnăutul și moldoveanul (*Bogdan*), precum și popoarele slave (*akvam-i sakalibe*), care astăzi poartă denumirea diferită de leși (*Lieh*) și cehi, cu toții au dat ajutor sîrbilor, strîngînd laolaltă, din împrejurimile lor, un număr de 200 000 de ostași.

83 b <Descrierea ordinii de bătaie a oștilor ghiaure>.

84 a ... Pe Vîlk-oglu ⁶ l-au așezat pe aripa dreaptă, iar pe craiul Bosniei, care era nenorocitul de Levid (*Levend*)-oglu, l-au făcut *serdar* în aripa stîngă. Iar pe comandantii (*sanadîd*) ungurului și valahului și moldoveanului și arnăutului și adunătura cehilor i-au așezat pe amîndouă aripile.

<Înfrîngerea oștilor creștine la Kosovo>.

87 a ... În anul 788⁷ murind Haireddin-pașa, *mevlana* Alaeddin, care era *Kadiasker*, ajungînd mare vizir (*vezir-i azam*), el a devenit cunoscut cu numele de Ali-pașa ⁸.

90 a ... Și lui Firuz-bei încredințîndu-i-se vilaietul Vidin, de la serhatul vilaietului unguresc, cînd i s-a dat firman spre a distruge acele împrejurimi, el a trecut în față ⁹ peste fluviul Dunărea și, după luptă, în mîinile lor a căzut o pradă bogată; iar pe Evrenos-bei l-au trimis la locul său de stăpînire care era orașul Siruz ¹⁰. Acesta, la rîndul său, cucerind cetățile Vodina și Cetruz ¹¹, au făcut cu toții *arz* la padișah care se găsea pe atunci la reședința sa din Brusa. . . .

EXPEDIȚIA SULTANULUI BAIAZID I ÎN PĂRȚILE ȚĂRII ROMÂNEȘTI (*EFLAK*)

Cel care era stăpînul (*hakim*) Țării Românești ¹², un ghiaur cu apucături rele, fiind atîțat de bătrînul nenorocit căruia i se spunea Kötürüm

⁶ Vuk Branković.

⁷ 2 februarie 1386 — 21 ianuarie 1387.

⁸ Djandarlızade Ali-pașa (m. 1406).

⁹ În textul acestei cronici nu apare termenul *Eflak* (adică „în Țara Românească”), ca în celelalte cronici.

¹⁰ *Siruz*: Serres, oraș în Macedonia.

¹¹ *Cetruz*: Kytros, oraș în apropiere de Salonic.

¹² Mircea cel Bătrîn (1386—1418).

Baiazid ¹³ și spre a îndeplini planurile (*tedbir*) acestuia, a atacat ținuturile islamice ¹⁴. Îndată ce această știre a ajuns la urechile padișahului, au poruncit să pornească spre Adrianopol. Și, apoi, cu oștile Rumeliei și Anatoliei au mers pe malul fluviului Dunărea. De aici, trecînd în partea Țării Românești, s-au războit într-un loc strîmt (*sa'ab*) ¹⁵ cu domnul Țării Românești care era ghiaurul numit Mircea (*Emirgi*) ¹⁶. Într-o oră oastea diavolicească fiind împrăștiată, cea mai mare parte a fost ucisă și luată în robie. Căpetenia lor, care era mai sus-numitul Mircea (*Emirgi*), reușind să scape cu mii de vicleșuguri, a cerut ca vinovăția sa să fie iertată. Preafericitul sultan s-a învoit, însă cu obligația ca să fie înapoiți toți robii (*eşir*) pe care acesta

91 b fi luase din țările islamice și să se mărească tributul său (*giziesini*) ¹⁷; și așa el și-a păstrat domnia Țării Românești (*Eflak voivodaliginî*). Între timp, auzindu-se că s-a răsculat Karamanoglu, s-a dat iarăși poruncă de întoarcere. Aceste evenimente s-au întîmplat în anul 793 ¹⁸.

... Pe cînd șahul lumii era în Țara Românească, Karamanoglu Ali-bei, călcînd iarăși tratatul de pace, a atacat pe neașteptate pe muhafizul de Ankara.

<Expediția lui Baiazid I Fulgerul împotriva lui Kötürüm Baiazid, pentru că acesta îl alțase pe domnul Țării Românești>.

97 a

LUPTA SULTANULUI BIAZID CU CRAIUL UNGURESC

Pe cînd sultanul Baiazid asedia Constantinopolul și împăratul bizantin cerea sprijinul creștinilor, craiul unguresc ¹⁹ făcînd înțelegere cu ceilalți regi nenorociți (*menhus*), ghiaurii au venit pe drumul din Țara Românească. Ei au trecut apa Dunării și, cu un număr de 130 000 de ostași, au asediat cetatea Nicopol (*Nikboli*). Astfel, în anul 798 ²⁰, sultanul, părăsind asediarea Constantinopolului, s-a îndreptat pentru a scăpa Nicopolul. Oastea ghiaură era de două ori mai mare ca cea islamică.

<Nu se arată rolul jucat de Mircea cel Bătrîn la Nicopol, de altfel ca și în alte cronici turcești>.

¹³ Baiazid cel Șchiop, principe de Kastamonu; de fapt, acum domnea fiul său Isfendiar.

¹⁴ Adică Imperiul otoman; în alte cronici: *Karln-ovast*.

¹⁵ În alte cronici (Enveri, Neşri, Sa'adeddin), ca și la Leunclavius, este dat numele *Arkasi*, adică Argeș.

¹⁶ *Emirgi*: Mircea (cel Bătrîn).

¹⁷ La Orudj și în alte cronici: „*haraci*”.

¹⁸ 9 decembrie 1390 — 28 noiembrie 1391.

¹⁹ Sigismund de Luxemburg.

²⁰ 16 octombrie 1395 — 4 octombrie 1396.

132a

PLECAREA LUI MUSA CELEBI ÎN PARTEA RUMELIEI

132b

<Descriindu-se prezența lui Musa Celebi la curtea lui Karamanoglu și Isfendiaroglu din Anatolia, se spune> :

Ajungînd la auzul voievodului Țării Românești dorința lui Musa Celebi de a trece în Rumelia, și acesta (Mircea) fiind nemulțumit de emirul Suleiman și de faptele emirilor săi, a găsit foarte potrivită și mulțumitoare această trecere. Trimițînd o scrisoare (*mektub*) lui Isfendiar, el (Mircea) i-a făcut cunoscut că îi va fi recunoscător pentru trecerea lui Musa Celebi în Rumelia. De asemenea, scriind o scrisoare și lui Musa Celebi, i-a jurat, zicîndu-i : „O dată cu norocoasa ta sosire îți voi preda întreaga mea avere și am o fiică frumoasă ca luna, ea să-ți fie sclavă (*djarie*) și îți vom sluji cu tot ce avem în țară, cu avuții și cu oameni”. Astfel, Isfendiar ²¹, la rîndul său, după ce i-a trimis știre <lui Musa> găsindu-i vase, s-a ocupat și de alte pregătiri. Karamanoglu, de asemenea, găsind potrivite aceste măsuri, l-a trimis pe Musa Celebi la Isfendiar. De estă dată, Isfendiar, făcînd tot ce este cu putință și pregătind uneltele și proviziile care erau trebuincioase, l-a trecut, cu toată cîntea și toate onorurile cuvenite și cu vasele din trecătoarea Sinop (*Sinob*) și l-a îndreptat în Țara Românească. Potrivit gîndului lui Musa Celebi și după dorința sa bătînd un vînt prielnic, a făcut ca în scurt timp el să ajungă la hotarul Țării Românești.

Domnul Țării Românești, întîmpinîndu-l cu oaste în cîteva locuri, și-a respectat făgăduiala. La acea graniță aflîndu-se Rumelia, unii dintre beii Rumeliei s-au grăbit să-i ofere supunerea și serviciile și devotamentul lor.

INTOARCEREA EMIRULUI SULEIMAN ÎN RUMELIA

Cînd a ajuns la auzul emirului Suleiman știrea despre ieșirea și apariția lui Musa Celebi în Rumelia și despre adunarea în jurul său a domnului Țării Românești, cu emiri, atunci predînd ținutul său vremelnic, Anatolia, stăpînului său, el s-a îndreptat spre stăpînirea sa adevărată, Rumelia, întorcîndu-se la Adrianopol. Ali-pașa, care era călăuza împărăției, murise la Ankara ²².

136a—
136b

<După înfrîngerea și moartea emirului Suleiman, începe conflictul între Musa și Mehmed. Lupta de la *Ingighiz*, lîngă Istanbul, unde Musa Celebi a ieșit biruitor>.

²¹ Principe de Kastamonu.

²² La 18 decembrie 1406.

139a— VICTORIA SULTANULUI MEHMED ASUPRA LUI MUSA, CARE A CĂZUT
140b ÎN LUPTĂ. EXPLICAREA UNEI ALTE ISTORIOARE

141a <Descriindu-se expedițiile și orgiile emirului Suleiman în Anatolia, se spune
că principii Karamanoglu și Isfendaroglu se gîndesc să-l lovească pe altă cale>.

141b Emirii din Rumelia, scîrbindu-se de faptele emirului Suleiman, au făcut înțelegere în taină și au trimis de știre lui Isfendiar. Ei l-au rugat ca Musa Celebi să fie trimis în Rumelia. După cum scriu unii, se spune că în această înțelegere Ali-pașa avea de asemenea un amestec. Isfendiar, la rîndul său, l-a trimis pe Musa Celebi din Sinop, pe Marea Neagră, în Țara Românească. Ajutat de un vînt prielnic, el a ajuns în scurt timp în Țara Românească, iar Mircea (*Emirgi*) voievod, domnul Țării Românești, avînd supărare pe emirul Suleiman, l-a ajutat pe Musa cu multă oaste și, la cererea emirilor musulmani, l-a trimis în Rumelia. Emirii, la rîndul lor, întîmpinîndu-l pe fiul de șah (*şehzade*), au venit la Silistra. De acolo s-au îndreptat spre Adrianopol. Emirul Suleiman, îndată ce a luat cunoștință despre unirea lui Musa Celebi cu principele Țării Românești, a mers în grabă spre Adrianopol și s-a așezat pe tronul sultanatului.

<Se descriu orgiile lui Suleiman. Devenirea lui Musa emir de Rumelia și moartea lui Suleiman>.

144b PLECAREA SULTANULUI SPRE A-L PEDEPSI PE FIUL FRATELUI SĂU

Emirul Suleiman avea un fiu ²³ pe care îl dăduse cu oaste împăratului (*tekür*) din Istanbul ²⁴. Într-o altă istorioară se spune că la moartea tatălui său, fugind, el ar fi plecat lîngă acest împărat. Însă împăratul avînd pact și înțelegere cu sultanul Mehmed <Celebi>, l-a alungat de lîngă el. Acesta, la rîndul său, ieșind din Istanbul, s-a dus la Karîn-Ovasî ca să meargă în Țara Românească, dar acîngiii de Karîn-Abad l-au împiedicat, îndreptîndu-l spre Ianbolu.

< Sultanul trimite oaste asupra lor. Orhan Celebi este prins și l se scot ochii>.

146b EXPEDIȚIA SULTANULUI ÎN ȚARA ROMÂNEASCĂ ȘI ÎN ȚARA UNGUREASCĂ

Sultanul <Mehmed Celebi>, după ce l-a pedepsit pe Karamanoglu, slobozindu-și oastea sa s-a întors la Brusa. După un timp, sultanul cel viteaz, auzind că voievodul Țării Românești <Mircea> se împotrivește să

²³ În cronica lui Mustafa Ali : *Orhan*.

²⁴ Adică din Bizanț.

mai trimită haraci, a dat firman pentru adunarea oștii și, de asemenea, trimițând ilustră poruncă beifului Isfendiar, principe de Kastamonu, i-a grăit : „Să vii tu însuși sau să-ți trimiți fiul”. Astfel fiind porunca, acesta l-a trimis pe fiul său, Kasim, cu o oaste desăvârșită.

De asemenea și sultanul, în anul 819 ²⁵, trecînd în partea Rumeliei, a onorat Adrianopolul. Apoi, au poposit pe țărmul Dunării. Din locul mai sus-arătat, trimițîndu-se oaste înlăuntrul Țării Românești, el însuși (sultanul) a construit cetatea Giurgiu (*Ierköy* ²⁶) și a reparat cetățile numite Isaccea (*Isakci*) și Ieni-Sale.

Cei care plecaseră în Țara Românească întorcîndu-se teferi și sănătoși și cu mult plean, au adus un mare număr de tineri (*gîlman*) și de sclave.

Între timp, domnul Țării Românești ²⁷, căindu-se și pocăindu-se, nu s-a arătat oștii, ci s-a întărit în munți greu de străbătut. După ce țara i-a fost devastată (*harab*), el a trimis o scrisoare de supunere cu scuze, împreună cu haraciul pe trei ani. De asemenea, a trimis împreună și pe renumitul emir numit Minnet-bei ²⁸ care fusese omul (*havas*) lui Musa Celebi și care acum se găsea pe lîngă dînsul. Trimițîndu-l pe acesta, <Mircea> l-a rugat <pe sultan> să-i ierte acestuia păcatele. Mărinimosul sultan, la rîndul său, avînd milă și îndurare față de acesta, l-a iertat, acordîndu-i ca favoare țara sa. Iar el însuși s-a întors la casa împărăției. Dar înainte de a veni la Adrianopol, plecînd la ungur (*Üngürüs*), au cucerit cetatea Severin. Ghiaurul de ungur, disperat din cauza neputinței de a se apăra, a trimis cu daruri împărătești (*şahane*) la Poarta fericirii trei beizadele ghiaure.

<Urmează descrierea legăturilor cu beiful de Kastamonu>.

RĂSCOALA ȘEIHULUI BEDREDDIN ȘI ÎNLĂTURAREA ADEPTILOR SĂI

<Bedreddin, intrînd în legătură cu ereticul Mustafa Börüklüğe, pentru a pricinui împreună pagube, nu mai putea să rămînă în Imperiul otoman>.

Ridicîndu-se din Iznîk, el fugi la Isfendiar. Dar neputînd să stea nici la Kastamonu și urcînd într-o corabie (*keşti*), a trecut prin Marea Neagră în partea Țării Românești (*Eflak yakasına*). Avînd prietenie cu domnul Țării Românești, acesta l-a întîmpinat cu cinste și respect. Bedreddin a încheiat înțelegere cu domnul (*mir*) Țării Românești, cu gîndul de a face nelegiuiri și fătărnicii.

²⁵ 1 martie 1416 — 17 februarie 1417.

²⁶ Sau *Ierkökü*.

²⁷ Mircea cel Bătrîn.

²⁸ În alte cronici : Azeb-bei, Izzet-bei și chiar Garib-bei.

DESCRIEREA OMORÎRII LUI <BÖRÜKLÜGE> MUSTAFA CEL RĂUFĂCĂTOR

149b <La auzul izbucnirii răscoalei din Aidin, sultanul Mehmed I trimite acolo oastea de Anatolia sub comanda prințului Murad, care, înăbușind răscoala, a omorât în trecătoarea Kara-Burun ²⁹ 10 000 de răsculați. De asemenea, a fost înăbușită și răscoala lui Torlak-Kemal, care a fost decapitat și aproape 7 000 de răzvrătiți au fost uciși ; doar acei dintre răzvrătiți care au primit doctrina sunnită (*ehl-i sünnel*) au scăpat de moarte>.

STAREA MAI SUS-NUMITULUI BEDREDDIN

Cînd prințul Murad a obținut victoria împotriva răzvrătiților, sultanul a pornit o expediție în părțile Salonicului (*Selanik*). Neputînd însă cuceri cetatea, au pustiit împrejurimile Salonicului și cînd au ajuns cu o pradă nenumărată în cîmpia Serresului (*Siruz*), a sosit la ordia împărătească știrea despre răscoala lui Simavnaoglu Bedreddin Mahmud, care a fost pomenit mai sus. Mai sus-numitul, strîngînd în jurul său din Țara Românească o ceată de eretici (*mülehhide*) foarte fățarnici, datorită șoaptei diavolului și cu gîndul la ocuparea sultanatului, venise într-un loc păduros din apropiere de Deli-Orman ³⁰, de lîngă vilaietul Silistra (*Silistre*). Pe discipolii și adepții săi îi trimise în toate părțile și în împrejurimile Rume-
liei.

150b <Urmează descrierea prinderii șeiului, spînzurarea sa la Serres și înăbușirea răscoalei din Rumelia>.

Și acest eveniment s-a întîmplat pe la începutul anului 823 ³¹. După aceasta sultanul Mehmed <I> a mers împotriva Țării Românești și, deoarece domnul Țării Românești fugise la craiul unguresc, s-au îndreptat asupra ungurului. Fiind însă surprinși de iarnă și deoarece sultanul căzuse de pe cal, au dat poruncă să se întoarcă la Adrianopol.

151a INCURSIUNEA SULTANULUI ÎN ȚARA ROMÂNEASCĂ ȘI ÎN ȚARA UNGUREASCĂ ³²

Mai înainte de aceasta s-a vorbit de supunerea domnului Țării Românești. Marele sultan fiind ocupat un timp la Brusa cu clădirea unei case de binefacere (*imaret*) și cu altele, a ajuns la auzul sultanului că domnul Țării Românești s-a răzvrătit din nou, devenind neascultător, și că a încheiat înțelegere cu craiul unguresc. Pentru că acel ghiaur foarte fățarnic

²⁹ Kara-Burun : promontoriul Stylarios, lîngă Izmir.

³⁰ Deliorman.

³¹ 823 (evail) = începutul anului 1420.

³² Credem că este vorba de expediția din vara anului 1420, cînd a fost atacat și sudul Moldovei.

a călcat tratatul (*ahid*) și pactul (*misak*), în anul de mai sus (823) și-a pus în gând să meargă asupra lui și să facă un mare război sfânt.

Stringind oastea de Anatolia, cu oștile principilor de Karaman și Kastamonu, și oastea de Rumelia, cu toți conducătorii și emirii lor și cu gazii și acingii și cu toată oastea de pedestrași, au trecut pe fluviul Dunărea în partea Țării Românești. Și cucerind la început cetățile Isaceea (*Sakgi*) și Ieni-Sale și Turgün³³ și Giurgiu (*Ierkökü*), au trimis înlăuntrul Țării Românești o oaste numeroasă. Când au început să devasteze și să pustiască, domnul Țării Românești³⁴, un răufăcător, neputînd să se împotrivescă spahiilor luptători pentru Islam, a plecat la hotarul unguresc cu gând de ajutor și sprijin.

Oastea islamică, devastînd și pustiind potrivit dorinței sale Țara Românească, aducea în fiecare zi la tabăra sultanului sclavi și tineri destoinici (*gulam*) și zaherea fără socoteală și avuții multe.

... Marele sultan, răzbunîndu-se tare < pe domnul Țării Românești >, a îndreptat oastea din expediția sfîntă împotriva Țării Românești în expediție asupra vestitei țări a ungurului. Și cînd au intrat în serhatul unguresc, au devastat și au pustiit întreg vilaietul care se afla în fața lor, omorînd și prinzînd robi, incendiind și dărîmînd.

151b <Regele Ungariei nu a ieșit pentru a da lupta. Căderea sultanului de pe cal provoacă bucurie creștinilor>.

Craii unguresc bucurîndu-se, împreună cu cel din Țara Românească, de nenorocirea sultanului, s-au răspîndit zi de zi știri false și minciuni și vorbe neadevărate.

<După devastarea Ungariei turcii s-au întors teferi. Moartea sultanului Mehmed I Celebi>

156b ÎNCEPUTUL EPOCII SULTANULUI MURAD AL II-lea

161a <Descrierea răscoalei lui Düzme Mustafa și omorîrea lui, fără a se menționa de prezența sa în Țara Românească pe la 1415>.

161b ÎNĂBUȘIREA RĂSCOALEI LUI MUSTAFA CELEBI

162a <După descrierea asedierii Constantinopolului pentru a treia oară de către turci, se spune> :

În această parte, padișahul mărinind ținuturile Rumeliei, l-a pus aici ca muhafiz pe Evrenosoglu, iar pe Firuzbei<oglu Mehmed> făcîndu-l

³³ Turgün : Turnu, adică Turnu-Măgurele.

³⁴ Mihail sau Dan al II-lea.

să stea la serhatul Țării Românești, el însuși s-a repezit în goana calului și în a noua zi a ajuns oastea la *Iznik*.

163a SOSIREA DOMNULUI ȚĂRII ROMÂNEȘTI ȘI IERTAREA PĂCATELOR
ȘI GREȘELILOR SALE

Pe cînd marele sultan <Murad al II-lea> plecase ca să-l pedepsească pe Isfendiar ³⁵, atunci Dracula, care era domnul Țării Românești, trecînd Dunărea, a devastat ținutul Silistrei. Dar îndată ce s-a dat de știre despre răscoala sa, l-au trimis pentru nimicire pe Firuzbeiglu Ali-bei ³⁶. Umilii de ghiauri neavînd putere ca să se lupte și ascunzîndu-se în locuri de pîndă, gaziile musulmani au devastat și au prădat Țara Românească în așa hal, încît nu se poate arăta. Padișahul, la rîndul său, cu gîndul de a face o expediție în Țara Românească, s-a îndreptat din Anatolia spre Rumelia. Stringînd și făcînd rost de oști la Adrianopol și răspîndindu-se acest zvon, domnul Țării Românești a venit cu doi fii ai săi ³⁷, cu haraciul pe doi ani și cu daruri frumoase, închinîndu-se la Curtea padișahului. Cerînd iertare și dînd pe unul din fiii săi ca ostateg ³⁸, vina lui a fost iertată. Obligîndu-se ca în fiecare an să-și dea haraciul, i s-a lăsat iarăși domnia sa. În acest an, care era 827 ³⁹, Evrenosoglu Isa-bei a fost trimis să devasteze și să prade țara arnăuților.

173a PLECAREA SULTANULUI ÎN UNGARIA

<Descriindu-se începutul unor expediții în Ungaria, se spune> :

173b Sultanul, de asemenea, mergînd cu oastea de Rumelia și cu acîngiile și văzînd locurile de trecere și munții și cîmpiile sale, l-a trimis pentru pradă și devastare pe Evrenosoglu Ali-bei. Acesta, la rîndul său, în anul 840, trecînd Dunărea, a intrat prin fața Timișoarei (*Temeșvar*) în ținutul unguresc. Devastînd și prădînd timp de 40 de zile, au scos mult plean.

<La întoarcerea din expediția ungurească, Evrenosoglu Ali-bei face cunoșcute sultanului Murad al II-lea bogățiile și minunățiile mari ale acestui vilaiet. Atunci se face o nouă expediție la care participă și trupele din Anatolia>.

Apoi s-a poruncit ca să se pornească o nouă expediție asupra ungurului. Trecînd apa Dunării prin fața Vidinului cu corăbiile (*ghemi*), au

³⁵ Principe de Kastamonu.

³⁶ La alți cronicari Mehmed-bel.

³⁷ Radu și Vlad.

³⁸ Pe Radu cel Frumos.

³⁹ 5 decembrie 1423 — 22 noiembrie 1424.

pătruns în vilaietul unguresc prin Țara Românească. Au poruncit ca expediția să fie îndreptată spre Buda (*Budun*), capitala țării ungurești.

<Se descrie înaintarea turcilor în Ungaria, fără ca să opună rezistență craiul, arătându-se și prada bogată luată de aici>.

74a

La întoarcere, trecînd pe drumurile vilaietului Țării Românești, domnul Țării Românești, Dracula, a dat zăiafeturi împărătești, dăruind și peșchesuri mari. Apoi, trecînd fluviul Dunărea pe la locul de trecere de la Nicopol, s-au întors cu noroc și sănătate la Adrianopol.

74b

CUCERIREA SEMENDRIEI DE CĂTRE ȘAHUL LUMII

... Fiind pe malul Dunării, cetatea Semendria era locul de trecere al celor din Rumelia și al ungurilor și al celor din Țara Românească.

Pe atunci, cînd sultanul devenise fericit prin cucerirea Semendriei, domnul Țării Românești, Dracula, venise cu doi fii ai săi la ordia împărătească. S-a poruncit ca ei să fie legați și aruncați în închisoarea fortăreței Galipoli.

<Au fost închiși și cei doi fii ai lui Vilk-oglu⁴⁰>.

75b

După Neșri cetatea Semendriei a fost luată de la Vilk-oglu, care fugise din cetate la unguri, lăsînd pe cei doi fii ai săi în cetate. Cuceritorul <Murad al II-lea> i-a orbit. Apoi a poruncit ca să fie trimiși cu ceakîr <gi> Balaban la cetatea Tokat. Iar întîmplarea cu Dracula, domnul Țării Românești, și cu fiii săi s-a petrecut înainte de a se îndrepta spre Semendria pentru a o cuceri.

ÎNFRÎNGEREA ONOAREI ISLAMULUI

Domnul Țării Românești, Dracula, fiind închis cu cei doi fii ai săi la Galipoli, Țara Românească a rămas fără stăpîn. Atunci craiul unguresc, în cînda padișahului, a numit domn în acel vilaiet, pe cînd padișahul era ocupat cu asediarea Semendriei, pe unul dintre principii moștenitori ai Țării Românești. Acel îngîmfat peste măsură, trecînd Dunărea, și-a întins mîna asupra țării islamice. În anul 845⁴¹, pe cînd padișahul ședea la Adrianopol, făcîndu-l serdar pe Mezid-bei⁴², el l-a trimis în Țara Românească cu cîțiva emiri din Rumelia și cu niște acîngii.

⁴⁰ *Vilk-oglu*: Gh. Brankovici.

⁴¹ 22 mai 1441 – 21 mai 1442.

⁴² Mezid-bei, beilerbel de Rumelia.

Cînd acesta, trecînd Dunărea cu o mare adunare, a intrat în Țara Românească, atunci căpetenia ghiaurului unguresc cel nenorocit, neavînd putere să se împotrivească în luptă, s-a întărit într-un loc foarte muntos. Oastea musulmană, împrăștiindu-se cu nepăsare prin țară, s-a pornit pe pradă. De asemenea și Mezid-bei, la rîndul său, îngîmfîndu-se față de viteji, nu i-a luat în seamă pe ghiauri. Dar sosindu-i domnului Țării Românești ajutoare din partea ungurului și acesta ieșind la iveală, s-au luptat și s-au războit cu Mezid-bei. Mezid-bei s-a bătut vitejește. Dar cei care se aflau în jurul său fiind scurți la minte și oastea fiind risipită și stăpînul lumii dînd prilej ghiaurilor, aceștia l-au făcut pe Mezid-bei să treacă în rîndurile martirilor. De asemenea, și cei din ținuturi fiind călcați de umilii de ghiauri unii din ei au reușit să scape, trecînd Dunărea cu mii de greutate.

INFRÎNGEREA OȘTII SULTANULUI A DOUA OARĂ

Cînd această nenorocire a ajuns la auzul sultanului cel cuceritor de țări, acesta, dorind să se răzbune, a ținut un sfat cu vizirii și emirii săi, și cînd Kula-Şahin, beilerbei de Rumelia, a cerut învoire să plece în Țara Românească, cererea sa a fost primită de toți și l-au făcut serdar asupra emirilor din Rumelia. Și dîndu-i șase sangeacuri dintre emirii Anatoliei, l-au trimis să facă expediție sfîntă (*gaza*). Cînd Şahin-paşa ⁴³ a intrat în vilaietul Țării Românești, la început emirii ghiaurilor nu s-au arătat. Din această pricină, cea mai mare parte a oștii sale s-a împrăștiat, depărtîndu-se prin țară după pradă. Și paşa, la rîndul său, fiind ocupat cu băutura și petrecerile, a uitat să-și adune oastea. Deși emirii l-au făcut atent, el nu a ținut totuși seamă. Sosind ajutor domnului Țării Românești Dracula, din partea lui Iancu, craiul unguresc⁴⁴ și ieșind la iveală acesta, au atacat oastea islamică. Oastea care se afla acolo s-a luptat vitejește timp de o zi și o noapte. Dar brațul și aripa lui Kula-Şahin fiind înfrînte și nereușind să reziste, el a trecut în partea de dincoace a Dunării. Unii fiind lași, zicînd că „paşa a trecut apa”, s-au așternut și ei pe urmele lui. Dar Umurbeioğlu Osman Celebi, cu niște emiri, rușinîndu-se de fuga înjositoare, ei s-au luptat de dimineață pînă seara. În cele din urmă, din voia celui de sus, maisus-arătatul Osman Celebi și cu vitejii și beii s-au unit cu ceata martirilor. Acest eveniment s-a întîmplat în anul 846 ⁴⁵. Molla Neşri a scris că Osman Celebi și-a găsit moartea în expediția de la Varna. Iar în unele cronici, în locul lui Kula-Şahin s-a scris Şehabeddin-paşa.

⁴³ După unele cronici, Şehabeddin-paşa, beilerbei de Rumelia.

⁴⁴ Ioan de Hunedoara.

⁴⁵ 12 mai 1442 — 30 aprilie 1443.

177a

ALIANȚA GHIAURILOR ȘI RĂZBOIUL SULTANULUI VREMÎI

<După luarea Semendriei de către turci, despotul sîrbesc, refugiindu-se la Curtea craiului unguresc, îl instigă la luptă>.

Atunci, cel de-al doilea crai, care este afurisitul de Iancu, vestit prin numărul mare al spahiilor și prin avuțiile sale, a fost făcut serascher asupra întregii oștiri.

<Trecerea Dunării pe la Belgrad, împotriva turcilor>.

Apoi, devastînd și nimicind tot ce întâlneau în calea lor prin împrejurimi, și-au pus în gînd să meargă prin trecătoarea (*derbend*) Zlatița (*Izladi*) la Filipopol (*Filibe*) și la Adrianopol (*Edirne*).

Sultanul lumii, Murad-han, a ajuns oștile afurisiților de ghiauri în fața Zlatiței. Dar afurisiții cei umili fiind peste măsură de numeroși și neputînd fi nimiciți prin lovituri de săbii, au închis ⁴⁶ trecătoarea de mai sus.

178a

<Urmeză descrierea amănunțită a luptei de la Zlatița din care rezultă victoria lui Ioan de Hunedoara. Se spune că după unele cronicile turcești (*türki*), înainte de nenorocirea de la Zlatița, sultanul se afla în Moreea>.

178b

ALIANȚA FĂȚARNICELOR CETE DE GHIAURI

<Abdicarea sultanului Murad al II-lea pe la 1444 în favoarea fiului său Mehmed, și retragerea sa la Manisa unde se dedă petrecerilor, fapt ce determină puterile europene să întreprindă o nouă cruciadă împotriva turcilor>.

...Craiul cel rătăcit <al Ungariei>, trimițînd de asemenea scrisori (*name*) în toate părțile, a chemat să se strîngă oștile cele, purtătoare de semne de înfrîngere. Cei mai mulți dintre împărații creștini și mai ales craiul unguresc și nemțesc (*Alaman*), și bosniac și din Herțegovina (*Hersek*), precum și domnii Țării Românești (*Eflak*) și Moldovei (*Bogdan*) s-au adunat la un loc. Apoi, au înaintat cu toții în ținuturile islamice, iar despotul Las-oglu, mergînd în față, era călăuza lor. Trecînd cu 80 000 de ghiauri umili prin Belgrad și căzînd asupra Nicopolei, ei au început să devasteze ținutul acela. Firuzbeioğlu Mehmed-bei, împreună cu vitejii săi și cu tavgii și acîngii care cîștigaseră faimă în Rumelia, călcînd spatele ghiaurilor și prinzînd mulți ghiauri înveșmîntați în zale, i-au trimis legați la Curtea sultanului.

179a

Gîndul craiului era ca, trecînd prin Varna, să meargă la Istanbul și, luîndu-l de acolo pe împărat, să plece apoi la Adrianopol. De aceea, el a înaintat spre părțile Varnei.

⁴⁶ Turcii.

<Înștiințați de emirii de margine, turcii fac pregătiri și, în frunte cu sultanul Murad, ies în întâmpinarea europenilor și se ciocnesc la Varna. La început aliații îi bat pe turci>.

- 180a Craiul repezindu-se asupra taberei padișahului, calul său a fost prins și scos din fire. Apoi au tăiat capul craiului și, punându-l pe o țeapă, au înaintat spre oastea ghiaură. Când ghiaurii cei umili au văzut pe țeapă capul craiului, puterea lor a slăbit și ceata lor s-a împrăștiat. Dar afurisitul de Iancu, zicînd : „Noi nu am venit aici pentru crai, ci am venit pentru triumful și apărarea credinței noastre creștine”, i-a îmbărbătat pe ghiauri pentru luptă ; totuși nu a folosit la nimic.

<Cu toată rezistența aliaților, ei sînt învinși, urmărilor și aruncați în Dunăre>.

Această expediție îmbucurătoare s-a întîmplat într-o zi de marți (*yevm-i sülüs*), în a noua zi a lunii regeb din 848⁴⁷.

- 183b PLECAREA SULTANULUI ÎMPOTRIVA GHIAURULUI UNGURESC LA ȘESUL KOSOVO PENTRU A SE APĂRA

<Se arată că în anul 802 ⁴⁸ unele cete de „păgîni” au început iarăși să se adune în numele lui Isus și să îndemne la luptă împotriva musulmanilor>.

Craiul unguresc cel purtător de nenorocire, care era afurisitul de Iancu <de Hunedoara>, ațîțindu-i pe craii din vecinătate, s-a pus în fruntea unei cete de nelegiuîți. Adunîndu-și oștile, el a trecut timp de o lună cu corăbiile prin fața Belgradului. Dar cînd sultanul cel victorios a auzit de trecerea lor în Rumelia, l-a repezit întîi într-acolo pe martalozul Dogan ca să-i iscodească pe dușmani. Acesta, la rîndul său, întorcîndu-se, a povestit că a văzut mulțime de oaste ghiaură și că serdarul lor era Iancu cel afurisit și că, avînd pe lîngă el pe banii de ceh (*Ceh*) și de leh (*Leih*) și de slovaci (*Islovei*) și de *Lük*, voiau cu toții să-l răzbune pe craiul al cărui cap a fost tăiat mai înainte <la Varna> și că vor depune eforturi pentru a îndeplini îndemnul papei. Atunci, padișahul gaziu, făcînd o adunare (*dernek*) în cîmpia Sofiei, a strîns 100 000 de oameni și cînd a ajuns la menzila Kurşunlu-Kilise, a sosit știrea că oastea ghiaură se găsea la Kosovo. Atunci, cu ajutorul lui Allah, s-au îndreptat îndată asupra lor. În acest timp, aducîndu-se de la serhat prizonieri în zale și cu mîinile legate, s-a socotit că e de bun augur pentru cucerire și victorie. Dar într-o altă povestire se spune că, pe cînd sultanul se odihnea la Sofia, a furisitul de Iancu l-a înfrînt pe Kula-Şahin, iar într-alta pe Şehabeddin-paşa, și că în acest

⁴⁷ 22 octombrie 1444.

⁴⁸ 7 martie 1448 — 23 februarie 1449.

-timp, omorîndu-l pe Dracula domnul Țării Românești, numise < ca domn > în locul său pe Laz-oglu. Mai sus-numiții ghiauri ai Țării Românești, devastînd și pustiind împrejurimile Nicopolei, Firuzbeioglu Mehmed-bei și Hasanbeioglu Mustafa-bei și Uzguroglu Isa-bei și alți bei renumiți, făcînd înțelegere între ei, au dat cu cîteva mii de acîngii un atac peste noapte asupra oștii Țării Românești. Aceștia erau robii care sosiseră.

185a Tocmai atunci au venit, de asemenea, ca ajutoare și oști din partea Karamanului.

<Descriindu-se diversele unități participante la luptă, se arată și desfășurarea bătăliei de la Kosovo și se reliefează că pentru prima dată au fost folosite arme de foc. Se discută situația banilor creștinii, căzuți în captivitate>.

Pe scurt, războindu-se trei zile și trei nopți, afurisitul de Iancu s-a ascuns printre care, dar spre dimineață, adresîndu-se nedemnilor (*kellab*) săi, le-a grăit : „Voi să păziți aceste care, iar eu voi trece în spatele alaiului dușmanului”. Astfel, ieșind de acolo, el a fugit. ...

Volumul (partea) al II-lea

DESCRIEREA ORAȘULUI ISTANBUL

206a— <Descriindu-se amănunțit orașul Constantinopol, cucerit de Mehmed al
208a II-lea, se citează o serie de popoare care au ajutat fie la zidirea acestei cetăți, fie că au avut legături străvechi cu Bizanțul>.

208b Fiind cunoscut și astăzi ca oraș al Papei de la Roma (*Rîm papa*) ..., acum 15 crai dintre neamurile creștine, purtători de coroane și posesori de tronuri ale popoarelor creștine, și anume : de *Bedj* și ungur și ceh și leah și *Moskov* și Spania și Franța și Anglia și Veneția și Țările de jos (*Niederlande*) și bosniacul și sîrbul și valahul și moldoveanul și alții nu ies din porunca Papei. Dar cu ajutorul lui Allah cel prea înalt, cei mai mulți dintre craii mai sus-menționați sînt legați prin firmane împărătești de sultanii dinastiei Osmane. Dar ei nu se pot opune nici poruncilor Papei. ...

229a PLECAREA SULTANULUI (ŞAH) ASUPRA BELGRADULUI ȘI ÎNTOARCEREA FĂRĂ CUCERIRE

<Descrierea plecării turcilor, în primăvara anului 1456, împotriva cetății Belgrad de pe Dunăre. Bellerbeul Rumeliei, Karadja-pașa, fiind numit *serascher* al flotei imperiale, a început să asedieze cetatea de pe apă și de pe uscat>.

Locuitorii cetății slăbind, cînd cetatea era aproape să fie cucerită, căpetenia oștilor de cavalerie, meșter în răutăți și rătăcire, cel care era

229b craiul Iancu, padişah al ungurului, purtător de nenorocire, auzind de strimtoarea populației cetății, a venit cu flota de două ori mai numeroasă decât corăbiile musulmanilor.

• <Se descrie lupta dintre cele două flote>.

De nevoie, vasele musulmanilor au fugit. Atunci, craiul Iancu, la rîndul său, intrînd în cetate cu ghiaurii cei răi și întărindu-se și adunîndu-și praful de pușcă, a început iarăși să se lupte cu musulmanii.

<Între timp făcîndu-se o spărtură în zidurile cetății, oastea a dat lăușuri, încercînd s-o cucerească>.

. . . Dar cetatea de mai sus fiind întărită și dușmanul Iancu cel fără de credință punînd într-însa un număr de 500 de ostași (*ieniceri*), au dat atac asupra lor. Amîndouă părțile s-au războit cu bravură. Afurisitul de Iancu, necăjindu-se de pătrunderea ienicerilor în cetate, s-a dus la spărtura zidului împreună cu cei din suita sa și, așezîndu-se între cei dinăuntru și cei dinafară, i-a respins pe gaziile care veneau din spate și i-a ucis pe ienicerii dinăuntru. De asemenea și craiul Iancu a fost lovit în ochi de o săgeată.

230b . . . De asemenea și sultanul Islamului ⁴⁹, la rîndul său, zicînd : „nu este cu putință să fie ocupată” <și-a dat seama că este timpul să renunțe>. Dar de pățania lui Iancu nu se auzise încă. Știrea adevărată a a sosit la cel de-al doilea sau al treilea menzil.

237a <Dar, nedîndu-se poruncă de întoarcere asupra cetății, s-au dus la capitala sultanatului>.
<Cucerirea Trapezuntului și a fortăreței Koiunlu-Hisar>.

239a PLECAREA SULTANULUI ÎN ȚARA ROMÂNEASCĂ

Pe vremea sultanului cel luptător pentru islamism <Mehmed al II-lea>, padişahii de prin împrejurimi, cu voie sau de frică, erau pe călea ascultării, iar cei mai mulți dintre regii ghiaurilor cei josnici deveniseră tributari (*haradjgüzar*). Și domnul Țării Românești, care era cunoscut sub numele de voievodul Țepeș (*Kazıklu*) ⁵⁰, era un ghiaur tiran (*gebbar*) și despotic. El era cel care purta semnele violenței și răutății. Astfel, într-un loc al scaunului său de domnie, pe o întindere de șase leghe (*mil*), alegînd un teren, l-a împrejmuț cu ziduri. Și în acel teren, în loc să sădească arbori fructiferi și pomi roditori, el a înfipt pari cu vîrfuri ascuțite. Ori de cîte ori îi prindea prin lovituri de săbii pe dușmanii săi, îi înfigea

⁴⁹ Mehmed al II-lea.

⁵⁰ Vlad Țepeș (1456—1462).

prin burtă în acești pari, iar pe alții îi răstigneau pe cruce. Păsările și ciourile mîncau din carnea lor și nu lăsa să fie îngropați în pămînt. Dacă cineva îndrăznea să dea jos pe acești spînzurați sau răstigniți, atunci era spînzurat în locul lor. Și privind acest loc de ospetie și de osîndă el se mîndrea, zicînd că „acest loc este maidanul de preumblare al acestor morți”. Cu acest obicei urît, el i-a înfrînt pe toți stăpînii (*mülük*) și căpeteniile ghiaurilor. Cu toate faptele sale de acest fel, arătînd supunere la Poarta dinastiei osmane și pentru că era vestit, el a fost onorat cu un *hilat* strălucitor și cu o coroană de aur și cu o bonetă (*üşküf*) princiară. Și sultanul lumii, socotindu-l pe acest ghiaur drept un viteaz, îl lăuda și altora de o seamă cu el. Tocmai de aceea și violența sa se întărise din ce în ce mai mult și el îi nimicise pe dușmanii săi. Dar, cu timpul, în creierul său au pătruns șoaptele diavolului. Pe vremea cînd sultanul se găsea într-o expediție, care se prelungise, împotriva Trapezuntului, și în timp ce oștile împărătești erau departe de serhatul Țării Românești, atunci acel ghiaur, pîngăritor al binefacerilor, depășind hotarele răutății sale, și-a întins mîna sa prădalnică asupra raialei ținuturilor islamice. Cînd padișahul mușulman, după cucerirea Trapezuntului, s-a întors la Istanbul, Ishak-pașa, care era la paza Rumeliei, venind la Poarta împărăției pentru urări, a făcut *arz* despre faptele rele ale voievodului *Kazîklu*. Atunci au fost trimise porunci de supunere către emiri pentru pregătirea oștii (*sipahi*). Dar mai înainte de acestea l-au chemat la Înalta Poartă a împărăției pe cel cu sufletul negru. Arătîndu-și supunerea, el s-a scuzat astfel : „Poporul țării mele este cu două fețe. În cazul că plec la Curtea fericirii, se va supune ungurului. Dacă se va găsi că e bine ca pentru paza țării mele să fie trimis, în aceste părți, vreunul dintre emirii de margine, atunci sînt hotărît să merg ca să mă închin la Curtea fericirii”. De aceea l-au trimis acolo pe Ceakîrghi-başı ⁵¹ Hamza-bei, care era bei de Nicopol. Fluviul Dunărea înghețase. Pe cînd Hamza-bei, așezîndu-se pe Dunăre, încerca să treacă, atunci în timpul nopții, voievodul Țepeș (*Kazîklu*) a dat un atac asupra oștii islamice și pe cei mai mulți i-a treut prin sabie. Pe mai sus-arătatul Hamza-bei și pe Iunus-bei ⁵², unul dintre emirii de serhat, trecîndu-i în rîndurile martirilor, le-a trimis capetele la craiul unguresc ⁵³ și l-a înștiințat de răscoala sa. Cînd această faptă nenorocită a fost făcută *arz* la înaltul *medjlis*, atunci, potrivit firmanului împărătesc, care a fost emis mai înainte, s-a pregătît oastea purtătoare de victorie și, în primăvara lui 866 ⁵⁴, s-a

⁵¹ *Ceakrghi-başı* : căpetenie de șoimari.

⁵² Iunus-bei : grecul renegat Katavulinos.

⁵³ Matei Corvin (1458—1490).

⁵⁴ 1462, martie—aprilie.

pornit la expediție pentru cucerirea Țării Românești. Serdar al avangărzii spahiilor fiind Mahmud-pașa și acesta trecînd podul de peste Dunăre, el a făcut ca Țara Românească să fie pe dinăuntru ca în ziua judecării de apoi. Tepeș (*Kazıklu*), neavînd putere să se împotrivească, s-a ascuns în locuri prăpăstioase. De asemenea și sultanul cel luptător pentru Islam, trecînd peste Dunăre cu mai mult de 200 000 de oșteni victorioși, a împodobit tot pămîntul Țării Românești cu corturi de diferite culori. Atunci, făcîndu-l pe Evrenosoglu Ali-bei serdar peste acîngii, l-au trimis pentru devastarea Țării Românești. . . .

240a

. . . Mahmud-pașa, care mergea înaintea oștii, călăuzind-o, a nimerit deodată peste un loc de popas. Aici, pînă la o depărtare de șase leghe (*fersah*), nu se găsea nici o picătură de apă și soarele fiind dogoritor peste măsură, căldura era așa de mare, încît zalele se muiau ca lumînarea. În acel șes dogoritor peste măsură, luptătorilor pentru Islam li se uscaseră buzele. Din locul acela < turcii > au plecat spre un palat (*sarai*). În clipa sosirii, pe cînd spahiii nu-și potoliseră încă setea, a apărut din partea ghiaurilor o ceată nenumărată. Deoarece Tepeș avea unele vechi dușmării cu voievodul Moldovei ⁵⁵, acesta din urmă știind de sosirea padișahului, a luat această sosire victorioasă drept un bun prilej și s-a repezit să pustiască și să devasteze Țara Românească. Dar și acesta, aflînd, trimisese o ceată ca să închidă calea moldovenilor. Între timp însă și aceștia ⁵⁶ au prins de veste că Evrenosoglu Ali-bei, cu acîngiii, se săturase de prăzi. De aceea ei au crezut că spahiii șahului cel victorios sînt acîngiii însoțitori ai lui Evrenosoglu și, grăbindu-se în acel șes fără apă, i-au atacat pe viteji. Cînd prea fericitul împărat i-a văzut pe ghiaurii fără onoare, atunci înaintînd deodată ca o stea, s-a așezat în mijloc, iar pe aripa dreaptă și pe cea stîngă i-a pus pe vizirii și emirii săi cei mai renumiți, împodobindu-se cu ei. Astfel, viteji ca : Turhanoglu Ömer-bei și Evrenosoglu Ahmed-bei și Mihaloglu Ali-pașa și Malkocioglu Bali-bei au fost așezați pe aripa dreaptă ; iar pe Nasuh-bei și pe Develioglu Umur-bei și pe Mihaloglu Iskender-bei și pe alți bei i-a așezat pe aripa stîngă. Dar cînd cei din ceata aceea de ostași s-au apropiat de spahiii împărăției, au văzut că fiecare din ei erau ca niște lei stropiți cu sînge de dușman și curajoși ca niște balauri. De aceea, îngrozindu-se, au pornit încă de la început pe calea înfrîngerii. Șapte mii de ghiauri îmbrăcați în zale au devenit hrană săbiilor scînteietoare, iar ceilalți au fost prinși.

240b

După această victorie, șahul < Mehmed al II-lea > cel plin de curaj a stat în Țara Românească timp de o lună. Voievodul Tepeș, aflînd

⁵⁵ Ștefan cel Mare.

⁵⁶ Ostașii lui Tepeș.

de nenorocirea care căzuse pe capul celor trimiși pentru închiderea drumului moldoveanului, nu a găsit atunci altă cale decât să-i lovească <pe turci> asemenea unui vârtej și unui fulger. Și astfel, el a înaintat într-o noapte asupra oștii purtătoare de victorie a musulmanilor. Oastea sultanului, la rîndul ei, lăsînd la mijloc oastea ghiaură, și-a repezit deodată săbiile. Mai multe mii de ghiauri au fost trîniți la pămînt.

Deși Țepeș a încercat să rămînă pe cîmpul de luptă, totuși, neputînd să reziste, în cele din urmă a izbutit să scape de acea prăpastie cu mii de șiretlicuri. Dar mergînd lîngă craiul unguresc, vechiul său dușman, și-a găsit pedeapsa pentru faptele sale rele, căzînd în nenorocirea veșniciei. Craiul cel nenorocit punîndu-l în lanțuri și țepușe și aruncîndu-l în închisoare, el a rămas acolo pînă ce și-a dat sufletul infernului. Mihaloglu Ali-bei a urmărit acea ceată nenorocită pînă la hotarul unguresc, dar nu a izbutit să pună mîna pe el (pe Țepeș). Punînd însă mîna pe avutul său și pe oamenii acelei țări, au luat în robie poporul Țării Românești, pe care au devastat-o și au jefuit-o. Astfel, spahii musulmani s-au bucurat de o pradă foarte bogată, iar Țara Românească a intrat în stăpînirea padișahului orizonturilor lumii. Vilaietul Țării Românești a fost acordat cu cinste fratelui lui Țepeș, voievodul Radu ⁵⁷, care pe atunci se găsea cu glorie în slujbă la Poartă fericirii. Astfel, <această țară> a fost luată în stăpînire de Radu.

263b <Se arată că după cucerirea Țării Românești, s-a dat slobozenie oștii, iar apoi a urmat cucerirea insulei Mitlene de la frînci>.

<Descrierea cuceririi cetăților Caffa (Kefe) și Azov (Azak)>.

265a DESCRIEREA EXPEDIȚIEI ÎN MOLDOVA (BOGDAN)

Sultanul cel luptător pentru Islam, după expediția asupra pămînturilor din Iran, și-a răspîndit oștile în toate părțile pentru a-și lărgi țara. Pe pașa Hadîm Suleiman, beilerbeiu Rumeliei, l-au trimis mai întîi asupra Iskenderiei⁵⁸ albaneze (*Arnavut*). Acesta, mulțumindu-se cu pradă, s-a întors la Poarta împărăției cu avuții fără socoteală.

În acel timp s-a făcut *arz* că domnul Moldovei, răsculîndu-se, a depășit orice măsură.

265b <Suleiman, care nu făcuse nici o ispravă la Iskenderie>, a primit firman ca, mergînd cu oastea feudei (*dirlik*) sale asupra Moldovei (*Kara-Bogdan*), să subjuge acea țară și s-o ocupe cu forța. Depărtarea dintre

⁵⁷ Radu cel Frumos (1462–1473).

⁵⁸ Iskenderie: vechea Scodra.

Iskenderie și Moldova fiind cale de o lună și fiind timp de iarnă și cea mai mare parte din menziluri aflându-se pe locuri muntoase și pline de rîuri și caii fiind obosiți și fiind locuri prăpăstioase și greu de pătruns în țara arnăuților, starea lor (a oștilor otomane) era nenorocită. Dar neavînd altă cale decît să se supună înaltului firman, ei s-au îndreptat spre părțile Moldovei. Apoi, cu mii de greutăți, au trecut fluviul Dunărea prin fața Țării Românești. Șovăind timp îndelungat, pe cînd erau în Moldova, ei au început s-o devasteze și s-au săturat de pradă. Dar domnul Moldovei ⁵⁹, cel fără credință, fiind meșter în lupte, avusese multe războaie cu hanii tătari din Deșt-i Kîpceak ⁶⁰. El era vestit printre regii ghiauri prin șiretenia sa și era un răufăcător care domnise 90 de ani. De aceea, întărind pe dinăutru și pe dinafară țara Moldovei și adunînd apoi pe călăreții și pedestrașii săi într-un loc, i-a repezit asupra oștii islamice. Oastea Rumeliei fiind însă o oaste obosită și necunoscînd starea acelei țări, din pricina aceasta cei mai mulți dintre ei au murit ca niște martiri și mulți alții au pierit. Lui Hadîm-pașa i-a părut rău de această bătălie și abia a scăpat din prăpastie. Îndată ce această știre înspăimîntătoare a fost făcută *arz* la măriia sa sultanul, stăpîn al orizonturilor lumii, atunci pentru onoarea Islamului și spre a răzbuna înfrîngerea musulmanilor, a pornit el însuși în această expediție sfîntă.

DESCRIEREA EXPEDIȚIEI ÎN MOLDOVA

În primăvara anului 881⁶¹, sultanul s-a îndreptat spre Moldova cu un mare număr de oști victorioase. Transportînd mai întii cu vasele zahe-rea din Marea Neagră pe fluviul Dunărea, a pregătit foarte bine tot ce era trebuincios oștii. Oștile din Rumelia și Anatolia, adunîndu-se pe lîngă tabăra sultanului, au ajuns cu toții cu noroc și sănătate pe malul Dunării. Domnul Moldovei, care era un ghiaur neștiutor, înștiințat despre minia sultanului luptător pentru Islam, a ars semănăturile proprii sale țări, încît n-a lăsat nici urmă de finețe sau de grîne. Seceta și foametea au ajuns atît de mari încît dacă șahul cel cuceritor de țări nu ar fi luat măsuri chibzuite ca să-i sosească corăbiile pe Dunăre, cea mai mare parte a oștii ar fi pierit de foame. De asemenea și vitele lor ar fi pîierit de foame fără nutreț. Retrăgîndu-și oștile în locuri prăpăstioase, el și-a dus proviziile în locuri greu de pătruns. Intrînd într-un ascunziș păduros (*cenglistan*), a stat acolo. Înălăuntrul lui se rătăcea pînă și oastea. Sultanul

⁵⁹ Ștefan cel Mare.

⁶⁰ *Deșt-i Kîpceak*: stepa cîpceacă; aici desemnînd mai mult Crimera.

⁶¹ 26 aprilie 1476 — 14 aprilie 1477.

luptător pentru Islam a depus sforțări spre a-l nimici pe acel ghiaur care se răzvrătise, dar n-a dat nici măcar de urmele lui.

<Căutîndu-l, călăuza turcilor a apucat pe altă cale>.

Atunci s-a emis firman de ucidere <a călăuzei>. Dar tocmai atunci întorcîndu-se un om dinspre oaste, acesta a spus că ghiaurul se găsește în pădure și astfel călăuza a scăpat din ghiarele șoimului. Pentru a afla cum stau lucrurile, au ales oști și le-au trimis înainte. Atunci au văzut că moldovenii, intrînd ca mistreții (*hînzîr*) în pădure, se întăresc mereu acolo cu copaci mari, că au săpat șanțuri adînci și au astupat intrările cu vreascuri și că în același timp și-au așezat tunurile pe poziții de tragere, iar pe cei care le veneau în față îi tăiau ca pe niște mistreți. Întorcîndu-se cei care plecaseră după știri și spunînd cele văzute, steagul musulmanilor a fost îndreptat în acea parte, asupra acelei păduri a umililor. De asemenea, și marele șah rînduindu-și oastea (*sipahi*) și împresurînd marginea aceluia ascunziș păduros, au început să se războiască cu tunurile și cu puștile. Cînd oastea umililor ghiauri a văzut atacul spahiilor victorioși, improșcînd din tunuri a făcut să se cutremure pămîntul. Dar oastea islamică fiind ocrotită de Allah, ei au tras din tunuri într-o vreme cînd ostașii musulmani nu sosiseră încă la locul de țintă, ei se găseau într-o vale. De aceea ghiulele, trecînd pe deasupra, nu au atins pe nimeni afară de vîrfurile movilelor.

266b

Dar tunurile care au fost slobozite din această parte (ale turcilor) nimerind peste carele ghiaurilor, nici o ghiulea n-a căzut pe pămînt. Intrarea fiind însă închisă, nimeni nu a putut să înainteze. Deși vitejii ieniceri obișnuiau să facă din piepturile lor scuturi împotriva tunurilor și' puștilor, totuși acum, aruncîndu-se cu fața la pămînt, s-au pitulat. Pe atunci agă de ieniceri era Trabzunlu Mehmed-aga care, pe vremea sultanului Baiazid-han fugind la Djem-sultan ⁶², a fost apoi ucis la Ankara de oastea de Rum, iar capul lui a fost trimis la Curtea sultanului Baiazid <al II-lea>.

Sultanul gaziu <Mehmed al II-lea> văzînd la ieniceri o purtare opusă obiceiului lor, s-a adresat agalei lor, dojenindu-l: „Ce lucru curios au făcut acești oglani! Oare așa fac cei care s-au încins cu brîul vitejiei?”. Și luînd în mîinile sale binecuvîntate scutul său, și-a îmboldit calul cu piciorul. Ostașii de Poartă, atacînd de asemenea toți deodată, nu s-au despărțit de scara împărătească. Ienicerii, la rîndul lor, rușinîndu-se de fapta săvîrșită de ei și pentru a-și spăla rușinea, s-au repezit

⁶² Prințul Djem, răzvrătit și apoi ucis în Italia.

unii după alții asupra dușmanului. Când spahiii Rumeliei și Anatoliei au văzut această strădanie a padișahului, și-au pus piepturile în fața tunurilor și s-au năpustit asemenea unui torent vijelios asupra carelor ghiaurilor. Începând lupta spre amiază, nu s-au retras pînă la vremea celor două rugăciuni ⁶³. În sfîrșit, cucerirea și biruința zîmbind oștii islamice, cei mai mulți dintre moldovenii vînați de către viteji au fost dați pradă săbiilor. Nenorociții care au scăpat de săbii, încetînd să se bată, au depus eforturi pentru salvarea familiilor și copiilor lor. De asemenea, luptînd pentru zelul Islamului, și gaziii au depus eforturi și au nimicit un număr atît de mare de ghiauri încît din capetele lor au fost făcute multe minarete. În același timp însă, mulți gazii găsindu-și aici moartea de martiri, sîngele lor scurs a făcut șiroaie care s-au dus în rai. Fețele moldovenilor înnegrindu-se, serdarul lor, care era acel mare umil, a ieșit în taină dintr-un colț al ascunzîșului și a fugit pe furiș în munți și și-a împrăștiat în pădurea de stejar avuțiile și merindele, întocmai ca și onoarea sa. Și multe mii de robi și sclave, dintre moldoveni, au căzut în mîinile luptătorilor pentru credință. Devastînd și pustiind timp de două luni vilaietul Moldovei, ei (turcii) s-au umplut de prăzi nenumărate. În mîinile lor a căzut un număr atît de mare de dobitoace, încît nu încăpeau pe cîmpie. Vilaietul Moldovei fiind călcat de oaste, s-a dat poruncă din partea sultanului ca oastea musulmană să se întoarcă spre capitala sultanatului, la Adrianopol.

În această expediție, beicul Țării Românești slujind cu oaste, el a fost onorat și cinstit de către padișah cu toate favorurile împărătești. De asemenea, dintre prăzile luate din Moldova, i-au fost acordate și lui lucrurile ce i se cuveneau. Astfel, toate turmele de porci care se găseau în această țară au revenit celor din Țara Românească.

DISTRUGEREA DE CĂTRE SULTAN A UNOR CETĂȚI DE LEMN

Sultanul luptător pentru zelul Islamului întorcîndu-se din expediția împotriva Moldovei, la locul pe unde a trecut Dunărea a venit un om de la Mihaloglu Ali-bei, făcînd *arz* că craiul unguresc s-a răscolat și că a făcut din piatră și scînduri două cetăți în localitatea numită *Kuiludj* ⁶⁴, între apa Dunării și Moravă.

<Plecarea sultanului pentru distrugerea acestor cetăți. Evenimentul s-a petrecut la două luni și jumătate după campania în Moldova>.

⁶³ În text : *beyn es-selateyn*, în alte izvoare chindie (*ikindi*).

⁶⁴ *Kuiludj* : Kliuci, localitate în Bosnia.

174a

Printre evenimentele care s-au întâmplat în anul mai sus-arătat (882)⁶⁵ este și acela că sultanul a numit pe emirii musulmani Huseinoglu Isa-bei și Mihaloglu Ali-bei și Malkocioglu Bali-bei, cu o ceată de 30 000 de călăreți, ca să treacă prin țara voievodului Țării Românești, care era tributar, și să devasteze și să aducă în ruină țara ungurească.

<Urmează relatarea înfringerii turcilor din cauza neînțelegerii bellor>.

316b

DOMNIA SULTANULUI BIAZID AL II-lea

339a

<Bazindu-se pe cronica lui Idris Bitlisi, autorul descrie pregătirile pentru o expediție în Rumelia în 888⁶⁶>.

339b

Cînd sultanul a început să adune o oaste mare în localitatea de mai sus (Sofia), atunci regii ungurului și Moldovei și Țării Românești, precum și alți ghiauri, de frică, s-au grăbit să trimită la Poartă solii, arătînd supunerea.

<Urmează descrierea tratativelor și relatarea unor schimbări în slujbele din Rumelia>.

CUCERIREA CETĂȚILOR CHILIA ȘI AKKERMAN

340a

Sultanul cel victorios, strîngînd oști norocoase ca să cucerească Chilia și Akkermanul, în a patra zi a lunii rebi-ul-ahîr din anul 889 ⁶⁷ s-a îndreptat spre Adrianopol cu gîndul de a începe expediția sfîntă.

Ghiaurii din vilaietul Moldova, care se aflau în cetățile Chilia și Akkerman, pricinuiău mereu pagube negustorilor care veneau acolo din Caffa și *Kîrîm* și din Deșt-ul tătăresc ⁶⁸ și apoi, trecînd peste fluviul Dunărea, atacau mereu țările islamice. Din această pricină s-a poruncit ca tunurile să fie aduse acolo împreună cu carele și cu puștile. În afară de aceasta, au fost transportate cu galerele de pe Marea Neagră pe Dunăre și unelte de luptă fără număr și zaherele.

<Punerea temellei unei geamii, unei medrese ș.a., la 26 rebi II 889 >⁶⁹.

Apoi, mergînd prin Dobrogea la țarmul Dunării, au trecut cu oastea victorioasă prin schela Isacei. Beitul Țării Românești ⁷⁰, devenind călăuză

⁶⁵ 15 aprilie 1477 — 3 aprilie 1478.

⁶⁶ 9 februarie 1483 — 29 ianuarie 1484.

⁶⁷ 1 mai 1484.

⁶⁸ *Deșt-i litar* : „cîmpia tătărească” ; în alte izvoare, *Deșt-i Kîlpeak*, adică stepele cumane, pontice, rusești.

⁶⁹ 23 mai 1489.

⁷⁰ Vlad Călugărul (1482—1495).

de drum, a sosit cu o mie de ostași și a stat gata pregătit pentru aprovizionarea cu merinde.

În a unsprezecea zi a lunii mai sus arătate ⁷¹, au asediat cetatea Chilia. După ce au făcut o spărtură la unul dintre ziduri, pîrcălabul (*dizdar*) său a predat cetatea de nevoie, în a douăzecea zi a lunii mai sus arătate. Făcînd rugăciunea de vineri în biserica cetății și după ce au isprăvit cele necesare supunerii, s-au îndreptat pentru cucerirea Akkermanului.

SOSIREA HANULUI TĂTĂRESC

<În acel timp han al Crimeii era Mengli-Ghirai, descendent al lui Gînghiz-han, și care se trăgea din spița lui Djugi-han>.

340b Acesta, venind cu 50 000 de tătari iuți ca vîntul dimineții, a onorat cu persoana sa expediția marelui sultan și padișah. Fiînd împreună cu marele sultan, au plecat în a douăzeci și cincea zi a lunii mai sus-arătate. În a patra zi (miercuri) au asediat cetatea Akkerman. Se spune că Akkermanul avea unelte (*esbab*) și muniții fără număr și zaherea pentru 30 de ani. Cît privește șanțul (*hendek*), acesta era neînchipuit de adînc. Oastea cea victorioasă umplînd acel șanț, l-a netezit într-o săptămînă. În a șaptesprezecea zi a lui regeb ⁷², steagul împărătesc a fost înfipt pe turnul și pe zidurile cetății. Emirii și scribii au fost desemnați pentru paza avuțiilor nenumărate. Pe ghiaurii care voiau să rămînă pe loc i-au lăsat, iar pe mulți dintre cei care vroiau să-și părăsească vatra i-au dus la Eski-Biga din Anatolia. În ceea ce privește vistieria (*hazine*) cetății, aceasta a fost dată pentru terminarea unor așezăminte de binefacere începute la Adrianopol. Dîndu-se daruri împărătești lui Mengli-Ghirai-han ⁷³, acesta a fost distins cu burcă albă (*ak-bürk*) și bonetă (*üşküf*) aurită și a fost trimis în țara sa cu daruri multe. Domnul Moldovei, vrînd-nevrînd, renunțînd la cele două cetăți, le-a predat *naibilor* împărătești. Dar pentru restul țării sale s-a obligat să dea în fiecare an haraci și avuții (*mal*).

Sultanul cel norocos, la rîndul său, întorcîndu-se la 22 regeb de la Akkerman, s-a îndreptat spre Adrianopol pe drumul de la Sarî-Saltîk-Baba ⁷⁴. Pe la sfîrșitul lui șaban ⁷⁵ a împodobit acea capitală, cu ocazia sosirii sale, iar regilor și sultanilor din împrejurimi le-au trimis scrisori de cucerire.

⁷¹ Rebi II, ceea ce este însă greșit.

⁷² 17 regeb (889) = 10 august 1484.

⁷³ Mengli-Ghirai, hanul Crimeii (1478–1514, a doua oară).

⁷⁴ Babadag.

⁷⁵ Evahlr șaban <889> = 14–23 august 1484.

RĂSCOALA DOMNULUI MOLDOVEI ȘI ÎNDEPĂRTAREA ACESTUIA

41a <Iernarea sultanului la Adrianopol în 889 ⁷⁶. Schimbări în rândurile vizirilor, sosirea unor soli din India, Egipt și Ungaria cu daruri; toți au fost onorați și bine primiți la Poartă>.

În acest timp a venit știrea că ghiaurii care au rămas la Akkerman au dat de veste lui *Bogdan-oglu* ⁷⁷ că dacă va veni pe neașteptate îi vor da cetatea. Cu această făgăduială l-au făcut pe acest nenorocit să se îngîmfeze. El, de asemenea, pregătind scări, a venit cu corăbiile în apropiere de cetate. În timp ce unii dintre ghiauri intraseră în cetate, iar alții erau pe treptele scărilor, păzitorii cetății, fiind înștiințați, au strigat deodată „Mare-i Allah”, și au atacat cu săbiile. Dintre ghiaurii găsiți înăuntru și în afara cetății, pe cei mai mulți i-au trimis în focul infernului... Pe ce mai mulți dintre cei care intraseră în cetate, făcîndu-i prizonieri, i-au trimis la Poarta fericirii. Cînd această știre îmbucurătoare a fost adusă la cunoștința sultanului cel cuceritor de țări, atunci l-au făcut serdar peste oaste pe Ali-pașa ⁷⁸, beilerbei de Rumelia, și cu vitejii săi din Rumelia și cîteva bulucuri din oastea de poartă l-au trimis în vilaietul Moldovei. Ali-pașa, împreună cu domnul Țării Românești ⁷⁹, la 25 ale lunii șaban din 890 a intrat în Moldova. Mulți dintre boierii (*bei*) Moldovei s-au supus, dar de urmele lui *Bogdan-oglu* nu au dat. Deși l-au căutat, totuși nu au putut da de el. În cele din urmă, cînd s-a aflat că a fugit în vilaietul leșesc, au făcut incursiune în Moldova și au luat prăzi. Ali-pașa a plecat cu noroc, după ce a luat a cincea parte.

341b

<Urmează descrierea relațiilor cu Kaitabay, sultanul Egiptului>.

A DOUA RĂSCOALĂ A DOMNULUI MOLDOVEI

Din partea Akkermanului și Chilieii au sosit știri îngrijorătoare precum că domnul Moldovei, marele răzvrătit, a venit cu multe arme bune sub cetatea Akkermanului cu gînd să o asedieze. Dar păzitorii cetății s-au luptat și l-au împiedicat. Frica și groaza cuprinzînd inimile ghiaurilor, ei au fugit lăsînd armele și proviziile lîngă cetate. Cînd vestea acestei răscaloale a domnului Moldovei a ajuns la urechile sultanului, el i-a acordat îndată căpeteniei de luptători, Malkocioglu Bali-bei, eialetul Silistrei, dîndu-i firman ca „trecînd Dunărea cu acîngii Rumeliei, să devastezi din nou țara Moldovei și, în caz că va veni sus-numitul acela, să te lupți

⁷⁶ 30 ianuarie 1484 — 17 ianuarie 1485.

⁷⁷ *Bogdan-oglu*: „fiul moldoveanului”, Ștefan cel Mare.

⁷⁸ Mihaloglu Ali-bei, serdar de acîngii.

⁷⁹ Vlad Călugărul.

cu bravură”. Acesta, la rîndul său, potrivit înaltului firman, adunînd gaziile, a pornit cu gînd de război sfînt (*gihad*). Între timp însă iscoada moldoveanului, aflînd despre aceasta, a dat de ştire domnului său. Acesta
 342a la rîndul său, trimiţînd *feriadcii* de ajutor la craiul ungurului şi leahului, le-a grăit : „Astăzi mie, iar mîine vouă”. Regii ghiaurilor l-au ajutat cu pedestraşi şi cu călăreţi.

Cînd Malkocioglu <Bali-bei> a ajuns cu gaziile săi în Moldova, au văzut că ghiaurii nenorociţi sînt uniţi pentru luptă. Prin grija lui Allah cel milostiv, au înaintat cîteva zile înlăuntrul Moldovei cu gînd de a se război cu duşmanii. Au prădat şi au devastat oraşul său numit Bolşa ⁸⁰. După aceea, durîndu-se un pod peste apa Prut (*Berut*), Malkocioglu a poposit acolo, iar pe spahii i-a trimis înainte. Nevăzîndu-i pe duşmani, ei s-au îngîmfat şi n-au fost prevăzători. Cînd iscoada duşmanului a văzut că Malkocioglu s-a despărţit de oaste, duşmanul s-a îndreptat spre locul unde stătea Malkocioglu. Ceata ghiaurilor repezindu-se în mare grabă pentru a distruge oastea islamică, ei s-au războit. Malkocioglu, făcînd potrivit zicalei „război înseamnă şiretenie”, şi-a ascuns într-un loc o ceată de viteji şi gaziile renumiţi, cu toboşarii şi cu trîmbiţaşii săi anume pregătiţi, iar el însuşi, cu un număr restrîns, trăgîndu-şi sabia, s-a opus duşmanului. Începînd să se lupte vitejeşte, cînd s-a apropiat apusul soarelui, au apărut deodată din locul în care se ascuseseră vitejii cu sunete de tobe, trîmbiţe şi dărbane şi au început lupta şi măcelul. De asemenea, adunîndu-se şi gaziile care se răspîndiseră, au depus o mare efortare. Din grija lui Allah cel prea înalt, duşmanii credinţei, sperîndu-se, şi-au pierdut puterea. N-a rămas pe loc nici a patra parte din ei ; ceilalţi n-au putut să-şi repeadă sabia ; au întors spatele şi s-au împrăştiat cu frica în suflet. În zorii zilei, cînd Malkocioglu era iarăşi pregătit pentru război, el a aflat de risipirea duşmanului. Căzînd pe urmele lor, pe cei pe care i-au găsit i-au ajuns şi i-au nimicit. Înainte de toţi însă fugise chiar serdarul
 342b ghiaurilor. De aceea scăpase de laba de leu a luptătorilor pentru Islam. De asemenea, s-au adunat şi ceilalţi gaziile care se împrăştiaseră prin împrejurimi şi au numărat leşurile de pe cîmpul de luptă. Au găsit 1500 de ghiauri plecaţi în infern, iar din trupele luptătorilor pentru Islam au găsit numai 15 neferi plecaţi în rai. Apoi, Malkocioglu luînd, pe malul Dunării, a cincea parte din pradă pentru norocosul sultan, i-a slobozit pe gaziile.

⁸⁰ Bolşa, Folşa (?), probabil Fălciu.

154b PLECAREA LUI BALI-BEI⁸¹ PENTRU ÎNLĂTURAREA TULBURĂRIILOR DIN ȚARA LEȘEASCĂ

Padișahul cel rătăcit al oștii țărilor leșești, care sînt ghiaurii marilor vilaieturi ale slavilor (*sakalibe*) și locuitorilor nordici, se îngîmfase din pricina marelui număr de oameni și averii. Sub motivul neatîrnării ei au adunat oști cu gîndul de a ataca țările islamice.

Într-una din lunile anului 902⁸², avînd trecere prin Moldova, el a trimis știre către valiul⁸³ Moldovei⁸⁴ că oastea lor purtătoare de înfrîngeri va trece prin țara sa și i-a cerut să-i fie însoțitor și călăuză. Domnul Moldovei, fiind tributar (*haradjgüzar*) <Porții> și de multe ori văzînd urmările împotrîvirii sale față de casa Osmană, era un om înțelept. Știind că fapta craiului leșesc este un act necugetat și o nerozie, s-a gîndit că dacă îi va îngădui să treacă <prin Moldova>, va călca tratatul <cu turcii> și că la urmă țara sa însăși va fi distrusă. De aceea întîi l-a sfătuit cu prietenie pe craiul leșesc, și deși s-a străduit să-l liniștească, totuși nu a izbutit.

VICLEȘUGUL DOMNULUI (BAN) MOLDOVEI

355a În cele din urmă, domnul Moldovei, trimițînd o scrisoare (*peigam*) către emirii serhatului islamic, i-a rugat pentru trimiterea unui sangeacbei care să vină în vilaietul Moldovei și să treacă în avangarda oștii. Atunci, unul dintre emirii care se afla la acea graniță a intrat cu 600 de viteji înarmați în țara Moldovei. Domnul Moldovei, la rîndul său, îmbrăcînd vreo 5 000—6 000 de oameni de-ai săi cu veșmintele oștii de Rumelia⁸⁵, i-a învățat ca, atunci cînd vor vedea oastea leșească, să scoată săbiile din teci și să se repeadă asupra lor. Aceștia, de asemenea, s-au ascuns într-un loc arătat de domnul Moldovei. Apoi, domnul de mai sus, prefăcîndu-se că fuge îndărăt de teamă, a trimis știre craiului leșesc, zicîndu-i : „Avangărzile oștii osmane intrînd în țara mea, pe urmele lor vin în grabă și ceilalți. Să trimiteți 5 000—6 000 de oameni înarmați. Arătîndu-le locul unde se găsesc ei, să luăm măsuri bune”. Craiul leșesc, la rîndul său, a trimis, după cum a spus domnul Moldovei, vreo 5 000—6 000 de ghiauri îmbrăcați în zale. Avangarda leșească, călăuzită de domnul Moldovei,

⁸¹ Malkocioglu Bali-bei.

⁸² 9 septembrie 1496 — 29 august 1497.

⁸³ Valiu : guvernator ; aici în sens de „domn”.

⁸⁴ Ștefan cel Mare.

⁸⁵ Adică în uniformă turcească.

veni la faimoasa pădure ⁸⁶, atunci beii care erau în ascunzișuri, ieșind din codru împreună cu vitejii moldoveni îmbrăcați în veșminte rumeliote, și-au repezit caii asupra ghiaurilor și, după obiceiul osmănesc, au bătut tobele și au sunat din trîmbițe.

Domnul Moldovei a fugit spunînd : „Eu nu am putere să mă împotrivesc acestei oști”. Cînd ostașii leși au văzut aceasta, trupurile lor au fost cuprinse de tremur și limba lor s-a bilblit ; s-au buimăcit cu toții, neștiind în ce parte să fugă. Cînd domnul Moldovei a văzut că ei au fugit cu frica în suflet și că sînt strîmtoși peste măsură, a căzut pe urmele lor. Aceștia au străbătut munții și cîmpiile. Cei mai mulți dintre ei s-au împrăștiat în acea țară străină. Fiind urmăriți de avangărzile islamice, mulți dintre ei au fost făcuți prizonieri, iar mulți alții au devenit hrană săbiilor. Scăpînd vreo mie de ghiauri, ei au ajuns la oastea leșească cu mii de necazuri și au dat de știre că oastea islamică a pătruns în țara Moldovei. Craiul cel rătăcit, simțind că din avangarda sa au rămas prea puțini oameni, a fost cuprins de groază și, lăsînd poverile sale, a fugit cu mare grabă și necăjit în ținuturile țării sale. Se spune că rămînînd 20 000 de care cu veșminte și unelte, acestea au intrat în mîinile avangărzilor islamice și ale domnului Moldovei. Trimițînd gonaci pe urmele cetei fugare, cei mai mulți dintre cei care rămăseseră în urmă au fost făcuți prizonieri, iar pe cei care s-au îndrjit i-au trimis în adîncul infernului. Cînd o parte din prăzi, împreună cu acei dintre prinși care încăpuseră în mîna domnului Moldovei, au fost trimise la Curtea fericirii, el a fost onorat pentru aceste servicii.

Prin dăruirea unor lucruri și comori fără socoteală, <domnul Moldovei> a fost onorat printre cei de o seamă cu el și cinstit din partea împărăției cu o bonetă aurită (*üşküf*).

Răutatea craiului leșesc și nerușinarea pe care o încercase mai sus-numitul nu se puteau lăsa așa. De aceea, pentru a se răzbuna, marele șah l-a făcut serdar peste oastea musulmană pe Malkocioglu Bali-bei care era emir de gazii și stăpîn al Silistrei. Cînd acesta, trecînd fluviul Dunărea cu 40 000 de călăreți aleși dintre gazii și achingii, a intrat în țara Moldovei, atunci beii Moldovei a pregătit multe provizii (*zad-ü-zevad*) și apoi a îndeplinit slujba de călăuză. După aceea, pregătind vase, au făcut peste ele un pod puternic spre a trece apa Nistrului (*Turla*). După

⁸⁶ Codrul Cosminului.

trecerea podului, timp de opt zile și opt nopți <turecii au devastat țara leșească, fiind conduși de Malkocioglu Bali-bei și de fiii săi>.

393b <Întoarcerea lui Selim-sultan dinspre Crimeea, prin Chilia și Akkerman, plecarea lui
impotriva tatălui său și ocuparea domniei>.

425a <După întoarcerea sultanului Selim I, sosesc cu urări diverși soli>.

De asemenea și de la beii Țării Românești (*Eflak*)⁸⁷ și Moldovei (*Bogdan*)⁸⁸ și de la beiful de Venedik⁸⁹ au sosit peșcheșuri nenumărate, pe lângă haraciurile fixate.

⁸⁷ Neagoe Basarab (1512–1521).

⁸⁸ Bogdan al III-lea (cel Orb), (1504–1517).

⁸⁹ *Dubrovènedik*, adică Raguza, care era tributară Porții.

IBRAHIM PECEVI

Istoriograful otoman Ibrahim Pecevi, născut în orașelul Pécs¹ din Ungaria în anul 1574 (982), ocupă un loc de frunte în istoriografia otomană. Din relatările sale personale, rezultă că strămoșii săi au fost așezați ca mici feudatari (*timariofi*) în Bosnia și apoi în Ungaria. Străbunicii lui se numea Kara-Davud, iar mama sa făcea parte din cunoscuta familie Sokollu. Nu se cunosc amănunte privind copilăria lui Pecevi. Se știe doar că rămânând orfan la vârsta de 14 ani, a venit la curtea unchiului său Ferhad-pașa, guvernatorul Budei. Mai târziu, el apare în anturajul unei alte rude de-a sa, Lala-Mehmed-pașa, lângă care a rămas timp de 15 ani.

În anul 1593 (1002), intrând în armată a participat la o expediție a vizirului Sinan-pașa. Cu această ocazie a fost martor ocular al asediului cetății Esztergom, al campaniei împotriva cetății Agria (*Egri*) și la asediul localității Petrovaradin.

În *Cronica* sa (*Tarih*) Pecevi enumără în mod cât se poate de amănunțit dregătoriile pe care le-a ocupat, printre care și funcția de defterdar de Timișoara. În 1641 (1051), fiind pus în retragere la cererea sa, a plecat la Buda. Restul zilelor și le-a petrecut la Buda și Pécs, locul său de naștere. Aici, Pecevi s-a consacrat operei sale istorice. Nu se cunoaște precis nici anul morții sale, care trebuie să se fi întâmplat în jurul lui 1650 (1060).

Încă din tinerețe, Pecevi a avut o deosebită predilecție pentru istorie. Lucrarea sa intitulată *Tarih-i Pecevi* (*Cronica lui Pecevi*) tratează evenimentele osmanliilor între 1520—1639 (926—1049), adică începând cu Suleiman Magnificul și pînă la ultimii ani de domnie ai sultanului Murad al IV-lea. Trebuie subliniat că opera lui Pecevi se numără printre cele mai

¹ De aici numele de *Pecevi*; uneori apare sub forma turcească de *Pecelli*, *Pecevili* sau *Peçugli*.

prețioase izvoare otomane pentru anii 1520—1639. El este unul dintre primii istoriografi otomani care, pe lângă documente turcești, utilizează și izvoare străine, în special maghiare. Printre acestea, merită să fie pomenite în primul rând operele istoriografilor N. v. Istvánffy(1622) și K. Heltai (Cluj, 1575). Partea a doua a lucrării sale prezintă un interes și mai mare, deoarece descrie evenimente contemporane cu autorul, la multe din ele fiind chiar martor ocular. El și-a dedicat opera lui Musa-pașa, beilerbei de Buda (1641—1644 / 1051—1054, a treia oară).

Cronica lui Pecevi, scrisă într-o limbă simplă și clară, ne-a fost transmisă printr-un mare număr de manuscrise păstrate în diverse biblioteci și arhive din Turcia și Europa. Cu toate acestea, până în prezent nu există o ediție critică a cronicii lui Pecevi, care să se bazeze pe manuscrisele existente. Însăși ediția turcească², din care s-au tradus extrasele alăturate, nu este completă. Extrase privind Ungaria au fost făcute de Imre Karacson și publicate de Szekfu Gyula în *Török Történetirok...*, vol. III (1566—1650), Budapesta, 1916, p. 71—193.

Opera lui Pecevi a fost continuată până la 1650 de către defterdarul Mustafa efendi din Belgrad (mss. Topkapı-Sarayı, Istanbul).

Bibliografie: O. M., III, p. 32—33; Fr. Kraelitz, *Der Osmanische Historiker Ibrahim Pecevi*, în „Der Islam”, VIII, p. 252—260; G. O. W., p. 192—195; E. I., III, p. 1108—1109; M. Şakir Ülkütaşır, *Pecevi Ibrahim Efendi*, în „Ülkü”, nr. 2, 1947, p. 6; N. Beldiceanu, *Problema tratatelor Moldovei în lumina Croniceii lui Pecevi*, în „Balcania”, V, 1, București, MCMXLII, p. 394—408; S. Djikija, *Сведения Ибрахима Печеси о Грузии и Кавказе* (Excerpta historiae Ibrahim Pecevi ad Georgiam et Caucasum pertinentia), Izdatelstvo „Meținereba”. Sumptibus Academiae Scientiarum Georgiae, Tbilisi, 1964, 64 p. (text turc) + 137 p. (text gruzin).

² *Tarih-i Pecevi*, sub red. Kemal Efendi, Istanbul, vol. I (1864—1865/1281), 10 + 504 p.; vol. II (1866—1867/1283) 7 + 487 p.

TARII

(ed. Istanbul, vol. I, 1864—1865/1281; vol. II, 1866—1867/1283)

Volumul I

14

<Vorbindu-se de măsurile nechibzuite ale marelui vizir Sinan-paşa, se spune> :

De asemenea Sinan-paşa dînd voie tătarilor, aceştia au prădat şi au robit toate ținuturile ungureşti. El s-a învoit să facă într-o lună ceea ce craiul cel rătăcit n-ar fi putut face cu oastea sa în mai mulţi ani. Toată raiaua fiind prădată, foametea a cuprins întreaga ţară. Totodată el a făcut ca Transilvania (*Erdel*), Moldova (*Bogdan*) şi Țara Românească (*Eflak*) să se răzvrătească. Dacă s-ar explica toate acestea, vorba s-ar lungi prea mult.

...Cînd răposatul sultan Suleiman <Magnificul> a făcut prima expediție la Buda, a supus Transilvania şi arătînd prietenie prefăcută faţă de Țara Românească şi Moldova, acestea nu l-au ajutat pe craiul unguresc, iar el ¹, cu ajutorul lui Allah, a obținut biruința şi a căpătat renume prin cucerirea țării ungurești.

15

...Sultanul Suleiman îl pusese pe Şehabeddin-paşa să construiască o palancă la Belgrad şi-l trimisese să facă incursiune în țările ungureşti. De asemenea, îl pusese să construiască cetatea Giurgiu (*Ierkökü*) din fața Rusciukului, despre care s-a vorbit în legătură cu cucerirea Semendriei. ...A ars cetatea Zemlin (*Zemun*) din fața Belgradului şi a luat haraci de la morile Belgradului.

Din pricina răzvrătirii Țării Românești şi Moldovei ² prădăciunile şi stricăciunile din oraşele, târgurile şi satele care se aflau pe malurile Dunării s-au întins chiar pînă în apropiere de Adrianopol. Toată lumea a fost chinuită şi a stat neputincioasă. De asemenea, pe celelalte țarmuri (Anatolia) ivirea rebelilor (*gelali*) a făcut să se atingă culmea neorînduiei. Marele vizir Mehmed-paşa, cel care a luat Esztergomul, urmînd pilda răposatului pađiřah, a arătat mai întîi prietenie prefăcută faţă de ghiaurul din Transilvania şi, în cele din urmă, l-a numit crai pe necredinciosul cu numele de Bocskai, cucerind Esztergomul în acel an binecuvîntat.

16

Norocosul pađiřah (Suleiman), întorcîndu-se biruitor de la Mohaci sătul de răzvrătirile neleguiților din țara *Islavin*³, a poruncit ca aceştia să fie atacați şi astfel a fost ucis acel ban rău de gură.

¹ Sultanul Suleiman Magnificul.

² Autorul se referă la perioada de după domnia lui Suleiman Magnificul.

³ În alte izvoare apare : Eflakln, Iflakln.

«Urmează descrierea plecării turcilor spre Anatolia».

- 25 Sokollu Mehmed-paşa era beilerbei când a fost cucerită cetatea Timişoara (1552 / 959).
- 34—35 ...Gazi Hasan se trăgea din mai sus-amintitul vilaiet Hertegovina (*Hersek*). Mergînd apoi pe rînd în Arabia, în Egipt şi la Iemen el a îndeplinit multă vreme dregătoria de spătar (*silahşor*). Apoi devenind beilerbei de Timişoara, a fost poreclit „Gazi”.
- 36 Hadîm Ali-paşa, plecînd din dregătoria de chehaia de Rumelia (*Rumeli kethudalığı*), a trecut la sangeacbeilic, după care a fost numit comandant (*hakim*) la Timişoara şi apoi în Egipt....
- 69 CUCERIREA CETĂŢILOR ISLANKEMEN (*ISLANKOMAN*) ŞI GORNIC ŞI ORŞOVA ETC.

Aceste cuceriri au avut loc în anul 1521 (927) de către Iahiapaşaoglu Küciük Bali-bei.

...După aceea s-a pornit pentru pradă, cu trupele de acîngii, în părţile Serem⁴ şi Pojon⁵. La această expediţie călăuzită de victorie, ceata acîngiilor s-a împărţit în două : o parte, sub comanda lui Mihaloglu Mehmed-bei, trecînd prin vilaietul Țării Româneşti, a fost trimisă să facă prădăciuni prin ţinuturile Transilvaniei şi prin împrejurimile Timişoarei, iar cealaltă parte, la rîndul ei, a primit firman ca, sub comanda lui Omerbeioglu Hasan-bei, să fie împreună cu oastea împărătească. De aceea, ea a prădat localităţile din împrejurimi.

108 LUPTA DE LA MOHACI; TRADUCERE DIN CRONICA GHIAURĂ

«Se vobeşte despre craiul *Latos*⁶, fiul craiului *Laslo*⁷, care se ţinea de petreceri şi despre faptul că poporul nu era mulţumit nici de el, cum n-a fost mulţumit nici de tatăl său».

Voievodul Transilvaniei, Ioan Zápolya⁸, i se împotriva în toate împrejurările. Odată, a ridicat chiar toată oastea sa, adică tot poporul, pentru a-l alunga. Dar oastea aceea fiind zdrobită, duşmănia lui crescuse şi mai mult. Aşa fiind, în anul 1526 (932), cînd craiul avea 24 de ani, padişahul turcesc, sultanul Suleiman, a mers cu oaste mare în ţara ungurească.

⁴ *Serem* : Sirmium.

⁵ În text : *Pojga*, adică Pozson (Pressburg), localitate în Slovacia.

⁶ Ludovic al II-lea (1516—1526).

⁷ Vladislav al II-lea (1490—1516).

⁸ În text : *Sapulat Ianoş*.

Pe atunci Istefan Bator⁹ era *işpan*¹⁰. Numele de *işpan* se spune unui stăpîn de posturi, cum ar fi chehaia (*kethuda*) pe întreaga ţară. Acesta era voievodul Transilvaniei. Sus-numitul Ioan Zápolya era *işpan* de Timişoara. Multe ţinuturi (*ducat*) europene (*Firenk*), precum şi coroana mahiară se aflau sub stăpînirea acestuia.

<Se arată misiunile pe care le-a avut Báthory, în calitate de comandat la graniţa ţării. Deseori el a făcut cunoscut craiului Laios venirea turcilor. A apelat şi la cei din Apus pentru salvarea Ungariei, dar nimeni nu i-a dat vreun răspuns>.

109 De asemenea, sfetnicii săi răi îi secaseră vistieria. Nerămînîndu-i mijloace de împotrivire şi putere, el a încercat să ia avuţii doar din fundaţiile pioase ale bisericilor din ţara sa. De aceea i-a însărcinat pe *Mahadi Laslo* şi pe *Gorandi Mikloşi*¹¹ să pregătească o monetărie (*darbhane*) şi a spus ca ei să plătească soldele acelor care vin la expediţie.

110 <Ioan Zápolya> a fost însărcinat <de Ştefan Báthory> să adune bani pentru ajutor de la cei înstăriţi din Transilvania şi de la neamul evreiesc (*yahudi taifesinden*). Pe cînd <craiul unguresc> făcea aceste pregătiri, au sosit scrisori de la *Tomori Bal*¹², voievodul Transilvaniei, în care se spunea că padişahul turcesc s-a apropiat de Belgrad. Craiul, la rîndul său, a trimis scrisoare voievodului Transilvaniei pentru ca acesta, adunînd toată oastea sa, pe *şakilli* (?) săi, pe nemeşii săi şi pe joldoşii (*jodoş*) săi, adică pe lefegiii săi, să meargă prin Timişoara şi să treacă în spatele turcilor. A dat poruncă şi voievodului Țării Româneşti pentru ca acesta să meargă cu oastea sa în ţinuturile Traciei (*Teradjya*), unde se aflau bulgarii şi, cutreierînd acele părţi, să le pîrjolească şi să le devasteze, pentru ca turcul, ocupîndu-se de înlăturarea lui, să nu vină în aceste părţi (în Ungaria), iar dacă va veni, ţara sa să fie cel puţin pustită. Dar pînă la aceste pregătiri a trecut destul timp. Pregătirile făcute de Toroni¹³ nu au folosit la nimic.

<Urmează descrierea pregătirilor de luptă şi adunarea creştinilor>.

El (Ştefan Báthory) a trimis olaci după olaci la Ioan Zápolya (*Sapulai Ianoş*) ca să vină cu oastea din Transilvania. A sosit mai întîi Andrei Báthory cu o ceată de ostaşi.

111 ... Să-l fi văzut pe Zápolya¹⁴ care a sosit cu 300 de călăreţi, aducînd şi 1 200 de pedestraşi! Din oastea Papei au venit 1 300 de pedestraşi;

⁹ Este vorba fie de Ştefan Báthory al II-lea, voievod între 1529 şi 1533, fie de Ştefan Szaniszlófi Báthory, vicevoievod în 1521–1522.

¹⁰ *Işpan* : jupan.

¹¹ Neidentificaţi.

¹² Tomori Páli (*Bal*) : Tomori Paull (cf. şi Thury, *op. cit.*, II, p. 152–154).

¹³ Posibil să fie o greşeală de grafie. Probabil că este vorba de Tomori.

¹⁴ În text : *Zapulai*.

au mai venit și cei 4 000 de pedestrași trimiși de Papa de la Roma (*Rim Papa*). Era o oastea desăvârșită. De asemenea și de la leah au venit 1 500 de pedestrași; aceștia, de asemenea, erau ostași foarte bine pregătiți. Totodată au venit cu oști și căpeteniile (*başbug*) Agriei și Oradiei.

...Toți au fost de părere să păzească râul Drava și să nu îngăduie trecerea turcilor. Craiul l-a numit și l-a trimis pe jupanul Báthory (*Natory*) în această misiune. Deși era cam bolnav, totuși el a rezistat. Deși <craiul> i-a dat lui Báthory și ostași, aceștia nu s-au dus, deoarece legea lor era ca să nu se despartă de steagul craiului. Pe când ei făceau aceste pregătiri, le-a scăpat din mână și apa Drava <fiind ocupată de turci>.

<Craiul este foarte mhnit și se hotărăște să meargă singur la luptă. Urmează relatarea înaintării ghiaurilor spre Mohaci, unde vin și Tomori, Zápolya, Báthory, ș.a.>.

112 ...În cele din urmă s-au adunat la Toroni¹⁵. Deoarece nu sosiseră încă voievodul Transilvaniei și oastea croată și de asemenea pentru că nu veniseră ajutoare de la austrieci (*Nemce*) și cehi, ei și-au pus întrebarea : „Să mergem asupra turcului sau să ne întoarcem ?” La acest sfat, Tomori Bal a spus următoarele : „Să ne luptăm cu turcul ! Deși oastea turcească este numeroasă, totuși sînt foarte puțini care se apropie de sabie”. Toți demnitarii și ostașii au socotit această părere ca fiind bună și au hotărît potrivit acestei păreri. Numai comandantul Oradiei (*Varad*), *Birini Firenz* (?) a răspuns astfel : „Văd că doriți să vă luptați cu turcul ; pînă acum avem martiri făcuți de sabia turcului cam 10 000 de cetași. Acum numărul acestora se poate ridica la 20 000. Trimiteți-l îndată pe Ștefan Báthory la Papa ca să-i treacă pe acești 20 000 oameni în pomelnicele martirilor”. De fapt, lîngă crai nu se aflau atunci mai mult de 20 000 de ostași, chiar dacă ar fi fost numărați după catastif.

111 <Ajutoarele așteptate au sosit tîrziu>.

...Cînd s-a întîmplat această nenorocire <de la Mohaci>, voievodul Transilvaniei, Ioan Zápolya, se încălzea la foc, împreună cu oastea sa la Seghedin. El aștepta clipa cînd va pieri craiul *Laios* (Ludovic al II-lea) pentru ca el să devină crai în locul acestuia. Atunci <cînd a murit craiul>, el a venit și s-a întîlnit cu padișahul fără ca oastea să știe ceva și s-a legat prin obligații așa cum cîinele se leagă cu ajutorul lanțului.

134 <Numirea lui Ioan Zápolya la crăia Budel în 15 septembrie 1529 (11 muharrem 936)>.

¹⁵ Poate fi citit și : „lîngă Tomori Pál”.

139 ACEASTĂ EXPEDIȚIE STRĂLUCITĂ ESTE TRADUSĂ DIN CRONICA CREȘTINĂ

...În anul 1526 al nașterii lui Hristos (*Isa*), voievodul Transilvaniei, Ioan (*Ianoș*) *Zápolya* (*Sapulayi*) fiind acceptat la crăia Budei de către unii demnitari mai mici ai emirilor unguri, acesta a trecut la scaunul crăiei.

<O parte dintre notabili ungurilor, nefiind de acord cu această numire, l-au ales pe Ferdinand de Viena>.

Craiul Ferdinand, alungându-l din Buda pe craiul Ianoș, a ocupat el însuși Buda.

...Voievodul Transilvaniei, fugind de acolo, s-a dus în țara leșească. Soția lui fiind de la leși ¹⁶, el avea acolo multe rude și prieteni. El i-a poftit pe aceia dintre leși care erau rude cu el, și pe aceia dintre maghiari, precum și penoblii ardeleni care îl doreau pe el și a vorbit cu ei despre starea lui proprie. Toți au căzut de acord să trimită solie sultanului Suleiman, fericitul padișah turcesc, și să ceară ajutor. Apoi l-a trimis pe cel care era palatinul (*balatinuș*) vilaietului Transilvaniei, cu multe daruri și peșcheșuri. Acela, la rîndul său, trecînd Dunărea pe la Silistra, a ajuns la Poarta fericii.

<Solul discută la Istanbul această problemă, iar sultanul îi promite ajutor în anul ce vine. Dar Ferdinand de Austria, auzind aceasta, trimite și el un sol cu numele de Ivan ¹⁷, fost comandant de Iaicea. Acesta propune pace între sultan și împărat, dar cu condiția ca sultanul să dea înapoi Belgradul și celelalte cetăți. Auzind aceasta, padișahul a răspuns > :

141 „Crai de Buda să fie Ioan *Zápolya*. Iar Ferdinand să iasă din Buda. Dacă se va îndîrji, atunci în anul viitor mă voi duce eu însumi și-l voi scoate din Buda. Dacă nu-l voi găsi la Buda, îl voi găsi totuși la Viena (*Bedj*)”.

În același timp, el a mai poruncit : „Zapulai Ianoș (Ioan *Zápolya*) să vină la șesul Mohaci cu toată oastea pe care o are ; dacă nu poate să ajungă la Mohaci să vină la Budă. Eu îi voi îndeplini orice dorință și voi împlini toate lipsurile pe care le are”. L-a sfătuit însă să nu întîrzie deloc.

<Solul lui Ferdinand nu-l găsește pe împărat la Buda, ci în Austria. Făcîndu-i cunoscută situația, Ferdinand începe întărirea Vienei>.

Înainte ca toată oastea strînsă de Ferdinand să pătrundă în Viena, sultanul Suleiman a sosit cu ienicerii și cu marele vizir Ibrahim-pașa. Apoi, potrivit poruncii padișahului Ioan *Zápolya* (*Zapulai Ianoș*) a început să pregătească oaste și a venit la adunarea de la *Liva* (Lipova?). Avea

¹⁶ Isabella, fiica regelui Sigismund I August al Poloniei.

¹⁷ Un sol cu numele Johann Hobordansky este semnalat în anul 1520.

lingă el doar 600 de oameni. Trimițind de acolo oameni în țara leșească, în Transilvania, precum și la populațiile maghiare, i-a poftit la el.

<Sultanul venise cu vreo 300 000 de oameni>.

Ioan Zápolya (*Zapulai Ianoș*), de asemenea, a venit cu 6 000 de ostași unguri. El a pregătit și multe daruri din pietre scumpe.

<S-au dus împreună la Buda. Cetatea a fost predată fără luptă. Dar condițiile capitulării fiind călcate, ghiaurii din cetate au fost măcelăriți. Luând cetatea Buda, sultanul a predat-o lui Ioan Zápolya. I-a lăsat acestuia 300 de ostași și comandanți pentru paza regiunilor respective, iar el s-a îndreptat spre Viena, pe care o asediat-o în 1529>.

144 De asemenea, acolo (la Viena) se aflau multe căpetenii (*kapudan*) și erau capudani renumiți chiar și din Spania, viteji încercați în lupte. De asemenea, 200 de ostași din Țara Românească păzeau podul. Dar turcii au incendiat podul. Însă capudanii de Pojon au scufundat una din corăbiile turcului care venea din Așka¹⁸ și au ucis pe cei care se aflau într-însa. Totuși, neputându-se împotrivi, <ghiaurii> au intrat în cetate.

150 Întorcându-se la Buda, sultanul l-a încoronat pe craiul Ioan <Zápolya> și i-a înmănat buzduganul de crai, acordând neatîrnare întregii sale țări. <Sultanul> a adunat la divan pe toți aianii și notabilii turcii și i-a spus lui (Zápolya): „Înaintea tuturor, tocmai pe capul tău a căzut marele noroc, pentru că te-ai adăpostit la mine și mi-ai cerut ajutorul. Ori de câte ori vei avea greutăți, eu nu te voi respinge. Acceptându-te pe tine ca vecin, m-am ridicat împotriva dușmanilor tăi. Dacă vreunul nu ți se va supune, să mă înștiințezi pe mine și eu fi voi veni de hac”.

<Nobilii maghiari au fost obligați să-l recunoască drept crai pe Ioan Zápolya>.

151 DESCRIEREA AMĂNUNȚITĂ A FELULUI ÎN CARE COROANA UNGUREASCĂ A AJUNS ÎN TEZAUURUL FERICITULUI PADIŞAH

Atunci când beii unguri, adunându-se, nu l-au acceptat pe craiul Ianoș <Zápolya> numit de fericitul padişah la crăia Budei, mergînd la Viena, ei au cerut la crăia Budei pe craiul Ferdinand. Cel amintit mai sus, venind, l-a scos pe craiul Ianoș din Buda și s-a așezat în scaunul crăiei. Potrivit obiceiului, toți beii și demnitarii țării, mergînd la Ustuni-Belgrad, l-au încoronat pe craiul Ferdinand și, acceptîndu-l drept crai, i s-au închinat acestuia.

¹⁸ Nездентифікат.

<Din vechime, coroana se păstra de către un bel renumit în tezaurul din Vişegrad. Auzind de sosirea sultanului, păstrătorul a încercat să fugă cu ea la Viena, dar a fost prins pe drum de oamenii comandantului cetății Pécs (*Pecevi*), care i se supusese craiului Ioan Zápolya și, din mână în mână, coroana a ajuns la sultan. Cu ocazia venirii sale prin părțile Budel, sultanul a avut posibilitatea să-l încoroneze personal pe Ioan Zápolya, așa cum s-a descris mai sus>.

156 ASEDIEREA CRAIULUI IANOȘ <ZÁPOLYA> LA BUDA ȘI SALVAREA LUI DE CĂTRE IAHIAPAŞAZADE

În anul 937¹⁹, când fericitul și generosul padişah a acordat crăia Ungariei craiului Ianoș, dându-i totodată și coroana, s-au răsculat toți acei de seama lui care îi purtau dușmănie.

După întoarcerea fericitului padişah, Ioan Zápolya i-a poftit la supunere pe emirii maghiari. Unii s-au supus, iar alții nu. Dintre toți, nu i s-a supus Török Balint (*Terk Balind*), ban de Szigetvár, care s-a răzvrătit, semănând sămînța rătăcirii și printre ceilalți maghiari. ...

<Ioan Zápolya trimite la Szigetvár, care nu se supunea, 10 000 de ostași maghiari. Cu ei merg și 3 000 de ostași turci, împreună cu Kasım-paşa. Ferdinand trimite oști la Buda. Zápolya, înștiințat de aceasta, aduce oști la Buda, trimițând în ajutor și oamenii lui Mehmed fiul lui Iahia-paşa, bei de Semendria. După 57 de zile de asediu, austriecii părăsesc asediul, fără luptă, în urma unei stratageme folosite de turci>.

200 INFRÎNGEREA LUI KOCIAN IVAN, BAN ÎN APROPIERE DE ÖSSEK ȘI GURIAN

202 Sus-numitul Mehmed-bei <fiul lui Iahia-paşa>, venind pe neașteptate din Volokvár cu alți emiri și viteji și ajungîndu-l pe dușman, nu i-a dat răgaz și nu i-a îngăduit să bată cetatea. Mai sus-arătatul Mehmed-bei a mai luat o măsură potrivită în sensul că toți vlarii (*Eflakan*) și oamenii curajoși și luptătorii, precum și dintre ceilalți răzvrătiți și rebeli, să pornească cu miile asupra dușmanului.

<Aceste trupe l-au înfrînt pe banul Kocian>.

204 REZUMATUL EXPEDIȚIEI ÎMPĂRĂTEȘTI ÎN MOLDOVA

10 safer cel norocos, anul 945²⁰ și pornirea.

Cînd sultanul Baiazid Vali²¹, prea înaltul Allah să-l milostivească, a cucerit cetățile Chilia și Akkerman²², atunci a fost fixată și granița între

¹⁹ 25 august 1530 – 14 august 1531.

²⁰ 8 iunie 1538.

²¹ Veli: „contemplatorul”, poreclă dată sultanului Baiazid al II-lea (1481–1512).

²² În 1484.

Moldova și țările islamice. Se hotărîse prin clauze ca, de atunci înainte, să nu se treacă peste frontieră și moldoveanul să-și trimită haraciul prevăzut prin legământ, în primul an cu oameni de încredere, iar în anul următor să vină beiful Moldovei el însuși pentru a-l preda la tezaurul împărăției. În timpul vieții răposatului, condițiile de mai sus au fost respectate, însă, prin urcarea la tron a răposatului sultan Selim ²³, s-au ivit întâmplările din Arabia, Iran și Anatolia (*Rum*) și s-au depus eforturi mari și îndelungate pentru cucerirea Iranului (*Kizîlbaş*) și a Egiptului. Din această pricină nu s-a dat atenția cuvenită părților moldovenesti. În cele din urmă, padișahul cel milostiv <Suleiman Magnificul> a terminat cu cucerirea părților Budei, precum și cu supunerea ținuturilor Bagdadului și Persiei (*Adjem*). Dar gîndul că ghiaurii moldoveni ²⁴ au nesocotit cu totul poruncile împărătești, dar că nu se pot răscula și răzvrăti în mod fățiș, a prins rădăcini în sufletul sultanului. Atunci, nespunînd nimănui ceea ce gîndea cu privire la acestea, el a poruncit să se facă pregătiri pentru expediție. Mai întîi, a dat o atenție deosebită flotei imperiale și după ce a terminat eforturile în acest sens, așa cum se cuvine, au scos-o și au trimis-o spre părțile dușmanului.

<Schimbări în aparatul politic și administrativ al Porții. Plecarea sultanului spre Moldova>.

206 Apoi, sultanul cel măreț a pornit cu glorie și noroc, avînd de data aceasta lîngă el pe doi fii glorioși, adică pe Selim sultanul și Mehmed-han sultanul. În ziua de 20 ale lunii arătate ²⁵ au făcut o oprire împărătească la Adrianopol. ...

207 RĂSPÎNDIREA ȘTIRII DESPRE PLECAREA SULTANULUI ÎN PĂRȚILE MOLDOVEI (KARA-BOGDAN)

Pînă atunci, măria sa padișahul, ocrotitor al califatului, procedînd potrivit scumpului său cuvînt, nu dăduse încă de știre în ce parte va fi expediția biruitoare. Dar cu începere de azi (20 safer 945/27 iulie 1538) fiind încredințat că expediția va fi îndreptată asupra Moldovei, au fost trimiși cearși beilor de Silistra, Nicopol și Vidin pentru a se construi un pod la locul numit Isaccea. De asemenea s-au trimis în toate părțile olaci, împu-
208 terniciți cu porunci ilustre, pentru a strînge oști aducătoare de biruință. În ziua de 28 ale lunii mai sus-arătate ²⁶ pornindu-se cu noroc din Adria-

²³ Selim I (1512—1520).

²⁴ Pe atunci domn al Moldovei era Petru Rareș.

²⁵ 20 <safer 945> = 19 iunie 1538.

²⁶ 27 iunie 1538.

nopol, cînd s-a ajuns la menziful numit *Sultan-Ceairî*, a venit acolo un necredincios (*bî-din*) care era capugibaşul beifului Moldovei, Petru voievod ²⁷, împreună cu afuritul său tîlmaci (*terdjüman*) şi cu unele daruri ale sale şi, văzînd că această expediţie a sultanului cel cuceritor se va face de bună-seamă asupra lui, s-a rugat să i se ierte <voievodului> păcatele şi, de asemenea, a cerut favor, arătînd că de azi înainte el se va supune firmanului împărătesc. Dorinţa lor fiind acceptată pe deplin, a fost trimis, cu oamenii săi, Sinan Celebi, emeniul ²⁸ de Caffa, care era un om priceput şi bun cunoscător al stării acelei ţări ²⁹. I s-a dat răspuns lui Petru că i se vor ierta păcatele şi greşelile din trecut dacă, de azi înainte, supunîndu-se, va veni să se închine la ţărîna Curţii ocrotitoare a lumii şi îşi va lua obligaţia de a se închina şi de a se supune de acum încolo. Apoi, padişahul, neposind mai mult de două zile într-un menzil, în ziua de 22 ale lunii rebi-ul-evvel ³⁰ şi-a făcut descinderea împărătească la schela Isaccea. Sangeaceiful de Silistra terminase podul şi-l construise atît de trainic, încît acesta nu poate fi asemănat cu alte poduri construite pînă cum. De asemenea, în nici o altă expediţie nu se mai adunase o oaste ca cea adunată pentru această expediţie victorioasă. În cîteva zile trecîndu-se podul, a sosit în acel loc şi mai sus-amintitul Sinan Celebi care a făcut cunoscut că, întîlnindu-l pe acel afurisit în oraşul numit Tîrgul Iaşi (*Iaş-Pazarî*), cînd i-a adus la cunoştinţă ce conţinea firmanul, căruia toată lumea i se supune, acesta s-a împotrivit să se supună, ba dimpotrivă, adunînd o grămadă de oşti, se pregătea să nascocoască fel de fel de vicleşuguri şi uneltiri ca să lupte <cu turcii> şi că nu a dat un răspuns mulţumitor. De acolo s-au oprit lîngă marele rîu numit Prut (*Berut*).

209

Măria sa chibzuitul vizir Lütfi-paşa ³¹ a fost însărcinat să construiască în acel loc un pod. Dîndu-l gaşa în scurt timp, au început să treacă zi şi noapte oştile victorioase.

<Descrierea amănunţită a sosirii şi cîremonialului de primire a hanului tătăresc, Sahib-Ghirai, în Moldova>.

211

DELIMITAREA PĂMÎNTURILOR CHILIEI ŞI AKKERMANULUI ŞI NUMIREA NOULUI VOIEVOD, PRECUM ŞI FIXAREA TRIBUTULUI (*GIZIE*) DATORAT DE GHIAURII DIN MOLDOVA

În acest timp, afuritul numit voievod al Moldovei se adăpostise cu multe mii de păgîni în munţii greu de străbătut ai Botoşa-

²⁷ Petru Rareş.

²⁸ În text *emin*: intendent.

²⁹ Fiind român de origine.

³⁰ 18 august 1538.

³¹ Lütfi-paşa, autorul unei cronici otomane. Pe vremea expediţiei în Moldova, era al doilea vizir (vezi p. 233 din volumul de faţă).

nilor³². El făcuse adăposturi în împrejurimi ; de asemenea zăgăzuise, cu diguri înalte, drumurile și căile torentelor. El se hotărîse să dea lupte în acel loc. Dar fericitul padișah, ocrotitorul lumii, a dat poruncă halebardierilor oștii din Țara Românească (*Eflak*), care îl însoțeau, să deschidă un drum larg în acel loc, neîngăduind ca oastea islamică să fie împiedicată în mersul ei. Astfel stînd lucrările, afurisitul a apucat pe un drum necunoscut de oastea sa. Oștenii săi, de asemenea, căutînd să-și scape familiile și copiii, au apucat fiecare pe altă cale. În timpul acela, orașul numit Iaș-Pazarî fiind incendiat, a fost dărîmat pînă la pămînt. Pentru urmărirea mai sus-numitului afurisit (Petru) au fost numiți gaziile din Semendria și o ceată din oastea tătarască. Pornind de aici, padișahul a descins în orașul numit Suceava (*Süd-jav*), capitala vilaietului mai sus-menționat. Toată populația orașului se ascunsese de frica oștii islamice. Fericitul padișah, ocrotitorul lumii, acordînd iertare întregii populații a Moldovei, a dat firman ca în timp de patru zile toți beii și beizdadelele și marile fețe bisericești și călugării, precum și preoții să vină la Curtea cea ocrotitoare a lumii.

Fiind anunțat că în seraiul din orașul mai sus-amintit al rebelului și fugarului Petru voievod se află îngropată comoara sa nesfîrșită, padișahul l-a însărcinat pe marele *mirahor*³³ Hasan-aga să sape locurile unde se bănuia
212 că ar fi tezaurul acestuia și s-au descoperit : argint și aur de diferite feluri și cruci împodobite și meșteșugit lucrute, sulii, săbii și cruciulițe bătute în aur, evanghelii împodobite cu aur, mărfuri de toate felurile, obiecte scumpe, precum și postavuri. Aceste obiecte depășeau orice închipuire și socoteală. Toate au fost reținute pentru tezaurul împărătesc. Boierii din Moldova, beii și ceilalți notabili ai țării, care s-au supus, adunîndu-se lîngă alaiul împărătesc, au arătat ascultare și au declarat că se vor supune oricărui firman dat din partea împărăției și, închinîndu-se în fața tuturor crucilor mari și mici, s-au rugat atunci să le fie numit ca voievod Cetne³⁴, fiul voievodului Istefan³⁵. Luînd haraciul asupra sa, domnia a fost acor-dată acestuia.

În ce privește hotarul cetăților, care este de obicei motiv de gîlceavă, s-a despărțit o porțiune de pămînt din vilaietul întins al Moldovei și s-a stabilit o graniță precisă, începînd din fața orașului Fălciu (*Fîlci*) din partea Akkermanului de pe lîngă sus-amintita apă (*Prut*) și pînă la apa Nistru (*Turla*). S-au scris acte cu condiții și obligații potrivit cărora de cele două părți ale acelui hotar stabilit se vor construi două cetăți puternice, iar

³² În text : *Polšan*.

³³ *Mirahor* (*emir-i ahor*) : comis împărătesc, căpetenia grajdurilor.

³⁴ Ștefan Lăcustă. Cf. p. 412, n. 74.

³⁵ Ștefan cel Mare.

voievodul nu se va opune niciunui firman dat prin alte porunci și, la fiecare doi ani, voievodul va veni el însuși la Poarta fericirii cu haraciul țării. Dându-i-se în mână un ilustru berat, potrivit vechiului obicei osmănesc, el a fost îmbrăcat cu burcă (*bürk*) și cu bonetă (*üşküf*) aurită, precum și cu *hilat* strălucitor. Tot după vechiul obicei, el a fost așezat ca bei, cu tobe (*tabl*), țimbale (*nakkare*) și cu steag (*alem*), în orașul Suceava (*Sündjav*), capitala vilaietului Moldovei. În ziua aceea, vilaietul Moldovei a intrat sub stăpânirea țărilor osmane. În acel loc dându-se învoire oștii tătărăști să se întoarcă în țara ei, hanul a venit cu toți notabilii și oamenii săi renumiți, fiind onorat și cinstit cu *hilate* strălucitoare și a fost trimis în capitala țării sale cu mari onoruri, așa cum i se cuvine.

De asemenea solului rătăcitului crai leșesc ³⁶, care venise încă înainte și se afla la oastea împărătească, dându-i-se scrisoare împărătească (*name-i humaiun*), a fost trimis la craiul său. Bănuindu-se că voievodul Moldovei ³⁷, care fugise, s-ar fi dus în părțile Budei, s-a trimis craiului de Buda, Ioan Zápolya (*Zapulai Ianoș*), prin ceauș, o scrisoare împărătească pentru a-l prinde pe acesta ³⁸. Pe urmă, în ziua de 28 ale lunii rebi-ul-ahîr ³⁹, s-au întors de la Suceava la podul împărătesc construit lângă Isaccea. Acolo așteptau olaci sosiți de la flota împărătească și din alte țări ale împărăției padișahului. Ei au adus multe știri îmbucurătoare. De aici, în ziua de 29 ale lunii djumadi-ul-evvel ⁴⁰ s-a ajuns la Adrianopol, reședința califului islamic.

<Expediția împărătească și numirea beilerbeului de Buda>.

25 safer, anul 948⁴¹. Când, cu ajutorul lui Allah, a fost cucerită cetatea Buda, crăia Transilvaniei a fost acordată craiului Ianoș, ban al Transilvaniei.

<Urmează relatarea încercării austrieilor de a pune mîna pe Buda, care se afla sub stăpînirea soției lui Zápolya (*Isabella*), și luptele turcilor cu ei, cu participarea sultanului, pînă la înfrîngerea austrieilor>.

<Numirea beilerbeului de Buda, adică al Ungariei. Soția lui Zápolya era din neamul leșesc>.

Fericitul padișah, dorind s-o mulțumească și dorința ei fiind domnia Transilvaniei, a dat firman ca ea să aibă grijă de starea țării pînă ce va crește Ioan Sigismund (*Simun Ianoș*), fiul ei orfan, care abia se născuse. Unii dintre emirii chibzuîți trebuiau să-i fie intendenți și sfetnici, Apoi,

³⁶ Erast Kretkowski, castelan de Bresk, solul lui Sigismund I.

³⁷ Petru Rareș.

³⁸ Pe Petru Rareș.

³⁹ 23 septembrie <1538>.

⁴⁰ 23 octombrie <1538>.

⁴¹ 20 iunie 1541.

plecînd din Buda cu toată averea, cu tot alaiul și cu tot ce aveau, ei au pornit spre cetățile Transilvaniei.

- 230 ... În cronicile creștine s-a scris că fericitul padișah a descins în șesul vechii Buda și a trimis multe daruri crăiesei și fiului de crai (Ioan Sigismund) : mai întîi trei cai cu harnașament strălucitor și cu lanțuri de aur, trei *hilaturi* scumpe și aurite, buzdugan (*topuz*) și spadă împodobită și alte lucruri împărătești tot atît de valoroase. Crăiesei i-au trimis inele prețioase, inele împodobite în întregime cu aur și smarald. De asemenea, la această expediție victorioasă erau de față și fiii șahului <Suleiman> : Selim-sultan și Baiazid-sultan. Din partea lor de asemenea s-au trimis alte daruri. Toate acestea au fost duse de ceașbași Ali-aga. Spunînd că fericitul padișah, ocrotitorul lumii, vrea să vadă pe fiul craiului, el a cerut ca acesta să fie trimis la sultan. Femeia șovăia, dar sfetnicii ei i-au spus că nu se poate să nu-l trimită. Apoi, toți capudanii și beii de Buda, precum și reprezentanții (*vükelâ*) fiului de crai, care se aflau lîngă el, trecînd înă-
- 231 intea lui, au pornit spre alaiul împărătesc.

<Descrierea primirii de către sultan a lui Ioan Sigismund>.

În timpul acesta a venit un sol renumit din partea craiului Ferdinand, aducînd cu el și multe daruri. El a cerut ca în caz că se acordă Buda craiului Ianoș, acesta să le dea haraci.

<Răspunsul padișahului a fost ca austriei să plece din țara ungurească și să plătească anual haraci, ca să se poată încheia pacea>.

- 232 Defterdarul și nișangi pașa au adus crăiesei un act de tratat împodobit cu aur și cu pietre scumpe. În acest act, padișahul își dădea cuvîntul că, în momentul cînd fiul ei va atinge vîrsta majoratului, tot lui i se va acorda crăia. ...

ANUL 1542 (949). ASEDIEREA CETĂȚII PESTA ȘI UCIDEREA LUI KARA-HERSEK ⁴³ ȘI ÎNFRÎNGEREA OȘTII GHIAURE

<Pecevi arată că a aflat adevărul asupra acestui eveniment din cronicile creștine. Se vorbește despre venirea solului austriac la padișah, atunci cînd acesta îl primea pe minorul Ioan Sigismund>.

⁴³ Kara-Hersek : „Herțogul cel Negru”, Ioachim, duce de Brandenburg (cf. J. Thury, *op. cit.*, II, p. 31, nota 1).

239 CRONICILE CREȘTINE AU SCRIS ÎN FELUL URMĂTOR DESPRE TRIMITEREA DE OȘTI ISLAMICE LA BUDA :

...Craiul Ioan Zápolya era crai de Buda, fiind înscăunat de fericitul padișah. În clipa când și-a pus capul pe perna morții, el a adunat pe toți aianii emirilor maghiari în cetatea Sebeș.

240 <El l-a sfătuit pe unguri să se supună sultanului, arătându-le binefacerea pe care le-a văzut din partea lui, împotriva dușmanilor săi. De asemenea a scris o scrisoare sultanului, rugându-l ca și de acum înainte să ferească de dușmani pe fiul său și pe soția sa. Ferdinand trimite soli atât sultanului cit și crăiesei, cerind Buda. Crăiasa roagă să i se dea răgaz ca să se sfătuiască cu tatăl ei din Țara leșească. Ferdinand asediază Buda. Ostașii unguri din armata lui trecând de partea ungurilor, austriei se retrag spre Viena>.

241 În acele zile a venit solie din partea padișahului cel fericit comandantul <cetății> Pécs și a vorbit despre multe promisiuni și favoruri ale padișahului. El a adus și a predat beratul de crăie, precum și buzduganul de crăie, trimise din partea padișahului pentru acel micuț fiu de crai.

242 <Se amintește despre închiderea solului austriac sosit la Poartă, care era dintre emirii
246 craiului Ianoș, dar care trecuse de partea lui Ferdinand. Urmează descrierea ciocnirilor dintre turci și austriei la Buda, pînă la sosirea sultanului, după care austriei fug din Buda și Pesta. Se descrie apoi trimiterea de daruri fiului de crai din partea sultanului și aducerea lui la sultan, așa cum s-a arătat mai sus. Pecevi traduce din cronicile creștine toată primirea fastuoasă, făcută de sultan, lui Ioan Sigismund. Unii demnitari turci au fost de părere ca fiul craiului și mama lui să fie duși la Istanbul, alții au propus ca ei să fie uciși, fiind dușmani, iar alții au dat asigurări că padișahul nu-și va călca cuvîntul dat>.

Padișahul a poruncit ca mama și copilul să domnească deocămdată în Transilvania, spunînd că bogățiile lor le vor fi deajuns pînă ce va crește copilul, iar Buda să fie acordată capudanului Zengiveș (?).

<Urmează relatarea privind sosirea solului austriac pentru a cere Buda>.

285 CUCERIREA CETĂȚILOR... ORADEA ⁴³, CENAD ȘI LIPOVA. ASEDIEREA CETĂȚII
TIMIȘOARA

286 ...Am pornit asupra cetății Oradea. Cu ajutorul lui Allah cel prea înalt, locuitorii Oradei, predînd cheile cetăților, au obținut iertare pentru suferințele lor. De acolo s-a ajuns la palanca (*parkan*) numită Kanlak ⁴⁴. Locuitorii de aici, de asemenea, cerînd iertare, au predat cetatea și au preferat să meargă în ținuturile lor neliniștite. De acolo s-a mers asupra cetății numite Cenad, care era loc de refugiu al oștii ghiaurilor.

⁴³ În text : Varat.

⁴⁴ Greșeală de grafie ; corect : *Fenlak* (Felnac, r. Pecica, reg. Banat).

Oastea islamică cea victorioasă a pornit asupra lor și când necredincioșii au văzut că înjugându-se bivoli la tunurile care băteau cetatea ele au fost transportate la locurile cuvenite, puterile lor au slăbit și spaima lor a devenit tot mai mare. De aceea ei au cerut iertare (*aman*). Celor de mai sus, de asemenea, li s-a acordat iertarea, iar cetatea lor a fost alipită țărilor islamice, îndeplinindu-se cele necesare așa cum se cuvine.

După aceea s-a pornit asupra cetății Lipova, dar se auzise că lângă ea se aflau adunați vreo 20 000 de ghiauri, împreună cu răufăcătorul numit *Patori Andraș*⁴⁵. Ei se pregăteau să aducă pagube oștii islamice. Din cauza aceasta, numindu-se, din oaste, o ceată de ostași renumiți, a fost trimisă ca să prindă limbi (*dil*). Prin înțelepciunea lui Allah, un număr mare de călăreți ai ghiaurilor veneau și ei spre oastea islamică pentru a obține știri. Din întâmplare, ei s-au întâlnit pe drum și, venind față-n față, credincioșii și necredincioșii s-au luptat crâncen. Cu ajutorul lui Allah musulmanii devenind învingători, cei mai mulți dintre ghiauri au fost măcelăriți cu săbiile, iar mulți dintre ei au fost legați în lanțuri. Astfel, s-au întors victorioși la oastea imperială. Necredincioșii, atît cei aflați în oastea lor cît și cei aflați în cetate, auzind de măcelul acela de la cîtiva nenorociți care au scăpat de săbii, au fugit cu toții unul după altul pînă în ținuturile lor neliniștite, fără ca măcar să se uite îndărăt. Unii dintre raialele rămase în cetate au venit și au luat asupra lor haraciul și *giziaua*, devenind robi legați de gît ai pașahului cel fericit. În cetatea mai sus-amintită Ulama-pașa fiind numit sangeacebi (*mirliva*), i-au fost date, așa cum se cuvine, cele necesare. De acolo, s-a mers asupra Timișoarei și vitejii, intrînd în meterezuri, au depus sforțări pentru cucerirea ei. Dar schimbîndu-se vremea și sosind frigul, iar ploile neconținînd, șanțurile meterezurilor și găurile lor ca de șobolani s-au umplut de apă și de aceea ostașii nu au putut rezista. Cucerirea ei urmînd să se facă la vremea ei, s-a socotit mai nimerit să se renunțe. Făcîndu-se cunoscut tronului împărătesc starea de atunci, s-a dat învoire oștii victorioase să se întoarcă, dîndu-se totodată firman susei numitului beilerbei (*mirimiran*) ca să-și petreacă iarna la Belgrad și să-și pregătească și să-și adune cele necesare. ...

289 OCUPAREA CETĂȚII LIPOVA DE CĂTRE DUȘMANI ȘI MOARTEA LUI ULAMA-PAȘA

Anul 958⁴⁶. Rebelul cu numele de Andrei Báthory, care mai înainte fusese înfrînt la cucerirea cetății Lipova⁴⁷, adunîndu-și iarăși oastea

⁴⁵ Andrei Báthory, mai trziu volevod (1552–1553).

⁴⁶ 9 ianuarie – 28 decembrie 1551.

⁴⁷ Vorbîndu-se de același eveniment mai departe în cronică (vezi p. 48), în loc de Báthory este dat numele lui Török Ferencz.

sa purtătoare de înfrângere, a asediat cetatea mai sus-amintită. Întărirea acelei cetăți nu era așa de puternică, încît în caz de împresurare, omul să poată sta în ea.

...Deși Ulama-pașa a depus eforturi pe cît a putut, totuși, în cele din urmă, el, de nevoie, a preferat să plece, ieșind de acolo prin capitulare (*vire*).

<Din pricina unor obligații încălcate de turci în trecut, asediatorii îi măcelăresc pe cei asediați împreună cu Ulama-pașa>.

- 290 În același an (958 / 1551) comandantul Timișoarei, necredinciosul cu numele de Loșandja ⁴⁸, atacînd părțile cetății Pécs, a prins iscoade (*dil*) și le-a tăiat capetele.

<Turcii îl urmăresc>.

Dar mai sus-amintitul Loșandja se afla în ascunziș. Turcii dînd peste ei, aceștia au trîntit calul mai sus-pomenitului Kaitas-aga și l-au luat prizonier. El fiind unul dintre vitejii renumiți ai serhatului, întîmplarea a făcut să crească mînia sultanului.

- 291 CUCERIREA CETĂȚII TIMIȘOARA ȘI PLECAREA CA SERDAR A CELUI DE-AL DOILEA VIZIR, AHMED-PAȘA ⁴⁹, SPRE PĂRȚILE TIMIȘOAREI. ANUL 959 ⁵⁰

Tărăgănarea cuceririi cetății Timișoara și noua biruință a ghiaurilor în timpul atacului asupra cetății Lipova au mărit mînia padișahului. Fiind numit mare serdar (*sipehsalar*) cel de-al doilea vizir, Ahmed-pașa, acesta a pornit ieșind din Adrianopol în ziua de 27 ale lunii rebi-ul-ahîr <anul 959> ⁵¹, împreună cu *segbanbașî* ⁵², cu cîteva mii de ieniceri, cu patru bulucuri conduse de aga de *böyük* ⁵³, cu tunari și cu gebegii, precum și cu mulți alți ostași aleși din armată. De asemenea, și victoriosul *mirimiran* a adunat la Belgrad lîngă el pentru expediție oastea din Rumelia, precum și pe ceilalți oameni, construind pe Dunăre și un pod puternic spre a se trece dincolo. Îndată după venirea vizirului amintit (Ahmed-pașa), toți aceștia, împreună cu ostașii însărcinați să meargă în expediție, au trecut podul și în ziua a cincea a lunii ramazan ⁵⁴ cel binecuvîntat s-a răspîndit

⁴⁸ Loșandja: Ștefan Losonczy, apărătorul Timișoarei.

⁴⁹ Ahmed-pașa, Kara Ahmed-pașa, mare vizir pe timpul lui Suleiman Magnificul. A fost executat în anul 1555 (962).

⁵⁰ 29 decembrie 1551—18 decembrie 1552.

⁵¹ 22 aprilie 1552.

⁵² Căpetenia seimenilor, comandantul unei unități de ieniceri.

⁵³ *Böyük-aga*: „aga de buluci”, comandant al unei categorii de oaste cu acest nume.

⁵⁴ 5 ramazan <959> = 25 august 1552.

292 știrea despre asediarea Timișoarei de către oastea victorioasă. Un număr de 16 tunuri mari (*balimez*), așezate în diferite locuri potrivite, au început să bată cetatea. Comandantul ei era necredinciosul Loșandja care fusese asediat în anul ce trecuse. Înăuntrul cetății, în afară de maghiari, croați (*Hîrvat*) și alți nedemni, se mai aflau și vreo 300—400 de pușcași spanioli ⁵⁵ și vreo 200 de luptători nemți (*Nemce*).

În cronicile ghiaurilor s-a scris că în ziua când musulmanii s-au așezat lângă cetate, acela (Loșandja) a venit de asemenea și a intrat în ea.

Craiul ⁵⁶ cel răătăcit se afla la Turin ⁵⁷. Acesta (Loșandja), mîniindu-se a spus : „Anul trecut eu mi-am făcut datoria, acum oastea islamică se pregătește să meargă asupra ta. Podul este în curs de construire ; se fac de asemenea și alte pregătiri. Din partea voastră nu văd nici un fel de ajutor ; cei care se închid acolo (în cetate) se închid pentru moarte”. Dar în cronica ghiaură s-a mai scris că toți beii creștini și comandanții (*hersek*) și însuși craiul cel răătăcit l-au rugat foarte mult pe acesta (pe Loșandja) și, fiind convinși că nu se vor mai întîlni unii cu alții, ei (cei care plecau) și-au sărutat copiii și familiile și și-au luat rămas bun. Venind și numărînd oastea sa încercuită, el ar fi găsit că acolo (la Timișoara) se aflau 2 500 de luptători.

Într-adevăr, afurisitul Loșandja a făcut o seamă de vitejii și nu s-a dat înapoi de la sforțări și lupte. Dar emirii musulmanilor și ceilalți gazii au săvîrșit fapte de eroism și vitejii de neînchipuit. În iureșuri se duceau la moarte unii după alții și nu se dădeau înapoi, ci se aruncau așa precum oile merg la sare. La un moment dat, calul de sub mirimiranul cel victorios a fost lovit, dar el, încălecînd îndată un alt cal, n-a părăsit iureșul.

Luptele au continuat astfel 35 de zile. În cele din urmă <ghiaurii> au cerut *aman*. Cetatea a fost cucerită prin capitulare (*vire*). Apoi, capitularea nefiind respectată, au fost făcuți prizonieri și măcelăriți cu toții. Motivul stricării capitulării a fost acela că atunci cînd, în urma capitulării, Ulama-pașa a ieșit din Lipova (958/1551), Törek Ferendj ⁵⁸ a călcat obligațiile acesteia.

De aceea și turcul a călcat condițiile capitulării Timișoarei și pe cînd ghiaurii părăseau cetatea, un ienicer s-a agățat de un *inoș*, în limba

⁵⁵ În text, dintr-o greșeală de grafie, apare : *Istanbul*.

⁵⁶ Împăratul Austriei.

⁵⁷ *Turin* sau *Torin* : Thorn (Torna), oraș în vechea Slovacie.

⁵⁸ Török Ferencz (cf. J. Thury, *op. cit.*, II, p. 36—37, n. 1). Mai înainte (vezi p. 184) s-a spus : Andrei Báthory.

lor „inoș” înseamnă pag (*Iç-oglan*), la care ținea foarte mult Loșandja. Atunci Loșandja, nemaiputând să rabde, l-a ucis cu sabia pe ienicerul acela și astfel capitularea s-a stricat. Loșandja fiind grav rănit în două locuri, a fost adus la Ahmed-pașa, în fața căruia el a spus următoarele : „Eu ce să fac ? Raiatele nu m-au lăsat în pace. Jurasem și le făgăduisem să mor o dată cu ele. De altfel, pînă ce veți fi luat Timișoara tot ar fi murit atîția oameni de la voi”. Afară de cele 7 000 de tunuri trimise dincolo și în afară de cele care, intrînd în înfundăturile zidurilor, nu mai puteau fi scoase, el ⁵⁹ mai adusese înlăuntrul cetății atîtea tunuri, încît socotea că, salvînd cetatea, le va da probabil craiului în dar. Rana lui Loșandja nepuținînd fi vindecată, Ahmed-pașa a dat poruncă să i se taie capul. Ei (ghiaurii) au mai descris amănunțit că și capul său a fost trimis la norocosul padișah.

Dat fiind că cetatea de mai sus era locul cel mai însemnat al acelor ținuturi și hotărîndu-se să fie beilerbeilic pentru supunerea și apărarea țării, beilerbeilicul a fost acordat gaziului Kasîm-pașa ⁶⁰. Acesta, pe timpul craiului <Ioan Zăpolya> fusese asediat la Buda și era unul dintre martorii celor mai multe cuceriri din Ungaria.

294 CUCERIREA CETĂȚILOR LIPOVA, SOLNOC, MUREȘVAR ȘI ALTELE

<După cucerirea Timișoarei, turcii au pornit asupra cetății Solnoc. Locuitorii localităților de prin împrejurimi fugiseră în codri. Apoi, au cerut iertare și au obținut-o de la sultan>.

295 CUCERIREA CETĂȚII SOLNOC

După plecarea din Timișoara a oștii islamice, purtătoare de victorie, a șaptea zi ea s-a așezat lângă Solnoc. Dar Hadîm Ali-pașa, beilerbei de Buda, sosind mai înainte, asediașe cetatea pomenită și, făcînd meterezuri, era gata s-o bată. Afurisiții asediați erau umiliți și sufereau pagube din pricina atacurilor oștii de Buda. De data aceasta, văzînd că a mai venit atîta oaste, au început să se pregătească pentru a-și scăpa sufletele. În noaptea aceea, călăreții, împreună cu comandantul (*kapudan*), au fugit într-o parte, iar pedestrașii în altă parte. Ostașii islamici, auzind aceasta, au pornit îndată pe urmele lor și, ajungîndu-i din urmă, au măcelărit pe cei mai mulți dintre ei. Doar comandantul a fost adus cu toba și cu ținbalul său la serdarul cel neînfricat.

⁵⁹ Losonczl.

⁶⁰ Kasîm-pașa a fost valiu în Egipt și în Moreea.

341 RĂSCOALA GELALIILOR ⁶¹ ÎN RUMELIA, ÎN NUMELE PRINȚULUI MUSTAFA, ȘI UCIDEREA LOR

<În anul 962 ⁶² un oarecare a încercat să se răscoale, dându-se drept prințul Mustafa>. El a adunat pe lângă dînsul, din Salonic, din Ieni-Şehir și dintre levezii acelor împrejurimi, vreo 10 000 de oameni, acordînd marele vizirat (*vezir-i azamlık*) unuia dintre aċingii numit Evil Togcea, iar magistratura militară (*kadiaskerlik*) la doi sohtale ⁶³ nenorociți.

De acolo, el a intrat cu cortul său și cu mare alai (*tumulusuk*) în Dobrogea printre *sofiii* lui Simavna ⁶⁴. Impunînd la dări în bani pe unii bogătași și în special pe arendași (*mültezimin*) și pe emenii (*ümena*) și pe *giziedari*, precum și pe alți *mubaşiri* cu avuții, el a început să acorde daruri și să-și
342 pregătească tobe și steaguri și oameni fără căpătîi (*haşm*) și alte lucruri de înşelăciune și de fast.

<Fiînd înştiințat prințul Mahmud din Adrianopol, precum și sultanul, au fost trimiși al treilea vizir Mehmed-paşa și beiu de Nicopol, Mehmed-han și alții pentru reprimarea răscoalei. Capul răsculaților a fost prins și spînzurat. Adepții lui au fost și ei pedepsiți>.

352 LUPTA CEA MARE A LUI MALKOCI-BEI COMANDANTUL DE KILIS ⁶⁵

În anul 961 ⁶⁶, generalul țărilor croate și slavone (*Islavin*) cu numele de Zryni (*Zirinski*), trimițînd pe nerușinatul său başcapudan, numit Hölsek, cu cîteva mii de păgîni pedestrași și călăreți, la granița din Kilis, aceștia au nimicit multe sate ale unui ținut.

<Turcii îi urmăresc și în luptă dată Zryni abia scapă. Malkoci-bei a trimis robi la Istanbul și a luat înapoi toate prăzile capturate de ghiauri. Se descrie o bătălie între Devlet-Ghirai-han ⁶⁷ și țarul (*ban*) Rusiei, Ivan ⁶⁸, care se pregătea să atace ținuturile islamice>.

412 EXPEDIȚIA ÎMPĂRĂTEASCĂ SPRE SZIGETVÁR ȘI PLECAREA MARELUI PADIŞAH <SULEIMAN MAGNIFICUL>

9 şevval, anul 973 ⁶⁹.

Această expediție a șahului cel victorios a avut loc către sfîrșitul vieții sale și în această expediție strălucitoare el și-a luat rămas bun de la

⁶¹ *Gelali*: rebel, răzvrătit.

⁶² 26 noiembrie 1554—15 noiembrie 1555.

⁶³ *Sohla*, *softa*: cărturari tineri, cei care studiau teologia musulmană.

⁶⁴ Simavna Kadıfloglu, șelhu Bedreddin Mahmud.

⁶⁵ *Kilis*: Klisz, localitate în Bosnia.

⁶⁶ 7 decembrie 1553—25 noiembrie 1554.

⁶⁷ Devlet-Ghirai, hanul tătăresc din Crimeea (1551—1577).

⁶⁸ Ivan al IV-lea cel Groaznic (1533—1584).

⁶⁹ 29 aprilie 1566.

această lume trecătoare. Motivul <expediției> este acela că Iahialî Arslan-paşa ⁷⁰, beilerbei de Buda, trimițând scrisori la Poartă în repetate rânduri, făcuse cunoscut că atacurile maghiarilor asupra țării islamice de la granița ungurească au întrecut orice măsură. Deși cetatea Agria a fost asediată, totuși cucerirea ei a fost lăsată pentru clipa potrivită. Afurisitul de ungur, abuzînd de bunăvoință, și-a mărit din zi în zi ațîțările și răutățile sale. Afară de aceasta, principele Transilvaniei, Ioan Sigismund ⁷¹, se plîngea de atacurile craiului de Viena, Ferdinand, și în nenumărate rânduri ceruse în scris ajutor <de la turci>, deoarece <Ferdinand>, cîștigînd victoria asupra unor cetăți din Transilvania ca Sătmar și Tokaj, pusese temelia unor uneltiri și dezbinări.

<De aceea sultanul pornește expediție împotriva Austriei>.

- 413 . După aceea, principele Transilvaniei (*Erdel-oglu*) căruia i se 'acordase voievodatul Transilvaniei la cucerirea Budei, salutîndu-l, la rîndul său, pe padișah cu oști bine rînduite, s-a bucurat de bunăvoința acestuia.
- 414 Apoi, la cererea și rugămintea sus-numitului ardelean, s-a emis firman ca el să pornească cu oastea victorioasă asupra cetății Agria. S-a poruncit construirea unui pod la Varadin. Oastea tătară a venit împreună cu *mîrzale* ⁷² și i s-a alăturat lui (Ioan Sigismund) (*Erdel-oglu*). Cu un an mai înainte, craiul Ferdinand smulsese din țara Transilvaniei cetățile Sătmar și Tokaj, alipindu-le ținuturilor lui blestamate. Aceste cetăți fiind dorite de Erdel-oglu, s-a dat firman ca el și oștile tătărești să pornească asupra lor.

<Se vorbește de Nicolae Zryni (*Zirinski Miklos*), bei de Szigetvár, care a trimis 1 000 de haiduci și 400 de cătane ca să nimicească orașul Pécs (*Pecevi*)>.

420 CUCERIREA CETĂȚILOR GYULA ⁷³, INEU (IANOVA) ȘI VILÁGOS ⁷⁴

În anul 974 (1566) norocosul padișah cel vrednic de rai, cu două zile înainte de a pleca din Istanbul, l-a numit pe al doilea vizir, Pertev-paşa, serdar și comandant de oști, și l-a trimis pentru cucerirea cetăților mai sus-arătate, dîndu-i 2 000 de ieniceri din oastea de Poartă, pe lefegii ⁷⁵ de stînga, precum și ceata *garibilor* ⁷⁶ de dreapta și un număr de ajuns de tunari și *gebegii*. De asemenea, adăugase la ele și pe beilerbei de Semendria,

⁷⁰ *Iahialî Arslan-paşa*: Arslan („leul”) din Iahia (Iania, Ianina?).

⁷¹ În text: *Simun Ianoş*.

⁷² *Mîrza* (din *mir*+*zade*): „fiu de principe”, bei tătar.

⁷³ În text: *Kula*.

⁷⁴ În text: *Dilagoş*.

⁷⁵ Categorie de oaste otomană (*uşâfedji*).

⁷⁶ *Garib* (*gureba*): o altă categorie de oaste otomană (formată din elemente musulmane).

de Vidin și de Timișoara, cu oștile ținuturilor lor, oastea tătărească, precum și oștile Țării Românești și Moldovei. Astfel, cu ajutorul lui Allah, mergînd și asediind <cetatea Gyula> mai mult de 30 de zile, în cele din urmă a cucerit-o prin capitulare (*vire*). Iahialî și Sofu Mehmed-bei, răposatul, care era sangeachei de Oradea, au fost cei care au intrat în cetate și au vorbit despre capitulare. Pe cînd necredincioșii, fiind scoși, plecau din cetate, cîțiva luptători (*gazi*) au stricat capitularea, repezind săbiile lor asupra ghiaurilor și trîntindu-i într-o clipită pe toți la pămînt. În momentul acela mai sus-pomenitul bei, aflîndu-se de asemenea printre necredincioși, a fost rănit și el și abia a scăpat. Tot în expediția aceea victorioasă au fost cucerite și cetățile Világos și Ianova. Vestea acestor cuceriri venind cu două-trei zile înainte de ocuparea Szigetvárului, oastea islamică s-a înveselit.

428— <Despre utilizarea surselor istorice europene de către Pecevi. Se vorbește despre cele
429 trei tratate ale celor trei sultani : Balazid al II-lea, Selim I și Suleiman Magnificul, folosindu-se ca surse de informare cronicile creștine. Autorul redă și următorul pasaj> :

430 Mai jos de Semendria, pe malul Dunării, se afla o cetate numită Severin care era o cetate ruinată.

<Versurile poetului Iahia-bei despre Severin> :

„Distruge cetatea Severinului.
Tăinuiește dragostea în inimă ca și sufletul”

Capudanul cetății de mai sus a trimis în solie (*risale*) pe cineva numit Barla-Baila ⁷⁷. Acesta a sosit la Istanbul pe vremea cînd sultanul Balazid, răposatul, abdicase și propusese ca urmaș la tron pe fiul său mai mare, prințul Ahmed, care trebuia să fie urmașul său.

431 <Răzvrătirea prințului Selim și ocuparea tronului. Solul l-a însoțit pe noul sultan timp de șapte ani>.

Apoi craiul Ianoș <Zápolya> murind și fiul său mai sus-menționat, Ioan Sigismund (*Ianoș Zidmun*), fiind mic, aceștia ⁷⁸ ieșiseră din supunerea craiului și al padișahului cel fericit și se supuseră regelui Ferdinand. Cele mai multe dintre cetăți, comitatele și regiunile acestora fiind în Transilvania, în părțile cetăților Sătmăr, Tokaj (*Togay*) și spre Agria, oastea fiului de crai ⁷⁹ și supușii de margine ai padișahului cel fericit îi prădau și persecutau pe aceștia (pe creștini) fără încetare, încît ajunseseră să-i

⁷⁷ Neidentificat.

⁷⁸ Ungurii.

⁷⁹ Ioan Sigismund.

nimicească cu desăvârşire. Aceştia, de asemenea, fiind incluşi la înţelegere, se luase obligaţia ca ținuturile lor să nu mai fie atacate şi să nu se mai ceară de la populaţie (*raia*) nici un fel de dări. Acestea erau condiţii şi pentru musulmani şi pentru austrieci.

«Convenţia se încheie pe nouă ani. Austria se obliga la plata unui tribut de 30 000 de galbeni (*ktzll altın*). Sultanul trimite solie în frunte cu învâţatul Ibrahim ca să încheie pacea».

433

DESPRE PACEA ÎNCHEIATĂ ÎN TIMPUL HANULUI SELIM

După cucerirea Szigetvárului, «cronicile creştine» au scris astfel : „Socotind de la naşterea lui Isus (*Isa*), era anul 1567, un an după cucerirea Szigetvárului. Oastea turcească, în alianţă cu ghiaurii din Transilvania, nu înceta deloc jefuirea şi devastarea părţilor Agriei, Caşoviei şi Tokajului.

Principele Transilvaniei, craiul Ioan Sigismund (*Ianoş Zidmun*), fiul craiului Ianoş (*Zápolya*), pus de turci, cucerind din ţara regelui austriac localităţile Kardar (?) şi Bornoc (?) şi încă alte vreo 10 cetăţi, împreună cu împrejurimile lor, obţinuseră victorii mari asupra ţării craiului «austriac». Acesta i-a uimit foarte mult atât pe cezar ⁸⁰ cât şi pe ceilalţi conducători ghiauri.

«Are loc schimb de solii şi de scrisori între sultan şi împăratul Austriei. Sultanul îi face cunoscut că pregăteşte oaste ca să meargă împotriva lui. Creştinii adună oşti, dar după multe discuţii, se hotărăsc să-l înduplece pe sultan. Pentru aceasta sînt trimişi doi soli la Poartă, unul austriac şi unul maghiar, cu peşcheşuri şi alte daruri. Se încheie o pace pe opt ani. Austriei li se obligă să dea anual 30 000 galbeni ungureşti Porţii».

Principele Transilvaniei, Ioan Sigismund (*Ianoş Zidmun*), ia parte de asemenea la această înţelegere, împreună cu întregul popor al Transilvaniei ; el îşi ia obligaţia să respecte pacea. O altă condiţie era aceea ca tot ce se afla în timpul acela, adică în momentul încheierii păcii, în stăpînirea celor două părţi să rămînă în stăpînirea părţilor respective, luîndu-şi unii faţă de alţii obligaţii potrivit cărora nici o parte sub nici un motiv nu va tinde să treacă peste acele locuri.

435

«Condiţia respectării păcii şi trimiterea oştilor turceşti în Cipru».

Aici se află una din ciudăţeniile cele mai mari din trecut. În apropierea cetăţii sus-menţionate se află fluviul Dunărea, care este cel mai mare fluviu din părţile acelea. Se spune că în acest loc exista în trecut un pod mare de piatră ⁸¹. Cînd apele Dunării scad, i se mai pot vedea picioarele. Se spune

⁸⁰ Maximilian, împăratul Austriei (1563—1576).

⁸¹ Podul lui Traian, de la Turnu-Severin.

că, atunci când se apropie de pod, pe unele corăbii se fac petreceri și chefuri. Dacă este așa, atunci cine a construit podul mai sus amintit? De atunci a trecut mult timp și oare din ce cauză a fost construit? Se știe că în cronicile ghiaurilor s-a scris că în anul 101 după profetul Isus (*Isa*), cezarul Romei (*Rîm Papa*), numit Traian, ridicându-se cu oaste numeroasă, ar fi venit asupra unui rege numit Decebal (*Vckabal*) care a domnit asupra ținuturilor: Rumeliei, Bosniei, Ungariei, Țării Românești și Moldovei (*Bogdan*), care în limba ghiaură se numeau Tracia, și l-ar fi înfrînt.

În cele din urmă, ei au încheiat pace cu condiția <ca Decebal> să dea anual un număr oarecare de avuții. Dar nenorocitul de rege cel mai sus-pomenit (Decebal) călcînd pacea, împăratul Traian a venit din nou asupra sa, obținînd iarăși victorie atît asupra lui <Decebal>, cît și asupra țării sale. Apoi, regele <Decebal>, rămînînd în neputință, și-a luat viața, de rușine. În timpul acela cezarul cel necurat <Traian> a construit podul acela mare ca nici un rege să nu se poată răscula împotriva lui.

... Dar <orașul> Pecevi cel îndrăgit de mine este ținutul meu de baștină. Cel care l-a ridicat este de asemenea unul dintre nenorociții neamului austriac.

<Se vorbește apoi despre cucerirea cetății Pécs de către unguri>.

442 Dar Rustem-pașa, fiind potrivnicul lui Kara-Mustafa-pașa, a avut foarte mult de suferit, din pricina aceasta, fiind mutat cînd în sangeacul Pojga⁸², cînd în regiunea Timișoarei... <sub domnia lui Selim al II-lea>.

445 Davud-pașa, fiind scos din dregătoria de *bostangibași*, a primit un sangeac. Apoi a devenit *valiu* în vilaietul Timișoarei. Era un om îndrăzneț și făcea binefaceri.

448 ... Muharrem Celebi era din familia marelui vizir Djelil Mehmed-pașa Tavil. El a devenit mai întîi defterdar de Timișoara.

471 ... Și în partea de apus <a Deșt-i Kîpceakului> se află ținuturile rusești, leșești, bulgare, ale Țării Românești (*Eflak*) și Moldovei (*Bogdan*), precum și țările dinastiei osmane.

472 <Urmează descrierea întinderii cîmpiei Kîpceak, precum și greutățile pe care le-a întîmpinat pe acolo hanul Timur-Lenk în expediția împotriva lui Tohtamîș, han al Hoardel de aur⁸³, în părțile Volgăi (*Itiî*). Apoi se descrie împrăștierea tătarilor de acolo în ținuturile rusești, leșești etc.>.

473 O parte din triburile tătare mai sus-menționate s-au așezat în țara Moldovei și în Țara Românească și s-au creștinat datorită unui lung răs-

⁸² Pozsega.

⁸³ În 1376—1406.

timp de legături prietenești cu ghiaurii. Cea mai mare parte a ghiaurilor din Moldova sînt din acest neam tătăresc.

Tătarii care au intrat în oastea lui Timur<-Lenk> după înfrîngerea lui Tohtamîș-han, au venit la Timur prin părțile Rumeliei (*Rum*). Unii s-au stabilit prin părțile Adrianopolei, iar alții prin părțile ținutului Babadag (*Baba*). În regiunea Babadagului de asemenea există cîteva sate de ale lor. Ori de cîte ori beii din Silistra făceau expediții, acești tătari dădeau cîte o sută de oameni, care aveau însărcinarea să facă rost de furaje pentru caii beilor și să-i ducă la păscut.

<Pecevi arată că aceste lucruri se găsesc relatate mai amănunțit în cronica lui Altî-Parmak efendi>.

475 Sărmanul de mine, cel plin de cusururi, am avut prilejul să trec în anul 1027 ⁸⁴ prin părțile Akkermanului și Benderului. În fața Benderului, deasupra porții <cetății> se mai afla doar o parte dintr-o mare cupolă. Deasupra ei se vedeau niște litere groase (*hatt-î geli*) și se găseau mormînte frumoase, iar restul era dărîmat. Eu am văzut cu ochii mei că, din cauza răutăților orgoliosului Timur, din atîtea sate și orașe nu rămăseseră decît urme...

Volumul al II-lea

MARELE VIZIR KODJA SINAN-PAȘA ⁸⁵

16 După cucerirea cetăților Ianîk, Tata, Papa și Samartin ⁸⁶ devenind din nou serdar, el a mers împotriva Țării Românești (*Eflak*) cea neascultătoare (*ak*), dar s-a întors învins. Cu ajutorul lui Allah, toate vor fi arătate în amănunt la locul lor...

MARELE VIZIR FERHAD-PAȘA ⁸⁷

19 Cînd Sinan-pașa a fost numit serdar împotriva Ungariei, el a devenit locțiitorul (*kaimakam*) acestuia.

În vremea aceea, avînd loc urcarea pe tron a sultanului Mehmedhan ⁸⁸, el a devenit iarăși mare vizir ⁸⁹ și pe cînd fusese numit serdar împo-

⁸⁴ 29 decembrie 1617 — 18 decembrie 1618.

⁸⁵ Sinan-pașa, al treilea mare vizir otoman cu acest nume; era albanez de origine. A fost de cinci ori mare vizir între anii 1580 și 1596 (988—1004).

⁸⁶ Cetăți în Ungaria și Slovacia.

⁸⁷ Ferhad-pașa, de origine albanez, a fost de două ori mare vizir între 1590 și 1596 (999—1003).

⁸⁸ La 27 ianuarie 1595.

⁸⁹ Ferhad-pașa, a doua oară mare vizir: februarie—iulie 1595.

triva Țării Românești cea neascultătoare, sosind Sinan-pașa, acesta a trecut la locul său și ca mare vizir și ca mare serdar. Pentru omorîrea acestuia (a lui Ferhad-pașa) a fost trimis un om cu o ilustră poruncă.

- 71 <Ferhad-pașa a fost omorît mai tîrziu>.
<În 1581 (989) se trimit scrisori de invitație la diferiți soli din numeroase țări>.

Înainte de toate, se trimit oameni de încredere la hanul din Crimeia (*Kırım*)⁹⁰, și șerifului de Mecca, la unii împărați ai Indiei, Persiei, și răufăcătorului numit cezar⁹¹, marele împărat al păcătoșilor de ghiauri la Roma (*Rum*), la craii Franței (*Franța*) și Veneției și la voievodul Transilvaniei⁹² și la emirii din Moldova⁹³ și Țara Românească⁹⁴ și Raguza, (*Dubrovenedik*),... precum și la suveranii Alepului, Siriei, Bagdadului, Diarbekirului, Basrei și altor supuși ai padișahului...

75 ACORDAREA MARELUI VIZIRAT LUI SIAVUȘ-PAȘA⁹⁵ ȘI TRIMITEREA OȘTII DIN DEȘT-I KÎPCEAK LA DEMIR-KAPU⁹⁶

<S-a emis firman ca, împreună cu beilerbeii de Rumelia, să plece și sangeacbeii de Küstendil, de Silistra și Nicopol, împreună cu timarioții și zaimii lor, de la Deșt la Demir-Kapu. În august-septembrie 1582 990 șaban ei au pornit din Caffa>.

79 POVESTIRE DESPRE MOARTEA STĂPÎNULUI (*HAKIM*)⁹⁷ DE SILISTRA, IAKUB-BEI, ȘI DESPRE ÎNFRÎNGEREA OȘTII SALE

<Acest emir moare într-o ciocnire cu perșii, deși oastea sa era pe punctul de a obține victoria>.

În clipa aceea, cîțiva nelegiuîți (*bi-din*) dintre ereticii⁹⁸ din Dobrogea mergînd la Rustem-han⁹⁹, i-au dat vestea îmbucurătoare despre moartea beiiului, precum și a alaibeiului. Atunci, ereticii¹⁰⁰, întorcîndu-se, i-au înfrînt pe musulmani.

<Au fost măcelăriți 700—800 de oameni, iar unii au fost luați în captivitate>.

⁹⁰ Mehmed-Ghirai al II-lea, fiul lui Devlet-Ghirai (1577—1584/985—992).

⁹¹ Rudolf al II-lea, împăratul Austriei.

⁹² Sigismund Báthory.

⁹³ Iancu Sasul, fiul lui Petru Rareș (21 noiembrie 1579 — august 1582).

⁹⁴ Mihnea Turcitul, fiul lui Alexandru al II-lea (25 iulie 1577—1583).

⁹⁵ Siavuș-pașa, de origine croată, a fost de trei ori mare vizir, între anii 1582 și 1593 (990—1001).

⁹⁶ „Poarta de Fier”, localitate în Transcaucazia.

⁹⁷ *Hakim*: aici în sens de conducător de oaste, comandant de cetate.

⁹⁸ *Kızılbaş*, denumiți așa după bonetele roșii pe care le purtau.

⁹⁹ Căpetenia oștii persane.

¹⁰⁰ Perșii.

80 LUPTA LUI OSMAN-PAȘA ¹⁰¹ CU IMAM-KULU ȘI ÎNFRÎNGEREA ACESTUIA
<DIN URMĂ>

În 18 rebi din anul 991 ¹⁰², acei din oastea Silistrei care au scăpat din lupta de mai sus au venit la Osman-pașa care, adunînd și restul oștii islamice, i-a liniștit și i-a atras spre el.

<Urmează relatarea răzbinării cu ajutorul trupei silahdarilor>.

125 <Cucerirea cetății Behke ¹⁰³ și construirea Ieni-Hisarului ¹⁰⁴. Anul 1000 ¹⁰⁵>.

DESCRIEREA CELEI DE A DOUA EXPEDIȚII ÎMPOTRIVA GHIAURILOR

Primăvara, o dată cu apariția florilor, el (Derviş Hasan-pașa) a început să adune oaste. El a alcătuit o oaste mare, stringînd din Bosnia pe timarioți și pe zaimi, pe emirii maziliți și pe cei care se aflau în posturi, precum și pe neferii și pe agalele cetăților de serhat și chiar raiaua valahă (*Eflakan re'ayasîn*) ¹⁰⁶...

128 ÎNFRÎNGEREA ȘI ÎNECAREA LUI HASAN-PAȘA

. . . Sinan-pașa i-a dat lui Hasan-pașa Timișoara, iar pe fiul său <Mehmed-pașa> l-a numit în Rumelia.

129 . . . În vremea aceea, Hasan-pașa luase cunoștință despre sosirea taberei ghiaurilor într-un loc apropiat. Generalul croat (*Hîrvat djeneralî*) și blestematul de ban de Erdelik ¹⁰⁷, depunînd toate eforturile, aduseseră cu ei pe toți purtătorii de săbii și toată raiaua care era sub stăpînirea lor.

Primind ajutor și de la austrieci, ei au mers asupra oștii turcești care, neputînd rezista, a fost înfrîntă. Sosind la podul construit, din cauza învîlmășelii din oaste trecerea nu a fost cu puțință și mulți s-au înecat. . .

148 POVEȘTIRE DESPRE ÎNTÎLNIREA CUCERITORULUI DE ȚĂRI, HANUL TĂTĂ-
RESC ¹⁰⁸, CU OASTEA ISLAMICĂ

<Incursiunea oștii tătare, în frunte cu Gazi Ghirai-han, prin Polonia, spre Solnoc>.

Se povestește că în expediția împotriva Moldovei (*Kara-Eflak seferinde* ¹⁰⁹), gloriosul han ¹¹⁰ salutîndu-l pe răposatul gazi sultan Suleiman-

¹⁰¹ Mare vizir în: decembrie 1584 — decembrie 1585 (990—993).

¹⁰² 14 mai 1583.

¹⁰³ Fortăreață în Bosnia.

¹⁰⁴ „Cetatea Nouă”; probabil Nova Palanca.

¹⁰⁵ 19 octombrie 1591 — 7 octombrie 1592.

¹⁰⁶ Este vorba de vlahii din sudul Dunării.

¹⁰⁷ Localitate în Bosnia sau ban de Ardeal (*Erdel*) (?).

¹⁰⁸ Gazi-Ghirai al II-lea, fiul lui Devlet-Ghirai (1588—1607/996—1016).

¹⁰⁹ Este vorba de expediția împotriva Moldovei din 1538/945. Pecevi numește aici Moldova *Kara-Eflak* în loc de *Kara-Bogdan*.

¹¹⁰ Sahib-Ghirai I (1532—1551).

han ¹¹¹, ei au călătorit mergînd scară lingă scară, într-un loc apropiat de oastea împărătească. Apoi, salutîndu-l din nou, s-a întors la menziful său.

<Urmează descrierea ceremoniei în prezența sultanului>.

152 SOSIREA OAMENILOR VICLEANULUI MIHAI, VOIEVOD AL ȚĂRII ROMÂNEȘTI ¹¹²,
ȘI PRIMIREA HARACIULUI

Voievozii Țării Românești dădeau din trecut cai (*barghir*) pentru tunurile necesare expedițiilor împărătești. De asemenea și de astădată, pe vremea expediției asupra cetății Vespem (*Besprim*), deși el (Mihai Viteazul) trimisese 200—300 de cai, totuși din partea vizirului cel merituos ¹¹³ pleaseră din Belgrad, din nou, oameni spre a cere cai și a procura bani (*hazine*). Dar pentru că nu reușise ca acești cai să sosească înainte de plecarea lui <a marelui vizir> din Belgrad, el <Mihai Viteazul> meritase mustrare și pedeapsă. Oamenii săi au sosit în șesul Ianîk, aducînd un număr de vreo 400 de cai, banii (*hazine*) pentru care se angajase, precum și niște daruri ce se cuveneau.

Deoarece oamenii nu sosiseră la timp, după ce au fost ocăriți, ei au fost duși pe cîmpul de osîndă. Mehmed-pașa, fiul <marelui vizir> ¹¹⁴, aflîndu-se în acel loc, i-a scăpat de la moarte cu mii de rugăminți și recunoștințe. Dar, refuzînd darurile lui <Mihai Viteazul>, el <Sinan-pașa> a grăit : „Inșallah !” ¹¹⁵ după această <campanie>, prima noastră expediție va fi împotriva Țării Românești. De ce trebuie ca țara pađișahului să fie dată unor ghiauri nepăsători și fără de lege ?”.

Spunînd astfel, el a amenințat cu oprire și închisoare pe oamenii care veniseră ; apoi, slobozîndu-i la Belgrad, i-a trimis cu o ilustră poruncă,
153 aspră și strașnică, în acest sens <că vor merge asupra lui Mihai Viteazul>.

Rătăciful de Mihai era însă un ghiaur nenorocit (*bedhal*) ; el se pregătise și era pornit pentru răscoală. Cînd a primit această dojană din partea serdarului, el a ridicat numai decît steagul răscoalei și i-a nimicit pe musulmanii care se găseau în Țara Românească. Cu ajutorul lui Allah se va povesti în continuare tot ce a făcut el <Mihai Viteazul>.

¹¹¹ Suleiman Magnificul (1520—1566).

¹¹² Mihai Viteazul.

¹¹³ Mare vizir era Sinan-pașa (1580—1596), care conducea operațiunile militare de la frontiera Ungariei împotriva Austriei.

¹¹⁴ Mehmed-pașa, fiul lui Sinan-pașa ; a fost între altele și bellerbei de Rumelia, alternînd cu Hasan-pașa, fiul lui Sokollu Mehmed-pașa.

¹¹⁵ „Dacă vrea Allah”, urarea obișnuită a musulmanilor.

1003 ¹¹⁶

156

DESPRE UNELE MĂSURI NECHIBZUITE ALE SERDARULUI <SINAN-PAȘA>
ȘI CHIAI DESCRIEREA GREȘELILOR ȘI A CUSURURILOR SALE

158

... De asemenea, nearătînd prietenie față de voievozii Țării Românești și Moldovei, el a făcut ca aceștia ¹¹⁷ să se răscoale. Totodată, despre multe alte măsuri proaste de ale sale nu s-a știut atunci.

Ele au ieșit la iveală mai târziu și dacă le-am descrie pe toate din amănunt, am lungi prea mult povestirea.

De asemenea este cunoscut faptul că prelungirea expedițiilor a fost urmarea măsurilor sale nechibzuite. La temelia tuturor se afla faptul că raiaua nu era ocrotită și că ghiaurii obțineau victorii în toate părțile. În cele din urmă s-a încheiat totuși pace (*sulh*), dar nu potrivit cu onoarea Islamului.

RĂSCOALA VOIEVODULUI MOLDOVEI ¹¹⁸ ȘI MOARTEA CA UN MARTIR A LUI MUSTAFA-PAȘA ¹¹⁹

Cînd s-au hotărît expedițiile ungurești, cel care era cezarul ¹²⁰ a trimis scrisori (*name*) către toți emirii ghiauri din împrejurimi. Mai cu seamă Papa de la Roma (*Rim Papa*) ¹²¹, cel fără de lege, care era capul tuturor răutăților, scriind diferite scrisori pline de uneltiri și sperindu-le în toate felurile, a îndemnat popoarele creștine să se unească între ele.

De aceea, Transilvania, Țara Românească și Moldova, unindu-se și înțelegîndu-se între ele, au hotărît să se răscoale. Ele au început să atace tîrgurile și satele aflate pe malul Dunării.

Pe vremea aceea, voievodul Moldovei era unul pus de Sinan-pașa. Ferhad-pașa, hotărînd mazilirea acestuia, a dat locul său unui tînăr dintre beizadelele Moldovei. Acest tînăr crescuse chiar la Curtea (*hazine*) lui Ferhad și, după părerea unora, îmbrățișase și islamismul.

De asemenea, s-ar putea ca din pricina lăcomiei sale ticăloase, el (Ferhad-pașa) să fi consimțit la trecerea lui la islamism.

Și în sfîrșit, după toate acestea, potrivit obiceiului, dînd pe lîngă noul voievod un capugibași, un *iskemle* <*agasi*> și un ceaș, l-a trimis în

¹¹⁶ Muharrem 1003 = 16 septembrie – 15 octombrie 1594.

¹¹⁷ Mihai Viteazul și Aron Tiranul.

¹¹⁸ Aron Tiranul (12 octombrie 1592 – 3 mai 1595).

¹¹⁹ Mustafa-pașa, fost beilerbei de Maraș (Asia Mică).

¹²⁰ Împăratul Austriei, Rudolf (1572–1612).

¹²¹ Papa Grigore al XIII-lea (Clement al VIII-lea) (1592–1605).

Moldova. Dar fostul voievod (*mir*)¹²², răzvrătindu-se, i-a trimis înapoi pe cei care veniseră. Atunci aceștia au cerut ajutor de la Poartă.

A fost numit cu o ceată de ostași, Mustafa-pașa care fusese mazilit din Maraș și care fusese beilerbei, cu funcția de chehaia al marelui vizir Sinan-pașa. Fuseseră trimiși de asemenea și unele agale ale sale (ale lui Sinan-pașa) care posedau *zeamete* mari, ca să scape de plata unor dări pentru care li se dăduse firman. Când aceștia au ajuns acolo, gloriosul han, adică Gazi Ghirai, se întorcea din expediția din Ianîk și venise în apropiere de acel loc. Ei nu l-au așteptat pe han și nici nu i-au cerut ajutorul. Cum au ajuns însă în Moldova, ei au fost înfrinți. Beilerbeiul (*mirimiran*) a fost ucis și cea mai mare parte din oastea aleasă, care se găsea lângă el, a fost nimicită și umilită. După aceea răscoalele lor s-au întărit din zi în zi.

159 ADEVĂRUL DESPRE RĂSCOALA RĂTĂCITULUI DE MIHAI (MIHAI VITEAZUL)

În anul 1003¹²³ când umilul de mine¹²⁴ eram defterdar de Dunăre¹²⁵, am fost oaspete într-un orașel din Dobrogea (*Dobridje*) cu numele de Pazargîk care fusese mai înainte un sat. Cadiul de acolo era un om bătrîn, căruia i se spunea Ali-Djan efendi. Acesta, venind, s-a întâlnit cu mine. În timpul convorbirii, el a povestit astfel despre pățania pe care a avut-o cu rătăcitul de Mihai: „Creditorii rătăcitolui de Mihai din București (*Bükreş*), capitala beilor Țării Românești, poate erau mai mult de patru mii de oameni. Cei mai mulți dintre aceștia erau ieniceri și mai mari ai oștirii. În fiecare zi, ei mergeau asupra nelegiuitului mai sus-arătat și aruncau pietre în sarai¹²⁶, căruia în limba lor îi spuneau *Kurta*¹²⁷, și dărimau diferite părți ale acestuia. Ei puneau mîna pe ce apucau, îi băteau pe oamenii aflați la poarta sa și îi răneau. Toți aceștia îl săturaseră de viață pe afurisitul de Mihai.

Într-o zi el i-a strîns și le-a zis: „Dacă mă omorîți, veți pierde și ultima voastră avere. Ascultați de mine și înțelegeți ceea ce vă spun eu. Ținuturile Țării Românești sînt împărțite în *cadiate*¹²⁸. Mergeți cîțiva oameni pe lângă omul meu din fiecare *cadiat* și aduceți avuția încasată. Apoi luați din ea partea care vi se cuvine”. În sfîrșit, după multă gîlceavă

¹²³ Aron Tiranul.

¹²⁴ 16 septembrie 1594 — 5 octombrie 1595.

¹²⁵ Adică cronicarul Pecevi.

¹²⁶ În text: *Tuna defterdarî*. Defterdarîlul de Dunăre a fost înflințat, probabil, pe vremea lui Suleiman Magnificul.

¹²⁷ Palatul domnesc.

¹²⁸ „Curtea” domnească.

¹²⁹ În text: *Kadllık*, aici în sens de județ.

și îndărătnicie, i-a convins. În felul acesta, a ales dintre ei vreo 500 de oameni. El a luat această măsură numai ca să scape timp de câteva zile de apăsarea lor.

După ce au trecut câteva zile, adunînd bunuri, ei s-au întors. Dar, de data aceasta, lucrurile nu erau îndeajuns pentru toată datoria. Atunci el le-a spus : „Să facem mai întîi socoteala datoriei noastre și apoi, potrivit banilor, să-i împărțim după cum se cuvine fiecăruia”. După o lungă împotrivire, au căzut la învoială și cu aceasta.

„Acum, pentru socotirea < datoriilor > să vină cadiul de Giurgiu (*Ierkökü kadîsî*)¹²⁹. Totdeauna cînd era în Țara Românească o astfel de pricină din partea musulmanilor, veneau cadii de Giurgiu, fiind însărcinați prin ilustre porunci pentru aranjarea lor. Și de astă dată au trimis, ca de obicei, o caleașcă (*koci*) și un om. Umilul de mine¹³⁰ eram ajutor de cadiu (*naib*) la Giurgiu. Ca prin minunea lui Allah, cadiul nostru a fost găsit cam bolnav și m-a trimis pe mine, unchiașul vostru (*dayînzî*). Am ajuns la București (*Bükreş*) și am făcut socoteli timp de o zi, două. Socoteala se făcea în felul următor : De pildă, vine un om și arată act (*temessük*)¹³¹ pentru 60 de poveri (*yük*)¹³² de aspri. El (Mihai) spune : „E adevărat, dovada este a mea”. Datornicul zice : „Dar ce-mi dai ? Spune-le pe soiuri !”. El (Mihai) zicea : „Iată 60 de poveri de aspri”. După multă ceartă și îndîrjire îl convinge pe acesta să-și arate lucrurile. De exemplu : zece poveri bani, un hanger, lucrat meșteșugit, în valoare de 20 de poveri, un obiect de casă (*raht*) de cinci poveri ; în sfîrșit toate acestea se ridicau la suma de 60 de poveri. Dar acum musulmanul zicea : „Tu nu poți să dovedești prețuirea lor adevărată și acest lucru îl știi și tu și îl știu și eu. Tot ce mi-ai dat este pe un preț de trei-patru ori mai mare. Hangerul pe care mi-l-ai dat cu 20 de poveri, ți-l-aș da cu cinci sau chiar cu trei poveri”.

După multe vorbe și gîlcevi, îl făcea pe acesta să primească, în loc de 60 de poveri, 30 sau 40 de poveri. Apoi, spunea : „Cadi efendi, scrie !” și mă punea să trec în catastif.

De asemenea, punea și pe scribii săi să noteze. Tot ce era mai puțin de zece poveri nici nu a pus la socoteală. Spunea că „acestea sînt nimicuri !”. În felul acesta datoria sa (a lui Mihai) s-a ridicat la 7 000 de poveri (*yük*) de aspri (*akce*).

Cînd umilul de mine am ieșit afară, un ghiaur, cu care eram prieten încă de mult și, de cîte ori veneam sau plecam, poposeam în casa lui și

¹²⁹ Judele turc al cetății Giurgiu.

¹³⁰ Ali-Djan efendi.

¹³¹ *Temessük* : act, dovadă, chitanță.

¹³² Un *yük* = 100 000 aspri (1 000 taleri).

cîteodată aveam unele socoteli cu el, s-a apropiat de mine și m-a întrebat : „Hodja Ali-Djan, de cîți ani încoace mîncăm noi împreună pîine și sare ?”. I-am spus că trebuie să fie vreo douăzeci de ani. „Prin urmare — mi-a spus el — vreau să-i fiu recunoscător lui Allah pentru pîine și sare și să-ți plătesc datoria”. Eu l-am întrebat : „Ce să fie oare ?”, iar el mi-a zis : „Dacă vrei să-mi ascuți cuvîntul, să nu rămîi aici pînă la chindie (*ikindi*) și, de asemenea, mergînd la Giurgiu (*Ierkökü*), să nu te lași dus pe gînduri, ci să te străduiești să pleci îndată la Rusciuk și să treci Dunărea cu un ceas mai devreme”. Eu l-am întrebat : „Care este pricina ?”, iar el mi-a răspuns : „Ti-am spus eu ceva ? De ce mă întrebi pricina ?”. Eu i-am grăit : „Nu mi-ai zis așa și așa ?”, iar el mi-a spus : „În astfel de împrejurări eu spun aiureli ; cîteodată mă apucă nebunia”.

N-am putut să-l fac să-mi spună din nou acest lucru. Dar am văzut că orașul nu era ca mai înainte. Aici era o mișcare, o mulțime adunată. Nici un ghiaur nu era liniștit. Atunci, urcîndu-mă îndată în caleașcă, m-am întors în mare grabă. Am venit la Giurgiu (*Ierkökü*) și m-am grăbit să-i spun cadiului cum stau lucrurile. Însă afurisiții de ghiauri, în clipa în care umilul de mine ieșeam din București, i-au ucis pe toți musulmanii ¹³³ care se găseau acolo și apoi, formînd cete, au venit la Giurgiu.

Negăsind alt mijloc, m-am dezbrăcat de îndată și, fiind un înotător foarte bun, am trecut Dunărea înot. Afară de mine a mai trecut încă un om. Dintre locuitorii Giurgiului, care, cu femei și copii, erau poate 3 000 — 4 000 de suflete, n-a scăpat niciunul, afară de noi doi.

162 Au fost luate ca pradă o mulțime de bogății. Multe femei și mulți bărbați au fost duși în captivitate ; de asemenea și orașul a fost incendiat...

164 FERHAD-PAȘA AJUNGE MARE VIZIR ȘI ESTE NUMIT SERDAR ÎMPOTRIVA ȚĂRII ROMÂNEȘTI

165 În anul 1003 ¹³⁴, pe vremea întronării lui Mehmed al III-lea, caimacumul Ferhad-pașa a ajuns mare vizir în locul lui Sinan-pașa, surghiunit la Malgara ¹³⁵.

Rebelii din Țara Românească cea neascultătoare, trecînd în iarna aceea Dunărea înghețată, împreună cu rătăcitul de Mihai, au devastat în întregime orașelul Rusciuk, precum și tîrgurile și satele din acel ținut, luînd în robie bărbați, femei și copii fără număr și fără seamăn. Pe cei mai mulți bărbați i-au ucis, iar pe cei care erau bogați i-au pus în lanțuri.

¹³³ Pe creditorii turci.

¹³⁴ 16 septembrie 1594 — 5 septembrie 1595.

¹³⁵ Localitate în Turcia europeană de azi, la sud-vest de Tekirdag.

Răutățile și nelegiuirile lor au fost înfățișate la tronul împărătesc al padișahului.

Atunci, sus-numitul <Ferhad-pașa> fiind numit serdar peste întreaga oștire, a fost însărcinat să meargă în primăvară în părțile acelea.

NUMIREA LUI MEHMED-PAȘA, BEILERBEI DE ANATOLIA, CA SERDAR PENTRU PAZA PĂRȚILOR BUDEI

În același an, adică în acest an binecuvîntat ¹³⁶, toată oastea islamică, împreună cu onoratul serdar, fiind ocupată în Țara Românească cea neascultătoare, a fost de asemenea nevoie, pe cît posibil, să fie pázite și serhaturile Budei. Pentru aceasta, efendiului nostru cel răposat, Lala-Mehmed-pașa, beilerbei de Anatolia, i-a sosit un ilustru berat cu porunci și s-a dat firman în sensul următor : „În cursul acestui an binecuvîntat, din pricina nevoilor, marele vizir¹³⁷ fiind numit cu oaste islamică să meargă împotriva Țării Românești cea neascultătoare, pe tine, de asemenea, te numesc mare comandant asupra oștii islamice care se află în acele părți ; să depui sforțări pentru paza și apărarea <serhaturilor>”.

<Schimbări de funcții: Hasan-pașa, fiul lui Sokollu Mehmed-pașa, în loc de Vidin, a primit Rumelia>.

166 ABUZURILE OSTAȘILOR DIN BULUCURI ¹³⁸ ȘI DESCRIEREA FELULUI ÎN CARE EI ȘI-AU GĂSIT PEDEAPSA

<Răscoala culogliilor ¹³⁹ din cetatea Ghendje împotriva marelui vizir Ferhad-pașa pentru neplata soldelor. Încercarea lui Ferhad de a liniști cu vorbe oastea. Descrierea răscoalei spa-hiilor care cer insistent capul lui Ferhad-pașa. Trimiterea lui Sinan-pașa și a lui Džigalazade în exil. Se refuză orbirea lui Sinan-pașa cu fierul înroșit, fiind considerată o pedeapsă barbară>.

168 PLECAREA LUI FERHAD-PAȘA SPRE ȚARA ROMÂNEASCĂ ; MAZILIREA ȘI APOI UCIDERE SA

<La 17 șaban din anul 1003 (22 aprilie 1595) Ferhad-pașa pleacă din Istanbul împotriva Țării Românești. Traversarea Rumeliei, răzvrătirea tunarilor și a oștii ienicerilor la Adrianopol. Caimacamul Ibrahim-pașa, omul lui Sinan-pașa, ajutat de Bostanzade Bakl efendi ș.a., uneltesc pe lângă sultan împotriva lui Ferhad, care, datorită acestora, este înlocuit cu Sinan-pașa. Acesta trimite oamenii pentru uciderea lui Ferhad>.

¹³⁶ <1003> = 1595.

¹³⁷ Ferhad-pașa.

¹³⁸ *Bölük* : denumirea unor unități de ieniceri.

¹³⁹ Ieniceri recruți.

169 Țara Românească fusese acordată lui Satîrgi Mehmed-pașa ¹⁴⁰ spre a fi un beilerbeilic ¹⁴¹. Acela fiind la Rusciuk, i s-a dat firman ca el să păzească tezaurul (*hazine*) și munițiile (*gebehane*).

Dar, cu două zile înainte de sosirea chehaiei de capugii, oamenii șăi (ai lui Ferhad) au ajuns cu această știre tristă de mazilire și de osîndă. Ostașii și alaiul său, cu toții la un loc, erau vreo 3 000 de oameni. Pregătindu-se cu unelte de luptă, el l-a adus pe Satîrgi-pașa, în timp ce nici unul dintre ostași nu știa nimic. Predîndu-i ilustrul sigiliu și vistieria, precum și altele, i-a zis : „Eu am fost mazilit”. Apoi, încălecînd pe cal, s-a îndreptat spre Poartă.

După două zile, chehaia de capugii, sosind la ordia împărătească a făcut împreună cu Satîrgi arz către Sinan-pașa asupra celor întîmplate. Sinan-pașa era încă la Istanbul și oastea siriacă (*Samkulu*) venise pentru expediție.

<Măsurile luate de Sinan-pașa pentru prinderea și omorîrea lui Ferhad de o ceată siriacă, căreia i-a promis tot avutul fostului vizir, cerînd în schimb capul acestuia. Urmărirea lui Ferhad-pașa de către trimișii lui Sinan. Acesta reușește să vină la Istanbul și să obțină sprijin din partea sultanei-*valide* ¹⁴². În urma uneltirilor lui Ibrahim, este însă aruncat în Iedi-Kule și ucis>.

170 PLECAREA MARELUI VIZIR ȘI SERDAR SINAN-PAȘA ÎN ȚARA ROMÂNEASCĂ CEA NEASCULTĂTOARE ȘI ÎNFRÎNGEREA SA

<Pornirea din Istanbul, popas la Adrianopol și sosirea lui Sinan-pașa la Rusciuk>.

171 Cu cîteva zile înainte de sosirea sa la Rusciuk, asupra lui Hasan-pașa, fiul vizirului <Sokollu> Mehmed-pașa, venise un număr de 8 000 de ghiauri, dar, prin bunătatea lui Allah cel prea înalt, el îi înfrînsese. Au fost aduși mulți prinși și multe tigve.

De acolo, trecînd podul de peste Dunăre, au descins în șesul Giurgiu-lui și de aici au pornit spre București (*Bükreş*). Dar fiecare mlaștină, fiecare pădure de stejar ¹⁴³ se umpluse cu mii de ghiauri. Ei se apropiau mereu de oastea islamică și se învîrteau în jurul oștii împărătești. Din voia lui Allah, oastea islamică a fost cuprinsă de o mare spaimă, încît nu putea să opună nici o împotrivire. Astfel, Haidar-pașa, beilerbei de Rumelia, și-a găsit o moarte de martir într-o mlaștină ; iar Satîrgi Mehmed-

¹⁴⁰ I. Hammer, bazat pe Pecevi, face o descriere sinistă a persoanei lui Satîrgi (*Hist. de l'Empire ottoman*, ed. I, Hellert, vol. VII, p. 346, nota 1).

¹⁴¹ Adică pašalic turcesc.

¹⁴² *Sultana-mamâ* ; venețiana Baffa.

¹⁴³ În text : *meşezar* (de la *meşe* : stejar).

paşa, care, urma să fie beilerbei de Țara Românească, a fost rănit pe când fugea.

Apoi au ajuns la o mlaştină unde, din pricina învâlmăşelii, Mustafa-paşa, fiul lui Aias-paşa¹⁴⁴, fratele serdarului, şi Husein-paşa, care era *mutasar-rîf* de Nicopol, au fost călcaţi în picioare. Orgoliosul serdar (Sinan-paşa), căzînd de pe calul său şi fiind departe de ostaşii săi, s-a înfundat în mlaştină. Rămas pe jos şi înspăimîntat, cînd se ridica, cînd se aşeza, cînd înainta. Atunci a venit unul dintre vitejii Rumeliei numit Deli-Hasan¹⁴⁵, cunoscut prin puterea sa, şi, luîndu-l în spinare, l-a scos din mlaştină. După aceea, mai sus-numitul Deli-Hasan a devenit vestit sub numele de Batakci¹⁴⁶ Deli-Hasan şi a murit pe cînd era *delibaşî*¹⁴⁷ al marelui vizir Kodja-Murad-paşa.

Pe la începutul lunii muharrem cel venerat din anul 1004¹⁴⁸ au ajuns la Bucureşti unde au făcut un popas şi în timp de 15 zile au clădit o mică palancă. În localitatea aceea au dat învoire oştii să facă incursiuni (*akîn*).

Într-adevăr, nu au ținut seamă de apropiere sau depărtare şi, devas-tînd multe ținuturi ale Țării Româneşti, s-au întors teferi şi cu multă pradă. În sfîrşit, nu au putut să pătrundă în Transilvania cea josnică¹⁴⁹. Ridicîndu-se de acolo, în a şasea zi au ajuns la Tîrgovişte (*Tergoşte*) unde au stat şi s-au odihnit o lună întreagă şi au construit o cetate. L-au lăsat acolo pe Ali-bei, fiul lui Haidar-paşa, sangeacbei de Ciorum, cu oastea eialetului de Trapezunt (*Trabzun*). Iar dintre emiri, au pus pentru paza cetăţii pe sangeac<bei> de Küstendil şi Avlona (*Dilvina*).

<Se fac diferite numiri de paşi pentru paza Tîrgoviştei, dar oastea refuză să rămînă, deoarece îi este frică de duşmani>.

Apoi au pornit din acel menzil (Tîrgovişte) şi s-au aşezat la cale de o poştă (*koşulukluk*).

Dar rătăcitul de Mihai, fiind pregătit într-un loc din apropiere, aştepta întoarcerea oştii islamice pe care o urmărea din ochi. El a venit pe neaşteptate şi s-a aşezat pe locul de unde plecase Hasan-paşa. Gaziii care rămăseseră în cetate au ieşit şi au dat mîna¹⁵⁰ cu cei veniţi, dar, neputînd rezista, s-au întors în cetate. Cînd această ştire a ajuns la ser-dar, el a spus : „Să ne întoarcem şi să-i ajutăm”. Atunci au apărut iarăşi

¹⁴⁴ Aias-paşa a fost mare vizir (1536–1538). Este cunoscut şi ca istoriograf otoman.

¹⁴⁵ „Hasan cel Nebun”.

¹⁴⁶ Batakci : mlaştinar.

¹⁴⁷ Delibaşî : căpitan peste categoria de oşti numită *dell* sau *delir*.

¹⁴⁸ Evail muharrem 1004 = 6–15 septembrie 1595.

¹⁴⁹ În text : *Erdel-i-erzel*.

¹⁵⁰ În sens de „s-au luptat”.

vreo 300 de ghiauri dintr-o pădure mlăștinoasă. 5 000 — 6 000 de ostași dintre rumelioți au plecat împotriva lor, dar s-au întors înfrinți. De mirare era faptul că dintre acești 5 000 — 6 000 de oameni nici unul nu era teafăr, adică nu se putea spune că nu s-au luptat și că nu au depus eforturi.

Între timp, răătăcitul de Mihai, dând foc Tîrgoviștei, i-a trecut prin sabie pe toți cei care rămăseseră acolo. A sosit vestea că, înfigînd sulita în Ali-pașa și în cîțiva *mirlivale* ¹⁵¹, el i-a fript. De asemenea, serdarul, pierzîndu-și capul, n-a mai știut ce să facă, iar Satîrgi, care urma să fie beilerbei <în Țara Românească>, zicînd că îi este peste putință să rămînă, au dat foc de îndată Bucureștiului.

Punînd să fie retrase vistieria, uneltele și munițiile și tunurile, au fugit spre podul de pe Dunăre. Unul dintre tunurile bune și frumoase rămăsese în mlaștină. Hasan-pașa l-a scos cu mare greutate cu ajutorul oamenilor săi și a ostașilor săi siriaci și l-a ajuns cu el din urmă pe serdarul cel nerușinat.

173 Cînd au ajuns la Giurgiu, s-au grăbit care mai de care să treacă peste pod. Cei care veniseră mai înainte au reușit să treacă, iar cei care sosiseră mai tîrziu au rămas pe partea Țării Românești, din pricina faptului că ghiaurii au tăiat podul. Multe mii de suflete au pierit, murind în acele părți, și multe tunuri și muniții, precum și alte unelte de luptă au rămas risipite pe acolo.

Pe scurt, el (Sinan-pașa) a avut o faimă așa de proastă, încît nu le-a mai fost dat musulmanilor să cunoască ceva asemănător.

<Sinan-pașa însuși a căzut în groapa săpată lui Ferhad-pașa, iar fiul său Mehmed a pierdut Esztergomul în Ungaria>.

În acest timp, eu, robul lui Allah, eram asediat la Esztergom. Deși nu cădea în sarcina mea, totuși eu am fost cel care, ieșind <din cetate>, am vorbit despre condițiile predării. Pe atunci, generalul din Ujvár, adică beilerbeul Ialgi Mikloș ¹⁵², era un cunoscut afurisit dușman al musulmanilor de la serhat și tot acest ghiaur era cel care obținuse cu tunurile de lemn victoria asupra cetății Ianík. El a început să povestească amănunțit că oastea islamică a fost înfrîntă și nimicită în Țara Românească și că Sinan-pașa s-a înfundat din mlaștină în mlaștină.

<Urmează discuția dintre cronicarul Pecevi și generalul de mai sus asupra evenimentelor din Țara Românească, cărora autorul nu le dădea crezare>.

¹⁵¹ *Mirliva* : sangeacbei.

¹⁵² Ialgi Mikloș, căpitan de Ujvár.

174 SOSIREA HANULUI TĂTĂRESC¹⁵³ ÎN MOLDOVA ȘI SUPUNEREA RAIALEI FAȚĂ DE EL

În anul 1004¹⁵⁴, pe cînd nerușinatul serdar se afla încă în părțile Țării Românești, au venit agalele de încredere cu scrisori ilustre (*name-i șerif*) din partea hanului de viță nobilă, prin care arătau că hanul a intrat în Moldova cu o oaste nenumărată și că raialele Moldovei s-au învoit pentru ascultare și supunere. În același timp se arăta în scrisori că ei (tătarii) își iau asupra lor obligația de a-i prinde și fereca în lanțuri pe rătăcitul de Mihai și pe renegatul Răzvan¹⁵⁵, răzvrătiții care au pus la cale răscoala, și de a-i preda serdarului. De asemenea, cereau ca de azi înainte să fie numit domn peste raiale unul dintre emirii islamici și acesta să fie dintre emirii tătari. Agalele care veniseră au adus la cunoștință și au întărit acestea și prin viu grai.

Dar sultanul neprimind această cerere, nu au luat-o în seamă, socotind aceasta ca o asociere la domnia vilaietului Moldovei.

ASEDIEREA CETĂȚII TIMIȘOARA DE CĂTRE ARDELENI ȘI PLECAREA LUI DJAFTER-PAȘA PETRU SALVAREA EI

În anul 1004¹⁵⁶, după ce nerușinatul serdar <Sinan-pașa> a intrat în Țara Românească cea neascultătoare, a trimis o scrisoare (*name*) cu un ceauș¹⁵⁷ în Transilvania cea josnică, scriind: „Am aflat că rătăcitul de Mihai și răufăcătorul de renegat, numit Răzvan, care s-au răsculat împotriva norocosului padișah, au intrat în Transilvania din pricina atacului oștii islamice. Desigur, dacă după obiceiul vechi îți menții supunerea și sinceritatea față de norocosul nostru padișah, atunci să-i prinzi și să-i pui în lanțuri pe cei mai sus-numiți și să-i trimiți cu oamenii tăi viteji la oastea împărătească”.

175 Dar mai sus-pomenitul ardelean, arătîndu-și pe față răzvrătirea sa l-a întors pe ceauș cu răspunsuri nepotrivite. Apoi <ardeleanul> și-a trimis oastea sa purtătoare de semne de înfringere la asediul Timișoarei.

Hadîm Djafer-pașa, care venise la Belgrad, s-a îndreptat asupra acestora cu oamenii săi care se găseau cu el, precum și cu oastea din acele părți. Atunci, afurisiții, neputînd să mai rămînă, s-au retras de lîngă cetate.

¹⁵³ Gazi Ghirai al II-lea, fiul lui Devlet-Ghirai (1588—1606).

¹⁵⁴ 6 septembrie 1595—24 august 1596.

¹⁵⁵ Ștefan Răzvan (3 mai—august 1595).

¹⁵⁶ 6 septembrie 1595—24 august 1596.

¹⁵⁷ Este vorba de Madjaroglu, care a devenit pașă (vezi p. 384, n. 142).

și, ridicându-și tunurile, au plecat în capitala lor nenorocită. Cu milostivirea lui Allah cel prea înalt, sus-numitul Djafer-pașa, la rîndul său, s-a întors, pregătind cele necesare pentru Timișoara.

ASEDIEREA CETĂȚII ESZTERGOM DE CĂTRE NECREDINCIOȘI ȘI PLECAREA OȘTII ISLAMICE DUPĂ ÎNFRÎNGERE

<Asedierea cetății Esztergom în luna zil-hidjge 1003¹⁵⁸. Mehmed-pașa, fiul lui Sinan-pașa, vine ca bellerbel de Buda>.

Au venit în cîmpia Dunării cu oștile vilaieturilor lor : Sinan-pașa, beilerbei de Buda, și Mihalidjli Ahmed-pașa, beilerbei de Timișoara, și răposatul Tiryaki Hasan-pașa, beilerbei de Szigetvár, și Mahmud-pașa, beilerbei de Alep, și Osman-pașa, beilerbei de Ianîk.

188 MAZILIREA SERDARULUI SINAN-PAȘA ȘI NUMIREA ȘI MOARTEA LUI LALA-MEHMED-PAȘA

Cînd s-a făcut cunoscut padișahului, ocrotitorul lumii, că din pricina proastelor măsuri ale serdarului Sinan-pașa oastea islamică a fost amărîtă și înfrîntă în asemenea hal în partea Țării Românești și că din pricina lășității fiului său, Mehmed, în partea Budei, ghiaurii au obținut victorie asupra cetății Esztergom, atunci padișahul l-a mazilit pe Sinan-pașa, iar în locul lui l-a numit pe Lala-Mehmed-pașa <care a murit însă peste cîteva zile>.

192 MAZILIREA DEFTERDARULUI¹⁵⁹ IBRAHIM-PAȘA ȘI NUMIREA LUI GHEDJ-DUHAN CA DEFTERDAR

<Înaintarea spre cetatea Solnoc. După 5 rebi-ul-evvel 1005¹⁶⁰, în urma unor lupte cu austrieii>, s-a hotărît ca ghiaurii austrieci să fie impuși la tribut (*haradj*) întocmai ca și Țara Românească și Moldova.

<Descrierea amănunțită a expediției lui Satirgi-pașa, în al doilea an de vizirat, împotriva Oradiei (*Vara*) în anul 1007¹⁶¹>.

213 <Cetatea Ianîk nu a fost cucerită, din cauza neluării unor măsuri de către Satirgi. I s-au trimis alte oști. A venit și hanul tătăresc cu multă oaste>.

¹⁵⁸ 7 august — 5 septembrie 1595.

¹⁵⁹ *Defterdar* : controlor financiar ; ministru de finanțe.

¹⁶⁰ 27 octombrie 1596.

¹⁶¹ 4 august 1598 — 23 iulie 1599.

Printr-un *hatt-i hamaiun* s-a emis firman ca hanul, intrînd în ţinutul Transilvaniei cu o oaste tătară numeroasă, să devasteze oraşele şi împrejurimile fără să ţină seamă de nici o palancă şi de nici o cetate şi, cu acest prilej, să supună ţinutul Transilvaniei şi să-i vină de hac voievodului său, rătăcitul de Sigismund (*Zidmun*)¹⁶², sau cel puţin să depună sforţări ca acesta să se căiască.

<Trecerea Dunării la Panciova, schimbări de dregători şi întâlnirea cu oastea tătarăască>.

214

CUCERIREA CETĂŢII CENAD ÎN ANUL 1007¹⁶³

<Sosirea oştii turceşti la cetatea Cenad şi fuga cetelor de haiduci prin păduri; urmărirea şi prinderea unora dintre ei>.

De acolo, pentru a intra în Transilvania, au ales, după un sfat, drumul care duce la Oradea (*Varat*). Pe lângă minunatul Cenad curge un rîu numit Mureş¹⁶⁴. Cînd au descins pe malul de dincoace, din pricina depărtării rîului, s-au săpat fîntîni şi au ieşit ape dulci, dătătoare de viaţă. În ziua următoare, cînd am trecut rîul, am săpat iarăşi fîntîni.

<Descrierea apelor de băut din izvoarele Transilvaniei¹⁶⁵>.

ASEDIEREA ORADIEI (VARAT) ÎN ACELAŞI AN, 1007

Cînd s-a ajuns în apropiere de Oradea (*Varat*), s-a aflat că acesta era un oraş mare. În limba maghiară oraşului (*şehir*) i se spune „varoş”. Oradea are şapte „varoşuri”. Ei consideră fiecare „varoş” cîte un oraş. În fiecare zi din săptămîină se ţine un bazar într-unul din aceste „varoşuri”. Era un oraş foarte înfloritor şi bogat. Bogăţia viilor şi grădinilor din împrejurimile sale este foarte mare şi fiecare din ele este rînduit în aşa fel încît a le descrie este cu neputinţă.

Cu toate acestea, locuitorii „varoşurilor” preferînd să fugă, unii dintre ei au şi plecat încărcîndu-se în care (*haraba*), iar alţii erau gata de plecare.

Tocmai atunci sosind oastea islamică, a făcut multă pradă. După aceea, au vorbit şi s-au sfătuit dacă nu este mai bine să se ostenească pentru cucerirea, mai întîi, a acestei cetăţi, sau să intre îndată în Transilvania.

¹⁶² Sigismund Báthory (1598–1599, a doua oară).

¹⁶³ 4 august 1598 – 23 iulie 1599.

¹⁶⁴ În text: *Mureş*.

¹⁶⁵ Din povestirea cronicarului relese că este vorba de ape minerale.

Atunci dregătorii cunoscători ai locului ¹⁶⁶ au spus : „Să intrăm îndată în meterezuri și să așezăm tunurile, căci cetatea nu va putea rezista nici trei zile”.

Zidurile de cărămidă ale palatelor și casele împodobite ale orașului fiind trainice, nu a fost nevoie să se mai sape meterezuri, ci au intrat de-a dreptul în case, iar tunurile au fost și ele rînduite. Erau numai trei tunuri. Nu au fost aduse mai multe pentru a nu fi distruse orașele. Dar <cucerirea cetății> nu s-a făcut nici în trei și nici în cinci zile. Au săpat șanțuri subterane (*lagımlar*), dar nici acestea nu au folosit la nimic.

De aceea au trimis oameni la Agria ca să aducă tunuri și au așteptat mai mult de 15 zile. În sfîrșit, a sosit doar știrea că nu s-au găsit boi pentru a trage tunurile.

216 Dacă Allah nu vrea ca un lucru să reușească, atunci toate merg pe dos. Au mai venit și ploi absurde, astfel că s-a așteptat lîngă cetate mai bine de o lună.

Nu a fost măcar o zi în care să nu plouă și să nu fie torenți mari de apă. Prin oraș curgea un fluviu mare care se umfla în fiecare zi și nu îngăduia trecerea chiar timp de cîteva ore.

Oastea care mergea la meterezuri se întorcea din drum sau aștepta pînă la scăderea apelor. În ordie se făcuse o băltoacă așa de mare, încît nu se mai putea merge de la un cort la altul.

Pentru sprijinirea corturilor s-au bătut țăruse de statura unui om, dar din pricina furiei vîntului corturile n-au rămas pe loc.

În sfîrșit, timp de cîteva zile oastea s-a umplut de belșug. Așa, de pildă, nu era cumpărător pentru vreo 200 de capete de vite pe 200 de aspri și nici pentru o turmă de oi la același preț. Dar, într-adevăr, cele mai multe fuseseră prădate de la raiaua Solnocului și a Gyulei. Cele luate prin luptă nu erau multe. Zahereaua acelor împrejurimi a ajuns abia pentru 20 de zile și s-a isprăvit. Apoi, a trebuit ca tătarii să aducă <zaherea> din locuri îndepărtate. Din această pricină, chila ¹⁶⁷ de orz s-a urcat la trei și cinci galbeni. Cînd s-a ajuns la această stare, gloriosul han tătăresc a cerut învoire pentru o incursiune de pradă, cu oastea sa, în Transilvania, spunînd : „Voi sînteți prinși cu cetatea, dar cel puțin nu țineți și oastea tătărească”. <Serdarul> nu i-a dat însă voie, zicînd : „Poate că în cîteva zile vom pleca împreună”.

¹⁶⁶ *Iş erleri* : cunoscători ai locului sau demnitari, oameni de slujbă.

¹⁶⁷ Chila (*kile*) : unitate de măsură îndeosebi pentru cereale (*sahire*). Era de mai multe feluri : chila de Istanbul (*Istanbul Kilesi*) între 18 și 22 ocale, chila de Alceaklar = 60 ocale, chila de Brăila și Galați, de 180 ocale, chila de Țara Românească (*Eflak Kilesi*) etc.

Totuși oastea a intrat în mari lipsuri și greutăți. Și frigul, de asemenea, a făcut ca ostașii să înghețe. Au ajuns în starea de a nu-și mai putea ține mâinile și picioarele. Nenorocirile au început să urmeze unele după altele.

INFRÎNGEREA LUI HAFİZ HADİM AHMED-PAȘA ¹⁶⁸ LA NICOPOL ÎN ACELAȘI AN, 1007 ¹⁶⁹

Pentru răscoala sa, răătăcitul de Mihai <Mihai Viteazul> a început să se căiască și să se pocăiască și a început să arate oarecare prietenie, dar o prietenie prefăcută. Aceasta pentru faptul că el credea că oastea islamică ²¹⁷ din acea parte, intrînd în Transilvania, s-ar putea să fie trimisă oaste tătărească, împreună cu o ceată de așingii, pentru devastarea Țării Românești. De aceea arătase prietenie prefăcută față de Hadîm-pașa, care se afla la paza Nicopolei.

Cînd a aflat că serdarul este ocupat cu cetatea Oradiei și că paște iarbă ¹⁷⁰ în acele părți, el a venit într-o zi pe neașteptate asupra lui Hafîz Ahmed-pașa, și înfrîngîndu-l, a devastat toată averea și bogăția sa, luînd totodată în robie populația aceluia ținut și pricinuind multe pagube. I s-au adus lui Mihai <Viteazul> pînă și anteriorul și șalvarii și turbanul cu care se îmbrăca Hafîz-pașa. Blestematul a îmbrăcat cu ele o femeie ușurată și, arătînd-o oștirii sale, a zis : „Iată că l am prins pe serdar ! Ce deosebire este între el și aceasta ?”. Spunînd acestea, el se fălea cu isprava sa.

PRIMUL ASEDIU AL BUDEI ȘI OBTINEREA VICTORIEI DE CĂTRE NECREDINCIOȘI ASUPRA CETĂȚILOR VESPREM (*PESPRIM*) ȘI GALATA ¹⁷¹ ÎN ACELAȘI AN (1007)

²¹⁸ <Mazilirea lui Mihalidji Ahmed din Timișora și întoarcerea oștii islamice din Oradea pentru a ajuta Buda>.

²¹⁹ La plecarea în expediție am ajuns de la Gyula (*Güle*) la Oradea în trei zile. De astă dată însă, ne-am întors cu mii de necazuri în 12 zile. La fiecare conac, adică în fiecare mlaștină, din cauza gerului și a foametei se îmbolnăveau sute de oameni care rămîneau înșirați pe drumuri.

²²⁰ Cînd am sosit la Solnoc, în acea localitate speram să ne refacem puterile. Oastea era liniștită, deoarece se spunea că la acel menzil corăbiile cu zaharea sînt gata pregătite. ...

¹⁶⁸ Mai tîrziu a ajuns calmacam și vizir.

¹⁶⁹ 4 august 1598 — 23 iulie 1599.

¹⁷⁰ Adică zăbovește.

¹⁷¹ Probabil Polata.

- 221 Toată ceata ostăşească era înfometată, însă nu s-a găsit nici urmă de corăbii <pe Tisa> şi nici nu s-a aflat nimic.

<Răscoala ienicerilor din cauza lipsei de alimente, izbucnită în drum spre Seghedin>.

- 223 Iată, acesta a fost rezultatul expediţiei împotriva Oradiei (*Varat*), care s-a sfârşit cu multe suferinţe şi necazuri. ...

229 DESCRIEREA UNOR MĂSURI BUNE ALE RĂPOSATULUI IBRAHIM-PAŞA

- 230 Răposatul Ibrahim-paşa era un om chibzuit. De asemenea era generos şi mărinimos. El a făcut ca toţi flăcăii puternici şi toate raialele bune de luptă din sangeacul Semendria şi din părţile Timişoarei să vină la el şi, luând steaguri, fiecare ceată să plece în câte o parte pentru înlăturarea rebelilor.

<Politica lui Ibrahim-paşa de atragere a supuşilor nemusulmani din părţile de sub conducerea sa>.

243 PLECAREA SPRE VILAIETUL TRANSILVANIEI DIN INDEMNUL LUI MOISE SECUIUL (*SEKIL MOJES*)

- 244 În vilaietul Transilvaniei se găsesc câteva popoare (*kavm*) care sînt stăpîne în propria lor ţară. Nu se află alţii care să se amestece în treburile lor. Unele din aceste popoare ghiaure se numesc secui (*Sekil*). După obiceiurile lor din vechime, ei nu dau voie ca voievodul Transilvaniei să intre în cetăţile lor. În cazul cînd îl lăsau sau cînd făceau zaiafeturi, îi dădeau voie să intre numai cu cinci sau şase oameni, şi atunci luau armele tuturor, în afară de ale voievodului.

Pe vremea aceea, cel care purta numele de crai făcuse tot ce se putea şi intrase în cetate. El luase din vistierie atîta bogăţie (*mal*) cît dorise. De asemenea, luase din magaziele lor multe arme şi muniţii de război. Pe unii îi ucisese, iar pe alţii încercase să-i ucidă. Apoi, unul dintre mai marii acestora, căruia i se spunea Moise Secuiul (*Mojes Sekil*), o figură nenorocită (*bir bed heikel*), fugind în toiul iernii, a venit la serdar aducînd şi omagiul său de supunere. El a făcut unele propuneri pentru cucerirea Transilvaniei într-un chip mai uşor.

De acolo (din tabăra serdarului), el a venit în cetatea Pécs (*Pecevi*) şi s-a întîlnit cu hanul tătăresc¹⁷². Chiar eu <cronicarul> eram de faţă la divanul măriei sale hanul.

¹⁷² Gazi Ghirai al II-lea (1598–1607).

<Pregătiri în vederea primirii lui Moise Secuiul>.

...În felul acesta s-a întâlnit <hanul> cu mai sus-pomenitul Moise Secuiul și l-a pus să-i sărute mâna și au vorbit un timp. Apoi i-au făcut diferite onoruri.

Răposatul Iemișci Hasan-pașa a înțeles scopul ghiaurului și știa că cucerirea Transilvaniei este în mâna lui. De asemenea, el a hotărât plecarea <turcilor> din Belgrad spre Transilvania. Dar Ustuni-Belgrad rămânea în mâna ghiaurilor. Și atîta timp cît acesta este în minile ghiaurilor, era limpede că nu poate rămîne nimeni la Buda. De aceea s-a pornit asupra
 245 Ustuni-Belgradului. Deoarece, cu ajutorul prea înaltului Allah, Ustuni-Belgradul a intrat iarăși în mâna musulmanilor, ridicîndu-se de îndată de acolo, ei au plecat spre Transilvania, trecînd peste podul Budei, și au descins în cîmpia Pestei (*Pește*). Adunîndu-se zaherelele și alte lucruri trebuincioase Budei, precum și păzitorii (*muhafazağî*), s-a hotărît plecarea în Transilvania.

<Atacul dușmanului asupra cetății Esztergom cu scopul de a împiedica plecarea în Transilvania și răspunsul dat de Iemișci lui Ali-pașa> :

246 „Scopul acestei adunări a ghiaurilor este de a împiedica plecarea oștii islamice în Transilvania. De altfel, anul acesta ei nu au putere nici să asedieze cetăți, nici să săvîrșească vreo faptă potrivnică”.

Iemișci Hasan-pașa a respins propunerile unora de a nu se mai porni spre Transilvania. Beilerbeii de Rumelia a cerut voie să facă incursiuni în împrejurimi. Hasan-pașa nu a fost de acord nici cu aceasta și în ziua următoare s-a îndreptat spre Solnoc.

272 <Pregătiri în tabăra dușmană din fața oștii turcești>.

La plecarea lui Iemișci <Hasan-pașa> în expediția din Transilvania, el a fost întrebat : „Cum este posibil acest lucru atîta timp cît tabăra ghiaură se află în fața Budei ?”.

<Lnptele dintre turci și răsculați (*gelali*) în Bosnia și Timișoara>.

277 Răposatul serdar, trimițînd pe unul dintre ostașii săi, pe *ruznamedji*¹⁷⁸ Mehmed efendi, cu tot felul de promisiuni, l-a făcut <pe Deli Hasan> să primească Timișoara. El l-a convins să treacă prin Belgrad și acesta a trecut de la Panciova pe Dunăre și a ajuns la Timișoara.

¹⁷⁸ *Ruznamedji* (din *ruz* = „zi”, și *name* = „scrisoare”) : cel care nota evenimentele zilnice.

...Timp de aproape doi ani <Deli Hasan> a rămas la Timișoara, dar purtările sale erau ca și mai înainte <de răzvrătit>. În acel an a fost luat Esztergomul și s-au întors la Poarta fericirii.

Răposatul serdar i-a spus lui <Deli Hasan> : „Să nu-i necăjești pe cei din Timișoara”. Aceștia, de asemenea, s-au dezgustat de purtările lui și așteptau mereu un prilej. Într-o zi, încălecându-și calul, el a ieșit din cetatea Timișoara. Atunci, ostașii săi, atacând pe cei rămași în cetate, 278 i-au ucis și le-au jefuit avuțiile. Apoi, pentru a nimici pe toți călăreții și pedestrașii săi și pe el însuși (pe Deli Hasan), au pornit în urmărirea lui. Dar, neputând pune mâna pe el, acesta a scăpat și s-a adăpostit la Belgrad.

...Apoi, Deli Hasan, pe când era în Bosnia, neprimind răspuns 279 <pentru cei 100 000 de ducăți, în schimbul serviciilor pentru cei din Apus>, a găsit un cojocar ¹⁷⁴ creștin (*zimmi*) din Timișoara și, cu mii de promisiuni și momeli, l-a convins să meargă <în Apus> și pentru aceasta i-a dat o sută de galbeni drept cheltuieli de drum.

<Descoperirea complotului prin trădarea cojocarului din Timișoara. Cojocarul timișorean întorcându-se din Apus cu scrisori de la Papa și de la craiul spaniol, s-a prezentat la Murad-pașa și a trădat complotul>.

Deli Hasan fiind la Timișoara, afurisiții care veniseră <din Apus> au fost uciși de îndată.

Apoi, Murad-pașa devenind serdar, cojocarul a fost ucis împreună cu acei ghiauri.

<Omorirea lui Deli Hasan-pașa la Timișoara>.

296 ACORDAREA MARELUI VIZIRAT RĂPOSATULUI NOSTRU EFENDI MEHMED-PAȘA, ÎN ANUL 1013 ¹⁷⁵

Ilustrul sigiliu a trecut din mâna caimacamului Hafiz Ahmed-pașa ¹⁷⁶ la măriia sa padișahul. Hafiz-pașa fusese mai înainte în serdariatul Bosniei și în războiul cu rătăcitul de Mihai <Viteazul> gustase amărăciunea serdariatului și se lăsase de această dorință.

<Mare vizir devine Mehmed-pașa>.

298 DESCRIEREA RĂZVRĂTIRII LUI ȘTEFAN BOCSKAI, UNUL DINTRE PRINCIPIII (EMIR) TRANSILVANIEI, ÎN ANUL 1013 ¹⁷⁷

<Certurile dintre austrieci și unguri, precum și supunerea unei părți a Transilvaniei de către austrieci și instalarea de garnizoane în cetățile Transilvaniei>.

¹⁷⁴ În text : *Kürkci*.

¹⁷⁵ 30 mai 1604 — 18 mai 1605.

¹⁷⁶ Înfrânt de Mihai Viteazul la Nicopol.

¹⁷⁷ 30 mai 1604 — 18 mai 1605. Domnia lui Ștefan Bocskai a durat de la 19 noiembrie 1604 la 29 decembrie 1606.

299

Omul <emir> lui Bocskai era vestit prin legăturile sale cu Bocskai. Acesta era ca un derviş care își vedea de rugăciunile sale și era supus. Pe atunci el se afla în prinsoarea (*esiri*) lui Bocskai cel mai sus-arătat. Într-o zi, pe când îngrijea de grădina lui, în timpul convorbirii Bocskai s-a plîns de uzurparea nemțească. Atunci emirul i-a spus : „Trimite-mă la serdar ca să aduc în ajutorul tău toată oastea musulmană și să fiu chezaș pentru numirea ta ca principe de Transilvania”.

Spunînd cuvintele pe placul lui Bocskai, acesta a fost de acord, deoarece în Transilvania această răscoală era cu puțință, însă cu un om mare în frunte. Pentru că el se răzvrătise împotriva cezarului cel murdar, fusese un timp închis și cercetat cu atenție. Dar negăsindu-i-se nici o vină vădită, fusese iarăși pus în libertate.

300

...El a zis emirului : „Dar locuitorii din Transilvania sînt de lege creștină (*hristian*) și nu este cu puțință ca aceștia să-și plece capul față de turc”. Dar emirul, de asemenea, a răspuns : „Atunci de ce și-au plecat capul pe vremea sultanului Suleiman și au fost slobozi și în siguranță (*emin ve salim*) în timpul domniei sale ?”. După ce s-au gîlcevit și s-au contrazis amîndoi, în cele din urmă Bocskai l-a trimis pe emir la serdar. Pe vremea aceea Dibag Mehmed-pașa era tălmăciul lui Bektaş-pașa. Acesta mergînd înaintea emirului, l-a dus la vizir. Timp de o zi sau două, toți au vorbit numai între ei. Apoi l-au trimis iarăși pe emir înapoi. În sfîrșit, emirul s-a dus și s-a întors de trei-patru ori. Tot în vremea aceea sârmanul de mine¹⁷⁸, venisem de la Istanbul. Bocskaise răsculase și luase în stăpînire cetățile de pe amîndouă părțile Tisei, care intraseră în guvernarea rătăcitului crai, și trimisese scrisori pentru a fi ajutat de musulmani. Între timp însă, blestematul de austriac <*Nemce*>, pînă la sosirea oștii islamice, trimisese împotriva sa, cu oaste nemțească, pe murdarul său serdar numit Baștai György ¹⁷⁹ care zdrobise oastea sa (a lui Bocskai) iar pe el îl scăpase.

Apoi, serdarul trimițînd în ajutor o ceată de tătari, precum și oastea vilaetului de Timișoara, prin bunătatea lui Allah cel înalt, Bocskai, întărindu-se, a bătut pe mai sus-numitul Gheorghe Basta <*Baştai György*> și oastea nemțească și l-a pus pe fugă. Devastînd unele sate și ținuturi supuse craiului, el a trimis înapoi oastea islamică cu o pradă bogată. Marele vizir și-a luat obligația să pună coroana pe capul sus-numitului <Ștefan Bocskai> și să-l numească crai peste toată țara ungurească. Pentru aceasta fuseseră scrise din amîndouă părțile scrisori cu obligații.

¹⁷⁸ Cronicarul Pecevi.

¹⁷⁹ Gheorghe Basta, guvernatorul Transilvaniei.

În iarna aceea, răposatul vizir, venind la Poarta fericirii, a arătat cele întâmplate măriei sale răposatului sultan Ahmed-han ¹⁸⁰, Allah să-l ierte. Atunci s-a poruncit să i se facă o coroană de preț. Se pare că era împodobită cu vreo 3 000 de galbeni și cu tot atâtea pietre prețioase.

<Întoarcerea lui Pecevi la Istanbul pentru a anunța vestea cuceririi Esztergomului. De aceea nu a asistat la încoronare>.

Se spune că <Bocskai>, venind cu o ceată de 10 000 de ostași maghiari și cu toți beii săi renumiți, s-a întâlnit cu răposatul <vizir>. De asemenea, răposatul, punându-i coroana pe cap și încingându-l cu o sabie împodobită cu pietre prețioase, l-a onorat cu steag împărătesc din partea măriei sale padișahul. Acolo, vorbind între ei, și-au luat obligații și au întărit toate cele ce trebuiau făcute.

Apoi, prin bunătatea lui Allah cel prea înalt, steaua norocoasă a nemților a apus. De orice lucru se apucau, se năruia. Nu a vrut soarta. Dacă
301 răposatul <vizir> ar fi venit din nou în anul acela cu rangul de serdar și ar fi pornit împreună cu Bocskai o expediție, desigur că i-ar fi stîrpit cu totul de pe fața pămîntului pe austrieci. Dar voința lui Allah a fost în așa fel că aceste gînduri și dorințe nu s-au îndeplinit. Afară de aceasta, și pacea care a fost încheiată poate fi socotită ca una din urmările răzvrătirii lui Bocskai <împotriva austrieilor>. ...

308 DEVASTAREA PĂRȚILOR VIENEI (BEJD) DE CĂTRE NEHMETY GERGELY ¹⁸¹, UNUL DINTRE EMIRII LUI BOCSKAI, ÎMPREUNĂ CU SARHOȘ IBRAHIM-PAȘA, ÎN ACELAȘI AN ¹⁸²

Ștefan Bocskai, obligîndu-se și depunînd jurămint să ajute și să sprijine oastea islamică, a însărcinat pe serascherul său numit Nehmety Gergely, unul dintre emirii maghiari, să treacă Dunărea și să devasteze părțile Vienei (Bedj). Mergînd cu beilerbeiul de Kanija, Sarhoș Ibrahim-pașa, nepotul de soră al răposatului <vizir>, cu oastea acelui serhat și cu gaziii serhatului Bosniei, în total cu vreo 20 000 de ostași, au devastat și au stricat acele ținuturi în așa măsură, încît dacă s-ar povesti nu ar crede nimeni, socotindu-le exagerări.

<Citeva ciocniri cu oștile austriece și înfrîngerea acestora de către turci și de către oastea lui Bocskai. Prizonierii se predau turcilor și nu lui Nehmety Gergely, care este subaltern. Sînt mulți robi și prăzi bogate ca pe vremea lui Suleiman Magnificul>.

¹⁸⁰ Ahmed I (1603–1617).

¹⁸¹ Nehmety Gergely, Nemeti Iörgi (Cf. I. Karacson, *op. cit.*, p. 360, nota 1).

¹⁸² 1014 = 19 mai 1605 – 8 mai 1606.

UNII EMIRI ISLAMICI, ÎMPREUNĂ CU SERASCHERUL LUI BOCSKAI, AU LUAT PRĂZI, ÎN ACELAȘI AN¹⁸³, ÎN PĂRȚILE UJVĂRULUI

Pe unul dintre emirii maghiari și anume pe emirul său numit Rhedei Ferencz ¹⁸⁴, Bocskai îl trimisese ca, împreună cu oastea islamică, să devasteze părțile cetății Ujvár. Din oastea islamică fiind desemnați Cil-Agadj-bei și beilerbeiul de Bosnia, precum și câțiva dintre emirii din Rumelia, când aceștia au sosit la Ujvár, s-au grăbit la început să se întâlnească cu oastea dușmană. Apoi, au dat ascultare emirului craiului Bocskai și, vrînd-nevrînd au făcut cuceriri. Dar ostașii islamici fiind opriți de la jaf și pradă, n-au atacat.

Atunci era posibilă numirea unui beilerbei pentru cetatea Ujvár și împrejurimile sale. Dar obligațiile și condițiile cu Bocskai nefiind încă stabilite, nu au numit <beilerbei> pentru a nu pricinui supărare. Cetățile care nu s-au supus și ținuturile și regiunile care aparțineau ghiaurilor austriece toate au fost devastate și stricate. Într-adevăr, oastea lui Ibrahim-pașa și aceea a lui Nehmety, aveau pradă peste măsură.

<Elogierea victoriilor oștilor islamice după supunerea lui Bocskai față de turci și a victoriilor asupra austrieclilor. Turcii obțin multă pradă>.

...Și astfel, se spera ca în acest an, în urma răscoalei craiului Bocskai, să se facă pace și liniște în părțile ungurești, iar ghiaurul <din Viena> să fie silit să dea haraci așa cum dădeau strămoșilor voștri ¹⁸⁵.

<Plecarea oștilor turcești spre Viena. Cuvintele vizirului Nasuh-pașa> :

...„De asemenea și Bocskai trecînd prin Pojon, dacă cele două oști s-ar fi întîlnit lîngă Viena, atunci ar fi rămas oare vreun ținut de-al neamțului? Acum, frica mea este că nu-i vor arăta prietenie lui Bocskai și îl vor face să se răscoale. În felul acesta se va prăbuși munca mea de doisprezece ani”. ...

NUMIREA VIZIRULUI MURAD-PAȘA CA SERDAR ÎN UNGARIA ÎN LOCUL RĂPO-SATULUI ȘI PIOSULUI MARE YIZIR ȘI ÎNCHEIEREA PĂCII DE CĂTRE ACESTA ÎN ANUL 1015 ¹⁸⁶

...În strîmtoarea Zitvan¹⁸⁷, aflată între Komoran și Esztergom, se adunaseră mării emiri ai austrieclilor și ungurilor. Acolo s-a discutat

¹⁸³ <1014> = 19 mai 1605 — 8 mai 1606.

¹⁸⁴ În text, *Rupi Firenk* : Francisc Rhedei, mai tîrziu principe al Transilvaniei (1657—1658).

¹⁸⁵ Adică sultanilor din trecut.

¹⁸⁶ 9 mai 1606 — 27 aprilie 1607.

¹⁸⁷ Jitva, Jitvatörök sau Zsitvatorok, locul de încheiere a păcii dintre Austria și Imperiul otoman (1606).

despre pace. De asemenea, au luat și învoirea craiului Bocskai și, în felul acesta, au hotărât pacea. Pacea încheiată acuma își are începutul în pacea de atunci. La această pace se alăturase și Bocskai, dar el nu era pentru pace în aceste condiții. Gîndul său era acela ca tot poporul maghiar să treacă în stăpînirea sa și pacea să nu se încheie pînă ce cetăți ca Ianík sau Füleek sau altele, în care a fost citită odată rugăciunea în numele padișahului, nu vor fi date musulmanilor.

În felul acesta au vorbit cu răposatul și au luat hotărîri și obligații numeroase. O dată cu moartea lui (a vizirului) s-a năruit și înfăptuirea sa. În cele din urmă, cu această supărare și tristețe a murit și el (Bocskai) înainte de a trece două luni de la încheierea păcii¹⁸⁸. Se spune că, în schimbul a mii de promisiuni, el a fost otrăvit de austrieci și că aceasta a fost pricina morții sale.

346

<Moartea sultanului Ahmed în a 23-a zi a lui zil-kade 1026¹⁸⁹>.

ÎNFRÎNGEREA TABEREI CĂZĂCEȘTI, CARE NĂVĂLISE ÎN MOLDOVA, DE CĂTRE ISKENDER-PAȘA, BEILERBEI DE BOSNIA, ÎN ANUL 1027 (1618)

Soția ghiaurului numit Ieremia¹⁹⁰, fostul voievod al Moldovei, căreia i se spunea Doamna (*Domna*)¹⁹¹, era stăpîna multor proprietăți și cetăți în Țara Leșească.

Blestematul numit Koreski¹⁹², unul dintre emirii leși și unul dintre beii afurisiți ai rusului (*Urus*), era ginerele femeii de mai sus. Apoi, pentru ca fiul cel mai mic al mai sus-arătatului Ieremia să stăpînească vrînd-nevrînd vilaietul Moldovei, el a ridicat numai de la ceata rebelilor de ruși 20 000 de ostași, precum și tot atîtea oști de la ghiaurii de leși și, venind, a ocupat Moldova.

Înfrîngîndu-l pe Ștefan (*Istefan*)¹⁹³, care fusese numit voievod din partea padișahului, el l-a scos și l-a gonit pe acesta. Spre a face ca mai sus-numitul Ștefan să stăpînească din nou Moldova, au trimis în partea aceea pe Sarhoș Ibrahim-pașa, guvernatorul (*mutasarrîf*) sangeacului de Silistra, pe beii de Bender și Akkerman, precum și oastea tătarească din acele părți. Dar și aceștia, cînd au ajuns asupra lor, s-au întors înfrînți, ghiaurii fiind în număr mare.

În vremea aceea, răposatul Iskender-pașa, fiind mutat de la Agria (*Egri*) se afla în slujbă la Poarta fericirii. Apoi, caimacam era răposatul

¹⁸⁸ 29 decembrie 1606 (după izvoare turcești : 4 ianuarie 1607).

¹⁸⁹ 22 noiembrie 1617.

¹⁹⁰ Ieremia Movilă (septembrie 1600 — 10 iulie 1606).

¹⁹¹ Soția lui Ieremia Movilă, Elisabeta.

¹⁹² Koreski : Korecki.

¹⁹³ Ștefan Tomșa (1611 — 1615).

347

Gürdji Mehmed-paşa. El i-a dat celui mai sus-arătat (lui Iskender-paşa) vilaietul Bosniei. Pe Ibrahim-paşa l-a însărcinat iarăşi cu oastea din Silistra şi cu oştile din Bosnia, din Serem, din Semendria şi din Cruşavăţ (*Aladja-Hisar*), precum şi cu cea din *Mudjterini* ¹⁹⁴.

Cînd au ajuns cu oastea islamică în apropiere de oraşelul numit Ştefăneşti (*Isnafas*) ¹⁹⁵ din Moldova, s-au întîlnit cu oastea Doamnei mai sus-arătate şi, cu ajutorul lui Allah cel prea înalt, înfrîngînd-o, au luat-o în captivitate pe Doamna, cu doi fii ai ei, şi pe ginerele ei, Koreski, împreună cu soţia sa care era fiica acelei Doamne şi care era o femeie foarte frumoasă.

Răposatul Iskender-paşa a legat de îndată mîinile ghiaurilor cu nişte piedici din lemn, numite în limba ghiaurilor „*kalika*” ¹⁹⁶. Au fost legate atît mîinile sus-numitei Doamne şi ale fiilor ei, cît şi ale ginerelei ei, Koreski, precum şi mîinile celor 500 de puşcaşi îndemînateci şi, în felul acesta, i-au trimis la Poarta împărăţiei. Un număr aşa de mare de ghiauri legaţi la mîini nu fusese trimis în ultima vreme la divanul împărătesc.

Dar soţia fără seamăn a lui Koreski căzuse în mîinile tătarilor. N-a mai fost cu putinţă ca ea să fie găsită şi luată din mîinile lor. Şi au dat Moldova iarăşi voievodului numit Radul-bei ¹⁹⁷ şi, ducîndu-l el însuşi (Iskender-paşa) la locul său, l-a pus pe acesta bei.

O POVESTE HAZLIE

Apoi, acea femeie scumpă a lui Koreski a ieşit dintre tătari pe un preţ de 30 000 de guruşi, dar era însărcinată. A născut chiar două fete gemene. Chehaia Musa, care era intendentul (*kethuda*) răposatului Iskender-paşa în timpul evenimentelor cu Gaşpar (*Gaşper*), căzuse prizonier la ghiaurul leah. Timp de zece ani el rămăsese în captivitate şi povestea că ghiaurii leşi făceau haz între ei spunînd mereu : „Păcat că femeia nu a născut băieţi deoarece aceştia puteau deveni viteji de neam tătăresc şi care duşman ar fi putut sta împotriva lor ?”.

348

PRINȚUL (ŞEHZADE) SULTAN MEHMED-HAN

Acesta era fratele mai mare al măriei sale sultanul Osman. Pe vremea expediţiei la Hotin ¹⁹⁸, el a fost ucis fără vină şi fără nici un motiv

¹⁹⁴ Probabil Muntenegru.

¹⁹⁵ Localitate în apropiere de Roman.

¹⁹⁶ Cuvîntul ar putea fi citit şi *halka*, ceea ce înseamnă „cerc” ; prin extindere, „pledică”.

¹⁹⁷ Radu Mihnea, fost domn în Ţara Românească (1616–1619).

¹⁹⁸ În 1030 = 1621.

349 NUMIREA LUI BETHLEN¹⁹⁹ GABOR CRAI ÎN TRANSILVANIA²⁰⁰ ȘI DESCRIEREA
RĂZBOAIELOR OȘTII ISLAMICE ÎMPOTRIVA GHIAURILOR (GAZAVA T) DIN CAUZA
ACESTUIA

Bethlen Gabor era din neamul Bathoreștilor (*Batralar*) care au fost emiri și voievozi în Transilvania. Mai înainte de aceasta, Báthory Gabor²⁰¹, care fusese numit crai de Transilvania, își câștigase un renume cu porecla de „Craiul cel Nebun” (*Deli-Kíral*). Fiind un nebun afurisit, el dădea tîrcoale soțiilor și fiicelor de nobili (*bei*) și ale altora din Transilvania. Luînd cu forța averile acestora, i-a ucis pe mulți dintre cei care, în fața abuzurilor lui, i se opuneau. Mulți alții scăpaseră din mîna lui cu mii de necazuri. De
350 asemenea, mai sus-numitul Bethlen, fugind pe vremea lui Iemișci²⁰², venise la Belgrad și, pe mai sus-arătatul Bethlen, Iemișci îl făcuse *müteferrika*, acordîndu-i un venit de 120 de aspri. În iarna aceea el a rămas la Semendria; apoi s-a întors iarăși în Transilvania. În anul 1021²⁰³, temîndu-se din nou <de Báthory>, el (Bethlen) a venit iarăși ca să se plîngă la Poarta fericirii.

<Discuția cu un sol din Viena, Andreas Negroni (*Nikron*), cunoscător al limbilor arabă, persană, și turcă>.

Atunci, Iskender-pașa fiind mijlocitor pentru Bethlen, l-a făcut să se întâlnească cu Nasuh-pașa și l-a convins să înceapă pregătirile pentru înlăturarea și nimicirea craiului cel nebun din Transilvania. Chiar l-a sfătuit să strîngă oastea sub un alt motiv.

<Adunarea de oști și numiri în diferite posturi sub pretextul reparării unor cetăți>.

Iskender-pașa a strîns între timp oaste în șesul Serem și, pornind de acolo, a sosit la Timișoara. Iar de aci, cu oastea bine pregătită, a intrat în Transilvania pe la Poarta de Fier (*Demir-Kapu*) <a Transilvaniei>.

De asemenea, Nasuh-pașa, numind de la Poartă pe Kitabci²⁰⁴ Omer-pașa ca comandant (*başbug*) asupra oștii din acel ținut²⁰⁵ și dîndu-i alături de Şahin-Ghirai²⁰⁶, pe beii Țării Românești²⁰⁷ și Moldovei²⁰⁸, aceștia au trecut prin Țara Românească și au pătruns în Transilvania.

¹⁹⁹ În text: *Teleden* sau *Tebelen* (greșeală de tipar).

²⁰⁰ Gabriel Bethlen, principele Transilvaniei între 23 octombrie 1613 și noiembrie 1629.

²⁰¹ Gabriel Báthory (7 martie 1608 — 27 octombrie 1613).

²⁰² Iemișci Hasan-pașa, mare vizir între august 1601 și decembrie 1603.

²⁰³ 4 martie 1612 — 20 februarie 1613.

²⁰⁴ *Kitabci* (scrib, cărturar); de fapt *Ketengi* (producător de iu).

²⁰⁵ Dinspre Dunăre.

²⁰⁶ Era *kalgai* (principe moștenitor).

²⁰⁷ Radu Mihnea (12 septembrie 1611 — august 1616).

²⁰⁸ Ștefan al II-lea Tomșa (1611—1615).

Dar mai sus-numitul Deli-Kíral, intrînd în cetatea Oradea (*Varad*), s-a întărit acolo.

Cu toate acestea, Iskender-paşa, mergînd cu oastea islamică l-a aşezat pe Bethlen (*Teblen*) Gabor pe scaunul crăiei din Belgradul Transilvaniei²⁰⁹. Dar era greu ca îndeplinirea acestei mari porunci să fie dusă pînă la capăt atîta timp cît acel afurisit se afla în viaţă.

351 Răposatul Iskender-paşa, iarăşi din îndemnul şi sfatul lui Bethlen Gabor, a făcut mii de promisiuni unor voievozi de haiduci²¹⁰ din Transilvania, în care ardelenii aveau încredere, pentru a-i atrage <de partea lui Bethlen>. Toţi cei din Transilvania, mari şi mici, se săturaseră şi se scîr-biseră de mai sus-numitul <Deli-Kíral>. Pe cînd Iskender-paşa se întorcea cu oastea islamică, craiul cel nebun, ieşind din Oradea, avusese de gînd să plece împotriva lui Bethlen (*Teblen*), dar voievozii haiducilor (*haidud voyvodalarî*) punînd cîţiva puşcaşi într-o trecătoare, l-au ucis acolo, lovindu-l cu puşca. Apoi, Bethlen a intrat fără piedică şi fără gîlceavă în stăpînirea crăiei. Această ştire plăcută a fost adusă lui Iskender-paşa pe cînd el se afla încă la Poarta de Fier (*Demir-Kapu*).

Astfel, cînd Bethlen Gabor a devenit <crai> independent în ţinutul Ardealului, el a adăugat Transilvaniei (*Erdel*) cetăţile şi ținuturile supuse acesteia, ca : Hust şi Kővár (*Kővart*) şi Sătmar şi Tokaj, precum şi altele.

În anul 1028²¹¹, trimiţîndu-se din Akkerman ştire <lui Bethlen>, de către Iskender-paşa, despre războiul cu tabăra leşească, acesta a venit lîngă cetatea numită Soroca²¹², una din cetăţile Moldovei, cu 13 000 de pedestraşi şi cu 20 000 de călăreţi. Dar din pricina venirii unui sol leşesc, încheindu-se pace, l-a făcut pe Bethlen să se întoarcă înapoi.

În anul 1030²¹³ <Bethlen Gabor>, ridicîndu-se cu o oaste mare, a plecat împreună cu musulmanii asupra cetăţii Pojon şi, asediînd-o, a început s-o bată cu tunurile. Oastea islamică, aflată împreună cu el, a pîrjolit împrejurimile şi le-a devastat. Asupra lui Bethlen venind tabăra leşească, s-au răbzoit tare şi el a ieşit victorios. Pe unul din serascherii săi, numit Haller György' (*Haliz-Görek*), l-a trimis la serhatul Kaniiei. Battyan-oglu²¹⁴ şi toată oastea maghiară a acelui ținut arătîndu-i ascultare, ei au devastat şi au stricat satele croaţilor (*Hírvat*) şi ale austrieilor. Venind chiar şi în faţa Vienei şi devastînd şi prădînd împrejurimile sale,

²⁰⁹ În text, *Erdel-Belgradt* : Alba-Iulia.

²¹⁰ În text : *Haidud voyvodalarîna*.

²¹¹ 19 decembrie 1618 — 7 decembrie 1619.

²¹² În text : *Sorokna*.

²¹³ 26 noiembrie 1620 — 15 noiembrie 1621.

²¹⁴ În text : *Iekian-oglu*.

352 oastea islamică s-a întors cu prăzi nenumărate. Apoi, au trecut în partea de sus a Vienei (*Bedj*) și au devastat și au pustit și acele ținuturi.

Și iarăși în anul 1031²¹⁵, pe când Merre <Husein-pașa> era mare vizir ²¹⁶, acordînd Bosnia lui Sarhoș Ibrahim pașa, l-a trimis în ajutorul lui Bethlen (*Teblen*). Pe atunci, răposatul Sofu Mehmed-pașa se afla la Buda.

<Schimb de solii și devastarea unor regiuni din Austria>.

Pe cînd austriecii erau așezați în localitatea numită Sakundja, Bethlen a bătut tabăra aceea nenorocită, așezînd tunuri. În sfîrșit, tabăra ridicîndu-se din acel loc, unii s-au întărit în cetate, iar alții s-au așezat prin împrejurimi. În aceste trei expediții ale lui Bethlen el a prins atîția robi și a luat așa de multă pradă, încît întrece orice margine și orice măsură.

Apoi, pe vremea lui Murtaza-pașa, venind din nou cu oastea maghiară și mergînd la minele aflate mai sus de Füle, el (Bethen) a luat foarte multe bogății, iar Murtaza-pașa s-a ales numai cu osteneala.

<Urmează descrierea unei lupte nehotărîte între Murtaza-pașa și austrieci>.

Din îndemnul lui Bethlen, Murtaza-pașa a ucis fără motiv și fără vină pe suferindul Ahmed-pașa, beilerbei de Agria (*Egri*) și pe Nasreddin-zade din Buda. De asemenea a mai ucis fără vină și cîțiva zaimi din Crușavăț (*Aladja-Hisar*) și cîțiva timarioți din Buda și, cu o faimă proastă, a dus oastea islamică la Buda. Bethlen însă s-a întors în Transilvania teafăr și cu multe bogății.

353 Datorită lui Bethlen, oastea islamică, luînd într-adevăr multă pradă, a pricinuit dușmanilor pierderi nemăsurate, dar nelegiuitul nu era pentru sprijinirea și ajutorarea musulmanilor, ci avea grijă numai de propria sa fericire. Deoarece nu-și stăpînea limba, eu am auzit de cîteva ori de la el că : „Ajutorul meu nu este din dragoste pentru credința islamică și nici pentru ei. Dar, ori de cîte ori mi-am pus în gînd nedreptăți față de musulmani, am avut mari căințe și de suportat urmări vătămătoare”.

<Neîncrederea lui Pecevi față de devotamentul creștinilor>.

MARELE VIZIR MEHMED-PAȘA

354 ... Una dintre faptele sale cele mai frumoase este aceea că l-a adus sub ascultare pe <Ștefan> Bocskai și a încheiat pace cu acest prilej ²¹⁷. ...

²¹⁵ 16 noiembrie 1621 — 4 noiembrie 1622.

²¹⁶ Merre Husein-pașa, mare vizir în iulie 1622 (prima oară) și în 1623 (a doua oară).

²¹⁷ Aluzie la pacea de la Zsitvatorok (1606).

372 DISTRUGEREA UNEI TABERE DE CĂTRE VITEAZUL VIZIR RĂPOSATUL
ISKENDER-PAȘA, ÎN ANUL 1029 ²¹⁸

Această strălucită expediție a răposatului Iskender-pașa este aceea în care el a nimicit a doua tabără. Amănuntele sînt acestea : Un ghiaur de origine frîncă, numit Gașpar ²¹⁹, cumpăra de la ghiaurii frînci prizonieri musulmani naufragiați cu corăbiile pe mare ²²⁰. Fiind socotit un om de afaceri, acesta a fost trimis de două ori în misiune la cezarul nemțesc, ca om de încredere al răposatului Iskender-pașa. În schimbul acelor slujbe, i s-a acordat insula Naxos (*Nakşa*) cu titlul de sangeacbei. Apoi, nemulțumindu-se cu aceasta, el a cerut voievodatul Moldovei și a cheltuit pentru aceasta o mulțime de avere. Chiar după ce a luat voievodatul, el i-a dat lui Hodja efendi ²²¹ 10 000 de galbeni (*altun*) în semn de bucurie, deși acesta nu primea rușet (*rușvet*). Răposatul Iskender-pașa fiind chezaș pentru aceasta și socotind că va sluji cu devotament, a obținut Moldova pentru el.

După ce a domnit timp de aproape doi ani, voievodatul fiind acordat altuia și el fiind speriat de niște oameni, acesta (Gașpar) s-a răsculat și a ridicat numeroase oști la Iași. Apoi s-a așezat într-o localitate numită Țuțora (*Ciuciora*) din fața Tîrgului Iași (*Baş-Pazari* ²²²) care era capitala Moldovei. Aceasta era o localitate în care, mai înainte, cînd răposatul Gazi Ghirai-han ²²³ mersese cu multă oaste tătărească în expediția împotriva cetății Ianîk, blestematul cu numele de Kidjilar ²²⁴, cunoscut și vestit în ținutul leșesc, serdarul oastei leșești, spre a scăpa vilaietul leșesc de tătari, se așezase cu oaste nenumărată în localitatea aceea (Țuțora) și săpase în jurul ei un șanț mare și se războise multă vreme cu Gazi Ghirai-han.

373 În cele din urmă, încheindu-se pacea, cu condiția de a da tătarului în fiecare an cîte 10 000 de galbeni ca tribut (*gizie*) și sumedenie de blănuri de samur și zebeline (*şirmahî*), iar pentru căciuli tătărești alte blănuri de samur, cele două oști se despărțiseră astfel una de alta. Prin urmare și aceștia (Gașpar cu leșii) s-au așezat de asemenea în acea localitate, socotind-o purtătoare de noroc.

Iskender-pașa a fost înștiințat despre răscoala lui Gașpar și despre sosirea sa cu oaste multă în acea localitate, precum și despre răzvrătirea sa

²¹⁸ 8 decembrie 1619 — 25 noiembrie 1620.

²¹⁹ Gașpar Grațiani, domnul Moldovei în februarie 1619 — 10 septembrie 1620.

²²⁰ Înainte ca Gașpar Grațiani să ajungă domn în Moldova.

²²¹ Dascălul sultanului.

²²² Eroare de grafie; de fapt *Iaş-Pazarî*.

²²³ Gazi Ghirai al II-lea, fiul lui Devlet-Ghirai: 1596—1608 (a doua oară).

²²⁴ Hatman leșesc: Kalinovski (?).

în asemenea măsură. El avea peste o mie de oameni. Ridicînd și pe tătarii din Akkerman și chemîndu-l și pe Devlet Ghirai-han kalgai sultan, fraatele hanului, cu mulți tătari vînători de dușmani, el s-a dus împotriva lui Gașpar. Mai mult de 30 de zile s-au dat zilnic ciocniri și lupte mari. În cele din urmă, vîntul victoriei suflînd din partea musulmanilor, ghiaurii au început să fugă. Dar ei au încercat să plece în felul următor : au înșirat în jurul lor cîte trei rînduri de care. Cei peste 30 000 de călăreți au descălecat de pe cai. Pedestrașii erau mai mulți de 20 000. Ei au intrat cu toții printre care și, improșcînd din puști în toate părțile, au mers hărțuindu-se ca o ceată de cîini. Prin grija lui Allah cel prea înalt, apărînd dintr-o parte oastea musulmană victorioasă a tătarilor, i-a împrăștiat pe ghiauri. Musulmanii au capturat numai 120 de tunuri și un număr asemănător de robi, tineri (*gulam*) și tinere, și 1 000 de care de ale lor și obiecte scumpe, precum și alte prăzi. Cantitatea și numărul lor le știa numai marele creator. Dintre marii pani (*emiri*) leși, au fost prinși mai mult de o sută, care aveau titluri de „bei”. Unii dintre aceștia au rămas prinși, iar alții au gustat din fructul amar al infernului. Serdarul lor, blestematul numit Danilkoski²²⁵, și cel de-al doilea serdar nelegiuit, căruia i se spunea Kotuspolkîn²²⁶, au fost ferecați în lanțuri și trimiși ca prizonieri în fața padișahului de la Curtea stăpînitore a lumii.

374

Chiar și din spusele (*takrir*) blestemaților de mai sus reieșea că oastea lor se ridica la un număr de peste 58 000 de ostași și acei care au obținut victoria asupra lor erau abia 10 000 de oameni. Apoi Merre Husein-pașa, socotind că față de el <Koniecpolski> este un om de nimic, care valora cît un purice, l-a slobozit pe acel mare blestemat numai cu prețul de 1 000 de guruși, deși se hotărîse ca el să fie predat ghiaurilor din Galata la prețul de 100 000 de guruși. Dar purtarea schimbătoare a lui Merre <Husein-pașa> așa a hotărît. Chehaia²²⁷ răposatului Iskender-pașa, care înainte de acest eveniment, adică pe vremea răscoalei lui Gașpar, se găsea pe lîngă acesta²²⁸, căzuse în prinsoare. Blestematul cel mai sus-numit îl cumpăraseră spre a-l da în schimbul prețului său propriu și se afla în închisoarea acestuia. El a mărturisit că la intrarea în cetate²²⁹, blestematul acela²³⁰ a cumpărat o cetate cu împrejurimile sale în schimbul a 150 000 de guruși.

²²⁵ *Danilkoski* : greșeală de grafie în loc de Żolkiewski, hatman leșesc.

²²⁶ *Kotuspolkîn* : Koniecpolski.

²²⁷ *Kehaia* : în sens de „intendent militar”.

²²⁸ Pe lîngă Gașpar.

²²⁹ A chehaiei mai sus-amintite în capitala Moldovei.

²³⁰ Voievodul Gașpar.

375 ... Pe vremea cînd norocosul padişah ²³¹ se pregătea pentru expediția de la Hotin, Ali-paşa a murit pe cînd se îngrijea de uneltele de luptă...

376 PLECAREA RĂPOSATULUI SULTAN OSMAN ÎN EXPEDIȚIE LA HOTIN ȘI ÎNTOARCEREA SA FĂRĂ VICTORIE ÎN 7 DJUMADI II, ANUL 1030 ²³²

Cînd padişahul a auzit că emirii turci de la margine nu-i pot îndepărta pe cazaci și pe leși, a hotărît să întreprindă o expediție împotriva lor.

<Pornind din Istanbul, el a făcut un popas mare la Adrianopol și apoi a traversat multe localități din Rumelia și Dobrogea>.

În 22 <şaban> ²³³ au sosit în şesul schelei Isaccea. În a patra zi a sfîntului ramazan ²³⁴, trecînd Dunărea pe la Isaccea, în partea Țării Românești, a avut loc o mare sărbătoare în menziful numit Sasar ²³⁵.

Potrivit legii vechi, toți demnitarii s-au bucurat și au mulțumit fiind primiți pentru sărutarea mîinii padişahului ²³⁶ și, în a șasea zi a lunii mai sus-arătate ²³⁷, poposind în menziful numit Varbaș ²³⁸, s-a dat cetui ienicerești, ca binefacere, cîte o jumătate de guruș. Trecînd prin fața padişahului cîte unul sau cîte doi, s-a făcut un fel de cercetare. De aceea, 377 aceasta a pricinuit o nemulțumire adîncă printre cetele acelea. Era a noua zi a lunii mai sus-arătate ²³⁹. În urma unei lupte în care dușmanii au fost învinși de către Hagi-paşa și Kör-Husein-paşa, o ceată de ghiauri, scăpați de sabie, s-a întărit într-o peșteră. Norocosul padişah, mergînd în acel loc, a simțit nevoia de a se odihni. Întinzînd umbra asupra lor, tocmai cînd erau să le dea foc cu praf de pușcă acelor ghiauri, ei au sărit afară. Fiind uciși unul cîte unul, s-au dus cu toții în fundul iadului.

Și iarăși, în a 14-a zi a lunii mai sus-arătate ²⁴⁰ corturile padişahului cel victorios au fost întinse în fața taberei ghiaurilor. În ziua următoare, hanul tătăresc, cu numeroși ostași tătari, s-a înfățișat la padişahul lumii spre a-i săruta mîna.

<Ceremonia întîlnirii dintre sultanul Osman al II-lea și hanul tătăresc. Acordarea de daruri. Înaintarea turcilor spre Hotin în marș forțat>.

²³¹ Osman al II-lea (1618–1622).

²³² 29 aprilie 1621.

²³³ 22 şaban <1030> = 2 iulie 1621.

²³⁴ 4 ramazan <1030> = 23 iulie 1621.

²³⁵ Sasar: localitate și lac în Bugeac.

²³⁶ Osman al II-lea.

²³⁷ 6 ramazan <1030> = 25 iulie 1621.

²³⁸ Barboși, localitate lângă Galați.

²³⁹ 9 <ramazan 1030> = 28 iulie 1621.

²⁴⁰ 14 <ramazan 1030> = 2 august 1621.

De asemenea începîndu-se luptele de tabere, zilnic aveau loc ciocniri, încît și îngerii din ceruri îi aclamau și-i admirau.

Karakaş Mehmed-paşa, în ziua următoare sosirii sale, a dat un mare atac asupra taberei dușmane, dar, pentru că cei care erau în imediata sa apropiere nu l-au ajutat, el a intrat în rîndurile martirilor. Husein-paşa, de teamă că acest Karakaş-paşa îi va lua postul său de mare vizir, l-a trimis
378 într-o astfel de nenorocire. El însuși stătea la adăpost fără să apară în luptă. Norocosul padişah, socotind că mai sus-numitul s-a tras la o parte, l-a mazilit și în locul său l-a numit pe Dilaver-paşa²⁴¹. Cu strădania lui Dilaver-paşa s-au dat de multe ori atacuri, dar, nefiind sortiți pentru victorie, nu au reușit.

Dîndu-se lupte în total timp de 34 de zile, în fiecare zi s-au făcut incursiuni purtătoare de nenorociri în ținuturile leșești. Dar sub nici o formă nu s-a putut obține victoria asupra taberei nenorocite.

<Comentarii asupra insuccesului ambelor părți. Au loc discuții între sultan, Dibag Mehmed-paşa și Suleiman-aga cu privire la situația luptelor. Unii din ei susțin că forțele dușmane (leși, nemți, cazaci, ruși, maghiari și oastea Papei) se pot uni la nevoie, iar alții spun că dușmanii nu au curajul și puterea să atace Imperiul otoman>.

379 Să revenim iarăși la vorba noastră. În vremea aceea, voievodul Moldovei numit de padişah era beinul Radul²⁴², unul dintre beizadelele vestite ale Moldovei. Acesta fiind în apropierea și vecinătatea ghiaurilor leși, deși era unit cu ghiaurii, avea totuși și păreri bune. Fiind mijlocitor între aceștia (poloni și turci), el a făcut să se încheie pacea. Cetatea Hotinului, care din timpuri vechi se afla la hotarele Moldovei și era un mic loc de seraiuri (*sarailık*), a fost cedată Moldovei.

Pe vremea răscoalei blestematului de Gașpar, acesta cedase craiului leșesc <Hotinul> în proprietate (*temlik*). Acela, la rîndul său (leahul), pusese într-însul vreo 200 de pedestrași, dar nu-i aducea nici un fel de folos, nici măcar un bănuț²⁴³. Cu sau fără cetatea <Hotin> nu se schimba cu nimic <situația lor>.

380 De aceea, ei au încheiat pact și înțelegere cu condiția ca cetatea de mai sus să fie dată Moldovei (*Bogdan*) și ca cetele căzăcești să nu mai atace țările bine păzite (Imperiul otoman).

Deoarece sosiseră zilele de iarnă, în a 25-a zi a lunii zil-kade²⁴⁴, pornind din localitatea aceea, s-au întors <la Istanbul> unde au intrat la 28 safer 1031²⁴⁵.

²⁴¹ Dilaver-paşa, mare vizir în august 1621 — iunie 1622.

²⁴² Radu Mihnea (1623—1626). Pe vremea expediției de la Hotin domnea Alexandru Iliaș (10 septembrie 1620 — octombrie 1621).

²⁴³ *Feleş-i hamr*, ceea ce textual înseamnă „obol roșu”.

²⁴⁴ 25 zil-kade <1030> = 1 octombrie 1621.

²⁴⁵ 13 ianuarie 1622.

<Omortrea sultanului Osman al II-lea de către ieniceri, în urma unei răscoale, la 8 regeb 1031²⁴⁶. Se arată motivele răscoalelor ienicerilor, specificându-se că aceștia fuseseră dojeniți de sultan în expediția de la Hotin>.

442 Pe cînd eu, umilul rob²⁴⁷ mă aflu la defterdariatul de Timișoara, cu paza Timișoarei a fost însărcinat Halil-pașa cu rang de vizir. Cu acest prilej el m-a luat sub ocrotirea sa.

<Pecevi reproduce unele povestiri auzite de la oamenii de încredere din Timișoara cu privire la boala și moartea sultanului Murad al IV-lea, întîmplată în 1640>.

²⁴⁶ 21 mai 1622.

²⁴⁷ Cronicarul Pecevi.

KARA-CELEBI-ZADE ABDUL-AZIZ EFENDI

Abdul-Aziz efendi, cunoscut sub numele de Kara-Celebi-Zade, este autorul mai multor lucrări istorice. El s-a născut prin anii 1591—1592 (1000) la Istanbul, ca fiu al judecătorului militar din Rumelia, Husameddin Husein b. Mehmed b. Husam efendi, mort în luna august 1598 (muharrem, 1007) la Brusa. Abdul-Aziz a fost crescut de către fratele său mai mare, Mehmed efendi, care era judecător, iar învățătorul lui a fost muftiul San-ullah. De-a lungul vieții sale, a ocupat numeroase funcții publice. Astfel, între 1612 și 1623 a fost profesor la diferite școli (*medrese*), când la Brusa, când la Adrianopol, când la Istanbul. În iunie 1623, implicat într-o răscoală a ulemalelor la Istanbul, Kara-Celebi-Zade a fost trimis, drept pedeapsă, din nou la Brusa. La urcarea pe tron a lui Murad al IV-lea (1623), intrând în grația acestuia, a fost chemat înapoi la Istanbul în ianuarie 1624, iar în martie a fost numit judecător la Ieni-Şehir, de unde a fost însă destituit în decembrie al anului mai sus-amintit. În aceeași calitate, el a funcționat și la Mecca timp de aproape un an (în 1626). Revenind la Istanbul, a fost numit judecător al orașului în ianuarie 1634, cu misiunea de a se ocupa de paza capitalei în timpul pregătirilor pentru expediția împotriva Poloniei. În iulie, ivindu-se la Istanbul o criză de alimente, Abdul-Aziz a fost destituit și condamnat la moarte prin înecare, dar pînă la urmă a scăpat datorită intervenției protectorului său, marele vizir Bairam-paşa (m. 1638), pedeapsa fiindu-i comutată în surghiun pe insula Cipru.

În timpul revoltei care a avut loc la Istanbul în vara anului 1648 și care s-a terminat cu omorîrea sultanului Ibrahim, Kara-Celebi-Zade s-a remarcat printr-un curaj rar ¹. După suprimarea lui Ibrahim, el a intrat în favoarea tînărului padişah Mehmed al IV-lea care, în august 1648, l-a

¹ Vezi Naima, *Tarih*, II, 166.

numit din nou judecător militar (*kadiasker*), ca apoi la 2 mai 1651 să ocupe postul de *şeih-ul-islam*. La 2 septembrie 1651 marele vizir căzînd în dizgraţie, a fost şi el surghiunit în insula Chios, unde a ocupat din nou postul de judecător. A murit la 11 ianuarie 1658.

Kara-Celebi-Zade a compus o serie de lucrări istorice, dintre care numai două au fost tipărite pînă astăzi. Prima din ele, intitulată : *Ravdat ül-ebrar* (*Grădina celor virtuoşi*)², a fost dedicată sultanului Ibrahim şi cuprinde patru părţi, relatînd evenimentele de la „Adam” şi pînă în anul 1056 H. (1646—1647). În partea a IV-a (ed. Bulak, p. 338) este descrisă istoria sultanilor osmanlii pînă către sfîrşitul domniei lui Ibrahim.

A doua cronică a lui Kara-Celebi-Zade care a văzut lumina tiparului este *Suleimanname* (*Epopoea lui Suleiman Magnificul*), editată tot în 1832—1833 (1048)³ după un manuscris aflat la Viena.

În această lucrare autorul relatează, într-o formă poetică, evenimentele din timpul domniei lui Suleiman Magnificul (1520—1566).

Ambele lucrări sînt scrise într-o limbă greoaie, plină de expresii persane şi arabe, autorul folosind un stil înflorit. În general, cronicile sale conţin ştiri puţine despre Ţara Românească, Moldova şi Transilvania pînă spre sfîrşitul secolului al XVI-lea, dar începînd cu vremea lui Mihai Viteazul, în lucrarea sa *Ravdat ül-ebrar* acestea cresc în importanţă. El citează cronicile lui Neşri, Lari, Idris Bitlisi, Lütffi-paşa, precum şi alte lucrări ce au constituit izvoarele operei sale.

Kara-Celebi-Zade şi-a completat cronica *Ravdat ül-ebrar* cu un apendice (*zeil*) cuprinzînd evenimentele între anii 1056 şi 1068, luna safer (1646/1647—1657/1658). Copii manuscrise de pe acest apendice se găsesc la Biblioteca Naţională din Viena (Flügel, *op. cit.*, II, 262).

Copii manuscrise de pe alte două opere ale acestui cronicar, pentru *Min'at-as-Safa* (*Oglinda purităţii*) şi *Zafername* (*Cartea victoriilor*) se găsesc la Biblioteca Naţională din Paris (Schefer, nr. 1115) şi la Viena (Nat. Bibl. nr. 1055).

În afară de acestea, au mai rămas în stare de manuscris un număr important de mici tratate istorice, aşa cum este de pildă o povestire a cuceririi Erevanului (1635) şi Bagdadului (1638), sub titlul : *Tarih-i fethi Revan ve Bagdad* (*Cronica cuceririi Erevanului şi Bagdadului*) (Flügel, *op. cit.*, II, 262). Hadjî Halifa a întocmit o listă a traducerilor lui Kara-Celebi-Zade din limba persană şi arabă, precum şi a diverselor sale scrisori

² Ed. Bulak (Cairo), 1248 (1832—1833), 637 p.

³ Ed. Bulak (Cairo), 230 p.

(Flügel, II, 113 ; V, 233). Cronicarul a lăsat și o seamă de versuri, sub titlul *Azizi*⁴. De asemenea, a compus și un poem intitulat *Gülşen-i-niaz* (*Ruga trandafirilor*), care se păstrează încă în manuscris prin bibliotecile din Europa.

Bibliografie: S. O., III, 339 și IV, 155 ; Evlia Celebi, *Seyahatname* (*Cartea călătoriilor*), I, 407, II 53 ; Ahmed Refik, *Alimler ve San'atkarlar* (*Învățați și artiști*), p. 151 ; Hammer, G. O. D., III, 426 și G. O. R., V, 164, 178, 184 ; G. O. W., p. 204 ; E. I., II, p. 772—773 ; Ismail B. Brusevi, *Güldeste-i rişad-i irfan* (*Grădina de trandafiri a învățaților*), Brusa, 1886/1302, p. 314—316 ; I. A., I, 1950, p. 64—65.

⁴ Adică : „Ale lui Aziz”.

22 <Pregătiri în vederea cuceririi Belgradului>.

30 Beiul de Avlona a fost trimis în grabă pentru a pune mîna pe cetatea numită König (*Kunik*), unde acel viclean¹ își avea reședința. De asemenea și beii de Silistra și Nicopol au pornit într-acolo pentru a răscoli de la un capăt la celălalt țara ce se găsea sub ascultarea vicleanului și neputinciosului mai sus-arătat.

81 <Trecerea sultanului la Serem. Lupta cu craiul Ludovic al II-lea (*La'os*)>.

În a 16-a zi a lunii <șaban 932>², cîmpia Sofiei a devenit locul de așezare cu noroc. Se dăduse firman împărătesc pentru adunarea oștilor la tabăra victorioasă din fața Sofiei. Potrivit înaltei porunci, pașa beilerbeii (*emir-ül-ümera*) de Anatolia s-a alăturat în acel menzil oștii împărătești care se întindea pe cîmpie. La menziful cel mai sus-arătat, călcat de copitele calului marelui sultan³, au sosit soli cu daruri și scrisori de supunere din partea beiului de Chios (*Sakîz*) și a beiului Moldovei⁴ (*Bogdan*). Ei fiind onorați cu sărutarea poalei <mantiei>, li s-a poruncit să rămînă timp de șase zile în cîmpia Sofiei, pînă li se vor da răspunsurile. În a 22-a zi a lunii mai sus-arătată, localitatea numită (*Eflaklar*) a fost onorată cu așezarea cu cinste și măreție a cortului împărătesc. Atunci, pentru a înlătura îngrămădeala, s-a dat firman lui Ibrahim-pașa ca să se ducă cu un menzil mai înainte, luînd cu el pe gaziii de Rumelia și 2 000 de ieniceri, precum și 150 de tunuri.

94 ... Începîndu-se construirea podului peste rîul Sava, după ce a fost terminată lucrarea lui cu mare străduință și cu îndemînare, în ziua a treia a lunii muharrem, care începe la sfîrșitul fericitului an 933 al Hegirei⁵, puternicul și fericitul padișah a trecut peste acest pod, iar la menziful mai sus-arătat <Varadin>, crăia Ungariei a fost dăruită lui Ianoș <Zápolya>, fiul banului de Transilvania, care se bucură și se mîndrește cu supunerea față de Pragul cel veșnic norocos.

<Sultanul se întoarce la Istanbul la 8 safer, anul 934⁶, în urma izbucnirii răscoalelor în Anatolia>.

¹ Ludovic al II-lea Jagello, regele Ungariei (1516—1526).

² 13 mai — 10 iunie 1526.

³ Suleiman Magnificul (1520—1566).

⁴ Ștefăniță (1517—1527).

⁵ 10 octombrie 1526; acest pasaj se referă la lupta de la Mohaci.

⁶ 4 noiembrie 1527.

CAPITOLUL PRIVITOR LA PLECAREA SULTANULUI SPRE VIENA (BEDJ)

99 Așa cum este scris în jurnalul de însemnări, după ce *Laiog*⁷ nehib-
zuitul a fost nimicit de loviturile neîndurătoare ale sabiei fulgerătoare și
după ce cetatea întărită a Budei (*Budun*), care atrăsese privirile de cucerire
ale sultanilor, a intrat cu ajutorul celui ce împlinește dorințele <omenești>
sub stăpânirea veșnic norocosului sultan, crăia ei (a Budei) fusese dăruită,
potrivit făgăduinței făcute, lui *Zápolya*, fiul banului Transilvaniei. Din
zavistie față de darul și marea grijă arătată lui *Zápolya*, după ce calul
împărătesc, cu mers plăcut și pururea lăudat, s-a îndreptat spre cinstita
reședință a împărăției, Ferdinand (*Ferandus*), cezarul Germaniei și al
Austriei, a îndrăznit să meargă spre Buda. Nerușinatul Ioan *Zápolya*
neputînd opune împotrivire lui Ferdinand cel nedemn, Buda a căzut în
mîinile oamenilor lui Ferdinand. Cînd această veste neplăcută a supărat
urechile marelui sultan, atunci sultanul cel milos și atotbiruitor a cerut
100 ca, cu ajutorul lui Allah, steagurile ocrotitoare ale lumii să fie puse în
mișcare.

101 ... Craiul Ianoș <*Zápolya*>, închinîndu-se la Pragul cel Puter-
nic al împărăției, s-a rugat să i se dăruiască tot lui stăpînirea Budei,
102 cu obligația plății gizei și haraciului. Cererea sa bucurîndu-se de înalta
primire, el a fost așezat pe tronul Budei, ca și mai înainte.

<Ferdinand are de gînd să se bată cu turcii, dar, auzind că oastea Osmană se îndreaptă
spre ținuturile sale, se retrage în interiorul țării>.

104 Trecînd prin văi și munți și norocul călăuzindu-i calea, în a 22-a zi
a lunii mai sus-arătate (safer)⁸, în ziua fericită cînd cortul împărătesc cel
asemenea lunii urma să strălucească ca soarele pe înălțimile din jurul
Budei, craiul Ianoș <*Zápolya*> l-a întîmpinat cu pași măreți, așternînd,
ca un atlas cu fire parfumate, privirile sale la picioarele puternicului sultan.

Obținînd onoarea de a merge împreună <cu sultanul> pînă la cortul
cel măreț ca Saturn, el s-a bucurat de toată atenția și bunăvoința sulta-
nului. Afară de aceasta și coroana împodobită cu giuvaieruri, numită
*korina*⁹, ce fusese scoasă din vistieria de la Buda, i-a fost dăruită tot lui.

108 <Expediția lui Suleiman Magnificul în Austria>.

Datorită străduinței și ajutorului prietenesc al sultanului cel veșnic
norocos cetatea Buda fiind luată înapoi din ghiarele trupelor de călăreți

⁷ Ludovic al II-lea.

⁸ 22 safer <933> = 23 noiembrie 1526.

⁹ *Korina*: formă coruptă pentru *coroană*.

ale afurisitului de Ferdinand, potrivit firmanului, căruia i se supune toată lumea, cheile ei fuseseră predate din nou lui Ianoș¹⁰. După un timp, în inima lui Ferdinand aprinzându-se din nou focul neliniștit al zelului, el a asediat Buda cu armata sa cea lipsită de noroc. Deși timp de 50 de zile a dat bătălie cu oamenii lui Ianoș <Zápolya>... totuși, în urma răspîndirii în tabăra lui Ferdinand a știrii despre sosirea, în ajutorul lui Ianoș, a lui Mehmed-bei, fiul lui Iahia-pașa, și a serascherului Ibrahim-pașa, cu o oaste ușor echipată, și în urma atacului acestora, cu gaziii de Semendria, asupra oștii dușmane, în ziua hotărîtă, ghiaurii au fost cuprinși de spaimă; luna ramazan, anul 938¹¹.

- 126 ÎN ACEST CAPITOL SE POVESTEȘTE DESPRE RIDICAREA PREAMĂRITULUI ȘI PREALUMINATULUI SULTAN, ÎNĂLȚÎND CU AJUTORUL LUI ALLAH STEAGUL, PENTRU RĂZBOIUL SFÎNT, PRECUM ȘI DESPRE SUPUNEREA ȚĂRII MOLDOVEI CU PUTEREA SABIEI

În zilele puternicei domnii a fericitului sultan Baiazid-han¹², la țările dinastiei Osmane se adăugase, prin puterea sabiei, Akkermanul, care era o cetate de seamă a Moldovei. De atunci domnii Moldovei, în scopul păstrării scaunului și a coroanei, obligîndu-se să plătească *gizie* și *haraci*, trăiau în liniște și dormeau fără grijă, sub ocrotirea iertării (*aman*).

Cel fără de lege, numit Petre¹³, care se urcase pe tron ca moștenitor și își păstrase neatîrnarea, arătînd, sub așîțarea răufăcătorilor și uneltitorilor, motive de pretinsă neputință și nevoi, neglijase trimiterea haraciului pe care îl expediau an de an la veșnic norocosul Prag. Afară de aceasta, el era în înțelegere ascunsă cu dușmanii înaltei puteri și păstra cu ei legături de prietenie, dar, în cele din urmă, din îndemnul satanei, s-ar putea ca el să se căiască și să aibă păreri de rău. Cînd s-a arătat la Pragul împărațesc precum că el (Petru Rareș) a apucat calea nelegiuirilor, sultanul, pentru a-l trezi, prin lovitura pumnului împărațesc, pe cel care s-a lăsat copleșit de mîndrie și nepăsare, și-a încălecat calul cel iute și puternic și a pornit în anul 945, luna safer, ziua a 10-a¹⁴, îndreptîndu-se în părțile acelea.

... Potrivit înțelesului plin de înțelepciune cuprins de vorbele filozofice, precum că (*vers*): „Alexandru cel Mare s-a războit cu popoarele

¹⁰ Ioan Zápolya. Buda a fost recucerită de la austrieci la 9 septembrie 1529.

¹¹ 6 aprilie — 5 mai 1532.

¹² Balazid al II-lea (1481—1512).

¹³ Petru Rareș (1527—1546).

¹⁴ 30 mai 1538.

127 Orientului, dar a ieșit din cort prin părțile Occidentului”, când s-a pornit la această expediție norocoasă, călăuzită de victorie, nu se hotărâse încă în ce parte anume vor fi îndreptate oștile. În timpul îndelungat cât s-a poposit la bine păzitul Adrianopol, <sultanul>... a poruncit marelui vizir, Aias-pașa, să pregătească uneltele de luptă. Locul cel mai potrivit pentru trecere peste fluviul Dunărea fiind socotit schela Isaccea ¹⁵, au fost trimise în grabă alte porunci la Semendria, Nicopol și Silistra pentru pregătirile corăbiilor trebuincioase la construirea podului. Totodată, în vederea îndeplinirii poruncii, au fost depuse străduințe și pentru pregătirea și terminarea tuturor uneltelor trebuincioase. Veștile scrise despre hotărârea unei expediții împărătești victorioase... răspîndindu-se, ca mirosul parfumului tătăresc, în toate țările cu ajutorul trimișilor iuți ca vîntul și împrăștiati peste tot, domnul Moldovei a aflat de cele puse la cale. Potrivit zicalei: „hainul este fricos”, tremurînd ca frunza de toamnă, de teama mîniei și a răzbunării lui Suleiman ¹⁶, el s-a grăbit să trimită o scrisoare de supunere către sultan, rugîndu-l să-și stingă focul mîniei sale împărătești. Sub îndemnul soartei fericite pornindu-se cu steagurile purtătoare de fericire spre părțile hotărîte, când s-a ajuns la locul de popas numit *Sultan-Ceairî*, s-a primit acea scrisoare (*mektub*) învăluită într-o falsă strălucire, prin care el implora bunăvoința și îndurarea sultanului, rugîndu-l totodată cu șiretenie să i se arate în ce parte anume este îndreptată aceea expediție călăuzită de victorie, pentru că și el este gata să urmeze ilustra scară împărătească și că va merge acolo unde i se va porunci. Trimisii săi, capugibașul și tălmaciul (*terdjuman*), care au fost cinstiți cu primirea la înaltul prag al tronului împărătesc, prezentînd scrisoarea de rugăminți, au depus multă rîvnă și silință în susținerea și dovedirea cauzei lor. Dar această scrisoare fiind mincinoasă și cuprinzînd vorbe goale, nu era <scrisă> decît cu scopul de a-și feri <voievodul> capul său nenorocit de eventualele lovituri fulgerătoare ale sabiei. De aceea nu era nevoie să se arate și să se facă dovada că <scrisoarea> era o poveste lipsită de adevăr. Greșelile săvîrșite de acel răufăcător în slujba supunerii <față de Poartă> alcătuiau motive întemeiate de a se porni asupra sa. Cu toate acestea, i s-a scris că dacă se va căi și va cere iertare pentru toată purtarea sa răufăcătoare și se va închina la picioarele înaltului tron, atunci toate vinovățiile lui vor fi șterse. Astfel, împreună cu tălmaciul său, a fost trimis la acel nenorocos și emeniul de Caffa (*Keŋe emini*), Sinan Celebi, spunîndu-se totodată că atît timp cît

¹⁵ În text : *Isakgi*.

¹⁶ Suleiman Magnificul.

el va arăta supunere va fi iertată vinovăția sa din trecut și că făgăduiala făcută va fi adusă la îndeplinire.

128 Cu începere din ziua a 22-a a lunii rebi-ul-evvel 945 al Hegirei ¹⁷ schela Isaceea devenind locul de adunare a oștilor victorioase, ele au trecut timp de o săptămână fără întrerupere peste podul construit cu măiestrie, fiind călăuzite de beii de Silistra.

De asemenea, în a 29-a zi <a lui rebi I>, puternicul și fericitul sultan a trecut și el podul cu măreție. El și-a arătat dorința de a cunoaște numărul și starea oștii. De aceea, potrivit firmanului, căruia se supune lumea întreagă, ostașii au fost rînduiți. În partea dreaptă au fost așezați *oglanii* de spahii ¹⁸ și *lefegiii* de dreapta ¹⁹, precum și *gurebalele* ²⁰ de dreapta, iar în aripa stîngă s-au așezat *silihdarii* ²¹, *lefegiii* de stînga și *gurebalele* de stînga, stînd ca un zid de apărare. Acolo unde se sfîrșeau aceste rînduri, s-au așezat slujbașii vizirilor mari, împodobiți și bine gătiți. După acel grup plin de măreție, potrivit ceremonialului obișnuit, au luat loc în dreapta și în stînga oștile din Anatolia și din Rumelia.

<Sultanul a trecut apol oastea în revistă>.

Domnul cel lipsit de noroc <al Moldovei> a fost ajuns din urmă în orașul numit Tîrgul Iașilor ²², și cînd vorbele pline de sfaturi prețioase și de mare stimă, cuprinse în scrisoarea <sultanului>, au ajuns la urechile lui Petru <Rareș>, atunci, sub îndemnul satanei, el și-a dat pe față răzvrătirea sa ascunsă, scuipîndu-și otrava murdară din gura lui de șarpe. De asemenea, el a dat în vileag focul îndărătniciei și al îngîmfării ce zăcea în adîncul inimii sale... Mai sus-arătatul răuvoitor găsind îngăduință, datorită unui șir întreg de vicleșuguri lingușitoare, obținuse cîntea de a fi primit să sărute marginea covorului împărațesc. Dar deținătorul puterii de măreție a primit vestea că acel îmbătat de rătăcire, crezînd că va putea să facă ceea ce nu este cu putință, îndrăznește să pregătească cele trebuincioase pentru luptă și măcel. Atunci, pornindu-se spre victorie cu cea mai mare ură și dorință de înfrîngere și răz bunare, cortul împărațesc a 129 fost așezat în jurul puternicei cetăți numite Fălciu ²³ care asculta de porunca celui afurisit. Tot atunci s-a făcut *arz* la picioarele onoratului tron împărațesc precum că, văzînd măreția clocotitoare și numărul mare

¹⁷ 13 iulie 1538.

¹⁸ Recruții trupelor permanente de cavalerie, numite spahii.

¹⁹ Trupele de călăreți.

²⁰ O categorie a cavaleriei otomane (vezi și nota 76 de la p. 489).

²¹ Trupe de călăreți.

²² În text: *Baş-Bazari*, în loc de *Iaş-Bazari*.

²³ În text: *Kalcin*.

al oștilor lui Suleiman și al puternicului alai împărătesc, locuitorii cetății vrînd-nevrînd au apucat, ca niște oameni fără căpătii, calea fugii din fața puterii sultanului care strălucea ca soarele deasupra lumii.

... Ascultînd de firmanul împărătesc pentru distrugerea cetății, oastea victorioasă a răscolit de la un capăt la celălalt acea cetate puternică și în toate colțurile ei s-au așezat ciorile cele groaznice, și ele au devenit locuitorii obișnuți ai ruinelor sale. Hanul Deșt-i Kîpceakului ²⁴, Sahib-Ghirai-han, a sosit pe malul rîului Prut la oastea împărătească, întinsă ca oceanul, în a 19-a zi a lunii rebi-ul-ahîr ²⁵, cu peste 100 000 de ostași tătari, iuși ca vîntul, cerînd să ia parte la războiul sfînt și să se bucure de toată atenția mărinimosului sultan, care l-a și cinstit cu toate bine-facerile sale.

... Cînd sultanul s-a așezat cu măreție și noroc în fața Tîrgului Iașilor, despre care s-a amintit mai sus, populația de acolo nu și-a plecat capul la înalta curte. Din pricina faptului că ea s-a răzvrătit, ridicîndu-și capul, focul mîniei și al răzbunării sultanului cel victorios a împrăștiat scînteii, și luptătorii iscușiți au făcut ca zidurile cetății, care-i apărau pe ghiauri, să se prăbușească într-o clipită la pămînt.

... Craiul cel lipsit de noroc <Petru>, pregătind pentru luptă peste 80 000 de oșteni josnici și afurisiți, aștepta cu trufie la trecătoarea (*derbend*) greu de străbătut numită Botoșani sosirea sultanului cel victorios. Dar cu toată mîndria sa, fiind cuprins de spaimă și de tot felul de gînduri negre, într-o noapte el s-a făcut nevăzut, singur, din rîndurile oștii sale cea fără de noroc.

... Una din ciudățeniile rămase în amintire este aceea că aducîndu-i-se pilde acelui crai îndărătnic și nenorocit, i s-a spus că pentru îndîrjirea și revolta sa va avea de îndurat.

132 ... Potrivit relatărilor de mai sus, după ce craiul cel răufăcător a apucat calea fugii, s-a stricat și rînduiala oștii sale de călăreți care, fugind, s-a împrăștiat. Alaiul împărătesc, străbătînd cîmpiile, în a 27-a zi a lunii mai sus arătate ²⁶ și-a așezat cortul lîngă cetatea numită Suceava ²⁷, care era scaunul de domnie al țării Moldovei.

... Acordîndu-se iertarea împărătească, locuitorii și supușii cetății au fost lăsați pe locurile lor. Astfel, cei care au cerut ocrotire n-au avut de suferit din partea puternicei și victorioasei oști nici o pagubă în rînduiala lor pașnică și liniștită. Mărinimia și îndurarea fiind însușiri legate de

²⁴ De fapt al Crimei.

²⁵ 14 septembrie 1538.

²⁶ 27 rebi II <945> = 22 septembrie 1538.

²⁷ În text : *Sumav*.

firea sultanului, care întrunește toate virtuțile, în acele orașe și menziluri înfloritoare ocrotirea împărătească a fost acordată locuitorilor care au cerut să trăiască sub oblăduirea sa. Aceasta a însemnat un motiv de liniștire și pentru ceilalți. Țara aceea nemaiputînd rezista, ea a fost adăugată de la un capăt la celălalt țărilor islamice.

... Voievodul *Cetne*²⁸ fusese ridicat în ranguri de către Curtea împărătească, fiind în slujba înaltului prag. El era fiul voievodului Ștefan²⁹ cel răposat pe cînd era voievod în Moldova.

... Potrivit versurilor de mai sus, el a început să se roage de viziri, cerînd să fie onorat cu dăruirea voievodatului Moldovei. Un ținut de mărimea unui sangeac, ce se întinde din partea Akkermanului și a apei Prut pînă la apa Nistrului (*Turla*), din dreptul orașului mai sus arătat, Fălciu³⁰, a fost alipit țărilor islamice, iar restul a fost dat voievodului *Cetne*, cu condiția de a aduce el însuși la puternica și înalta Poartă, din doi în doi ani, haraciul pentru care se obligase (*muwazzaf*) și de a se construi două cetăți în cele două părți ale graniței mai sus-arătate.

133 ... Vilaietul Moldovei fiind ocupat de călăreții victorioși, s-a pus ordine la hotarele țării. Apoi, în a treia zi a lunii djumadi-ul-ahîr³¹ s-a pornit cu mare bucurie și cu dorințele împlinite spre capitala onorată a împărăției....

136 Victoriosul <Haireddin->pașa, după ce a prezentat ceremonialul de mulțumire, l-a trimis pe fiul său, spre a duce la fericita reședință a puternicului sultan această veste îmbucurătoare³².

În timpul întoarcerii, cu cucerire și victorie, din expediția din Moldova, în a 11-a zi a lui djumadi-ul-ahîr³³, cînd seraiul de la Iambolu era locul de așezare a cortului împărătesc, această știre îmbucurătoare a ajuns la urechile sultanului, prilejuind o mare veselie....

138 FERDINAND ATACĂ DIN NOU BUDA ȘI SULTANUL PORNEȘTE ÎMPOTRIVA LUI

Ianoș, craiul unguresc, fiind unul dintre oamenii sinceri ai înaltei Porți, era socotit printre cei apropiați și se bucura totdeauna de atenția împărătească, dorințele sale fiind îndeplinite de sultan. În cursul anului <9>47³⁴ sosind sorocul vieții sale, sultanul l-a onorat pe fiul aceuia,

²⁸ Ștefan Lăcustă.

²⁹ De fapt nepotul lui Ștefan cel Mare și fiul lui Alexandru (*Sandrin*), vezi p. 412, n. 28.

³⁰ În text: *Kalcin*.

³¹ 27 octombrie <1538>.

³² Turcii repurtaseră atunci o victorie în golful Preveza.

³³ 4 noiembrie <1538>.

³⁴ 8 mai 1540 — 26 aprilie 1541.

numit Istefan ³⁵, distingându-l cu acordarea crăiei ungurești. Faptul că Ștefan, datorită ajutorului și sprijinului binefăcător al sultanului, și-a atins scopul, a ajuns la urechea lui Ferdinand cel nedemn. Potrivit vorbeii : „invidia naște dușmănia”, el a început să strângă oaste și astfel el a asediat Buda ³⁶ cu o armată nenorocită de peste 80 000 de călăreți și pedestrași.

140 <Turcii pornesc din nou împotriva lui Ferdinand și acordă paza Budei lui Suleiman-pașa.
142 Apoi turcii se întorc spre Constantinopol>.

155 ÎN ACEST CAPITOL SE DESCRIE TRIMITEREA, DIN PRICINA UNOR EVENIMENTE, DE OȘTI VICTORIOASE ÎN ȚĂRILE GHIAURE, ÎNTÂI CU BEILERBEIUL DE RUMELIA, MEHMED-PAȘA, APOI CU VIZIRUL AHMED-PAȘA, PRECUM ȘI ALIPIREA LA ȚĂRILE ISLAMICE A TIMIȘOAREI ȘI A O MULȚIME DE CETĂȚI ȘI DE FORTIFICĂȚII

156 După cum se arată în paginile de mai sus, Ianoș <Zápolya> plecând mai înainte în lumea iadului, fiul său Ioan Sigismund (*Istefan*) era încă mic și nu era în stare să-și păzească țara. De aceea, Ferdinand cel fără de lege îndrăznește, în clipele potrivite, să-și întindă mîna să apăsătoare asupra Budei. Pentru a tăia lăcomia acelui nedemn și pentru a-i aduce dezamăgire, i s-a acordat mai sus-numitului Istefan un sangeac din vilaietul Transilvaniei, iar Buda a fost alipită la țările islamice.

... Afurisitul cel răufăcător, numit Brata ³⁷, care era conducătorul țării lui Ioan Sigismund (*Istefan*), nefiind mulțumit de această guvernare, potrivit gândurilor sale uneltitoare, s-a străduit în ascuns să facă uneltiri și a devenit fățarnic prin legăturile de prietenie și de înțelegere cu Ferdinand. Cînd răutatea din inima acelui afurisit a fost auzită la înalta Poartă, pentru a descoperi vicleșugul ascuns al aceluia, i s-a trimis o scrisoare împărătească lui Ioan Sigismund pentru ca să trimită pe Tisa, prin Semendria și prin Belgrad, provizii la Seghedin și la cetățile din jurul său, deoarece părțile cetății numită Pécs (*Pecevi*), ce se găseau în mîinile principelui Transilvaniei, erau potrivite pentru trimiterea de provizii.

Atunci cînd i s-a făcut cunoscut că <turcii> doresc să ocupe cetatea mai sus-arătată, acel afurisit l-a convins pe Ioan Sigismund să nu primească o poruncă atât de neînsemnată și astfel a întărit uneltirile, ațîțindu-l la și o mai înverșunată intrigă și gîlceavă.

³⁵ Este vorba de Ioan Sigismund, fiul minor al lui Ioan Zápolya, care l-a succedat la tron.

³⁶ La 15 safer 948 = 10 iunie 1541.

³⁷ *Brata*, formă slavă a termenului latin *Frater*. Este vorba de George Martinuzzi, episcop de Oradea și sfetnic al lui Ioan Sigismund.

... Săvârșirea unui astfel de fapt nedemn de către cel afurisit fără de lege fiind una din cauzele miniei și răzbunării, beilerbeiu de Rumelia, Mehmed-pașa, a fost numit serdar împotriva lor. În a șasea zi a lunii regeb a anului 958 al Hegirei ³⁸, cetele de oști, asemenea valurilor mării, s-au așezat pe câmpia Sofiei.

În a 28-a zi a lunii mai sus-arătate ³⁹ a fost asediată cetatea Pécs (*Pecevi*) de către oastea norocoasă. Cei din cetate, refuzînd să se supună firmanului, s-au luptat trei zile și trei nopți. În a patra zi cetatea mai sus-arătată căzînd în mîinile leilor din Rumelia, cu mîinile lor prădătoare ei au golit ca pe niște buzunare fiecare colț al cetății. Afurisitul acela fără de lege care era stăpînul mîndrei cetăți numită Lipova, una din cetățile alese ale vilaietului Transilvaniei, nefiind încă supus de puterea brațelor gazilor islamici, și-a așezat tabăra în fața cetății, avînd peste 20 000 de ostași. Zvonindu-se că el a început să-și îndrepte tunurile și puștile asupra oștii de Anatolia (*Rum*)... s-a trimis într-acolo un număr de oști pentru aflarea adevărului despre aceasta. Cînd spahiii victorioși s-au apropiat, ei s-au întîlnit cu avangarda ghiaurilor și atunci, vrînd-nevrînd, vitejii din amîndouă părțile, scoțîndu-și săbiile scînteind de răzbunare, au început să se războiască cu înflăcărare.

Tunarii lor fiind înfrinți și stricîndu-se și ordinea celor din tabără, ei au început să fugă.

Atunci locuitorii cetății, rămînînd în neputință să opună împotrivire, au început să ceară îndurare. Ei s-au rugat de *serascher* și, într-o dimineață, au predat cheile <cetății>.

În afară de acestea și cetățile numite Ervadj (?) și Becikerek, precum și o mulțime de alte fortărețe au căzut sub stăpînirea serdarului cel victorios. De asemenea și Timișoara, care este o cetate de seamă din țara Transilvaniei, a fost asediată cîteva zile de oștile cele vestite ⁴⁰.

... Dar, potrivit versurilor de mai sus, neputîndu-se obține victoria, <turcii> s-au întors la Belgrad cu scopul de a veni iarăși asupra Timișoarei în primăvara următoare.

158 ... În iarna aceea, beilerbeiu de Rumelia, Mehmed-pașa, rămînînd timp îndelungat la Belgrad, cei din Timișoara, din propriul lor îndemn, s-au străduit să întărească și mai mult acea cetate puternic fortificată și au depus eforturi ca să-i înalțe și mai mult vîrfurile și turnurile și să-i adîncească și să-i lărgască șanțul.

³⁸ 10 iulie 1551.

³⁹ 1 august 1551.

⁴⁰ Timișoara a fost atacată în luna noiembrie 1551.

... Cei din Timișoara îngîmfîndu-se, timp de cîteva zile, din pricina răgazului dat, au ieșit din cercul supunerii și s-au străduit, potrivit poruncii, să întărească cetatea. Acestea fiind prezentate la picioarele tronului împărațesc al lui Suleiman, atunci potrivit firmanului atotputernic, în anul 959, luna rebi-ul-ahîr, ziua 27 ⁴¹, vizirul Ahmed-pașa a pornit în mare grabă într-acolo împreună cu oastea împărătească și, în a cincea zi a lunii regeb ⁴², și-a așezat cortul în jurul cetății Timișoara. De asemenea și Mehmed-pașa, strîngîndu-și oastea la Belgrađ, a plecat iarăși, cu încredere în ajutorul lui Allah, spre Timișoara împreună cu gaziii de Rumelia, și desfășurînd steagurile cuceritoare de țări. Din pricina atacurilor luptătorilor din Rumelia, nenorocitul (*seg*) ⁴³ stăpînitor al Timișoarei, tremurînd ca frunza de toamnă, a închis porțile cetății și apoi și-a pregătit armele de luptă în spatele zidurilor.

Din cauza bubuitului tunurilor și al puștilor și a țipetelor luptătorilor, după ce timp de aproape o lună întreg pămîntul a văzut aceste fapte, zidurile cetății, precum și o mare parte din încăperi au fost distruse de pietrele aruncate de tunuri și cei din Timișoara și-au dat seama că nu sînt în stare să țină stavilă oceanului de oști.

... Cu toate că au început să arate, de formă, rugăminți de supunere, ei și-au ocupat totuși pozițiile în adăposturi pentru apărarea cetății. Deși au arătat multe căințe și au cerut scăpare și iertare, speranțele acelor nedemni n-au fost luate în seamă și astfel la 1 șaban ⁴⁴, prin puterea zdrobitoare a brațelor, cetatea Timișoarei a fost supusă, iar ghiaurii care au stăruit în îndîrjire au căzut pradă săbiilor.

... Peste o mie de ghiauri fără de lege, cu scopul de a da un atac peste noapte și de a destrăma trupele victorioase, care asediau și forțau Timișoara, se ascunseseră într-un loc din apropierea cetății, așteptînd momentul potrivit. Dar, dintre beii de acîngii, Turhan-bei, aflînd despre aceasta pe cînd venea spre tabăra norocoasă, a retezat prin loviturile săbiilor otrăvitoare capetele îmbătate ale cetei de ghiauri rătăciți.

Ajutorul lui Allah fiind totdeauna călăuza oștii puternice și victorioase, peste 20 de cetăți și fortărețe au fost cucerite în această expediție strălucită, fiind luate în stăpînire unele prin acordarea iertării, iar altele prin puterea săbiilor vărsătoare de sînge.

<Apoi turcii pornesc spre Agria>.

⁴¹ 22 aprilie 1552.

⁴² 27 iunie 1552.

⁴³ *Seg*: „cîine”. Este vorba de Ștefan Losoncz.

⁴⁴ 1 șaban <959> = 23 iulie 1552.

170 Din pricina apropierei acestei expediții sfinte, fericitul sultan se îndepărtase de la reședința conducerii treburilor împărăției. Astfel, acel suflet onorat despărțindu-se de tronul cel aurit și reședința cea scumpă rămânând câteva zile fără el, rebelii au ridicat steagul răutății în toate colțurile.

Dintre toți, un om de obârșie necunoscută fusese mai înainte, din voia lui Allah, cauza mîniei sultanului. Sub numele prințului Mustafa, cel care plecase în ținuturile veșniciei (murise), în Dobrogea a apărut cineva care răspîdea un foc ce se lătea cu flăcări. Toți răufăcătorii innăscuți din părțile Silistrei și Nicopolei s-au supus acelui răufăcător. Potrivit înțelesului vorbeii: „La început focul este jar, dar apoi arde cu flacăra”, focul uneltirilor aceloră s-a aprins treptat și s-a întins astfel, încît acel om rău și primejdios a ajuns să dăruiască adeptilor săi vizirate și emirate, orînduind după gîndul său și un divan. Atunci, prințul Baiazid-sultan, care era muhafiz de Rum<elia>, de îndată ce a aflat de acest lucru, l-a numit pe sangeacbeiu de Nicopol, Mehmed-han, aparținînd casei Zül-kadirie, ca serascher, și l-a trimis împreună cu leii săi în vederea luptei și măcelului pentru a stinge focul uneltirilor acelor răufăcători.

171 ... În fața mișcării oștilor asemenea mării, curajul cel mincinos și răbdarea ce stăteau la temelia uneltirilor lui au fost risipite așa cum se destramă norii primăvara. Astfel acel răufăcător nerușinat, fiind prins de vizirul său, a ajuns prin mijlocirea lui Mehmed-han la Baiazid sultanul.

183

ASEDIUL SZIGETVÁRULUI

Acel nenorocit ⁴⁵, după ce a arătat cîțiva ani supunere mincinoasă, mergînd pe urmele lui Ferdinand, cel care s-a întors în infern, prin ațîțarea uneltirilor neglija și întîrzia trimiterea către vistieria împărătească a haraciului fixat care se trimitea an de an. Afară de acestea, el a pus mîna pe o mulțime de cetăți ce se găseau sub stăpînirea banului de Transilvania care era în slujba înaltei Porți și care se supunea cu sinceritate. Tot din îndemnul acelui răufăcător, ținuturile de margine ale țărilor <islamice> cele bine păzite au început să fie atacate pretutindeni de către cetele de haiduci.

185 ... După ce a fost trecut podul terminat prin străduința agalei de ieniceri, Ali-aga, locul de popas al oștii împărătești a fost cetatea Zemun. Atunci, voievodul Transilvaniei ⁴⁶, ieșind în întîmpinarea ferici-

⁴⁵ Maximilian, care a urmat la tronul Austriei după Ferdinand.

⁴⁶ Sigismund, fiul lui Ioan Zápolya.

tului tui (*tug*), s-a bucurat de înaltele atenții și favoruri <ale sultanului> . . .
 . . . 22 muharrem 974 ⁴⁷.

194

. . . Pornindu-se asupra Szigetvárului cu măreție și fericire și cu steagurile împărătești desfășurate, cel de-al doilea vizir, Pertev-pașa, în urma unui firman, căruia i se supune toată lumea, a pornit cu 2 000 de ieniceri și ulufegii, așezați în dreapta și în stînga, și cu oștile tătare și cu beilberbeiul (*mirimiran*) de Timișoara, precum și cu timarioții și cu zaimii din acel eialet ca să recucerească din mâinile dușmanilor cetatea numită Gyula și astfel acea cetate puternică a fost asediată de oștile victorioase.

<Cetatea Gyula a fost cucerită prin capitulare>.

Afară de aceasta, și cetățile numite Panciova (*Pacva*) și Lugoj (*Lagoş*) au intrat în rîndurile ținuturilor islamice prin străduința oștilor întinse ca mările și în acele locuri musulmanii și-au așezat cuiburile.

200

În anul 960 ⁴⁸ <Rustem-pașa> fiind mazilit, acea slujbă grea <de mare vizir> a fost încredințată lui Ahmed-pașa, cuceritorul Timișoarei.

⁴⁷ 9 august 1566.

⁴⁸ 18 decembrie 1552 — 6 decembrie 1553.

345 ... Prea luminatul sultan⁴⁹ cel dăruitor de victorii, după ce și-a atins scopurile, a întins asupra Brusei puternica sa umbră. Apoi Lala-Şahin-paşa, după ce s-a oprit la Adrianopol şi a stat un timp acolo, a pus stăpînire pe Filipopol, dăruind iertare locuitorilor. În anul 764⁵⁰, pe cînd prea înaltul şi victoriosul sultan, atingîndu-şi scopurile sale, îşi întinsese puternica sa umbră, despotul sîrbilor, Laz-oglu, din îndemnul la răzvrătire al despotului din Filipopol, a atras de partea sa pe craii Țării Româneşti⁵¹, Ungariei⁵² şi Bosniîi⁵³, făcîndu-i părtaşi pe calea răzvrătirii. S-a auzit că, atacînd din toate părţile pe locuitorii din cinstitele ţinuturi ale Islamului, ei s-au adunat pe cîmpia de lîngă Adrianopol, denumită încă *Sîrf-Sadîgî* („Sîrbul zdrobit”), cu scopul de a pricinui pagube. Atunci, pentru cercetarea stării şi a numărului lor a fost trimis Hadji Ilbeghi⁵⁴. Acest fericit comandant de oaste, mergînd în miezul unei nopţi la tabăra ghiaură, pe unii i-a găsit beţi, iar pe alţii chefuind.

346 Atunci, încrezîndu-se în ajutorul lui Allah şi în minunile lui Mahomed stăpînul lumii, au înălţat în văzduh strigătele de „Allah, Allah”. Scoţînd sabia, oamenii pe care-i avea i-au atacat ca nişte lei pe luptătorii ghiauri, violenţi la atac.

<Urmează descrierea desfăşurării bătăliei de la Mariţa (*Meridj*) şi a înfrîngerii creştinilor de către Hadji Ilbeghi în anul 765⁵⁵>.

347 <Supunerea lui Laz-oglu în anul 1375 (776) cu obligaţia de a trimite haraci. Înfrîngerea lui Lala-Şahin de către despotul Bosniei>.

349 ... Pentru pedepsirea răufăcătorului care stăpînea Silistra şi împrejurimile şi care a ieşit din cercul supunerii cinstite a fost trimis în mare grabă marele vizir⁵⁶.

⁴⁹ Murad I (1359—1389).

⁵⁰ 21 octombrie 1362—10 octombrie 1363.

⁵¹ Pe atunci domnea Alexandru Nicolae Basarab (1326—1359).

⁵² Ludovic de Anjou (1342—1382).

⁵³ Tvartko.

⁵⁴ Comandant de oşti încă sub Orban (1326—1359).

⁵⁵ 1364—1365.

⁵⁶ Halilpaşaoglu Ali-paşa (*Djandarlızade*).

Capitala țării, soarele împărăției și al norocului, a fost mutată dintr-un capăt în celălalt al împărăției, adică <sultanul> a schimbat vechea capitală de la Brusa cu Adrianopolul, care era reședința Rumeliei. Viteazul vizir, când cu lovituri de sabie, când cu măsuri bine chibzuite, a depus eforturi pentru îndeplinirea poruncii de a pune stăpânire și de a păzi cetățile Șumla (*Şumni*), Provadia și Tîrnovo, înlăturînd de acolo urmele ghiaurilor. Tot atunci au intrat sub stăpînirea mîinii drepte a împărăției și cetățile Nicopol și Silistra, precum și celelalte cetăți ce se află sub domnia firmanului împărătesc, pe care <țarul Șişman> le-a predat pentru a i se dărui viața. Anul 790 ⁵⁷.

350 <Despotul Lazăr ațîță pe ceilalți principii împotriva sultanului, care trece la Filipopol în anul 791 ⁵⁸. Lupta de la Kosovo, fără să se pomenească participarea Țării Românești>.

351 ... Voievodul Țării Românești ⁵⁹, intrînd sub umbra steagului răzvrătirii, a dat dovadă de nepăsare în trimiterea tributului (*gizie*) pe care îl luase asupra sa. Pornind în părțile acelea (spre Țara Românească) <sultanul Baiazid I> a distrus dintr-un singur atac rîndurile oștii <ghiaure> și l-a pedepsit cu sporirea tributului (*gizie*), pe care el (Mircea) și-l luase asupra sa mai înainte. Anul 793 ⁶⁰....

353 Bătrînul amintit, numit Baiazid cel Șchiop (*Kötürüm*), care era stăpînitor în Kastamonu, apucînd calea răutăților, s-a văzut că și voievodul Țării Românești, ațîțat de acesta, ridicase și el mai de mult steagul răzvrătirii.

<Expediția pentru pedepsirea lui Baiazid din Kastamonu, în anul 795 ⁶¹. Descrierea bătăliei de la Nicopol, fără a se menționa participarea Țării Românești>.

- Fiind numit <de către Mehmed I> să ocupe Rumelia, <Musa Celebi> a trecut prin schela Sinop în Țara Românească, cu învoirea emirului Isfendiar, stăpînitorul de Kastamonu, în anul cunoscut 812 ⁶².

Această versiune este relatată de către Mevlana Neşri și de alții care au mers pe aceeași cale dreaptă de redare a faptelor, însă unii învățați s-au grăbit să scrie în alt chip.

360 ... Apoi <Musa Celebi> l-a rugat pe Isfendiar, stăpînitorul de Kastamonu, să respecte adevărul și, cu învoirea acestuia, a răspîdit lumină în Țara Românească cu steagul său cel mareț și strălucitor.

⁵⁷ 11 ianuarie—30 decembrie 1388.

⁵⁸ 31 decembrie 1388 — 19 decembrie 1389.

⁵⁹ Mircea cel Bătrîn (1386—1418).

⁶⁰ 9 decembrie 1390—21 decembrie 1391.

⁶¹ 17 noiembrie 1392—5 noiembrie 1393.

⁶² 16 mai 1409—5 mai 1410.

364 ... Mai sus-arătatul ŝeih <Bedreddin>, aflînd de acest lucru <de răscoala lui Börüklüge în Aidîn> și fiind cuprins de teamă că va fi ucis, a fugit în țara lui Isfendiar și, prin Sinop, a trecut în Țara Românească.

... Nefiindu-i însă cu putință să stea în ținuturile ghiaure, el a venit cu învoirea domnului Țării Românești la Silistra. De acolo, trecînd prin ținutul Hezargrad⁶³, s-a întărit în pădurea numită Deliorman.

<Reprimarea răscoalelor din Anatolia și Rumelia conduse de Bedreddin și discipolii săi>.

Prea luminatul sultan, fiind neliniștit din pricina știrii despre răscoala pusă la cale de voievodul Țării Românești, și-a îndreptat steagurile în partea aceea și, așezîndu-și cortul pe malul Dunării, a refăcut și a întărit cetățile Giurgiu (*Ierkökü*) și Isaceea (*Isakci*), iar cetelor musulmane dîndu-le învoire să prade, acestea s-au umplut de foarte multe prăzi în anul cunoscut (819/1416—1417)....

370 ... Sultanul⁶⁴ arătînd dorința de a-și strînge oștirea în vederea ridicării steagului pentru războiul sfînt (*djihad*) și pentru mărirea ținuturilor sale, au fost chemați și principii din împrejurimi, care erau supuși, pentru a-și arăta respectul și omenia lor. Astfel, doi fii ai lui Vîlk-oglu⁶⁵ și voievodul Țării Românești, Dracula⁶⁶, împreună cu cei doi fii ai săi, sosind la tabăra purtătoare de victorii, potrivit unei măsuri bine chibzuite, s-a dat firman ilustru pentru închiderea lor. Apoi, sultanul s-a îndreptat asupra Semendriei, care era cetatea de scaun a lui Vîlk-oglu, în anul 844⁶⁷.

Drept pedeapsă pentru faptul că emirii neamurilor creștine, care, potrivit poruncii imperiale, își plecaseră fața la Pragul casei norocoase, au fost închiși fără ca ei să fi săvîrșit vinovății și păcate, oastea islamică a fost înfrîntă de două ori în Țara Românească⁶⁸.

371 <Descrierea luptei de la Zlatița, fără a fi menționat rolul lui Iancu de Hunedoara>.

După aceea, regii ghiauri, aflînd că urmașul <lui Murad> la domnie este un copil (Mehmed al II-lea), s-au agitat ca marea și, devastînd țările islamice au înaintat în părțile Nicopolei cu 80 000 de afurisiți fără de lege, îmbrăcați în armuri. Această știre zguduitoare neliniștindu-i pe musulmani, în urma cererilor și rugăminților, l-au adus din nou la conducerea treburilor împărăției pe sultanul Murad, care trăia liniștit în locuința

⁶³ Hezargrad : Razgrad.

⁶⁴ Murad al II-lea (1421—1451).

⁶⁵ Gh. Brankovici-Vukovici (1427—1456).

⁶⁶ Vlad Dracul (1436—1442).

⁶⁷ 2 iunie 1440—21 mai 1441.

⁶⁸ Este vorba de înfrîngerile suferite de Mezid-bei și Kula-Şahin (sau Şehabeddin-paşa).

unde se retrăsese ⁶⁹. După cucerire, el și-a schimbat locul (tronul) cu prea luminatul său fiu, în luna djumadi II, anul 848⁷⁰. Pe cînd, în cîmpia Dobrogei, vitejii din amîndouă părțile <Anatolia și Rumelia> s-au apucat de petreceri și băutură, de pe partea cealaltă s-au auzit strigăte, anunțînd începerea luptei.

<Urmează relatarea desfășurării bătăliei de la Varna, situația critică a oștii otomane, căderea craiului unguresc ⁷¹, îmbărbătarea oștii turcești și înfrîngerea cruciaților. Se amintește că bătălia a avut loc în luna regeb 848 ⁷²>.

72— <Se descrie a doua bătălie de la Kosovo (1448), fără a se face mențiune de participarea
73 oștii Țării Românești, și nici a lui Iancu de Hunedoara>.

377 <Asedierea Belgradului și moartea lui Karadja-pașa, beilerbei de Rumelia (1456/860),
precum și cucerirea cetății Golubăț (*Güverdjinlik*) de către turci în anul 1458/983>.

78— <Cucerirea Trapezuntului și a cetății Mitilene, omîțindu-se expediția lui Mehmed al
79 II-lea în Țara Românească în 1462>.

384 ... Beilerbeul de Rumelia, Hadîm Suleiman-pașa, a fost trimis pentru pedepsirea voievodului Ștefan⁷³ (*Istefan*) care apucase calea răscoalei. Purtarea îngîmfată a mai sus-numitului pașă pricinuind înfrîngerea oștii islamice ⁷⁴, steagurile împărătești purtătoare de victorii au fost pornite în partea aceea pentru război.

Timp de aproape două luni vilaietul Moldovei a fost locul de reședință al steagurilor biruitoare, iar toată țara a fost călcată de la un capăt la celălalt de către oastea norocoasă, în anul 881 ⁷⁵.

390 ... Prea luminatul sultan ⁷⁶, al cărui firman este ascultat de toată lumea, a pornit împotriva ghiaurilor înălțînd steagul luptei sfinte. După nouă zile de asediu a fost alipită la țările familiei Osmane Chilia, iar în a șaisprezecea zi Akkermanul, în anul cunoscut (1484/889). Banii și avuțiile ce se găseau la vistieria (*hazine*) de la Akkerman erau atît de multe, încît avuțiile de pradă, numai partea cuvenită *hasului* ⁷⁷ împărătesc, au fost de ajuns pentru construcțiile de binefacere ale căror temelii el le pusese la Adrianopol.

391 Din pricina faptului că domnul (*hakim*) Moldovei a fost cuprins de dorința deșartă de a pune hoște cetatea Akkerman în lanțul stăpînirii

⁶⁹ La Manisa, Anatolia.

⁷⁰ 20 aprilie 1444 — 9 aprilie 1445.

⁷¹ Vladislav I Jagello (1440—1444).

⁷² octombrie—noiembrie 1444.

⁷³ Ștefan cel Mare (1457—1504).

⁷⁴ În bătălia de la Podul Înalt (Vaslui).

⁷⁵ 26 aprilie 1476—15 aprilie 1477. (Bătălia de la Războieni a avut loc la 26 iulie 1476).

⁷⁶ Balazid al II-lea (1481—1512).

⁷⁷ *Has*: aici în sens de tezaur imperial.

sale, timp de doi ani la rînd oștile victorioase au devastat și au prădat vilaietul Moldovei, ruinîndu-l. De aceea, oastea victorioasă s-a umplut de bogății și de toate felurile de prăzi ce depășeau orice închipuire...
... Anul 890 ⁷⁸.

- 392 <Descrierea cuceririi Belgradului și a luptelor date acolo în 1521>.
417 <Amînarea cuceririi Budel și întoarcerea sultanului la Constantinopol>.
420— <Descrierea luptelor de la Mohaci și înfrîngerea creștinilor în 933/1526>.
421

După zece zile de ședere, crăia Ungariei a fost acordată lui Ioan Zápolya (*Laios*), fiul banului din Transilvania, -căruia, pentru credința arătată față de înalta Curte, i s-au făgăduit favoruri. Apoi, sultanul s-a întors spre onorata capitală a împărăției; anul cunoscut (934/1528).

- 422 Împăratul Germaniei, Ferdinand ⁷⁹ (*Feranduş*), neputînd suporta favoarea acordată supusului Ianoş ⁸⁰, după întoarcerea steagului norocos al sultanului din țara aceea, lăsînd la o parte plăcerile, s-a străduit zile și luni întregi și, făcînd eforturi nesfîrșite, a luat Buda în lanțul stăpînirii sale. Atunci, steagurile sultanului, stăpîn al lumii, cu ajutorul cel mare al slăvitului Allah, pornind la cetatea Buda, aceasta a fost asediată de oastea victorioasă în luna zil-hidge din anul 935 ⁸¹. În a cincea zi de asediu, apărătorii cetății, renunțînd de a mai sta sub asediu, au obținut iertarea prin predarea cheilor. Guvernarea țării a fost acordată din nou lui Ianoş <Zápolya>. De asemenea și coroana craiului Laios ⁸², care murise în timpul luptelor de la Mohaci, i-a fost dăruită tot lui, spre nesfîrșita sa bucurie și mulțumire. După aceea, înălțîndu-se steagurile, s-a pornit spre Viena (*Bedj*) pentru a-l pedepsi pe craiul Ferdinand.

- 423 <Ferdinand asediază din nou Buda și sultanul devastează ținuturile sale>.

- 427 Voievodul Moldovei Petre ⁸³, nu trimetea la timp haraciul la care se obligase spre a-și păstra pecetea și coroana. În afară de aceasta, s-a făcut cunoscut la înaltul tron că el întreține pe ascuns legături cu dușmanii înaltei împărății. Atunci, depunîndu-se eforturi s-a pornit călare într-acolo. Schela Isaccea a fost locul de întîlnire al oștirilor victorioase, în luna rebi I anul <9>45 ⁸⁴. Hadîm Davud-aga, primul vistiernic (*hazî-nedarbaşî*), bucurîndu-se de privirea ocrotitoare a puternicului sultan,

⁷⁸ 18 ianuarie 1485—7 ianuarie 1486.

⁷⁹ Ferdinand I de Austria.

⁸⁰ Ioan Zápolya.

⁸¹ 6 august—4 septembrie 1529.

⁸² Ludovic al II-lea.

⁸³ Petru Rareș (1527—1538 și 1541—1546).

⁸⁴ 28 iulie—26 august 1538.

a fost trimis la tronul lui Iusuf <din Egipt>, în luna rebi II ⁸⁵. Mai sus-numitul voievod, Petre, strângând și pregătind cu îngîmfare și nechip-zuință o oaste nenorocită de peste 80 000 de oameni, a fost cuprins de dorința de a pune piedici în calea trecerii oștii norocoase, la trecătoarea greu de străbătut numită Botoșani. Dar fiind cuprins de tot felul de închipuiri, într-o noapte el s-a făcut singur nevăzut din tabăra sa netrebnică, din care pricină s-a distrămat toată rînduiala oștii sale. După aceea țara sa fiind alipită fără împotrivire de la un capăt la altul la țările islamice, a fost numit, potrivit obiceiului, un alt voievod pentru rînduirea treburilor <Moldovei>. După aceea s-a pornit spre capitala împărătească, în luna djumadi II <945> ⁸⁶.

428

<Sosirea știrii despre victoriile capudanului Haireddin-pașa>.

În anul 947 ⁸⁷ craiul Ianoș Zápolya murind, în locul său a fost numit fiul său, zis Ștefan (*Istefan*) ⁸⁸, care era încă minor. Această măsură aprinzînd focul ambiției lui Ferdinand, el a asediat din nou Buda cu 80 000 de pedestrași și călăreți și a ocupat-o. Dintre viziri au fost trimiși mai întîi Mehmed-pașa, împreună cu segban bașî, după care au pornit și steagurile înălțate.

<Reluarea Budei de către turci, în luna djumadi I 949 ⁸⁹>.

Cînd steagurile islamice s-au adunat în cîmpia Budei, pentru a curma lăcomia lui Ferdinand, i s-a dăruit lui Ioan Sigismund (*Istefan*), sangeacul numit Lipova, din Transilvania. Capitala Ungariei a fost socotită printre adaosurile la țările islamice, paza ei fiind încredințată lui Iahipașazade Mehmed-bei. Astfel, a fost stăvilită orice putință de atac a ghiaurilor...

431

.. Ajungînd la urechile sultanului unele fapte de nesupunere ale lui Ioan Sigismund (*Istefan*) față de firmanul împărătesc, a fost trimis <într-acolo> beilerbeiul de Rumelia, Mehmed-pașa, care a smuls din mîinile sale o seamă de cetăți, cum sînt : Pécs (*Pecevi*), Lipova, Becikerek și altele asemănătoare, ce se aflau sub stăpînirea celui netrebnic. După aceea, timp de cîteva zile și Timișoara a fost asediată de către oastea victorioasă. Dar, nesusind încă momentul potrivit, <turcii> au petrecut iarna la Belgrad. În primăvara aceea a fost trimis din capitala împărăției și vizirul Ahmed-pașa cu oastea purtătoare de victorii. Împrejurimile cetății Timișoara devenind locul de așezare a oștilor luptătoare, după mii de

423

⁸⁵ 27 august—24 septembrie 1538.

⁸⁶ 25 octombrie—22 noiembrie 1538.

⁸⁷ 8 mai 1540—26 aprilie 1541.

⁸⁸ De fapt, pe fiul lui Zápolya îl chema Ioan Sigismund.

⁸⁹ 12 septembrie—10 octombrie 1542.

sforțări și străduințe ei au legat-o de lanțul stăpînirii în luna djumadi I <959> ⁹⁰.

<Rustem-pașa fiind mazîllit, rangul de mare vizir a fost acordat lui Ahmed-pașa, cuceritorul Timișoarei>.

- 434 ... În zilele cînd prea luminatul și fericitul sultan se afla departe de tronul împărăției, un om de stare joasă din Dobrogea, dîndu-se drept prințul Mustafa, care murise de mult, a atras pe calea rătăcirii pe răufăcătorii din Silistra și Nicopol aprinzînd astfel focul uneltirilor. Atunci prea cinstitul prinț Baiazid, care, fiind însărcinat cu paza Rumeliei, stătea la Adrianopol, l-a numit pe sangeacebiul de Nicopol să-l prindă pe acel răufăcător. Cînd alaiul împărătesc a sosit la Istanbul, sus-amintitul răufăcător a fost adus legat de mîini și de gît la reședința împărătească și a fost predat serdarului în luna ramazan <962> ⁹¹.

<Urmează relatarea condamnării la moarte a răsculatului de către marele vizir Ahmed-pașa>.

- 474 Apoi beilerbeul de Timișoara, Hasan-pașa, fiul marelui vizir Mehmed-pașa, tăind drumul fugarilor <ghiauri> care asediaseră Ustuni-Belgradul, a trimis prin lovituri sîngeroase și nemiloase de săbii pe foarte mulți dintre ei în lumea de dincolo, în luna djumadi I 1002 ⁹².

∴ În aceeași lună ⁹³, cazacii răufăcători, ascunzîndu-se cu 35 de bărci (<saika>) în stufărișul Dunării, au devastat și au prădat într-o noapte orașul Akkerman, pricinuind locuitorilor pagube. Cînd, la sosirea primăverii, oastea islamică și-a așezat corturile multicolore pe cîmpul înflorit, atunci și renumitul serdar, pornind de la tabăra de iarnă din Belgrad, a condus armata spre ținuturile dușmane, în luna mai sus-arătată. Gazi Ghirai ⁹⁴, potrivit poruncii, pornind la expediție cu vreo 150 000 de ostași puși pe devastare și ciocnindu-se într-o trecătoare strîmtă cu oastea ghiaură purtătoare de nenorociri, au fost măcelăriți vreo 20 000 de ghiauri, iar 6 000 au fost legați în lanțuri, în ramazan <1002> ⁹⁵.

... Era nevoie ca să fie numit un voievod în Țara Românească. Întrucît fostul voievod, fiind un netrebnic, fusese mai înainte răsturnat

⁹⁰ 25 mai—22 iunie 1552.

⁹¹ 20 iulie—18 august 1555.

⁹² 23 ianuarie—21 februarie 1594.

⁹³ <Șaban 1002> = 22 aprilie—20 mai 1594.

⁹⁴ Hanul Crimeii.

⁹⁵ 21 mai—19 iunie 1594.

de la domnie ⁹⁶, în locul său a fost găsit potrivit răufăcătorul Mihai ⁹⁷, fratele netrebnic al aceluia, dar curînd după aceea s-au căit pentru aceasta; era luna şevval <1002> ⁹⁸.

476 Violenii care veneau la Mihai în numele creditorilor îi cereau acestuia să pună biruri pentru a-şi plăti datoriile, ceea ce l-a scos din răbdări. Trecîndu-i pe toţi prin ascuţişul săbiei, el şi-a dat pe faţă gîndurile sale de uneltire şi răscoală pe care le ţinea ascunse în inima sa. Cu ajutorul domnilor ghiauri din vecinătatea sa, s-au adunat în jurul său vreo 20 000 de rebeli răufăcători şi au distrus oraşul Giurgiu, iar pe locuitori i-au prins, i-au bătut şi i-au schingiuit, scoţînd apoi din starea de prosperitate o mulţime de oraşe şi sate înfloritoare de la graniţă; luna cunoscută ⁹⁹.

De asemenea şi Ştefan (*Istefan*) ¹⁰⁰, voievodul Moldovei, care era om de cuvînt, din pricina firii sale lacome, a apucat împreună cu Mihai aceeaşi cale a rătăcirii. Astfel, rînduiala de la graniţa islamică s-a încălzit ca părul indienilor. În timpul acesta, buna dispoziţie a prea luminatului sultan Murad ¹⁰¹, podoaba tronului şi a coroanei, s-a stricat din pricina evenimentelor puternice.

477 <Moartea sultanului, în luna lui djumadi I, anul 1003 ¹⁰². Numirea caimacamului Ferbad-paşa în locul lui Sinan-paşa, care se afla la Belgrad>.

Gazi Ghirai-han, fiind foarte mîniat din pricina serdarului Sinan-paşa care, în urma plîngerii unor raiale, spînzurase cîţiva tătari, plecase de la Timişoara, unde i se fixase tabăra de iarnă, întorcîndu-se în părţile Crimeii, fără a fi obţinut învoire.

În Ţara Românească, Mihai ¹⁰³ atacîndu-l într-o noapte pe neaşteptate pe han, acesta a fugit de frică, lăsînd în mîinile ghiaurilor tot ce avea ¹⁰⁴; aceeaşi dată ¹⁰⁵. Djiagalazade Sinan-paşa fiind scos din postul de *kapudan*, de înălţarea în acest rang s-a bucurat vizirul Halil-paşa; tot aceeaşi dată.

478 Cînd Mihai a ridicat steagul revoltei, uitînd de obligaţiile sale ce izvorau din favorurile acordate, a fost trimis *mirimiranul* de Maraş, Mustafa-paşa, împreună cu doi voievozi. În apropiere de Rusciuk (*Urusciuk*) avînd loc lupte şi măceluri cu răufăcătorul Mihai, cînd clocotul valu-

⁹⁶ Alexandru cel Rău.

⁹⁷ În text: *Mihal*; este vorba de Mihai Viteazul (1593–1601).

⁹⁸ 20 iunie–18 iulie 1594.

⁹⁹ <Reb I 1003> = 14 noiembrie–13 decembrie 1594.

¹⁰⁰ Ştefan Răzvan (1595).

¹⁰¹ Murad al III-lea (1574–1595).

¹⁰² 12 ianuarie–10 februarie 1595.

¹⁰³ Mihai Viteazul.

¹⁰⁴ Este vorba de luptele de la Stăneşti şi Şerpăteşti, unde fraţii Buzeşti i-au respins pe tătari.

¹⁰⁵ <Djumadi I 1003> = 12 ianuarie–10 februarie 1595.

rilor de sînge s-a auzit pînă în văzduhuri, cu voia lui Allah oastea bine-cuvîntată a suferit zdrobire și înfrîngere, iar *seraskerul* căzînd în adîncurile apei și ieșind apoi la suprafață, răscoala afurisitului fără de lege s-a întins așa de mult, încît el a incendiat și a distrus Rusciukul, iar pe locuitori i-a nenorocit, măcelărindu-i și luîndu-i în prînsoare.

Deoarece 4 000 de rebeli netrebnci, dintre supușii acelui nenorocit, ațîtau focul uneltirilor în părțile Silistrei, *mirlivaua* Mustafa-bei s-a strădui să-i alunge de pe teritoriul țării pe cei păgîni nedemni, prin loviturile săbiilor zdrobitoare și răzbunătoare. Dar numărul acelora care, din pricina săbiilor tăioase, apuceau calea fugii era mic; luna regeb ¹⁰⁶.

<Răscoala recruților de leniceri <kuloglu> din paza cetății Ghendje și reprimirea lor din ordinul marelui vizir Ferhad-pașa>.

Ferhad-pașa îndreptîndu-și steagurile sale de *serasker* spre ținuturile Țării Românești, Ibrahim-pașa a devenit caimacam; luna aceea ¹⁰⁷. Rebelul fără de lege, Mihai, cerînd ajutor de la cei de același neam cu el, a strîns peste 100 000 de oșteni nenorociți. Distrugînd toate schelele, orașele și cetățile de pe malurile Dunării și ale Mării Negre, el a prigonit în toate felurile locuitorii de acolo; luna ramazan ¹⁰⁸. După ce a parcurs menziluri, serdarul a ajuns la Rusciuk unde, în timp ce se străduia din răspuțeri să construiască un pod, a fost învinuit de nepăsare, de lipsuri și de unele măsuri rele, drept care a fost scos și înlăturat din rangul de <mare> vizir. Atunci a fost înălțat pentru a patra oară la demnitatea de <mare> vizir Sinan-pașa, care se afla mazilit la Malgara unde se retrăsese; șevval ¹⁰⁹.

Marele vizir, potrivit poruncii, a devenit serdar, iar Ibrahim-pașa a rămas mai departe în postul de caimacam.

Sinan-pașa și-a condus steagurile strălucitoare ca soarele spre ținuturile Țării Românești; luna șevval. Muhafizul Rumeliei, Hasan-pașa, fiul lui <Sokollu> Mehmed-pașa, întîmpinînd cu vitejie pe cei care îi atacaseră pe locuitorii Vidinului, a nimicit cu ajutorul lui Allah peste 10 000 de păgîni răufăcători și a luat prizonieri vreo 5 000 de răufăcători fără de lege; luna zil-kade ¹¹⁰. Chehaia de capugii fusese trimisă spre a lua sigiliul de la Ferhad-pașa și spre a pune capăt vieții acestuia, suprimîndu-l cu ștreangul. Însă Ferhad-pașa, aflînd despre aceasta cu două zile înainte de sosirea *kethudalei*, a predat lui Satirgi Mehmed-pașa, cel mazilit din Anatolia, vistieria și celelalte lucruri trebuincioase expediției, iar el,

¹⁰⁶ Regeb <1003> = 12 martie—10 aprilie 1595.

¹⁰⁷ <Saban 1003> = 11 aprilie—9 mai 1595.

¹⁰⁸ Ramazan <1003> = 10 mai—8 iunie 1595.

¹⁰⁹ Șevval <1003> = 9 iunie—7 iulie 1595.

¹¹⁰ Zil-kade <1003> = 8 iulie—6 august 1595.

înarmat, luînd cu el lucruri puşine, s-a hotărît să meargă la reşedinţa împăratească. După ce a predat pe drum sigiliul de vizir *kethudalei* capugiilor, el a apucat pe o cale necunoscută, rătăcind prin câmpii.

... În apropierea oraşului numit Bucureşti (*Bükreş*) oastea din Rumelia a aprins printr-un atac puternic focul bătăliei în partea nenorocitului Mihai. La început, temîndu-se de înfrîngere, oastea islamică era cît pe ce să se risipească dar, cu sprijinul lui Allah, adunarea păgînilor fără de lege fiind nimicită, norocul marii cuceriri şi al biruinţei a surîs gaziilor victorioşi; zil-hidjge ¹¹¹. Prin irosire zadarnică de unelte şi de eforturi omeneşti s-au străduit să construiască o cetate la Bucureşti ¹¹², iar după terminare Ţara Românească a fost acordată cu titlul de *beilerbeilic* lui Satîrgi Mehmed-paşa; luna muharrem, anul 1004 ¹¹³.

480

... Muhafizul de Şirvan Hadîm Djafer-paşa, potrivit poruncii, plecîndu-şi faţa la pămîntul de la Pragul cel veşnic norocos, a fost trimis în părţile Vidinului ca *serasker*; luna safer ¹¹⁴.

Aflîndu-se că Mihai s-a dus tîrîş la Tîrgovişte pe la marginea Ţării Româneşti, şi a început din nou să strîngă oaste, acesta a fost atacat de serdar şi de aceea el şi-a luat şi de acolo lucrurile. Dar îndată după întoarcerea lui Sinan-paşa, care întărise Tîrgoviştea, construind fortificaţii în jurul ei şi aşezînd detaşamente de pază, mai sus-numitul rebel a apărut din nou. Curmînd viaţa înfloritoare a gaziilor însărcinaţi cu paza, el şi-a îndreptat steagul efortării sale spre Bucureşti. Serdarul, nefiind în stare să i se împotrivescă, a dat foc fortăreţei pe care a construit-o cu mii de greutăţi, pentru ca ghiaurii să nu se folosească de ea. Îndreptîndu-şi calul cel semeţ spre Rusciuk, el a fugit şi a ajuns la pod pe cînd nu fuseseră încă trecute muniţiile (*gebehane*), tunurile şi corturile, precum şi nici cea mai mare parte a oştii. De îndată ce serdarul, cuprins de teamă, a trecut de partea cealaltă, sosind călăreţii lui Mihai, focul săbiilor a început să împrăştie flăcări. Au pierit numeroşi oameni din oastea norocoasă. Atunci au căzut în mîinile asupritoare ale ghiaurilor toate uneltele şi muniţiile, precum şi cetatea Giurgiu; rebi I 1004 ¹¹⁵.

< Mazilirea lui Sinan-paşa, înlocuirea lui cu Lala-Mehmed-paşa şi moartea acestuia. Rechemarea lui Sinan-paşa pentru a cincea oară la vizirat >.

La rugămintea lui Gazi Ghirai ¹¹⁶, *seraskerul* răufăcător al lui Ermeni Mihal ¹¹⁷, care era voievodul Moldovei, l-a agăţat de cîrlig, printr-o

¹¹¹ Zil-hidjge <1003> = 7 august—5 septembrie 1595.

¹¹² Deoarece tot turcii au ars-o la întoarcere.

¹¹³ 6 septembrie—4 octombrie 1595.

¹¹⁴ Safer <1004> = 5 octombrie—3 noiembrie 1595.

¹¹⁵ 4 noiembrie—3 decembrie 1595.

¹¹⁶ Hanul Crimeii.

¹¹⁷ Ieremia Movilă (1595—1600).

singură lovitură, pe renegatul Răzvan ¹¹⁸, măcelărind cu săbiile nimicitoare toată suita acestuia ; djumadi I <1004> ¹¹⁹.

481 La rugămintea făcută de către raialele din Țara Românească, care au cerut de la reședința cea milostivă și îndurătoare ca Mihnea-oglu (fiul) să fie numit voievod al Transilvaniei, rugămintile lor au fost primite și el a fost onorat <cu numirea> ; luna aceasta <djumadi I 1004>.

... Mihai a trimis în repetate rânduri scrisori de umilință la reședința sultanului lumii, arătându-și căința pentru greșelile pe care le-a săvârșit și rugându-se ca voievodatul să-i fie acordat lui. Atunci, prin Hasan-pașa, muhafiz de Rumelia, el a expediat *mahzar* în numele boierilor și raialelor bogate (*malzade*). Cererea sa s-a bucurat de primire, trimițându-i-se înaltul firman (*iarlıkbilig*) ; șaban <1004> ¹²⁰. La serhaturi fiind stricată rânduiala, era cu neputință îndeplinirea serviciilor prin serdari din pricina neînțelegerilor dintre demnitarii împărăției. Din cauza aceasta Sinan-pașa i-a dat padișahului lumii ideea expediției în Ungaria și ațîțându-l la acest mare război sfânt, au început să pregătească munițiile și cele necesare. Când era pe cale de a le termina, s-a împlinit sorocul vieții sale (a lui Sinan-pașa).

485 ... Afurisitul de Mihai arătând față de muhafizul de Vidin, Hafiz Ahmed-pașa, o purtare devotată, l-a făcut rob al neștiinței pe acel sârman. După aceea, într-o zi, l-a trimis pe acesta ca să ceară îngăduință pentru a se închina la pământul de sub picioarele preamăritului stăpîn. În ziua hotărîtă, mai sus-numitul pașă își înfrumusețase stîlpul cortului său, 486 așezat pe malul Dunării, cu diferite podoabe și, legîndu-l cu fire de mătase, aștepta, stînd pe un scaun auriu ca la un *bairam*, corabia cu care urma să vină Mihai. Atunci oastea dușmană, semănătoare de uneltiri, atacînd dintr-o anume parte, pe neașteptate și fără veste, oștile islamice care erau așezate fără ordine ca să privească desfășurarea ceremonialului, ele au fost acoperite de valurile înfrîngerii.

Călăreții nenorocitului Mihai, afară de faptul că au luat multe capete și suflete, au mai avut parte și de diferite feluri de auțuii ; safer <1007> ¹²¹.

În primăvara aceea norocoasă, ridicînd steagul luptei sfinte, serdarul a plecat din Belgrad avînd ca scop să meargă în țara Transilvaniei. La locul de popas numit Becikerek a sosit la tabăra victorioasă Gazi Ghiraihan cu 100 000 de oșteni ; aceeași lună <safer>.

<Cucerirea cetății Cenad și plecarea la Buda, asediată de austrieci>.

¹¹⁸ Ștefan Răzvan (1595).

¹¹⁹ 2—31 ianuarie 1596.

¹²⁰ 31 martie—28 aprilie 1596.

¹²¹ 1 septembrie—2 octombrie 1598.

487 ... După înfringerea lui Hafiz Ahmed-paşa, Güzeldje Mahmud-paşa devenind conducătorul oştii islamice, acesta a condus împotriva lui Mihai oastea de luptă şi de măcel. Devastând ținuturile Țării Româneşti şi pricinuind raialei diferite pagube, el le-a adus într-o stare de disperare.

Mihai, căpetenia oştii ghiaure şi rătăcite, simţind că raiaua vrea să pună mîna pe el, s-a obligat să trimită, mărit de două ori, haraciul pe care primise să-l plătească an de an. Totodată, el a recurs la îndurarea lui Mahmud-paşa, rugîndu-l ca voievodatul să-i fie dăruit lui sau fiului său ; <luna> rebi II ¹²².

488 ... Mahmud-paşa, construind din nou cetatea Giurgiului, arsă de focul distrugător al netrebnicului Mihai, s-a închinat la norocoasa şi preacurata reşedinţă ; aceeaşi lună.

491 ... Cînd s-a ajuns la Buda, s-a auzit că la Esztergom şi la Komorn sînt adunaţi vreo 80 000 de ghiauri care aşteptau întoarcerea serdarului. Totuşi... serascherul n-a dat crezare acestei veşti adevărate. Pe cînd treceau prin Timişoara, a ajuns la urechea serdarului ştirea îngrozitoare despre faptul că, după întoarcerea sa, ghiaurul, cu gîndul de a prăda ținuturile transilvane, a pus mîna pe Pesta, cuprinzînd şi Buda în focul asediului.

492 Atunci el a fost nevoit să se întoarcă şi să înceapă eliberarea Pestei. După un timp oarecare de asediere, <turcii>, fiind copleşiţi de lipsuri, au încetat <asediul>. Nefiind cu putinţă să aştepte, <serdarul> a trimis pe *mirimiranul* de Rumelia, Lala-Mehmed-paşa, în ajutorul Budei şi, aruncînd o privire plină de părere de rău, s-a grăbit să-şi îndrepte calul spre locul de iernat... djumadi I <1011> ¹²³.

... Trupul răufăcătorului Mihai a dispărut din pricina focului vieţii trecătoare, iar raiaua din Țara Românească s-a supus firmanului ca şi mai înainte ; aceeaşi lună <djumadi II 1011/noiembrie-decembrie 1602>.

500 Purtările nepotrivite pe care începuse să le aibă valiul din Bosnia,
501 rebelul (*djelalî*) Hasan, în ținuturile sale, zdruncinaseră temelia răbdării şi a îngăduinţei. Din pricină că raiaua şi oastea îl atacaseră pe faţă, serdarul îl mutase în anul ce trecuse la Timişoara, dar nici acolo el nu s-a stăpînit de a merge pe calea răzbunării. De aceea a fost strămutat în lumea de dincolo ; zil-kade <1012> ¹²⁴.

Austriei îi luaseră sub stăpînire lor şi pe unguri fără să țină seama dacă aceştia vroiau sau nu. Prigoana lor întrecuse orice măsură

¹²² Rebi II <1008> = 18 octombrie—16 noiembrie 1599.

¹²³ 16 octombrie—15 noiembrie 1602.

¹²⁴ 1 aprilie—30 aprilie 1604.

și astfel ei îi slăbiseră în mâinile lor asupritoare. La începutul acestui an, unindu-se cu toții, ei (ungurii) au adus la reședința sultanului ¹²⁵ lumii darul supunerii lor, dorind să le fie numit domn din partea înaltului sultan, ca stăpînitor, Ștefan Bocskai, și cererea lor a fost primită.

În timp ce faimosul serdar se îndeletnicea cu ocuparea fortărețelor, Ștefan <Bocskai> conducea asupra austrieilor oameni gata de luptă și de măcel, agățînd pe cîrligul osîndeii peste 10 000 de ghiauri austrieici. Eliberînd cetățile numite Oradea (*Varad*) și Tokaj și Cașovia (*Kaşa*) care, fiind dintre cetățile Transilvaniei, căzuseră sub ocupația austriacă, el a trimis serdarului capetele tăiate și cheile cetăților cucerite, dovedindu-și supunerea și credința sa.

În schimbul slujbelor sale bine văzute, <Ștefan> Bocskai s-a bucurat de toate favorurile. Afară de aceasta, au fost trimiși, în urma cererii sale în ajutorul său, beilerbeii de Agria (*Egri*) și unii emiri, împreună cu un număr de oști. De asemenea au fost predate, spre încredințare, în mâinile lui Bocskai, Ujvárul și alte fortărețe recucerite din mâinile împăratului austriac, care pusese mîna pe ele.

519 ... Madjaroglu Ali-pașa, beilerbeii de Oceakov, auzind vestea că în țara Moldovei a venit o mare tabără (*tabur*) din partea craiului leșesc¹²⁶, l-a lovit pe acesta în repetate rînduri, nimicind adunările ghiaurilor. Peste 10 000 de nenorociți fără de lege au fost dați hrană săbiilor zdrobitoare și răzbunătoare; muharrem al anului <10>19 ¹²⁷.

524 ... De cîțiva ani, răzvrătitul numit Șerban ¹²⁸ ocupase Țara Românească, iar craiul leșesc, de asemenea, ataca mereu țara Moldovei. De aceea a fost trimis în anul acesta <într-acolo>, Ketendji Ömer-pașa, mazilit din ținuturile Sivasului, cu oameni de luptă și de măcel. Potrivit nevoilor vremii, prin lovituri de săbii și prin măsuri chibzuite, amîndouă (Țara Românească și Moldova) au intrat, ca mai înainte, sub ascultarea firmanului scris... safer al anului <10>21 ¹²⁹.

526 ... Principele (*hakim*) Transilvaniei, Báthory (*Matar*) Gabor ¹³⁰, cuprinsese de mulți ani sub stăpînirea sa fortărețele numite Lipova (*Tipova*) și Ineu (*Ianova*) din apropierea Timișoarei.

Auzind că măria sa padișahul, steaua oștirii, a pornit cu șaua împărătească spre Adrianopol și de teama săbiilor strălucitoare, el, pierzîndu-și curajul, și-a retras mîinile de pe aceste fortărețe. Vestea îmbucurătoare

¹²⁵ Ahmed I (1603–1617).

¹²⁶ Sigismund al III-lea (1587–1631).

¹²⁷ 26 martie–24 aprilie 1610.

¹²⁸ Radu Șerban, domn în Țara Românească (1602–1611).

¹²⁹ 3 aprilie–1 mai 1612.

¹³⁰ Gabriel Báthory (1608–1613).

despre integrarea lor sub stăpînirea emirilor de la margine a sosit ca zefirul dimineții, aducînd mulțumire și plăcere ; 2 muharrem al anului <10>22 ¹³¹.

527 ... Beilerbeiu de Silistra, Deli Ibrahim-pașa, auzind că și anul acesta a venit asupra Moldovei oaste din partea craiului leșesc, a pornit în mare grabă cu oastea provinciei sale în părțile acelea, împrăștiind prin săbii sîngeroase adunarea ghiaurilor... muharrem 1022 ¹³².

528 ... Oprimarea și apăsarea raialei de către principele Transilvaniei întrecînd orice măsură, raialele au trimis la Pragul împărătesc diferite plîngerii împotriva aceluia netrebnic. Cererile lor de rugăminte au fost văzute de sultan și i-au stîrnit mila. De aceea mirimiranul de Kanija, Iskender-pașa, pe baza înaltului firman care a fost emis, condamnîndu-l pe mai sus-numitul asupritor, l-a fericit pe Bethlen (*Tablen*) Gabor, înscăunîndu-l în acel post ; djumadi I <1022> ¹³³.

539 ... S-a auzit că dintre supușii Pragului <împărătesc> voievodul Moldovei, netrebnicul numit Gașpar ¹³⁴, a intrat în starea cea grea a răscoalei, devenind tulburătorul într-o răzvrătire al craiului leșesc, și că s-a aliat cu răufăcătorii cazaci. S-a mai auzit că, în apropierea riului Prut, s-au adunat vreo 50 000 de ghiauri cu scopul de a pricinui pagube țărilor islamice și de a lega de lanțul supunerii lor cetățile Akkerman și Bender.

Atunci, muhafizul de Oceakov (*Özu*), purtătorul de victorii, viteazul Iskender-pașa, a pornit în mare grabă cu oastea victorioasă din cele cinci sangeacuri de sub guvernarea sa și împreună cu calgaiul (*kagîlgay*), prințul Inaiet-Ghirai ¹³⁵ <din Crimeea>, cu 20 000 de ostași tătari, pentru a pune stavilă puhoiului uneltirilor.

Astfel, timp de 18 zile aprinzînd fără încetare și fără odihnă focul luptei și al măcelului în tabăra lor, corpurile a 40 000 de netrebnici au fost amestecate cu sînge și cu pămînt, iar capul tăiat al serdarului lor a fost înfipt în vîrfurile sulitei ; șaban <1029> ¹³⁶.

541 <Alianța craiului leșesc cu cazacii împotriva turcilor>.

În ziua cînd urma să se înalțe steagul cel ocrotitor al lumii pe malul de lingă Isaccea, care se afla la al 20-lea menzil de la Adrianopol, beilerbeiu de Rumelia, Kalavun Iusuf-pașa, l-a întîmpinat pe padișahul cel ocrotitor al lumii împreună cu oastea provinciei sale, prezentîndu-și alaiul într-un fel neobișnuit ; șaban <1029>.

¹³¹ 22 februarie 1613.

¹³² 21 februarie — 22 martie 1613.

¹³³ 19 iunie—18 iulie 1613.

¹³⁴ Gașpar Grațiani (1619—1620).

¹³⁵ În listele cunoscute nu figurează printre calgai.

¹³⁶ 2 iulie—30 iulie 1619.

La acel menzil și beilberbeiul (*emir-ul-ümerä*) de Anatolia, Hasan-paşa, s-a alăturat la ordia imperială, mare ca oceanul, cu zaimii și cu timarioții din provincia sa. De asemenea și ceilalți beilerbei și emiri au sosit unii după alții. Au poposit în acel loc timp de aproape zece zile pentru terminarea podului și pentru îndestularea ienicerilor și spahiilor. Apoi, prealuminatul și puternicul împărat ¹³⁷ a trecut <podul> cu toată măreția și strălucirea. Până la trecerea oștii victorioase, <sultanul> s-a odihnit în liniște pe covoare timp de cinci zile la menziful mai sus-arătat. Porunca de a păzi Marea Mediterană fiind dată beilului de Rodos, Mimma (Memmi)-paşa, *kapudanul* Halil-paşa, fusese însărcinat cu paza Mării Negre.

În ziua când se trecea prin Isaccea, au fost aduse cele 21 de șăici căzăcești, prinse la strîmtoarea Oceakov, și vreo 200 de ghiauri care au fost rostogoliți în groapa focului; ramazan ¹³⁸.

... Când în țara Moldovei au călcat copitele ¹³⁹ asemănătoare cu luna, firea veselă ¹⁴⁰ a trecut de la liniște la supărare și atunci, de nevoie, a trebuit să se întoarcă la Istanbul ¹⁴¹ (ramazan 1030).

<Moartea lui Kemal efendi, cadiasker de Anatolia (*Rum*), la Isaccea>.

545 ... Străduințele și faptele de pînă atunci <ale craiului leșesc> nedu-cînd la îndeplinirea dorinței sale și îndeosebi venind știrea despre sosirea apropiată a <padișahului>, conducătorul valoros al oștii norocoase, craiul leșesc a prezentat prin mijlocirea voievodului Țării Românești, Radu ¹⁴² darul cu mahzarul de supunere și de ascultare față de firman, precum și banii de metal trimiși pentru obținerea iertării.

Ele fiind văzute și primite, hățurile <cailor> au fost îndreptate spre calea întoarcerii, în ziua întîi a lunii zil-hidje <1030> ¹⁴³.

<Urmează descrierea luptei dintre cazaci și leși deoparte și turci și tătari de cealaltă parte, luptă care a durat mai multe zile și a rămas pînă la urmă nedecisă>.

550 ... Deli Derviş, fiind numit în ținutul Buda, fusese scos (trimis) de la reședința îndurărilor și de la pragul beктаșiilor (ienicerilor), dar înainte de a ajunge acolo a fost mutat la Timișoara, ceea ce l-a necăjit.

¹³⁷ Osman al II-lea (1618—1622).

¹³⁸ Ramazan <1030> = 20 iulie—18 august 1621.

¹³⁹ Cailor oștilor otomane.

¹⁴⁰ A sultanului.

¹⁴¹ Adică sultanul nu a putut obține la Hotin biruință asupra Poloniei.

¹⁴² Radu Mihnea (1611—1616 și 1620—1623). De fapt pe atunci domnea Alexandru Iliș.

¹⁴³ 15 noiembrie 1621.

Înaintaşului său, Sofu Mehmed-paşa, i s-a trimis scrisoare de răminere pe loc (*mukarrername*); muharrem al anului <10>32 ¹⁴⁴.

Dervişul cel rău, născut nebun, departe de a-şi câştiga faimă la Timişoara, căzînd de pe un cal, a încălecat iute ca zefirul dimineţii pe focul morţii.

565 <Construirea cetăţii la Oeakov de către capudanul Hasan-paşa>.

580 ... Craiul leşesc, care avea uneltirile drept călăuză, arunca mereu piatra oprimării asupra voievozilor din Ţara Românească şi Moldova, care erau supuşi puternicului padişah ¹⁴⁵. Măria sa sultanul, care îi distruge pe duşmani şi-i mîngîie pe prieteni, s-a îndreptat ca fulgerul spre Adrianopol, pentru a-l nimici cu focul distrugerii şi al răzbunării pe acel fără de lege şi necredincios şi pentru a ruina căminul şi ţara sa şi pentru a-i pedepsi raiaua şi oastea care formează sprijinul său; ... şevval 1043 ¹⁴⁶.

591 ... Potrivit părerilor bune ale unor demnitari ai împărăţiei, Nasuh-paşazade, muhafiz de Buda, supunîndu-se firmanului, faţă de care supunerea este obligatorie şi care a fost emis în privinţa ridicării lui Rákóczy-oglu ¹⁴⁷, principele Transilvaniei, din domnia sa şi a numirii lui Bethlen Gabor-oglu ¹⁴⁸ în locul său, a strîns şi a orînduit în acest an o oaste nenumărată.

Astfel, el şi-a aşezat cortul lângă Gyula şi l-a numit pe beilerbeiu de Timişoara, Bekir-paşa, serdar peste cîteva mii de oşti alese.

Rîndurile de oşteni ciocnindu-se în localitatea numită Salonta, în timpul luptelor şi al măcelului aproape 2 000 de ghiauri au avut norocul să-şi piardă viaţa; ... muharrem al anului 1046 ¹⁴⁹.

593 ... Inaiet Ghirai-han <din Crimeea>, care face parte dintre cei ce se bucură de dărnicia sultanului, s-a dus, fără a avea îngăduinţa sultanului, în marş, cu oastea tătară, asupra lui Kantemir ¹⁵⁰ care, din timpul domniei lui sultan Osman-han se aşezase pe cîmpiile Akkermanului, bucurîndu-se de ocrotirea împărătească şi care nu se închina în faţa hanilor ce se urcau pe tron <în Crimeia>. Kantemir abia a putut să plece spre Pragul dreptăţii, iar tot avutul său a căzut în mîinile devastatorilor; aceeaşi lună <zil-kade 1046> ¹⁵¹.

¹⁴⁴ 5 noiembrie—4 decembrie 1622.

¹⁴⁵ Murad al IV-lea (1623—1640).

¹⁴⁶ Martie 1633.

¹⁴⁷ În text, *Rakocsi-oglu*: Gheorghe Rákóczy I, principele Transilvaniei (1630—1648).

¹⁴⁸ Ştefan Bethlen.

¹⁴⁹ 5 iunie—4 iulie 1636.

¹⁵⁰ Kantemir Mirza a fost bei de Silistra.

¹⁵¹ 27 martie—25 aprilie 1637.

... Mai înainte, pe cînd caimacamul Mehmed-paşa era muhafiz de Oceakov, cuprins de patima lăcomiei zadarnice, a vrut să acorde voievodatul Țării Românești fiului voievodului Moldovei ¹⁵², dar, din pricina unor piedici ce s-au ivit, nu i s-a îndeplinit dorința. Cîștigînd putere și în demnitatea de caimacam, prin străduință și dîrzenie și prin cheltuieli de avuții multe și prin diferite servicii, el l-a supus planului său pe padișahul islamic, obținînd numirea micului mirahor, Siavuș-paşa, pentru înscăunarea noului voievod la locul său.

Voievodul cel mazilit, apucînd însă de teamă calea răzvrătirii și a răscoalei, a atacat într-o noapte oastea moldovenească, doborînd steagul puterii sale. Mulțumindu-l pe deplin și pe mirahor-aga, el l-a trimis în grabă la reședința sultanului cu o scrisoare de rugămintă prin care cerea iertare pentru cele întîmplate fără voia sa, rugînd să i se încredințeze tot lui voievodatul. Această întîmplare ciudată pătînd într-un chip onoarea sultanului, încheierea ei întărea cinstea calificatului. De aceea, mai suspomenitul vizir cel norocos fiind trimis la Iedi-Kule, chiar în noaptea aceea a și trecut puntea vieții trecătoare... <luna șaban 1049> ¹⁵³.

612 ... Puternicul sultan ¹⁵⁴, bizuindu-se pe ajutorul lui Allah, l-a făcut serdar pe prințul Mehmed-paşa și, pregătind unelte de luptă și de măcel, a trimis oaste victorioasă pe uscat și pe mare pentru eliberarea Azovului.

613 ... Silahdarul Mustafa-paşa, care fusese victorios sub domnia lui Murad-han, fusese trimis mai înainte de la Buda în ținutul Rumeliei. Departe de a-și căpăta faimă, el fusese mutat și de acolo în sangeacul Timișoarei. După ce neplăcerea reținerii sale în cetatea Timișoara l-a necăjit cîteva zile, părăsind această lume el s-a bucurat că a scăpat de plînsetele din zori de zi și de suspinele din timpul nopții.

623 <Avuția lui silahdar Mustafa-paşa, care fusese ucis la Timișoara, a fost trimisă la Constantinopol>.

624 Dintre stăpînitorii ghiauri care se închinau la pămîntul reședinței mărețe și puternice, principele Transilvaniei, Rákóczy-oglu, ... potrivit părerii marelui vizir Mustafa-paşa, se străduise să pună la îndemîna Pragului, pentru expediție, vreo 100 000 de ostași aleși și un număr de 27 de tunuri de cetate numite balimez ¹⁵⁵. Pornind cu tui și cu steag asupra craiului austriac (*Nemce*), care de la un timp încoace făcea supărări

¹⁵² Vasile Lupu care voia să-l scoată din domnie pe Matei Basarab și să obțină numirea, ca domn a fiului său Ioan.

¹⁵³ 25 decembrie 1639—23 ianuarie 1640.

¹⁵⁴ Ibrahim I (1640—1648).

¹⁵⁵ Din ital. *balimezzo*.

mari, el (Rákóczy) a întins în toate părțile mâna sa devastatoare și a deschis ușile asupririi și apăsării asupra ghiaurilor austriece.

... De asemenea și oastea din Rumelia, potrivit înaltei porunci, se adunase în regiunea Budei și era pregătită să vină în ajutorul lui Rákóczy-oglu, în caz de nevoie.

<Împăratul Austriei încearcă să ajungă la o înțelegere, trimițând peșcheș și un sol>.

627

Solul austriacului arătând conformare și supunere în cel mai înalt grad față de firmanul căruia i se supune lumea întreagă, s-a încheiat din nou pace, urmînd ca Rákóczy-oglu să refacă satele și întăriturile și cetățile pe care le luase și să îndrepte stricăciunile și ca de acum înainte <împăratul Austriei> să nu-și mai întindă mâna sa apăsătoare asupra acelor ținuturi.

După ce au fost întărite în felul acesta temeliile păcii, s-a dat cu onoare învoirea împărătească pentru întoarcerea solului cu bucurie și cu mulțumire; aceeași lună <safer 1055¹⁵⁶>.

632

<Întoarcerea lui Siavuș-pașa de la postul din Silistra. Numirea lui Musa-pașa în eialetul

636

Silistra, în șevval 1055¹⁵⁷>.

¹⁵⁶ 29 martie—26 aprilie 1645.

¹⁵⁷ 20 noiembrie—18 decembrie 1646.

CUPRINSUL

	<u>Pag.</u>
Introducere	7
I. Halil ibn-i Ismail ibn-i Ńeih Bedreddin Mahmud ibn-i Simavi (Simavna Kadıoğlu)	21
<i>Menakib-i Ńeyh Bedreddin Mahmud</i>	25
II. Ńükrüllaħ bin Ńehabeddin Ahmed	29
<i>Behdjet-ül-Tevarih</i>	31
III. Enveri	33
<i>Düsturname</i>	36
IV. Orudj bin Adil	47
<i>Tevarih-i al-i Osman</i>	48
V. Tursun-bel	65
<i>Tarih-i Ebu-l Felh-i Sultan Mehmed-han</i>	67
VI. AŃık-paŃa-zade	81
<i>Tevarih-i al-i Osman</i>	83
VII. Mehmed NeŃri	107
<i>Djthannuma. Tarih-i al-i Osman</i>	110
VIII. <i>Menakib-i Sultan Bayezid-han ibn-i Muhammed-han</i>	135
IX. Suzi Celebi	141
<i>Gazavât-nâme-i Mihaloglu Ali-bey</i>	145
X. Idris Bitlisi	149
<i>HeŃt BehiŃt</i>	152
XI. Cronicile anonime <i>Tevarih-i al-i Osman</i> Ńi continuarea lor de către Mu- hieddin al-Djemali	177
<i>Tevarih-i al-i Osman</i>	180
Muhieddin : <i>Tevarih-i al-i Osman</i>	188
XII. Ńemseddin Ahmed bin Suleiman Kemal-paŃa-zade (Ibn Kemal). . . .	191
<i>Tevarih-i al-i Osman</i>	194
<i>Anexă</i>	217
XIII. Nasuh Matrakci	219
<i>Fetihname-i Kara-Bogdan</i>	221

	<u>Pag.</u>
XIV. Lütfl-paşa	233
<i>Tevarih-i al-i Osman</i>	236
XV. Rustem-paşa	251
<i>Tarih-i al-i Osman</i>	253
XVI. Mustafa Ğelalzade	257
<i>Tabakat al-memalik ve daradjat al-mesalik</i>	259
<i>Ms. turc nr. 360 (färd titlu)</i>	278
XVII. Mehmed-paşa Küçük Nişandji	289
<i>Tarih-i Nişandji</i>	290
XVIII. Sa'adeddin Mehmed Hodja Efendi	297
<i>Tadj-üt-Tevarih</i>	300
XIX. Mustafa Ali	333
<i>Künh-ül-ahbar</i>	336
<i>Heft Medjlis</i>	356
XX. Mustafa Selaniki	357
<i>Tarih.</i>	359
XXI. Mehmed bin Mehmed	399
<i>Nuhbet-üt-tevarih ve'l-ahbar</i>	400
XXII. Kodja Husein	437
<i>Beda'i ul-veka'i</i>	440
XXIII. Ibrahim Pecevi	469
<i>Tarih</i>	471
XXIV. Kara-Celebi-Zade Abdul-Aziz efendi	527
<i>Suleimanname</i>	530
<i>Ravdat ül-ebrar</i>	541

Redactor responsabil: NEONILA PEATNIJCHI

Tehnoredactor: PETRU BRUMA

*Dat la cules 28.01.1966. Bun de tipar 06.05.1966. Apărut 1966.
Tiraj 1300 ex. legate. Hârtie velină de 80 g/m² 700 x 1000. Coli edito-
riale 38,39. Coli de tipar 35,25 A. 18417/1966. C.Z. pentru bibliotecile
mari 9(498) 14:16 (0:30 (496) C.Z. pentru bibliotecile mici 9(496)
14:16 (0:30(496).*

Întreprinderea Poligrafică „Informația” Str. Brezoianu nr.
23-25 București, Republica Socialistă România comanda nr. 43.

Lei 27